

PROHÁSZKA OTTOKÁR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYŰJTEMÉNYES DISZKIADÁS

PROHÁSZKA OTTOKÁR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

SCHÜTZ ANTAL

XXIII. KÖTET.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

PROHÁSZKA OTTOKÁR

SOLILOQUIA

ELSŐ KÖTET

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

Fenntartunk minden jogot, a fordítás jogát is.
Copyright by Stephaneum Budapest.

Nihil obstat. Nr. 2575. *Dr. Theophilus Klinda*, censorum praeses. Imprimatur.
Strigoni, die 12. Julii 1929. *Dr. Stephanus Breyer* eppus, vic. gen. ad int.

Kiadja a Szent István-Társulat.

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz. — Nyomdalgazgató : Kohl Ferenc.

BEVEZETÉS.

Sokak számára bizonyára meglepetés, hogy Prohászka-tól aránylag terjedelmes naplójegyzetek maradtak fenn, melyeket ugyan nem szánt nyilvánosságra, melyek azonban annál inkább keltenek érdeklődést és reményeket. És aki csak futólag is beletekint ebbe a két kötetbe, hálás bámulattal állapítja meg, milyen értéket hagyott ránk ezzel is a nagy püspök, aki életében és halála után amúgy is oly fejedelmileg osztogatja kincseit. Hogy azonban ez a kincs kellő megbecsüléshez jusson, és hamis várakozás vagy helytelen szempontok egyetlen sugarát se nyomják el, helyén van néhány megjegyzés azoknak a naplónak mind eredetéről, mind irodalmi jellegéről és tartalmáról.

Prohászka az ő naplószerű följegyzéseit *lelki napló*-nak kezdte : följegyezte lelkiismeret-vizsgálásának, különösen az ú. n. partikulárénak eredményeit, lelki problémáit, jó szándékait és föltételeit, akárhányszor elmékedéseinek és rendszeresen évenkénti nyolcnapos lelkigyakorlatainak eredményeit ; végül gondolatokat és olvasmány-részleteket, melyeket lelki haladása szempontjából különösen jelentősnek tartott. Célja nyilván az volt, hogy amit közvetlenül átélt és átélmékedett, az később is hevítse és indítsa. Erre vall, hogy ezeket a följegyzéseket később is gyakran elolvasta ; nagyon-nagyon néha némi stílusbeli javítást is tett bennük. Az ilyenmű följegyzéseket valószínűleg már kalocsai diák korában kezdte, de csak 1878 óta folytatta rendszeresen. Ugyanakkor kezdett más fajta följegyzéseket is : megfigyeléseket emberekről és dolgokról, gondolatokat, hasonlatokat, hallomásokat stb., melyekről gondolta, hogy később a szószéken vagy katedrán hasznukat veheti. Ez a kétfajta följegyzés az eredeti technikai különválasztás dacára többnyire egybefolyik (1882 óta külsőleg is), és én nem láttam okot elkülönítésükre.

Ezeknek a följegyzéseknek egyik fölbecsülhetetlen

értéke, hogy megnyitják azt a szentélyt, amelyben alakul, fejlődik, izmosodik Prohászka, a lelki ember, az apostol, a gondolkodó, a szociális úttörő, sőt az író... Elénk tárul annak a gazdag életnek mintegy begyökérezése; nyilvánvalóvá lesz nem egy értékes drága vonás, melyet az élőknek alázata rejtegetett, és láthatókká válnak tüneményes pályájának fordulói és állomásai, amint azokat iparkodtam vázolni a 25. kötet elején (Prohászka pályája).

Ebből a szempontból kár, hogy a följegyzésekben néhány érzékeny *hézag* van. Nemhogy napok és hónapok hiányoznak; hisz Prohászka nem rendszeres naplót «vezetett»; nagyobb lelkipásztori vagy irodalmi elfoglaltság esetén szemmel láthatóan ritkábban kerültek elő a jegyzetek. Ilyen hézag van 1898—1911 között; nincs semmi valószínűség arra, hogy ez kitöltődjék. A másik hézag 1916—1918 között van; itt nincs kizárva, hogy az ez időközt felölelő «füzet» lappang. Tudnivaló ugyanis, hogy Prohászka az ő határtalan igénytelenségében és takarékoságában — mellyel azonban másoknak takarékoskodott — nem költött papírra; nagyobb műveit és cikkeit általában elhasznált levél-papirosoknak, beadványoknak stb. hátlapjára írta; naplójegyzeteit is másoktól elhagyott, félig elhasznált füzetekbe írta; ha ezekből kifogyott, akármilyen keze-ügyére eső ívpapírt hajtogatott össze. Későbbi lelki-gyakorlati elmélkedéseit mindig ilyenekre írta, külön is tartotta, gonddal őrizte, és szemmel láthatólag később is sokat olvasta. Azért ezekből több is maradt meg; ellenben a rendes napló-följegyzésekből nem egy elkallódhatott, hisz az itt közöltek akárhányát szintén úgy kellett kiásni a hagyatékból.

Egy másik nagy értéke ezeknek a följegyzéseknek, hogy közvetlen közelből bemutatják Prohászkaiban a *misztikust*, akit Horváth Sándor kitűnő tanulmánya oly biztos fogással emelt ki a közzétett művekből. Hogy Prohászkanak egész lelke és minden törekvése mennyire Isten-szolgálatra volt beállítva, hogy minden emberi megnyilatkozást és természeti jelenséget mennyire a hit szemével nézett, hogy tüzes és amellet mérheteretlenül gyöngéd lelke mily bensőséggel, közvetlenséggel, intenzitással és egyre növekvő kizárólagossággal Istenben és a hittitkokban, kivált Jézus legszen-

tebb Szívében, Szűz Máriában és az Oltárisents égben élt, azt a naplónak úgyszólván minden lapja lángbetűkkel vési az olvasónak lelkébe. Tartalmuknak jó része nem is más, mint egy teljesen a természetfölötti világba merült lángoló és finom, gazdag és erőteljes léleknek Istennel és a mennyei udvarral folytatott magánbeszélgetése : Soliloquia.

Ha a naplók középszakában, főként 1911—1922 között e világ ügyei és emberei is gyakrabban bekopogtatnak e lelki magányba és ott néha tüzetesebben is szóhoz jutnak, azért mindig a hitnek felső világitása hull rájuk, és annak az apostolnak buzgósága és szeretete özönlí körül, aki mérhetetlenül komolyan veszi a föladatát : óvni, terjeszteni, erősíteni, mélyíteni az Isten országát az emberek között. És ezt nem szabad szem elől téveszteni, ha meg akarjuk találni a helyes nézőpontot a személyekre és eseményekre vonatkozó megjegyzések kellő megítéléséhez : nem kritizálás hajlama vagy épenséggel emberszólás, avagy érdekesség-hajhászás sugallja azokat, hanem az a Krisztus-szerető és -szenvedő apostoli lélek, mely egy hitetlen vagy ellaposodott nemzedék közepett a tulajdon szíve-vérént át kínlódja és megoldásra vajúdjá az Isten országának korszerű nagy problémáit. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ezekben az épenséggel nem nyilvánosságra írt följegyzésekben Prohászka leírja lelke legrejtettebb mozdulásait és indulásait, titáni szellemének vívódásait és felelet-kereséseit, a lelki embernek legtitkosabb problémáit és kínjait. S Prohászkanak egészen evangéliumi arányokban egyenes és együgyű lelke nem ismer hátsó gondolatokat, szépítgetést, takarogatást, vagy bármit abból, amit a mi elpogányosodott társas együttlétünk «kettős könyvvitele» kitalált. Ha ezt szem elől nem tévesztjük, ezekből a lapokból Prohászka nagy lelki tisztasága, gyermekded hite, egyháziassága, páratlan bensősége új fényben ragyog föl. Csak meg kell gondolni, akárhány nagy ember hogyan állna a világ előtt, ha fölnyílnának bensejük legtitkosabb kapui ; Prohászka pedig azokat föltárta — miként Szent Agoston, aki az egész világ színe előtt végezte nagy életgyónását. Az emberismerőnek nem nehéz megállapítani, hogy Prohászkanak nem igen volt — mit gyónnia.

VIII

BEVEZETÉS

Egy minden ízében misztikai léleknek közvetlen megnyilvánulásai ily terjedelemben és kiteljesedésben valószínűleg először jelennek meg irodalmunkban. Hogy az ezekhez a hangokhoz nem szokott magyar olvasó meg ne ütközzék ennek a misztikai nyelvnek sokszor merészségén, színességén és tüzén, elég egy akármilyen misztikai szöveggyűjteményt elővenni, amilyen pl. P. Denifle-é vagy O. Karrer-é, és meggyőződünk, hogy ez a világegyház nagy misztikusainak rendes nyelve; és örülni fogunk, hogy abban a fölséges kórusban nem néma többé a «vox hungarica» sem. Azt szinte fölösleges kiemelni, hogy Prohászka misztikája egészen orthodox és messziről elkerüli minden mélyebb misztikának fenyegető szirtjét, a pantheizmust; ettől őt megóvja nemcsak szolid theológiája, hanem már magában az a tény is, hogy az ő misztikája ritka koncentrációval az Oltáriszentségre van irányozva (lásd főként az 1922 óta tett följegyzéseket és az ugyanabban az időben készült posztumusz munkát, az Élet kenyerét az Ö. M. 24. kötetében).

Ép ezek az élet közvetlen melegét sugárzó és egy nagy egyéniség és nagy író teljes varázsában égő imádságszerű megnyilvánulások, valamint a lelkigyakorlatok döbbenetes elszántságot lehelő elmélkedései teszik a Soliloquia-t páratlan *lelkiolvasmánnyá*, melynek hatását mindenki megérzi, aki csak félig is készséges lélekkel fog hozzájuk. E tekintetben messze meghaladják Alban Stolz híres lelki naplóját, melyeknek hatását nem nehéz észrevenni a fiatalabbkori Prohászka följegyzéseiben.

Még egy szót ennek a kiadásnak *szövegéről*: Az olvasó itt kapja mindazt, ami Prohászka naplószerű följegyzéseiben irodalmi értékű és kinyomtatható; kivéve azokat a megjegyzéseket, melyeket a történeti távlat hiánya miatt minden efféle kiadásban el szokás és el kell hagyni. Minthogy továbbá a följegyzések nem készültek közvetlenül nyomda alá, nem lehetett mindent egyszerűen úgy leközölni, amint a kéziratok adták. Olykor a kézirat nehezen olvasható és csaknem mindig rövidítésektől hemzseg; akárhányszor minden kiegészítéssel dacoló odavetett szók szakítják meg a folytonos előadást. Az utóbbiakat természetesen el kellett hagynom, az előbbieken elkerülhetetlen volt néhány olyan

konjektura, melyek nélkül idegen kéziratot kiadni úgysem lehet. Azonban nyomatékosan hangsúlyoznom kell, hogy Prohászka fogalmazásait törekedtem adni teljes hűséggel; az én szöveg-alakító tevékenységem csak a bizonytalan és sokszor hiányos interpunkcióra és helyes olvasásra szorítkozott; sem itt, sem egyebütt az egész kiadás folyamán nem engedtem meg magamnak a legcsekélyebb stílus- vagy nyelvbéli retusírozást sem. Csak magát Prohászka akartam adni.

Hogy tehát itt az olvasó olyan szövegeket kap, melyek nem voltak közlésre szánva, melyek átdolgozva nincsenek, hanem a hangulat és ihlet közvetlen megnyilatkozásai — ez a tény a Soliloquia-nak külön irodalmi értéket ad, és alkalmas arra, hogy új világot vessen Prohászka írói jellegére.

Budapest, 1929. Sarlósboldogasszony napján.

Schütz Antal.

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
<i>Bevezetés</i>	V	1895... ..	178
		1896	189
Solfloquia.		1897... ..	191
1878	1	1898	193
1879... ..	7	1899... ..	197
1880	10	1900	200
1881... ..	15	1901... ..	203
1882	28	1905	206
1883... ..	38	1907... ..	210
1884	52	1908	211
1885... ..	65	1911... ..	213
1886	82	1912	236
1887... ..	103	1913... ..	244
1888	122	1914	258
1889... ..	137	1915... ..	275
1890	154	1916	297
1891... ..	161	1919... ..	306
1894	169	<i>A kiadó jegyzetei</i>	362

1878

Jan. 13. (A filozófusok bidellusa¹ voltam akkor.) Fölötte gyöngének érzem magam, oly bágyadt, oly tehetetlen minden életerőm ; látom megnyílni rendeltetésem terét, megpillantom föladatomban nehézségeit, megfontolom az eszközök minőségét, ezek nagy tehetségeket követelő voltát. Köröttem társaim, oly sokban pezseg az erő, oly sokban előtérbe lépnek kitűnő tulajdonaik, különösen melyek a társas életben oly fontos szerepet játsznak : az érdekes, bő, soha ki nem fogyó társalgás, véleményeik, ötleteik megbeszélése, a mód, mellyel azokat fölntartani, begyőzni igyekeznek, az élénk szellemet eláruló kifejezés, a részvét, mellyel a fölvetett tárgyat követik, a bőséggel, melyből mindenhez némit hozzáadnak, s mely épen az ész és szív érdeklődését az élet iránt, s minden változatai, helyzetei iránt fogékonyságot mutat. Honnan mindez bennök? — Mert élnek, mert nyíltak minden benyomásnak, mert föl fogadják mindazt, mi az ember világában előadja magát.

Ily közlékeny, ily fogékony lelkülettel nem bírok. De megalázva magamat beismerem hátrányaimat ; amennyire pedig tőlem telik, én azon leszek, hogy nagyobb részvéttel lépjek az életbe. Xavéri szent Ferenc utasításaiban a lelki vezetőktől megkívánja a világ ismeretét, a szív ismeretét ; pedig elzárkózottnak e tér sohasem nyílik meg. Ezt is azon magasztos célba, mely életföladatomban, foglalom. Ó, a szeretet mily utat-módot nem jelöl ki s nem követ célja elérésére !

Febr. 2. Én kész vagyok mindenre Istenért. Odaadom, ha kell, életemet. Ha pedig ez elhatározásom őszinte, akkor minden más mellékes s könnyű. Tehát Istennek tetszeni : ez célom ; ezért el a bűnnel. Bűneimet őszintén bánom, s hogy eltöröljem nyomaikat s biztosítsam magam azokba való visszaesés ellen, megragadok minden alkalmat, mely elégtételnek beillik. Vigyázok, hogy ne túlozzak, mert nem sanyargatni magamat jöttem ide ; erőim a legnagyobb célra irányozvák, de a kellő határok közt őszintén megvetem vágyaimat,

kényeimet, kedvtelenségemet s testemet. Mortificationem Jesu Christi in corporibus circumferentes, ahol erőszak kell, legyen.

Különösen mi becsültetésemet, tiszteltetésemet s a gerjedő s ingó s változékony szellők gyanánt jelentkező hangulatokat, a gyengélkedő s kényes figyelmet, melyet mástól személyem iránt kívánok, illeti, mindazt valamint utálok s megvetem, úgy kiirtását is őszinte akarattal felfogom.

Febr. 8. Szentatyánk meghalt. Mennyit fejezhetnek ki e szók! Elnyomják már kitörő zokogásunkat, könnybe fűrésztik szemeinket. A mult kezéből élvezett jótéteményei édesebbek, a jövő sejtelemteljes következményei súlyosabbak. A szív szorul, az ész határán mult, jelen, jövő egyaránt rémlik határozatlan elmosódott vonásokban. Ó mi mindez? A jövőben ő nem lesz, s mi árván állunk, a jelenben elhagyott megfosztott gyermekek gyanánt érzünk, s a multnak csak fájdalma, csak keserű emlékezete van számunkra. A szeretet iránta nagy. Mért ne jelentkezék!? — Mindennek vége föl-oszlás, s komor éj, s minél szebb volt bája, minél mosolygóbb tekintete, annál komorabb, sötétebb hült helye. Keressük, de hiába, s elménkbe hat mind mélyebben az eltűntnek emléke.

Legyen e sorokban kifejezve fájdalmam, mely szívemet zaklatja; őszintén érzek, s örvendek, hogy érezhetem azt, mit vesztenék.

Febr. 11. Ma reggel Szent Péterben voltunk a pápa ravatalánál. A nép folyton tolong az egyházban. A bemenettől az Oltáriszentség kápolnájáig a kormány katonái két sorban utcát képeznek, hogy a rendet némileg fönntartsák. — Nem tudom, mintha az emberi sors változatai legkülönösb kombinációját látnám magam előtt. A férfiú, ki az egyesült Itáliát ékként hasítá s egyesülésében is mindig megóva bár szűk területet, melyet Itália magáénak nem vallott, most e kormány katonáitól őriztetik. Ő, ki élve áthághatlan irt vetett személye s a betolakodott elem közé, most mintegy megközellítették az utóbbtól.

A pápa vonásai rendesek, mosolyog és szenved. Rálehelt a halál élte jellegét: crux de cruce. — Megtartja ő a szenvedés kinyomatát s azzal támad föl, hogy szenvedés okozta minden ráncát, igazságtalanság szántotta minden barázdáját egy rettenetes ítélet bosszúja elsimítsa. Nyugodj addig, Atyánk! Fiaid harcaid vívói.

Márc. 14. Bizalmat az Úrban táplálni, ez biztosítja, reményinket. Ha minden eszközzel élve mindig egyedül az Úrra kell vetnünk szemünket, nem ugyanaz-e, ha az Úrra vetjük szemünket ez eszközöktől eltekintve? Isten minden, az ember semmi; ha ennek szeretete kigyullad, Istenért lángra lobban . . . akkor rajta, nincs akadály! Bár sohasem tántorodnánk el, kik Istenért fölhevültünk, bár mi sem akadályozna utunkon! Bár! bár! ó Jézusom.

Júl. 7. Édes Jegyesem! akarok készülni; a te szereteted, a te buzgalmad edényének lenni készülek, hogy Te bennem hajlékoddra, nyugalmad helyére ismerj s találj!

Mindenem erre irányul: célom az Úr szolgájává lennem.

1. Jobban ment a társakkali bánás s érintkezés. — 2. Biztosan tudva az utat és módot, mely abban áll, hogy ha látom, hogy szükségük van valamire, mit kérnek, szíves leszek, ha látom hogy gondatlanság, törekszem nyugodtnak maradni, de nem mutatok szívességet; előre haladok.

Aug. 4. 1. Igen fontos ügy ez, hogy az ember hizelgés nélkül, egyszerűen s szívélyesen, gondosan s okosan társalogjon.

2. Az irigységgel nem törődöm, mert figyelmem alatt nagygyá nő. Légy nyugodt és egyszerű, látván mindent, ítélj tartózkodva, okulj figyelmesen; öntudattal helyzeted s a drága alkalmak iránt, melyekből kincseket szedj az Úrnak.

Aug. 17. Mai nap volt a tudori koronázás szertartása. A Római Kollégium sok virágot hajtott az Isten dicsőségére. Mintegy hatvanan nyerték a koszorút. Mieink közül tizenegyen. A jó P. Ghatti izzadott a próbánál, s miután kicsinyes észrevételeit, melyekre más nem figyel, megtette, elégedetten megnyugodott. Következő nap felvirradt méltóságunk bíhora az ég hátán, s mi négyszarvú birétumainkkal vártuk az ajtó előtt, mire behívnak. — Bent Card. Franzelin elnökösödött, a tanárok és sok vendég körében, s a hátul telepedett tiszteletes közönség érdekelten-e vagy sem, várta a történéndőket.

Megnyílik az ajtó, a doktorok ketteskén nagy szerényen bevonulnak. A sok ceremónia, körjárat, csók, bók, ölelés csupa gyengédség — végre megteszi, fölavatja az ünnepeketeket tudorokká. Régi jó szokás, melyet föl nem hagynak; emléke is szép. Doppelbauer azután a szokott értekezést olvasá föl, a jog tárgyalásának ferde irányáról, s az iskolák eszeveszett s eszevesztett rendszereiről.

Aug. 18. Tegnap azt mondták, fölhős volt a bíbornok² homloka és fősvény a beszéde. De az okát, meg tán azt is, hogy úgy volt és látszott, amint ma mondják, csak ma találták ki. A pápa elrendelte, hogy a peripatetikus rendszer előadassék, s ez a Római Kollégium élet letöri, mert kosznak nézik e rendszereket vívó harcokban. Én nem tudom, úgy van-e, mint sokan mondják. De sok fecsegés a rendszer alapos ismerete nélkül nem válik dicsőségére senkinek.

Aug. 21. Ha az ember előzékeny, megnyer bárkit is, s ha úgy látszik, hogy minden fáradsága semmis, akkor is éj fordulatával a dacos szív trónján ül. Ez különös; kivált hol rosszakarat nincs, biztos az eredmény. A sok ellenszenv így nagy és érdekes tapasztalattal legyőzetik.

Szept. 1. Minden tökély és haladás állásunk szerint, kötelmeink szerint megítélendő. Aki jól teljesít mindent, mit hivatása tőle megkíván, az mindent megtett.

Szept. 29. 1. Az imában haladtam, nem mutatva külsőleg az áhítatot, és az Isten jelenlétében járva. A pontok, meditáció és *bánat* még igen hiányos. 2. A jókedvet művelem, nagy emeltyűje ez az erénynek.

Okt. 17. <Lelkigyakorlaton³ a filozófia 3. éve után.> Én Uram, szolgálók neked! mást nem értek, mint szolgálni neked!

1. Boldog vagyok, hogy létem, lényem Istenem szolgálata; én más nem vagyok, mint az Úr szolgálója, mást tennem nem szabad, mint Istenemet szolgálni, s bár minden cselekedeteimben ez öntudatot birnám, szállnék, repülnék!

2. Alázatosan imádom Istenemet: a szolgálta édesen hordozza urát. Mást nem akar mindenben. Én és Istenem, ez minden; szívem és Uram! Ó, bár nem kellene kilépnem e körből, bár maradnék szent kötelékben ez összeköttetésben! Szolgálnék csendesen, másra nem figyelnék, haladnék egyszerűn! O si nunquam oporteret edere, bibere, conversari, sed soli Jesu uniri.

3. Mily jó Istenem vagy Uram, ki szívemet feléd irányozva, mindenben ez irányt adtad, hogy én mindig veled legyek mindenben, és semmiben sem akadjak meg, én Édesem!

4. Fölkeltem többször magamban ez érzelmet: amely gyűlöletes előttem az atyagyilkosság és a tehetlenségében olvadó paráznság és tiszta szeplőtlen lelkek mérgezése, oly gyűlöletes vagy előttem te, te bűn és kísértet!

5. A pokol képe és az én helyem megtekintése következőkre határoz : *a)* Vörös ruhám a pokol tüzét említi föl nekem. — *b)* Mily őszintének kell alázatommak lennie, ki magamat ott látom, ott a pokolban : társaim iránt, tiszteletem, becsültetésem, megfigyelésem iránt ; a tudományban, a disputációkban, másoknak való alávetésemben, mások szolgálataiban.

6. Ó mindenható Teremtőm, tekints a te szolgád alázatos esdeklésére, ki látva helyét bűnei miatt ott a pokol örök kínjaiban, hálát ad neked türelmedért, mellyel még föntartod és a lángokba nem merítéd örökre ; gyűlölöm a bűnt, minden legkisebbet egész életemről és bánom őszintén, és reájuk háritom mindazon gyűlöletet és átkot, mely rám hárulna minden teremtéstől ; örömet kívánok mindent tűrni, mit te türelmedben reám küldesz, és lábbal taposom személyemet alázatban és töredelemben. Kérlek add segélyedet. Amen.

7. Én meghalok, s akkor minden földinek vége, eltűnöm teljesen, más követ mindenben. Én meghalok, ő P. O. nincs többé — *egy marok por, ez P. O.*

A halál mindent fölbont, mi mulandó. Nem lesz többé személyem föltünése, nem tudományom, működésem, nem lesz mások behatása, mások tekintélye, mások tekintete, nem lesz szobám, könyvtáram, semmi mindebből ; ez tehát mind semmi, mert a lélekl esz egyedül, amint dőlt, s mindez eltűnik. Minden tehát semmi és meg nem figyelendő, minden megvetendő, minden ! Csak a lélek nem.

8. Erre jön az ítélet. Élet s halál fog itt eldőlni *számomra ; igen, én* fogok ott megállni, *én* amint itt írok s talán majd olvasok. Itélni kell, ha *élek-e* vagy *gyötörtetem* majd? *Én* félni fogok rémitően ; várok, tekintek magam körül ; de ó a bűn, a fogyatkozások, a hűtlenségek, a mulasztások, a hibák isszonyú sokasága, és én árván, a végtelenül szent és tiszta Isten előtt, kinél a legkisebb hiba lehelete oly rémitően büntettetik. Ez ítélet vár reám, minden bizonnyal, amint bizonyos a halál !

Ó mily őszintén akarok lelkiismeretemmel bánni, mint akarok mindenre figyelni, mint mindent hüen elkerülni (gyónjál mindig jól !)

Ó, mily szívesen akarok bűnhődni alázatban és penitenciában, akarok vezekelni, akarok bűnbánatot, őszinte bánatot ! !

Mily jól fog esni a jócselekedet !

9. Nagy hatást gyakorol rám, hogy az Úr oly soká maradt a magányban ; ez fölötte fontos, mert én csak magasra, csak

nagyra gondolok, pedig ez valóban csak *büszkeség*; minden állás szent, hol az Úr akaratát tesszük, bármily kicsiny legyen, bármily eldugott s eltűnő legyen. Tehát én minden állásban az Úr akaratát kívánom teljesíteni s az állással magával nem sokat törődöm.

Ó Istenem ! bár emelnél annyira engem, hogy szent egyházadban az utolsó helyet is méltán betölthetném. Alázzam csak meg magamat s ne gondoljam, hogy én reám van ott szükség; ez ostoba gondolat, hogy énnekem kell föltörni. Hol az Úr kívánja, hogy legyek, ott szívesen megállok; s erre indul minden törekvésem az erény és tudomány útján.

Egy általános föltételem s elhatározásom: Jó az Urnak szolgálni, jó mindig mindent reá viszonyítani. Jó vele mindig összeköttetésben lenni és semminek magát úgy átengedni, hogy tőle idegenedjünk. Nagy és folytonos kegyelmek folynak akkor számunkra, s erő tölti el lelkünket mindennek férfias elviselésére s megtevésére. A társalgás ebben nem ad nagy nehézséget, mert Istent tartva szem előtt, az határozott, szerény és szívélyes lesz; hanem igen, nehézség a stúdium. Nekem ez összeköttetés szükséges, ezért szent órangyalommal szent ligát kötök. Én bizom benne, tudom, hogy ő tényleg, épügy mint társ társának segitend; tiszteletére mindig teszek valamit. — Ily öntudattal akarok járni utaimon, ez nagy segítségem lesz!

10. Az én tapasztalatom, mely nagyon gyászos, tanít engem arra, hogy életemet, erőimet, az Úr drága kegyelmeit, az Úr vérét szétfolyni ne engedjem, hanem biztos, határozott elvek szerint igazgassam.

11. Meggondoltam: az Úr apostolának választ; küld; mire? amire ő jött végtelen szeretetben, végtelen irgalomban, mindenhatósága teljes fölhasználásával. Amit szent, lángoló, szerető, epedő, jötevő szíve akart, azt akarja általam is. Tehát: valamint ő reám ruhazza küldetését, úgy magamra kell öltennem érzelmeit, az ő szándékát, az ő buzgalmat, az ő szelid alázas szeretetét.

Dec. 2. Én apostolságom érzetében kívánok járni s épígy társaimban is apostolokat látni, kik egy sanyarú jövőnek édesítői, bajainak, szenvedéseinek lánglelkű enyhítői, harcai-nak lelkes vívői lesznek; hol lesz akkor a balvélekedés, az önző vetély, az érzékies arcvizsgálat?

Jan. 5. Néha oly féktelen hangulatot érzek magamban ; ezt el kell fojtanom, s biztos határozott akarat uralma alá helyezem érzelmeimet, hangulataimat. Ezáltal egyszersmind úgy a gyengélkedő érzélgésnek, mint haszontalan gondolatoknak elejét veszem.

Febr. 2. Én egészen a jó Jézusnak áldoztam föl életemet, halálomat ; egészen rendelkezésére állok. Mit adhatnék ez isteni kisdednek? Ó Jézusom, tied akarok lenni !

Ápr. Zöldcsütörtök. Ne legyek áldozatkészségemben az Üdvözítő iránt ismét mások szolga követője. Megvannak mindenkinek saját elvei, melyek szerint igazodik szükségeiben.

A szorgalom nemcsak vállalkozó, fölhevülő lelkesedésben áll, hanem igen, a megkezdett tanulmánybani hű kitartásban.

Jún. 6. Az ember lénye az Úr akaratától van létrehozva, a létbe hivatva. Ez akarat adja neki mindazt, ami ; ez akarat tartja fön mindazt, ami. Magában tehát semmi. És mások iránt? Semmivel sem emelkedhetik mások fölé, egyetlen tette sem tökéletes, s ami jó van bennök, Istentől van. De megvetethető, gyalázat s megaláztatás méltó része-e? Aki vétkezett, mindent megérdemelt ; örömmel kell azért vennie minden gyalázatot ; aki a pokol kínjaira méltó, az az emberek gyűlöletében rettenetes kárhoytatás árnyékát látja ; ne fogadja-e el ezt, midőn attól megóvatott? Mindenki ben Jézust látja, tehát tiszteli, mindenki *kényében* bűnhődése könnyítését, tehát szívesen fogadja.

Júl. 7. Aki az életbe tekint, annak a gyerekes, fölületes, képzeltős gondolatok nevetségesek. Tudom, hogy fölséges és komoly hivatásnak leszek hordozója, áldozata, minek tehát azon hiú fölfogás és cselekvésmód?

Okt. 7. Ma Tivoliban voltunk Niemoeller prefektussal. Én Sándorffyval mentem majdnem az egész úton. A Nobilik villájába szálltunk, szépen az Anio fölött. Nem hinném, hogy

oly kevéssé lehet csak a hízelgésekben bízni, minden alapot nélkülöznek, s a hiú embert mégis jégre vihetik. Visszafelé magyar nótákat húztunk, és P. Zanpieri a passerano mögött fekvő csordást meg akarta téríteni.

Okt. 19. (*Lelkigyakorlatok.*) Jó Jézusom, mindig ez lesz imám : Ami itt és most engem nyom vagy emel, ami kedvez vagy akadályoz, ami gyengeségem vagy erőm, az 1. kezdeből jó és 2. eszközként jó ; ó, én megragadok mindent ezen oldalról, hogy ez vagy az eszköz, hogy használnom kell úgy, amint használhat nekem, az Úr szolgálatában. Ez a szent meggyőződés és a látszaton túli bölcsesség.

Jó, ha kereszttem előtt, melyet halálomban kezemben remélek tartani, kezdve stúdiumomat, elmélkedve, vizsgálódva, ezeket a halál fényében és megvilágításában végezem. Ha gyónom, törüljem le homlokomról (a kereszttel) a bűnt, hogy végső órámban a remény kecsegtessen, hogy ezzel többet nem számítok.

El vagyok határozva, hogy határozatlan, félig-meddig való életet nem akarok folytatni.

Okt. 21-én délután gyóntam ; jó gyóntatóatyám azt mondá : Nun also müssen Sie nicht nur die schwere Sünde meiden, wie Sie ja auch gewillt sind, sondern auch die lässliche. Ó Uram, mondám magamban, ne vond el irgalmadat és könyörületedet tőlem, mert ime bármi szint játsszék is büszkeségem és sötétségem előttem, hogy elámítson, életem egy harmadikra azon hatást és benyomást teszi, mintha én nem igen lennék hangolva és áthatva a bűnnek mindenekfölötti kerülésére. És ebben látom mélyen és csalhatatlanul a mélységet, melyet bennem az ördög és a bűn bír. — Ez vagy, mert ennek ismernek föl mások, kiknek szemét nem takarja az önszeretet hályoga. Tehát valóban igaz az : csak az irgalom és az Úr szánakozása lehet részem, és ezen igazságon meg kell törnöm büszkeségemet, dölőfömet. Legyen az Úr irgalmas nekem.

Az Úr próbára tett fölötte nagy vigasztalatlanság által ; pedig gyónásom után volt. Isten kemény atya, ő nem is atya, mi az ő bocsánata, kegyelem-e, ér-e valamit . . . efféle gondolatok neheztedek súlyosan lelkemre, s én a székbe dőlve fölsóhajtottam ; oh wie elend fühle ich mich, oh wie elend ! És jöllehet az Úr kegyelmével nem tudom, vajjon beleegyeztem-e azok egyikébe, mégis e lelkület megmaradt. Elgondolom, gyónás után az ördög összeszedte erejét, hogy e sze-

gény, partra vergődött lelket azon iszonyú örvénybe taszítsa, hogy letépje ismét lelke díszét, hogy megrontsa és tönkretjuttassa lelke nyugalmit, boldogságát. Ó, Úr Jézus, mily gyenge, szegény vagyok.

Van különféle jellem, változó hangulat, nem várhatom, hogy mindenkinek minden kedves és alkalmas lesz, azért szükséges egyszerű nyájás, nemes viselet és modor, melyet az Úr kegyelmével megőrizni törekedjem; ezenfelül nem kell másra figyelmem, mert ez maga után vonja a tartózkodást, a tiszteletet, a mérsékelt figyelmet.

Mindegyik az Isten képe, Jézus testvére, vérével megváltott drága lelke.

Nyomorai vannak mindenkinek, melyeket szeretnünk nem szabad, és lehetnek szenvedélyei is, melyekről mit sem tud, vagy nem bűnös.

E világításban *a)* tisztelni fogok mindenkit, alábbvalónak tartva magamat, *b)* hibáit elvetem, *c)* róla ítéletet nem hozok, *d)* ha többször látom azt a hibát, és engem illet a személy, mondom: meglehet, ez árny van Isten azon képén. Tehát nem ítélni, hanem óvatosan és tartózkodva gondolni: meglehet, ez árny van azon képen; tünjék el, igen.

Ápr. 7. Szándékom akkor volt tiszta, ha minden eshetőségben az isteni akarattal egybeesik. Ellenkezőleg pedig gyanús a szándék tisztasága, ha mást várva, mint ami előadta magát, nyugtalankodunk, elégedetlenek vagyunk, némi keserűséggel csalódunk. Szent, tiszta szándékot táplállok szívemben, érte imádkozom ; legnagyobb szüksége van reá a papnak!

Máj. 13. Járjak a *közös és közönséges* úton. Ami mások fölé emel gondolataimban, törekvéseimben, az rossz. Ó, legyen buzgó, de ne emelkedjem ezáltal mindenek fölé, mintegy kicsinyelve őket. Ime a szív büszkeségének új redője. Jó *káplán*, jó *plébános*, az Úr dicsőségének elvonult és csendes munkálója !

Máj. 26. A teljes Szentháromság valami csodálatos és megsemmisítő módon nyújtja nekünk a szentáldozást. Az Atya Fiát, a Fiú lángolva önmagát, a Szentlélek pedig hív és sürget. Mindennapi kenyérként ajánlja magát az Isten, *önti, kommunikálja* magát, valami összezúzó módon ; a megdöbbenet, az ájúlkozó ember étke lesz. Isten, mit csinálsz? Ember, ó mily méltatás! felelősséged rémitő. *A végtelen, örök Isten szubsztanciája belénk forr*, ó Jézusom . . . ! mint e refektórium kenyere, hogy élj belőle !

Máj. 28. Az Oltáriszentség egy emlék, nem szobor, nem irat ; a szeretet emléke, maga a szeretet . . . mintha egy férfiú szobrában élne ő maga, és *szeretne*, mint *szeretett* egykor, és amiért most e szobra állítatott.

Jún. 7. Borzasztó gondolat : a pokolban én *magányosan, lenyomva fájdalmaim önterhétől* állnék, minden résztvevő szívtől megfosztva, sőt mindentől gyűlölve, átkozva, üldöztetve. Ó *türelem*, ó *szenvedés*, ó *földi büszkeség*, mik vagytok ti a pokollal szemben !?

Jún. 9. Az ima előtt gondold meg, hogy koldusként állsz az Úr előtt könyörögve, állhatatosan esedezzél : az ima *tüzes*

ajkáról folyjon, *mélyen érző szívből, állhatatos lélekből.* Csak jól imádkozni, csak jól! Ez támaszunk, ez hidunk, ez erőnk.

Júl. 14. Volt egy angol ábrándozó, ki a halált az emberek rossz szokásának tulajdonítá; mintha csak gnóosztikus fantáziája lenne.

Aug. 27. Át meg át kell hatva lennünk az evangéliumi elvektől; megfogamzának, nőjenek, ápoltassanak, akkor hoznak gyümölcsöt — az alázat, a szeretet, a buzgalom, — s oly erősen, hogy a köznapiság ne rontsa meg, meg ne ingassa. Ne induljak ebben mások után, hanem önállóan gondolok a szentekre.

Szept. 4. Jézus jó pásztorként jár el velünk, szeret, őriz, táplál, vezet, vállaira vesz, ha eltévedünk, s hazahozva örvend szerencséjének; jó, jó szíve van Jézusnak; mi sugallta volna is e példabeszédet neki, mint önfeláldozó, leereszkedő szeretete a bűnösök iránt. Példát nyújt a papnak, mint kell éreznie a bűnösökkel, mint kell hangolva lennie, mit kell reménylenie minden bűnnel szemben az Isten irgalmától. Nem adunk mi jó pásztorunknak semmit, nem tejet, nem gyapjút, hozzásimulva melegíthetjük lábait, térdeit; ő igen, támasszuk, helyezzük fejünket pásztorunk térdeire, lábaihoz omolva, és kérjük áldását, kérjük, hogy szent kezével simítsa el gondjainkat, s öntsön világos nyugalmat lelkünkbe.

Szept. 16. A kereszt hatalma: a szegénység, az alázat, a megvetés, az önmegtágadás. Becsüljük e világhatalmat, mely oly nagy titkot rejt; mert titkos és rejtélyes az, hogy a kereszt, mely a világ előtt balgatagság, ugyanakkor hódítója lón. Becsüljük azt, mit a világ elvet, mit kicsinyel, és tiszteljük ez erények művelőit. — Megszakadva a világgal, vessük magunkat teljesen az erény megszerzésére! Mily sajnálatos látvány, hogy azok, kik a világtól megváltak, az erényben nem törekszenek igen előrehaladni, és oly gyermekes erényök van, hogy az első ütközésre széteszlik, mint délibáb; oly érzékeny, mint a csiga bogái, melyek mihelyt hozzá közeledünk, máris visszahúzódnak. — Töreksem ma érzékeny-ségemet alázatban és szeretetben megtagadni.

Szept. 19. Mária a kereszt alatt! A legnagyobb anyai szeretet a legnagyobb kínban! Jézus szenvedése az ő szívé-

ben nyomja le magát, mint a pecsét a viaszban ; a lélek ott van, ahol szeret, s azután ahol él : Mária lelke a kereszten ; az ő szenvedésének jelképe maga az Üdvözítő keresztje. Ó anyám, a bűn a karjaidban nyugvó testet még ostorozza, még döfi ; ó anyám, én, János vegyem az ostort, és töltsém dühömet rajta? Ó bűn, ó mint kell irtóznom tőled !

Szept. 22. Sáfárjai vagyunk az Istennek ; övé az ég és a föld, övé maga az ember. A sáfár gazdálkodik először nem magának, hanem másnak (intentio), gazdálkodik (opus) jól és híven (modus). Nem töprenkedik azon, hogy kicsi, nagy-e a jószág, hogy köves-e vagy nem, hogy van-e másnak több, mint urának, pláne ha mind egy s ugyanazé. Épúgy mi alázatban, szeretetben, messze minden rendetlen vágy<tól> és versenytől, minden irigységtől . . . Műveljem csendesesen a földet, melyet Uram rám bízott, s más érzelmeknek szegjem el útját.

Szept. 23. Talán utolszor rándultam ki Mondragonéba, a szives fogadtatás és a hosszú időzés is arra utalt. Mintha utoljára tovább élvezni kívántuk volna a hely szépségeit. Az eső már Tusculum tetőjén nem kimélt meg, a tenger felől fekete felhőket hajtott felénk a szél, mely elseperte az esőt ; egy fa oldalán kerestem oltalmat ; különös látvány a hamvas felhők, a gyönyörű kilátás, s előtttem a tusculumi színház. Az ebédnél zene, este színház, miből senki sem értett semmit, éjjel bivak, Fischer kísértet alakjában emelkedett fel nyughelyéből, egész nap locskos ácsorgás.

Okt. 8. A munkások elnyerték béröket egyaránt, de némelyek irigykedtek a többiekre, kik később jöttek ; ezáltal kimutatja Jézus, hogy a boldogok, tekintve az örökkévalóság kincseire, irigyelnék mások boldogságát, ha lehetne, sajnálva, hogy néhol restek voltak ; ő örökkévalóság, és ti jó alkalmak az önmegtágadásra és érdemes tettekre : zúzd össze súlyod alatt a lelket !

Okt. 9. Et tu venis ad me? Amily érzelemben mondá ezt Szent János Jézus keresztelésénél, úgy kell mondanom azt nekem. Jézus hozzánk jó a szentmisében, az áldozásban s velünk marad az Oltáriszentségben ; ó ki ez, kit itt bírunk? A világban annyi nyomor, annyi vajúdás, annyi zavar és gond, szocializmus, revolúció, adók, kivándorlások, éhség ;

pillantsunk azonban az oltárra ; ki misét olvas, az többet tesz, mint a kormányférfi, a szociálista, nagy tervek és vállalatok vezetői, mert kezeiben a Mindenható, a Gondviselő, és mindehhez a végtelen Szeretet. Ó mit bírunk benne ! Becsüljük e kincset ; a legkisebb falusi templom többet rejt, mint az egész világ nagysága erejében és szenvedéseiben. Becsüljük azért Jézust és a szentmisét, és alázzuk meg magunkat ily végtelen kincs bírásában.

Okt. 19. <Lelkigyakorlat.> 1. Jézus hív, von magához, mint azt éltemben tapasztaltam. Mi lesz velem, ha Losoncon maradok, ha Feldkirchbe megyek? Hív a legnemesebb harcra, melyet ő velem együtt vív, a harcra önmagammal és azután az Úr ellenségeivel: agendo contra propriam sensualitatem, mundanum et carnalem amorem, hogy fölszabaduljunk minden nyűg alól az erényben.

2. A Boldogságos Szűz ott jó először említésbe, hol az irgalom és a kegyelem áramlik az emberre ; azért simuljunk ez édes Anyánkhöz, benne leljük örömünk okát, benne a hit titkait. — A Szűz oly alázatos, nem ismeretes, nem híres, egyszerű, senki sem törődik vele ; látod, mire való a vágy tisztelet, becsülés után? Én szegény, vézna gennyfakadás szégyenkezem a P. spirituális előtt, ki tudja vétkeimet. Az oltáron Jézus — de hová vetemedtem én tőle? Nézek az égre, mit látnak bennem a szentek? Nézek a földre — az emberek ha tudnák bűneimet, nem mernék a szemek elé kerülni, mint a P. spirituális elé ! A teremtmények — és én pap legyek? Ó Isten, Ó Mária ! A Szűz mondá : Ecce ancilla . . . midőn szent volt ; mit mondjak én? . . . Ha az ördög kibeszélné bűneimet !

3. Az Úr Jézus születésében csodálatos alázatban, szegénységben és önmegtagadásban indul a hadjáratra, melyet hirdetett ; én tehát utána megyek. De egy bajom van : oly hamar kifáradok, elapad lelkesülésem s meggyőződése ; azért, mert promptus quidem sed non diligens vagyok ; vigyáznom kell, állhatatosnak kell lennem, azzá válnom — harcról van szó —, akkor nem jó mindig vissza ugyanazon büszke gondolat ; tehát alázat . . . Mindig jobban érzem semmiségemet a törekvésben, a gondolkozásban. Ó, Úr papja, mi lesz veled? Mindig e gondolat sarkantyúz.

4. Jézus, az Isten óriási alázata tulajdonkép nevetségessé teszi még jó alázatos föltételeimet is. Ó, tegyem lánglélekkel, ahol szerét tehetem, ragadjam meg az alkalmat, és azt annyi

szívvel, érzelemmel, amennyire lehet! Társaimmal összejőve leomlok lábaikhoz, de hevülő meggyőződéssel hallgatom türelmesen tudományukat, csókolom a földet, nem veszekedem, futok minden hiú gondolattól vagy itélettől.

5. Érted kívánok valamit tenni Jézus, mert tied vagyok, teremtményed, szolgád, gyermeked, és e szív, e lélek, e szemek, e kezek a tied, a tied, neked élek, neked Jézus! Amint tied vagyok, bár oly kis szív és kis lélek, mégis én és senki más az, ki neked e csekélységemben szolgálhatok; nem kell tekintenem mások nagy tehetségét és erejét, mások nemességét; szép ez, szép, de én e szív, e lélek, ily kicsinységben vagyok tied és szolgállok neked. Fordulok ekként magamba, járok betérve magamba, hol találom Uramat és e szív és lélek erőt, melyekkel neki teljes szeretetben egyedül szolgálhatok.

Nov. 17. A büszkeség mások fölé való emelkedés, nem pedig helyes, igaz itélet a valódi tehetségek-, erényekről. Ha látom, hogy van valamim, mi másnak nincs, nem mondhatom: nekem nincs, hanem csak: abból semmi sem következik; nem adom magam mások megítélésére, hanem ha látok rosszat, nem mondom hogy jó. Másokkal ne törődj, magadat, az észet vedd meg; akkor van béke s nyugalom.

Dec. 10. Gondold meg, ha az egész világ pusztaság lenne, semmi út, sem falu, kert, csak bozót, haraszt, erdők, mocsárok, csúszó-mászó vadak, s itt alacsony kunyhók, bennük szegény, ronda, kiszáradt emberek, kiütés- és fekélyekkel borítva, hallgatagon, mogorván, szeretet és béke nélkül, megtámadva és nyugtalanítva minden lénytől: képe lenne ez a bűnbe esett emberiségnek; de ha lenne emellett Istene, boldog volna; de Istene nincs, és hiányát semmi sem ábrázolhatja. És az embernek ily végtelenül szegény állapotában az Isten önmagát atyává, testvérré, orvossá, megváltóvá tette az irgalom és szeretet legfőbb nyilatkoztatása által, mert a megtestesülés az Isten legfőbb nyilvánulása, legnagyobb dicsősége, s azért legnagyobb javunk; glorificamus te, gratias agimus tibi! Ó mennyire, mennyire! hálát, hálát! nyissuk meg szíveinket e jó Isten kegyelmeinek és szeretetének, és ne engedjük, hogy összeszoruljon kislelkű aggodalom és bizalmatlanság által!

Jan. 5. Jézus menekül, nem tesz csodákat, tanít természetes eszközökkel is élni. A hit először mindent Istentől jönni lát, az okosság mindig utána néz, mi most itt az Úr akarata. De erre nézve imádkozzál alázattal és folyvást hön. Domine illumina et perfice me !

Jan. 14. Mily örömmel mentek föl Jézus, Mária, József Jeruzsálembe az Úr házába ! Mily házunk van nekünk, mily közel, mily kinccsel ! A kereszténynek mindig ujjongva kellene erre gondolnia ; köznapi élete így csupa áldás, csupa kegyelem ; s ha a templomba lép, megfoghatlan öröm.

Jan. 16. Jézus kérdez : kérdezzünk inkább, mint oktasunk ; különösen a jártasokat szakukban ; *szerényen, alázatosan figyelve* szavaikra álljunk társaságukban ; az illedelmes viselet 1. tiszteli Jézust másokban, 2. önmagát becsmérli, 3. megóv soktól, mit a hamarkodó, előretolakodó modor magával hoz.

Jan. 17. A Bold. Szűz és Szent József hibájuk nélkül elvesztették Jézust ; vigyázz ítéletedben ; minél rejtettebb a tárgy, melyről ítélnél, annál inkább vigyázz. Látunk sokat ; 1. nézz utána, hogy úgy van-e ; 2. ha úgy van, ne következtess abból a szándékra, a lélekre ; 3. ha ezt is teheted, alázd meg mélyen magadat ! Ó, inkább semmi ítélet, mint Istent megbántó *egy* ítélet.

Jan. 24. Aki szeret, az elégtételt kíván nyújtani Istennek, annak ez szüksége, vágya ; azért első a szeretet, aztán az elégtétel, különben nincs alapja. Nem érzi az ember azt magában a tettben, mert ez keserű. Azért szeressünk, és gyűlöljük a bűnt, és törekedjünk Istennek dicsőségét helyrehozni, akkor mindenütt találunk alkalmat. Ó, ha az Isten szeretete gyullasztana, mindenütt lenne tér és alkalom az alázatra, a szeretetre, az önmegtagadásra, a megnyugvásra ! Fiat !

Febr. 20. Jézus a kafarnaumi csodatétel után Péter házában száll meg, nem csodálónál, nem a gazdagoknál, nem ünnepelve stb. Ő szabad, ő felül van minden emberi tekintetnek, őt semmi sem köti meg. Ilyen az Isten igéjének hirdetője, non est alligatus nec respectu, nec beneficiis, nec salutatione, obsecratione etc.

Márc. 3. Összehasonlítom magamat Judással a kegyelem bőségében, ki nem kaptam kevesebbet, mint a mártírok itt a katakombák fölött, és oly sokkal többet, mint egy koldusgyermek a Pinciön. Használjam, érvényesítsem, költsem magamban a keresztény szellemet, mint hajdan élt.

Márc. 3. Midőn pezsegni érezzük erőinket, lássunk utána, hol és mikép használhatjuk fel buzgalmunkat; oly tényező a lelkesülés, melyet számba kell venni mindenkinek. Előttem áll a fölszentelés napja, a kegyelem bőven áll rendelkezésemre, széttekintek s látom a nagy hivatást, a földadatot, a tért, mely munkálkodásomat várja. A tudományt gyakorlati szempontból tekintem, mert jelen időben mindent az életben érvényesíteni kell, a lappangó meleget is kell fölszabadítani, mert a fásult, az elhaló, a lankadt korszellemnek minden életerőre van szüksége; ha máskor az éléskamrákba halmozhatták kincseiket, most mindent a vásárra kell hoznunk, mert válságos, inséges, bizonytalan időben, amikor nem tudunk a holnapról semmit, menteni kell ma, amennyit lehet.

Ápr. 1. Bajulans sibi . . . mily gyengeség, mily vonzalom, «sibi», magának az ölelést, magának a hó csókot, másnak nem . . . «Bajulans», édesen fogadva a halált, mert szeretett, a gyötrelmet, a gyalázatot, a kereszt terhét. Ime elől a zászló, szeressük Jézust, ki a kereszthez simul, menjünk utána, nagy dicsőség van a jelben, melyet az Istenfia választott címerül.

Ápr. 8. Jaj de ritka nálam a körmölés, ritka a jóra való gondolat, kiszáradt az a kis ér is, mely néha megeredt. Az újság az, hogy betegfajtájú embernek néznek, való borjúnyúzó péntekkekből sorakozik a nagybójt; valami carciofoli nevű beafsteakkal gondoznak, vándorlok szobából szobába, máris az ötödikét illusztrálom. Az infirmiere a campagna szülöttje; disputálok és vitatom neki, hogy a föld forog; nem hiszi, pedig vele forog. Azt a tanúságot szedtem ki az égető vitákból, hogy ha az egyszerű embernek az Isten

nagyságának megmutatására akár a természetből általa nem értett dolgokat (csillagtávolt) hozunk, nem kapósak az érvelések.

Ápr. 24. Este halt meg P. Patrizi ; sokat áldozott, mindenről lemondott, mindent megvetett ; bár úgy lenne, hogy a jövő nap evangéliumának üdvözlete neki is szólhatott : Pax vobis ! Ily példa magas útra terel, messze alacsony hiúságtól !

Ápr. 25. Némely ember oly annyira kedves nekem, s ha gondolom, hogy elkárhozik, éles fájdalom nyilal át lelkemen ; Jézus sok szép, nemes, kedves lelket elkárhozni előrelátott, tán milliókat . . . Mily fájdalom szaggatá szívét, s készte imádkozni üdvünkért? !

Ápr. 25. Szent Magdolna keresi Jézust, és a szeretet nem hágy neki nyugtot ; nem törődik akkor mással, nem függ, nem igazodik más szerint, csak a szeretet irányadója. Lát angyalokat, de nincs meglepetve, nincs kielégítve, semmi teremtményen nincs megakadása . . .

Máj. 1. Szűz Mária segíts ! Szeretnék a hitben járni, mint erős férfiúhoz illik, a hitben másokkal bánni, egyszerűen és vigyázva, kimélettél.

Máj. 15. Ma két zarándok látogatott meg, temeriniek ; a Szentföldről jönnek s hozzánk beláttak. Egyszerű, hívó emberek, földművesek. Mély meggyőződéssel mondták : Adjunk hálát Istennek, az ebéd végén ; elbeszélték, hol s merre jártak, hol hullatta az Üdvözítő könnyeit, hol állott jászola. Arcaikra függesztém könnybelábbadt tekintetem, mert oly érzéssel, oly vágygal, mintha lelkem ki akarna kelni szűk határaiból, föláldozni magát e szegény, zaklatott, szorongatott népért ; mint tehetek valamit érted, magyar nép? Nép, nép, nem a művelt világ vágyaim tere, hol verejtékben kívánnék segíteni, vigasztalni, üdvözíteni! Ó, bár az Úr áldása borítsa el lelkemet, melyre nemsokára a papság fölkenése vár, a kezeket, melyeket a krizma a szeretet és kegyelem osztogatóivá ken.

Máj. 17. Azt a szegény két parasztot éjjel egyszerűen az utcára kergette az Anima rektora ; a templom tornácában húzták meg magukat, de csakhamar a csöcselék faggatta őket.

Történt pedig ez, mert magyarok. Mily igazán éneklí Vörösmarty, hogy a magyarnak hazáján kívül nincs helye. A nemzetiségi ellenszenv csúnya kinövés az emberi lelken: falják, marják egymást; vész itt humanitás, természetegységen épülő szeretet; s milyenek az egész népek előítéletei, bárgyúságai, rossz szokásai, embertelen, szívtelen hibái! Humanitás, természetes szeretet, mely a bőrbe, szép orrba, szép hajba, melyet holnap a borbély elsöpör, szeretsz, mi vagy! Egy-két napra gyűlöletté válsz; ma szeretetteljes, kedves, édes modorú valaki irántam, közbejő valami, látom a lelket hibáiban, határoltóságában, más vélekedésben, s gyűlöletet találok helyeden. Mert nincs erény, tehát szeretet sem <másutt>; csak a hitben gyökerezhetik. Csak Krisztusban igaz, hogy in eo neque Scythia, neque Graecus . . .

Máj. 18. Habetis pulmentum? Jézus kérdez, vagy kér valamit, hogy többet adjon. Keveset kér, hogy öröklétet adjon, erényt kér, hogy koszorút adjon. Van-e fönségesebb pályabér, van-e messze kihatóbb törekvés: számomra öröklét, s híveim számára áldásthozó, sikerdús működés. Ő egy pillantást e halhatatlan végcélra, és lábtoppánásra itt a jókedv, öröm, buzgalom, bátorság!

Jún. 22. Széttétekintve a világban, eszmélődve az uralkodó eszmék, elvek fölött a közéletben és a kormányzásban, a legszomorúbb jövőnek néz elébe a hit, a vallásosság. Nem gondolhatunk valamiféle, a tömegeken átható reformokra, míg a romlottság és rombolás csatornái szabadon hordják dögleletes vizeiket; inkább egyesekre kell kiterjednie a lelkipásztor mentő törekvéseinek. Lemondani mindenről, mi nagyot, dicsőt, feltűnőt mond, ez az evangélium és a jelen körülmények követelése. Hivatal, rang, kitüntetés, értetek kezdve a legelső föllépéstől és a papi rendbe való belépéstől egy tapodtat sem mozdulok.

Jún. 23. Mily kedves, édes, békés érzelmek ömölnek el lelkemen! Mily kegyes volt irántam Szent Alajos; alig fejezhetem ki, eltöltött a béke az Istennek való szolgálat édeségével. Hozzá fohászokdtam lelkem mélyéből, átkarolva tartám szent lábait, édes szerelmet rebegett ajkam; Ó, Alajosom, én hódolva szeretlek s bízom benned, hogy meghallgatsz, hogy el nem hagysz; el nem válom tőled, míg ki nem eszközlöd lelkiismeretem tisztázását! S ő békét öntött szívembe;

én megnyugodtam, nem dúlt bennem az aggály ; honol a szeretet. Ó szép, rendkívül szép ünnepnap 1881 jún. 21 ; három énekkar zengett Szent Ignác tágas boltjaiban.

Jún. 27. Az evangélium szelleme az egyszerű szegény nép közé vezeti a buzgó papot ; más körökben nagy a kétszínűség és tettetés. Szerezzünk magunknak nyugodt, egyszerű és férfias külviséletet, mely kifejezi a belső alázatot, szelidséget, szeretetet.

Az bizonyos, hogy az alázat és eszesség dacára soknak nem tetszünk ; ez ne zavarjon, mert bennünk van minden törekvéseink iránytűje és indítóoka : Jézus szeretete. A kereszténynek mi sem lehet nehéz, mert minden nehézség és szenvedés kedves neki, és szeretetből viseli és kívánja !

Jún. 28. Édes Istenem ! Mily világ ez, melyben a hívő él ; mily méltóság, melyre a hit emel ; mily tudomány, melylyel fölékesít. Ó szent hit ! Ki emelkedhetik fölénk, hol a gőg, hol a fölfuvalkodottság ? Ki gazdagabb nálunk, az utolsó anyóka rózsafüzérrel tudósabb, emelkedettebb, méltóbb minden egyetemnél ! Éljük e szent hit fölfoghatlan világosságában, öntudatában, nemességében ! Erősen a sziklán állva, a római székhez ragaszkodva, melyet sziklának emelt az Úr, mely ellen apró gyerekek támadnak. Óvjuk e hit világosságát, sugallatát szívünkben és uralmát a hívekben.

Júl. 19. Szent István diakonus nagy kegyelme : Ecce video coelos apertos, szenvedésének oka volt. Kegyelmet nyerünk, hogy szenvedhessünk ; mennyi kegyelem irányul erre ; ha nem használom, hiányát érzem nehéz bús napokban : *ideo particula boni doni non te praetereat.* Épúgy Szent Pált előnti az Úr kegyelmével, hogy szenvedhessen : *ego ostendam illi, quantum oportet te pro nomine meo pati.* Szenvedés — kegyelem, és viszont.

Aug. 11. 1. Isten kezdetem és végem ; amit nem érte teszek, hiábavaló, vagy káros ; az ő jószága levén, szolgálatára rendeltetem, s nem keresek semmi mást, semmit, csak őt ; gyermeki szívvel és bizalommal fontolgotom mindig e szavakat : Isten és én, és én . . . Szorosan hozzá, hozzá, és erővel e célomhoz . . . Ez az ember, a koldus és király célja. E célt keresem : *Ad majorem Dei gloriam.* Fáradalmaim, önmehtagadásaim, törekvéseim mind e célra törnek . . .

Nagyobb céloom nem lehet; forróbb, alázatosabb, gyengédebb törekvést sem akarok nélkülözni.

2. Mindent eszközként használok, mert semmit sem akarok Istenen kívül; de mint kell erre törekednem, mily erőfeszítéssel ezután járnok! Mert ez a szentek tudománya és ereje, hogy nem mozdultak, csak mikor az örökkévalóság követelte, csak annak fejében. Imádkozni és meditálni sokszor e fölött!

3. Az örök élet elérése egyedül szükséges; nem szükséges itt élnem, egészség, becsület; *én* érzem azt, és mindenütt és mindenben kell utána törekednem... Csakis ezt... élve és halva.

4. A bűntől való iszonyodást fölkeltem magamban, és ahol csak tehetem, fékbe verem hajlamaimat és csúnya érzésememet; a bűnt irtom magamból és másokból.

Aug. 13. Berchmans Szent János ünnepe: gyóntam egész életemről... Deo gratias et Sancto suo!

Meghalok mindig, mindenütt, itt és most: e gondolat édes vigasz; másodszer jó kánon. Mily boldog, aki szent megnyugvással mondja magának: *tán ma meghalok, s azért nem keresek semmit, csak egyet: szeretem Istenemet.* Föläjánlásom: Istenem, nincs más vágyam kívüled, te vagy mindenem, föläjánlok neked bármily állást, pályát, javadalmat; ha úgy akarod, *amint én köteleztetem*, akkor elvonulok valami csendes helyre, hogy vezeklésben és imában töltssem napjaimat. *Ó nehézségeim lesznek ezentúl is*, de a halál gondolata előzzen meg minden elhatározást, minden mozzanatot. Amen.

A rossz, a lanyha, a buzgó pap halála... Ez örvend, mert minden nap estéjén örvendett, hogy céljához közelebb ért. A rossz halál lehetősége gazdag bányája az alázatnak; én rosszul meghalhatok, ó, mily gyenge vagyok tehát. A breviáriumot alázattal végzem, az egyik intenció: a tisztaság, melyet kérnem kell. Az első perctől kezdve kívánok mindent szentül és buzgón végezni, hogy halálom óráján vigaszom legyen. A meditációban kérnünk kell mély alázattal és (másodszer) fölbuzdítani önmagunkat; ez a mi kemencénk: arra való, hogy melegedjünk.

A partikuláris exámen oly fontos, amilyen fontos a haladás és nemesbülés a lelki életben és az erényben; mert ez a hathatós eszköz minden bűn kiirtására és az erény megszerzésére. E partikuláris exámen igázza le az embert és hajlamait, és az Isten igája alá hajtja teljesen. Azért a pap nem

tehet kedvesebbet az Úr előtt, mint ha kérlelhetetlen szigorral nyes magán a partikuláris exámen késével, állhatatosan és elszántan tör előre. Jegyezni kell, mert anélkül nem csinálunk partikuláris exáment.

Aug. 14. Nyugodjunk meg csendesen az Úr karjaiban ; elfeledve népünket és atyai házunkat ; fátyolt borítva a *multra*, mely oly búsan sötétlik mögöttünk. Ezen napon az Úr szent megnyugvást öntött lelkembe, hogy reá vetve bizalmamat megnyugodjam oly hosszú tövises út után, mely megszaggatott és megviselt. Feledd a multat és nézz bizvást a *jövöbe!*

Aug. 15. Ó, én alig jöhetek eszméletemhez, mert *impetus laetificat caritatem Dei*, az én lelkem az Úr szent városa, és az ő szeretete és édessége áradozik benne. Ki hitte volna, hogy ily boldog lehetek ; előíze ez a mennyei örömmek ! Alleluja ! *Haec est dies, quam fecit Dominus, exultemus et laetemur in ea.* — Alleluja ! Alleluja !

Aug. 16. A szívekből kiveszett a meleg, a mély érzelem ; oly törpe, elkorcsosult szellem uralg bennök, minden eredeti száműzve van, az egész világ rendezett sorokban mintegy dobszó mellett, egyenlő lépést tartva nyílt, tág országutakon halad ; aki a sorokból kiugrik, aki a kényinget leveti, sokszor meg nem értetik. Ó, mily majom-ruhát szabtak az emberi szellem- és szívnek, mely nem él, nem hajt ; s ha valahol kihajtana, lenyesnék tüstént, mert abban eltérne a többitől. Hol van vallásos népelet ? Tűnik. Hol a polgári élet ? Nincs. A szabad polgári elem a középkor virágzó századaiban a hitélet termékeny talaja volt, melyen termett művészet, tudomány, nagy erő és tevékenység. Nagyban származik e baj a politikai rendszerekből, az állam istenítéséből, az egyház elnyomatásából, a hitetlenség támadásaiból. A népet oktatni kell, de nem szabad együgyű hitét elvenni. Az ősrégi, erőteljes egyesületi szellem az egyházban meghozza mindig gyümölcsseit ; ez képes felkarolni és létrehozni valami kitűnőt és nagyot.

Aug. 22. Ismét a kikötőbe hajóztam, csendesen megpihenek, édesen megnyugszom. Ó, kedves Jézusom, lángoló szívvel karollak át téged ; véredbe mártom lelkemet, hogy termékeny talaja legyen a szeretetnek, hogy gyümölcsöt hoz-

zon édeset és tetszöt neked! Ó, hogyha szerethetnélek, hogyha érted élhetnék s halhatnék, Kedvesem!

I. meditáció. Quid prodest homini . . .

1. Ad aeternitatem natus sum; örökké élek, éveim el nem fogynak. Mit gondolok majd száz, ezer év múlva? Min örülök majd? Ó, hitvány mulandóság, élet, pálya, dicsőség, hír, tehetség, siker gazdagság! Mit ér ezer év múlva, hogy ez vagy az 20, 40, 80 éves lett és meghalt. — Mily utálatos valami mindez, mily undorító; mily bohóc s mégis rettenetesen komoly ködképek. Ó mit akarsz ember? Mit nézesz csak oda és neki? És szíved itt ragadjon? 1540—50-ben így gondolkozott Xaveri Ferenc, és most erősíti-e, helyben hagyja-e? De utálnom kell mindezt, nemcsak megvetnem; erős lélekkel, határozottan; egy tapodtat sem földi valamiért; ad Deum, káplán leszek . . . igen egy tapodtat sem teszlek magamért, szegény leszek . . . igen, keresek-e kényelmet . . . soha . . . Istenem, imádkozom mindig e hó buzgalomért, e jó szándékért a szentmisében, följajánlok a paténán mindent neki — magamnak semmit.

2. Küszöbön állok. Mint egy éji szállás, olyan az élet az örökléthez képest.

3. Én készítem elő magamnak . . .

Szent Ignác lassan és kimerítően és hosszasan beszélt egy tárgyról; nem szökött hamar másra.

II. meditáció. Si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis. 1. Számtalan bűneimért; mint bűnhődtek a szentek . . . Tán az Istennek mondjam: jaj, Uram, ki bírja ki ezt az éhet, szomjat, ezt az embert? Ó nyavalyás, gyáva lélek! — 2. Mert szükséges az erények gyakorlatában: a szeretet, alázat, türelem, érzékiség, vidor készség. — 3. Az áldás és isteni malaszt gazdag forrása . . .

Kell mindennap bűnbánatot tartani: az ülésben, a szemlesütés- és gyengéd cilicium-, holmi kellemetlenség eltűrése-, valami szívesség megtevésében. A szeretetellenes és érzéki benyomást (érzelem, vonzalom) vagy idegenkedést minden áron, módon és a lélek minden áldozatán: el!

Aug. 23. A bocsánatos bűn is rettenetes és borzasztó, rosszabb minden baj- és nyomornál; menj a kórházakba, mondd: ez csekélység . . . dögvész, háború, éhhalál — mind semmi. Mint áldozópapnak rettenetes harag(gal) és kíméletlen lélekkel kell minden bűn iránt viseltetnem . . . És mennyi van lelkemen! Bűnbánat . . . irgalom . . . gyűlölni és sirni!

A bocsánatos bünt szívem mélyéből gyűlölöm (eddig oly gyarló voltam) *a)* tekintettel Istenre : megvonja különös gondviselését, különös malasztját, eltávolít színétől. És mennyire kell nekem a malaszt; akarok-e ily bő forrást elértezni <sic!>; az Úr karjaiba, az ő malasztja árjába! . . . *b)* tekintettel magunkra : elhomályosítja a halhatatlan lélek természetfölötti szépségét; ó az a lélek, a paradicsom szülötte . . . ki szúrná ki egy tiszta, ártatlan, angyallelkű gyermek szeméit? Bénítja erőnket a szokás . . . az értelem elhomályosul; készíti a halálos bűn útját . . .

Ó, ha valaha halhatatlan lelkekre lesz irányozva munkáságom, tanítva, intve, oktatta, mily hivatás!

Ó, mit tegyek számtalan bűneimmel szemben, melyeket oly könnyen elkövettem? A . . . püspök mondá, hogy a soká tartó alvás sok pap romlásának kezdete.

VI. Piushoz jött egy plébános, hogy mentse föl a breviárium alól, mert nagy paróchiája van; mondja a pápa : nekem nagyobb van.

Van egy kép : két sorban recitáló papok : köztük ördögök kosarakkal, kik az elnyelt, elhadart szokat szedik.

Aug. 24. E nap estéjén, melyen az Úr nagy kegyelmének végét veszem, annyi bizonyos és világos előttem, hogy csak akkor haladhatok előre, ha külső viseletben nyugalmas, méltó, szelíd modort <tanusítok>; belsőleg : az alkalmakat előrelátó, a halál gondolatában rendelkező, hol tehetem, Istennel foglalkozó, bűnbánó életet élek. — Harc és önmegtagadás az én sorsom.

Aug. 25. Ma diákonus lettem. Hála az Úrnak, kinek szolgájává avattattam; buzgó, szent, hű szolgája leszek, készen szolgálatára test- és lelkemmel, vérig, véglegeltemig. Deo gratias; Mariae laus; Sancto Stephano et Laurentio, Ignatio et Francisco Xaverio honor et gloria!!!

Szept. 11. *a)* Az imát és gyakori áldozást; *b)* az alázat (particulare examen); *c)* társalgás. Még 49 nap, és pap vagyok. Szent, hű férfiú! Használj föl mindent, hogy a hitnek embere légy, az imá<ban>, a gondolatmenet-, a szemléletben, a véleménycserében. Amily szerény, époly érdekes társalgó, vigyázva a szívre és érzelmre.

Okt. 9. Tisztában van minden, néha-néha átvonul lelkemen valami sötét árnyék, de én nem figyelek rá; én szent

és tiszta vagyok. Visszaemlékezem mindig föltétemre, midőn *confessio generalis*-omat megégettem, hogy többé ne számoljak vele. Úgy is lesz; én nyugodt vagyok, nincs semmi lelkemen, mindent meggyóntam... boldog vagyok... Ó, higgyek és remélek... *esto fidelis... bonus est Jesus Dominus meus*. Olvassam át ezt újra meg újra, nem mostani felhevülés műve ez, hanem régi emlékezet előtünése.

Okt. 18. Első napja a lelkigyakorlatoknak. — Szent akarok lenni minden áron; utamról még nem határoztam. Istenemért valami nagyot akarok tenni, s egészen érte élni.

Okt. 19. Ó Jézusom, szúrd szívembe a töredelem tövisét, hogy érezzem mindig ezt a kedves kínt... Magam állok bűneimmel, itt nincs társ, nincs barát, amit *én* teszek, az számít, az használ; ha sokat áldozok, nagy leszek, és másokat elhagyok; *magad* haladsz, *magad* érdemelsz, *magad* dicsőülsz... *én én!* Ó, tehát *én* penitenciát akarok tartani... különösen papi életemben... ott az oltár lépcsőjén, ott a leölt bárány vérében, melyet kezeimben tartok; egyesítsd pap, a szentségi Jézussal töredelmes fájdalmadat, könnyeidet...

De *peccatis propriis*. Oly bánat, oly fájdalom vonul át lelkemen, mely a magányba vonzolna, hol minden teremtet alatt, csendben és szeretetben bánnám a bűnt és szeretném Istent. *Dio ed io... ó én, a semmi!* Alázat, alázat! Ne tartsak magamra semmit, ne törjek holmi óriásira. Istennek nem kellek, és bűnös levén semmire sem vagyok méltó. — Szent és egyszerű pap!

Okt. 21. Ma délelőtt gyóntam; két év előtt is e napon gyóntam. Ma törültem el az utolsó árnyat. Most tehát minden rendben, amennyire azt nagy nyomorom engedte. Ó, Uram, irgalmas Jézus, ó, most meghúzódok lábaidhoz, hogy ezentúl halljam szavaidat és figyelek minden sugallatodra, és szívembe térve élek neked.

Okt. 24. Jézusomnak hozva csekély önmegtagadást az Oltáriszentség <előtt> élénken éreztem bűneim és nyomorom nagyságát, és gondolva fölszentelésemre, elfogott a fájdalom, hogy oly erőszakot követnek el rajtam, mintha egy alvó kisdedet arany bölcsőbe és selyembe és koronákkal ékíténének. Ó, de mi ez mind a kegyelemhez képest, és mi vagyok én a gyermekkel szemben!

Erősen kell hozzáfognom e nagy műhöz, nem kimélve határozottan semmit, mi akadályoz, mert egyszer élek, egyszer vagyok, és minden perc gyors. Mindent visszaviszek a szentmisére, mely forrásom lesz mindenre. Ekkép az *ima emberének* kell lennem, és belső életet élnem, hogy Jézus érzelmeit magamra öltsem és a haldokló érzelmeivel áldozzak, a szórakozást kerülve, a szobát őrizve, szerényen kint, vigyázva beszélek, előre megfontolva; a breviárium és adoráció jól, a *töredelmet* keltve és az *alázatot* magamban; Jézusért fáradnom kell, dolgoznom; ezt ne felejtsem; a test bestia.

Okt. 29. Egész nap sírnék, midőn az Úr méltatására és nyomoromra gondolok, magasztalnám őt az egész világ előtt... Ő, mily főséges és csodálatos és nagylelkű; bár szeretnék, bár véreznék érted! De erős határozatom minden szemközt: Deus Deus meus... és minden lépten-nyomon vigyázz!

Jézussal hozom áldozatomat, de egyszersmind az egyházzal, minden szent papjaival, a szentek<kel> és angyalokkal... Accedamus cum fiducia ad thronum gratiae.

Okt. 30. $\frac{1}{2}$ 7—10-ig pappá szenteltettem. Jézus, csókolom lábaidat földre terülve, csókolom kezeidet, e szentelt kezeket; szívemben áradozik a boldogság, szemeim könnyekben úsznak, lelkem megszűnik magának élni, mert szeret; szívem tágul. Ő, hű barátom, kebleden pihenek; ne folyjanak e percek... ne múljék az idő; hisz boldogabbat nem lelek, hisz magamnak ez utolsó kedves örömöm. Az isteni kegyelem ékesítse lelkemet és őrizze meg szívemet a szent szeretetben. Trinità dei Monti áldott emlékü hely, melyre meghajlott az ég és lenézett a mennyei udvar. Nem akarok pihenni, aludni, nehogy elmulasszam ez időt.

Nov. 6. Jézus csodálatosan eltűri tanítványait, ez biztat; ő választott, ő ismert; azért: szeretet és bizalom iránta, s ne a merev félelem.

Nov. 7. A kegyelem lassan, lépcsőzetesen, alkalmazkodva, nemesítve, vagy irtva halad, azért minden morzsáját használd, mert nem tudod, mi függ tőle...

Nov. 8. A kánai menyegzőben az Úr tanít kegyességre az emberek iránt; át kell hatva lennünk a végső dolgok

remitőségéről ; de annál meg ne állj, hanem légy praktikus szent. Bizalom és biztatás sugárzik a Szűz szavaiból és érdeklődéséből.

Nov. 9. In silentio et spe erit fortitudo vestra . . . Szenvedni kell ; tehát rajta ! Hisz annyi az alkalom. Jézus szenved, érte én ; ez sorsunk, ez dicsőségünk, ez örömünk ; minnek azt restelni, sokalni — a kegyelmet.

Nov. 13. Szent Szaniszló megszégyenít . . . Ó, én szent lehetek ; de fogjak ma hozzá lángszeretettel necsak tudni a jót, de tenni . . . tenni . . . Alázat, megvettetés, türelem, szeretet . . . !

Nov. 14. Jézus kívánja megbocsátani vétkeinket, mintegy meg sem figyeli személyes sértéseit, Pater, dimitte illis — hát még nobis, qui amamus, etsi peccamus ! Nesciunt quid faciunt ; et ego ? Én sem tudom Jézus szeretetét, szellemét, különben nem lennék oly hiú . . .

Nov. 19. Sal et lux mundi, nincs hátraterés, előre kell törnöm a szentségben, hogy magamat és másokat megszenteljek. Ez a papi szellem, a mentő szeretet, a buzgó feláldozás, a könyörgő irgalom ! Ó, ha feloldódom mint a só, ha fölémésztdöm — mily élet, mily halál !

Nov. 20. Qui ergo solverit unum ex mandatis . . . Én az Úr hirdetője, ajkaimon az igazság — és szívemben ? Ha hódolunk a bocsánatos bűnnek, mily gyenge és nyomorult tekintetek igazgatnak : a hiúság, az érzékiség, az ellenszenv. Nem, égnem kell a szeretetben, utána nézmem, előre látnom. Ha aggály elfogott, akkor Uramhoz lépek és mondom : Uram, add tudtomra, ha valamit kívánsz, és bizalmasan élek, szeretetből teszek mindent és győzöm le magamat.

Nov. 24. Isten atyám, bizalmas, őszinte szívvel járulok hozzá. Mit gondol a gyermek, mit érez ezen — azon körülmények közt ! S miért nem én annyi bajaimban, mint a szentek ? Szalézi szent Ferenc . . .

Dec. 8. Kedves anyámnak, a Szeplőtelen Szűznek ajánlom bűnbánatomat, az eddigi gyónásokat és a partikuláris exáment, mit ezentúl sub titulo Immaculatae Conceptionis

gyakorolni kívánok ; örömtől ujjong lelkem e fönséges napon ; bizalommal lépek hozzá, ha őt tisztellem, biztosan állok. És mint akarom azt tenni később is, ahol csak alkalom nyílik !

Dec. 8. Ma négy boldog szentté avattatik ; él tehát Isten, és él az egyház ; a szentesítés mennyei lelke élteti ! Minden küzdelmei és viszontagságai csak a külgátokat érik, belül pedig pezsg az erő és élet ; nyissunk ez életnek a lelkekbe utat, ez erőnek rést és tért a világ rothadásában, és fölvirágozik a korhadtt gyökér. Le nem rontatott az aranyhid a föld és ég közt, nem rabolták el kezeink közül a boldogságot zálogosító gyöngyöt ; itt e földbe van temetve, adjunk el mindent, és vegyük meg e telket, és ássunk, és műveljük és öntözzük. Boldog, ki az egyház szentesítésén, kincsei érvényesítésén fáradozhatik !

Dec. 26. Mily nehéz harcokat küld az Úr Jézus nekem ! Tegnap minden csendes, édes, ma harc és keserv. Mily nyűg e kedves iga, de nem súlya, hanem önyomorom miatt, mert ez nem enged odamenni, hová vágyok ; ez bilincs lábaimon, és az a vigasztalan száraz sötét hangulat ijedelmeivel, aggályjaival, oly holt és íztelen, oly pusztá kopár ; oly sikertelen és kiaszott törekvésnek látszik törekvésem . . . Domine, Domine, non recuso laborem, oro gratiam !

Dec. 27. Ó, ne hagyj föl az Úr szolgálatával, végy egy napot, egy órát, mondd most, most — aztán meglátom ; és szeress és buzogj és figyelj, alázatos fogékony szívvel minden iránt.

Dec. 29. Öntsünk minden kellemetlenségbe, minden szenvedésbe lelket : szeretetet, mely eleget tesz, mely törleszt. Mennyi gyöngy ; mindegyikén Jézus képe tükröződik !

Jan. 1. Mindent Jézusnak engedelmesség<ben> és alázatban, szedve a gyöngyöt, átérezve az erényt, figyelve minden nyomára, nagylelkűen mindenben, hogy kipótoljak és jól kezdjek.

Jan. 6. Az Úr mindenkit hív a maga módján, mert minden állás és foglalkozás Jézushoz vezet, és neki hódol. Az egyszerűket maga az angyal, a bölcseket tudományuk, mindnyájukat a kegyelem vezeti a jászolhoz, hol hitben egyesülnek és egyenlők lesznek. Ó, hódítsunk Jézusnak mindent, mert övé minden ; és feleljek meg neki életemben, ki választotta, szeretett gyermeke vagyok.

Jan. 8. Aki szereti Jézust, az lángjára szenvedést rak, hogy lobogjon, gyengéden szemel ki mindenütt szenvedhetést, és mily vigasztaló epedés tölti el, midőn mindinkább elválva magától Jézusba tér.

Jan. 31. Jézus elküldi tanítványait a tengerre, ő imádkozik ; azok küszködnek, ő nézi. Mi vigasz ez nekem : tudni, hogy velem érez, hogy segít, hogy vigyáz. Maradjak mindig vele ; legyen szent oltára szívemben ; őt rózsza illatozik rajta, a szeretet ég benne.

Febr. 8. Maradj mindig Jézussal, szent sebeiben ; ő veled van, ha alszik is ; ő néz, ha hegyen áll is ; ha küzdesz, ha buzogsz : ne félj, ne rémülj — ego sum : Az erényben van az ő szava ; aki szeret és alázatos és erős, az hallja őt.

Febr. 13. Modicae fidei, quare dubitasti? Legnagyobb érdekünkben, az örök üdvben bízunk az Istenben ; miért nem bíznánk a kisebbekben, hol ugyanegy Jézus és szeretet honol? Minden nehézségben ne inogjunk ; nincs okunk ; megbán-tanók Istent, ha a nehézséget nagyinak gondolnók. Nagy az nekünk, semmi neki ; már pedig mi vele dolgozunk — ki ellenünk?

Febr. 18. Ma reggel Monsignore Duval vezetése alatt a katakombákban voltunk, meglátogatva előbb a Via Appián fekvő Columbariumot. Szent Callixtus katakombáiban voltunk; onnan a velök összekötött Soter és Lucina temetőiben. Megálltunk a pápák sírjainál: Fabianus episcopus martyr, Anicetus episcopus martyr... a vérben fűrésztött egyház első főpapjai; mily fönséges csöndben alusszák álmukat, millió hívek körében; és a kezek, melyek a folyosókat vájták, és a hívők, melyek itt összegyűlve a csodálatos áldozatban erőt merítettek, akik itt egymást követve szent zsolozsmákat zengve hozták halottaikat a föltámadásra. Itt az egyszerű festésekben, hol a hal hátán kosárban kenyér és bor látható, itt Mózes, ki Pétert jelképezi, a sziklából kegyelemforrást fakaszt, mely az egyház hajójába helyezi át a hívőket, melyen kívül veszély és enyészet — a halál szörnye elnyeli ugyan a halandót, de a hit a föltámadásban visszanyeri prédáját; s mindenütt ismét a jó pásztor alakja és jegyese: az orante. — Ó, szent hit szelleme, lengd át lelkemet, ó, mennyből eredő tűz, jöjj, szálld meg e szívet! Hol vannak nyomorúságunk és gyöngeségünk jajai e fönséges szent egyház bölcsőjében? Csak a hit és egy nagy, de édes szenvedés lengenek rajta át. Kell erő, kell önértet, kell megvetés; ó borulj lélekben a hűvös vértanú sírokra, testvéreid emlék-körülfogta nyughelyeire, higgy, amint ők hittek, tőrj nemesen, amint tőrtek egy ádáz elfajult világ közepette, hideg, közönyös, de üres műveltségben. Mindig nagy, mindig lélekemelő gondolatot gyujtanak ez emlékek bennem, mely eltörpülni, mely gyerekeské válni nem enged. Ó, egy prezbiter e kriptákban nem lehet, csak erős és szent férfiú.

Febr. 20. «Tu es Christus, filius Dei.» Szent Péter felel, nem várva másra, ő buzog. Ime nem kell mindig csak mások után indulni, s a semmittevésben követni; a buzgó férfiú, kit szeretet hevít, lát mindenütt, buzdul mindenben, hasznosít mindent, itt is, ott is talál célszerűt. — Jellem képződik kicsiben; aki ezen buzgóság jeleit adja, áldást hoz, aki ezt nem teszi, nem jogsít különösre.

Febr. 26. Az evangélium szép és egyszerű; a mennyből jó, az Isten ajkairól foly; fönsége nem a szó és képzelet ékesége — elveszne a fönség szép szavakban; csak az igazság áll előttünk, a szó elvesz. És ez azért <van>, mert a hit, a gyermeki egyszerűség és készség erénye, a hit és együgyűség

együttjár; s innen a szó, az együgyű kifejezés, mely nem gyönyörködtet, nem foglalkoztat, csak hirdet, hogy értelmének hódoljunk. — *Overbeck képei.*

Az evangélium mindent nemesít; mi tanában a házasság és a gyermek, mi minden ember, a szegény, a torz; mi a társaság! Mindenütt az Isten keze köt össze, mindent valami isteni szépít.

Márc. 2. Leo pápa koronázása napja. A Sixtinában voltunk; a pápa a trónusán, a hibornokok fenséges szenátusa körben; a falakról az emberi ész és művészet örök hódolata — csak Jézus megjelenése lett volna magasztosabb. Itt láttam a legcsodálatosb emberi méltóságot, mely fényét mennyből nyeri. Nagy és emelő mindez.

Márc. 5. Gondolj, hogy pap vagy, mi tévő, mire törsz, kitől (Istentől) függsz! Lehet-e, hogy egy férfiú csakis merő képzelet- és leányos szégyenkezésben találja főnehézségét? Ne engedj egy fölületes gondolatot sem magadnak. Magad állsz, igen is; tehát mindig csak majmolni, csak együtt szenvedni, vagy dolgozni akarsz?!

Márc. 12. Fussatok a hitetlenségtől, mert utálatos forrásai vannak. Első a tudatlanság; mert aki tud, az hisz: aki tudja a hit méltányosságát, mely Ádámtól minden koron át oly fönségesen átragyog. Második a szenvedély utálatossága, mely a gyakorlati igazságok ellen tör. Harmadik a büszkeség: Salamon mikor imádtá az Urat...

Márc. 31. 1. Jézus Krisztus szenved, mert káromolják a latrok, a nép, az átmenők, a papok, őt a tanítót, a prófétát... megsemmisül minden tanítása, fáradsága, milliók üdve. 2. A papok részéről jó mindez, kik őrzik a messiási hitet, reményt. 3. Jézus pedig csendesen szenved...

Az emberi gonoszság a két latorban mintegy asszisztál az üdvözítésnél. — Mindenünk a kereszt: váltság, oktatás, vigasz, mély bölcsesség, dicsőség, gyönyör; mert Jézusban el-tompult a kereszt kínja, a kereszt fájdalom, a kereszt gyalázata. — Rettentő embertelenség a szenvedő előtt ruháira kockát vetni, ecettel itatni. Egli ci mostra la croce senza spaventarci, ce ne carica senza opprimerci é invita a seguirlo, ma ce ne appiana la strada.

Ápr. 2. Ó, ha lelkes és törekvő, elszánt és kitartó, okos és nyugodt lennék! Eamus et nos et moriamur cum illo — ah, ha nem itt csíp, ott viszket, itt fáj, ott szorít! Mily gyávaság ez; elefántot nyelünk és rovarral vívunk. Isten velünk!

Máj. 1. Be kell hatnunk a titkok és tanok mélyébe. Aki fölfogja, mily erő és valóság lakik bennök, az képes helyesen ítélni és tenni. Amit a példa tesz, azt a tan hirdeti . . ., fölfogni mindkettőt!

Máj. 7. Midőn P. spirituálissal beszélek, mintegy kiemelve érzem magamat ez eltörpült körből — ő a szerény, alázatos szerzetes. Ó, Istenem, minek ismerek ily kitűnő férfiakat? Mire szolgáljon csak szemrehányásul? Nem kell út-törőnek lennem, legyenek hű követő. De ez elszántan, hogy ki ne mozdítson minden parányi esemény!

Máj. 23. Albanóban voltunk⁴ P. rektor, spirituális és P. Schneider kíséretében. Mily fönséges nap, oly forró, mint a marmói bor, oly kellemes, mint a sötétkék tó tekintete, oly vidám, mint a lebegő pacsirta éneke. Ott a tó fölött van egy kis keresztút, háttal a tóhoz; ott ültünk és gondoltunk az örök szépségre; és érte elhagyjuk ezt a sok szépséget is, és még szebbet.

Máj. 28. Az alázat és erő nem gyöngeség. Az lenne, ha gyávaságból származnék. Ki ezt tartja forrásának, beszél arról, mihez nem ért.

Ki öntudatában fönséges hivatásának lép ki a világba, az nem fogékony a világ eszméi és vélese iránt; az tudva, mit bír, tudva, hogy mindent bír, törhetlenül feszíti meg magát, hogy oda elérjen, hová mindenek megvetésével célját tűzte; az tudja, mit becsüljön, tudja, minek tulajdonítson becsét és értéket.

Aug. 12. Átlapozgattam irataimat . . . Forró hála emelkedik szívemből s még forróbb csókot nyomnék azon kedves atyai kézre, mely oly csodásan vezetett. Ó, Uram, mi varázsfényben tűnik föl előttem a Kollégium csendes és békés helyiségeivel, Szent Pásztor ragyogó színekben pompázó naplementével!

Az első években nagy teher nehezedett lelkemre s elfojtá az ifjú kedvet . . . de a szenvedés alatt nem satnyultam el, de tanultam tűrni és ismerni az emberi szívet, megfigyelni mozzanatait.

Aug. 12. Visszaemlékszem, mint vidultam föl olykor, midőn P. De Mariával beszélgettem ; az a természetes erőteljes beszéd és szabad vidám gondolat fölelevenített s mindig visszhangra talált lelkemben. E férfiak emlékezete ébresztőm lesz.

Aug. 12. Szívesen fogadnak Nyitrán. — Nagy érdekesség uralkodik a jobbakban is minden nemesebb törekvés iránt ; a parasztok helyzetéről beszélgetve egy fiatal ügyvéddel, azt a fölvilágosítást vettem búcsúzóul : «tudja a fene, mi lesz».⁵

Aug. 13. Első napja pásztorkodásomnak ; tegnap délután jöttem Esztergomba, a királyvárosi plébániához. Ma mise volt asszisztenciával. Oda gondolok a kedves Germanicumba, ahol anyagi áhitat és tisztelet vezetí kedves testvéreimet, ők szolgálnak *Isten* színe előtt ; tekintetök földre szegezve, menetők halk, lassú és figyelmes ; csak néha néznek a ragyogó oltárra, s arcukon lelkesülés fénye siklik el. Ó, ha nem érzem a szent tüzet, ha minden hideg és megszokott, zarándokolj gondolataiddal Szent Machutba ; ott az áhitat tömjéne, ott a szeretet hevülése, ott az istenneli társalgás titokteljes csendje.

Aug. 19. Egyszerűen és mégis méltóságosan kell föllép-nem, jóllehet jobb szeretnék elvonultan, csendesén a tudománynak élni ; de ezt is csak Isten dicsőségére. A népnél szükséges a tekintély, mely fékezze és vezesse. Figyelek és reflektálok magamra folyton.

Aug. 20. Megkezdtem a gyóntatást. Félttem ; de nem voltam meglegedve. Kevésé veszik szívökre a legfontosabb dolgot — minden még előtérben van, az üdv ügye, az élenken áll szemeik előtt ; kevés a lelkiismeret gyengédsége, az a kedves töprengő félelem, mely oly közel vezetí Jézus szent Szívéhez a lelket ; s azért : kalapálni a vasat !

Aug. 22. Ma három olaszt gyóntattam ; eső szakadt, de szakadt a kegyelem is reám ! Szeretem Jézust mindenek fölött, vigaszom, örömöm ő ! Figyelek, nehogy nagyon elvonult legyek ; beszélek a tárgyhoz, melyről szólnak, de szerényen és fitogtatás nélkül.

Aug. 23. Jézusom előtt tisztán akarok megjelenni ; ne legyen köztünk váfal, ne legyen köz. — Én nem csüggedek, kitartóan kívánok előretörni ; mondom másoknak : imád-

kozzunk és túrjunk ; ha egy bűnt megakadályoztunk, sokat tettünk, eleget éltünk. Néha elgondolom, mit tesznek most Rómában, s egy keveset velök vagyok, tiszta derült körökben.

Aug. 24. Ma szent érzelmek töltik el kedves társaim lelkeit a diakonátus-szentelésen. Én pedig az ispitály kápolnájában miséztem, és ott a csendben, a szent szűzek áhíthatában éreztem újra méltatlanságomat, éreztem, mily alázatosnak, mily gyengéd szerelműnek kell lennem Jézusom iránt. Ne hűt-sön le a környezet hidege, ó ne ; hisz Jézus szíve nyílt, oda beléphetek, ott tanulhatom a szeretet, az áldozatkészség, az önmegvetés, az alázat, a hűség érzelmeit ; mint kell túrnóm, mily titokteljesen szeretnem, mint hallgatnom a sugallatot, mint észrevennem szózatát, és a csodás nyelvet, melyen beszél minden szellő suhogásában, minden virág mosolyában, minden csepp, minden hullám csevegésében, hogy szeresd, hogy szeresd alázattal.

Aug. 25. A szentmise után indultam az első beteghez . . . Jézust tartva keblemen, készen őt bevallani mindenütt, mindenkor ; mily bizalmas vagyok Jézusommal !

Ma több pappal beszéltem ; reám mindig azt a hatást teszik, hogy finom és nem eléggé határozott lelki emberek <ahhoz>, kiknek homlokán ez a főséges jelleg díszeljen, <kik> ellenségei a világnak, kikről tudják : ime ezek azon edzett határozott férfiak, kik azért élnek, hogy minél előbb betérhessenek hazájukba. Én nem engedek ennek a finom szabásnak ; én tudom, hogy pap, hogy Isten szolgája vagyok. Isten velünk !

Aug. 26. Az első keresztelést végeztem ; látva a hitben ténykedésemet, nem gondolhatok főségesebb végzést, eget nyílni, a lélekbe drágábbnál drágább keneteket önteni. Mi egy arany korona, drágakövei fényében, ez ékszer mellett, melyet e kisdéd fejére tűztem ! Mi a kincs, a tudomány és természetes erény a teológiai erények<kel> és a Szentlélek ajándékaival szemben ! Nagy és megérdemetlen adományokat nyújtottam annak kincstárából, ki vérével fizetett meg a menny<beli Atyának>.

Aug. 27. Először prédikáltam. Először mint Isten föl-kentje intéztem szavaimat a néphez ; szavaimat kísérte a kegyelem, mely a szívekbe vezet, mi a fülekben cseng ; és

minél szentebb az ajak, minél lángolóbb a szív, annál mélyebbre fog lehatni a lelkekbe. Ó, Jézusom, milyen volt a te prédikációd? Én téged hirdetek, minden szó és hang, mely ajkaimról ellebben, csakis feléd, dicsőségedre tör.

Aug. 29. Exerciciumokat tartok amint lehet ; Istenemnek fölládozom életemet egészen ; legyen áldozat, nagy és teljes. Ó, az a szeretet, mely Jézushoz forraszt, képesít tette is ; sőt nem akar szeretni, csakis szenvedésben. Nehéz nekem most megszokni ; magam állok, idegen szokások és emberek közt ; fölládozom ezt is !

Utálom a bűnt, s mint hű pap megutáltatom. Élénken érezni a bűn iszonyát, hogy másokba is csepegtethessem ezen érzelmeket, és mélyen szívembe vésni, hogy ki ne vesszen ! Hallottam, hogy X. elveszté magas véleményét rólam ; jól van, ez nem akadályoz. Jézusom, *tovább* megyek, rosszabb azért nem vagyok.

Aug. 30. Ha valami lenyom, gondoljak az Úrra : *ipse faciet*; van mindenféle baj és kellemetlenség : *ipse faciet* . . . Nincs okunk félni, sópánkodni : *ipse faciet*. Ó, Jézusom, én kedvesem, *lelkem*, akarok naponként egy órát meditálni, lelkiolvasást tartani, megtagadást gyakorolni, jól a breviáriumot elmondani, az adjutoriumnál fölserkenni, a glóriánál hálát adni, a szentmisét híven és buzgón előkészülve, a partikuláris exáment, a papi szellemben folytatott beszélgetést, Ó, Istenem, mindezt, mert a hit éltet, édesít, áld, buzdít, könnyít.

Szept. 1. Többször sírok, ha Jézus szeretetére gondolok, melyet azon gyengéd, tiszta, derült angyali körben a Collegium Germanicumban éreztetett velem. Akkor fölbuzdulok, s midőn vágyódva tekintek vissza a lefolyt hét évre, melyek a béke és áldás csendes és kedves ligetein vezettek, meg akarom hálálni, ki akarom pótolni mulasztásomat. Nem akarok visszatérni, mert méltó nem vagyok, de Jézust akarom lángholón szeretni és szeretetére méltónak bizonyulni.

Szept. 10. Itt vagyok az esztergomi szemináriumban. Nem veszítem szem előtt az életszentséget, melyre török ; most nyugalmasan rendezem életemet : 1. partikuláris exámen ; 2. méltóságos viselet mindenki iránt ; 3. híven az egy órás meditációt, *examen conscientiae*-t, *gratiarum actio*-t félóráig ; 4. szíves mások iránt ; 5. törekedő szorgalom. Magas eszmény lebeg szemeim előtt, nem hagyom elragadni.

Szept. 17. Szolgálom az Urat mindig jó szívvel, gyermeki örömmel. Mindig könnyen mozdítható a jó ösvényen, s ne morózus, vagy nehezen indítható . . . Látok itt is, ott is jó példákat, tegyek szerintök mély meggyőződéssel és buzogással.

Szept. 21. Senkit sem tartott meg életben az Úr, hogy működjék tovább is óriási erővel, mély bölcseséggel, ha még annyira is bővelkedett e kettővel ; az apostolok megölettek, ki hamarább, ki később. Senkire sincs szüksége a végtelen Istennek ; tervébe beleolvaszt minden tulajdont, minden tehetséget ; de mindenki él, aztán meghal. Tehát működni e mély alázattal, teljesen elvetve önmagát, csakis Istenért fáradva !

Van itt egy folyóirat, azzal először tudni kellene valamit elérni, az legyen szerve egy közös érzelem és gondolatnak — míg nincs papi élet, nincs magas gondolat !

Okt. 7. Nem kívánok semmit annyira, mint hogy áthatva legyek a keresztény igazságoktól, és oly élénken érezzem azokat, hogy lelkem és szívem minden mocconatát vezéreljék. Mily rettenetes a gondolat a jövő életre ; vele szemben minden tűnik. Mire való a betegség, a szükség, a sok baj és nehézség? Hogy szenvedjünk 1. érdemelve, 2. törlesztve, 3. tiszta szeretetből a hasonlatosságra Krisztussal. — Két fáklya világít iszonyúan a bűn éjjelében : a pokol és a tisztító-tűz. Az ember, ha szemébe világítanak, megrendül ; e rendítés nagy erőt és bölcseséget nyújt a törekvőnek, hogy előre haladjon törhetlenül, meg nem háborítva az emberek fölületes élet- és cselekvésmódjától. E világosságban tűnik fel aztán a jobb és nemesebb fény ; de csak miután izzóvá lett az érc, lesz verőfényes tiszta fehér lángja : épúgy a bűn fáklyája őrzi az éjt, és a pitymallatban kél a szeretet napja.

Okt. 12. Isten tudatja velem, hogy érezzem a papi szellemet, mely a tökéletességre tör, hogy fogékony legyek a gyengéd áhitat és a szorgos törekvés gyakorlatai és érzetei iránt : mert a világban könnyen törpülünk, nem értjük az önmegtagadást, a szerénységet, a test szerény tartását, a röpimákat, a kedves kis áhitatgyakorlatokat, az isteni Szent Szívnek való kedveskedést, azt a buzgóságot, mely mindig forr, mely nem hideg, mely minden után kap, hogy Istent szolgálja, mi a kezdők szép jellege ; a gondolkozást és érzést

a hitben, a beszélgetést ájtatos lelki dolgokról stb. Az Úr tudatja, figyelmeztet erre, és én szívembe veszem a figyelmeztetést; jól van, Uram, máskor is.

Okt. 13. Az Úr irgalma — az ő nagysága, mely a szívet vonzza. Irgalomból van ezen világrend, a megváltás, irgalomból az élet a bűn után; irgalom az egész világ, irgalom az egyed élete; méltán: *misericordia eius super omnia opera eius*. Az isteni jellem nagysága legfényesebben nyilvánul az irgalomban; nem a mindenhatóság, nem az igazság, hanem az irgalom tünteti legfőnségesebben az Isten nagyságát. Ó, hogy e nagyság megrendítené lelkemet, s én imádkozni megtanuljak!

Okt. 17. Ma a fundamentumról elmélkedtem. Én szívemben elolthatatlan vágyat érzek éltetem Istennek szentelni, mert világos előttem, hogy minden perc veszteség, ha nem az övé. Csakis Istenért — nincs, amit érte nem tennék. De ezen elhatározás érvényesítése a változatos életben nehéz, és szükséges, hogy az ember kivetkőzzék hiúságából, mely férgessé teszi a gyümölcsöt, büszkeségéből, hogy csakis Isten legyen támaszom, s magamat elvessem. — Kész vagyok minden percben belépni Jézus-társaságába, mert lelkemet a tökéletességre akarom vezetni bármi áron; de ha ez most nem történik, akkor legalább fölajánlom Istennek e jó vágyamat és foglalatosságomat és munkáimat, hogy bírjon bennem egy nagy, egy kitűnő férfiút (érték erényes embert).

Okt. 29. Ma (vasárnapot tekintve, melyen ordináltak, és kedden mindenszentek) van 52 hete, hogy ordináltak. Ott állok a szentélyben, jelen van a Kollégium, az apácák; fejemre teszik kezeiket: P. Schröder, Wertenberg, Hüninger, Leonardi, talán Cornely vagy Schneider. Ma van egy éve; ó, tehát ma gyengéden emlékszem meg arról. Mit tegyek? — Ó, dolgozzál! Mikép Jézusom? — Bizton és bátran! De fogy a szellem; — Fiam, ott a szentmise! De lehangolt vagyok vagy törpe szellemem; — Fiam, ott az erő és kincsek tára. De soká kell várnom; — Fiam, hiszen sietsz. De mit várnak tőled; scimus qua simus origine nati! Nem vagyok-e büszke? — Légy méltóságod érzetében! Nem vagyok-e törpe? — Ne fogjon rajtad üres gondolat és szó.

Istenem, Te nagy és tűrő vagy, én kicsiny és türelmetlen: de *excelso mitte ignem in ossibus meis et erudi me!*

Nov. 4. Beszéltem P. Schlickkel: ajánlotta a szelidséget, a szívnek azt a nyugalmát, mely képesít egyesülni Istennel, szeretni az embereket, megérteni Isten legszentebb akaratát; a szelidség a szentség zománca, mely megnyeri a szíveket.

Nov. 11. Jól tudja Isten, mint kell rólunk gondoskodnia, tudja ő megegyeztetni az anyaságot a szüzességgel. Adjam magamat neki át, et ipse faciet. Semmiféle igénnyel nem lépek mások elé; én mélyen érzem érdemteleniségetem és jelentéktelenségemet mindennel szemben. Ó, az alázat, mily feneketlen örvényt nyit nekem, melybe mélyen kell alá szállnom. Ha ott mélyen leszek, nagy erőm lesz.

Nov. 17. Jézus szenvedő testet vett, mert a szenvedés a megváltás eszköze; minden embernél épűgy, mert a szenvedés a szeretet izzító kályhája. Azért azon kell lennem, hogy jól és szívesen szenvedjek. — Jézus fölvette alázatból, szeretett nyomorult lenni, hogy alázatos lehessen; örülök, hogy gyöngé vagyok, mert alázatos lehetek. Látod, minden kincs és gyöngy, mit a világ tapos és fél. Dominus nobiscum!

Nov. —. Ma kaptam E. úrtól levelet, melyben bocsánatot kér. Én szívesen megbocsátok, nem is haragudtam, jól-lehet fájt.

Nov. 22. Rómából Ludwig, Hilgers, Sándorffy, Thill, Rosentreter megköszönték a gratulációt a primiciára. Én a leveleket onnan külső kegyelemnek tartom, mert fölbuzdítanak, megszentelnek, szerénnyé és buzgóvá tesznek. Isten veletek, kedves öcsém!

Jan. 1. Márianosztrára vezetett az Úristen, hogy a kolostorban fölülüljek azon enyhe, édes légkörben, melyet ott az áhitat és ártatlanság terjeszt. Mindez az Isten szelleme, mely oly telve van mindennel, és kiömlik és kiárad, de a papi szívben van először, mert innen ömlik ki hódítva mindenfelé, hol ajkai nyílnak, hová kezét teszi.

Jan. 6. A csillag jelenti a kegyelmet, mely föltűnt a pogányoknak és elvezeti a jászolhoz. Ez a kegyelem napja! A kegyelmet csak Isten adja; az ember közreműködik. Ma a gratiarum actióban mélyen éreztem, hogy a kegyelmet kérni kell, miután oly mindent meghaladó jó. Az oltárszekrény fölött áll a csillag. Hic Deum adora. Itt kegyelmet kapsz. Ez a kegyelem napja. A legfőbb kegyelmet közli az Úr, a hitet. Ez a hit ünnepe, meghívó a hitre!

Jan. 6. Nem ítélek el senkit, hanem arról képezek ítéletet, hogy mi jó, mi okos, mi illő stb. Tennem kell ezt saját érdekemben. Minek is lenne akkor az elvont igazság, ha nem felel meg neki a való. 1. Mondjuk, hogy aki nem medítál, az fásult, érdektelen, kevésbé buzgó, kevésbé megbízható nagy szeretetet és benső hitéletet követelő dolgokban. 2. Vannak igazságok, az exerciciumban meditáltatnak, ezeknek nem szabad fontosságukból semmit sem veszíteniök. 3. Az ájtatosság a szív zsengeje, akiben az nincs, nincs meg az utóbbi. 4. Lehet nagyon sokról véleményt cserélni és változtatni; de bármin essék az ember keresztül, ezen pontok megváltoztathatlanok, és szerintök helyes lesz az ítélet.

Jan. 6. Többször van alkalmam fölszólalásra, de én nem igen teszem. Tekintélyem nincs, de szerényen és okosan viselve magam megjön. Én akarok sokat és nagyot, de szavam nem bírja; érzem, de a kifejezés hiányos.

Jan. 11. Föl kell tartanom a szent élet elveit és követelményeit, kell tudnom, mi illik, mi nem, mi kívánatos, mi szükséges, hogy szentek legyünk.

Jan. 21. Ma a primásnál voltam, kápolnáját szentelte. Az ebéd alatt beszélt sokat Rómáról; ott a csalhatatlan Szentszék körül csoportosul a tudomány és művészet, és magasztos köreibbe vonja a legtehetségesebb férfiakat. Ott uralkodik a szellem s háttérbe lép minden, amit a világ fölületessége magával hoz. Róma, Róma, mi sokat vársz tőlem; meg fogok-e felelhetni azon várákosásnak, melyet a te neved, a te szellemed, a te nagyságod ébreszt?

Jan. 24. 1. Az alázat lélekerő, mert nem marad és nem függ a látszattól; behat a dolog lényegébe, és miután fölismerte semmiségét, nem mozdíttatik helyéből a külbenyomások által; ha valaki szegényes-, oktalan-, hibásnak látszik, azért ő nem veti meg: tudja, hogy nyomor, de nem lát benne mást, mint következményét azon gyöngeségnek, melyet maga is bír. A lélek hangulata sem változtatja meg ítéletét, ő erős. Tehát az alázathoz az akarat és ítélet erőssége szükséges.

2. A szilencium leginkább zárja el a lelket minden külsőtől, s azért hangzik benne saját érzetei és gondolatai szózata; akkor figyelheti meg magát leginkább és nemesbül.

3. Én mindent föl akarok használni, hogy bennem s ott, hol tőlem függ, határozott ítélet és törekvés legyen a jóra. Ezt sohasem veszttem szem elől, és mindenütt a hit mérvesszejét alkalmazom.

4. A hit szerint élőnek oka van nemes büszkeséggel éltetni; sajnálhatja inkább mint szégyelheti azt, aki különben tesz; sajnálom, ki az utcán harangszókor nem imádkozik, ki a hiúságnak hódol, ki világi elveket vall. Ez érzelem mellett biztosítva van a bátorság és erősség.

Jan. 30. Ó, ha volna barátom, ki támaszom lenne. Ha társalgok, azt veszem észre néha, hogy hülök vagy semmi sarkalást nem találok. Ha nem, akkor is magamra hagyatva nélkülözöm a nemes ösztönzést. Ma volt itt egy svájci pap. Az asztalnál azt mondá: tisztelem a germanikusokat! Ó, mint emelkedett szívem! Mily férfiak ezek a germanikusok! Istennem. Méltán okom lehet önérzetre, okom lankadatlan hevülésre. Domine, pauper sum et in laboribus a iuventute mea! Mit tegyek, hogy el ne veszítsem ezt a főséges eszmét, hogy megfeleljek neki? Hol találok tápot e fényes eredetemnek, hol erőt minden hátrány leküzdésére? Ki tanít majd? Ki vezet és igazgat? Egyedül Isten és a hit szelleme, a buzgó-ság; ez őrzi meg a szent tüzet!

Febr. 1. Az igazi szeretet nem kislelkű, nem sopánkodik lehangolva mások hibái fölött; ezt az érzetet öntötte az Úr szívembe, hogy elnéző legyek mások hibái iránt; s ha szent buzgalom tüzel is azok irtására, mégis egyesítem vele a nagylelkű engedékenységet.

Febr. 16. Jézus szemei előtt hordá fogadalmait és mindazt, ami öröme, ami fájdalma volt. Ó, mily iszonyú érzet. Kedves Jézusom, de mint viselhetted azt? Sohasem neveltél? Mily undor volt előtted minden, amit a világ tisztel, becsül! És a bűn, és a kárhozat? Bár minél mélyebben behatolnék Jézus érzelmeibe; én nem tudok tőle elválni, mindig erre gondolok. Mily mély és titkos és csodás minden! Ha valamit hozhatnék Jézusnak, ha életemet fölláldoznám neki, ha valami csekély vigaszt nyújthatnék neki!

Febr. 17. A szenvedő Jézus szemlélete mélyen meghat, és elszomorkodnám vele soká, soká! Igen, qui addit scientiam, addit et dolorem; ha lelkemre veszem csak részben azt, amit Jézus lelkén hord, akkor sírva fakadnék keservesen. A komoly hangulat vesz rajtam erőt; örülök, ha a társaságból szabadulok, hol Jézusról és ügyeiről szívem szerint nem beszélhetek. Emitte lucem tuam. Mint nevezhetnék valamin, mi Jézus szent szívébe tört döf, mi Jézus keserve, ami az ő súlyos gondja? S azért megütközöm azon, ha könnyelműen beszélnek dolgokról, melyek Jézust érdeklik, akár örömé<re>, akár fájdalmára legyenek.

Febr. 22. Ismét forró vágy támad bennem az igazi alapos alázat után. Mily erő van ebben, mily megdönthetlen, nyugodt, mélyenható tekintettel néz a zűrzavarba, a világ tarka játékába, s ha minden dől, inog, ő áll, mert Isten által erős. Én mindig valami erős, lelkes, kritikus ember akarok lenni, aki Istent igazán szereti, és érte szenved, kinek lelke tűz, akarata érc, szava hajlítható, erős és gyengéd. A keresztény erény a férfiaság iskolája, az ismeret nemesítője, a tudomány hasznosítója, az érzelem rendezője, a világ taposója; szabadság, mely fölényt nyújt minden földi eszmény, minden emberi tekintet fölött. Elimádkoznám este órahosszat is az oltár előtt, mert akkor érzem, mennyit kell kérnem; és sajnálom a percet, mely eltűnik látszólag fáradozásom, munkám nélkül; ó idő, örökkévalóság bölcsője, csodálatosabb mintha kis forrásból buzogna a mérhetlen óceán!

Febr. 27. Szükséges Jézus képét magán az életben föltüntetni, hozzá hasonulni, az ő szellemét kinyomni. Jézus tana az életben nyilvánul, mint maga a személy Jézus Krisztus. Azért mindenben az életet kell szem előtt tartani, úgy a magamnak való éleést, mint a másokkal való érintkezést. Ez a kereszténység — nem tan, hanem az élet, valamint nincs elvont tanunk, hanem megtestesülésünk, a tan érzékesítve.

Márc. 18. Az Úr édes vigaszt öntött lelkembe, hogy bátorítson. A Királyvárosban gyóntattam, és jól hatott reám. Nem akarok szenvedéseimmel fontoskodni, nem emelem ki azokat, meg sem figyelem, csak az Úr akaratja történjék velem. Az az akarat szentté akar tenni, hőssé, nagygyá, a világ megvetőjévé; csak az nagy, ki magában nagy, nem ki mások véleménye, állása, szerencséje által az.

Ápr. 1. De mennyire szeretem én az Urat! hogy jól lehet oly kicsiny vagyok a mindenségben és oly gyenge, hozzájárulhatok a szférák Urához, és hogy ő oly közel van, hogy bennem van, hogy átkarolom, szívemhez csatolom, szeretem, csókolom, kebelén pihenek oly édesen, oly kedvesen, hogy ő úgy szeret, hogy én őt szolgálhatom, hogy mi oly egyek vagyunk! Bár lennék nálad, kedvesem! Minek csalogatód szívemet, minek kínzó szerelmemet? nézz a lángra, mely érted lobog.

Ápr. 1. Az ember ereje önmagában van az isteni kegyelemmel. A súlypont belül fekszik; ha kihajlik, elvész az. A súlypont a megfontolás, a jellem, a meditáció, az ima szellemében fekszik; ez mind a szív bensejében van. Ott keresd s őrizd; addig jól állsz, különben bukol. Valamint minden életre benső erő kell, úgy a lelkire is; támaszok csak akkor segítenek, ha ez ép. Erőtlen testnek támasz nem sokat segít.

Ápr. 17. Névnapomra többen írtak; legkedvesebbek a rómaiak; a Kollégium tiszta szellemét lehelik, olyan mint illatos esti fuvalom a tavasz virányaiból, éltet és nyugtat, homlokomat csókolja, figyelmeztet első szerelmemre. Ő, mily szépen egyesül az ártatlanság az apostoli buzgalommal s erővel; mily forrón lebben el a rózsás ajkáról az ima értem is; mennyi édes érzelmet s emlékezetet takar el e vörös ruha, véresebb szerelmetek tüze. Ő kedveseim, szívembe

rejtettek, mert tiszták vagytok, tiszták, felhőtlenek, virítók. Ha kimegyek délelőtt és látom a pezsgő, rügyező, zöldelő természetet és azt a dagadó kis madártorkot, melyből csak úgy tolong az a csengő ének, és a nap játszi sugarait, melyekben az árny is kedves és meghívó, rátok gondolk, lelketek tavaszára, mely oly teljes, oly vidám, oly reménydús és gondnélküli. Szeretlek titeket, ti is engemet.

Ápr. 18. Nagy levelet kaptam Rómából, E. úr szorgalmazására. Olvastam, hogy Hilgers jezsuita lesz. Ó te kedves ifjú, fáj nekem, hogy elmész tőlünk. De én is testvéred szeretnék lenni; csakhogy visszatart az a nagy nyomor, melyet itt látok, s melyre valami irt adni biztat az isteni gondviselés. De jó és buzgó akarok lenni, hogy halljam Isten szavát és menjek tán utánad.

Ápr. 29. Azt veszem észre, hogy nekem nagy erőre és erőteljes föllépésre van szükségem; mert látom, hogy az embereken ez fog, a többi semmit sem ér velök szemben. De erő nincs igazán szellemi és lelki meditáció nélkül. Ma voltam S.-n, mit láttam? Szellemélettelen lapályt. Ó, hogy lapul el a magasröptű szellem, mint mállik szét, aminek erőnek kellene lenni. Életerő, kiható lendület hiányzik, minden elsimul és ellapul. Ami szent, az oly íztelen és oktalan dolog lesz, hogy az ember beleún. Dehát mi fog majd megragadni és lendületet adni, hogy a porból fölemelkedjete; mely roham veri föl lelketeket; mely sas von föl nagy nemes ellenállhatatlan iramodással? Ahol meditáció nincs, ott nincs telj és erő, ott párolog a folyadék ereje. Beszédetek, cselekedetek málszájából, lomha kézből ered; ha nem ront, nem javít senkit.

Máj. 3. Az Úr mennybemenetén tartottam tavaly nagymisést Szent Machutban (1882). Fényes és megható volt. Ezidén Piskén voltam. Szükség, hogy az apostol nagy bizalom- és bátorsággal bírjon, s midőn mindent Istentől vár, semmitől se féljen, ne hagyja magát holmi nehézségek által háttérbe szorítani, hanem mozogjon, igyekezzék tevékenyen, szemesen; fölválaljuk mi a harcot, bármit hozzon is miránk, csak ne hagyjuk a lelket bezsinóroztatni. Azért kell buzduló és lelkes, nem félénk s bizalmatlan hangulat. Ne félj az emberektől; tudod, hogy mindenik szívében vannak húrok, melyek közé bizton nyúlhatsz, hangozni fognak, az Isten feszíté ki azokat.

Máj. 6. Úgy érzem lelkemben, mintha még lenyügöztetve lennék ; mintha elborítana szikla és törmelék ; még nem bír áthatni, áttörni önmagán keresztül a lélek, nem bírja magamagát ; nem lép föl belülről az alakító erő ; még többnyire a külső benyomások adnak neki alakot, nem ő nekik. Az élet belülről jövő, ható, hasonító erő ; minél nagyobb, annál teljesebb, termékenyebb, annál nagyobbra terjeszkedik s mindent magával tölt el.

Máj. 9. A Szentlélek Isten adományainak teljessége mint szeretet, mindent eltölt, mindenbe önt valami szépet, jót ; egyrészt tehát az a kábitó gazdagság, másrészt a tehetetlen, erőtlen nyomor . . . és ime közbelép a Szeretet Lelke, és ad minden jót. Gyenge a mezei virág, és Isten mégis fölékesíti azt, s örül ékességén ; gyenge a madárka, és Isten áldja s neveli nagyra ; gyenge a lélek, és Istennek telik öröme földíszíteni azt. S e gondolatban a tehetetlenség által keltett részvét és szájalom összefoly az Isten végtelen gazdagsága csodálatával, aki gyengéd kézzel osztogatja javait. Azért az érzélem, ha a Szentlélekre gondolok, magasztos és gyengéd ; sírok és lelkesülök is, ha áthatva imádkozom : Veni Sancte Spiritus !

Júl. 3. (*Exerciciumok Kalocsán; első nap.*) A bűn következményeiben, a büntetésben és közvetlen hatásaiban nyilvánítja iszonyát. A bűn ugyanis 1. az angyalokat, a legmagasztosabb- és fönnköltebb fölfogású, nagylelkű, nemes akaratú szellemeket ördögökké változtatta ; 2. magában véve a lélek halála, tehát bűz, geny, piszok, rémület ; 3. a rendtlenség legnagyobb foka ; következőleg pusztulás, rombolás, nélkülözés, megfosztatás ; 4. és mindez ellentétben áll a legtökéletesebb, a végtelen Lényhez, mellyel osztozkodott a szépségben ; azért most nyomorultán sínyli rettenetes sorsát. S mindezen iszony, mást nem mondhatni, van a lelken ! Mily látvány Isten szemében ! fölfoghatlan ; az ember félig képzelet, és reszket és ájuldozik.

Nehéz-e az alázat bárkivel szemben ? Istenem ! ha az ember csak keveset lát ebből, máris elveszne szégyenében ! hát még ha másnak szemébe néz ! S ki teheti azt önhittén, ha e meditáció áthatotta. Csak aki nem tartja hatalmában e gondolatot, az lehet kihívó, hiú, szerénytelen ; hogy egyébről ne is szóljak.

Júl. 4. Van sok kísértetem, de azon örülök ; én csak Istenemet tartom szemem előtt, s minden egyéb jöhet, mehet, csak öröömre szolgál ; bár lennék erősebb, és függetlenebb jellem.

Szeretném az exerciciumot minél nagyobb buzgalommal végezni, mert epedve kívánom és várom az Isten kegyelmét, s mit ne tennék érte? Ó a halál mire tanít? Nem akarok élni, csak egészen Istenért ; minden perc az időben, minden tett a tevékenységben legyen övé ; nemcsak, de törjön az ő nagyobb dicsőségére. Ha van e mellben lehellet és a szívben lüktetés, minék legyen az másra, csak a legmagasztosabbra? ! Drágán adom oda életemet ; nem hűsz törökért, hanem az egész istentelen táborért, miután mindent Istennek szolgálatára akarok magamban szentelni, s e följánlás egy életemben millió életet ad, s minden egyesben az egész világot ajánlja föl, Istennek hódolatára hozni törekszik.

De ha a Társaságban élnék, mily könnyű lenne ez, s a világban támasz, segély nélkül mily nehéz ! Társaim közül ez évben (1883) Thill, Hilgers, Schwab, Wessel beléptek ; ők szentek s nagylelkűek lesznek, de mi tart engem? Uram, Te látod, semmi, ami tőlem függ ! Ne késsünk, kedvesem ! Siessünk, minék oda későn érkezni, hol majd sok nagyot és szépet tehetünk? Addig ,Uram, legyen akaratom a három szent fogadalom helyett, mely minden cselekedetemet drága gyöngyfüzérrel köti oltárodhoz. A halál közeleg ! Légy üdvöz ! Ó, de vannak még perceim, legyenek 1. fönnkölt gondolkozás, 2. nagylelkű áldozatkészség által gyümölcsözők, 3. a hit, és 4. a keresztény tiszta együgyű erények ékesítsék azokat.

Júl. 6. Jézus szelleme az alázat. Mindhiába, ki e szellemet nem bírja, annak nincs fogalma az Üdvözítőről ; e szellem pedig mély és mérhetetlen, a haladásnak nincsenek korlátai. A szent papok alázatosak szívük mélyéből ; Isten elé csak az alázat kíséretében állhatunk ; ha alázatosak vagyunk, nagylelkűek, rettenthetlenek, lelkesek, igazi reális célokra törekvők leszünk. Minden más foltozás és torzalak ; azért ahol lehet, ezt indítsd föl magadban szüntelen ; majd ha ez habitusomná válik affektáció nélkül, akkor más élet küszöbén állok majd.

Júl. 6. Lelkes, szellemes élet nem lehet áldozatok nélkül ; mert mindig a földön csúsztunk, mert soha ki nem keltünk magunkból, azért nem kellett áldozni, de azért nem is lettünk férfiak ; az áldozó magára vállal sok nehezet, de úgy, hogy mindenben erős lelkű és ne okatlanul engedékeny vagy gyáva

legyen. Nézd ügyeidet, melyeket másokkal szemben elintézesz, és értsd meg, mit tesz az.

Júl. 7. Szent pap : mily szó ! pedig, Uram, az akarok lenni, a szó teljes értelmében ; azt a szellemet akarom magamon teljesen kifejezni, azt mindenben föltüntetni ; Krisztusnak papja vagyok. Legationis munere fungor ; Krisztus ügyésze. Törekvésem az emberi megváltás ; e szempontból ítélem a világot, elveit, eszméit, egészen ellenkezem szellemével, mert ezt kell megváltani ; a rabság szellemét. A mulandóság, a szűk határok, a fölület tüneményei, a látszat, az érzék okossága, a test hajlamai rabláncra verik a szellemet ; a pap szabad a lánctól, nincs kötve azokhoz. Sua libertate Christus nos liberavit. Krisztus fölszabadítja a szellemet, azért az Isten fiai szabadok. De a világ rab, rabok közt élünk ; amint rabnak meri magát mutatni a világ, épúgy nyilvánítom én szabadságomat : a szóban, a tettben.

Merítem e szellemet bőven az imából, a meditációból, szabad férfiak lelkéből.

Júl. 7. A fundamentumról szóló meditációban nem jött Istentől arra való indítás, hogy ne írjak dolgozatokat ; én tehát rendezve szándékomat, tovább folytatom azt, az Isten nagyobb dicsőségére.

Júl. 7. Az apostolok tanítottak hit szerint élni, hitből való életet. Ebben foglaltatik 1 a hit, 2. a malasztesszüközök használata. In abstracto ezekről is van hit.

Júl. 8. Isten gyermeke — annyi kiváló jótéteménynek és a gondviselés különös szeretetteljes vezetése által kitüntetett — jezsuitáknál neveltetett — Rómában képeztetett — templomaiban fölszenteltetett — a szentek sírjain áldozatát bemutató — nagyvilágra szóló férfiak körében szívesen látott — sok kitűnő pappal öszeköttetésben élő — fönnkelt, nemes, nagylelkű gondolkozás<ra> és érzésre törő — szűk korlátokat, alacsony nézeteket, törpe fogalmakat, sovány tekinteteket ignorálni törekvő — áldozatkész és fáradhatlan, önmagát megvető, Isten dicsőségét mindjobbán előmozdító szolgálja Krisztusnak.

Júl. 10. Ma van utolsó napja az exerciciumoknak. Én szeretni akarom Istenemet ; e vágy bennem oly erős, oly heves, oly természetszerű, hogy nem kételkedhetem rajta : én szeretem Uramat. Jaj, de nagyon gyengén teszem azt,

ha a tetteket szemlélem ; több estére emlékszem, midőn Szent Pásztorban a villa csendjében végeztük a meditációt ad amorem spiritualem. Ó Kedvesem, oly közel vagy, s mégis oly messze ; oly erővel vonzasz, és ismét magadhoz nem engedsz. Istenem, Kedvesem, lelkem olvadoz ; miért ne legyünk egyek, miért ne adjak neked annyit, amennyit akarok adni, hogy szomjamat csillapítsam. Tett, fiam, tett !

1. Tégy és közel lész ; maradj velem, jelenlétemben, ne csak meddőn, érzéketlenül ; e termékeny, e gazdagító szent igazság és vigasz öntudatában. 2. Azután nem szabad semmi földi dologra valamit adnom : gazdagság, tisztélet, dicsőség, hatalom vagy szépség, tehetség, erő, meglegeedés, tudomány, ékesszólás ; mert a kegyelem legalsóbb fokával sem hasonlíthatók össze. És a nagyság és a nemesség mértékét Istentől venni. 3. Nem szeretni a vagyont, a méltóságot, a mulatságot, és nem használni, csak Isten akaratából. 4. Minden magában közömbös foglalkozást vagy dolgot csak a végcél tekintetéből, töprengés, aggódás nélkül megtartásuk, elérésük iránt. 5. Miután minden eszköz, azért mindent egykedvűen, mérsékelten, a rendes időn kívül arra ne gondoljon és a siker iránt közömbös legyen, és ezt nemcsak az érzéki és földi javak iránt, hanem a szellemiek iránt is : forró áhitat, világos ismeret, irgalmassági és felebaráti tettek. 6. A törekvés rohamossága rendtelenség. 7. Örömet, szomorúságot, félelmet, ellenszenvet tarts távol magadtól, amennyire lehet. 8. A gondolatok is ne időzzenek kelleténél tovább Istenen s az istenieken kívül.

Aug. 10. Néha lehangoltatom jelentéktelen esetek vagy megjegyzések által. Így ha a társalgásban valaki a főkolompos, s engem mintegy elnyom óriási roppantságával. Ma lelki vigaszomra írhatom, hogy az szóra sem érdemes. Mi az a szereplés, mely nem holdogít, mely egy hajszállal sem tesz jobbá? Mi az az uraskodó, fontoskodó, hencegő modor? Semmi. Vedd az embereket, amint vannak. Csak az erény az érték ; mint gyermek olvastad, most értsd meg. Én is az erényt becsülöm az egyesekben, mást nem. Tudom, mi a káprázat, meg tudom különböztetni, épügy, mint a gazdag sörfőzőt aranyláncától vagy a parasztot bocskorától. Így kell tisztán és okosan látni és ítélni mindenben ; különben összefut, összesűrűsödik minden. Én szeretem és tisztellem és becsülöm az egyes embereket, de azért utána nézek mit, hogyan tesznek, beszélnek.

Aug. 10. A jó életben elvesz a léleknek a szellemiekre irányzott határozott törekvése. Midőn jó neki, nemcsak hogy elveszti erejét, hanem nincs fogékonysága fölismerni a szellemieket, és buzdulni a fensőbb érdekekért. Ilyen lelkek lelketlenek, és a szoba kényelme s a megrakott asztal meghívó látványa lecsendesíti a pezsgő buzgalmat s elveszi életét. Élj néhány hónapig ily körben, s már nem érzesz hevesebb, nemes indulatokat.

Szept. 2. Akarom nagyvá tenni lelkemet, szilárdvá. Nem akarok fönnakadni a köznapi élet alacsony nézetein, ítéletén, nem akarom szem elől téveszteni a legmagasb érdeket, melylyel lelkem bír; minden hiány és fogyatkozás szinte elemel a polcra, melyre állunk, ha rendeltetésünk, lelkünk örök érdeke szerint határozzuk el magunkat a ténykedésre. Az apró-cseprő, egymást váltó foglalkozásokon végig a lélek elveszti fensége önértetét, szétfolyik tehetsége folytonos, de érdemtelen törekvésben. Hanem ha a szellemben az erény, a hit, az evangélium tana s az abból származó bölcsesség, a bölcsesség által támogatott határozottság, jellemzilárdság uralkodik, akkor a lélek el nem veszti önmagát, akkor ő az úr dolgok és események fölött, akkor ő szorítja azokat rendszerbe, alkalmazza tevékenységéhez, indul el rajtok fensőbb elvek szerint. Akkor kezdi fölismerni önmagát, érezni fölényét, s örövendni, hogy örökre szól, hogy élévülhetlen s megtörhetlen.

Szept. 11. Hallgattam az első pap gyónását. Nagy titok az ember, vak is, bēna is, alávaló, gyöngélkedő; pedig a lélek egy örökkévalóságra vár, halhatatlan, fönséges, képes egy szépség- és tökélyre, melyről fogalma sincs. Hanem meg kell törni, be kell vezetni, át kell hatni; különben idegen, néma, mely nem tud szólni, süket, mely nem érti a nyelvet.

Szept. 14. A rektor úr panaszkodott a szemináriumban nyújtott elégtelen szellem miatt; jót akar, Isten adja neki az erőt, s nekem a belátást, hogy jól és ügyesen adjam tudtára azt, amit a kitűnő Kollégiumból átültetni lehetne.

Szept. 15. Vasárnap van, a Boldogságos Szűz hét fájdalmának ünnepe. Az Úristen megsegített és megvigasztalt a szent meditációban. A Szent Szűz fájdalmai mind Jézus szeretete miatt vannak reá mérve; mert édesanyja az Üdvözítőnek, azért szenvedett. Boldog, aki szenved azért, mert Jézusé,

akár anyja, akár testvére, társa, szolgája ! A Szent Szűz szívében a gyengéd és lobogó szeretet tengere mélyed ; és mit érzett, midőn éjjel kebelére zárva szent fiát, vele álmodhatott ; és mit érzett, midőn számaron ülve a kised Jézus szemléletében elveszett ! És följánlta; s az Úr, hogy a szenvedés forrását fakassza lelkében. s hogy följánlását drága fűszerrel fűszerezze, lelkébe helyezte a világot, mellyel megismerte fia szenvedését, és szenvedni kezdett azonnal övele. Áldozat csak szenvedéssel jár, a szeretet áldozattal ; s minél nagyobb a szeretet, annál inkább él bennünk a szerető ; s minél inkább élő, annál kevésbbé élünk mi, s a szeretet által okozott e lassú gyilkolásunk fáj, vagyis szenvedünk. Végre a Boldogságos Szűz gyengéden szeret, mert neki minden fáj, mi szent Fiától elválasztja, mert benne csak ez az egy vágy élt, csak egy élet volt, az Úr Jézus Krisztus. Kedves Szent Szűz, bocsásd meg, ha édesanyai szeretetednek mélységét csak fürkészni is merem ; ó, kedves jó Anyám, taníts meg szeretni, s akkor megértlek !

Szept. 18. Forrón szeretni az Istent, vagyis tenni mindenben szent akaratát. Én germanikus vagyok ; az első, amiben kimutassam ezen jogcímen lekötelezett szeretetemet, az Isten akaratának hű teljesítése legyen ; keressem buzgóságom kifejtésére a tért. Ime, ezt nyújtja az Isten mindennap ; ha ezen fényeskedem, biztosítom magamnak az ő kegyelmét minden nagyra, s teszem azt, ami legfontosabb, s mi nélkül minden egyéb működés üres.

Szept. 20. Ki érti azt, hogy van különös ismeret, különös érzelem, melyet csak az Isten önthet a lélekbe. Pedig úgy van ; az ember magától azt meg nem szeresheti. Ime ez az Isten drága ajándéka ! Látom, hogy Jézus oly gyengéd, oly figyelmes és türelmes irántunk, elviseli nyomorainkat és hálátlan-ságunkat. Nemcsak gyengéd, de bensőséggel teljes: so lieb und so innig ; s a szegény ember botorkál és kapkod, vak és süket is ; nem látja szerelmét, nem hallja benső intelmét. Kedvesem, ma értettelek a gratiarum actioban, ma oly jó és gyengéd voltál, s én láttam fásultságomat ; láttam, hogy a pusztaságba irányzom lépteimet, s elmegyek szereteted illatos, fűszeres, fényteljes, csöndes, zsongó, árnyékos berkei mellett. Ó, Kedvesem, zárd kebledre, tanítsd ezt a szívet, képezd ki ; alakítsd egy gyönyörű szentségtartóvá, egy drága fűszeres tömjénfüstölővé !

Szept. 21. Isten akar valamit tőlem ; bár tudnám, hogy mit. Akar papi életet és szentséget. Paratum cor meum ! Akar-e kívülré való hatást? Ó, Uram, hogyan? Vagyok-e elég erős? — gondolom. Szívemben nincs az az ónsúly, sokban gyenge, elnéző, határozatlan . . . Domine, ecce cor meum, infunde illi charismata gratiae ! Scio infinitam carentiam meam ! Domine adiuva miseriam meam !

Okt. 7. A primás beszéde a kor rémületes nyomorának és bajainak öntudatára ébresztett. Rettenetes és vészthozó az ár, mely elnyomással fenyeget. Messze estünk az elmúlt korok vallásosságától, mindenfelé a hitelenség kísért ; az olvasó nem köríti a fővezér kardját, nem imádkozik olvasót a törvényhozó testület ; ó, de mennyire van csak a gondolatjától is. Messzire estünk az Isten-feledés és feledettség sötét, vigasztalan zürzavarában ; elvesztettük majdnem az ismeretet, a fogalmat arról, aminek lennie kell ; pedig a fogalom, az reményeink horgonya és titka az enyészetben. De messze vagytok a fogalomtól, idegenek tőle ; hisz ha lelketekben támad, akkor elborzadtok hozzátartván a jelen állapotokat, a kötelességet az Isten irgalmának állapotaihoz. Sötét felhő ül önnehézséggel lelketekre ; azt bújja felétek : mi lesz belőlünk ! hova rohannunk? Avagy nem is tudjuk, hogy a vigasztalan elhagyottság örvényébe ragadtatunk !?

Én a kor rettenetes állapotát fölfogni törekszem, s annak borzadalmas veszélyeit, melyekben máris milliók el-elsüllyednek, lelkem előtt tartom. Ime a te munkád, a te föladatod ! Szívedben fölébredt a borzalom ; öntudatod elé idéztetett a rémületes helyzet. Segíts magadon, segíts társaidon, annyi millió lelken. Tudod, mennyire távoztatok Isten és a parancs útjától? Tanuld azt, nézd azt, ne felejtsd, hogyan kellene lenni, és szólj úgy, ne gyáván, de ültess a meggyőződést homlokod- és ajkaidra. Imádkozzál és tőrj lelkedben. Ez a tűz a forró kívánság heve lelkemben ; száll belőle az ima ; de a tűz éget és emészt ! Ó, csak emésszen ; ily nagy célokért e pillanatban áldozom föl életemet. Mint a háborgó tengeren, a halál öntudatával állok a veszély elé ; látom, mint süllyed millió lélek, s mennyi menthető. Egy örökkévalóságra szóló műhöz fogtam. Keresztülviszem az utolsó pontig, éltem végső lehelleit, az utolsó csepp föláldozásáig. E célból följánlom a rózsafüzért :

Én meg vagyok győződve a helyzet iszonyú veszélyei- és a társadalmi romlás bekövetkezéséről. Tudom, hogy idegen a

hit és az erény a földön a világ és a papság előtt. A papság elveszté a fogalmakat az életről, amint annak lennie kellene, és tréfába nézi a rengeteg pusztulást s még nagyobb vészt, mely közeleg. A papság az ima szellemével s önfeláldozó és önmegtagadó, lélekmentő és a világot gyűlölő szellemmel teljék el. Szakítania kell a világgal s azon elemekkel, melyek elaltatják, vagy minden törekvését bénítják. A papság föladatáról azon fogalmam van, hogy az a világ megmentése. Ezen föladatot akarom megismertetni mindenkivel. A rossz körülmények miatt elvesz ezen öntudat óriási nyomása, s azért beszéd(ben) és társalgásban résen állok, hogy ezen fontos elem bennem ne sérüljön.

Föläjánlom a Bakács-kápolnában tisztelt Szűznek az imát, a szót, az írást, a szenvedést ; övé ez. Kérem, hogy tökéletesítse, amennyiben akarja, hogy használjon. Minden héten külön egyszer ott fölmegeyek elmondani a rózsafüzért, melyet mindennap e szándékokból föläjánlok :

A pápa és püspökök, a papok krisztusi szelleme ; a szeminárium, az irodalom, a tudomány, a nekem nem tetszők tökéletesítése és szentesítése ; az én mélyen áthatott, a dolgok fontosságát átértő szellemem, ehhez illő buzgó alapos törekvés a lelkek mentésében minden téren ; szent, világiatlan, nagylelkű és áldozó szellem.

Okt. 8. A szeretetben ne szatócs . . . áttör a lelkes lélek kisszerű nehézségeken, nem tapad, nem lapul ; mindig erős és kitűnő.

Okt. 28. Szeretni kell, ha érteni akarunk. Miért? A szeretet kitágítja a lelket, szellemesebbé, élesebbé, behatóbbá teszi. Aki szeret, az ért, annak szeméi megnyílnak, azt nem kerüli el a dolog jó oldala, érzékkel bír, észrevesz. Lelke hasonul a szeretett tárgyhoz, s a tárgy benne élni kezd, egyesül vele, nemcsak érti. Ő, ki tudja elmondani, mit tesz a szeretet által bírni ; mikép történik, hogy a lélek annyira emeltetik, mintha új tehetséget nyerne, mintha egy új világ nyílna ; nem tudja mikép, csak látja.

Zwischen Ambosz ja und Hammer wird Gefäß zur Zier der Kammer
Ausgewirkt ; doch musz es glühen, sonst ist eitel Künstlers Mühen ;
Käm' es kalt unter den Hammer, spränge das Gefäß, oh Jammer,
Und zu gänzlichem Verderben, würfe man hinaus die Scherben.
Drum sollst du vom Herrn nur Gluten, Kreuz und Not, und Pest
und Ruten

Dir erflehn und alle Peinen, die der Welt so schrecklich scheinen.

Nov. 4. Még sokszor kislelkű és nyomott hangulatú vagyok ; pedig csak a lelkes igazán erényes. Ne akadj fel mindenben ; örülj, hogyha mások előtt háttérbe szorulsz.

Szedjem örömmel az alkalmat az igazi erényre, önmagam megvetésére ; ne becsüljem a mellékes dolgokat, csak az örökkévalóságnak élek !

Dec. 31. 1. Nagy vágyat érzek egy szigorú rendbe lépni, hol Istennek ajánlhatom fel erőimet.

2. Nem engedem magam befolyásoltatni a világias gondolkozás által, a beszédre sem ügyelek, melyben nem látom Isten bölcsességét.

3. Állásomhoz képest mindent teszek, hogy az Isten dicsőségét előmozdíthassam ; kell pedig ahhoz mindenekelőtt a keresztény igazságokat mélyen fölértő lélek és a keresztény erények gyakorlatában élő szív. Amennyit e két tekintetben érünk, annyit élünk, különben nem vagyunk önmagunké, hanem hasonlók az élettelen vászonhoz, melyre az ecset rakja a színeket majd egyöntetűen, majd tarkán.

Jan. 2. Egy derék, nyíltszívű, egyszerű, alázatos paszszionista látogatott meg e napokban. Tetszett nekem ez ember ; benne a természet összefolyt mély vallásos érzettel, minden erőltetés nélkül keresztény volt s ember maradt. Sok szenvedés és tapasztalat s különösen az embert megtörő mély alázat türelmessé s nagylelkűvé tette ; nem akadt fönn a kemény bánásmódon, mellyel mások iránta viseltettek. Egyszerűségében szeretett és tisztelt mindenkit, és szívélyes volt és gyermekded volt, dacára hogy mindig ingatlan, hajthatlan férfi maradt. Adott jó példát és fölébresztette bennem a vágyat, hogy ne vesztegessem időmet, midőn mások oly magasra emelkednek.

Febr. 24. Tegnap nagyon levert voltam ; magam mentem ki a Szamárhegy felé, s a sok jóakarát bánattá változott, miután másképp kielégítést nem nyert. Ma az Űristen megvigasztalt az elmélkedésben. Én az elmélkedést az erő és üdeség forrásának tartom ; ha távol állunk a forrástól, akkor a víz, mely belőle árad, könnyen elvész a fővényben, beissza a száraz homok. De a forrásban mindig van víz, itt merítek. Úgy tetszett ma a meditációban, hogy az Űr Jézus az oltáron már nem érezheti a sok keserűséget és bánatot, melyet különben érezne, ha még földi életet élne ; de e keserűséget érzi a morális Krisztus, érzi Krisztus misztikus teste, akik szívéhez közelebb állnak, azok bővebb mérvben. Ó, tehát míg az Űr bántalmait, míg a közöny, míg a vakság nehezemre esik a világban, addig egy-egy mirrhazsemet hullat az Űr az ő szent Szívéből ! Ki ne akarna többet szenvedni, ha az annyi, mint Jézushoz közelebb állni. Veni Domine Jesu !

Febr. 28. 1. Erősen, mindenben az erény, a *feddhetlen erkölcs* szempontjából ; kellemes bájt önt ez mindenre, s az ember sohase bánja meg.

2. A tapasztalat erősséget önt belém másokkal való viselkedésre nézve ; de lelkem és szívem forrása az Oltáriszentség. Ott tanulok, ott okulok, épen azért, mert nincs más tanítóm.

Márc. 4. Szép az a Wolkonsky-villa sötéten benőtt vízvezetékeivel és kellemesen mosolygó rózsavirányaival; szép az a mennyei regg a Pincio Mózese mellett a sinistra ilex gumós ágai alatt; szép az az út az albanói örökszép lejtőkön a Campagna fölött a ködben úszó Róma körvonalaival a háttérben; ó, de szebb a szív, melybe mint drága élő kehelybe a legszebb regg, a legtündöklőbb fény, a legpompásabb színjáték díszességét összefoglaló kegyelem balzsamcseppje ereszkedik, és az Oltáriszentség szíve visszatükröződik.

Márc. 21. Sokszor egészen határozatlan a buzdulás érzete, átfogja a világot, ég, lángol; s midőn gyöngeségét veszi szemügyre, akkor alétan, tehetetlenül visszarogy a tehetetlenség érzetének tág karszékébe. Nem úgy — a papi buzgalomnak ki vannak szabva határai, meg van adva tere, megvannak egyes művei, Isten, lelkek s azok minden állása, rangja, és a lelki és hitélet előmozdításának számtalan eszközei.

Ápr. 15. Előbb is lehetett volna ugyan írni, de nem történt, mert csak most determináltattam, midőn Tokodról hazatérve, hol a nagyhéten plébánoskodtam, e jegyzeteken végigfutottam. S mit érzek? Nem úgy, mint akkor, midőn azokat írtam! De értsem meg jól! Semmi változás sem történt az elvben, hanem az élet, a közlekedés a törekvő és elszánt léleknek erejét veszi, mint az időjárás változatos behatásai a szikla és az acél keménységét! De Uram, én mindig egy vagyok! Odaadnám szívemet az Üdvözítő kezébe, hogy formálja bármily fájdalmak és keserőségek árán, csak-hogy legyen belőle egy nagy érzelmektől átjárt, és az igazság átváltoztató, megkapó, legyőző erejével fölruházott szív és lélek. Forrjon a szívben az élet, mely nem a külvilág hullámzásából egy sarokba vetett habarék, hanem tiszta, üde, éltető forrás vize; a szívből, a lélek mélységes bensejéből fakad az élet teljessége; s minél mélyebben van forrása, annál bőségesebben árad, s annál erősebb, behatóbb, átjáróbb, élesztőbb, hasonító s nem hasonuló — csakis ahhoz hasonul, ami természetének megfelel; s akkor vigan egyesül s egyesülésben erősbül, mint két gyorsan elsíkló kristálypatak testvéri ölelése.

De ha az élet bensőséget mond, lépj a benső világba s ápd azt: suum solem, sua sidera norunt! A meditáció és az ima, e sötétkék égbolt napja-holdja, körülöttük ezer pislogó csillag: a szép ismeretek s gondolatok szikrái, lenn

pedig milliányi virágcsa nyitja kelyhét a szende sugarak játékára; az Istent s embert szerető szív virágcsái az érzelmek, melyeket ama magas égbolt melege sarjaszt. Ime a teremtő eszményi világnak, mely az Istenben, végtelenségében rejtőzik, kis hű képe; szinte némi előképe, *causa exemplaris* a teremtésnek.

Május 25. 1. A hit elveit életemben, nézeteimben, ítéleteimben kifejezni, s e tekintetben egészen szabadnak lenni más befolyástól.

2. Ezen elvek szilárdsága együtt járjon az alázattal, melynél fogva magamat nem becülöm; ismervé közepszerűségemet, igényeket nem táplálok.

3. Az elvszilárdság és alázat megadja a szív szabadságát, ad lendületet, nem akad fönn másokon, ad tetterőt, és a tudományos és erényes törekvésekbe irányt.

4. Ezekkel nem ellenkezik, hogy szabad ítélettel bírjak másokról, legalább hogy mások cselekvései, beszédei, modora ne legyen reám nézve, ami a hitből való életet és világnézetet illeti, bénító visszahatással.

5. Tehát a szabadság nálam összeesik a nagylelkűséggel, melyben megvalósul a szó: *sicut aquilae iuventus renovabitur, assumunt pennas aquilae, volabunt et non deficient.*

6. Mindjobban belátom az Isten és gondolatai ismeretének szükségét; ha hozzá közeledem nézeteimben, megerősödöm.

7 Különben legyen nyugodt, törekvő, állhatatos és *super omnia* Istennel egyesült s emberekkel szemben szabad.

Júl. 5-én kezdtem a lelkigyakorlatot Kalocsán.

Júl. 6. A pokolból merítem az életerőt, az önállóságot, a törhetlen bátorságot és buzgalmat. Mi is kell nekünk más, mint ez: mély alázat, *usque ad inferos!* Nonne veritas est, *quia inde sumus?* és fáradhatlan, törhetlen buzgalom a szent életre. Ezt teszem ki; nem azt, hogy az Isten dicsőségére, mert ez csak kisugárzása a benső hónek. A pokol nem törpít, hanem óriásivá növel; a pokol nem bátortalanít, hanem erősít, és határozottságot ad. Ugyan honnan szedjük ezt az élet tompító, lanyhasztó, langyos élveit, a világ lágy, kellemtet és elnézést követelő nézeteit, gyöngé s azért nyomorult ítéletei közt? *Agitur de vita aeterna.* Ime egy lángnyelv végigcikázik a sötétségen, a pokolból a földön; megvilágítja a kétes ügyet, az ítéletet és nézetet, a hajlamot; ó, de más

irányba terelődik az ész és a kedély! Halálos merevség, égi sötétség, azután a pokol örjögő zúgása és kivillanó tüze környezik az ész diktátumát és az akarat velleitásait, midőn szó van az örök érdekekről. Pedig hol nincs róluk szó pályámon és gondjaim és eszményeim után való törekvéseim közt? Hideg legyen a kéz minden baráti kézszorítás közt, rideg az arc minden csábító mosolyra, rettenthetlen az ész ítélete a rosszra, a slendriánra, mély hallgatás a felelet minden könnyelmű, gyöngyöt és makkot összekeverő beszédre.

Júl. 7. (De regno Christi.) Az Isten országa lesz bennem, s legyen is, mert különben minék élek. Christus rex aeternitatis; én vagyok harcosa. Az Isten országában folyik a harc, vagyis a szív- és lélekben. Minél többet teszek e harcban, annál közelebb állok Krisztushoz; ha végleg győztem, akkor bennem él Krisztus. Krisztus és én egyek vagyunk; akkor elérem az élet teljét. Tehát add oda ami tied, s vedd ami Krisztusé. A folytonos önmegtagadás, az élet szüntelen fokozása, a testi ember hátrálása, a lelkinék előlépése; az eszme uralma, a szeretet kidomborodása . . . s határ nincs e haladásban. De győtre élet! mint a legszentebbert küzdő lovagé; ha nem — mocsár.

Júl. 7. A fődolog Istennek szentelni magát minél tökéletesebben. Ezt tanulom e meditációból. Célja Istennek lánglelkű szolgálkat toborzani. Akit áthatott, azt kérdi: mit tegyek, hogy Istennek tökéletesen szolgáljak. Jézusra való gondolkozás szent buzdulást önt a szívbe: ó, Jézus; és ki mondhatna többet, ki gyújthatna jobban; hanem érezni kell azt mélyen és bensőséggel. Jézus sokat tett értünk, s nekem meg kell hálálnom; ő érdemel lángoló szeretetet. Vegyem csak emberileg mindazt, amit Jézus tett, és ki ő; s hogy fogok fölbuzdulni! Ha pedig Jézust szeretem, akkor vagyok azon dispozicióban, melyet e meditáció kíván. Szent Ignác mellőzi a szeretetet, csak a nemes szív- és nagylelkűségre utal.

Júl. 7. A Szentírásban és mindenben, ami Istenre vonatkozik, mély értelem van és igazi bölcsesség. De nem vagyunk mindig disponálva nemcsak megértésére, de annak belátására sem, hogy mély. Mély ismeret, ó, ha el nem távoznál tőlem! Példa: in decreto incarnationis. A Szent Szűz semmit sem foly be a világ dolgaiba . . . a Szentírás csak mellékesen említi a történeteket az ó- és újszövetségben; mert mindez hiúság . . . tégy mindent Istenért, azt is, ami nem az üdvökonómiája.

Júl. 8. A názáreti házban minden szeretetet és kedveséget lehel; ott a Szent Szűz a ház rendezésével elfoglalva; nézem őt soká és áthatóan; mily kedves, mily bájos. Most belép az Úr Jézus; ah mily ifjú ez, szemeiben a legszebb lélek ragyog, homlokán az isteni fönség, minden mozdulatát a kellem uralja; s ha találkoznak tekintetei, a Szent Szűz imádja őt, s az Úr Jézus tudja, és megáldja édesanyját. Van-e szebb ennél minden eszményi kép és lehetőség közt? Ismerjem csak, de szemlélhetően, s szeretni fogom!

Júl. 9. Jézus táborából való vagyok. Az alázat, a megvetés, a szegénység háromszínű lobogója... A legnagyobb revolúció és a leggyőztesebb mozgalom e trikolor alatt indult meg. Dux generalis Christus Dominus. S mindig ebből kell kiindulni minden újjáteremtő áramlatnak. A harc mezején állunk, velünk szemben a tábor: a pénz, a tisztelet, a góg. Inimicus capitalis humanae nostrae naturae Nincs-e így? Csak azt add Jézusom nekem, hogy e két tábor rettenetes, elkerülhetlen, kiolthatlan, mindenütt egymásra bukkanó ellentétét fölfogjam; hogy az idők szükségét mélyen átérezzem, hogy a lélek e válóútjait átértsem. Hic Christus, hic Belial. Csak Krisztus erejében győzünk. Krisztus ereje a szegénység, a megvetés, az alázat; anélkül nincs értelem. Próbáld meg és tapasztalod. A többi fuserozás!

Júl. 9. Az élet, melyet eddig éltem, nem felel meg fogalmaimnak és vágyaimnak. Pálmakerteket képzelek buja virágokréta közt; kopár, tengődő, sivár hegyszakadékokon vezet át utam; magas, nyílt márványcsarnokok<ban> és termekben képzelem magamat, s földalatti nyirkos lebujokban találok magam; az óriási bükk helyett, mely a Vaduzzi vár lábát beárnyékolja, csak törpe cserjére akadok, melynek csúcsa letörve, kórós ágai gyarlón és gyötrén terpeszkednek. Ez a benyomás, melyet nyerek, ha e lapokat olvasom. Mindig több az, amit a lélek óhajt; sokszor fölismerhetlen a valóság és a fentszárnyaló eszmény közt a hasonlóság viszonya!

Csak a lélek bensejében fejlődhetik az erő, mely a cserjéből pálmalombokat hajt; csak ha fodorzódik a benső tűz és termékenység, akkor lehet életteljes, üde virágzást várni a lélek talaján. Adná az Isten, hogy úgy legyen. Addig is festem magam tovább. Bár visszajönne vagy el nem tűnnék a kor, mely a tavasz fogékonyságát és minden hajtás gyengédségét bírja s legalkalmasabb, hogy beléje oltuk a nemesebb élet ágát.

De tribus binariis: Semmit sem találok, amit Istennek adni vonakodnék ; úgy van alkotva szívem, hogy legalább a följánlásban, az áldozatkészség ívének körözésénél gyűlöli a kislelkűséget és borzad a tunya és lemondó lelkiület elől. Mire éreztem magam mégis indittatva? Hogy vessem meg a világot, s mindent, mi benne van, a tudomány-, a művészet-, az emberi erénnyel. Mily kevés mindez, mily silány, mily lézengő... vanitas vanitatum! Irunk művet, alapítunk iskolákat, kórházakat ; hát azután? Csak egy van, ami előtt meghajlom : ez az Isten és az Istenért dolgozó emberi lélek. Nem hajlom meg e lélek eredményei előtt, mind törpe... meghajlom azért, mert Istenért vannak s lettek. Tehát megvetni mindent, csak Istent és Istenért nem és semmit. Ez is emel, fölmagasztal — nem bénít, mert dolgozom Istenért. Iskola, az alumnusokkal való társalgás valamely lelki eredmény kivívása reményében, tanulás, irkálás, kisegítés, másokkal érintkezés — íme egy kis, törpe világ, s az ember majdnem képtelen fölfogni, hogy innen adatik átlépés az örökkévalóságba. Megvetem mindezt ; ez az önértet ó, hogy emel az égis ! Hisz megértem egy más világ számára, ha az itteninek törpeségét mindenben áttekintem. S így teszek, mindent megvetek, semmi sem méltó hozzám, csak Isten és Istenért ! E két szó, e két fogalom, s az utóbbinak polipkarjai tartanak, kötnek a világhoz, s amint azok állítanak a világba, úgy állok.

Júl. 10. Nem üvegházi növény, nem erőtlen, satnya cserje, nem összezsugorodott, csak félni tudó, ütött-kopott koldus az Isten fiainak előképe... Nincs ezekben szabadság ; a szabadság óriásokot nevel, sablonokat gyűlöl ; eszménye az Úr Jézus, iskolája az emberek és a nyílt természet ; ez iskolában jár-kelel a mester és tanít, s tana csak itt bír élet-erővel ; ha innen kiveszed, elméletté senyved, elfonnyad. Ez iskolába állva hallgass a mesterre ; meglátod, mily más színben tűnik föl ő és minden szava ; s magadat is az életben állva képezd rajta, s erőteljes és nagylelkű férfiú lesz belőled. Faxit Deus.

Igy kell meditatálni ! A pontok ne theorizáljanak ; kár volna a fáradságért. Az evangélium kontempláció.

Júl. 11. Semmivel sem hagyok föl a körülmények mos-tohasága miatt. Lelkem előtt föltűnnek papságom első hónapjai, az az élet, mely egészen a hit mennyei fénytől

körulsugárzott oszlopain emelkedik. Nemde germanikus vagyok? Mit tehetek róla, hogy lelkembe a fönségesnek, az erőteljesnek csiráit rejtették, hogy a romlatlan élet és a kegyelem termékenységet biztosították! Hit, hit! Ember, ki az örökkévalóságnak él, ki az egész világot kiemelheti, ki úgy néz le környezetére és az eseményekre, mint Szent Péter kupolája és obeliszkje a Porta Cavallegeri mellett fekvő trattoriának iddogáló és verkli mellett mulató népére, mint Szent Márk és a dogék sötét palotája egy arra elmenő komédiás társaságra.

Júl. 12. Mi lesz tehát a kitűzött irány, melyben haladni akarok? Jézus Krisztus, aki alázatos és fölülelemkedett minden emberi, vagyis világiás gondolkozás- és érzelmmód fölött, mindig nagy, a bajban úgy, mint a köznapi életben. Alázat és férfias, a világot megvető érzület, ez nem enged gyerekessé, az dölyfössé lennem. Nézd, amit júl. 9-én de tribus binariis éreztem. Az a hiány, melyet sokszor férfias és fölülálló érzületben érzesz, tény; de csak úgy távolítod el, ha magadba szállsz, ott eszméidet és törekvéseidet világosan kifejtéd, s ezeknek élve erős leszesz mindennek megítélésére, ignorálására, vagy megvetésére. Tudom, hogy e sorok nyersekknek látszanak, ha érzelmeimtől eltekintenék, s mások elébe adnám. Sed in se non est sic — ecce coram Deo! . . .

Szept. 16. A pillangó fürgén repdes levélről levélre, midőn a kora reggeli nap fölkel és megindul az ég széles boltján. Kiterjeszti pompás szárnyait, s megvilágíttatni engedi az üde sugaraktól: így tesz a keresztény lélek, lelkének pompás szárnyait kiterjeszti az örök világosság napja felé, s engedi magára esni az üdítő fényt. A pillangó is, valamint minden teremtmény hirdeti az Úr dicsőségét, ha önmagán kimutatja keze remeklését: épúgy a keresztény lélek leginkább dicsóíti az Istent, ha minden tehetségeivel feléje fordul, s a tőle nyert világosságban föltűnni engedi a beléje oltott szépségeket. Ó csak ez kell! Van a lélekben sok letéve, ami csak akkor fejlődik ki, csak akkor lép elő, ha az Isten világossága és heve folyik le rája.

Szept. 26. Tehát kitárom lelkem minden érzékét. Az az egész lélek olyan, mint a zárt rózsabimbó, lassan-lassan feslik, lassan nyílik; ó, de ha majd kinyílt, csókolgatja azt azután az a rezgő fénynyaláb, mely a magas égből ömlik reá, s ki-

festi bájait. Nem szeretem a formákat; minek az életet formákba és sablonokba szorítani; nemde nem így teszsz a fával, mely az ágakat és leveleket arányosan fejleszti magából, nem így teszsz a testtel, mely minden tagnak kiszabja arányait. S ezt érzem én magamban; szabadon ereszteni a szót, a lélek belső, plasztikus erejét, s levetni az egész emberből amennyire lehet a szokást, mely nézeteket és elveket is alakít, de nem mindig helyeseket, s melyek ennek az élő egyednek megfelelnek. Le kell törni a szokást nagy, fönnkelt, egyszerű és egyszerű gondolkozás által. Gondolod, hogy vétkezel? S tudod-e okát adni? Igen, vétkezel, ha Isten képét magadon, szűz magadon egészen ki nem nyomod!

Szept. 26. Ha az Oltáriszentség elé lépünk, s szívünkbe betérve jól és mélyen elgondoljuk, ki előtt álltunk: akkor föllebben az a takaró, mely korlátoltságunkat elfödi, akkor érezzük egyoldalúságunkat, érezzük, mily törpe, önhitt, összetöpörödött fajzat vagyunk. Mint a messze faluból Rómában megfordult egyszerű pap, aki fejvesztetten hallgatja a Gregoriana disputációit, betekint a kongregáció forgalmába, hallja a fülét eltompító sok nyelvet, sejti a nemzetközi összeköttetések hálózatát, és csak ámul és bámul: Jézus előtt a világ ügyei, milliók kérelmei, milliók lánglelkei, milliók csodálatosan szép szívei, melyek majd az ártatlanság, majd a vértanúi szeretet, majd az alázat s önfeláldozás és az erény számtalan árnyalatának színpompájában és zománcában égnek!

Szept. 26. Ha a tükörbe nézek, oszladoz a titkos önszeretet és büszkeség szűk, öntelt páraburkolata, mint mikor a nap ragyogva a lomha ködtávolba néz. Kiemelem, kevésre bár, önmagamból a súlypontot.

Okt. 4. A proletár sokaság egyre nő számban és nyomorban az ethikus materializmus befolyása alatt. Az ipar és kereskedelmi szabadság és a magánérdek korlátlan uralma természetszerűen szaporítja és nyomorítja. Egy végtelenbe menő szétforgácsolásnak és szétporlásnak nézünk elébe, mely miután meglazítja az összetartozás inait, miután egy szellem és jog nélküli arisztokráciát ültetett pénzeszsákok halmazán egy kiszivattyúzott sokaság nyakára, a társadalom összeomlását eredményezi. Az ethikus materializmus az egoizmus; természetes következése, hogy uraságot és szolgáltságot terem. Az uraság együtt jár az azt teremtő elvek védelmével és telhetőleg jogos színezésével, brutálisabb kedélyekben erőszak-

<kal> és könyörületlenséggel; a szolgaságot pedig követi tehetőséges lelkekben az ily helyzet jogtalan és tarthatlan voltának ismerete, mely egyesül intéző és vezető szereplésben a tömeg sóhajai- és jajával, esetleg bosszújával. Hanem az uraság elégedett; gondolja, hogy kedvező körülményeit az emberiség fensőbb érdekeiből, melyek művelésére magát hivatva látja, kimagyarázhatja; különben ki ápolja a művészetet, a tudományt? A kereszténység is hozzászól e viszonyokhoz, hanem inkább általános elvekben, melyek részletezése és alkalmazása eszméitől áthatott és fölvilágosított férfiakra vár. Szent Ferenc nagy szociálista volt; könyörögj értünk!

Okt. 31. Ha a lélek útra kél a testből, úgy festi az szenvedő arcát, oly bágyadt fényt önt a szemekbe, mint a búcsúzó nap, ki hűlő sugarait szórja ki a tájra.

Amily lágy és enyhe a fuvalom, mely a természet és a tavasz ébredésekor végiglejt a gyengéden zöld vetésen s elsusog az ifjú lombok közt: olyan az isteni kegyelem és a megnyugvás, lágy és enyhe és gyengéd a szivben fölkellett érzelme.

Mint mikor az őszi sugár az élet szikráját föléleszti a halványuló növényben, úgy látszik, hogy fejlődésnek indul és még virágot hajthat, de csakhamar megakasztja a nedvek folyását az őszi hideg est: épúgy az elhanyagolt vagy kedvezőtlen körülmények közt felnőtt lélek a kegyelem vagy tapasztalat sugaránál néha kitágul s helyre akarná hozni mulasztását, de észreveszi, hogy csakhamar megdermed, mintha ifjúság, hajlékonyság, gyengéd szív nélkül nagyra-nőni s kifejlődni nem lehetne.

Ó, bárcsak lennék én egy derültebb ég, egy sötétebb kék mennyország alatt, ahol virágzóbb a környék és enyhébb a szellő fuvalma, ahol nőhetnék mint a pálma s messzire kimagaslánám az esti alkony aranyhátterén. Dehát e körben és ez életben az észak cserjéje vagyok, törpe és fejletlen; ki tehet róla? Lelkemben a legszebb virány, a legragyogóbb szín, a legderültebb fény, egy csendes és mély vágy, egy célját elérni nem tudó megnyugvás úzik játékkukat. Mind azt mondja: nem ez az, amire lelked hivatva van; ne szunnyadj, ne töpörödjél! Ó, bár lelkem életté és erővé válnék!

Szép, örökké szép vágy ez, a legszebb borostyánkoszorú a halhatatlanságra törő ifjú lélek hajtásaiból; elzarándoklom vele, s leteszem holnap Szent Ignác sirjára, ahol három év előtt az első szentmisét mondtam. Nem vagyok otthon,

szeretnék haza menni, ahol úgy érzek és szeretnek mint én, ahonnan e meleget, melyet féltékenyen szívemben rejtek, hoztam s járok vele hideg és közönyös emberek között. Néha szúr, néha éget a szív eme kincse; értlek lelkem lelke, ó, csak sebesíts, s ha beheged az emlékezés édes sebe, szakítsd föl újra.

Nov. 4. Minden emberi lélek olyan előttem, mint az Úristen szeretett gyermeke. Ha eltévedt is, ha bűnbe süllyedt is, ha undok piszok takarná is, átcsillog mindenem a test takarójába rejtett kincs: a halhatatlan lélek. Én szeretek minden embert, különösen a bűnös, de nem rosszakaratú embert. Ha letörülhetem fekélyeit, ha nemes érzelmeket önthetek lelkébe, sokkal inkább lettem atyja és anyja, mintha testét tőlem vette volna.

De erre mély belátás s gyengéd anyai érzék kell, mely oly tapintattal és természetes ösztönnel érinti a beteg, a fájó lelket, mintha sajátmaga lenne. Magán tanulta ezt.

Nov. 12. A szenvedő s magába vonult lélek érzelve, mint a drágakövek fénye; a lélek egész bensőségét sugározza ki, ha átizzítja őt a fájdalom heve. Az én lelkemben is meggyúl millió emberek keserve, s miután átjárt, fohászokban tör ki; minden ilyen fohász a szeretet sötétvörös rubinjának mély fénye.

Nov. 22. Miért oly szép a szemérmes szűz, kinek szeméből a szív tisztasága ragyog, s talpától álláig redős ruha borítja? Nemde szépnek mondják a testet? Takard le tehát, szebb lesz ragyogása. Mint a fény, ha letakarod s csak szűk nyíláson bocsátod ki, ragyogóbb és meglepőbb: épúgy a szellem szépsége az arcról ragyog feléd annál élénkebben, minél szorgosabban takargatod a testet. Az arcról ragyog a lélek, az élet, az erény, a testről nem. Olyan a test, mint a lilium gyökere és szára, elragadó szépsége virágában van kifejlődve, gyökerét a föld, szárát lecsüngő levél borítja. A növényen is csak akkor fakad virág, ha a levelek díszre takarja csupaszságát. A testet is csak akkor díszíti a lilium virága, ha szűzies, ha be van takarva.

Nov. 29. A lélek szárnyai az érzelem, a lelkesülés, a szeretet; tehát rendén van, hogy szárnyaljon és repüljön. De sok emberi lélek hasonlít a tyúk- vagy lúdhoz, melyeknek szinte vannak szárnyaik, de majdnem csak a nevük.

Más lelkek meg sólymok, sasok ; mások kedvesen csicsergő énekes madárcák ; száll, repül mindenik tehetsége szerint, s bár úgy volna, hogy a természet készítené minél többször a lelkesült áhitat, az áldozatkész szeretet szárnyaira kelni !

Nov. 30. Szívem buzog, hevül, forr, mint a lázongó erő, mely cselekedni akar. Az advent első napján íme jó föl-tételeim :

1. Szívem az Úr kertje, gyönyörűségének zárt ligete ; csak vele gondolkozom, és vele érzek ; csak előtte járok és jelenlétében beszélek. Mint a kristálypatak mindent partra vet, ami tükrét zavarná vagy homályosítaná, épúgy az én lelkem csak Jézusomat tükrözi vissza, s mindent mi zavarná, kilöki.

2. Mindennap önmegtágadást végzek valamiben.

3. Cselekedeteimet egészen a szenvedő lelkekért ajánlom föl.

Dec. 24. 1. Amit már sokszor írtam, ismétlem : Bár ne hagynám magam oly könnyen lehangolni, vagy máskép befolyásoltatni, különösen az apostoli buzgalomra nézve ; ebben nincs tekintély előttem, csak az, aki ég, s nem aki füstölög, — beszéljen bár, amint akar, s legyen aki akar.

2. Tanulni, tanítani, írni mindig tekintettel a célra s ne összevissza !

3. Az alázat társadalmi erény, mert ellene van az önteltségnek, ellene a lélek határolt nyegleségeinek, melynél fogva mindenben magát tolja föl központul, ítél, szeret, beszél, akar, de előbb az «én»-nek hektikus, podagrás, inaszakadt, éremlygős bálványa előtt hajlik meg. Mily gyöngé és vaksi az ember ! A nyitrai éhenkórász is csak azt gondolja, hogy ő tulajdonkép respektábilis jelenség.

Dec. 27. Az ember befolyásoltatik környezete által ; sokszor hamisítja ítéletét is oly dolgokban, melyekről előbb biztosan s tévóva nélkül ítél. Gondold meg, hány környezetet cseréltél, kedveset is, kellemetlent is ; most távol vannak, kik előbb életeddel összenőttek, kik a szálakat nyújtották életed szövetéhez. Te pedig itt állsz, talán ismét hogy a játékot újra kezd. Mily baj volna az, ha ily változó, jöttment elemek vésnék s idomítanák tervük vagy ügyetlenségük szerint életed épületéhez a köveket. Ha máshol lennél, ugyanők úgy tűnnének el, mint a füst a láthatáron.

Sokszor miattok ítéletünket hamisítjuk; gondoljuk: jó lesz, mert ők teszik. Ez a gyöngeség szellemi fattyúja. Ó, be kár volna, ha mindez bénítólag hatna és nyomorítólag. Azért kell a lélekbe természetes életerő, mely az isteni kegyelem üdítő sugaraiból és az életkörülmények és események és az alanyi érzelem s gondolatvilág alaktalan s értéktelen földéből szövi testét s növeli termetét. Ó, menjek gyorsvonaton föl az égbe; ki fog föltartóztatni? Hivatalos gravitással lépkedő hivatalnokok, szurtos, tompalelkű emberek, a perronon feszítő idegennézők?

Dec. 28. A világ nekem suvix; és beszédei, ítéletei, törekvései a kefe, mellyel azt alsó végtagjaim borjúbőrös hüvelyekre kenem. Nem akadok fönn minden gondolon és ítéleten másokról, nem tartok mindent jónak, amit tesznek. Tehát fölöttük állni, szeretni és szolgálni Istent; a többi mind semmi. Ezen tekintetben, mint világos, nem vagyok a tekintély-imádásnak barátja. Temperanter sed independenter!

Dec. 29. Csak tudnék mit tenni a szeminárium érdekében. Mi függ tőlem? Az ima, a jó példa, a leereszkedő nyájas viselet, jó szó és buzdítás az egyesekkel való érintkezésben, tanítás az iskolában és gyónásban. Van-e más? Van-e valami vállalat? Ajánljak-e másoknak egyes rendszabályokat? Programmom, ha spirituális lennék: meditáció, szilencium, direkción!

Dec. 31. Este a bazilika oszlopcsarnokában sétáltam. Fönt az égen ezüstfelhők közt úszott a hold, s kísérteties fénye finoman szótt lepelt borított a kétes körrajzokban méléző vidékre. A hatalmas sugároszlopok mély árnyéka nemcsak testi szemeimre, de lelkemre is esett. Sokszor föltekinttem az oszlopfők közt letetsző akanthus levelek által határolt darab égre; úgy látszott, mintha az erőteljes, impozáns oszlopsor az egekbe nyulna. Azután megszólalt a harang és békét és nyugalmat imádkozott le a földre, s miután elhallgatott, a csend még mélyebbnek látszott.

Az én lelkemben is sok hang, sok vágy, sok bánat szólalt föl, mintha életre ébredne a lélek mélyében nyugvó, eddig ismeretlen életerő. Úgy éreztem magam, mint a fa, midőn a tavasz éltető csókjára megrezzen benne minden sejt, és az élet folyama kezdi benne útját. Ki állhat ellent a benső,

alakító, teremtő erőknék? Mindent szétfeszítenek, mindent megrepesztenek; az emberi kebel is befolyásuk alatt tágul és feszül, kitárná ha lehetne szárnyait, s menne, menne a végtelenbe. A benső, teremtő erő a lélekben a hit, az igazság, a szeretet, ha testet és életet öltött. Karjai mintegy mindenhatóak, titáni erővel emelnek, egyesítenek embereket, viszonyokat, teremtenek új állapotokat, képesek nélkülözni barátot, társaságot, civilizációt, minden szükségést, elővarázsolnak templomokat, csarnokokat, múzeumokat; s ha kifáradnak, lehanyaglanak a kövekre, fölismérik bennök azokat, melyekből Isten templomát, a természetet alkotta. Domine doce me!

1885

Jan. 1. Valamint a napközben kifáradt, lármá⟨val⟩ és sürgéssel eltöltött, a nap hevétől átizzított föld a csendes éjben az égre leheli forró leheletét s az ég részvétellel könnyűt sír és üdítő harmattal hűsíti ábrázatját: épúgy a világban halálra uszított, megtépett, elnyűtt lélek az éj csendjében az égbe küldi szíve fohászát, és a kegyelem éltető harmatában megtisztul és megújul.

Jan. 7. Mit írjak, Kedvesem, mint hogy szeretlek téged! Mit tegyek? Lelkemet öntöm ki előtted; mint a polip ezer szemölcsrel kapaszkodom beléd. Ó ki fog elválasztani tőled? Jézusom, miért kell oly messze, oly hidegben vándorolnom, magamra húzom tehetetlenségem rongyait, hogy ki ne repüljön a szív melege! Ó, hidd el nekem, nehéz és undorító életem, terhemre vagyok, mennék hozzád közel, minél közelebb. Kitárom lelkemet, hogy belefolyjon a mennyei éltető erő; szeretném, ha megtestesülne bennem mindaz, amit sejtök és homályosan hiszek. Szeretném, hogy egyediségemmé válnék; jaj mily erővel s mily önállósággal léphetnék föl akkor! Sokat, sokat szeretnék; lelkem, szívem békét nem hagy nekem; mikép csillapítsam vágyaikat? Könnyemmel oltom.

Febr. 2. Az Úr lelkemet világával tölti el, s kérdelem: mit akarsz? Tudomány, ragyogó eszme, lángérmek kifejezései, tervek, nagy tettek kívüled vannak! Belőled kell kiindulni a nagyinak. Igazán a szív, a lélek, a szeretet megtestesülése legyen; akkor van kincse, van értéke, önmagában, maga magának. S ezt éreztem: Viszontszeretetet akar az Úr; az Oltáriszentség és a kereszt ugyanazt követeli. Ha ez a szellemed lesz, bölcs és tapintatos és leleményes leszel.

Febr. 4. Uram, nyilvánítsd ki előttem, mi az én végem, és elég lesz nekem. Istenem, kinek lelke képes átérezni ez igazságot? Annyi az, mint egész létünk; annyi az, mint maga ez a lélek amint él, törekszik, eped, bánkódik. Lénye mélyébe

van az Istentől az örök élet és boldogság tüzes üszke rejtve, mely pihenést és elhamvadást nem ismer. — Ma jöttem egy szegény olasz halálos ágyától. Már nem gyónhatott. Fölkel tettem előtte a haldokló és hívő emberhez illő érzelmeket. Ó bárcsak értett volna. Sajnáltam szegényt. Mennyire igaz szó! De kire nem alkalmazható? Mindenki szegény akkor, csak az nem, ki meg nem halhat.

Febr. 4. Igen szép a sopánkodás; sok jóakaratra mutat, sed quid hoc proficis? Ki kell magunkból lépnünk, kivetkőznünk, tennünk; s akkor helyesen lesz. Így érzek a Majerestély után; tudom, hogy nem sokat adok a világ mulatságai-ból merített lelkesülésre, hanem mért nem használhatná föl ezt is az igaz erény céljaira?

Febr. 19. Folyton és erélyesen kell dolgoznunk, s én is úgy akarok. A kitartó munka szívósságot kölcsönöz az akaratnak, hogy ne legyen olyan mint egy gummidarab, melyet húzni-vonni lehet, amerre tetszik. Az Úristen pedig alkalmat fog adni, hogy az ő dicsőségéért folytatott lankadatlan igyekvést hasznosítsuk. Ha csak a szorgalom tudományt és ismeretet fölhalmozott és az akaratot kidomborította, a többit Istenre bízható; *jacta sollicitudinem tuam in Dominum, et ipse faciet!*

Febr. 22. Este a szacellumból jövén elővontam az én iskolatársaim fotografiáját, melyet a nyolcadik osztályban készítettünk. Szerettem volna fejemet lehajtani és sírni. Ime Ottokár, ez voltál te tiz év előtt; és mért hagyott az Úristen annyi ballépést, annyi csalódást rád? Miért nem vezetett tiszta, derült, nagylelkű szívek útján, miért úgy fejlehajtva, mintha egy köszénbánya alacsony folyosóiban haladnék? S ez a gondolat már sokszor jött reám. Szeretném kitágítani lelkemet, szeretném karjaival átfogni az eget és a földet. Miért tűnődöl? Miért lézengsz? Miért küszöl? Ó, ha sasszárnyakon keringhetnék a magasban! Nem tudom, mit jelentsen e mélyen érzett, de célját és teendőit nem ismerő vágy. Légy szent és erényes! Akkor lelkedben az Isten ereje lakik, s összefoly benne a végtelen e selejtes, nyomorult földi léttel!

Febr. 26. Lelkemet elborítja bánat, ha oly disputációt kell végighallgatnom, mint ma este... Azután a szacellumba mentem, s lelkem kiderült, mint a nap a megtisztult,

üde égen. A sötét felhő messze szállong, itt-ott átnyilal még valami hevesebb érzélem, de azután csend van és andalító béke. Kioltom a lámpát, mely a szacellumban égett, s a mély sötétségen át az oltár felől pislog az öröklámpa fénye ; mily bizalmas, mily békés, mily szelídítő e szende piros sugár. Kilépek a szacellumból, bezárom az ajtót s egy forró csókot nyomok rá, pecsétül ; benn hagyom szívemet és szeretetemet, őrülni hagyom ott a csókot ; ezt a pecsétet nem föri meg hatalom.

Febr. 27. Be jó, ha a lelken az új élet árama vonul végig ; akkor kikelésre készíti a sok eltemetett magot, mely benne nyugszik. Oly derült a lélek, mint a nap a felhőtlen nyári égen ; akkor ömledez belőle minden tehetségébe, minden ízébe ébredés s élet ; akkor tarkázza, akkor színesíti képzeit, érzélemvirágait ; akkor szó gondolatainak étheri szárnyakat, s a legszebb harmóniában nyugszik egymásba folyva a harc s a nyugalom, a dárdá az eke mellé szúrva. Ma szép napom volt, mert nagylelkűen éreztem Jézus iránt a meditációban, társaim iránt a nap folyamán. Hogy is lehetnék kislelkű? Kinéztem a késő hajnalba ; határozatlanul egymásba nyúlva emelkedtek el az átellenes hegyek a tiszta szüzi égről, a szobi hegyet a hajnal pírja vette körül, s mint széles ezüstszalag kanyarult a Duna a félhomályban merengő völgyben.

Márc. 5. Reggel rendszerint ingerült vagyok, könnyen visszatetszést szül bennem mások viselete, s a visszatetszés ítéletben gumósodik össze. A szentáldozás után azonban a szív megint tágul, s magától eltűnik a visszatetszés s az ítélet. Ilyenkor belátom, hogy a visszatetszés alanyi korlátoltság gyermeke ; visszatetszik valami, mert én nem úgy teszek, mások másképp tesznek ; mert a szubjektív érzület önmaga mértékét akarja másokra szorítani ; nézetei olyanok, mint a csiga bogái, terpeszkednek, mások felé tapogatnak, s mihelyt kellemetlenül éretnek, elérzékenyülve nyálkás «én»-ük házába vonulnak vissza. De a nézet, a gondolat, az elv, az ítélet követelése ne legyen érzékenykedő, hanem szellemi, alapos. Minden ember, kivel találkozunk, élünk, új meg új látókört nyit szubjektív felfogásunknak ; bele kell néznünk abba az új tájképbe ; ekkép életünk virányok, lombos erdők, bozontos üstökű szik lafalak, mosolygó rétek, hullámozó tavak, siető folyamok közt bírja útját, s nem siet tova füstös s félelmesen zúgó alagutakban.

Márc. 15. 1. Eddig nem éreztem részvétet a szenvedő Jézussal, ma igen. Némi keserűség, félreismerés, visszautasítás emlékezete, mi akkor lett részem, mikor jót akartam, s attól, akinek akartam, utat nyitott érzelmeimnek az Úr Jézus szenvedő Szívéhez. Saját tapasztalatunk és életünk marad mindig minden szív megismerésének kulcsa. Meditációmban átéreztem azt, hogy az embernek dolgoznia és szenvednie kell; fáradalomból és szenvedésből építi ki az isteni gondviselés terveit, melyekhez semmi közünk; ép annyit teszsz, ha dolgozol, mint ha szenvedsz, a dolog nyújtja az anyagot, a szenvedés a ragaszt, az összeforrasztást!

2. Beláttam, hogy minden szenvedésemet az Úr Jézus szívéhez emeljem, hogy közelében nagylelkűvé, lemondóvá csüggedetlenné váljak.

Márc. 21. Lehangelva éreztem magam, mert láttam másban valamit, amim nincs, s amit nagyra tartok. De azután elhaladtam egy koldus előtt, aki a szegletben fejét a falhoz támasztá; ez is ember, ifjúsága, reményei voltak, szíve van, óhajokkal teljes, és mit kell tennie: jó koldusnak kell lennie! Az ily lehangoltság tehát erőtlen, beteges hangulat!

Márc. 30. Ma ismét sírva vágyódtam oda, hová szívem vonz. Azután azt gondoltam, hogy ha most meghalnék, csendesen magamba zárnám ezt a kedves édes fájdalmat lelkemben: Secretum meum mihi, s hogy e forró sajtó fájdalom lelkemet könnyebben oldozná ki a test kötélékeiből, fakasztaná benne az áhitat és lángoló szeretet sebeit, s édesen keserű volna az érzelem, mely lelkemen e sebekből átvonulna; hevesebben szeretnék, lángolóbban hevülnék, s lelkem mintegy égre, Jézus Szent Szívére csapó láng emelkednék ki innen a jobb hazába.

Ápr. 8. Táthon tartottam a nagyheti és húsvéti ájtatóságokat. Új erőt érzek lelkembe öntve; a melankólikus honvág a szemináriumba meglágyította ugyan lelkemet, mikor a táthi úton rázott a kocsi; de «Isten is így akarja» gondoltam és elűztem ez érzélgést, e beteges hangulatot.

Táthon a nagypénteki prédikáció után az Isten Igéjének és hirdetésének örök, fontos, életbevágó, világot mozgató ereje és hatalma emelte öntudatomat. Aki Krisztust hirdeti a kereszten, annak ki kell bontakozni a pólyákból. Ez az öntudat bennem ép, erőteljes, s úgy érzem magam, mintha

kicséréltek volna. Ezzel az öntudattal jöttem haza a szem-náriumba, s még két nap mulva sem simultak el e benyomás határozott élei. Nem vagyok «tekintetes»; nem a tekintet szabja elémbe az utat, nem lavirozok. Lelkem, nézeteim, elveim, minden a hitből van, s megvetek mindent, ami e magaslatokig föl nem ér.

Ápr. 8. A húsvéti öröm magas árján úszom. Lehet-e nemesebb és boldogítóbb öröme a szívnek, mint mikor a tavaszi légben messze elhangzik a húsvéti harangszó; az emberi szívből fölszabadul a szenvedés által letartott élet-öröm, megzendül az ajkról a dicsőtő himnus: föltámadt Krisztus, és a lélek ünneplése és a bensőséges öröm derűje és a boldogító, győzelmes hit mosolyogni s örvendezni látja maga körül a sötétzöld vetések hosszú sorait, a rügyeikben dagadó, vörösbarnás fákat, a zsongó habokat, a felsőbb lég-áramokban méltóságosan úszó fehér fellegeket. Csupa ébredés, csupa megújulás, vagy legalább törekvés a föltámadásra.

Ápr. 15. Néha semmi tudományos olvasmány nem ízlik, nem találok benne zamatot és nedvet. Utóvégre minden termékenységnek talaja az élet, melybe gyökereznek a tudomány is és fölhajtson egész az égbe. Különösen a theológiában érzem ezt, ha valami a végletekig elfinomított, az eltűnésig szétködlő kérdést tárgyalnak, vagy a jus canonicum valamely szaván rágódnak. Az egyház, az Isten országa egy nagy, terebélyes lombbokrétafa; gyökerében örök élet, minden íze és ága az életbe nyúlik, s egészen él. Ez a nagy emberiség, mely a társadalom rétegeit tölti be hemzsegeve, él belőle és körülötte; ebben az emberiségben pedig minden konkrét!

Ápr. 18. Nagy szárazság van; szaporodik a bolha, a hernyó, az egér, a ciniphes és bruchus; ha pedig az embernek szíve-vágya teljesednék, ha oly kedvesen és éltetően mosolyogna reá a szerencse és jólét napja, mint azokra az állatkákra az a pirosító nap, akkor a szív bujaságában is bőven megteremne a könnyelműség, a megszólás, a csapodárság, a tisztátalan, a szív virága gyökerén rágódó féreg és állat.

Ápr. 19. Ma Óbudán voltam Barach primiciáján. Cselka mogorva, nyers, de buzgó, erélyes és jószívű úr. Utazásom, ha magam vagyok, fölér egy reformatio menstruával. Igazi morális tünődés, magamra hagyatva egészen idegen emberek

közt és azon tudatban, hogy rokonérzésre nem találok, mert tévúton járnak, megrohanja lelkemet a természetes rokon-szenyv : segíts rajtuk. Az élet valóság ; nem borongás, nem tünődés, nem mámor, csak tény és tett számít benne.

Ápr. 30. Valamint az Isten, hogy szépségét mutassa, csillagokkal hintette be az eget és virágokkal a földet, a szárnyas dalosoknak elképzeldetlen, bűbajos melódiákat kölcsönzött, hangot adott a zsongó ligetnek, és lágy zengést a fuvalomnak, egy csendes, majd elhaló, majd emelkedő harmóniát a déli nap hevében hullámzó virányoknak, zengést a jégnek is, mintha húrok pattognának le a citeráról, üvöltő zúgást és harsogó bömbölést a szélvésznek, recsegő csattanást a villámnak, és még millió színt és hangot rejtett el a leleményes ember elől, melyeket az kicsal a természetből s elbájoltatik a nem sejtett gyönyör által : épúgy az ember is, ha lelkesülve szíve mélyéből emelkedik az Istenhez, egybegyűjti a színeket, egybehangoztatja a hangokat, és a kellem és gyönyörérzet puha szárnyain fölér az égbe. Ó azért van kápolnánkban az a színpompás rózsza az oltárképnek szolgáltató üvegfestmény fölött, hol a színek játékában eltéved a tekintet, s míg eltéved, azt gondolja : ennyi színben, mint ez a rózsza, borul lelkemre az Isten kegyelme ; azért van az ajtó fölött az orgona, számos sípja egy-egy szelep, melyen kioson a holt fém hangja és oly érthetően szól szívünkhöz, oly szendén és fölségesen, oly enyhén és harsogón, oly kedvtelten és borongón, oly játszin és komolyan. Ezer szín és ezer hang támad mindegyre lelkemben s fölragyog és fölzendül e pompában és harmóniában a szív temploma : Veni Domine Jesu, és ismét : Ecce habitatio Dei cum hominibus.

Máj. 1. Örülök rajta, ha valamit szenvedhetek ; lelkem átszelleml, szívem ruganyossá válik ; minden szenvedésemet gyöngy gyanánt rejtek el lelkemben. A szenvedés az alázat és bölcsesség iskolája, hatalmas faltörő az önzés kínai fala ellen. Szűz Anyámtól fogadom a szenvedést, s hálásan csókolva kezét kérem, adjon többet. Kis bajom, hogy a kertben énekelnek trágár dalokat. Lelkemben, ha erre gondolok, úgy mozog és mozdul keresztül-kasul a sok érzélem, mintha kígyófészekre ütnék bottal ; s mégis lelkem nyugodt lesz csakhamar, nem közönyből, de a szenvedés édes megadása csillagos szárnyain fölül emelkedik mindenem.

Máj. 3. Reggel a nyergesujfalusi plébánia kertjében sétáltam. Gyönyörű tavaszi díszben duzzadt minden; akkor azt gondoltam: a föld legszebb éke és leggyengédebb teremtese a virág; a szív kis világában megfelel neki a szent szeretet; s valamint a virág míg levele és szirma fonnyadozik, a gyümölcsöt rejti s fejleszti ölében: épúgy a szent szeretet is ékességében a tetterőt rejtegeti, mely alkalomadtán előlép hatásosan.

Máj. 10. Korinthusi sugároszlopok tartják könnyen s mégis méltóságosan a halhatatlanság templomának csarnokát, a mindig kelő, soha hanyatló nap derűje és fénye sugározza körül; bevonul lelkesülten és emelkedetten lelkem — így érzem magam.

Máj. 22. Csak ne engedj! Nem én! Itt az ítélet éle, nem hagyják elcsorbulni, köszörülődik az egyházi szellemen! Érzékeny is a papi élet minden előnye és hátránya iránt! Itt őrt állok. Vigyázz! Isten élesítse tekintetemet, hogy jól különböztessenek.

Máj. 24. Ma ismét egy értelmes intést vettem arra nézve, mikép kell a fiatal kedélyekkel bánnom. Sok nehézségekkel küszködnek ezen kifejeletlen fiatal lelkek, melyek talán reájuk mélyebb benyomást tesznek, mert egészen lefoglalják őket. A fiatal szív a körülmények lenyomatát viseli magán. Mit akarok én rájuk nyomni: nem mást, mint őket szerető, nemes és lelkes ember képét.

Máj. 27. Keresem a bölcsek követ. Szeretném leköszörülni lelkem szögleiteit, kelleetlen éleit, s egyszersmind mások lelkébe nyúlni hatásosan. Nagy mesterkedés szállja meg s járja körül néha lelkemet; kívánnám kitudni a módját, hogy kell a lélekbe markolni. Mindig önmagamban találok az akadályt, karom inaszakadt vagy inkább eltörpült mint egy fenyő, melynek koszorúját levágták; fejjetlenül terjeng vastag, bamba karokkal szerteszét. Ha aztán a lourdes-i Szűz szobra elé térdelek, mint ma este, midőn a nyitott ajtón az élettelen hold fénye jött be imádkozni és az éj illatos lehelete a tömjént pótolta, akkor megint érzem lelkesen: Fiam, tégy! Lelkem megembereli magát, mellem és vállaim is erősödnek a harcra. Szűz Mária, minden porcikám Istené! Nem kívánok e világon semmit, s nem törődöm semmivel, csak azt kívánom és azzal törődöm, hogy amit Isten adott, azt tisztán és egy végben neki szenteljem!

Máj. 31. Lelkem olyan, mint a virágzó hársfa, kellemet és illatot áraszt minden ágán és virágából, s nem törődik a szomszédal. Visszamentem gyalog Táthra, s a hídról a patak mentében fölujjongott lelkem; úgy örült, úgy vigadott. Kül-
nben csak mosolygok a világ ostobaságán; nyugalmas, csendes mosoly arcomon visszatükrözi az isteni gondviselésből származó öntudatot.

Jún. 1. Alkonyodik. Békét imádkozik a vár és Szentgyörgymező harangja a földre. Ma temették Párizsban Victor Hugót; ki tudja mi történt? De az alkony és a harangszó békét és édes nyugalmat sugall; hiszen ismét egy nap mult el, s ha sok vétek követtetett el, az is elmult; csak arra figyeljünk, hogy végre készen legyünk.

Jún. 22. Minden nehézség utaimon csak gyerekjáték, mert a lélek, mely Istenben elmerül, vígan lejt az ideiglenes akadályok körül, körülszövi azokat a mulandóság délibábja, s miután elmúltak, csodálkozunk, hogy valaha lehettek. Istennem! Szívem olyan, mint az az üvegróza fönt a szacellum homlokzatán; változatos sok színt játszik benne az érzelem; csak oda föltekintek és elveszek benne. Jó az, szeretem az Istent. Örülök, hogy az öröklámpára a szám: 1875 van vésve, ifjú szívem forró vágyai és lángoló érzelmei száma. De most is úgy érzek! Nem is gondolhatom, hogy másképp érezhetek, s miért is? Nemde az örök, szent idealizmus, vagyis a tökély s az Isten-szeretet mezőin járok, játszom, enyelgek — mert szeretek.

Júl. 1. Ma kezdtem meg az exerciciumot, még pedig lelkesen és bátran, nem félelemmel, hanem örömmel; hiszen az Isten nagy kegyelmeket ad bennök énnekem. Különösen a második meditációban éreztem, hogy erőre, lankadatlan kitartásra, szemes okosságra van szükségem, hogy mindent a világon lelkem üdvére használjak föl. Az imelyes-ámolyos hangulat, a beteges lemondás, a csüggedés nem lécei a tökéletességre vezető lajtorjának. Sed fortiter et firmiter!

Júl. 1. Harmadik meditáció. A lélek indifferenciája az, ami a szirt hajthatatlansága. A legfönségesebb önérzet, oly magas, mint az ég. Mindennel szemben indifferens leszek, quantum libertati nostri liberi arbitrii licet. Ez aztán hatalom a lélekben: törekedni és fáradni, lángolni és lelkesülni, de egyszersmind indifferensnek lenni! Ez az erény kiveszti belő-

lünk az érzékiséget, a világ zsidó, számító szellemét, nem tűri a bizakodást és elhittséget; hanem mindent csak Istenben lát és boldogan előreront.

Júl. 3. Annyit imádkozol, amennyit eszeddel és akaratoddal működöl. Eltérdelelhetsz órahosszat, ha csak merengsz, nem tudni, lesz-e hasznodra; de ha értelmed és akaratod magára ölti azon érzelmeket, melyek a tabernákulumban vagy a meditált tárgyban rejlenek, akkor lesz hasznod.

A keresztyény alázat, mely a kegyelemről szóló tanban kiváló tápot nyer, egyesítve pontos, lelkiismeretes imával, lesz biztosítékom a jövőre nézve.

Az exerciciumot igazi érdeklődéssel és érdekből kell tartani; várjuk ugyanis általuk az Isten malasztját és áldását, és törekszünk fokozni képességünket az Isten dicsőségére végzendő nagy tettekre!

Júl. 4. Mindenekelőtt nagylelkűnek és fentszárnyalónak kell lennem. Ez az egyedüli megengedhető lelkület és érzület, mellyel az Úristenhez közeledhetem; mindig ruganyosnak, mindig késznek, soha pigra massának lenni! A test, a kényelem, az emberi tekintet, a kellemetlenség, mások nézete, szokása, tétlensége — apró-cseprű jószágok —, nem akad fönn azon, aki elszánt, s aki magára veszi Krisztust. Nemde azok a középkori dómok, azok a verőfényes korinthusi oszlopcsarnokok, az a nap, az a hold és a méltóságos csillagos ég, az a kereszt és számtalan fegyveres népe nem tűr kis, törpe lelket! Az ifjúság emlékezetéből, melynek javarésze még csak néhány (10—8) évnnyire van a mult ködében, és igen élénk előttem, úgy hogy összehasonlításokat tehetek és öntudattal követ-hetem a buzgóság és tűz fogyását vagy más változatait, és növekvő belátásom- és tapasztalásomból állítok össze magamnak viseletem és törekvéseim számára módot és mértéket. Életem ekkép egyöntetű, egyfolyású lesz, mint a folyamé, mely egy marad, de mindig más, és mindig nagyobb, hatalmasabb, és szebb!

Júl. 5. Naplómát olvasva szégyenkezem. Istenem, csodálom, hogy annyi türelemmel viseltél el engem. Mily erőtlen, fejletlen, belátás és tetterő nélküli voltam; de ne mondjam, voltam; meglehet, most is csak az vagyok. Másokkal való érintkezésemet szeretném különösen jobb karba helyezni. Erre nézve kell keresztyény alázat, türelmesség, függetlenség, szabad,

nemes, nyílt szív és lélek. Másokkal közlekedni jó és hasznos, ha objektív szívességgel és okossággal tesszük. A szavak és bókok mézesmadzagát huzogálni mások szájára, vagy mit tudom én minő tekinteteknek hódolni a beszédben és bánásmódban, méltatlan viselkedés. Isten! szeretet Istenért, buzgóság Istenért, Isten ügyéért : ezt tartsd szem előtt ; a többin túladhatsz ; nem veszítesz vele semmit.

Júl. 6. Istenért ! más gondolatra képtelen az, ki a de tribus binariis meditáció után szíve mélyében érzi, hogy egészen Istené, nincs amit kívánna, amit óhajtana, nincs tekintet, mely vezérelné, csak Istenért ! És én egészen így érzek. Ez föl-emeli lelkemet, s nem akadok meg mások hibáin vagy épen vétkein. Nem hat reám bénítólag ; kinn vagyok a lőtávoból. Kérdezem magamtól, mit kíván az Isten az iskolában, a gyónatásban, a klerikusokkal való bánásmódban, a legényegylet körül, a lelkészek kíséretében, elöljárók-, egyenrangúak-, alattvalókkal való viszonyomban? És rendületlenül előre ; ne törődjél a nagy többség menthetetlenségével. Ne töprenkedjél a lehetetlen fölött. Hanem ez a lelkes, mérsékelt, fölülálló, megközelíthetetlen, határozott, fáradhatlan érzület, ez való nekem !

Júl. 6. A buzgóságnak mindenfelé tág tere van. Programja egy : a halálos bűnnek kiirtása és az Isten szeretetének előmozdítása. Ha pedig ez szemeim előtt lebeg híven, akkor talál sokféle alkalmat : Istennel az imában és az emberekkel szemben minden másfelé. És sokat fog tenni ; mert már a fáradhatlan és csüggedetlen törekvés is Isten előtt nagyon kedves.

Júl. 6. Jézus szíve az enyém ! Több nem kell. Nem kell más tűzoszlop, más felhőoszlop, más tudomány, más kincs. Ó a végtelen, a nagylelkű, az isteni szív az enyém ! Ezt fogom tanulmányozni meditációimban, róla beszélek prédikációimban. Mily kedvesek e percek az Oltáriszentség előtt ! az az adoráció, gratiarum actio, szentmise ! Istenem, nincs bú, nincs bánat, nincs keserv, nincs csüggedés, mert Jézus van velem, mert misézem, mert adórálok, mert mindannyiszor hozzáfuthatok ! O dilecte, adorate, anhelate ! Éreztem s mondtam én azt Rómában klerikus koromban : hacsak misézhetek naponkint, a többi jöhet, mehet, semmit sem tesz.

Júl. 7. A hit adja legteljesebb és legerőteljesebb gondolataimat és érzelmeimet, úgy, hogy a természetes ész minden termékeivel mögötte áll. S méltán ; mert a hit az ember szö-

vétneke, s nem az ész; az ész elégtelennek bizonyult. Aki eszével és szívével egészen a hit talajára költözködik és annak termékenységet hajtatta és virágoztatja gondolataiban és érzelmeiben, az úgy cselekszik, mintha fűzfába a legnemesebb pálmát oltaná, föltéve, hogy a nemtelen gyökér a nemes törzshöz hasonlana. De valamint minden növény maga nő, s magából hajt ki és rügyezik, épúgy mindenki természetének, ki a hit termékenységet kívánja önmagán kimutatni, magának kell a hit talajából kinőni, gyökereit, melyek a lélek tehetségei, e talajban elágaztatni; magának kell szívni a nedvet, s vele fejleszteni a gondolat rügyeit s az érzelem bimbóit. Minél inkább teszi ezt maga és magából, annál többet él s annál inkább lesz övé az a lombbokréta s az a virágfűzér, mely lelke köré simul. Ez az eredetiség nem lesz más, mint a természetében rejlő erőtelj, melyből többet bírni s a hit által nemesítve bírni annyit jelent, mint a boldogsághoz közelebb állni. Szükséges ahhoz, hogy a lélek magába vonuljon, s hogy bensejében uralkodjék, hogy amit lát és hall s ami érzelmet tűr, azt hatalmával sajátos gondolat- és érzelmvilágába vonja s úgy megvilágítsa, amint a hitből eredő gondolat és érzelem magával hozza. Ne emelje ki az erőteljes, bőven termékeny lelket a tapasztalat tarka játéka, ne tompítsa el kelletlen benyomásaival érzékeny életét, ne meszelje be a közönséges, átlagos ember színére azokat a töröl metszett, sajátos formációkat, melyek a legtulajdonabb kincse az öntudatos, törekvő, s hitből élő léleknek. Az érintkezés a világgal, a közforgalom, a közész és közbeszéd azt teszi, amit a természet körforgalmának elemei, a víz, a szél, a meleg, a hideg, az eső, hó, fagy stb.: nivellirozzák az Alpések csúcsait, tompítják a gótikus faragványok éleit, egyenlővé, közönségessé tesznek mindent!

Júl. 7. Az Úr Jézus kitépi szívemet mellemből. Ó, végtelen szeretet, jöjj, eméssz föl engem. S az a szenvedés, az a kín s az a nagy, hatalmas, tüzes szív, qui proposuit sibi gratiam, sustinuit crucem. Értem, hogy vannak nemes lelkek, kik szenvedni akarnak, mert Krisztus szenvedett. A hasonlóság hozzá fölér a boldogsággal, ha keresztről is van szó! Jézusom, szívem öröme és élete, ó, add e tüzes érzelmet belém; szenvedhetni veled, szenvedhetni érted. Ó, én csak Krisztusnak élek, mászt nem ismerek; nekem élni annyi mint Krisztus, és meghalni nyereség. Azért az Úr szenvedéseiről sokszor kell medítálnom nyugodtan és szenvedve. Ami szenvedés kínálkozik, ó, add Jézusom, hogy versengve átkaroljam: dilectus meus mihi; és az önmegtagadás Krisztusért édes-kedves csendes

örömöm lesz. Amit pedig érzek így Krisztusról, ó, annak szót és hangot és lelket keresek, melyek érzelmeimet lemásítsák! Csókolom szent lábaidat.

Júl. 8. Nagy mérséklettel és felháborodás nélkül menj tovább útagon, miután itt ismét pihentél keveset. Dominus est; tőle függ minden szív és minden törekvés, és lutea vasa portantes, quae sibi invicem angustias parant; türelem az emberekkel és nagy lélek! Faxit Deus. Amen.

Júl. 8. Istené vagyok, jelenlétében járok; mindenben, ami ér, örvendek, semmin sem bánkódom; s magamat mindenben megtagadni akarom, vagyis érte fáradni, dolgozni, hogy így neki mindent bőven viszonzzak, jobban mondva, hogy az övét visszaadjam, amit nélkülem is elvihet. Legközelebbi meditációim: ad amorem obtinendum, és Jézus Szent Szíve érzelmei.

Aug. 11. Ima, mely a szív mélyéből forrászik, édes kellemmel önti el a lelket; oly jól esik, mint a csendes békében ringatózó léleknek a gyönyörű tavaszi reggelen mélázó tekintet; és önkénytelenül és kenetteljesen árad a szívből, s az egész szív melegszik, föléled, kitágul. Minden szó mélyebbre hattatja a tekintetet, s a mélységgel nő a benső tűz, az édes, vigaszos egybeforrás Istennel s a boldogsággal; így érzem magam, midőn e szavakat imádkozom: Domine Pater et Deus vitae meae, ne derelinquas me in cogitatu maligno: extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi et desiderium malignum averte a me Domine; et animo irreverenti et in-frunito ne tradas me Deus. Ne derelinquas me Dominus, ne accrescant ignorantiae meae, nec multiplicentur delicta mea.

Aug. 19. A kereszténység által áthatott földön állok⁶ (Regensburg); érzem, lelkemben izeg-mozog valami otthonias, jötevő érzet. A vallásos mély érzélem az, mely ébredszik és villog bennem, mint a rézsodronyban az a titkos, rejtélyes erő, midőn hozzá közel a villanyfolyam elsiklik. Az a gyönyörű sok emlék, az ósdi tornyok és templomok, Emmeranus és Wolfgang imponáns sírkövi alakjai, a dóm, a régi, komoly, tiszta erkölcsű utcák — mind a tiszta erkölcsöt és a lángoló hitet ébresztik bennem. Ha feltekintek a dóm magasra meredő oszlopaira, ha szemmel kísérem a falak tekeredő, majd kinyúló, majd ismét összegomolyodó gerinceit, amint végre fönt a csücsív rózsájában elenyésznek, mintha elvékonyodva

oly magasra törtek volna, hogy eltűntek : ó, akkor az én lelkem is tágul és nyúlik, mintha az a sok karcsú, anyagtalan, nyúló oszlop lelkemet nyujtaná, hívná ; szinte erőszakot követ el rajtam.

De a Walhalla ! ó, ez ott állhat miattam márvánnyal kirakva. Hideg vagy, lapos vagy, pogány vagy, alkatodban és szellemedben egyaránt törpe vagy ! Hiába nézesz keletre ; te nem vagy az élet és a halhatatlanság temploma ! Engem nem emelsz egy cseppet sem. Ó, mi a mi szerelmünk, a mi buzdulásunk, a mi reményeink és félelmeink tárgya, mi az Isten veled szemben, aki csak eszményt adsz, oly elégtelent, mely az életre hatni sohase fog emelőleg, csak lohasztólag, mely a művészetben megörökíthet szép alakokat, de amelyek, ha ugyan méltók rá, csak akkor válnak lelkesülésünkben a szépért életerőssé és hasznossá, tehát akkor valósítják meg a művészet praktikus föladatát, ha belénk a szellem és az erő azon forrásból beszivárgott !

Aug. 20. Nürnberg. Egész délután lábon vagyok ; nyakamba vettem a várost kívül, belül. A középkor utcáin járok, újkori emberek közt, a dómok sötéten meredeznek, gyászol Szent Lőrinc és Szebald temploma. Megcsókoltam Szent Lőrinc remekül taglalt oszlopaít, s a főoltár hátsó falára vésett kereszthez érintettem rózsafüzéremet : olvastam a sacramentarium ajtaján : Ecce panis angelorum ! de nem láttam, amit néztek. Aztán mentem föl-alá az utcákon, a várban tisztelegtem a vasas szűznél. Most ver az óra Szent Lőrinc tornyán féltizet, komoran és mélységesen. Mennyi és mily háztetőkön jár végig ez ünnepélyes hang, mennyi kőpárkányzatba, oszlopba, arabeszkbe, díszítménybe ütközik ; s most úgy mint a végzeteljes reformációban. Istenem, mit tudna nekünk elmondani Szent Lőrinc templomának védszelleme az Isten ítéleteiről és megengedéseiről ; itt a cousot-alakok igazán nehezen tartják a boltív gerinceit ; gondolják, minek tartásák? !

Az ipar igen virágzó, minden ház házias gyár ; a ház itt gyár ; máshol a gyár nem ház, nincs stílje, nincs házias alakja, itt a ház az első, azután alkalmazkodik hozzá belül a gyár. Auch Wurstfabrikation ! Lauter Fabrikationen !

Szept. 15. Münterről újult erővel és nagy bátorsággal felszerelve jöttem haza ; többször volt alkalmam e lelkület magamban tapasztalnom, ha e szeminárium légköréből egy időre távoztam. Ma van nyolcadik napja, hogy itt vagyok ; s

először vettem észre magamon az erőtlenséget, mintha a fa törzsét fűrészelnék, s az inog, leng, nem bír magával. Ez érzet oka úgy látszik azon körülmény, hogy felretolva mint utolsó hallgatok s cselekvés és működés nélkül vesztegtek. Ezek az eddig észlelt érületi ingások.

Nov. 1. Dorogra mentem reggel; ködös, barátságatlan idő volt, jól illett hozzá az őszi lomb és a legelő fakó színe, az útszéli akácokban zörgött a szél. Mily jól esik a természet elhaló élete, oly megnyugtató, oly csendesítő. A nichtsbrodi pusztán friss vakandoktúrásokat láttam. Nyirkos földben fúr ezen állat, örömtelen s világtalan útja, a növényeknek csak gyökereibe akad, virágukat s lombjukat nem ismeri; olyan az ember élete: nyirkos s sötét falak zárják, az igazi szépséget nem látja; a csillagfény, a virág zománca, a gyengéd, finoman szótt élet titkos remekei amennyiben ismertek, az igazi szépség-, a gyengéd szeretetnek csak gyökerei; milyen lesz ezek virága és színe és élete?

A természet folyton játszik a szellemi élet és a hit analógiáival, s amely utalásait a szellemi életre ellessük tőle, azok kellemes s megnyugtató megvilágításba helyezik azt, amit megértünk bennük. Elnézném órahosszat az ablakból az őszi vidéket, a sárguló, a vöröslő színeket, a hulló leveleket, a hideg őszi esőt, a távolabbi hegyek ködös, elmosott, sötétlő alakjait. S nem borzadok, jóllehet az elhalás és a halál képe, sőt ellenkezőleg édes, élvezetes, mélyen érzett örömben úszik lelkem.

Nov. 8. Ó, Istenem, szívemen ismét átnyilalt a vágy, az ébredés érzete. Szentnek lenni, kell! Különösen: 1. mindent, ami a hitre és az üdvre vonatkozik, nagyratartok; ezen dolgokban határozott, kemény, szúrós, hegyes leszek; 2. ami mások üdvét illeti, nagyon buzgó és szemes; 3. ami engemet illet, penitens, szelíd, alázatos, szellemes. Jól imádkozni, meditatálni, gondolkozni, kutatni, ébernek lenni.

Nov. 15. Őszkor a természet életsugara halványpirosra festi a növényzet leveleit, mint a leáldozó nap a nyugati láthatárt. Szívem legmélyebb érzelméből szeretnék írni valamit a szentekről. Néha érzem, mily áthatott lehet az ő lelkük a túlvilági valóságoktól, mily szabad, mily fönséges, mily elszánt.

Én tiszta akarok lenni gondolataim(ban) és érzelmeimben; arra indít az alba, arra a corporale, arra némely átszellemült, tiszta, anyagi tekintet; s a testre is kiárasztanám a szellem szépségét és ragyogását.

A Duna másik partján robog a vonat ; hosszú, fehér füst-felleget vonszol maga után, mely lassan oszladozik és eltűnik, a kéményből gomolyogva tódul ki, azután elszéled, míg végre mint átlátszó fátyol szétfoszlad : szétszedik szálait a szellők — olyan az emberi indulat és érzelem : hiába csitítod, midőn előtör ; várj, majd eloszlik, mint a sóhaj.

Nov. 22. «Látván Jézus hitüket, mondá az inaszakadtnak : bízzál, fiam, megbocsáttatnak bűneid.» Ó, milyen a prédikáló Jézus alakja, és fönséges szívéből forrásozik a beszéd árja ! S mit beszél mást, mint bűnről, megtérésről, lélekről, Isten szereteté(ről) és irgalmáról? Mások hite segített az inaszakadton ; az én hitem is fog segíteni sok szegény emberen. S mint felelhetnék «hitemről», «reményemről», «szeretetemről», ha buzgó nem volnék? Látok öreg embereket s mondom : szegények, minek éltetek, ha nem volt szívetek tűz, lelketek ragyogó hó, karotok emeltyű?

Dec. 1. Hogy nálunk az egyház ellen való harc nem lesz akútább, azt nem kell tulajdonítanunk elvi barátságos érzületnek, hanem tehetetlenségnek, s azon mély erkölcsi bajoknak, melyeken a magyar társadalom büzlik. A lusta, energiátlan, korrumpált, henye élet adja e bamba türelemnek kulcsát.

Dec. 8. 1. Kérem, hogy az ifjak szellemét éltessem és az életben a hitet alkalmas intézmények fölállításával által ébresszem.

2. Élek a hitből. A hit életfrissé tesz, lelkessé fortyanásuk nélkül, emelkedetté, érdeklődővé, méltányossá, kivetkőztet a tepszi lemondásból, kiemel az önszeretet nyálkás csigaházából ; a hit elszánttá tesz, nem nézi, mit kellene másnak tenni, hanem maga lép hatalommal a küzdőterre, s porzik a fővény. A hit nem hagyja lehangoltatni magát, ismeri, hogy együgyűnek tartják, pedig szíve édenkert, s ereje a csillagokat mozgatja ; de elnézi mások oktalanságát, mint az esztelenek hóbortjait. A hit keres módot, hogy férközzék az elhagyott szívekbe, hol előbb temploma állt, és az egyedüli fényt, leborítva az éretlen kor vékája alá, a hit képezte. Nem érinti mások hidege és tétlensége, legföljebb azt látja, hogy hiányzik bennük azon erő, mely szívét lükteti, mint látja az aranyos hajnal, hogy az éj fénytelen, és a bíboros ajakkal kifesző rózsza, hogy a szikla élettelen ; nincs benne sem bíbor, sem szírom, sem

illat, sem mosoly. A hit mint pajzsos sziklafal nem sérzik <sic !> ostrom és gúny által, nem veszi föl a megszóló szót, le-
pattan róla ártalmatlanul, mint a nyíl a kőfalról, s hever a fal
előtt ; a fal bizony nem bánja. A hitnek nehézségei nincsenek,
csak egyenesen néz az ég felé ; megfürdik reggel az isteni vilá-
gosság hajnalában ; feje fölött kél a bárány világossága, és az
Üdvözítő vérének kelyhe. Ó, mily túlvilági hajnalt fest az
minden nap reggelére ! A hit körül néz és Jézus szívéből szedi
elhatározását ; azt mondja : ezt teszed, mert Isten akarja ; az
emberi körülfekvő akaratok mint szalmaszálak, mit akarná-
nak az üdv sisakja és a hit páncéla ellen ! A hitnek első ihle-
tője Isten, s emberi gyarlóságon föl nem akad, szeme tiszta
ragyogású, s mintha érzéketlen volna a földi viszontagságok
iránt, úgy világít le rájuk, mint a nap az óriás, széles égbolt-
ról ; midőn mérhetlen a pálya s az égre van írva, megállhat-e
az ember sóhajánál, émelységénél, nedvzavarodásánál ?

3. A meditációt jól akarom végezni, és törekvésemet mint
az acélt folyton izmosítani, hogy legyen mindenütt ahol föl-
lép, oly sujtó és éles, oly metsző és átható, mint a damaszkuszi
kard !

4. A Boldogságos szent Szűz megközelíthetlen báj<ba> és
fönséges egyszerűségbe öltözködött ; lelkében az áhitat csodála-
tos aranyos levegője és rózsás illata ; oly erős minden erőltetés
nélkül, lába az érzékiség tengerén halad elmerülés nélkül :
«mikép lesz ez, mert férfiút nem ismerek?» Szíve gyönyörű
szentély, nesztelenül és zavartalanul világít a hit és az erény
sérthetetlen, de annál bájosabb, annál ragyo-
góbb világa. A csendes Názáret rejti hite fönségét ; ki tudja,
hogyan az Isten anyja, ki érzi, hogy az? Ó ragyogó, ó bűbajos,
ó szende és méla, ó mosolygó kert az Isten csodáiból alkotva !
Mert csodák is képesek mosolyt terjeszteni magukra ; ez lep-
lők, mert az Isten játéka és az ember alázata. A természet re-
meklése is mosolyog sokszor jóllehet mélységes tavakból, mil-
lió élő, lihegő fá<ból> s növényből, ragyogó égboltból, aranyos
derült légből, óriási hegyekből rakja össze a tájt, s mégis mo-
solyog. Gigászok emelik a hegyeket, s a föld oszlopai nyögnek
a tavak terhe alatt, beláthatlan bölcsesség élteti a végtelen sej-
teket, színezi a lombot, zörög a targalyban, zeng a habok s a
lég zsongásában.

Dec. 13. Szellem ! Fönséges hatalom ; apostoli szellem,
testnek, kényelemnek, fájdalomnak, emberi tekintetnek, má-
sok lenyomó példájának leküzdése. Az apostoli szellem előre

tör, romoknak nézi az ember dolgait, él benne az eszme, lángol, sugárzik, sziporkázik, villan és villog. Meg nem állíthatod, mert a szellem, ha kiemelkedik a testi létből, úgy száll mint a sas ; nézünk utána, némelyiknek tán ott vesz tekintete azon fönségen, mellyel a magasban nyugalmas méltósággal körtör kör után ír le s szárnyat sem legyint ; úgy az apostoli szellemű lélek miután kiküszködött s áttörte a törmeléket, mellyel a világi élet elborítja a lelket, nyugalmas méltósággal fönt kering ; aki utána jöhet, el nem tiltja, de maga bizonyára nem száll le, hogy szűk utcákon és elzárt udvarokban bicegjen szárnysegett csóka gyanánt.

1886

Jan. 7. Midőn az Oltáriszentség előtt álltam ma 140 papnövendék jelenlétében, a fehér alba és kazula jelentőséges öltözékében, s szemeimet a Szentostyára s a tabernákulum csillagaira emeltem : akkor éreztem, hogy ne sokaljak semmit ; éreztem szemrehányáskép, hogy tán bizony az az óra is soknak látszanék az Oltáriszentség előtt? Ha hideg is volna? !

Jan. 24. A nap az égről löveli forró fénysugarait, s ahová a fénysugár el nem jut, oda is elhat a napfény visszaverődő világossága ; épúgy a lelki világban ; a kegyelem a napsugár, s az ész pedig mintegy visszaverődött megtört fény ; mindkettő Istenből van, s övé minden fény : signatum est super nos lumen vultus tui Domine.

Valamint a forró égöv alatt pompásabb és változatosabb az állatok és növények alakja és színe, gazdag, buja az élet, de annál több a veszély, a vihar, az ellenség, mely a gazdagságot fenyegeti, épúgy az ifjú szív és kedély termékeny és gazdag földjén az érzelem és föllobbanó szeretet virágai díszlenek, kedvesek, mosolygók ; de annál nagyobb az enyészet s a rombolás is ; annál állhatatlanabb a pompa s az élet is.

Febr. 2. A december 8-i reformáció pontjainak megfelelőleg 1. Nem hagyom magamat lenyomni, szívem világát elhomályosíttatni, színeit s életét elfojtani az ifjak vagy mások közönye, érzéketlensége, mosolya s talán egészen elűtő belső világa által !

2. Legyen a szív teli, akkor kicsordul élete, ereje, kicsap lángja, szerelme ; nem bántja őt semmi, nem sérti, nem kínozza. Szárnya nő, nem csapdosódik a porban, föllendíti magát s úszik a lég magasságában. Ó, ha tudnátok, papok, hogy honnan szedjétek ezt a buzogó, ezt a hevülő, ezt a szárnyaló szellemet, mely oly főséges szabadságban meg nem indul a nagy világ fölfogásán és viselkedésén, melyen a példa nem fog, sem a hideg, sem a közöny, sem a gúny, mely fősége és szellemi nemessége önérzetében, telve lelkesüléssel és megrendítlenn.

meggyőződéssel halad a néptelt utcákon a kétkedő, a hitehámított, a gúnyos, a megvető emberek sorai közt, mintha a bőség haladna homokpusztákon át, mintha a teljesség kongó ürességben, mintha az élet és a bensőség festett alakok és a látszat hiú karikatúrái között! Nem értik őt; maguk szerint mérik; a különbséget sem látják, talányt gondolnak s nevetnek. Ó, de a bensőség, vagyis a belülré fordított termékeny, buja élet millió érzelmet s új érzékeket ébreszt, mint a tavasz éltető csókjai alatt a fa, rügyezik s föltöri ott is a kérget, hol zöld hajtást senki sem várt volna.

3. De hogy ellentétben élj a világgal s annak meddő sástengerével — ennek mondhatod a korszellemet —, máshonnan kell merítened: belső forrást kell nyitnod, midőn a külsőket betömted, vagy jobban mondva, midőn kiszáradtak; itt van a meditáció, ima. Ó, szent tűz- s hőnek örökké sugárzó forrásai, ti napok a szellemi égen; belőletek merítetek, rajtatok örvendek s függök téveteg tekintettel.

4. Mindent a hitből kiindulva ítélek, a bűnt gyűlölöm s üldözöm s kívánom, bár az Isten gyámolitaná érzéketlenségemet.

5. Üreges, kivájt, mosott, kitaposott lesz a lélek a világ hiú szelleme folytán; teljességét s teltségét vesztí s kap helyette filigrán külformákat, mint a tölgy, melyet duzzadó életétől megfosztottak, s holmi finom arabeszkeket faragtak belőle; életével elvették erejét, s idegen mesterséges alakokká dermesztették deli törzsét.

6. Ennek a termékeny, benső életnek legbővebb forrása a hit; aki ebből él, magából indul ki erőteljesen, hathat, éltethet, teremthet.

7. A természettudománnyal foglalkozom Jézus szíve dicsőségére; jöllehet a tudománytól sokszor visszahajtatom a benső érzélem s hitvilág délövi kertjeibe, életet szívok magamba, édes gyönyört s új lendületet.

8. Kitarító akarok lenni munkálkodásomban, s legyőzöm a természetes restséget vagy inkább azon ízetlenséget, mellyel a hosszabb munka és fáradság eltölti az érzelmes lelket!

Febr. 7. A tudomány olyan, mint a könyvtár; tudunk sokat, de minek? Hol marad az ember, a tevékeny, életrevaló teremtő erő? Mint a kiszáradt pók hálózatán terped, úgy az elvont tudós tudományán mereng! A fizio-log nem lesz életképesebb, az anatom nem tagosabb, az archeolog nem

öregebb ; úgy látszik, hogy az élet s a tudomány két különhatárolt szak. Az Isten tudása, vagyis az Isten maga — mert tudása : lényege — képezi alap- s létokát a létnek és ténynek ; ez a lét s ez a tény megvalósítható anélkül, hogy az ember életét a tudományba ölje ; elég, hogyha a természet és az okosság, vagy az isteni kegyelem világossága nyomán halad. Szóval jó, hasznos a tudás, vezérfonala a tevékenységnek ; de magában értéke nincs, csak ha igazán az élet, a tett nő ki belőle ; valamint magában véve is a tetteből származik, t. i. vagy a teremtett dolgokból, vagy az Istenből.

Febr. 8. Semmivel sem törődni, ami mások irántam való viselkedésben tükröződnék : akár tisztélet, akár megvetés. Nem is akarok az effélével lélekben foglalkozni, azt konstatálni, oka után nézni. A világ reám nézve jelentőséggel nem bír. Ugyanez lesz részletes lelkiismeretvizsgálatom tárgya. Nem törődni, vagyis nemcsak föl nem venni, de a gondolatot ettől egyszerűen elfordítani.

Febr. 25. Jézus az Oltáriszentségben régi szerelmem legédesebb tárgya. Ma láttam őt a hófehér ostya alatt oly kicsinynek, oly megtörtnek. Lám, mennyire szerethetett, aki érted ilyen kicsiny, ilyen összeszorított, ilyen megsemmisült lett. Ha te ilyen leszel, akkor te is szeretsz. Lám mi a szeretet eszköze : a szenvedés a megtörődés. S viszont, ha szeretsz, akkor ilyen leszel. Mert a szeretet szenvedésre tör. Miért? Azért, mert a szenvedés a szeretet könnye, s megenyhíti.

A szentek tanulás közben is szorosán Istennel egyesültek. Szoptak mindig az isteni bölcsesség emlőin. Istent látták mindenben. S e mély tekintet megvilágosította a dolgok természetét !

Febr. 27. A klerikusokon nem veszek észre javulást. Nincs meg a szívben a rugó, mely hajtaná. Tudja fene, hogy miféle gyürmányok ! Nem veszek észre lendületet, lelkesülést. Magamra e tekintetben emlékszem ; mennyire hálás lettem volna az iránt, ki engem úgy fogna föl, mint én néhányat itt és most ! Vagy talán nem markolok eléggé szívükbe? De ha nincs érdeklődés és szent vesd-el-magad, mit csináljak én ott ! Vagy nem mutatják, tán nem tudják mutatni ; mert hisz az akarát bukfenceiből nem lehet kiható ítéletet hozni ! No de ismétlem, az a hév, az a lelkes, epedő, pihegő, dobogó kebel hol van ?

Márc. 7. Előli lelkemet Jézus nagysága. Olvadozik szívem, a «Szent vagy» énekben sírni való lágy melódiákat lát. Ma prédikáltam Szent Ignácban, s mondtam lelkemben, hogy kérlelhetlenül s kegyelem nélkül Istennek élek ; úgy éreztem magam, kinek ellent nem állhat ég és föld. Fülembé cseng prédikációm egyik helye a szegénységről : «Jézusom, ki Betlehemben szalmán feküdtél, ime én is szalmán fekszem ; s ki ott szalmán feküdtél, szeretetből értem, ime én is szalmán fekszem szeretetből érted ; s ki a keresztfára elterültél szeretetből értem, add, hogy én is elterüljek itt szeretetből türelemben.» Ilyenkor világos lesz előttem a szentek ereje, és Xavéri szent Ferencet értem. Az Isten végtelen fönsége és szerelme a földi kicsinység pólyáiba s a nyomorúság szenvedéseibe zárva ! Ó Istenem, ez imádandó nagy, ez csodálatosan könnyekre indító ; ez fullaszt, ez olvaszt, ez lelkesít, ez hevít. Domine ! O Sanctissima Trinitas !

És én így írnék tovább, tovább ; csillog kezemen könnyem, szemembe mosolyog csillogó sugára. Ha a szó hatalmát bírnám, lelkemet kikiáltanám, halálom hadd legyen ordítás, dörgés, mely a világon végiglejt. Istenem, forrón szeretlek tégedet !

Márc. 8. Istenem, ma este megint forr s fő bennem ; s mint repesztő gőz tágitja mellemet a vágy, hogy bár lennék hatalmas, Istenben erős ! S nem akarok a világ előtt föltűnni, mert megvetem ; hanem csak azt a boldogságot kívánom, mely abban áll, hogy Isten, Isten világossága, Isten ereje legyen szívemen s lelkemen kifejezve ; e vágy öli éltem perceit. Aztán megint csodálkozom, hogy lehetek oly bágyadt, oly tehetetlen, hogy oly kevés haladást teszek Krisztus életének szívembe való átültetésében. De nagyon törekeny és silány az én lelkem ; hamar összeroskad ; ha éleszti is darabig valami eszme, nemsokára lehül. Mindegy, föl nem hagyhatok.

Márc. 17. Bakunin katekizmusában olvasni : «A forradalmár szent. Nincs semmije, ami személyes birtoka lenne, nincs érdeke, nincs érzelme, nincs birtoka, neve sem. Benne mindent elnyel egy tárgy, egy gondolat, egy szenvedély : a forradalom». Ó mintha szívemből szúrták volna a talajt, melyen ily érzület terem. Csakhogy nem a forradalomra alkalmazom, hanem az igaz, a való, az égbe nyúló s igazán szent törekvésre. Kérdezem magam : ugyan hát nem termettél te az ilyen érzületre ? Minden oda késztet, hogy igen. Ó kincsem ! mint zárjalak szívem rejtekébe, hogy ki ne ragadjon semmi, ki ne

szarítson semmi? Oly kicsiny körülöttem a világ; ó, én nem akarok, nem, soha kicsiny lenni! Az Isten is nagygyá, lelkesé teremtett. Jaj, de hogyan? Hát nem villant át szíveden s lelkedén az érzet, az ismeret, mint szenteld magadat fönn-tartás, kivonás nélkül Isten szent ügyének? Ami erő van a karodban, s ahol maroknyi tér nyílik: jaj, karold, markold át, ne engedj. Ami körülvesz apró-cseprű jószág, ne nézz oda neki; nem való a reflexióra. Az ilyen ember pedig nem ismer kiméletet! Nem sinli, nem bánja, ha nincs nyugalma! Csak az eszmét érezze kezei alatt testet ölteni, akkor mindenütt föltalálja magát. Ilyenkor aztán mindig a társadalmi tér nyílik meg szemeim előtt: Kell tudni s kell beszélni... mindkettőnek határozottan s elszántan életet, létet teremteni.

Ápr. 1. Ma megnyílt szívem, midőn a Táthnak szánt prédikációt irtam. Éreztem, hogy a bánat fájdalommal egy csendes, békéltető, lassan a lélekre boruló fájdalom, ellenkezik az érzéki fájdalommal, mely rohamos, erőszakos, kízó. A lélek a bánat fájdalomában derült s mégis könnyez, mint a virág, melyen a harmatcsepp reng. Nem bírom leírni azon bánatos, mély érzelmeket, mely lelkemet elfogja; nyugalmas is, s mégis átható; békés, mégis erőteljes; csendes, s mégis mintha fölébresztene minden képző s alakító erőt; mintha életet lehelne oda, ahol az előbb érzéketlenül lappangott. Mindenesetre mély érzélem, mely megrezzenti az életet az egész szív- s az egész léleken. Épen azért fogékonyabb, elevenebb, kifejezőbb ily állapotban a lélek; érzelmei alá a természetben és az életben mindenütt termékeny talajt talál, melyből a gondolat és gerjedelem virágait neveli. Ez az élet; csak ami mélyen belülről jön, az érdemli meg ezt a nevet. Ó, ha tudnám lelkemet megolvasztani, élőbbé, termelőbbé, rügyezőbbé tenni. Ezt szeretném. Pedig messze vagyok tőle. Nem bírok kifejezést adni annak, aminek keresek. Sok lélek jégtükör, nem víztükör; tükröztet mindkettő, de benyomást magára egyformán nem enged; a víztükör mindent kitölt, s mindent fölfogad s tarka játékban emelgetik hullámai, karikái, fodrai azt is, mit hajjai elnyeltek. A másik csak visszataszít vagy magára fagyaszt, siklik s elsiklik róla gyorsan minden.

Ápr. 5. A nép az élet százféle bajai által van nyomva, melyek mivel a jelen óra égető szükségével lépnek föl, lefoglalják minden gondolatukat és érzelmüket. Ezek mind prak-

tikusak, mind azt nézik ki, hogy mi fogni, markolni <való> van a dolgon, a munkán, a pörön, az adás-vevésen ; mind közvetlenek, amily közvetlen a betevő falat ; mind találók, mind érdekesek, mert az életből nyúltak ki, s oda nyúlnak vissza. Aki oly praktikus, közvetlen gondolat- és érzelemkörbe valami irányzó gondolatot akar állítani, jól találja el a környezet által szabott föltételeket. Legyen az erőteljes, velős, közvetlen, az élet szükségére irányult. Ami nem ilyen, az célját veszti. Azt az ember sallangnak, papolásnak, értelmetlen szószaporítás- és habaréknak nézi. Akkor nem lesz üres a gondolat és a szó, ha az élet gondjainak és közvetlen zaklatásainak ellenében tudja a hit ellenerejét és hatalmát kifejeteni. A művészet mindig abban fog állni, hogy valaki a hallgató szívében a hitet oly reális gondolattá, oly mozgató indokká, oly eleven érzelmmé varázsolja, milyen a többi gondolat, mely ott tért talál ; ha olyannak tünteti föl, hogy az ide szól, mostanra, a jelen szükségére.

A népben megvan a hit ; meg kell rezzenteni a hit erejét s fölbresztteni azt azon gondolatban, mely itt és most a bűn ellen vagy a csüggedés ellen győzelmesen megáll. De a hitnek különféle fokai, mintegy magaslatai vannak. El kell találni azt, melyen a nép áll. A nép a kereszténységből legjobban érti a keresztfát, Krisztust, akiben a hit minden fölfogása a nép eszéhez mérten, élő kifejezést talált. Krisztus élet, példái a keresztény dogmák megtestesülése. Azért adott testet, mert tudta, hogy a szellemhez, ha elszigetelten áll, nehéz emelkedni. Szent Pál csak Krisztust hirdeti. Úgy látszik, hogy minden gondolat Krisztusról közvetlen.

Azután pedig meggyőződünk, hogy az életben a legközvetlenebb és bevilágítóbb indok ez : Isten parancsolja, Isten tiltja. A filozófok valóban kiszáradt pókok ; de azután minden, ami egyszerű, ami az életből való, ami ott termett az ő mezejükön, csak hogy mi oltjuk be, az mind alkalmas és találó. Azért van bennem mindig az oly vágy, hogy a hit bennem és szavamban erős, velős és zúzó hatalommal találjon kifejezésre. Mindig oly merengő álmélkodással s szinte meghatottsággal nézem a hegyeknek fölfelé sikló hajót ; ami meghat, az a hajó ereje, mely a hullámokat élesen és erősen szeli. De eddig nagy hiányt érzek úgy a gondolat metsző élet, mint a szó csattanós és bő és eleven és folyékony egymásutánját illetőleg. Reményelem, hogy ez még megjön ; mert különben nem tudnám okát érzésem ez irányban való tetemes kifejelettségének.

Mindenekelőtt meg vagyok győződve a hit hivatásáról, mely szerint annak erejét minden téren, az élet egész vonalán, hatólag és sikeresen érvényesíteni kell. Reám e tekintetben nem tesz tántorító benyomást az élet meddő érzéketlensége a hittel szemben és a benne uralkodó szükséges lebonyolódás a szenvedély és a bűn kerekein. A hit exulál és a világ él, nem törődik vele, s sok ember elhiszi, hogy ennek úgy kell lenni. Megbomlik bennük a hittel járó szükséges hit magáról a hitről, hogy ez lelke és sava és életadó eleven ereje valamennyi történetnek, mert mind ami történik, a gondviselés tervébe foglaltatott.

Máj. 20. Többre becsülöm a lélek bensőségét, mely magába mélyed s ott fölleli boldogságát, új szinpompás, harmatúde világot, a tudománynál s minden egyéb birtoknál. Nagyon változatosak levén az emberi jellemelek, sokan érzékkel eziránt nem bírnak; de nekem ez fölér mindennel! S jóllehet én jobbra csak sejtem, s nem tudom, mi azon bensőséges élet gazdagsága, teljes virágzása, mégis a sejtelem nyomán is talállok sok élvezetet, s nincs más kívánságom, mint a sejtelmet, a lélek kivirágzásának rügyét és bimbóját teljes kifejlésében érezhetni.

Máj. 20. Ma sötét ólomszínű égen főséges kettős szivárvány szövődött millió cseppekben megfürdött sugarakból; egyik szarva a városi temetőbe nyúlt, színeitől a fák s a sírok gyenge ragyogásban rezegtek, képezték a mennyei híd fejét. Ily hídon léphetnek be a lelkek a mennyországba, ha szélvész után tiszta lelkükben megtörik a szenvedés égető sugara s fölragyog az érdem és erény szebbnél szebb s többféle színeiben.

Máj. 24. Hogy a világ nyomorát és szükségait élénken átérezzem, Krisztus szempontjára kell állnom; onnan nézmem a lélek értékét, rendeltetését, veszélyét, az örök kárhozatot, a bűnt és bocsánatát, a bánatot és önmegtágadást, a testet és hajlamait. Ezek élénk és meggyőződő fölfogása a lélekben érzővé teszi tehetségeit, mindmegannyi szívó gyöker indul ki a lélek észrevevéséből bele az életbe, a történetek, események, életek és lények csodás öllekezésébe és váltakozásába.

Ma kigyúlt szívem a gratiarum actioban, s úgy éreztem, hogy nem akarom az Isten legdrágább ajándékait, kegyelmeit, a tudományt, a munkát, a sikert azért, hogy többet tegyek másoknál és felülemelkedjem; nem imádkozom most

is itt azért, hogy többet nyerjek másoknál, képesebb legyek náluk, hanem tiszta szeretetből, hálából; trahit me mea voluntas, amor Christi mei.

Máj. 25. Az erdőben sétáltam; a legszebb s legelevenebb lomb-bőségben; oly jótevően szólt lelkemhez az a duzzadó, millió alakulásban illatozó élet. Úgy látszott e gazdag élet által keltett sejtelmek és érzelemdagadás közben, mintha erőtlenséggel s energiátlan lennék, s nem volna bennem az, amit a fák, cserjék és füvek szapora, egymásnak nyomában kelő élete folyton hangoztat: fejtse ki minden lény egyedi természetében rejlő életét, hajtson, alakítson; önmagát ismétli minden levélkében, minden rostjában; ne akarjon a mellette termő karcsú vagy alacsony, pajzsos vagy kardos, csipkézett vagy éles levelekre figyelni. Van neki is virága, neki is illata. Föltettem magamban, hogy a szembeszökő, a városok járdáin nem, de az erdő élettől illatos fuvalmában föltűnő léhaságot leküzdöm.

Mintha lombbá változnék az élet hulláma, taréjos hegy-völgyön elsíkló árama.

Máj. 30. Ma tudnék szónokolni, szívet lágyítani, forró lávabeszéddel melegíteni főt és szűt. Az iskolában azt mondanám: Két forrásunk van: az Oltáriszentség és a tudomány! Azután sürget a szeretet, hogy lelkükbe öntsem azt, amit semmi könyvben nem találni: a buzgóságot. Ha egyszer elszélednek, hiába keresem. Ó, pedig attól függ az élet termékenységége! Ó dolgozz; mert egyszer virul az élet tavasza!

IV. exercitium Kalocsán 1886 július 6—15.

Júl. 6-án este kezdtem az exercitiumokat. Jó kedvben. Az első nap (júl. 7.) azon gondolat lelkesít, hogy Istenért dolgozzam; hogy buzgón előretörtsek. S komolyan; mert könnyen képződik az emberi szívben a lelkület olyatán bozótja, melyben a nehézségek szemlélete fönnakasztja a törekvést; a lemondás, a reménytelenség, a skepszis, a bizalmatlanság, a meghúzódság, a gyávaság dudvája, hinárja mindjárt hurkot vet a léleknek és a tétlenség árnyékában sóhajtatja meg véle az elköltözött jobb időket.

Érzem nagy meglepéssel, hogy ez a kegyelem ideje; hogy itt verhet a lélek gyökeret, melyből sudártörzs és büszke korona emelkedik; hogy itt gyúl a lélek erőtelje, mely eltölti és megtelíti minden tehetségeit; boldoggá tesz, teljessé tesz;

nem kell más ; semmit sem nélkülöz. Ime a benső paradicsom, azzal az egyetlen egyszer pompázott növényzettel. De a lélekben folyton pompázik minden érzélem tökéletes s másra nem támaszkodó alakban ; önmagából nő fel. Törvénye élete, tevékenysége összhang, vágyai a benső fénynek elősugárzása a sötétségbe.

Júl. 8. Mit várod az exercitium végét? Mit számítod napjait? Vita brevis, vita longa . . . minden iránt közönyösen. Az ember mint a pillangó repdes, csatangol, játszik, kering ; egyszerre leütik, kettőt rándul, vége van. In omnibus respice finem ! Jövő nincs, csak jelen ; ha a jelen kitűnő, büszke jövőt emel.

Júl. 8. Az örök igazságokba elmélyedő lélek erőteljes s mérsékelt önállóságra s állhatatosságra vergődik. Ítélete ezen villanyfénynél izzóbb fényben tisztult, s kiveszett belőle az érzékiség rothasztó penésze. S amilyen az ítélet, olyan a hajlam s az érzélem termékeny, de egyszersmind nemesített gyökere. E kettő, lassú, biztos s lankadatlan tevékenységben kinöveszti magából az isteni kegyelem s az emberi józan és hathatós fáradozás gyümölcseit.

Sokat kell törődni és bajlódni, míg az öntudat fölhalálja jellemünk gyengéit s tudja reájuk visszavezetni a mindennapi bajok tekintélyes ágait. Most is úgy tűnik föl, mintha gyöngye volnék, mintha jellememben az önálló, szilárd, egyedi vonás gyöngye, halvány pontozat lenne. Talán tulajdoníthatnám a gyámságos vezetésnek, mely életemet szabadjára sohasem engedte, s legnagyobb kincseimnek hű főntartója volt. Nagyrészt a társalgás hiányának tudom be a félenk, túlszerű viselkedést. De a társalgás után nem járok, mert ha ezt nyerném, mást vesztenék. A lélek súlya külré nyom ; önállósága mindennek (pláne jött-ment embernek) elébe áll ; sokkal magasabb és magasztosabb mint bármely, ami a szellemi élet s az önmegtagadás iskoláján át nem ment. Az emberek durvák, nyersegek, hidegek, szabadok és kihívók, de nem önmeggyőzők, tisztaértelműek, értők és képzetek.

Júl. 9. Fölteszem magamban különösen, hogy önálló, határozott és emberi tekinteteknek oda nem néző leszek. Nem eltarisznyázni az időt, hanem okosan fölhasználni alkalmas tárgyról való társalgásra. A kétes existenciákkal szemben pedig sine misericordia ad salutem eorum et aliorum.

Az a gondolatom jött, hogy leírom a pokol borzalmát az

öt érzékre tett benyomásokból. Ha ez nagy draszticitással történnék, kimondhatlan hatása volna.

Új lendületet ad a buzgóságra és az isteni kegyelemnek leesésére a gondolat, hogy az óriási harcokra, melyek küszbünkön nyugtatják már fegyvereiket, nagy erőre és méltóságra lesz szükség. Másrészt azonban úgy vélem, hogy korán születtem, mert a harcok nem zúdulnak tájainkra életemben; annál szükségesebb, hogy azok, kik örökösei némileg szellemnek, bővebb, gazdagabb résszel legyenek ellátva. S ha ezen végzetes, közel jövőbe nézek, akkor érzem csak át, hogy mennyire nincs életem a pillanatnak szentelve, s mennyire kívánnak azon elvek, melyeken az ellentmondás éle surlódik majd s csorbul, egy szabad, fönséges, önmagára mit sem adó, magával, kényelmével, reményeivel, kilátásaival s az egész világgal rég leszámolt lelket.

Gondolataim és törekvéseim mindig célban tartják a korszellem, a világjárás áramát, mint a vadász a lesen. Bogarakkal nem bíbelődhetik. A köznapi élet találgái, esetei, történetkéi apró bogarak, ezeknek oda nem nézünk; de annak a büszke áram föl-fölborzadó taréjának mindig odavágunk.

Júl. 10. Mi az igazi boldogság? Valami szívet töltő... tehát benső. S mi töltheti a szívet? Érzem jól: lelkesülésünk, hitünk, reményünk kidomborodó, bőven s élesen kifejezett eszméje, mely él szívünkben. Semmit sem várni, kolerától nem félni, semmi által sem zavartatni s a benső étellel által mozgatva hatni és alkotni. Csak a benső életnek van termelőereje; ha szórakozom, érzem, hogy ürülök; hogy vész az eredeti fölfogás és gondolat. Az örök igazságokba merülve, teljességükben részt vesznek gondolataim, támadnak ötleteim, szándékzataim, terveim; érzem a szükség kiterjesztett száz kezét; mind akar, mind kér, mind sürget.

Júl. 10. Luk. első fejezete két, Istennel telt léleknek gyönyörű képét tárja elénk: Szűz Mária, Szent Erzsébet. Aki az egyszerű, tiszta, alázatos, okos, szilárd, megfontoló, harmattiszta, rózsás, liliomos, szerelmes lelkű Szűz Máriának minden báját, mely ez első fejezethől sugárzik, összefoglalná, a legkedvesebb képet nyujtana, egy ragyogó lélek képét. Csak ide térj vissza s fontold meg újra.

Jézus születése a megsemmisülés állapotába mélyeszt. Mellemre kulcsolom görcsösen kezeimet, s forró, mély, erőteljes fohással mondom: Jézus született. Ó, mit kell érezni, aki átérzi, hogy Isten született szegényen, szenvedésben és

alázatban. Volna csak a szív hevétől izzó képzeletem, volna csak színes, pompás nyelvem, tükröződnék csak rajta vissza minden szín, minden kép, minden izzó, hevülő érzelem, mikor erről beszélek. De hiszen minden titok ilyen ; tűz kell hozzá, élet, szépség, bensőség, ragyogás !

Szolgálni akarok másnak (Szent József a Szűznek) ; és zsebredugni alkalomadtán a sértést vagy méltatlan támadást. Lehetetlen másokat erényekben nevelni, ha azokat a nevelő nem gyakorolja. Mert a gyakorlat étellel jár, ez pedig érzékel. Alázatosnak lenni, akkor aztán könnyű mondani : így tedd, erre figyelj, ezt gyakorold.

Szűz Mária lelkesült, elragadott Szűz. Olvasd csak a Magnificatot, megtudod, hogy mit jelent gratia plena ; és Zakariás énekét, megtudod hogy mit jelent Szentlélekkel telve. Mily duzzadó érzelemár, mily Isten-gondolat és szeretet, mily teltség ! mi ehhez képest ami lapos, üres, színtelen érzelmünk vagy gondolatunk !

Júl. 11. Bár tudnám mindazt, ami lelkemben megrezdül, megzörren a gondolkozásnak és elmélkedésnek mintegy legyintésére, nem annyira a világos ismeretnek, mint inkább a sejtelennek gyenge derűjében, erőteljesen, markos, érzéki alakokban kifejezni, hogy az a szellemi fönség s gyengéd szépség érzéki valóságban az események és a nyelv plaszticitásában éljen, indítson, hasson.

A művésznek márványa van, eseményei, történetei vannak, ezekben rejlenek az eszmék, melyeknek ő kifejezést ad ; a mi márványunk a szó, a nyelv ; a természetben, az eseményekben, a történetekben föl kell keresnünk a gondolatot, az eszmét és plasztikus közvetlenséggel kell azt kifejeznünk.

Júl. 12. Jézus ügyének szentelni minden erőmet : ez tiszta, világosan fölfogott célom. Ezért leszek jezsuita, ha Jézusnak úgy tetszik. Addig úgy dolgozom és résztveszek mindenben, mint az idegen, aki tudja, hogy holnap elutazik ; még mindent megjár, fölmegey erre a lejtőre, benéz abba a házba, szorít kezét barátságosan mindenkivel. Ez a gondolat, hogy talán ez az utolsó év, buzdítson.

Ez a férfias szellem, melyet a tribus binariis nevű elmélkedésből szedtem : nyugodt, benső egyensúlyban, melyen a külvilág legyinteni sem képes, érzélgő lágyság nélkül, az emberek elismerését, ítéletét, tetszését s annak hiányát nem érezve, dolgos, s a nagy célok öntudatában önmagából ver-

buválva munkakedvet és nyugodt, biztos, körültekintő ítéletet az iránt, hogy mit kell s hogyan kell tenni; (a gyerekes szégyenlősség kerekét old, nézi távolról, hogy ott megszűnt országa); egyszerű, határozott, meg nem ijedő s nem érzékenykedő magaviselete az embereket nem tekinti, mert az erényt Istenért teszi. Szereti ezen szempontból a megaláztatást, a gúnyt, s nem ámul el rajta. Minden áron-módon kerülöm én ez utolsót, azt érzem, s azért van annyi bajom; főleg a lehangoltság, kedvetlenség s sok apró megháborodás abból bugyog.

Júl. 13. Ó Jézusom! Te annyit tettél értem; kell nekem is tennem, fáradnom, küzdenem, szenvednem érted. Ha mindennap egy ostorcsapás hullna hátamra, egy a te ostoroztatásod gyötrelméből — mint érezném át, hogy szeretnem, hogy lángolnom kell érted. Fogadd bőjtőmet és a csütörtöki adorációt, s add kérek, hogy érezzem, mily sokat jelent az a szent, csodálatos óra az Oltáriszentség előtt... késő este!

A szent kereszt láttára mindannyiszor földre szegzem szememeit jeléül a fölfoghatlan mély titoknak.

A bűnt bánom, törlesztem, másokban pusztítom és szívesen akarok szenvedni is, megaláztatni is, hogy Jézushoz hasonló legyek.

Csak a mély, gyakori elmélkedés, ima és olvasás képes minket a kereszt<hez> s a szenvedő Jézushoz illő gondolatokra hozni.

Júl. 14. Gyóntam ma is és az Úr békét adott. A mennyország mindent ér: bajt, kínt, megtagadást, törekvést. Mindent oda érte. Nagy szabadsággal akarok járni-kelni, örülvén, hogy közeledik, s élvezvén az elszórt jót és szépet, melynek nyomán az Isten minket magához vezet. Tehát jó kedvvel mindenben s mindenkivel, de okosan és tartózkodva is.

Tanulni nyakra-főre a korunkban elkélő tudományokat. Hadd nyíljék most föl szívem, lelkem huszonnyolcadik évében. Amen.

Szept. 17. Lelkem kifeszlik ragyogó színekben, mint az őszi georginák fodrozott virága. Ó, ha meghalhatnék Krisztusért! Ó, ha lelkem minden érzete mélyen belefűrődne, ezer gyökeret bocsátana Jézus szívébe, mint a repkény a falon. Ó, ha szívna, szívna tiszta, hősi szellemet belőle, mint azok a

vörös fenyők Almás fölött a néma, patakmosta völgyben ; s ha minden érzelme illatoznék, mint azok lombja, és tükoszorús ágai s keresztjei. Minden fenyő keresztben végződik, onnan szabadul föl illata ; midőn feljebb nő, új keresztet hajt s csupa keresztelkedő keresztből épül föl az az örökzöld, a télben is zöldelő, mintegy halhatatlan fa. Lelkem is úgy nő : érzem azt édesen. Azért vonz oly ellenállhatatlanul a hatalmas s mégis oly gyengéden méléző fenyő.

Szép ez a 17. napja szeptembernek, talán olyan volt sok száz és tíz év előtt Alvernia körül. Van napsugár, van lomb, van illat ; de van hús lehellet is. Nincs az a melengető reggeli lég, mely a virágzás és az ezerszerű élet takarója. Ó emberi szív, te is érzesz s virágzol ; de van-e annyi meleged, mint volt ifjúságod hevében? Bár adtad volna át Istenednek.

Szept. 19. (Jubileumi processzió.) Ó, ma mély, nagyon mély indulattal, mintegy elkeseredett lelkesüléssel, mintegy tehetetlen önfeláldozással emeltem föl szemeimet föl az oltárra a barátok templomában. 'Önfeláldozással', mert ki-téptem volna, ha kellene s lehetne szívemet azért az ügyért, azon ügy lelkes, életerős, ízig s sejtig ható kidomborításáért, azon ügy győzelmi jelének mindenekfölött való emeléséért ; s 'tehetetlen', mert szegény és gyöngé vagyok. Ó, ha volna tollam, éles mint a kard, hegyes mint a tű, ropogós és tápláló ; ha volna nyelvem, mely oly hatékony és gyengéd s oly erős és alakító volna ! Mi másra használnám, mint Krisztus dicsőségére?

Fölkelteni, fölkelteni a mámorból ezt a papságot, megmutatni neki : Ime árván állsz ; fej vagy test nélkül, vezér sereg nélkül. Fölkelteni az egyházas öntudatot, mely nem lapul, és a férfias lélek édenkertje, melynek öröme telik, ha művei közt járhat s bizalma támad önerőjéhez, hogy valamit mégis csak tehet, mégis csak létesíthet.

Kiöntöm lelkem apostoli szikráját ; telítem és lövelem ; újra telítem ! Amim van, Istennek ajánlom !

Ráférne már ránk is, hogy föltámadna köztünk, aki a lelketlen s rendetlen emberaprólékba szellemet öntene, és a szétszórt csontokban az egység öntudatával életerőt. Ráférne közéletünkre, melynek darabosságát és ziláltságát a társadalom különböző rétegeiben egymást üző vajjúdások, kapkodások érvelik ; ráférne a közélet ezen tehetetlen szellemébe merült egyházunkra is, hogy támadna kebeléből a német Görreshez hasonló !

Szept. 20. Jézus szerelme ihlet, azt szívom, azt lehelem. Úgy piheg keblemen. Ó, mézédés érzélem, hogy az Isten szeret engem. Boldogító tudat: Isten szeret engem. Hogy élek, hogy vagyok, onnan van, mert Isten szeret engem.

Ó tüzes boldogság!

Értsük meg egymást! Mit akarunk? Harcot?

Nem harcot, életet!

A magyar egyházi élet az indifferentizmus és a vallási lethargia karjaiban fekszik. Midőn ezt a mondatot e lapra írjuk, teljesen átéreztem jelentését és keserűségét. Nincs itt szó a köznépről, melynek nincs nálunk öntudatos szerepe; hanem szó van azon rétegekről, melyeknek van. Bátran föl-hívom: nézzen szét szűk vagy tágas körben, s számítsa el ujjain a katolikusokat, értem a praktikánsokat, «catholiques pratiquants», nem a terített asztal- vagy kirándulásoknál — ott mind «pratiquants» és hálás vendég, hanem a hitben, a vallási és erkölcsi elvekben. Az ujjakon való számolás után néhol csak törtszámok jelentkeznének. Szomorú jelenség a katolikus öntudat ébredésével szemben Német-, Angol-, Francia-, Olaszországban.

A katolikus elvek igazságát és jogosultságát a tudományos, a társadalmi élet, az erkölcsi haladás terén az iskolák s főleg a theológia, azután a sajtó tanítja s terjeszti. A lelkes theológia, melyben nemcsak szentírási citációk és zsinati dekrétumok szorognak, hanem melyből szellem is csordul, sokszorosítva lép be az ifjúság iskoláiba a papi tanárokból s különösen a hitoktatókban, kiknek elsőrendű befolyás van nyitva az ifjak férfiasodó lelkébe.

A sajtó pedig míg egyrészt ébresztően s lendítően hasson az érdeklődő körök gondolkozására, másrészt a fölébredt gondolatnak alkalmas orgánumul szolgál, hogy közkinccsé legyen, ha kincs, s közelvvé a válvettett törekvésekben, ha elv.

A katolikus ébresztésre még sok irányban és sok téren van szükség: parlament, iskola, irodalom, társadalmi élet.

Szept. 25. Mélységes jelentése van a keresztképnek, melyet a hívő nép rétjei s szántóföldjei közé ékel. Ha letérdel kövére az ember, mintegy visszhangban hallja Jézus szívéből a kapáló, szántó nép nyögését, panaszát, fohászát, reményeit, félelmét, szenvedését, örömét. Oly ékesszólóan folyik mindez össze a keresztképben, s az alatta térdelő a keresztkép jelentésében találja föl, ami szívének jól esik. Elgondolja, mennyi szorongó, mennyi bánatos, mennyi ártatlanul szen-

vedő lélekbe sugárzott be már ez a kereszt itt ; mennyiszér tűzött a fölfeszített lábaihoz mezei virágot az, aki itt dolgozott, vagy erre tért útjában ; tán gyermek volt, s romlatlan szíve sügta neki : tűzd oda Jézusod sebéhez e virágot ; sokat tett ő érted, mutasd, hogy szereted ; tán ifjú, tán hajadon volt ; ő, hogy virágoznék szívük egyszerű és szerény és tiszta kellemben ; tán kapás volt érdes, ráncos kézzel, tán munkás-asszony volt törődéssel, tán egy vén anyóka, kinek szeme egyre a földre szegződik, s hajtott nyakán nehezebb lesz egyre feje.

Okt. 13. Ó, mit sírsz lelkembe esti harangszó, mely onnan a Szentgyörgy-mezői sírhantokról szállsz hozzám? Ó, mily csodás, olvadékony, könnyes az a visszhang, melyet szívemben keltesz? Sötét az est ; hűvös, nedves ; őszi lankadással méláz a vöröslő vagy sárguló lomb. Nézi sírját lekonyulva ; érzi, hogy hamar hull bele. Tán ez az az olvadékony könnyes visszhang értelme, hogy gondolat nélkül elmerengünk, s dermedve nézünk abba a sejtett életőszbe ; bánatos, csendes, enyhe, de mély, nagyon mély a fájdalom, melyet az enyészet kelt. De nem fájdalom, nem bánat ! Sírok, de nem szomorúan ; sírok, de nem fájdalomból ; jól esik ez a néhány könny. Csendes és békéltető ; nem annyira bánat, mint annak lehellete, fátyola, árnyéka, melyet a lélek magára ölt részvétből a test<nek> és minden anyaginak enyészete fölött. Sír, mint a menyasszony siratja szüzességét, melyet elhagy termékeny anyaságért, sír mint a virág, mely lehull, hogy szirmai tövén gyümölcs fejlődjék.

Okt. 17. Tegnap estefelé a kertben járkáltam ; sötét-szürke felhőket kergetett a szél ; egyes apró cseppeket söpört arcomba. Körülöttem a csendes s mégis élettelmes természet. Szomorú voltam, pedig nem tudtam, hogy miért. Azután szemem az őszi növényzeten akadt fönn. Most is hajt, most is lombosodik, most is kényszerít magának alakot, formákat . . . s mennyit ! Minden fa fölemeli sötétzöld lombját, dacol széllal, fagygal, esővel. Él, él, nem enged. Úgy akarnék én lelkileg élni, külvilággal nem törődve, egy élettelmes gondolat-tal eltelni, s annak töről nővő, természetes, közelfekvő, szemhez szóló s mégis mélyen az élet forrásából kiindult kifejezést adni. Mint ez a fa, mely a kivágott vén törzs oldalához forrva erősen fejlődik, mint ez a bojtortján, az a gyökönke. Telve légy egészen : nagylelkű Isten és ember iránt. Az erény a legnagyobb teljesség, duzzadó, dudorodó, kifelé alakuló élet !

Okt. 21. Lelkem olyan, mint a magányos szűz ; elvonultan, hajlékába zárkózva szövi édes érzelmének fonalát, meg-aranyozza a napsugárral, megszínesíti valamennyi természet-adta szinnel. Amit kint a fák lombján a haldokló napsugár, a hűs éj és a csipős szél fest, minden színük, minden árnyalatuk rálehelődik lelkem érzelmeire.

Tegnap este a tabernákulum előtt térdeltem, reszkető, mélységes vággyal sóhajtottam föl lelkem Istenéhez. Föl-ajánlottam magam neki : hatna át, áztatna át, rengetne át ! Ó, szívemnek egyetlen, gyengéd és szellemes, teremtő és vajúdo érzelme : Isten-szeretet, ó, virágozzál föl valamennyi érzésem s érzékem rostjából. Élet kell nekem ; nem öröm, de élettelj ; ha fájdalom, se baj ; ó, hiszen a fájdalom, mint a sziklafúró feneketlen mélységből vizsugarat szökeltet. Fáj nekem mélyen, szinte senyveszt, szinte emészt, hogy vétkeztem.

Ma áldoztattam egy kis fiút a kórházban, ki most vette először magához az Úr Jézus Krisztust. Tisztább volt lelke, mint az enyém ! Ó, bárcsak szállna föl mielőbb öntudatlan törekvése s vágyódása hazájába, ahová én is elmegyek, a csillagvirágos mezőkre, hol a szín és a fény magából szövődik, és nincs nap, mely színesít és fényesít, hanem az Isten világo-sága tündöklök minden boldogon varázsteljes pompával. Ó, mily ragyogó lehet egy olyan szem, ó, mily kellem- s báj- teljes egy oly megdicsőült arc, ó, mily fönséges egy oly tün- dökklő márványhomlok, melyre lágy árnyékot vet az örök dicsőség babérjának füzérje. Ó, halhatatlan szépség, ó, csókolj meg engem, ajkaid szellemi érintése elbájol, elábrándít és egy ily csók titkos rezzenéssel fölébreszt szívemben ismeretlen tündérvilágot. Sírnék, s mégis tudom, hogy boldog vagyok, hogy ujjonghatnék, hogy tombolhatnék, mert az Isten szerelme körülfoly engem. Vegyen hát egészen magába föl ez a tündérvilág. Jó, nagyon jó !

Mint a patak, mely csevegve siet, siet, játszva szökik, örvényt s karikát ír, fénytölcseket rajzol, simogatja a kavicsot s enyeleg a parti fűszállal, meg nem áll, de nem tudja hová megy, hová ér : olyan minden ember, ki törekszik, de nem a hitből él ; fut, siet a perc röppenésével, folyton sűrög, folyton forog, s ki tudja hová ér — mocsárba, abba az Irás emlegette kénes mocsárba, vagy a tengerbe, abba a sejtett, de soha föl nem értett jóság tengerébe.

Okt. 24. A szentgyörgyi temetőtől elvezető dűlön sétál- tam ; a földeken már kibujt a téli vetés, itt-ott már tavaszi

zöldben pompázott, máshol meg még nagyon is aprócska volt ; úgy látszott, nem találta bele magát a gyengédtelen, szeles világba. A szürke, vörhenyes, zöldes, rozsdás, szóval minden színben játszó lapátkák izegtek-mozogtak a szellőben, fáztak szegénykéek, mint az imént született gyermek. Majd a nap-sugár önt s olvaszt beléjük erőt és színt.

Ott pedig kiránduló társasággal találkoztam. Hisz vasárnap délután volt. Három kutya fölkereste a földekre kihurcolkodott szemétdombot. A barátság sérthetetlennek látszott. A nagy, fekete kuvasz, mely már ballagás közben is viselte a hegemoniát, a «restaurációba» érve, nemsokára kikapar nagy csontot, lefekszik s alapos megdolgozásához fog. A másik kettő most kezdte csak érezni, hogy vannak privát dolgok is, s két hátsó lábaikra leülepedvén, tisztos távolból nézték az operációt. Így vannak kirándulások, partik a vasárnapos közönségben. Kivándorolnak valami korcsmába, s azután privát nézeteik óvásának dühében összemarakodnak.

A másik kutyparti reggeli órákban szövődik s bonyolódik le. Midőn ugyanis a vasárnap tüzoltó, bajtársait fényes pályájuk ideáival szaturálandó, trombitaszóval harsogtatja körül a Szent Tamás meredélyeit, valamennyi szomszédos kutya csatlakozik kíséretéhez, mely azután vágatva iramodik az olasz hegyi faluk nyaktörő közelekedési utait föltüntető tamáshegyi kapaszkodókon.

Azután a temetőbe mentem. Itt-ott a vasárnap csendben térdeltek a sírhantokon azok, akiknek egy darabjuk testükből vagy lelkük fele porlad a porondban. Én is imádkoztam. Azután néztem a megfakult, az elrongyolt szalagokat, az összekuszált, megtépett, elázott, sallangokban lelőgő papiroskoszorúkat, melyeket az emberi emlékezés a keresztre aggat. Egy mulandó, romladozó emlék neveltségessé teszi a hűnek látszani akaró emlékezetet. Ki állít füstoszlopot kedvese emlékeül?

Okt. 26. Az isteni értelem rajzolja a képet, melyet a szeretet, az irgalom, a mindenhatóság sző ki a természetben.

Mint az apró moszatok kiemelkednek a szervesetlen világból, úgy az emberi ész az érzékek országából. De mily kevés változatot engednek meg azok, s mennyi sokat a gondolat!

Párákból is, nézd, mi fényes és kápráztató sátort von magának az Úr!

Okt. 27. A szentek érdemei mint áldástelt felhő az egyház felett: hull belőle eső mindenkire. Mint a ragyogó nap,

besugároznak mindent. A búzának köszöni a konkoly, hogy ki nem tépik ; a szenteknek köszönik sokszor a gonoszok, hogy élnek.

Mélyen a tenger titkos völgyeiben rakódik bizarr bokorrá a koráll ; senkitől meg nem figyelve, csendesen, zajtalanul nő a kagylóban a gyöngy, azután kihalásszák, mások köszörik, mások aranyba foglalják, remek áldozati kelyheken, ragyogó szentségtartókon törik meg a gyertyafény s az epedő szem ájtatos sugarát. Ó, ki tudja — szalmakunyhókban, emberi keszvében sajtólódik a szenvedő szemekből a könny, kristálytisza vízében eltéved, elmereng a méléző tekintet, azután leperreg a halvány, kiaszott arcon, harmatos útját írva le, s eltűnik . . . De ez a könny Krisztusért fakadva, tiszta gyöngy ; angyalok fogják föl és föltűzik a léleknek szánt mennyei koronába. Ó, ki tudja — sorvasztó fájdalmak közt, az izzó napsugár alatt vagy a lelki küzdelmek hevében, az afrikai missziókban, a szántó eke és pengő kasza mellett olvad le a homlokról a verejték, érdes kéz, poros, fakult ruha fogja föl . . . De ez a verejték a hitben tüzes, véres, szeretetet gyújtó koráll, mely e földön rejtve van, de majd az ég fölszínére kerül s fölragyog rajta is az örök dicsőség !

Az őszi nap pirosra festi a fák leveleit, majd élénken, majd halványan, majd élesen, majd sötéten, meleg színnel s hideggel is . . . Lám, mennyit dolgozik nemcsak az ifjú tavasz menyegzős ruháján, hanem a haldokló ősz szemfödőjén is.

Az őszi napsugár melegen süt a tájon, de a pirosuló vagy sárguló lomb nem fejlődik már, csak melegszik, dédelgeti szűnő életét : az öröm, a lelkesülés késő életünkben nem fejlődíti a szívet, melengeti kissé, de nem indítja meg a dermedt életet !

Nov. 7. Az Isten mindenhatósága kitűnik azon gondolatban, hogy ő minden ; de nem is lehet *róla* szó, mert nincs kivüle semmi. Az örök végtelen szükségesség ; nem a semmi, hanem a minden van, volt. Ha sarat sárra tesztek, aranyat nem kapok ; épúgy, ha földi hatalomból akarnám konstruálni az Isten hatalmát.

De ez a meditáció mélyen a szívembe vágott. Tiszta, nyugtató fényét kiönti minden törekvésre, ad nyugalmat, alaposagot, útbaigazít, elmélyeszt !

Nov. 8. A hit igazságai mindmegannyi bujtvány, keresztül-kasul járnak át a lelket ; szellemi lendítés által, mint ébresztő tavaszi leheletre, kihajtanak erőteljjel.

Nov. 15. Mindig könyörületesen, főleg az emberek tudatlan gonoszsága és gyöngesége iránt! Ha nem az egyéni benyomás szűk karikájába szorítom lelkemet, mindig nagylelkű leszek. A kislelkű szűk egyéni fölfogás deszkafalas ketrecében dühöng, rugdalózik.

De ne hadd azért soha lelkesüléset leoltani. Lelkesülésed a villanytelep; ha szikrája nem is gyujt, hát nem vilám marad azért mégis?! A rossz siker, vagy bármi más, külső, mellékes.

Nov. 24. Diadalkocsin vitetik a győző, erényes lélek. Homlokán a hajthatatlan törekvés borostyána; alatta a bátorság és az elszántság tiszta, szeplőtelen ragyogása. A diadalkocsi elé valamennyi szenvedély van fogva, Krisztus a kocsisa. Ez a lélek behajt az égbe a diadalív alatt. Mi köze lehetne a bűnhöz, mely ott lenn sötétlik, rothad és senyved. Nem lázadna-e föl lelke ragyogó, nyugalmas ereje, ha valaki csak gondolatban is összekötné a bűnt a Krisztust szerető, Krisztusban megdicsőülő lélekkel?

Dec. 7. A három isteni erény a kegyelemnek, mint az ifjú, életteljes léleknek hármaz varázsa és külre való fölragyogása. A hit tudás, fensőbb bölcsesség, mennyei világosság, minél mélyebb, minél ragyogóbb, minél tüzesebb, annál szebb; oly szép mint egy magasztos, mélyérzelmű, átszellemült léleknek szempárja. Szép-e az ifjú sötét, tüzes szeme, melyből a legmelegebb érzelem sugárzik, vagy a gyermek nyílt, őszinte tekintete? Ki bírná a szem minden báját és kellemét ecsetelni, mely reá olvad a lélekből? A remény az ifjú élet zománca, a lélek és szív üdesége; amilyen lett a tavaszi hajtás a fán, olyan az ifjú lelke, s minden gondolata, jövője virágzás. A természetfölötti remény is egy szentelt pihegés, a törekvő lélek mély, fohászos lélekezése. Üde és friss, telt és várakozó. Hajt, hajt — folyton keres, hol bujtathatna, hol feselhetne virágot. A szeretet a lélek lelkesült forró érzelme. Néha csak forró és csendes, máskor forró és kitörő. Valamennyi szenvedély szolgál neki, királynéjuk. Szép, fönséges, nemes és nagylelkű, áldozatkész.

Az ifjú tekintete, pihegő keble, lelkesen dobogó szíve, mely gyujt színeket az arcán, oly eleveneket, nemcsak, hanem oly élőket, mintha maga a lélek színe volna! Ime a hit, remény, szeretet!

Dec. 8. Mit tanít a Szűz? Az Isten műveit, műveiben örök, hú gondolatait! Tiszta, büntelen teremtest tanít! Az Atya szeretni akarta; hogy gyengéden, hogy édesen, hogy behatón szerethesse, büntelenné tette. A Fiú, hogy édes gyermeki vonzalmának, a legédesebbnek semmi sem álljon útjában, büntelenné tette. Úgyanúgy a Szentlélek. Ó, ami rajta tetszik: az a ragyogó szem, az a mosolygó ajk, az a kellem, az a báj — a páratlan Szűzön: az a szemérem, és mélybevonuló érzelem, az a lilimos homlok, az a rózsás arc, az a bíboros ajk! Ó, mily szép vagy barátném! Szent Szűz, vonzzad lelkemet, ó hadd szeresselek!

Dec. 9. Ma ismét keserűség fogta el szívemet, midőn a papság elégtelen képzettségére, szellemi élete tatógó hiányaira gondoltam. De midőn lelkem nyomorúságaira, multam és jelenem, lelkem ezen törzse és ágai bajaira, törékenységre, azokat körülnyüzsgő féregre, petére gondoltam, a férfias megnyugvás és rendületlen, Istenben nyugvó áldozatkészség fuvalma üdített föl.

Tegnap Szobon voltam az apácáknál. Reggel a csavargózós túlsó állomásáról néztem szét a tájon. Sötét, bizarr alakokban váltak el a kövesdi sziklák az égboltról, túl a messze elnyúló hegyoldalon bodros felhők kóboroltak, itt-ott is szállt föl fehér lepelben a mélyebb völgyekből valami kísértet. Csendes elvonultságába a természetnek csak Esztergom valamely harangja tévedt, s néha, ha a légáramlat el nem kapta, a malmok kelepelése. Keleten bágyadt rózsaszínben úsztak a felhők; néhol világosabb sáv, máshol sötétebb vonal bujdosott köztük. Ave Maria!

Dec. 24. Ó, édes szent bensőség, lelkem paradicsoma, illattal telt mező, kifeslő piros rózsák, romokon kúszó repkény, sötétzöld lombon ragyogó narancs, mennyire szeretlek. Hogy boldogítsz, midőn Jézussal összekötsz; hogy törzs magadnak utat lelkemben! Először egyszerű lánggal égysz: azután emelkedik hód, s dől a szívből szín szín után, egyik a másiktól ömlik mint Itália nyugati tengere fölött az egymásból olvadó szín! Krisztus Szíve szívet hozott a szegénységbe, a szenvedésbe, az alázatba. Szív nélkül ezek tűrhetlen állapotok. Csak ahol ez a szent Szív él, ott boldogító a szegénység, a szenvedés, az alázat is. S mit mondok, ott csakis ez boldogít. Szeretlek, szeretlek, lelkem lelke: akarok ezentúl: 1. a meditációt pontosan megtartani, 2. önmeg-

tagadást gyakran gyakorolni — főleg azt, mely az emberek részéről akad elém, 3. az embereket hűn szeretni ; a szegény, zsíros, piszkos, gubancos embereket is, 4. a lelkiolvasmány. Ó, akkor az örök szép való költészet fogja lelkemet hevíteni ; melynek lángja most is ég . . . csak tudnék szavakat hozzá !

Ó gyönyörű kis világ, Lelkem édenkertje,
Hol nyílik mezei virág, Szűzi tiszta kelyhe.
Hol csattog a csalogány, Jézus szerelméről,
Hol a pompás szivárvány, Színt hint a kék égről.
Rózsák közt járt föl-alá, Szerelmes lelkem,
Illatuk vigasztalá, árnyakban megpihen.

Jan. 11. Dec. 31-től jan. 7-ig Márianosztrán voltam az én édes testvéreimmel. Azóta folyton édes örömben élek, szívem Jézusért halni-élni vágyik. Mindig csak csitítom, csak mondom: édes lelkem, lám, hisz folyton sietünk, folyton közeledünk Jézushoz. Mindent érte teszünk. A szenvedés is édes. Mint a növénynek törzsét fölhasítja a hajtás, melyből virág feslik, de a hasítás nem fáj: úgy a szenvedés fölhasítja a lelket, s feslik belőle remek erényvirág, de nem fáj, sőt édes, kedves. Nem történhetik semmi, ami fájna, hisz Krisztus kezéből jó, s érte, hozzá tör.

Jan. 18. Szeretem Jézust; lelkem mint tiszta, szentelt forrás, csörgedezik s azt suttogja: Szeretem; párája eleven s termékenyítő, ha lelkemen átvonul, lelkesít. Mindig lelkesen, — s mindig szenvedve; jaj be szép a piros rózsza, a vérpiros; ha a lelkesülés, a győzelem fehér hamva lehelődik rá, akkor halványabb lesz, nem sötétül, nem ijeszt. Jézus drága vércsöppjeit, amint a Getszemani-kertben legördültek, angyalok szedték föl, mit csináltak velük? csillagokat gyujtottak belőlük az égen; a földön pedig helyükön szép virágok nyíltak, azok a szenvedő virágok. Virág s csillag egyesült s lett belőlük virágzó, ragyogó lélek. Szent Katalin, Szent Teréz, Szent Limai Rózsza!

Febr. 17. Édes Jézusom, forrón szeretlek. Ne hagyj szűk körben ellapulni, hanem mindig nagyra, tágra, magasra törni. Szép, de kissé élesfuvalmú délután volt ma; elmentem a dédai kocsmáig. Visszafelé kis preparandistát szólítottam meg, ki ékes, választékos nyelven beszélt el különfélét. Így azt is, hogy az ő öccse «tejből készült anyagokat szeret», e helyett: ételeket. Pilis-Marótról való, Patasinszki-féle neve van. Három fiútestvér tanul ott. Anyját kísérte, ki élelmet hozott fiainak.

Febr. 23. Ma mélyre hatolt lelkembe a gondolkodás a szentekről: erejükről, hatásukról, hódításaikról. Gondol-

tam azt is, hogy ez erőt el nem veszthetik. Ha volnának most, hatnának úgy mint máskor. Ha a szenvedő Krisztus minél több szívben öltene emberi erényt, áldozatot, megújulna a föld. «On se prend à croire, que le sens morale des peuples n'est pas aussi profondément affaibli qu'il le paraît, et qu'il suffisait peut-être de la présence de quelques saints dans cette société décrépite, pour y renouveler la foi, qui sauve le monde.» Ezek a gondolatok, melyek nem tűrik a skeptizmust, a tétlen bánkódást a vallástalanságról. De csak egy hadsereget lehet ellenük állítani.

Márc. 2. Szinte csodálom, hogy minden áldozásom új föléledés. Oly édes és tüzes, oly kedves, szerelmes, oly mély és erős, oly gyengéd és átható, oly bensőséges és késztető, oly felforrasztó és oly nyugodt, oly kemény és oly kellemes, oly bájos és oly követelő, oly engedékeny és engesztelhetlen. Azt suttogta ma : légy buzgó és tüzes főleg az ifjak iránt. Ne engedj, ne csüggedj. Lám, nem hagylak el. Ó, ne hagyj el. Lelkem olvadt ezüst, szívem mennyei tűz. Úgy jött le ma Jézus, hogy láttam őt fenn a csillagok felett, ahol sötétség van ; onnan vette útját, leszállt a mindenség régióiba ; mind üdvözölte őt mint átvonuló királyt, végre a föld körébe jött, s nézett végig rajta s ím hozzám lejött. Mennyi szívet látott, mennyi tüzes üszköt, mennyi szivárványos ragyogó égboltot, s mégis hozzám jött !

Márc. 13. Szívem érez olyasmit, ami a kereszt szeretetéhez hasonló ; azt a szabad, embert megvető, minden világi dolgot mint komédiát szemlélő szellemet. Jaj be szeretném, ha kinőné magát, tiszta, szabad, lelkes érzelmmé. Csak add át magadat Jézusodnak teljesen !

Nekem a magyar jellem átható, szellemi életre képtelennek látszik ; a szellemi törekvések sziklás, gyéren földdel bevont talajra akadnak, nincs benne tápuk. Mikor nekem a mély és a gyengéd, az átható és kitartó, az elszánt s Krisztusban élő lélek tetszik.

Nincs szó, mely leírja a tenger moráját ; nincs nyelv, mely kifejezze az erdő zúgását ; nincs szó, nincs nyelv, ha még oly ékesszóló, mely visszaadja a szív legszentebb s legmélyebb érzelmeit. Érezz ; ezt akarja a szó valahogy elérni, hogy érts !

Márc. 14. Megcsókolom germanikus keresztemet s rálehelem szívem hó vágját, hogy úgy maradjak, amint illik

egy élet-, virágzó lélekhez, oly fennkölt, oly édesbús, oly magasztos felfogással, mint a bárkás felhő langy eső után a mai reggeli égen. Csak gyengéden és gyermekdeden, csak lágyan és érzékenyen; ó, aki lágy, aki gyermek Jézus szerelmében, az érez, az észrevesz, annak lelke folyékony, — tűz és kékszín ég! — Ma az én kis ministránsom megindított engem, egyszerű gyermekdedségével, virággyengéd áhítatával, harmat-üde tekintetével. Lám, ha Jézust úgy szeretnéd, mint ez a gyermek, oly szent tisztelettel, távol a szokás megfásult ridegségétől. Mit taníts tehát? Hogy a gyermektől tanulj, gyermeki módon érezni, ami Krisztusnak úgy tetszett, hogy például állítá fel. Hogy oly felhőzetlen legyen szívünk viránya, hogy oly szűzi legyen földje; mint a természet gazdaságában érintetlenül pompázó berek, mint a Senki szigetje.

Ápr. 2. Mennyire kell ápolnunk magunkban az egyházi szellemet, az a gyengéd érzéket minden iránt! Hisz az érzék az étellel, a gyengédség a szeretettel jár. Bír-e érzékkel az egyház iránt a liberális újságíró? Tartja-e Szent Ignác reguláit ad sentiendum cum ecclesia. Semmit sem tanulhatok tőle. De engem nem visz a jégre! Az ő felfogása a nagylelkű heroizmusról, melyet a hitét bevalló mutat, nevetséges; nem méltányolhatja. Szaturálva van feje a kor legfelületesebb eszméivel, eszerint választja ki az anyagot, eszerint ítéel, eszerint megvilágít. Folyton azzal traktál; az olvasó benne él, a csapodár, ledér, frivol gondolatok, elbeszélések, események közt. Érdeklődése mindig csak ez irányban srófoltatik fel. Az a világ — ő arról akar tudni, mit tesz, mint él; de nem hogy megtérítse. Nem, hiszen látja, hogy az egyházra azok semmit sem adnak, hogy parancsait megvetik. Ő az egyházat köznapi olvasmányaiban csak mint tehetlent ismeri. Azért nincs bizalma, nincs öntudata hatalmáról. De mi a Krisztus szelleme? Csak ez? Nemde a leghőbb szeretet; az önmegvetés; a buzgóság? Nem ütközik-e meg folyton azon a bitangoló szemtelenségen? És a világ élvezeteinek pora nem lepi-e lelkét? Nem hajlik-e folyton oda? Élénk, szoros összeköttetés az egyházzal, érzelmei-, gondolatai-, kenetessége-, bensőségével! — ez kell a papba; különben massa iners. Jobban hisznek az ellenek, mint a katolikus lapnak, s mély benyomást tesz rájuk, amit azok írnak.

Ápr. 2. Jövök P. Tomcsányi elmékedéséről. Elvek, azok a túlsok, metafizikus elvek! Jaj, ha kinőnék magukat ben-

nünk életté, vérré, erővé. Hogy fölhasítanak lelkünket legislegmélyéig, hogy csak úgy pezsegne és sarjadna belőlünk az erő! Mikor csak ez úton lehet előremenni. Anélkül rendetlenség, féktelenség, szemtelenség, zűrzavar. Az ész racionalizmussá lázad, a szabadság liberalizmussá; az Isten az örök elv; a dulakodó zűrzavarból, a harcok füstgomolyaiból föl-villan az örök «elv», a Deus, Szent Mihály zászlója: Quis ut Deus? Csupa tévtan, de Isten az elv. Csupa ledér, frivol könnyelműség, «Isten» a fenéksúly; az a teremő! Mily elv? Minden ízéd, minden parányod, minden mozdulatod: minden Istené. Isten bírás, jog, kényszer, hatalom! Minden! Ime e gondolat gyökerén sarjad az a sok lánglélek, kik Istenért élnek; ebből mint tűszivárvány ragyog az «Omnia ad majorem Dei gloriam». Ó, hogy égeti velőmet, mintha csak izzó görög tűz olvadtott le volna rá. S hogy szeretném magamban s másokban világrendítő hatalommá tenni! Isten — Dominus; igazságai — dominans, regens; fölénye — vele szemben közhódolat: ész, tudomány, művészet, kormány, politika, intézmények. Ó, suhanc, rongyos, kiéhezett, megevesedett racionalizmus! Ó, aposztazia Istentől hitben, észben, életben! Ó, borzasztó örvények, mily titáni karok fognak ismét kitölteni! Ó, fönséges isteni, emberi harmónia! Ó mű, melyet Krisztus létesített a földön, leomolva, romban, dísztelenül, ki fog fölemelni? Elv, elv! Mivel zúzhatnak és mállaszt-hatnók össze ezt a nemtelen, nyomorult korcsszülöttet, a racionalizmust? Ime ez elvvel! Hatolj át ezen! Ne engedj! vérig! Minden Istené. Ó, mily méltóság és bensőség és teljesség tölti el majd lelkedet!

Mire jó a filozófia? Elveket kutat, azokra utal: csak azt! Könnyű portéka az ész elvek nélkül, Velence sárra építve, cövek, cölöp, karók nélkül!

Máj. 12. Ma a pokolról meditáltam. Rettenetes az a hely; megfagyott a vérem. Hanem hát a szegény világ mit csinál? Úgy látszik, nincs tájékozva; nem ismeri veszedelmét. Ó, először a papi szívben kell az igazságnak életté s érzelmmé változnia, s úgy kihatnia; előbb nincs megtörve, nem táplálja a népet. Mi a pap? Igazi sacramentale. Argumentuma a vallás isteniesedésének. Benedictio! S milyen óriási hatása. Vonz magához mint a mágnes. A kegyelem van vele.

Máj. 22. Veni Sancte Spiritus! Ha kimutatod azt a nyomort, mely az észben s a szívben lakik, ó, hogy fog kitörni

lelkedből a Veni S. Spiritus! Ó, a szívnek gyengéd, zsenge hajtása, áhitat és istenfélelem! Oly gyengéd mint a két-napos hajtás a fatörzsön; tele van étellel; világoszöld s vörösbarnás; illatos kenet ragyog rajta, rezeg minden fuvallomban. Ó, ápdold bennem hatalmas s mégis bizalmas, messziről jövő s mégis otthonos Lélek azt, ami jót találsz. Ne engedd, hogy elcsenevészedjék, hogy fonnyadjon, hogy lankadjon. Mikor én jól kiérzem, hogy hol van az élet, hol a teljesség, hol a bensőség, hol a boldogság. Mintha fény sugarban övezőn s folytonos változatban kigyúlna a fénygyűrűből ragyogónalragyogóbb szín, szíporka tűz, pezsgő szikrázat, s játszaná a fény játékeit: olyan az érzélem a boldog, Szentlélektől telített szívben; változatos pompa, érthetetlen bűvölet; Veni S. Spiritus!

Máj. 28. Pünkösöd van; nem piros, de izzó és főséges. A Szentlélek valóban lejött; szélzúgás, tűz, csodás nyelvek, ezek jelei. A Szentlélek uralkodik, nincs vele ellentétben semmi, sem tudomány, sem művészet, sem ügyesség, sem ipar, sem civilizáció; sőt tökéletes összhang. Hisz mindez az ő műve. De hogy öntheti ki lelkét az ily fenséges művész «minden testre?» Ó, csodálatos irgalma Istennek! Mutatja, hogy a természet minden remeklése fölött közvetlenül elvezeti magához a lelkeket, hogy a természet csak szőnyeg, mely oltárát díszíti. Szent és hatalmas székfoglalója a Szentléleknek a pünkösöd ünnepe; amennyivel nagyobb e Lélek saját műveinél, annál többre kell becsülni ezt a tüzet, ezt a fényt, ezt a színt, értem a kegyelmet, a természet színeinél, ezt az életet a természet virágzásánál, ezt az erőt a természet erőinél. Mindezek imádják.

Máj. 30. Szent Péter beszéde pünkösöd napján a mély meggyőződés és a közvetlen praktikus kívánalmak szónoklata. S az eredmény? Nem azt mondták, hogy szép volt, hanem: mit cselekedjünk? Tartsatok penitenciát... és elveszitek a Szentlelket. Mennyire hangoztatja: teljes bizonyossággal tudja meg tehát Izrael egész háza stb... Csupa praktikus eredmény, s az élet, mely a Szentlélek folyamának mentében fölvirágzott, mily csodás és iránytadó. Ó, csókolj meg engem Jézus: a Szentlélek a te csókod!

Júl. 5. Krisztus az én szerelmem! Úgy szeretem őt, oly tisztán, oly ártatlanul, hogy édes méz és langy illat tölti

el mintegy keblemet. Kitágul szívem, de nem erőlködve; nem, hanem vágyai kedvében, természetes kedvesen mint a virág kelyhe. Úgy szeretem őt, hogy tiszta és alázatos kívánok lenni vérem árán; ő, mikor az a lépcső, mely szentséges szíve, lángsebéhez vezet! Ha én is lángsebet veszek fel lelkembe, akkor óriási léptekben haladok; tovább érek egy nap alatt mint mások egy év alatt. S e lángsebből édes bölcsesség csepeg: bölcsesség, mely oly mélyre lát és átérti, hogy minden semmi, hogy az egész világ, felhőivel, napjával, virágaival, dalaival, berkeivel, suttogó titokzatosságával — minden silány, silány ahhoz képest, amit egy Isten-szerető szív rejt. Mondd csak: miért adnád oda csak ez érzetet is? Miért adnám oda azt a koronát, mely csillagsugárból szövődik s a föld királyává tesz? Mivel cserélném fel a trónt, melyen mindenekfelett uralkodom, szemeimbe lemosolyg a Szent Szűz bájos mosolya, ragyogó arca liliomsugárzása, ajka szende kelleme? Mivel cseréljem? Ó nem cserélem! Szeretem őt is, őt is. Lelkem galambját, tubicáját, gerlicéjét! Légy hát tiszta s alázatos! Ha ez leszesz, mennyi lelket teszsz tisztává s alázatossá! Mint az édesanyában a szerelem életető tej-forrást fakaszt szíve gyümölcseinek: úgy az isteni szeretet a küzdelmes bajvívásban és szenvedésben a kegyelem s az irgalom forrását fakasztja — tán nagyon sok lélek számára. Legyünk anyák, a szerelem felfogadói és gyümölcsötzetői.

Aug. 18. (Lainz.) Telidesteli szívvel lépek az Istenhez. Őt keresem, ha tán megtalálhatnám. Leteszem lelkemet eléje, s élvezem teljesen fuvalmát. Istennek szolgálni programom; mindent magába zár, s ki a megmondhatója, hogy mennyire kívánom ezt. Különösen megragadott a gondolat, hogy mivel Isten teremtménye vagyok, szolgálatára szenteljem magamat. «Se suaque omnia laeto corde Deo offerat . . .»

Valaki gondolhatná, hogy ha nagy hivatalra tesz szert, többet fog tehetni Isten dicsőségére. Úgy látszik, hogy ez nem isteni gondolat. Minden isteni mű (csak erről lehet szó) az Isten lelkében fogamzik, s csakis általa érheti el befejezését. Azért gyökere, eredete, célja a szentség. És pedig ismét (csak erről lehet itt szó) mindenkinek saját szentsége. Erre vagyunk a földön. Mások megszentelése csak eszköz. A termőgyökér az egyedi kis világ. Az exercitium csakis ennek szól. *Ego et nemo alius homo et creatura et accidens.* Ó, zárkózzam jó be, jó el!

Aug. 18-án este. Az Úr Jézus kiválasztott és fölcent; ó, mennyire vágyódom, hogy azon áldásdús hatalmat a lelkek üdvére fordítsam. Szépen misézni s a szentségeket ájtatosan kiszolgáltatni nem nehéz; lesz is bennük erő, mert nem a mi cselekvényeink; de ahol a mi cselekvényünk lép elő s az Isten csak concurrens, ahol a szubjektív gondolat külső alakja, a szó lép föl, ó, ott kell szentség, mely levonja az Isten segélyét. Akkor lesz hatásos a szó is, ha az Krisztus szava lesz, mint hatásos a szentség, mert Krisztus cselekvénye. Szentnek lenni, ez a valódi hatás forrása; áldozni, megtagadni, megvettetni!

Aug. 19. Szeretnék úgy írni, amint érzek. Vastollal sziklapadra; oly erővel, oly mély vonással. Mit? hogy a bűn utálata, undora, förtelmes pártütő gyalázatossága, vért lázító és minden tehetségünket megdermesztő alávalósága oly szúrósan mint a tűz, s oly élesen mint a villám lebeg lelkem előtt. Erre valók az exerciciumok: kipréselni az alvó, fonnyadó lélekből azt az életerőt, melyet Isten adott természetes érzületébe, markos öntudatra hozni benne mindazt a kötelmet és tartozást, mellyel Istenhez fűződünk láncos kötélekkel, melyet bármely életvihar sem tép el. Ez az, a férfias, nem, az isteni elszántság, mely a mély belátás és kegyetlen önmeggyőződés kötelén húzódik s tekerődik a lélek köré, s mintegy sodronytekercset képez, melyen a bűntől való irtózás, mint sötét, felhős égen leszakadó villámtűz átrobog; s lelkünk a delej — jaj, hogy izeg-mozog, szinte kikelne, szétolvadna, megszakadna; új meg új folyam, tűzfolyam; igen, mert tűzfolyam a gondolat fénye s a rajta felcsillogó érzelem. Mit csinálsz, szegény lélek? csikorog valód! de nem bírsz szabadulni; nem! Hiszen szabadulni nem kívánsz; nem bírsz megsemmisülni, hogy ne kelljen látnod, érezned, hogy életed valóján borzalmas élő kifejezést ne találjon a bűn rémületos, csúf, irtózatos, borzasztó valósága. Jaj, bár halállommal jóvátehetném! Ó, hisz lázad, bomlik bennem ész, értelem, képzelet, emlékezet; mintha fogyna erőm, mintha ájuldoznám; hiszen úgy látszik, megsemmisülök. De nincs, nincs kifejezve! Erőteljes élő ébredése, a bűnt utáló léleknek! Mintha acélsodronnyá változnának idegei, s vaspálcákká izmai, mintha áthatlan pajzsa domborodnék melle, mintha tűz gyúlna szívében, mintha villámok indulnának a szívből s a szemekből kicikáznának; mintha valami varázslátomásba merülne az ész, és minden tehetség,

minden sejtje végerőfeszítéssel egy teljes, mindent záró aktussal foglalkoznék, mely a szív s az észből fonódnék, s koszorú gyanánt kinőjön a mindent szépségéért és fölvirágzásáért feláldozó s önmagát szétbomlasztó test- és lélekből, melyet az ember nyomora és bűne jóvátételére, tehetősége s jósága romjaiból kikeltet és felajánlt. Ó, a bűnt utálni, gyűlölni oly mélyen, hogy a gyűlölet gyökerét ki ne szakíthassa orkán, mely a Tátrát is kidöntené! És tenni, tenni, mindenütt tépni, mindenütt irtani! Gyermeteg érzékenységgel, de acélizmos karral. Úgy mint előbb, úgy mint régen! Megegyeztetni a gerlice bűgását az oroszlán törtető, méltóságos hatalmával. Sírni, sírni a kápolna csendjében minden bántalom felett s keresni, kutatni s fáradhatlanul dolgozni; oly szívvel mint egy kedves galambja az Istennek, mely fátyollal fején, angyali arccal, csókra készítő szépséges szemekkel imádja Jézust valamely román szentély csendjében, s oly lélekkel, melyen a könny feltja nem látszik, melynek, úgy látszik, forrása benne ismeretlen, mely a szemekből csak oly pillantást lövel, mint a hadvezér a romok és testroncsok labirintján. Szeresd tehát az Istent! Értem, elég!

Aug. 19. Mint liliputnépség, mely fölécifrázott póznákra mázskál, az egyik a másik nyakán, közbe még rüg is egyet a felső az alsóbbra, töri magát, hogy ki ér fel előbb, s aki már valahol megvetette lábát, az önérzetes duzzadozással néz szerteszét, sürgősebb dolga sincs, mint hogy mutogassa magát: olyan a világias, karriérben ügető emberiség. Igazi Reitschule, cirkusz; olyan keserű is a mosolya, mint annak a galoppírozó komédiás leánynak a dunaparti cirkuszban (1887 aug. 9-én). Az ezt megvető emberek pedig mindig erőteljesekek; de hogy holdogok is legyenek s ne legyenek másféle bolondok, Istenért való munkálkodásban vessék meg mindezt!

Aug. 20. A langyaság jele, hogy az ember a meditációt, a szentséglátogatást, a lelkiismeretvizsgálatot lassankint kirtja, közben abba is hagyja; hogy a meditációt és az imát benső lelki érzelem és haszon nélkül végzi; hogy a lelkek üdvében lanyhul és apad; hogy a külső élvezetek<re> és szórakozásokra szívesen fanyalodik; hogy könnyen ítéletet; hogy csinyán<való> és tiszteletes bánásmódra nagyon rártartós; s hasonlók.

Magamról érzem, hogy ez iskolai év, 1886—7 második felében gyorsan alábbhagytam; midőn elhagytam a medi-

tációt, az a gondolatom támadt; no lám, hisz jó lehetsz te meditáció nélkül, nem érzesz semmi hiányt, s másokat is helytelenül ítélsz meg, ha a meditáció hiánya miatt őket kevésbé buzgóknak gondolod. Mindez lári-fári és szemfényvesztés. Őrizd a benső meleget s ne engedj. A benső, termékeny és alkotó erőnek száz meg száz fokozata van. Gondoskodjál, hogy teli légy, s hogy e benső feszerő minden tehetségeidet mozgásba hozza; ez a normális állapot. Megvan, ha mozgat; ha pedig a sok gondolat, tehetség és erő úgy lóg mint kukoricatörés után a megtört levél a törzsön (a száron); akkor baj van. Gyónni, bűn nélkül lenni, jót olvasni, templomot, egyházat szeretni — ezeket sürgesd, bárkivel beszélsz.

Aug. 20. Este van, ablakomból látok egy közel, hosszú magaslatot, szélét erdő borítja, szántóföld, szőlő, kertek, villák váltakoznak rajta. A nap búcsúsugárait önti gerincére. Lám, itt ez íróasztal mellett, ezzel a tollal kezemben, mellyel kiírhatom, hogy nekem nem kell semmi, csak az Isten, e ketyegő óra előtt, melynek szökcse percmutatója a halálba rohanó idő futását percepteti fülembé, e négy fal közt, hol nincs bársony, selyem, szőnyeg, garnitúra, komfort, érzem az erény fonságát, mely belém önti szeretetét. Nyugodj meg; dolgozzál szakadatlanul Istenért; amit bírsz, akármit, de azt teljes, áradó szívvel. Mindig nagy az, ki az örökkévalókból él; s minden lélek arra termett, de nem mindenik bírja ki.

Aug. 20. A keresztény szeretet impozáns eredetiségben fölvilan a samaritánusról szóló példabeszédben. Ott merevül oldalt a zsidó felfogás, hogy kit szabad szeretnünk, s hogy tán nem lesz bűn, ha a zsidón kívül mással is jót tesz a zsidó. S a keresztény szeretet? «Kein Abwägen zwischen Freund und Feind, kein Unterschied des Stammes, des Standes, des Glaubens besteht vor der christlichen Liebe, welche immerdar denjenigen als den «Nächsten» erkennt, welchem sie den Dienst des Erbarmens leisten muss, wenn und weil er ihn bedarf.» A tudomány mindig letromfolva és lefülelve áll, valahányszor Jézus Szíve szeretetének, a keresztény erkölcs szellemének hatalmába belekötni, azzal disputálni készül.

Aug. 21. Követni akarom Krisztust az önmegtagadásban, a kellemetlen sokfélének eltűrésében az erény útján. Alakja mindig imponál. Ellentmondás, akadék, lustaság, massa iners, közöny, csupa ellenség mások részéről, külről.

Hogy felelj e támadásokra? Pattantsd vissza a csapást; parirozz! Vagy tán támolyogsz, görnyedsz, roskadsz? Akkor hát jól találtak. Ez roppant fontos megjegyzés: Krisztussal tartok; utam tehát az önmegtagadás, a szenvedés, az alázat, a megvetés. Ez még mindeddig írott malaszt. Még nem értem jól.

Aug. 21. Éljen Jézus, szívem ura, lelkem jegyese! Éljen a Szűz, a szeplőtelen mennyei királyné! Éljen Szent József, az áldott, őszbeborult, patriarkák patriarkája. Ma gyóntam. Lelkem felszabadult; kikelt nyomora, tehetetlensége bilincseiből, fejletlensége gubójából; fellélekzett a lelki szabadság tavaszi fuvalmán. Ez az a fennkölt gondolat, mely nagyot fogalmaz, kőben, ércben, ecsettel, tollal; ez az a boldogító béke, mely Jézus Szíve sebéből árad éltető csermely gyanánt, virágos diadalkapukat csókol útjában, cseveg az árnyas part tekervényei közt, mindenütt kering, mindenütt szökik, nem erőszakos, nem búskomoly; csak vidám szava van, s nem fogy ki ajkán: reggel a hajnallal, éjjel a csillagos éggel, nappal a hozzá lehajló finom zöld, kék, piros, szőke virágfejecskékkel elfecseg. Ó, ha a szív tele van, hogy hímezi ábrándjai fátyolát, hogy szövi boldogsága menyasszonyi ruháját, hogy köti csendes, mezei tiszta örömei koszorúját; azután újra kezdi s mondja: boldog vagyok. Tartsd meg e teli, tiszta szívet, melyet édes béke, szent szeretet koszorúz, s nyomd magadba e virágfüzér tövisét, a szent élet nehézségeit, küzdelmeit; minden sebzés új forrást nyit, s minden seb új virágot kelt a Jézus-szeretet s az érte küszködő s törő lélek önértetén.

Csók alakjában nyomom egész ártatlanságom s boldogságom tengerét a keresztre, rálehelem ezt a telidesteli lelket, s azt mondom: Magasztalja az én lelkem az Urat; mert nagyot tett velem s rajtam s bennem az, ki hatalmas. Ez volt penitenciám is!

Széttépem bűnjegyzékemet; három általános gyónás van benne; az első végén ez áll: 1884 júl. 8-án: Christo vivam, mihi moriar. Vivo ego, jam non ego. A második végén: 1885 júl. 3-án, a hó első péntekén gyóntam, mély lelki nyugalom követte a gyónást, érzem az Isten kegyelmét! A harmadik végén: 1886 júl. 9-én, gyóntam az évről. A negyedik most, ma, 1887 aug. 21-én volt s fentebb olvasható dicsérete: a szabadság lehelete!

A Nagyboldogasszony ünnepi első noct. első lectiójának responsoriuma főnséges képet nyújt a Szűzről: patak partjá-

ról felszálló galambnak mondja, illatpárázat veszi körül, a tavaszi nap eleven pompáját öntik köré a rózsá- és liliumberek.

Aug. 21. Mélységes minden hittitok ; kell magabamélyedő lélek, hogy feltalálja értelemgazdag nyitját. Ilyen a megtestesülés titka. Valami rendkívüli nagy, világ folyását megakasztó esemény ; minden történetnek központja. Hol pőrölyökkel, hámorokkal dolgoznak, ott vesszőparipát és sáros lovacskát ne keress ! Az Isten-tanács a mindenhatóság műveinek színhelye. Nagy, világot roppantó emeltyűk. — Ezt kell kifejteni !

Aug. 22. Qui laetificat juventutem meam ! Velcm legalább úgy tesz az Isten szelleme ; felráz. Érzem, hogy alább-hagyott törekvéseim, érzelmeim, szóval lelki feszerőm hőfoka ; de újra nekimegyek ; átkarolok mindent ; minden gyakorlatot, mely melegített, minden gondolatot és eseményt úgy szövöm körül, úgy illesztem benső kis világom sugárzó, gyengéd, csirázó, nyíló fái, virágai, kövei, csillagai közé, mint régen ; oly buzgó, oly epedő, oly érzékeny, oly sürgőldő, csakhogy erősebb, mint régen. Oly ájtatosan imádkozó, oly gyermekdeden, isteni félelem- s szerénységben tündöklő, mint régen ; új föltételek, új aspirációk hasonló termékenységgel, mint régen. Ó Jézusom, alázat, szegénység, önmegtagadás példaképe !

Aug. 22. Rábizás az isteni gondviselésre, készséges engedelmesség, megnyugvás az Isten akaratán — íme erények, melyekhez gyermeki kedély, egyszerű hit kell. Örvendek és sietek gyermekké lenni, hogy rábízhasam magam az Isten gondviselésére, hogy az Istent lássam minden eseményben legalább mint olyat, ki azt megengedi. Kapaszkodás, számítás, kalkulálás, intrikák félre, csak nagy, lángoló Isten-szeretet és tette szánt buzgalom. Ezen erények az élethől száműzettek s velük jár a boldogság és a megnyugvás édes anyja. De másrészt küzdeni azon polcon, melyre állított az Úr, pl. a szegénységben a megélhetésért.

Aug. 22. Bárcsak élhetnék a szent engedelmesség és az elvonultság csendes falai mögött. Szeretem az egészen Istennek felajánlt életet ; ha most felteszem magamban, hogy az elvonult életet kedvelni fogom, nem zárom ki a tevékeny munkásság terét ; nem is lehet, de tudom, hogy az út sikamlós. Hogy válasszak pl. spirituális állást ; vagy pláne utána járjak ? ! Vagy Esztergomban maradjak-e ? Máshol mégis csak többet

tehetek. Ha tölem függne, egyet gondolnék s mennék jezsuitának. Dolgozni Istenért; áhitozásról szó sincs! P. Steinhuberrel is beszélék.

Aug. 23. Mint életet lehelő tavasz, úgy üt be a lélekbe a gondolat derűje s az érzelem duzzadó életkedve a «duo vexilla», a két zászlóról tartott elmélkedés alatt. Szegénységet, megvettetést, fájdalmat szeretni, szóval a nyomorból paradicsomot varázsolni, s mindenből, ami a világon csak lenyomhat, gyúrhat és türtethet, abból ébbe emelő gépet alkotni: aki ezt bírja, az ugyan megemberelte magát, s bátran nézhet bárkinek szemébe. Az ilyen lélek óriás; nem beteges, nem zilál, nem hektikus, hanem talpratermett hős aspiráns. Csak e fuvallatot a lélekbe s úgy hasítja a küzdelmek s ellenkezések tengerét, mint a háromárbocos hajó, mikor valamennyi vitorlája feszül. Nem lehet jobb iskola a jellem képzésére a theóriában, bölcseséggel való eltöltésére, az emberi tekintetek alól való felszabadítására, mint ez az egyenes, szilárd, nyílt utánjárás a szegénység, a megvettetés s a szenvedés világot váltó s Jézustól fölszentelt zászlója után. A szegénylős, a bátortalan — főleg, mert emberekkel nagyon is számoló — lelkiület a nagy gondolatok e kohójában úgy pereg le, úgy szívárogo le, mint a salak a nemes ércről. Most, midőn e gondolat férfitalkító benyomása alatt érzem az igazi fönség szívüktetését, behelyezkedem egy kanonía vagy püspöki palota termébe, szőnyegen állok, selyembútorok kitarják karjaikat, művészi órák mozognak különféle tempókban, csillárok színesítik a beáradó fényt, az asztalon szép illusztrált munkák pompáznak, az inasok lábujjon recsegtetik a parket-padlót — nézek s érzem a szentséget, mely sok szívet eltölt, véletlenül az arannyal hímezett ezüstlapú tükörbe tekintek s azt veszem észre, hogy gúnyosan mosolygok a — komédiára.

Aug. 23. Számptalan személy, dolog, szó, esemény, tett — mindmegannyi szál, kötődik bele az értelmi, benső világ szövőszékébe; kellemes, kellemetlen, amint jön. A szenteken bizonyos egyszerű észrevevését látjuk azon jónak, melyet itt, e személyeken, ezen körülmények közt tenni lehetne. Ez az egyszerű felfogása az Isten érdekeinek nagy tökélyre vezet. Arra az apró, szakadatlanul ránk befolyó benyomásra jól reagálni — ez az erős lelkek jellege. Reagálni Krisztus szellemében — ez a keresztény tökély jellege. Reagálni a kellemetlenre, a kínra, a sértésre, a hamis állításra, a köny-

nyelmmű szóra, az ellenszenves személyre, a hízélgésre, a tolakodásra, a szerénnyteleniségre, a szemtelenségre a hitből; felvenni s feldolgozni ezt, akkor lesz anyag fényre (a gondolatban), tűzre (a szeretetben), törhetlenségre (a buzgóságban), színre (az érzelemben), kiapadhatlan szófolyamra (a szónoklatban), pompára és bőségre (az érzelmi kis világban). «Azt a kis patakot, mely a szívet hajtja, ha egyszer kiapadt, ki nem pótolhatja tengereknek árja.»

1. Ne bosszankodjál oly állításokon, melyek Krisztus szellemét nélkülözik. 2. Iskolában ne dörögj. 3. Imádat mind buzgón végezd. 4. Csendes, megfigyelő pozícióba helyezkedjél, mikor valakivel érintkezned kell. 5. A viseletben nyugodt s emberi tekinteteket megvető légy. 6. Ne jeremiáskodjál, hanem tedd meg buzgón mindazt, amit tehetsz, s másokkal is e szellemben beszélj.

Aug. 24. A keresztről meleg lehelet száll meg; enyhe, andalító, nyugtató. A kereszt élő fa; mintha csak érezne, úgy hat miránk. Minden exerciciumban nagyon jótéveően hatott rám a kínszenvedés megfontolása; vonzott, s midőn belévettem magam, édesen átölelt. Támadtak akkor bennem édes vágyak, máskor nem érzett, nagylelkű érzelmek. Azért mindannyiszor feltettem magamban, hogy a kínszenvedésről többször elmélkedem. Most is úgy akarok. Hogy a kereszttől igen távolesem, hogy inkább áhitat mint élet a keresztben való hit, észreveszem nagy érzékenységgem a külső tisztelet iránt. Mily gyerekes s egyszersmind beteges lelkület! Szívd magadba Krisztus kínszenvedés szellemét s örvendeni fogsz, ha megvetnek. Ez a lelkület a fönségesnél magasabb, az éggel határos. Tehát 1. édes-keservesen siratni az Üdvözítő kínszenvedését, járulni ahhoz valami csak sejtett, még át nem értett szívteltséggel, s kopogni nagy alázatosan; tán egyszer csak megnyílik az az édes forrás nekem is. 2. A keresztről hősi szellem is leng; az, hogy Krisztusért szívesen elviseljük bántalmat, megvetést, fájdalmat, sőt, hogy ezek után vágyva kapjunk. Krisztussal szenvedni, ó, ez az a varázsszó, ez az az ihletes gondolat, ez az a felfoghatlan termékenységgű gyökér, melyet nem bír sarjadzásában, hajtásában elfojtani hőség és fagy, közöny és gyűlölet; csak maga ölheti meg magát, azáltal, hogy nem akar többé lenni; vagyis a szeretet halála csak akkor áll be, ha nem akar többé szeretni.

Aug. 24. Jézus Szíve töviskoszorúja édes szemrehányás,

mely buzgóságra gyullaszt. Ó alázat ! Hol, merre jársz, távol lelkemtől? Szánalommal, elnézéssel, részvétellel lenni a bűnösök, a lelki szegények, az elesettek iránt — ez is alázat. Borzadni a büntől s ugyancsak abban a borzalomban leereszkedni a szegényhez — mindkettőt egyesítsd. Ó, az alázat nem gyengenség ; az alázat férfias, komoly, higgadt gondolat, oly komoly, s oly erőteljes, amily mély igazság. Jézus szeretete keresztet tűz ki lángjai taréjára ; ily szeretet kell, mely szenvedni s túrni tud. De ez a szeretet nem érzelmes, kopár, szikkadt, mint a szikes pusztabucka? Nem ; szeretet kell, mely megtöri a szenvedés, a kellemetlenség fulánkját ; győzelmes szeretet kell ! Ilyen szeretet kell belém, ez egybeforr az alázat férfias nyíltságával s a lélek erejét alkotja.

Jézus Szívét megismerem 1. az evangéliumból, 2. az imá**⟨**ból**⟩** és elmélkedésből, 3. az erények gyakorlatából. Jézus Szíve lehelete : az elszánt, buzgó, lelkes, nem engedő, érzékeny lélek, mely alázat**⟨**tal**⟩** és szenvedéssel koszorúztatik. Csodálatos ellentét — ; ezt az ellentétet csak az élet önti át összhanggá.

Aug. 25. Az Isten mindent adott, s magát is akarja egészen átadni. Mindenben művel és dolgozik, fogdos engem, ha valahogy elragadhatna-e. Az Isten csodálatos közelségét a teremtményhez, s e közelség szeretettől telített melegét csak mély megfontolás után érthetjük át ; akkor aztán szívünk felszökkel, égni, szolgálni kíván. Ha Isten folyton, mindenben, személyesen örök szeretettel gondoz és melenget, minden tehetséget neki adni, minden erőt érte megfeszíteni, ez kívánatos, nem — ez dicsőség. O sacer status religiosi famulatus ! Tehát égj s buzgó légy. Légy harmatcsepp, mely virágon reng, s felszívja a napsugár. Ha erőteljes akarsz is lenni, maradj gyengéd. A törzsökös hársnak is csak oly virága van, mint csemetéjének. A lélek, mely férfiasságán alulvalónak tartja a gyengéd, figyelmes szeretetet, talán haldoklik. Légy kicsiben mindig buzgó s mindig fogékony.

1. Járj az Isten jelenlétében, s gondold meg néha, mint tesz, cselekszik körülted. Aranyport hint a verőfényes légbe, tiszta kegyet. 2. Légy áldozatrakész. Minden, ami kellemetlen, ami sért, gyöngy, mely az égből leperreg. 3. Légy gyengédén ájtatos, a kis önmegtágadásokban, a röpimákban, a természetnek Istenben való szemlélésében. 4. Légy nagy-buzgó, ahol a *lelken* valami jót tehetsz, főleg a tanításban s a gyóntatásban. 5. Légy tartózkodóbb a fiúkkal való társalgásban,

de csak azért, hogy komoly, szent dolgokról beszélj. 6. Egészen Istennek, aspirációimban is; jó szeretnék lenni; megpróbálok elszántan, mert múlik az idő.

Aug. 30. Szívem nagyon tele van, oly forró mint a nap tüze, mely a magas égről rezeget és hullámszik rám. Jót tesz ez nekem, hogyha éget, hogyha hevit, mert hisz ez a külső érzés a bensőnek megfelel. Ó, én szeretem Jézust, lelkesült szívem egyetlen szerelmét; a bokor suttogásában, a virág színében, a tágas égboltnban, a leveleken áttündöklő fényben, a mindenben őt. S hacsak találnék szót, oly égit, ha találnék gondolatzsarátnokot, oly izzót, s ha akadnék fergetegre, mely a villámmal versenyt fut: akkor gyujtanám fel a világot s kitárnám először mellemet, hogy ez a tűz reámcsapna!

Szept. 15. Ó, bár sírhatnék mindig szívem benső megilletődésétől; oly jól érzem abban magam; midőn Krisztus szívembe jön, suttog nekem minden gondolatom, minden vágyam, érzelmem, félelmem ő róla, hogy mily gyengéd, mily enyhe, mily szelíd, mily édes, mily lágy, mily kedves; s akkor olvadozom; úgy szeretem ezt a lehet, mely a lélek szerelmes illata.

Ó, de a bűn! az a harc, mely ott kezdődött vívatni a csillagok közt. Az az enyészet, mely hollószárnyakon ereszkedett felénk. Ó dölyf, ó szellemek lázadása. Romjaitokat siratjuk s borzadunk. Az az első harc teljes volt, részletekről teljes bűn, s Isten, a győztes részéről teljes büntetés, teljes átok, teljes szenvedés. Ó sírjunk, hisz szeretnők őket, ha ismernők!

Szept. 18. A Szent Szűz lelkébe merülni, hogy megismerjük fájdalmait... Milyen volt anyai szeretete, melybe bele-szőződött egész hite, reménye, lelkesülése, az egész nép s emberiség hite, érdeke, üdve?! Azok a hangok, melyek a Magnificatból átcseengenek; azok a nagy, magasztos nézponatok! Benne minden tiszta, hevülő, szűzies, anyai szeretetté változott. S ez a szeretet hogy értette meg Fiát? Hogy értette meg fájdalmát, bánatát, keservét. Arra a tiszta, gyengéd lapra, lelkére, mily éles vonásokban szállt minden egyes benyomás! Mit lehel, mit suttogott lelke? minő képeket? mennyi gyengédség, bensőség volt bennük, mily színváltozat? S abba a fájdalomba nem vegyült keserűség — nem bosszú. Az a fájdalom önmaga fölött is volt; mert érte is szenvedett

Krisztus. De ő azt a Krisztust már szerette, ezek pedig még nem. Ő apostola akart volna lenni; ő minden bűnöshöz külön akart volna menni. S ez a pietà oly mély, oly meleg jelenet, oly factum, melyből ki nem fogy az érzélem. Minden művészet megpróbálkozik! Elismeri minden ember, hogy ez páratlan s egyetlen. Tiszta és érintetlen mint reggel az ég s a levegő, csak úgy reszket; oly teli van, oly bőven van, s mégis egészen átlátsz rajta. S az a pír vagy az a napsugár, mely a hegy mögül árad bele, az is oly gyengéd leheletszerű rajzban festi útját. A Szent Szűz lelkén, azokon a liliomszövésű gondolat- és érzelemszálakon, hogy rajzolódik a fájdalom, a könnyörület, a szánalom. Azon a szemsugáron, hogy veszi észre ezt a bánatos fátyolt!

Ó édes, csendes merengésem, ábrándozásom, mély érzésem, forró lelkesülésem lelke, forrása, gyökere, édes, bánatos Szűzanya! Hogyha csak felfoghatnám, ami szívedet tölti, azt a kegyelmetes, azt a résztvevő, azt az olvadozó fájdalmat, melyet a kereszt alatt éreztél; annak minden árnyalatát, mely a teremtmény mély imádásából és hálájából és a teremtő szerelmes áldozatkészsége megcsodálásából eredt — ez volt a mélységes, hódolatos, alázatos érzélem, mely az «Isten szolgálója» első dísze! azután, mely az anya résztvevő lelkéből, de milyen anyáéból, abból az Isten lelkesítette anya lelkéből, kinek szeretetét minden érzélem, a nép, az ősök, az emberiség nagy reményei, hite, vágya, minden nagy és nemes fokozta, s annak a szerelmes fiúnak szenvedései megtekintéséből eredt; azután, mely az Istent szerető s hozzá legközelebb álló lélek, Krisztus fenséges mély értelmének és érzelmének a keresztfán részesüléséből eredt!

Szept. 22. Csak a Krisztust! Hol vagy szerelmem lángoszlopa; céloom, mely felé szállok, rohanok, siklom, evezek! Ó cél, cél! vággyá válik minden ízem, s feszül s kinyúl utánad. S mennyi fény, mennyi erőtelj tölti el lelkemet. Hozzá vagyok kötve vasláncokkal; minden földi érzélem, tett és gondolat csak vízfodor, mely ingerli, de mozgatni nem bírja. S ó, ez az öntudat, mily erős, mily bátor, ahol keblében maga az Isten ég! Mit neki a teremtés szikrája! Mily nemes az a lélek, melyen csak az örök gondolat és érzélem képes csillámot gyujtani, képes tükrözni, minden egyéb fény tehetetlen, hideg sugár. Ó, tehát átadni magát. Minden szenvedélyt, minden erőt Krisztusban. Mily boldog a hadvezér, ki minden

erejét, amennyije van, s amennyi elég, kifejtheti, kinek minden szolgál: nap, szél, időjárás, völgy, hegy, fa, bokor, árok, s a döntő pontra szegezheti biztos szemmel golyóit, ágyúit, lovait, embereit. Úgy vagyunk mi! Szép a hajó, midőn vitorlát feszíti szél, halad csendes, erős méltósággal: úgy én is, én is. Krisztus szelleme feszíti lelkem erőit!

Okt. 2. Nem hiába van ma rózsafüzér vasárnapja. Valami leheletszerű, tiszta, gyengéd érzület tölti el szívemet. Úgy tudom elképzelni, hogy mint kell mélynek s bensőségesnek lenni; hogy a hitnek csak úgy van gondolat- és érzelmi tartalma, mint bármely más fogalomkörnek, csak hogy sokkal bensőségebb, s azután mennyei, étheri, sugárzó, a természetet átszellemítő. Igazi oltás a természet fölé; nincs többé a merő természetesnek létjoga; mindennek fölfelé kell nőni, a kegyelem virágaivá fejlődni. Ne gondolj természetet, gondolj mindig kegyelmet. Ez tükröződjék eszményeiden, erény csillogjon szemükben.

Okt. 15. Semmit sem várni, nem kívánni, pénzt nem keresni, semmi cafrangot, semmi zsuzsát; csak egyet: Jézusom édes szellemét. Ő, ezt nem lehet beszívni Szent Péterben, nem lehet leolvasni a márványról s a díszről; nem, csak a szív olvadásakor lehet édes sejtelmét percekre érezni. Forrón szeretlek; önmegtagadás, önmegvetés, ó fönséges két menyeyei szárny, vágatok föl városok, mezők fölé, a csillagok közé!

Okt. 23. Ó, édes Jézusom, boldogok a tiszta szívűek, vagyis telik, egészen, csordultig. Az Úr kegye telíti, nincs semmi ür; a gondolat is teli, nem pöfeteg gomba. Én is szent mé-lázással vágyom ezután. Ó szívtisztaság, érintetlen báj, rezgő zománc, lehelet, harmat, ó honnan vegyelek? Úgye a bűnt gyűlöljem: de nemcsak a bűnt. Vigyázok a megbánt bűn nyomában is kelő érzéketlen, vak, fásult állapotra, s tisztítom lelkemet a bánat vizében s az önmegtagadásban. Mi szebb mint a tiszta szem, melyen nincs tisztátlan csillogás, melyen nincs testi benyomás, melyen a testi dolgok csak gyöngye árnyként lebbenek el?!

Okt. 30. Fölszenteltetésem hatodik évfordulója. Borús, ködös a nap, de verőfényes, színpompás lelkemben. E napokban érzem a kegyelem erőfeszülését, mely sürget és szorít, hogy buzgó legyek; főleg az Úr Jézus iránt az Oltáriszentség-

ben. S kitépném szívemet s letenném az oltárra tűznek. Örülök, s itt az Isten akaratát teljesíthetem; nem kívánok semmit, mindent hiúságnak nézek. Megnyugszom teljesen; nyugtatnom nincs mit; mert ez a normális állapot: lángolni Jézusért mindenben. Evviva Jesu e Maria!

Nov. 2. Lelkem éretlenségét érzem a kislelkű hangulatban, mely néha elfog, ha saját bűneimet s másokét banni szándékozom. Ez az üdvös szomorkodás nálam lehangoltságba, kislelkűségbe olvad át. Szent Katalinról olvasom: «Catharina musste stets bedacht sein, ihn (Neri di Laudoccio) seiner Neigung zur Schwermut und Verzagtheit zu entreissen und ihm die ihr selbst eigene starke und hochherzige Hoffnung einzuflossen». A hitnek boldogítani kell; lehetetlen, hogy sivárrá tegye a lélek mezőit. A túlzott visszavonultság beteges tünet.

Nov. 10. Ma az a gondolatom jött: ó, karolnám föl jobban gyónó fiaimat. X-nek tegnap azt mondtam: vagy rendkívüli szenvedélyből, vagy könnyelműségből vétkezik folyton; mit gondol, melyikből? Felelte: Könnyelműségből. Azon csak maga segíthet, válaszoltam, s ez hatott. Gyónás után hozzám jött s tanácsot kért: mondtam, hogy olvasva elmélkedjék Kempis Tamás megrendítő fejezetein; kellett volna ajánlanom: a szentséglátogatást, a gratiarum actiót, az önmegtartóztatást.

Nov. 19. Lesujtólag, mintegy összezúlólag hatott ma rám az Isten fölségének gondolata, mely nem válthat ki kellő megsemmisülést, megalázódást a lélekben. Azért hívták a szentek segélyül a világot: hogy köpjék le, vessék meg, gyalázzák őket. Azért karolták át elleneseiket. Ó, hisz ezek segítették őket alázatra. Ezek megkönnyítették nekik, hogy kellő mélyre szállhassanak. Ez megragadja lelkemet s én is kívánom, hogy megvessenek, megutáljanak, semmibe se vegyenek engem!

Dec. 8. Szobon voltam. Prédikálni akartam; szívem oly teli volt. Szerettem volna kiönteni, szeretném most is tűzárrá változtatni. A plébános beszélt valamit Amata t.-ről; mélyen megrendültem. Tavaly karácsonykor a márianosztrai iskolában oly mennyei benyomást vettem tőlük, s most mindkettő kint van a paradicsomból. Ó fölfoghatlan átka az emberi szívnek! Leborultam volna lábaikhoz, megcsókoltam volna lábnyomukat, úgy becsülöm, úgy szeretem az Isten lelkét s annak az emberi szívben való kinyomatát. S most, most!

Ó, lelkemet fájdalom szúrja át! Ó, csak előbb föl, föl az égből De jönnek-e utánam? jaj! nem jönnek? Ó rémület.

A bűn által a lélek és a test halála, a lélek és a test rothadása, a lélek és a test végzetes gyengülése és a semmiségbe való hajtása lépett a világba. Hogy mi a lelkek rothadása s a semmibe való hajtása, azt a szívek keserves s örök végzetes története illusztrálja. Valamint meghal szép és csúnya, itt úgy romlik szép lélek és csúnya. Valamint meghal fiatal és öreg, úgy romlik ifjú és vén. Még Istennek szentelt szüzek is esnek! mint Lucifer az égből! ó rémületes sorsa az embernek! Ez az a «fomes peccati». Egyedül a Szűz áll szeplőtelenül! Őt tartja az Isten ereje. Ő választott, első köve a kegyelem remek szentegyházának. Nincs benne semmi természetes romlás, nehézkedés, hajlás a rosszra. Ó áldott Szűz! Ó mit tegyek én!

Nov. 27. Dec. 4. Márianosztrán voltam.

Dec. 11. Ó pihegő, boldogító lelkesülés! Erőtéljes érzéssel lüktet benned a legédesebb örömréteg! Ime lelkem! Szentégeid mint az égből sziporkázó s égre fölcsapó tűzkohók! s én egyikből a másikba rohanok. Naponkint szentmise! főnséges szentség! Naponkint elmerülök az izzó lángtengerbe! Ó áldott, ó áldott a keze remeklése. Ez az áldozatos élet boldogító élet. Ó be boldogság, égni, lángolni, szétbomlani, átszellemülni. Hogy szeretnék mindenkit belevonni! Különösen a papokat; mennyi tűzfolyam indulna ki szívéből szerzetét, hogy lobogna föl itt is, ott is lángjuk, mint a kiegészített prairieben, ha a szélvész szétszórja a zsarátnokot. Krisztusom, én szeretlek!

Dec. 13. Te vagy édes Jézus, mindenünk. Ó, mennyi bűn van a földön; mennyi kötelék, rahlanc: te oldod! Mennyi tehetetlenség: te gyámolítod. Lelkünk ájul, ha belenéz e borzalmas esés örvényébe. Te tudod a bűnt! Ó mily szó! Hová lennénk e nélkül? Hogy el ne rothadjunk, hogy meg ne haljunk, téged eszünk, te mélyedsz belénk. Beléd vagyunk oltva. Nélküled nem léteznénk. Hogy kell szeretnem Krisztust, s hogy dobogjon szívem, hogy rajongjak érte. Ó, szent testvéreim, valahogy értlek. Csak meg tudnám tartani ezt az energiát!

Dec. 15. A kis Jézus karácsony napján szopta először az édesanyjai tejet Szűz Mária kebelén; adjon nekünk szerelmi édességet, hogy érte éljünk, haljunk csupa édes élvezetből. Ó, szívem rajongó, árasztó, özönlő mézfolyama!

Jan. 29. Mint a tavaszi esőben mállik a göröngy s csendes élvezettel szívja magába a mennyei éltető vizet: úgy mállik szívem göröngye az isteni kegyelem szelíd benyomása alatt; ó, mennyi boldogság, szolgálni Jézusnak. Csak ne lobogna, ne ingadoznék lelkem szerteszéjjel: 1. Buzgóság: benső tűz; áhitat; gyengéd szerelem; jegyesi figyelem; bűntől irtózás. 2. Önmegtagadás; bűnért elégtétel; képesítés nagyobb kegyelemre; hasonlóság Jézushoz. 3. Munkásság, mely Istennek szól. A módja, a neme különböző, de a cél egy. Gyóntatásban, prédikálásban, tanításban! Jézus, szívem szerelme, ne szakadj el tőlem!

Febr. 6. Ismét egy keserves nap! Az elkeseredés mások fölött többet árt nekem s nem használ senkinek. Pedig szívem mélyéből fakad; szeretnék ugyanis Krisztusért fölládoztatni. Ó de oly hitvány, gyöngé az én erőm. Pedig oly őszintén szeretnék Istennek élni, és önmagamat egészen megvetni; de nem találok módját. Keresek, de hiába!

Febr. 11., 12., 13. Édes napok, mert ismét az édes testvéreknél voltam, még pedig vendégszámban. Náluk ebédeltem, vacsoráztam, reggeliztem; a szalvétán, a vánkosokon ott volt a jegy † S. † V., megcsókoltam. Azután föltűnően megismertem, hogy ott mérgezők, gyilkosok meghalnak mint szentek, mert a testvérek áldozati szelleme kinyeri számukra ezt a kegyelmet. Ime mily eredmény! Máshol meg elvesznek a nem nagy bűnösök! Ó édes testvérek! mennyi kegyelem háramlik körülötökben mindenkire, ki szellemetek szelíd, enyhe, szeretetreméltó leheletét érzi. (Lásd Schlör II. 392.)

Febr. 22. Szerdai nap van, most jövök a keresztútról. Ó, a kereszt alatt arcraboruló Jézus, ó, megalázott fonséges Megváltó, már csak hadd sírjak. Nem gondolhatok csodásabb és lezűzóbb s amelletted édesebb és vonzóbb szellemet, mint mely a te kereszteted szerető lelket eltölti, amelyből ez a lélek

teli szívja magát. Az az önmegsemmisülés, mely csak «szegény» lelkével gondol ; mely csak üdvözülést, irgalmat keres, s midőn a kereszten találja, akkor fájdalomban elbódul. Az a gyengéd szerető szellem tölti el akkor minden ízét, minden sejtjét. Ezt a szellemet találok a rendekben. Csodálatos légkör : megsemmisülés és teljesség, alázat és hódítás, gyengédség és szigor. Mikor az a kereszt úgy bevilágol, úgy belesüt ; és a «szegény» emberi lélek átszegeztetik, átveretik. Penitenciát tart, keserűen sír, mert az összerokadó Jézus elől nem tud kitérni ; fölveszi azt a fölfoghatlan valót, hogy ő érte szenved. Ó, mily áldásthozóan és megnyerően vonult e gondolat : keservesen édes szeretetté változott egyes kiváló lelkekben, ezekből kilépett s maga köré választott népet gyűjtött, férfiakat, szüzeket, nőket s szentekké tette. Ez a szeretet mindent képes ; ez bírja, ez teli van s csak önmagával nem bír ; érzi teltségét ; folyton sóvárog, folyton eped, folyton reszket, nagyon, nagyon szeret ; szerelme él, közel van hozzá, szívében lakik, ösztönzi, sürgeti ; nem hideg eszme, nem emberi képzemény, édes szent valóság. Hasonlíts össze egy zárda-szüzet, egy kedves testvért valami humánus, filozófikus emberbaráttal. Csak érzületüket vedd. Az a közvetlen, természetes vonzalom, mely lelke szerelmét, kincsét, Jézusát átkarolja, kiben szíve minden vágyát s örömét összesítve látja, egyszerű természetes vonzalommal karolja át a szegényt is, kiben az imádottnak képét, testvérét látja, szolgálja, enyhíti. És a filozóf? az az emberi nem egységességének öntudatából indul ki a tette, tényre. Terméketlen magva ; nem ébreszt követőket ; nem bír melegíteni, boldogítani áldozat és kereszt által senkit.

Febr. 23. Hogy sokan a buzgón kezdett életet nem folytatják, annak oka az önmegtagadás félbenhagyása. Nem lehet az evangélium szellemét bírni önmegtagadás gyakorlata nélkül. Hány szép ifjú lélek korhad el később a papi pályán, mert nem gyakorol alázatot, nem szentséglátogatást, érzékfékezést, gyakori gyónásra nem jár, röpimáktól elszokik, a bűnt irtani megszűnik és az édes affektálást, mely a szeretet jellege (plus affectat quam valet), elhagyja. Azért kell mindenkiket ahhoz szoktatni, hogy Krisztus keresztjét saját szenvedésében megszeresse !

Febr. 24. A tudás, az ott duzzog, irigykedik, kutat, ítél, kevélykedik a farizeusokban, ezekben a legcélszerűtlenebb,

tökmaglelkekben, kiknek Krisztus, malaszt, üdv semmit sem használ. A hit pedig a kapufánál hagyja az önérzetes tudást s leborul Jairussal és üdvöt talál. A tudomány vak ablak, üvege bírja reflektálni a fényt, de nem nyújt kilátást a túlvilágba.

Márc. 7. A fiúk föl nem melegednek, ha nálam gyónnak is. Látom azt némelyikén, ki már a szemináriumot elhagyta s kinn a legprimitívebb pigra massa. Ma az egyik buzdításomra azt felelte, hogy könnyű azt mondani! Igaza van! de nem is azt mondtam, hogy nehéz. Öntevékenység kell a meditációban, imában, lelkiolvasásban stb.; az pedig nincs, s így nem fejlődik ki bennük a lélek.

Márc. 21. Tegnap este olvastam, hogy Dom Guéranger bús, megsebzett szívvel költözött át az örökkévalóságba, s mivel ma én is bús hangulatban voltam, azért a szentáldozás után az a gondolatom jött, hogy ez sem bírja tehát föllendíteni a lelket. De én azt el nem hittem; nem, nem! Mint tűzkemence, lobogó, ropogó lángokkal, vakító, szétözönlő fénynyel állt előttem az oltár. Mit merítettek ebből az angol vértanúk! Mennyi tüzet és odaadást! Mit merítettek az apostoli férfiak? Hogy—hogy nem adták meg magukat! Nem mondtak le, nem keseredtek el, nem hagytak föl semmivel. Lemonadás nem volt, mert ahol tűz és vér, tüzes vér, véres tűz özönlik, ízik, ott ilyesmit nem ismernek. Azt a képet, hogy Jézus szíve töviskoszorús tűzkohó, soha el nem felejttem. Nem, nem! tűz, tűz, tűz és vér, vér és tűz! Most, 1/28-kor reggel ragyog fel szobám falán a napsugár! Az örök élet, az örökös föltámadás képe! S az oltáriszentség ugyanaz, csakhogy nem kép, hanem valóság! Élet és föltámadás! És itt minden van! Számunkra s másoknak! Azért nem engedünk.

Márc. 23. A Szent Szűz fájdalmát bájos gyengédséggel futja be azon körülmény, hogy ő ott a kereszt alatt Krisztust önmagáért szenvedni látja. Nem kárhozzat, nem vádol hóhért s nagytanácsot! Nem; hisz Krisztus értünk szenved s legelőször értem. Lelke ragyogásáért, nagy fönséges szerelméért. Ne mondd Szent Szűz: ne szenvedj Fiam! vagy tán kívánod Krisztust nem szeretni? Vagy nem inkább érte mindjobban lángholni? Ó, akkor szenvednie kell: oportet Christum pati! Így marad mindenki szegény lelkére utalva, mely a kereszt alatt nő, erősbül, nemesbül. A Szent Szűz is szegény lelkével

áll Krisztus keresztfája alatt, s látja a kint, mely által lelke szerelmet s részvétet nyert — végtelent! Azért az ő fájdalma oly természetes, oly bensőséges; sír benne a szeretet, Krisztus szeretete; sír benne a legtisztább s legvalódibb hangon, saját bűnös, nyomorult voltának beismerésén, s beismerésén annak, hogy mindent e kínok által nyert. Mindent, még szeretetét is. Pedig szeretetet, még nagyobbat, még többet kíván. Így kell a kereszt alatt zokognunk, önmagunkat s bűneinket siratnunk. De ne sajnáljuk Krisztust! Ő, hiszen ha nem szenved, akkor mi nem szeretünk; s minél többet szeretünk, onnan van, mert mindent meghaladva szenvedett. Tehát szeressünk; szeressünk forrón, szüntelenül; miután Krisztus minden szeretetre már elegendő szenvedést tökécsített!

Ezt a gondolatot, hogy a Szent Szűz Krisztus szenvedésében önmagunkra, szegénységünkre — ezáltal a legvalódibb öntökéletesedésre fordítja figyelmét, fejtem ki a kórházban. Ez az első a szentekben. Csak így lehet az egyensúlyt fönttartani a jó élet s a világ bűnössége közt! Hogy el ne bízzuk magunkat, a mérleg rúdját saját semmiségünkre illesszük, melyet Krisztus szenvedésében látunk. Ezáltal lesz mély, hamisítatlan, valódi, bensőséges, ki nem fogyó! Ellenkezőleg, mily hamar kiszárad.

Ápr. 4. Tegnap este jöttem haza Zebegényből. Gyönyörű tájon legszebb ünnep a húsvét. Rügyezett az erdő, szivárgott a fákból az élet nedve, nyíltak az ibolyák, a tavaszi kikerics, s a levegőn átszűrődött a tavaszi illata. Ó húsvét, ó teli szív! Fölkelt a nap, szemembe tüzte sugarát, ó isteni jószág! Hogy mentem a zöldelő vetések közt, a kanyargó Duna ezüst lükre fölött! S este, mikor az erdők sötétlettek csak nyugat felül, hol nyílt a völgy, ragyogott hozzám az alkony lohadó tüze, s a Dunában tükrözött. Ó örök szép képe Istennek! Hogy áldozhatnám föl magam! Zebegényben egyszer-kétszer a gyóntatásban kifogyott türelmem. Másnap semmit sem türelmetlenkedtem, s éreztem, hogy így van jól.

Ápr. 12. Erőtéljesnek, ép egészségesnek érzem szívemet, midőn azon meggyőződés hat át, hogy az ilyen egyszerű, szerény, fiatal papocska sehol sem nyom a latban. Különben egészségtelen, gyengélkedő, mert hazug, csalfa, szemfényvesztő az én hangulatom. Ez az utóbbi mesterkelt, nem egyenes, — ez előbbi tősgyökeres, — bírja azt a szépséget, melyet a harmattól megesett tavaszi rét, s azt az illatot, melyet az

eső után áraszt az erdőszél. Ami egész képzettségünk<ből> s lelki alkotmányunkból alapjában hiányzik ez az erőteljes, valóigaz, félreérthetetlen természetesség. Ez nálunk nem jön meg, csak akkor, ha már kiterítve vagyunk. Nálunk az apáca sem az a minden világiast levedlett, minden kiméletet, figyelmet, bókot megvető Isten-szolgaló, hanem valami érzelgően be-futott jó lélek. Nem tudom, mi ez ; azt sem, vajjon amit itt írok, igaz-e, hisz szót sem találok rá. De úgy látszik. Olaszországban például nem oly szégyenlős, nem oly gyengélkedő ez a fajta sem ; nálunk mindenütt sok a bók, a fucus, a szemfényvesztés, az önámítás, a galantéria. Máshol nagyobb a szabad frank föllépés, de kétségtelenebb az erény is ; nálunk minden takarózik szavak, elmésségek, bókok, galantériák mögé — s úgy látszik az erény helyén is inkább gyengédség s érzelmes devóció ül.

Ápr. 27. Tegnap este a Herzberg által küldött rhetorikát lapozgattam s élénken fölfogtam a logikus célukat élesen fölfogó tanulmányok nagy befolyását a lélekre ; szemembe is tűnt néhány mondat a dogmatikus tanulmányokról s az elszánt törekvésekről, mint kelljen a gyónókban felkeltenünk azokat a legmélyebb gondolatokat : nagy szemrehányást éreztem ekkor csüggeteg, félénk, elsimuló életemről, melyet ott folytatok. Semmiesetre sem vagyok megelégedve magammal. Ime meditációm : az éles, világos, logikus ismeret eo ipso határozott, s az akaratban elszánt, erőteljes cselekvést kivált. Pl. a bűnnek, a lélek nyomorának, a szeminárium hiányának, az erény szükségességének, a rhetorika, dogmatika mivoltának éles, világos fölismerése az akaratban határozott, elszánt irányt teremt. Bírja tehát parirozni mások helytelen vagy semmilyen fölfogását, nemtörődését. Tehát megragadni ; anélkül nincs.

A világos ismeretnek még prezentnek, jelenlevőnek, hatónak, nem pedig elflíkozottnak kell lenni. Ez egy új momentum ! A gondolat jelenléte ! a többinek hátraszorulása, bizonyos hegemonia ; ellentétben a szórakozott lélek piaci tarkaságával. Ethikus momentum, mely lelkes szeretetből ered ! Ezt elérjük, ha a gondolattal foglalkozunk, s *érzelmeinkbe bevezetjük*. Az ilyen megragadás energiát ad, fensőbbiséget mindazok föltött, kik ezt nem teszik. Innen a lelkesnek hatása másokra. Számúzi a gyerekes félénkséget, tartózkodást, bujdosást, mely lehetetlen, hogy vonzzon.

Máj. 18. Ó, gyönyörben túlradó szív; ó, élet Jézus Szíve lüktetésével; ó bensőséges friss, üde életkedv, oly gyors tempóban dobbansz! Forrón szeretlek téged Szent Szív! Ó, varázsszó: Szent Szív! ébredésem, illatfelhő, erdőpárázat, árnyékos berek, melyben millió virág lehel, suttog, titkosan reszket szeretettől; pirul, halványul, méláz; ó, mennybemenet és pünkösdi egyszersmind! mily gazdag és királyi a te szellemed! Csak Jézus Szívéhez, mindent belőle, az embereket is csak benne, érte, vele szeretni, túrni, megnyerni. Oly nagy szívvel, oly független, fönséges érzelmekkel, meg nem csökönösödve, mindig hajlékonyan, ruganyosan, frissen, üdén! Érted-e már? Mindent Jézust szívében! Mily jót tesz néha a meditáció Jézus Szívéről!

Jézus Szíve *nagy* szív! minden szívnek van benne helye; akármilyen kinövésel, dudorodással, bibircessel: mindenikét érte, de nem hajlik hozzá, hanem magához hajlítja; nem töri, de túri! Nagy, mert sokoldalú, alkalmazkodó, vezető, lelkesítő!

Jún. 17. Forró lélek szállt meg ma s felnyitotta szerelmem sebét; e pontokba foglalom reformációm: 1. Bensőséges hitszellem kell; nem politikát, nem sakkhúzást, — hanem Istent s tiszta szeretetet látni a dolgokban, mint Assisi szent Ferenc látta. 2. Meditációt és imát buzgón; Magyarországbán nincs élet, mert keveset imádkoznak. 3. Minden buzgalmi tényt hitből: legényegylet, gyóntatás, prédikálás. Anélkül szürke, kopár a vidék; azzal s azáltal üde, viritó, derült, teljességes. Nincs skepszis, nincs lehangoltság; van dal, van ének, van virág; van csók, van gyúló szív! Ha kinézek a virágokon, az égen, ó, minden sugárzik, duzzad, fakad, lehel, illatozik. Mit akarok? Semmit. Deus meus et omnia! Mindenem van, mert semmi sem kell; s nem kell semmi, mert Krisztusom van. De ki adja nekem azt, hogy Jézussal elteljek? Jézust lehelni, látni, Jézust beszélni! Lám a bensőség mily metamorfozist létesít! Krisztust bennünk! Hálát rebegek, hogy látok, hallok, élek, — s kigyúl lelkem, hogy nekem sütsön a nap! O Francesco, fattore del mondo nuovo per lo Spirito di Dio, a cui piacque spirar in te!

Jún. 28. A Szent Alajos-ájtatosságot minden gyónómtól fogom követelni.

Júl. 6. Úgy kell Jézus Szívét szeretnem, hogy tőle sohase távozzam. Mindenben csak változatát, csak funkcióját kell

látnom azon csodaszertetnek, minden színben csak változást látok azon fénynek, azon tűznek, mely csakhamar átszap abba. Ó úgy érzem, hogy szívem tele van, s mivel tele van, boldog!

Júl. 10. Nánán voltam, prédikáltam is; de mivel nem írtam le a prédikációt, nem éreztem azt az erőt és kenetet rajta, mely különben nagy megnyugtatómra szolgált. Föltettem magamban, hogy a prédikációt, amikor csak lehet, leírom.

Júl. 11. Ecce nos reliquimus omnia! Ki hagy el mindent? Aki meghal. Borzasztó kegyetlen válasz! csontig-velőig. Krisztusért így kell válni, de szeretetből! A papokat buzdítani kell exerciciumok tartására.

Júl. 18. Este a Vitéz-út Szűz Mária-szobránál álltam. Szerteszét néztem a gyönyörű vidékre, azután érzelmeim távolába merült tekintetem. Mozdulatlan állt a falevél, élesen rajzolódott bele a tiszta alkony egére. Pók szötte nagy kedvteléssel a levelek közt hálóját, leereszkedett, fölhúzódt, majd ide, majd oda illesztgetett egy szálát. S én Szent Vincére gondoltam, Vince szellemére; gondoltam, hogy hány szív dobban fel ez estén forrón, lelkesen emlékezetére, hogy mennyi bensőséget, mennyi gyengédséget vált ki emléke Isten és ember iránt. Az Aranyszarv kellemes paradicsomában, Szaloniki- és Kairóban, Párizs- és Teheránban, nem néznek vidéket, népeket, csodákat; nem mennek nézni, mennek szeretni. Szűzies szívvel, tüzes lélekkel! — In fide vivo filii Dei, qui dilexit me. Nem akar megcsalni, hiszek benne, mert szeretett; reménylek benne, mert hű hozzám, hisz szeretett.

Júl. 16. Zebegényben voltam, jöttem le 6-kor a kis kápolnából, hol a Karmelhegyi Szűznek tiszteletére miséztem; árnyéket vetett a hegy, csak lenn ért a napsugár, s amikor ért, fölvidított, átrezgett lelkemen; azt gondoltam, no lám, úgy újongott föl Szent János, mikor a Szent Szűz beköszöntött Erzsébethez! — Ó, csak teli, teli szívvel; nem tudok hová lenni! Ma a kedves testvéreknél (júl. 19.) miséztem! Istenem, virágok közt, csengő, gyengéd hangok lágy zengésében. Elfelejtettem megcsókolni lábuk nyomát. Majd holnap!

Aug. 1. (Nagyszombat, P. Flodung.) Édes Jézusom, ismét veled vagyok egymagamban; közel vagy hozzám, jól tudom, s édes illatos örömet szívok belőled. Én mindig szerettelek; de ha Oltáriszentség nem volna, nagyon félnék tőled, nyomorú-

ságunk válfala emelkednék közénk ; így azonban nem. Azért szeretem Jézust az Oltáriszentségben . . . Neked ajánlom szent gyakorlataimat, dolgozom, töröm magam, buzdul szívem, elmélyedek ; valamennyi szép lélek, mely a lelki élet izgó-mozgó tömkelegéből szedi erényei, jelleme, fejlettsége, szépsége szálaikat, — ott szövődnek, ott ízülnek, ott alakulnak. Vonzalmas példaképül szolgál ; ó, bár követném őket a hősi önmegtagadás és áldozatos, komoly fáradozás útján !

Óriási hatalmat reprezentál azon gondolat, mely az egész embert mindenestül mélyen fölrázní, és erőit egy célra indítani képes. Ily gondolat eltölti a lelket, uralkodik érzelmeinken, s igazgatja külső cselekvésünket. E lelkiállapot mellett a külső cselekvésben mély érzelem, lelkesülés, zamat és édesség rejlik, mit nem ért az, ki e lelkiállapotot nem bírja. E lelkiállapot mellett elszántak vagyunk, tűrők, alázatosak, engedelmesek mindhalálí. E lelkiállapotban emelkednek ki az élet lapályából a szerzetesrendek, impozánsabban mint a Táttra — nem elhaló, de folyton növekvő s életteljesebb viránnyal, flórával ; napjuk a «Bárány».

Aug. 1. Már érzem az eltökélt szellem fuvalmát ; ez az az erős, férfias, hatalmas szellem, mely a lélek szabadsága. Nő benne, fejlődik s kifejti lényé legmélyében is szunnyadó erejét s érzi, ez az, hol nagygyá lehetsz. Az exerciciumokban ne exkuzáljuk magunkat, hanem lebbentsük föl a fátyolt mindenről. Még ha oly látvány tárulna is föl előttünk, hogy megmerednénk. Azután sokat imádkozunk mély alázattal, hogy levonjuk magunkra s napjainkra az Isten áldását.

Rettenetes a bűn ; sírok mint a gyermek édesanyja korporsója fölött, midőn ezt megfontolom. Rémületes, fekete átok, mindennek mi van, mi jó, mi igaz, mi szép, tagadása ; egy iszonyú ellentét, gravitálás a semmiségbe. Ó, mi tartsa meg bennem ez iszonyt élénken, elevenen? A meditáció, az exercicium ! Exerciciumokat ajánlani papjainknak ; ó, szegény papok, mennyit kell értük imádkoznunk !

Elszántan kell a világ gondatlanságával szemben, melynél fogva a bűnről fogalmi hiányzanak, a mi fogalmainkat állítanunk fel ; anélkül bankrottok vagyunk. Ez a gondatlanság tért foglal a papok közt is ; hányszor vesznek tréfába valamit, amin sirni kellene. Ez ellen tehát rendíthetlen elszántsággal. Ó, be gyenge, férfiúhoz nem méltó fölfogásunk volna a bűnről, tehát leglényegesebb elvekbe vágó dologról, ha ez mások vicceivel, bonmot-jaiival szemben mindjárt elmosódnék. Nekem igazán más fogalmam van az exerciciumok kerekéi

közt megtörődött férfiúról ; az komolyba veszi, s érti dolgát, midőn bűnről szól, s épen úgy, midőn bűn ellen tesz. Nemde kiviccelése volna ez egész földadatunknak, lelkesülésünknek, aspirációinknak? Hogy e fogalmak megtartsák élüket, ne koptasd kardodat pelyván, pozdorján, taplón, kövön ; vagyis kerüld a szószátyár társalgást.

Aug. 13. Édesanyám meghalt aug. 2-án, csütörtök éjjel 11-kor. Dörgött, regett az ég, iszonyú zivatar tombolt az országon végig ; nagyon félt, utolsó szavai voltak : «ich erbege mich in den Willen Gottes mit Leib und Seele». Azután meghalt. Nővérem kérdezte : «Hogy megy föl a lélek villámok, zengések, sötét felhők közt az égbe? nem történik baja?» Ó nem ! nem ! nem éri semmi, nem fér hozzá semmi, hisz lélek. Többször akartam sírni, de visszafojtottam ; csak mikor szombaton, aug. 4-én, bold. atyám névnapján a nyitrai temető kápolnájában, hol ki volt terítve, a fekete zsámolyon letérdeltem, s a hamvas selyemszemfedőt félrehajtottam, ó, akkor igen, igen zokogtam. Megcsókoltam kezét. Lám itt van élted fája, melynek érett gyümölcse te vagy ; itt van szíved vérenek forrása, innen csergedezett élted kis patakja. De azután imádkoztam, s többé jóformán nem sírtam. Amikor este magányosan voltam a kihalt csendes szőlőben, szinte sírni kezdtem ; de fölnéztem az égre, s oly szendén, oly kedvesen mosolygott rám az esti csillag, mintha édesanyám nézett volna le belőle. Kétkedni se tudok, hogy ő a boldogok sorában van, annyi bizalommal tölt el az, hogy oly szépen szólt utoljára. Ha pedig arra gondolok, hogy az első péntek előestéjén, éjjel, a virrasztási szent óra körül halt meg, eszembe jön : no, talán e jó halál kiérdemléséhez te is hozzájárultál, s akkor fölkiáltok : «es ist eine Lust zu leben» ; annyit érhetünk el még mások számára is, annyit ! — magát az örök életet !

Aug. 13. Közeledik Szűz Mária dicsőséges napja. Izzik lelkem, ég már szívem ! Tótmegyeren soká vártam a vonatra ; elmentem az izzó nap alatt a vasutat szegélyező sövény és fák mögé, s ott leborultam és imádkoztam. Körülöttem mezei virágok hallgattak, suttogtak. Nézd, mily nemes, nagy, hatalmas az emberi lélek, mely miatt a test is föltámadt. Mert közelébe jutott s érintkezett e szent tűzzel, e lánggal, áthat reá is a halhatatlanság. A test elporlik s porából virág nő, csodálatos élet, kellem és szépség alakul az alaktalan porból. De ez nem elég, halhatatlan megdicsőülés kell neki : föltámadás. Mindez a szépség arról a szépségről szól, én a virágcsákra mo-

solygok s intek fejemmel, hogy értem. Szeretem az Isten e kedves teremtményeit, mert mintegy életet érzek, midőn a pázsitra lépek.

Hűsbéti prédik. : mily nagy, becses, az emberi lélek, következik a föltámadásból !

Szept. 12. Szűz Mária nevenapján nagyon korán reggel fölkeltem, hogy Zelizre menjek, ahol prédikáltam. Öntudatom ébredéscor egész lelkem, egész szívem mintha fölnyílt volna s titkos, édes élvezettel kilehelte volna azt, ami egészen eltöltötte, csak azt rebegette : ó, bár sohasem vétkezném. Ezt pedig nem azért, hogy be ne piszkítsam lelkem tisztaságát s elrondítsam az Isten képét bennem, — nem, hanem csak azért, hogy Istent szeressem. — Ma a kórházban ez a párbeszédem volt : «Nem gyónnék meg?» «Majd ha ráérek.» «Most nem érá?» «Nem, dolgom van.» «Mi dolga van?» «Ülök.» Hazamentem, de nem szomorkodtam ; hanem édes csókot nyomtam engesztelésül Jézus szent sebére. A megbántásban is csak az Isten megbántását látom, s mindjárt sietek jóvátenni azt gyengéd részvétem által, mit piszkos száj és durva szív vét.

«Ki rekesztette be a tengert ajtókkal ; . . . midőn a felhőt ruházatul adtam neki és *azt homállyal* mint a gyermeket *pólyákkal betakartam.*» (Jób 38.)

Szept. 16. Mély bensőséggel írom e sorokat. Ma van a Szent Szűz hét fájaldának ünnepe. Nagyon behatott lelkembe szeretete, gyengédsége, fönsége. Litániába szedtem minden kedvességét. Szép lélek ! Tiszta, szeplőtelen ! Tavasz lehelete, árnyékos liget illata ! Tündöklő lélek ! Harmat arc ! Érintetlen lehelet ! Liliomkehely ! Színekkel játszó gyöngy ! Fátyolos mély kellem ! Ó, igazán elgondolom, ma annyi szép, tiszta lélek ébred s emelkedik pihegve a Szent Szűz keblére, tisztább szívvel, mint én, nagyobb egyszerűségben, szeplőtelenbb gondolatban, rózsásabb, üdébb ajakkal, nem profanált testtel, nagyobb áldozatok után, kolostorok izzó buzgalmában, nagy küzdelmekből kiemelkedett lemondással, — ó, tudom, hová gondolok, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Anglia, Németország vallásosságának, bensőséges hitéletének pompájára, csodáira, győzelmeire. De én is jövők őszintén a Szent Szűzhöz, s azt mondom : édesanyám, a hívő lelkesülés eszménye, valamennyi emberi küzdelmek győzelmi jelvénye, minden nemes, izzó, nyögő, s amellet mosolygó áldozatos lélek édes nagyasszonya, ó gyámolíts ; ne hagyj parlagon, ne hagyj pusztában, ne hagyj eltapostatni, ne hagyj nyomo-

rogni, mit Isten oltott, mit keze ápolt, mit szíve szent szeretetben óhajtott; hanem segíts, tégy szentté, tégy áldozatossá, tégy áldozattá; úgy kívánom én azt. Tegnap írtam először rejtélyben öcsémnek; édesanyám most kapja a levelet; áldd meg!

Szűz Mária szenvedett, mert Isten-anya volt s Jézust szeretete! Csak azért szenvedett. Én is szenvedek, s mert Istent szeretem: magamtól, a világtól. Két ellenkező szeretet tövist szűr lelkembe, az önszeretet és a világ! Ettől a kettőtől nem szabadulhatok. Az Istent szerető lélek mindig töviskoszorús, két mezőről szedi: saját szívéből, a másikat kapja a világ parlagáról. Mindkettő alatt sajog a szív, sír, reszket. De ez a tövis el nem hagyja, véges tökéletlen létünk határoeltsága ez a töviskoszorú; számtalan visszaesés, lemondás, nemes föllobbanás, bűn, hiba . . . csupa tövis. A másik a világ érzéketlensége az Isten iránt, ami nekem fáj. De ez a töviskoszorú csak emeli a lélek báját, szenvedéseiben tisztítja szerelmét.

Szűz Mária Betlehemben. — Az Isten szeretete, mellyel Fiát adta s a Fiú szerelme, mellyel magát adta, kiváltotta Szűz Mária lelkében az emberi szív legmélyebb, legizibb érzelmét, a leghőbb anyai szeretetet, s a tiszta léleknek Istenbe összeforró lángját. Akart az Úrnak édes, kedves helyet készíteni; de az emberek érzéketlenségén, hidegségén megtört. Hogy ment ez a Szent Szűz végig Betlehemben? Úgy menj végig az emberek közt! És csak ne hadd kioltani, mi benned ég, eszméidet, szeretetedet. Ne gondold, hogy nem férfias! Hisz igaz! Bemártod a kenyeret, s gondolod, Isten adja ízét, ő van benne, ő tartja, ízleled édességét, szíved felforr. A katonatiszt nekiül és fal; monoklin mustrál s gondol mást. Kinek van igaza? Angyalod van, Isten vezet, ő ölel, ő csókol. Ó, hevülj, mert így kell.

Szűz Mária a templomban. — Teszi negyedik fogadalmát: az áldozatot. Itt felavattatik, megerősítettik valamennyi fogadalmá. Itt kapja a lelket, a bájat, az illatot. Eddig virág volt: most kapja termékenységet. Eddig csak szép volt, most kapja kifejezését; eddig fiatal, erőtlen volt, most kapja nyomatékát; eddig szeme tiszta fény volt, most kapja tüzet. — Minden fogadalom ennek szolgál! arra való, hogy áldozatos lelkeket teremtsen. Az áldozat a szeretet mániája; nagy szeretet, mely magát elveszti. A fogadalmak is azért vannak, mert szeretünk, s azért, hogy áldozzunk. Valamint gyökerük áldozatos szeretet, úgy befejezésük szintén az áldozat, s tökéletességük az önfeláldozás.

Okt. 2. Heute war ich in heller Freude nach der hl. Komunion, wie ein Kind, welches bekommen hat, wonach es sich sehnte. Az Üdvözlégly Máriába foglaljuk a titkokat ; Máriába, szívébe, lelkébe, hogy kiemelkedjék és kidomborodjék az is, amit csak az anya érezhet ki, amit csak ő fődözhet fel. Ó, mily találékony, elmés bensőség !

Az örvendetes rózaüzérnél elgondolom, hogy Szűz Mária erénye, szeretete képezi Krisztus méltó fogadását e világban ! Hogyan kellett volna méltóan fogadni Krisztust? Talán összecsődíteni a népet s ünnepélyesen lejönni a mennyből? Mily harsogás, öröm, áldás? ! Valamint ha a világ valamennyi gyermeke csinálna alakokat, nem volna benne több művészet, mint Mózes szobrában, és ha verseket, mint Petőfi vagy Arany költeményeiben ; valamint sok lúdvirág nem szebb egy gyönyörű rózsánál : épúgy millió tökéletlen, erőtlen szív nem oly fönséges, mint egy nagy csodálatos lélek ; érzékenysége, bensősége, gyengédsége, finom árnyalatai, színezése, pompája, remeklése, az az olvadó szeretet, az a harmatgyengédség, az a bájoló illatár. Minden erény volt benne ; magas mint a Montblanc, fehér, érintetlen, szűzi fölmeredése a teremtésnek ; vele közlekedett az Isten ; Mózeset föl hívta a hegyre : a Szent Szűz föl volt magasztalva kezdettől. Parádé mily holt és lelketlen valami ; mi ahhoz egy izzó, tiszta szív, — egy szerető szív !

Az örvendetes rózsafüzérben mint tiszta, szeplőtelen édesanya, kihez lehajol az ég, és az Atya szűz szívébe önti Fiát. A fájdalmasban az erőteljes, keresztes, küszködő, erős asszony ; a dicsőségesben a naptól környékezett Istenanya ; ragyog tiszta, szent örömben.

A Szent Szűzért szomorkodott legfőképp Krisztus ; s véreből készíté a koronát számára ; virágja belőle szívta életét, s hogy a Szent Szűznek legyen élete, Krisztus elhalt. Ez a gondolat az áhitat mélyes mélységébe meríté a Szűzanyát. Ostorozása által lettek szűzek, s az első szűzek ; mintegy a szenvedés első melegében hajtott ki közvetlen szemei előtt ; magába vette e kín valamennyi érdemét s kifejezte magán, hogy bűn nem lehet benne, mikor Krisztus úgy szenvedett. Koronáztatása által szülte az alázatot, s aki leginkább fölfogta szenvedését, az lett legalázatosabb : Szűz Mária.

Okt. 29. Jókai «Eppur si muove» első fejezetei parasztos durvasággal telvék ; úgy látszik, ő ott azt tartotta, hogy a magyaros írmódor csak oly specialitás, mint a kostök, szalonna, makrapipa, nadrágszj, paprika ; azután kálvinista káromko-

dások fűszerezik, hol malaszt, Krisztus, egy zsákba dobvák házasságtörő szépekkel, csókokkal. Egyetlen morális motívum nincs benne, ami az emberben nemes érzelmet ébresztene, mind aljasít; vigyorog mindenre, s azért nincs előtte semmi, ami komoly, mert csélcsep képzelettel képtelen megérteni valamit; speciem habet, cerebrum non habet. Nagyobb fölfogást találok az élet komoly kérdéseiben egy jóra való birkapásztornál, mint nála. Tanulni tőle szoktat, de veszünk gondolatokat. Az ilyen olvasmány ifjú, meg nem állapodott lelkekben a vallási gondolatot beteges halványsággal futtatja be, erőtlentíti, hülyéket nevel.

Okt. 31. Ma ismét szép ébredésem volt. Multkor, Szűz Mária nevenapján, mintha virágkehelyből egyszerre kiáradna minden illat, úgy éreztem, hogy csak vétkeket ne! Ma az ifjú pap lelkét úgy éreztem, mint mennybe iramló tűzart, mint a Karszt szikláiból előtörő, pezsgő, eleven, szabad, természetes folyamot. Hogy ragad mindent magával, mint a fölcsapó láng a pozdorját, mint a nyíláló vizár a falevelet. Tehát újítsd föl magadban e hevet, e lelket, ez ifjú, szent, zsidbadást nem ismerő életet. «Resuscita gratiam Dei!» Krisztus és kegyelme, áldozatos heve, mely az égbe s az örökkévalóságba nyúlik és ragad — és a pap szeretete, buzgalma, mely ragadtatik; ime ez a primicia szentelt emléke!

Nov. 23. Az erény az erkölcsi világban az egyedüli valóság, igazság, erő. Ha valaki jól tud latinul és jól szónokol s más őt fitymálja, de nem tarthat vele lépést, mit törődik azzal az előbbi? övé az erő, s előrejut vele! Az erény ilyen értés a sértéssel, a kicsinyléssel, a megvetéssel szemben, az erény legyűri ezeket s mén tovább. Az erény szuverén. Az erény örök. Scit, qua sit origine. Azért nem imponál neki semmi. — Hát még ha szerelmét tekintjük, Krisztusért való lelkendezését! Nemcsak mert erős, győz; hanem mert szereti Krisztust; azért hódít számára mindent.

Dec. 1. Judás elhagyja Krisztust; a farizeusokhoz áll s mondja: «mit akartok nekem adni?» Mi a becsület, ez az erő, ez az érték, Arábiában s a sarkon? Mit adtok nekem? — ó, mily szegény lész, ha ezt eladod. Fényes palotád suttagó selyemredői titkában, bíborpalástod alatt nemde hitvány ember maradsz? Miután látogatóid elmentek, s a mámor a csendbe merült, ha visszavonulsz s lámpád fényénél egy keveset esz-

mélsz e borzalmas mulandóságról... s mégis «mit akartok nekem adni?» Mi az erény? ez isteni fönség, ez örök, halhatatlan élet? «Mit akartok érte adni?» borzasztó! Mi az Isten? lelked minden íze hozzánőtt, belőle szívja létét! Mit akartok adni? —

«Volt egyszer egy róka, aki megvénhedett, ekkor lemondott a vadászatról és kalandokról, hanem ahelyett esténkint be-bejárós lett egy vackával szomszédos ketreche. Ott hizlalta magát veszély, fáradtság nélkül. Egy alkalommal megfélekedett a vigyázatról és csak akkor távozott, mikor már a nap az égen és mindenki munkában vala. Lakását fölkeresni veszélylyel járt; hogy tehát a világos veszedelmet elkerülje, a róka elterült az úton és halottnak tevé magát. «Türelem», úgymond, «türelemmel megmenekülhetek». Az első, ki a dög mellett elhaladt, rá sem hederített; a második fölrugta lábával, hogy meggyőződjen, vajjon csakugyan kimult-e; a harmadik — egy gyermek — azzal mulatott, hogy bajuszát szálánként kiszedegette. «Türelem», mond a róka, «e gyerek nem tudja, mit teszen. Meggyalázni nem akar, és okosabb dolog az ily boszszantást eltűnni, semmint magát a bizonyos halálnak kitenni». Utána vadász jött puskával vállán. «Ez állatnak körme», mond, «nagyon jó szer körömgyulladás ellen». Azzal kihúzta kését. «Türelem», mond a róka, «okosabb dolog három körömmel járni a világon, mint négyvel meghalni...» És megcsontkította magát egyetlen szusszanat nélkül. Végül egy asszony ment el arra, gyerekekkel a karján. «Ez állatnak fogaiból — mond a nő — fűzért készítették gyermekem nyakára, mely megóvja gyermekemet a ránézés ellen». A róka megfosztatta magát fogától, mondogatván: «türelem, türelem», s addig várakozott, míg utoljára egy tolvaj szívét tépte ki. Csak akkor vette észre, hanem már későn, hogy a legbiztosabb veszedelem — a türelem. Mihelyt az ember megalkuszik a maga lelkével, nem áll meg többé.»

Dec. 30. Krisztus testét enni és vérét inni — mily odaadást, elmerülést, kellemes lefoglaltságot mond ez. Hozzáülni, és azzal a természetes jóízű funkcióval egészen eltelni. Az emésztés sokféle ezer mozgás, működés, fölszívás, kiválás, kombináció, alkalmazás; épúgy a hasznos áldozás az ész-<nek> és akaratnak apróra szétszedő, méregető, összevető, simító, alkalmazó, idomító működése. Azzal a belátás<sal>, lelkesülés<sel>, izzással, melyet az Úr nyujt, szét kell szedni szükségleteink, hibáink, gyengéink szálaait, és Krisztus szerel-

mé<vel> és világosságával összefűzni, illeszteni, alakítani, ami hibás és rossz! Például a tisztaságban a szót, gondolatot, érzelmet, külérzéseket¹ illetőleg, bevilágítani minden-hová Krisztus szellemével, azután a távolabbi alkalmakat, viselkedést, foglalkozást átnézni. Hozzávetni, hogy mit kíván és gondol erről Krisztus, s mily fönséges az ő fogalma erről, s mit kell tennem. Ez igazi emésztés, vagyis ezerféle mozgás, szétszedés, összefűzés stb.

Nekünk foglalkozni kell az Úrral; mások foglalkoznak pizsokkal, s csoda, hogy ha mi halljuk ezt, televesszük ezzel képzeletünket és gondolatainkat; én úgy gondolom, hogy ki pizskot lát vagy hall, az kérlelőleg emelkedik Jézus szívéhez, de azután saját isteni gondolataihoz fordul, azokba elmerül. Ez imádás értelmünk s emlékezetünk részéről.

Jan. 4. Nyitráról jöttem, hideg volt; fagyos szél csapkodta arcomat; de alig hogy megláttam a szobi vidéket a párkányi útról, oly édes kellem, oly illatos lehelet, oly bájos igazat vett rajtam erőt. Mit érzek? Érzem a hevülést a lilium-tiszta lélek vonzalmas arcán. Hevülést és gyengéd tisztaságot; egyikét a másikban. Arra, ott a Duna partján s tovább a tölgyerdőkön át, le Nosztra csendes, méléző völgyébe; az égen izzott a nap, a földön virult sok virág, illat, szín, báj, kellem, szépség környezett; s szívem! ó, hogy olvadt rá mindez a szépség; hogy gyúlt ki benne a Szent Szűz szerelme, az a szerelem, mely a tiszta arcon piroslik, mely a galambszemben csillog, mely az ájtatos skarlát-ajkakon suttog, mely az örök dicsőség babérja által beárnyékolta homlokodon dereng! Ó szép, édes Szűzem! Olvasómat tartva kézben megyek. Úgye szökelt szívem a Szentlélek örömeiben? ! S ott voltam az édes testvéreknél !

Jan. 9. Folyton a szentáldozásról elmélkedem; hogy kell ezt a kincset hasznomra fordítanom. Enni kell, vagyis szét-szedni és mindenhová juttatni az isteni erőt. Ó, szívem izzó tüze! Hányszor visszaéltem veled! Azután gyakorlati mély hódolatot mutatni az Oltáriszentség iránt, minél több misét hallgatni, minél többet adorálni. Azután törni magát, mert szenvedve értjük meg Krisztust; önmegtágadásban, kényelmünk lehorzsolásában, a lelkek üdvének tüzes előmozdításában. Szeretlek, Szerelmem !

Jan. 20. Ma van Jézus nevenapja! Titkos tűz, szent folyam éleszt! Ó, bár tudnék Krisztusé lenni egészen; úgy keresem, úgy szeretem a lelkeket! Ezzel föl nem hagyok, ahol csak szeret tehetem, oktatás, utánjárás, rendtartás, figyelmeztetés, büntetés által; valóban értem, mit tesz: importune opportune, és pedig *minden emberben*.

Jézus folyton üdvözít! Az egész vonalon minden üdv tőle vonja a lelkeket magához, hatalmas mély áramban.

Az emberiség színe-java, ereje és kelleme hozzá... Ó, szent lelkesülés és áldozatos szellem! Folyton működik a szent-ségekben, hosszútűrő tanító és mester. Az egész emberiség kiáltása «Jézus»; bánkódása és reménye!

A Szent Szűz első, ki a kereszttel mellé térdelt! Azóta sokan térdeltek oda. Vezette őket egy mély meggyőződés és egy érzelem: a hit és a szeretet. Minden lelken s minden szíven van a kereszttel, rálehelve eltörülhetlenül. Ahol áldás van és élet, ott van a kereszttel. Ahol remény van, a bűntől való szabadulás reménye: ott a kereszttel! Ahol sok a jó törekvés, sok fönséges ihlet: ott a kereszttel. Mind oda simul s tanul, lelkesül és ég, tűr és örvend. A gyermek csókolja ártatlan ajakkal, és az, ki más mindenben átesett s kinek szíve mint kiegészült vulkán. Megmoccan-e még benne nemes tett s nemes tűz? Képes-e még bízni, nem engedett s nem mállt-e szét? Ó, ha odatérdel, akkor nem.

Febr. 24. A papnak úgy kell lelke hevét munkává változtatni, mint a gőznek, mely mozgató és lök mindenütt, hol alkalmat talál. Mindenütt, hol alkalom nyílik inteni, biztatni, kérni, hogy misére járjanak, gyónjanak, botrányokat elhagyjanak. Ó, Istenem, ki a vak, ha nem a pap; ki az érzéketlen, ha nem a te szolgád, hogyha észre nem veszi a bűnt, ha nem érzi Szent Szíved forró leheletét, mely azon hevül és forr föl, hogy szeretné a halhatatlan lelkekről letörülni, levenni. Sokat kell imádkozni a lelkekért, kik kezünk ügyébe esnek, kik szemünkbe tekintenek. — Tegnap egy itteni cipész leánya, ki már régen szolgál, azt mondta, hogy még sohse mulasztotta el szolgálatában a misét, hogy az csak szóbeszéd, hogy nem lehet misére menni. S hozzátette, hogy mióta a gróf Csáky plébánoskodott Esztergomban, azóta az asszonyok engedik a cselédet a misére! Lám, szent buzgalom, utánjáró szeretet! Ezt kell tennünk!

Febr. 26. Ezek gyöngyeim, gondolataim, érzelmeim, melyeken kigyúl Jézus szerelme, tündöklök a piros izzásban, vakítok a fehér izzásban. Ma a szentmisében mintha szétömlött volna lelkem, s széttört volna szívem. Mert ugyanazon nagy titok, az az izzó nap, s a tüzes bor, mely által egyesegyedül imádjuk Istent, egyesegyedül kérünk, hálát adunk, megkérlelünk, az a titkos hostia pura, hostia sancta, hostia immaculata, az az áldozat, melyet megvilágít valamennyi áldozat, valamennyi szerető seb, valamennyi pezsgően

omló vér, melyet megvilágít Ábel ártatlan, Ábrahám hívő, Melchizedek áhítózó, s valamennyi szenvedő, áldozatos lélek heve, mély tüze, ragyogó sugárzása, titkos, benső kínja, hevülő epedése, bűvös napkeleti, tropikusan gazdag lelki-világa ; akiben, aki által és akivel az Atyának a Szentlélekkel van minden dicséret és tisztelet ; aki által van szabadulás a rossztól ; van béke mindennek ; akire ráruházzuk az egyház békéjét, és minden menekülést és kegyelmet alapítunk: az végre ránkborul, tüzes fénye ránk borul, vére, tüzes vére ránk omlik. Ó, mennyire bízhatunk, mennyire megsemmisülhetünk: mikor Krisztus minden! De mennyi tűz, Uram, és mennyi bensőség, mennyi örvény, mennyi hegy és csúcs, mennyi kellemes, hűs, titokzatos berek, mennyi napos, izzó vadszegfűvel behintett hegyoldal, mennyi dongó-zsongó rét, mennyi melázó alkonyat, mennyi tiszta, leheletgyengéd, haramatos, titokzatos, érintetlen hajnalhasadás, mennyi csillagos égbolt, mennyi végtelen, kimondhatatlan, az öntudatot kéjbe borító lángolás ; a kéj, az öröm, a lelkesülés, olvasztó vágyódás, boldogul elemészto egyesülés, ezer életet föltaláló megszűnés édes nirvánája.⁷

Márc. 3. Volt-e nagyobb ellentét a látszat és valóság közt valahol s valamikor, mint midőn Jézus Krisztus állt Kaifás előtt s mondá: Én vagyok, s meglátjátok az Isten fiát jönni a felhőkben. Oly közel, oly velünk született a vakság, a megátalkodottság, hogy a legfontosabb mozzanatában a világnak borzasztóan tévedtünk. Lám, kegyelem nélkül semmi ! Folyton ugyanaz az átok a hit és a világ közt. Nevetséges, ami főséges ; gúnyra ingerel, ami imádandó. *Sola fides potest viam monstrare.* Izzom, lelkesülök, vágyódom, imádkozom a hitért. Ez reformációm ütere : Hitből irtózni a bűntől. Hitből szeretni minden lelket. Hitből előmozdítani, ami a bűnt irtja. Hitből magamat megtagadni. Ó, csak gyujthatnék szent tisztaság szerelmére itt, a szemináriumban lelkeket ! Egyet sem ereszték el a kórházban. Semmit sem szokom meg. Ajulok és bágyadom, ha annyi bűnt és annyi bűnöst látok ; hogyan, hogyan segítsek ? Imádkozom többet ; mindent Jézus szívébe rejtsek ; Szent Istvánt, Szent Imrét, Szent Alajost, Szent Tamást tisztelem kápolnánkban, hogy könnyörüljenek. Domine miserere !

Márc. 12. Szent József feledve, én is *a)* a világ előtt ; *b)* kis körömtől ; s ez fáj ; buzgólkodom, s nincs tisztelet, elismerés ; alkalmas gondolat, hogy fölhagyjak jobb vággyal ; másnak

nagyobb sikere ; feledjek én is, vessek meg én is ; Istenért minden, szorosán hozzá, tisztít a megvetés, bölcseséget ad ; a kegyelmet becsülni s azt keresni, csak arra nézni ; Istennek örvideni ; mily bensó tekintet, kívül nincs alapja ; örvideni a különös gondviselésnek, az angyalok oltalmának, a békének, az előmenetelnek.

Ápr. 9. A Szent Szűz az én hölgyem, én vagyok szerel-mese ; az én úrnóm, én vagyok szíve választottja. Oly nemesen érzem magam, oly fönséges fennkölttségben ! Piros mint a vér, fehér mint a tej, kedves, kellemes, mint az arcon egybefolyó vér és tej. Oly bensóséges, és oly zsenge, gyengéd. Már meg-dicsőült, távol minden érzékiségtől. De ez mind nem érzékiség, ez csak kép, hasonlat, mely éleszti a hevülő gyengéd szív szerelmét. *Virgo gratiosa, singularis, tenerrima, virentissima virgula !*

Ápr. 30. Örülök, hogy alacsony sors- és állásban vagyok ; jóllehet még nem hiszem, hogy gyenge tehetségeim vannak. Az ilyen alacsony állású embernek könnyebb az alázat, mely különben oly nehéz. Istenem, hogy csalja magamagát az ember ! Valahol csak lehet, kapaszkodik, valamiben kitűnni kíván ; legalább a lelkiekben. Pedig semmit sem akarni, csak azt, mit Isten akar, ez az egyedüli bölcsesség. Nem lehetünk szentek mindnyájan ; jól van : tehát nem akarok lenni. *Riens refuser, ni demander ! Servus inutilis ;* de újra mondom, hogy e szavak értelme olyan, mint a hieroglif ; én ugyan még nem értem utól. Biztos, hogy mindig fölfelé vágyom, hogy a földi érdekekkel törődöm : pedig meghalunk, elveszünk, tönkrejutunk. Az ördög mindenből kovácsol fegyvert s azt mondja : az igaz alázatost használja föl az Isten ; az alázatos pedig azt feleli : amit Isten tesz, az mind Istené, s nem a mienk ! Futni a kitüntetések- és dicséretektől !

Máj. 6. Tiszta, világos ész ; annyi szál van a lelken, amennyi a fűzfán vizigyökér. Nem a pénzért dolgozom ; nem tisztelet- és dicséretért ; «Semmit Istenen kívül» mondjuk sokszor ; de ezt még nem bírjuk. Befolyásol minket sok tekintet : a siker, mások tétlensége, jutalma. Márta mit szól Máriáról ? Mindenütt van felsőbb, alsóbb. Aki megzavarodik, mert kevés a fizetése, vagy mert másnak nagy az elismerése, vagy mert más kommodizál s ő dolgozik s jól esik neki, ha őt is jutalmazták vagy ha elismerik, vagy hogy van neki mégis

valami előnye, ami másnak nincs : ime, ha jó példát adok, s nem követik, zavarodom ; — nem egészen tiszta szeretet. Nem szeretünk kopott ruhában járni !

Jún. 28. Jézus Szíve ünnepe ! Jézus szíve az a szív, melyből emelkedett az Istent engesztelő bánat. Ezen Szívből szállt föl az az erő, mely megnyitotta az eget. Az engesztelés színtere tehát a *Szív!* Ezen Szív erejében emelkedünk, e nélkül nem emelkedünk. Az aspiráció a boldogság felé ezen szív érzelmeiben nyer hathatós alakot ; szentek leszünk, kitűnőek, főnségesek ezen szív által ! «Ó, örök szeretet» midőn ezt a lágy, édes dallamot hallottam, ó mi mély alázattal és tisztelettel gondoltam Jézus szívére, mily titokzatos mélység, olyan mint az égbolt csillagmezeje. Mi minden szeretet áradt belőle ! Ó, örök szeretet ! . . .

Jún. 30. (Prédikációra.) Minél magasabbra megyünk a mindenségben, annál kisebbek vagyunk, minél mélyebbre hatolunk Jézus Szívébe, annál nagyobbak. Érzelmeiben megtanuljuk nagyságunkat. L. «Duilhé de S. Projet» utolsó fejezetét !

Júl. 23. (Kalocsa, P. Hippich.) Ó Istenem, mint a fenyőfa, mely kinyújtja örökzöld, keresztes ágait, s hogy pompásabb élettellejjel álljon az ormon, illatozva fakad új meg új hajtása : olyan az én lelkem. Fölebred bennem az első, gyengéd szerelmem, az a kedves gyermekarc, melynek jellemző szépsége — határozatlan, még ki nem fejlett báj. A szív Isten-szerelme ily elmosódott ; gyöngéd, inkább sejtett, mint átértett értelem ; melynek annyi szála, annyi ága, annyi tüje, s annyi illatozó keresztje van ; szeretne kifejlődni, szeretne kifakadni ! Ó Uram, hidd el nekem, hogy minden rólad regél, s oly édes örömmel látom mindenben szellemed rejtőző erejét ! Mély alázattal vetem le magam ma ; kivetkőzve minden vágytól, csak azzal a reális törekvéssel eltelve, hogy szeretnék pompázni s kifejlődni, s hogy a lelkem, ha rózsa, bájoljon mint a legszebb május rózsa a nagymarosi parton ; ha fenyő, ezer karját új keresztben fakassza s oly hervadhatlan szépségben álljon szíved előtt ! Minden dicsér téged, a visegrádi erdő épügy, mint a vad «Malom-patak» és az a gőz, mely a hajót hajtja ; minden egy örökös «glóriában» ; — csak az ember ! . . . Pedig kell, kell ! Szívünk készlet, lelkünk vágyik : kell ! Ne fojtsd meg ezt az angyali lelket magadban ; nézz gyönyörű szemébe

s karold át! Mikor te oly nagy és dicső lehetnél s egész az Istenig, nem a virág-, nem a fenyő-, nem a csillag szépségéig — hanem az Istenig van szabadságod, s halhatatlanságod? ! A föltámadás is neked szolgál.

Ó, fundamentum! Hogy az ember az Isten szolgálja! Mily dicsőség és szükségesség! Mily törhetlen vaskényszerűség s gyengéd rózsakötelék; iszonyú rablánc és a jegyes gyengéd nefelejts-füzére!

Júl. 23., délután. Csakis Istenért tenni mindent; ez az aranyelv elveszti színét, fényét a világban. Pedig oly megdönthetetlenül áll kezdetben: ott az olajfás San Pastore alkonyati magányában, amikor még nem hatott rám az a sok erkölcsi romlás, szellem- és eszménytelen zűrzavar, összevisszakuszált szálai az érdekeknek, hanem a lélek tisztán s szabadon tárta föl keblét, mint egy erdei rét, mely illatosan és hűsen rejtőzik az erdő homályában s egyedül az égre mosolyog. Csak Istenért dolgozni, csakis a szent szeretet impulzusából; veszett, céltalan minden egyéb munka. Tanítani, prédikálni, gyóntatni csakúgy, ahogy Istennek tetszik. Ekkor meglesz bennünk az a tősgyökeres, zamatos teltség. Különböztet mit akarunk? Miféle fintorítás után lódulunk? Bátran mondhatni, hogy' lehet valaki oly kicsiny, hogy a nagyravágyás vagy mások fénye képes legyen leszorítani lelkében a vezérlő szerepről e célt, e hatalmat: Isten?! Hogy' bódulhat meg annyira, hogy ez a fönség, mely csakis az Istent szerető lelket illeti, benne vak, süket, tehetetlen lényt talál? Ó tuskó! Ó báb! Buta vagy tompa, érzéki vagy frivol, vagy blazirt! Hol van erőd?

Júl. 24., reggel. Iszonyú a bűn; aki súlyát érzi, az tudja, mit tesz alázatosnak lenni; mert annak lelkében nyílik egy mélység, melyből a meggyőződés és az erő árja ömlik. A többi mind férfiúhoz méltatlan. Mondják, hogy' lehet Krisztus Isten, mikor nincs foganatja megváltásának? Ez a megváltás a hit által működik, de ez bensőséges világ. Mert ezt nem ápolják, mert fölületesek: azért nincs foganatja. Első a papság: élnie kellene e gondolatokban; akkor kevesebb bűn volna!

Júl. 24., délelőtt. Mintha ájúldoznám s kimerülne erőm, mintha szétfolyna szívem s kiömlenék mint a pohár víz: úgy érzem magam most «de propriis peccatis» nevű meditációban. Annyi tény, hogy rettenetes a bűnös valósága s nincs az a gyalázat, hova nem merithetné őt méltán az Isten. Azért kell neki alázat és a lélek megtörődöttsége mérték

nélkül. Látja a bűnben mindazt, mit megveessen, mit utáljon, látja a fönség karikaturáját, az erő eltespedtségét, látja az erkölcs, az életerő blazirtságát, látja az eszmény szilánkjait. Ó, és mégis lehanyatlik a nekihevílt alak, csuklik lába, lelóg keze : a szegény ember ! Gyöngé vagy, nem bírod el ezt a súlyt, mellyel az Isten fönsége nyom rád; gyerekeknek, bábúnak születél, vasárnapi piaci sétára termetél ; de hogy kitarasd a hozzád közeledő Istent, ó, arra rég elfajultál. Életed és körülményeid, szokásaid úgy tünnek föl, mint egy füstös, szurtos vityilló ; lelked az a nyomorult pimasz paraszt, ki a vityillóban ül, feje fölött füst kóvályog, piszok és nyomorúság takarja az Isten hasonmásának vonásait, hámul és lomhán hordja szét szemét. Szegény ember ! Mikor fogsz te lakni márványpalotában, s mikor ítélsz majd a világról az angyal gondolataival ! S úgy vagyunk mindnyájan ; mereven rögzítjük azt a darab helyet, azt a néhány embert, azt a forgó kerekét az eseményeknek, melyet időnek hívnak ; de szemünket a darabos tudatlanság, a századok oktalanságával nagygyá teremtett előítéletek hályoga fõdi ; nem mozgunk szabadon, csak tétovázunk az emberi tekintetek pórázán ; szabad önelhatározásunk kezdet óta egy gyászos gyámság alá van helyezve ; fölületességünk a dolgokat csak a praktikus élet posztulátumául szemléli ; az eseményekben a pillanatnyi öröm és baj meleg és hideg színeit szemléli. Úgy élünk azzal a cók-mók gondolatokkal, mit útonútfélen összeszedtünk, mint egy hóbortos leány, aki magára aggat mindenféle rongyot. Beleéljük magunkat tévelyekbe, erőtlen nézetekbe, melyek az idők forrásának piszkául szerepelhetnek. S amellet elsatnyul az ember lelke, mint egy gyermek, kit koldusok nyomorékká illesztének. Az Isten gondolatai kellenek nekünk ; az az erkölcsi élet, mely belőlük szövõdik, az a verõfényes tekintet, az a nyílt, nemes föllépés az ész és szív isteni öröksége körül ! De odaadás nélkül semmi sincs. S nagy elszántság nélkül nem törünk át ezen a bozótton, mellyé apai kertünk, paradicsomunk fajult.

Júl. 24., este. Az iszonyú nyomor a pokolban és a földön hirdeti a bűn borzasztó átkát. A földön mindez a baj a «misere-rét» hangoztatja. Könyörülj, Istenem ! Az a beteg ott a kórházban, aki úgy nyögött és csuklott, a keserű szegénység, a sorvasztó gondok hirdetik a bűnt. Nagy nehézség, hogy az az irgalmas Isten ennyi bajt bocsát ránk; de ime, ott sötétlik a bűn éjféli vaksága, ott cikázik véres és lángoló pallosa az angyalnak ; megfejtí nyomorunkat a bűn. Hiába ! Innen kell kiindulni, ezt kell irtani, Istent engesztelni, nevét és napját

szentelni. Mélyen megrendülök, s imádkozom a Szent Szűzhöz, Krisztushoz, az Atyaistenhez. «Hunc humiliat et hunc exaltat, quia . . . faex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terrae.»

Júl. 25., reggel. Hiányos fölfogás, mely szerint most mindkinek a világban kell működni s a kolostorokat mintegy terhet tekinteni. Most is áll Krisztus szava: Si vis perfectus esse . . . De különben is első az Isten-szeretet, s csak ez után lehet előretörteni; ennek a szeretetnek melegével lehet hatni és alkotni: tehát inkább azt mondjuk: minél nagyobb tüzet, minél több kigyulladó lelket a kolostorokban, hogy azután a világ könnyebben melegedjék.

Júl. 25., délben. Rettenetes az ítélet gondolata. A magárahagyatott egészen árva lélek föl fog-e küszködni a bűn és nyomorúság örvényéből az isteni irgalom révpartjára? Isteni ítélet — mily távol van minden emberi ítélettől. Hogy járja át fénye, szürő tüze a lelket; hogy rengeti meg alapjaiban sárból épült házáat, földi igazságát és erényét. Stabit confians; mindent átnéz, mindent ítél; hisz Isten a mi bírónk, s most van a számadás. Minden egyéb vizsgálat és ítélet átmeneti, efémer, de ez az örök, a változatlan sors fölött ítél. Most akar az igazság valósulni, most az, vajjon van-e Isten az égben; most az, hogy mi az erény; most az, vajjon a jó vagy a rossz az, mely győzzön? Igazság napja! Borzasztó nap! Hol vannak cselekedeteim, melyeket bizvást raknék világossága elé! Hol vannak? Hogy merném, mikor apriori gondolhatom hiúságom-, büszkeségem- és érzékiségemnél fogva, hogy jócselekedeteim papirfoszlányok, rongyok és cafrangok? Hát még a bűnökkel mi lesz? ! Mi lesz ezzel az egész étellel, mely ceremónia, tekintet, olcsó dícséret, pillanatnyi impulzusok, kiméletességek, s nincs benne egy hatalmas szellemi irány, mely mint vasrúd, összetartsa a napi apróságok összehordott köveit? Iszonyú; s ez lelki élet? Ez keresztelt lélek? Ez fölszentelt, áldozatos lélek? Mélyen megalázom magamat s mondom: szívem keservében bánok mindent bűnt, minden rendetlenséget s minden világiasságot! Ó, mi sokszor sirtam kápolnámban este! Hogyne sírnék, mikor ez a szellem bevallott lelkületemet képezte; most is úgy legyen! Borzadok a bűntől s reszketek, mint a nyárfa levele! Ha nem leszek vasból és acélból, hanem csak föld és hús maradok, szétmar egyben az isteni ítélet tüze.

Ezt akarom tehát tenni: bűneimet és hajlamaimat az Isten fényébe állítom; s látom, mint foszlad szét eszem,

vágyaim, letteröm szövédéke. No, hát azért dolgozol? De jó cselekedeteimben is határozottan csakis Istent keresem s minden mást explicite kizárok; azért senki se tudja meg azokat, dicséretet utálok s visszautasítok. Mostani lelküetem szerint valóban terhemre van s utálatos minden dicséret. Bár az Isten lelke megmaradna bennem továbbra is!

Bujdokolni kell az Isten szellemének, hogy az emberi bárgyúság ne rontsa s ne piszkítsa. Nehézségeink roppant nagyok, s az Isten szíve szerint nagyra termett jellem a világban rendkívüli nagy valóság. A jellem bizonyos élet; pregnáns és imponáló oldalai nélkül nem leszünk képesek magunkban az Isten képét úgy kifejezni, hogy távol tartsuk tőle az emberi nivellirozás, blazirtság és szemtelenség tolakódásait, melyek megszólásba, irigykedésekbe, hiúságokba sodorják az embert, s teletömik lelkét a világi dolgok és érdekek becsülésével s erőtlénítik az eszmény lendítő hatalmát. Az ember úgy kezd pénzért dolgozni, mint mások; úgy szeret elismerést aratni, mint mások; úgy tetszik meg külsőségekben, mint más; áhitata úgy vész, közönye úgy nő, buzgalma úgy hemzseg a kivételektől, mint a kalendárium időjóslatai. Ő eszménye, ifjú ereje lelkemnek, miért mész el tőlem? Tán öreg lett szívem, s nem gyullad ki lelkemen szerelmed? Tán terméketlenné lett kedélyem, s nem nyitnak rajta gyöngéd érzelmeid virágai? Nézz, most is oly gyengéd, oly vágyó, oly bánatos vagyok; most is úgy reng lelkemen szikrád, mint csillag a mélységes ég kékjében; most is oly érintetlenül őrzöm szerelmed gyöngéd gyöngyét, mint a rét a korány harmatcseppjeit. Most is érzem, mint szúr, ahol nem szeretnek, nem tisztelnek téged, s kitárnám lelkem melegét ott, ahol látom, hogy hideged van, s véremmel festenek neked szerelmes hajnalpirt ott, ahol látom, hogy sötétek a lelkek. Csak ne hagyj el, ne vess meg, szent, boldogító isteni kegyelem; kegyelem és szerelem; szerelem és kellem; kellem és lelkesülés; lelkesülés és megsemmisülés. S azért nagy alázatosan akarom bänni bűneimet, s könyörögni s esdekelni bocsánatért. Sírva járok s megalázom magam, mély bánatba merülök és bánkódom és sóhajtozom: jöjj el, jöjj el, kegyelem. Mindenütt keresem, mindenütt kutatom, s fölismerem. Ó, irtsd ki szenvedélyem rettenetes átkát!

Júl. 25., délután. Kórház, iskola, gyóntatás otthon és künn, prédikálás mindenfelé: ime működésem. Szűkkörű kis tavacska, akár a Zugi- vagy Sarneni tó, de kedves és kies, mélézó és mosolygó; a kellem és egyszerűség finom, lágy keze alkotta, rendezte, színezte. Csak főséges és Isten lelké-

vel telt legyen szívem, mely e kis tavon jár, ide-oda méléz, bolyong; teljék meg az Isten kellemével, hogy árasztthassa szét a tiszta szeretet áldását; hasson és áldjon minél több lelket s boldogítson minél több embert. Ó, mily gyönyörteljes az ilyen szív, minden hegytetőről int felé a vidék őrangyala, minden erdő s minden árny üdvözli a benne járó Krisztust, és a Duna és a patak vize egyre lejtnek, mintha szökkennének, mintha ujjongnának. Elhalad a völgyek mellett, üdítőleg minyed bensőségükbe tekintete, a mező illata kedves felhő gyanánt leng ösvényei s az országút fölött. Az útmelléki keresztkép édesbánnatosán borul lelkére, elmondja, hogy reá vár és hogy tovább is itt áll majd, tovább is áldani s édesíteni fogja útját. Csak teli legyen a szív! ó, ez kész boldogság.

Júl. 26., reggel. Amint méltán rásüthetnék a tyütyüske emberre az «ignavus milest»; épúgy nyomoréknak mondanók az olyat, ki nem akar Krisztus után indulni, még pedig a komoly önmegtagadás és áldozatok útján. Meg kell indulnunk Krisztus után, ha már lejött a földre az az Isten-adta király, ki szívünknek, lelkünknek, kedélyünknek eszménye! Rajta, rajta! Föl! Agendo contra!

Júl. 26., délben. A végtelen Isten mikép lett ember, hogy lehetett azzá, fölfogni képtelen vagyok. Csak érzem szívem dobogásán s mellem pihegésén, hogy csak ő maga képesít annak némi megértésére. Tagadok minden emberit: dicsőséget, nagyságot, hírnevet, tudományt, fényt és trónt, mindent, mi imponál, mindent, mi elragad: s megtalálom a megtestesült Istent. Akarom tagadni; de fölhív: ne tedd; vesd el előbb magadtól az emberit, korlátoltságodat az észből, kislelkűségedet a szívből; csak amit én állítok, azt állítsd: kegyelmet, malasztot, Isten-megalázódást, imádást s mindezt mélyen szívedbe rejtsd: kezded majd sejteni az «Úrat», a «fölségest», a «mindent». A szellem éltet, a betű öl; az alázat, az imádás, a megadás betűk, undorítók s utálatosak, mert emberiek; de a szellem, melyet Isten lehel abba, kiben alázat, imádás, megadás van, isteni s boldogító. Hogy akarod fölfogni kevélységekben Istent, mikor a kevélység Istenhez hozzá nem férő gondolatkorcs, s mikor ez undorítóvá teszi az alázatot, melyet nem értesz, miután nincs benned. Csak betűje van benned; s ez a baj, mert ez megöl. Az evangélium betűje undorító, alacsony, méltatlan csúszás-mászás, gyöngé, érzélgős fogalmak, természetellenes, kiélt lemondás, effeminált lelkek halavány világnézete; sápadt, zúgba, rongyba kívánckozó ájuldozás!

Ó, de mennyire öl a betű, megöli a hitet végső csirájában, s undorodó tehetetlenség légkörét hagyja bennünk, melyből a XIX. század szelleme kivágyik, föl a szabad cselekvés mezejére, a haladó, finomodó élet piacára, a magán segítő emberiség csodatettei közé, melyek hódítanak s diadalra juttatják az eszmét, hogy az ember az úr, s ez úré a világ. De a kevélység nem boldogít ; izgat, igen — hevít, tombol, érzéket tompít, mámorban hullámszik végig a világon, diadalszekerem csörög végig fővárosokon és kápráztat színházakban, múzeumokban, de a gondolkozó emberben utóvégre is le kell csillapulnia, nem zaklathatja végig.

Nincs-e más nagyság, mint ez a lázas küszködés, s ez-e az a boldogság, mely után kívánczunk? Nem hajolhatna le Isten hozzánk, s nem lehetnénk-e arra valók, hogy e Fölségeshez való járulásban nyugodjék izgalmunk? Nincsenek-e a szívnek biztosabb és áldásosabb hatalmai, mint azok, melyek az embert csak önteltté teszik és mellét s idegeit túlfeszítik? S nem lehet-e azokra a csendes, mély gondolatokra és vigasztos érzelmekre bízva a boldogság aranyálmának megvalósítása? Vajjon a zajgás, pezsgés, az izgatott, az embert kevélységbe s önmagával való megelégedésbe kergető szenvedélyek nagyobb zálogot és biztosítékot nyújtanak-e boldogulása iránt, mint azok, melyek az emberi lélek mély csendjében, legfönségesebb sejtelmeiben, legnemesebb vágyaiban, leghajlékonyabb s jóra legalkalmasabb pillanataiban lépnek elébe? Szóval vajjon az öntelt emberiség vagy egy felsőbb hatalom alá meghajló elismerés révén jut hozzánk a boldogság? Mialatt nézem a fergetegben a nyugodó ondavai vámost, kezdem érezni a fölséges Istent, ki leszáll irgalmasan hozzám s eltölt csodálatos, bűvös mély gondolattal, méltatlanságom megsemmisülő érzetével ; kezdem érezni, hogy az emberi lét és természetes képesség pókhálóján túl mérhetlen utak és pályák vannak a boldogságnak nyitva : s ez az érzet a legmélyebb hódolat s önmegsemmisítés súlyával meghajlítja lelkemet ; ime, ez az alázat szelleme és nem betűje ! Fönséges világ ! Új álomlátás ! Megrendítő valóság ! Ilyen is van a földi életben ! Azokban a szegény emberi lelkekben ! Fogalmam sem volt róla ! Ime, ez a hit hatalma és világa.

Júl. 26., délután. Tiszta akarok lenni Szent Pál szava szerint : elegit nos Deus, ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius. Következéleg mind a három concupiscentiát legmélyebb gyökerében utálok és üldözöm, s bármit látok másban, ami ezzel ellenkezik, az nem változtat felfogásomon.

Ilyen pontok : a megszólás, kritizálás, debachálás, a fölös és világiás bútor, ruha, pénz, az asszonyokról, főleg mint szépségekről való beszéd, az illetlen tréfák. «Quid quaeris inter mulieres, qui in altari conversaris.» Hieronym. Ó, minél világosabban látom a romlást, melyet nem is sejtettem, annál fönségesebb lelkem hevülése, s annál lelkesültebben kelek szárnyra oda eszményem felé, mely változatlanul ragyog, int, hív. Édes Jézusom, első szerelmem félénk gyöngédségével, méltatlanságom szégyenpirjával kívánok hozzád lépni ; mindennap oltárodhoz.

Júl. 27., reggel. Egészen beletalálom magam azon édes, buzgalmas, alázatos hangulatba, melyben mint germanikus exerciciumaimat végeztem. Ó, szent engedelmesség, alázat és rejtett élet, jöjjön el mennyországtok. Meglepi lelkemet az alázatos imádás s az Isten fönségét hirdető komolyság, mely a gót dómokban talált kifejezést. Azért sírok én mindig a gót templomokban. A testté lett Ige, mely mint csecsemő fekszik szalmán, körötte egyszerű szűzies anyja és az együgyű ács kimondhatlan mély alázatba meritik a lelket, mely ez egyszerű alakban szemléli a végtelent : s ez a gyermekded egyszerűség, mely játszik, mely mosolyog, s melynek szemléletében elveszve magad is egyszerű gyermek lettél, közötted átfolyik a gót stíl magasztos és komoly alkotásaiba. Sehoh lehet tanulni alázatot, egyszerűséget, engedelmességet, csak Jézusnál ; ez az ő iskolája ; maga mondta : discite a me ; de mily megvilágítást nyernek e szavak a testté lett Igében ! Adoro te devote *latens* deitas.

Júl. 27., délben. Akár mindig ugyanazt írhatnám ; megragadó Krisztusnak, az Ember fiának szeretetreméltósága, kedvessége és alázata. Ez a szellem mintegy drága kenet, mely a lelket Krisztussal való szoros összeköttetésben tartja. Ez az ő szívének illata, mely elillan legmélyebb valójából, mintegy lelke. Ó, tehát egyre fontolgtatni ezt a hármat : 1. szegénység, akár tényleges, s nemcsak szándék szerint való ; 2. a mellőzés, figyelmetlenség, kevésbe-vétel szíves fogadása ; 3. igaz, szív szerint való alázat. Lehetőleg nem törődni mással ; az embereket tisztelni, becsülni, nekik jót akarni, de emberileg velük keveset foglalkozni ; istenileg s Istenért sokat, sokszor, amikor alkalom van rá.

Júl. 27., este. Rákényszerítem magam a bensőséges életre, hogy t. i. foglalkozzam folyton Istennel, Krisztussal s azokkal, mik a hitből valók. Lelkem mindig szertecsapongni vágyik,

az érzéki dolgok, a napi események, a mulandók iránt érdeklődik. Ime a fölületesség öröksége, melyet magunkkal cipelünk. Pedig természetes volna önmagunkkal foglalkozni, magunkba behatni, lelkünk ügyeit vizsgálni, érzeteinket tisztítani, gondolatainkat a hithez idomítani, az Úr Jézust, lelkünk eszményképét egyre, folyton megtekinteni; őt magunk elé állítani s párhuzamot vonni közte s köztünk. Édes és sok dolgot adó foglalkozás: mert jól kell behatni az egyes érzelmekbe, például az alázatba vagy engedelmességbe, folyton beleillesztgetni lelkületünket, melyről nagyjában tudjuk, hogy miye nincs, miye hiányzik. A szellem az egy maradandó, kezünk ügyébe fekvő lelki állapot, és az állapotot megteremteni, ahhoz hosszas szoktatás, illesztgetés, próbálgatás kell. Például, hogy az Úr Jézus alázatát, ezt a pregnáns, éles jellemvonását átértsem, sokáig kell vele foglalkoznom, míg jól kezdem látni, érezni jelentőségét, gyakorlati hatását észlelni, gondolkozásmódba átvenni. Már ezáltal is megnyílik valami mélyebb belátás, betekintés az Úr Jézus szívébe ezzel együtt a lelki életbe. Ez a lelki élet együtt jár a világtól való elvonulással; a lelkiekkel való foglalkozás magunkba mélyeszt, összeszedettebbé tesz, az imát és a komoly munkát megszeretteti. Ó, bárcsak haladnék ez irányban; világias érzelmű papság nem hathat, a világias érzelem kikerülésére pedig nem elég az elvek tudása; kell az Úr Jézus szíve érényei- nek folytonos, élénk átérézése, szívünknek hozzájuk idomítása; a szegénység-, alázat- és engedelmességhez való gyakorlati affekcionálása. Nekem is jobban kell ezt gyakorolnom: vájnom a kősziklába a csendes megvonulás barlangját.

Júl. 28., reggel. Mindig szerettem az Oltáriszentséget; ó, legyen ez a szeretet jellemvonása lelkemnek. Két pont a szembeszökő: 1. Az előkészület. a) Krisztus mondja: desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum. Mily tekintet mélyed e szavak által Krisztus szívébe; látom azt a felcsapó vágyat ezen szentségi állapot után: kedves az Krisztusnak; kedves előtte szeretettjeinek az a bensősége, lángolása, hevülése; b) vizet önt a tálba s kezdi mosni tanítványai lábait: alázat és tisztaság. Két nélkülözhetlen kellék Krisztus ismeretére; alázat és tisztaság; Krisztus alázata valósuljon meg bennünk, Krisztus tisztasága; ó, akkor értjük meg, mi az Oltáriszentség. 2. Maga a rendelés. «Ez az én testem.» «Ezt cselekedjétek . . .» Krisztus először velünk van; másodszor áldozatot hoz; harmadszor, szorosán egyesül. Velünk

van mint mester, vigasztaló, buzdító, példát adó ; a magányba, az imába és az áldozatra hív ; ezt kell utánozni. Másodszor áldozatot hoz, vele áldozunk . . . Harmadszor szoros, bensőséges, titkos egyesülés ! — Ezt főleg mások miatt írom, hogy kellően előadhassam.

Júl. 28., délután. Krisztus szenvedésének imádandó kezdete az Olajfák kertjében. Hogy szomorkodik Krisztus ! Ime az ember fia ! Ó, be közel áll hozzánk, ó, be jól érezzük, s ő a mi testvérünk. De sohasem meríthetem ki ezt az összetartozási és testvéri érzetet, kedves, szomorkodó Megváltóm ! Érzem azt a közelséget, melyben tiszta, galamb lelkeidhez állottál, kik úgy sirattak, vigasztaltak, enyhítettek téged. Ó, én is mindjárt odasietnék az oltárhoz, elgondolni ezt az egy, nagy, csodatényt, hogy te szomorkodol. S min szomorkodol, kedvesem? Tudom jól okait bánatodnak. Lám mind, mind enyhíthetem ; ó, hogy fogok dolgozni, a bűn irtásán, hogy pusztítom vadonját, hogy bátorítok fel másokat is tisztaságos szerelmedre. Főleg mi, papok, mit tehetünk, ha Krisztust úgy mint testvérünket szeretjük, ha a bűnt oly eleven, élénk borzalommal látjuk. Ime ez az érzülete a Jézust szerető szívnek. Enyhítsük, hisz kér, hisz könyörög.

Nagyszerű gondolat : Krisztus imádkozik ! Ó mit? Kér irgalmat : «Atyám, ha lehetséges . . .» Összezúzó ima ! Ó, szívem Istene, hogy imádkozhatol te, hogy könyöröghetel? Fáj tehát valamid? Terheli, kínozza szentséges szívedet, s te szabadulni vágyasz? Tehát te szereted a te kedves életedet? Szorongatott lelked fölsír az égbe? Ó, mi lesz velünk, szent, irgalmas Isten, mi lesz velünk? Krisztus, a mi életünk, szorong és sír ! Ó, hogyha a teremtés elsőszülöttje és királya így vergődik, Istenem, mily baj érhet minket? Hogy küszködik föl ebből az áldott szívből az a hang, mily könyörületre s könnyekre indító, melybe az édes Jézus szíve vágya, félelme, szomorúsága rejtőzik ! Mily gyengéd, édes érzelem, mily mély és rokonszenves, ó hogy hatja meg az édes Isten lelkét ?! S nem hatotta meg, nem ; — sírhat tovább ; ó, ki segíthet rajta? Én, én . . . főleg a pap. — Krisztus nem hallgattat meg ! Ez a legborzalmasabb vonása az evangéliumnak, az Isten ekonomájának. Sötét marad, engesztelhetlen ; nem veszi el a kelyhet. Ó, ime a legjobb felelet minden szenvedőnek, aki panaszkodik, hogy Isten meg nem hallgatja ! Ime Krisztust meg nem hallgatta. Mily mély hódolattal, alázattal s megsemmisüléssel imádkozott, s mégsem hallgatta meg. Részünkről a megadás, a szolgálai hódolat az, ami Istennek jár.

Krisztus mondotta, hogy sok elvész, multi sunt vocati . . . lata est via et spatiosa porta . . . et multi sunt, qui ambulanti in illa. Krisztus imádkozott, hogy ne vesszen el egy lélek sem ; de nem hallgattatott meg. Kérdezzük miért? Feleletül csak azt nyerhetjük : a hit által akarta Isten üdvözíteni az embert ; mély alázattal kell hinnünk s benne mindenekfölött bízunk : így akart ő üdvözíteni minket. Aki nem akarja eszét és akaratát ez útra terelni és a dolgok fölfogása után jár, az már nem a hit ösvényein halad. Placuit Deo per fidem salvare mundum. A helyett, hogy azt mondják, az nem lehet, hogy annyi ember elvesszen, és Isten oly kevés eredményt elérjen, hinniök kell ; amit megtehetnének, ha Istennek hódolni akarnának ; mert mihelyt valaki ezt erélyesen és következetesen megteszi, az már üdvözül. Tehát aki akar, az üdvözül ; aki nem akar, az nem üdvözül. De lehet-e csodálni azt, hogy csak azt üdvözíti Isten, aki üdvözülni akar, s nem inkább azt kellene-e csodálni, hogy Isten üdvözíti azt is, aki üdvözülni nem akar? Belátjuk ebből az óriási kötelezettséget : hinni és másokat is mindenáron a hitre vezetni, a hit érdekeit mindenütt óvni, főleg a mai világban, hol minden lerontására tör.

Júl. 29., délben. Jézus szíve koszorújával, mely nem borostyán, sem virágkoszorú, főleg pedig keresztyével és sebével hirdeti, hogy mily nagy és hatalmas erő az az ő szenvedő szeretete. Az a kereszt a világ üdve úgy, hogy minden a világon általa, belőle ; hiába prédikálnak, tanítanak ; hiába erőlködnek : minden Krisztus által. A kereszt által, s azon mély seb által, mely semmisíti, tönkreteszi, kimeríti ; olyan legyen a mi szeretetünk : lángoló, igen, hevülő és lelkes s egyszersmind megtörő, kimerítő, tönkresilányító. Legyen Krisztus áldozatos szeretete mindennek Ura. S ezért hevüljünk : hisz minden éren hajókázunk, s e hömpölygő, áradozó folyamat megvetnők? Minden lendületen örvendünk, s e mély-séges impulzust használatlanul hagynók? Tehát ez a férfias odaadás kell ; mely nem inog meg ellenkező benyomások alatt s mely fáradhatatlanul tör egy célra ! És pedig ne felejtsem : áldozatok árán ; nincs más szeretet, mely krisztusi, mint a szenvedő szeretet ; azáltal, hogy keresztyét magam ügyévé teszem, szellemét vallom ; majd gombamódra kelnek a nehézségek és a bajok : ezeket szeretetből, szívesen eltérni s rajtuk át Krisztus ügyét győzelemre vezetni !

Júl. 29., délután. Az a bús, érzelmeteljes alkonyati kép van szemem előtt, melyet a Szent Szűz nyújtott, midőn a

kereszt alatt ült, az édes Jézust tartván ölében. Ismét öledben van, Szentlélek mátkája, ismét — hej, azóta, hogy tengernyi kegyelemtől elárasztva azt mondtad: ime az Úr szolgálója, s méhedbe fogantad, be sok lett másképp! Életed is, kedves Szent Szűz, úgy csalódás és keserőségek változata, s most kifogyott végleg szívednek vigasza; mint kettétört pálma hajlott le a földre, pihenni vágysz. De másképp kell felfognom neked, édesanyám, töméntelen kínodat, — úgy mint az Isten kegyelmét, úgy mint leszakasztott ágat arról a keresztfáról, melyen Szent Fiad szenvedett. Krisztus legyen életünk és halálunk, benne örömünk és kínunk, sőt több kínunk, mint örömünk: akkor jó és édes lesz minden. Ezt én még nem értem: azt az elrejtett életet Krisztusban. Az életnek értéke annyi, amennyit Krisztusért tettünk; más itt nincs elszámolni való. Tehát belső izzás, nagy buzgalom, forró ima-magány, önmegtagadás, alázat; mást nem tehet senki, legyen pápa vagy miniszter, lángész vagy kukkó. S ez adja azt a nyugodt, férfias jellemet, mely megállja helyét Istenért, s mással nem törődik. Különben csak a nagyok és szereplők lehetnének boldogok; pedig a nyolc boldogságban ezeknek nincs helyük.

Júl. 30., este. Most fejeztem be szentgyakorlataimat. Nincs sehol annyi mélység és bensőség, mint itt; s ezek formális óvszer az ellapulás s a modern felületesség ellen. Bár megmaradna, ami úgy megragad ott a lélek elevenjén, hogy ugyan hiába vergődik. Legalább habitualiter biztosítom ez érzületet, ha mondom: akarok minden bajt, kellemetlenséget, gúnyt és félreismerést szívesen tűrni és akarok «agere contra sensualitatem, carnalem et mundanum amorem».

Aug. 21. «Kegyelmet találtál, Mária», vagyis nagyon megtetszettél, Szűz Mária, az Úrnak, s ő szeretett téged nagyon, nagyon; azért az a sok dicséret, melyet rád alkalmaznak, hogy előmlött rajtad a kellem, hogy mint királynő, úgy díszeskedel. S miért szeretett meg téged? Mert szíved oly bensőségesen volt berendezve Krisztus Jézus számára; szívesen pihent volna ott; húztad őt, vontad őt. «Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suavitatis.» Itt is föltűnik erényed: alázatod, gyengédséged, bensőséged, okosságod, egyszerűséged. Ego flos campi, et lilium convallium. Nem lehet ezt lefesteni, sem kimondani, csak az Istenért hevülő szívben a dagadó hit tudja sejteni. Azért gondolom, hogy a lelki férfiakkal és a festőkkel ezekben kell élniük;

mert oly bő a tárgy és oly vonzó, kellemes annak, ki meg-
fuzlelte . . .

Szept. 5. Mindenütt korlát és tehetetlenség, — nem élhetünk s nem biztosíthatjuk életünket, csak kicsiben és kevésben, — a nap, ha nem süt; az eső, ha nem esik; a szél, ha nem fúj . . . sine me nil potestis facere. — Mindent Jézusért, jól tanítani s tisztán élni.

Dec. 18. Mi a tevékenység rugója? Az élet! Csak élni kell, örvideni, ó, akkor megy minden. Minden könnyű és kedves. Nehéz köd, sűrű ború a lelken, az örömtelen nap: hasonlít a halálhoz. Szent Szív, izzó lelked, lángoló szíved hogy telt meg szerető, ömlengő bensőséggel! Az Üdvözítő szellemének inspirációját szívta, nemes nagy lelkének szárnyalása által lendültél föl az Isten tiszta ege alá. Ő adott neked gondolatokat, neked érzelmeket; ő beszélt, s te megértetted; Surge amica mea, speciosa mea et veni; ecce jam hiems transiit. Hogy örültél, hogy szegényen, csak a szív bőségében fogadhatod; hogy magányban, csak az érzelmek dagadó árával üdvözölheted. Jól értetted te őt; jól szellemét, azt az euangeliont, hogy boldog az, ki mindent odaad, ki minderről lemond Krisztusért. Te lested el ezt az ébredező jó hírt; te voltál suttogásának egyetlen tanúja. Téged talált első tanítványának; tiszta szívedről visszhangzott először; az rebesgette vissza: «értlek, értlek, szerelmem! Gyerünk a magányba; ott, hol ember nincs, ott legyen pihenésünk. Hol a szív gyullad szeretettől, midőn mindent elvetett, hogy tisztán égjen lángja!» Örvidtél, nem búsultál; repesett a szíved, nem volt borúban; ruganyosan, hajthatatlanul néztél, mentél, túrtél; boldog, igen boldog voltál. Hisz ez Krisztus! Ó, hogy gondoljuk mi, hogy szomorkodtál: mikor az Isten keze, szíve voltál . . . édes édesanyja! S mikor nem kívánhattál forró vágyadban más, mint túrni, engedelmeskedni, áldozni!

E szíven fölc sillámlott az Isten bölcsesége, s lett belőle evangélium; — az Isten tökélye s lett belőle emberi erény! Ezen szívben összegyűlt az érzelm s megtört úgy, hogy irgalmat talált. Ezen szívben megemberelte magát a biztatás, melyet Isten hangoztatott, s ment utat törni.

Jan. 5. Vasárnap van. Kora reggel léptem az oltárhoz. A holdvilág a gyönyörű üvegfestményekre szórta sugaraít, szürkés fényben emelkedtek ki az ónlécecskék. A tölgyfoltár erdei erőben állt előttem, széles tündöklő lenkendő takarta. Elfogott egy mélyen hódoló, bensőséges érzés, gondoltam erre a magikus erejű és temékenységu körre, melynek központja az Oltáriszentség. Gondoltam, hogy aki térdelt volna egész éjjel e delejes fényű, halványszínű ablakok alatt s aki szívébe fogadta volna sejtelmét és bensőségét ennek a szentségnek, melyből Krisztus annyi szívet gyujtott s vonzott ide, hogy az elmerült volna kerubini imádásba. Hol a titkos, képzelhetlen színek szivárványos íve? Hol az ismeretlen erők sziporkázása? Hol az a termékenyítő, új színeket gyujtó, új alakokat fejlesztő magnetizmus? Hol az az erőközpont, melyből a szívek kivirágzásainak árama indul; melyből a lelkekbe az érzelemvilág pompája hinti szét magvait; honnan az a titokzatos élet-melege rezeg be szívünkbe, melynek érintésére a szellemek megnyílnak s szeretnek s hevülnek, s izznak, és az alázat s a szemérem étheri fátyola alatt az emberi gyöngeségben nyilvánuló dicsőségét a teremtő s megváltó Istennek rejtegetik!? Nincs-e itt másvilági hangok harmóniája, nem cseng-e itt szűzi lelkek ezüsthangu éneke? Nem szabadul-e itt föl a lélek varázsszépsége az anyag békói közül? Nem kezd-e élni s érezni úgy, ahogy ott túl?

Ó élet, ó titkok, ó másvilág, a halálban megújuló bájvilág! Miért nem mutatod meg magad a halandó szemnek? Miért nem ízlelteted meg édességét teljességednek és boldogságodnak? Ó, miért korlátolót érzék? Hisz annyi szépség és fonség, annyi erő és alak, annyi nyugvó, alvó alakulás rejtőzik körülöttünk! S minden titkok közt, az az Oltáriszentség! Hit titka; mily fények, mily színek, mily villámlások, mily derűk, mily sziporkázások, mily lángok, mily visszfények vannak a mindenségben, s hogy nem jönnek ide? Mily erők, mily hatalmak, s hogy nem jönnek ide? Mily mérhetetlenségek, s hogy itt hagyják piciségben az Oltáriszentséget? Miért nem

nyílnak meg szemeink előtt s nem mutatják csodáikat? Hít titka, ó imádlak ! Azért kell tehát kutatnunk s néznünk a végtelenségbe s lehozni azt e tölgyfaoltár elé ! El kell lesni a színeket, az alakok kecsességét, az illatok hullámain, a fénynek fátyolait, s el kell ide hozni az Oltáriszentség köré ; föl kell kutatni az anyag titkait s fönséges valóságukból kell alakítani az oltáriszentségi monstranciát !

Jan. 10. Kifeszítettem a mellemet, ropogott a csontom bele, úgy kíváncsoztam az örökkévalóságba. Áztattam Krisztus vérében idegeim gyökereit, hogy egy új virágzás fejlődjék ki rajtuk ; s nem akartam látni, érezni, hevülni — csak az én édes javamért, Jézusért. In foraminibus petrae, in caverna maceriae ! Nem félttem semmitől, járványtól, háborútól. Mint gyöngye délibáb látszott a francia forradalom átélt remegése, borzalma. Semmi sincs, minnek oda nézz ! Csak a Krisztus szerelme ! Ó, legyen szenvedésben is oly életerős a lángom, mint most. Tegyek, tegyek ! Mit? Szeress. Pá ! Pá !

Febr. 4. A bűn elborítja egünket, mint a felhő az égboltot ; cikázik belőle az Isten haragja, máskor száraz borongással függ fölöttünk. Legjobb, mikor megnyílik csendes esőben ; ez az édes bűnbánat. Termékenyítő áldás !

Febr. 5. A halál eltorzítja az arcot, mint mikor a csinált virágok leheletszerű szirmaiból, levélkéiből, ágacskáiból kiszakítjuk a sodronyt ; kifacsarva, összetépve, összezsugorítva, ronggyá szakadva erőszakról panaszkodnak. Úgy húzza ki a fájdalom a lelket azokból a szövetekből, azokból a finom rostokból, azokból a pillákból.

Márc. 23. Ó, nagyobb részvétem nem lehet az édes szenvedő Jézus iránt, mint ma volt, midőn elgondoltam, hogy ő az én kiváltó levelem, ő az én nemességi, vigasztaló, szerelmes levelem. Mindent benne bírok, ezen megtört, szétzúzott csontok alatt dobogó, és szerető szívben. És azután az az Oltáriszentség, azzal a megsemmisült Jézussal. Hát kereszttem, édes szent kereszttem, csak szeressek, ha szenvedek, és sohase hangoljam le lelkemet. Nagy, édes szeretet, mely tűrni vágyik, szomjazik ! Mi sok neki? Perboyre, Kuya, Czimmermann lassú haldoklása? Ó, dobogó szív, mikor mondod már : «elég». Úgye soha ! Ó, és nincs hatalmam megtagadni valamit tőled ! Nincs, hisz neked adni annyi, mint élni. Fogadj hát mindent.

Ápr. 21. Mi emberibb, emelőbb, lelket s éltet adóbb, mint az áhítat? Ó, ez tesz egész emberré! Mily puhák és tiszták e kezek, melyekbe arcunkat borítjuk; mily könnyű ez a test, mely itt mint a sudár lilium díszleg az Úr előtt; mily tiszta, magasan úszó felhő ez a hangulat, mely érintetlenül áll a világban s nem a világból való. Az ember megtalálja magát egészen; érzi magát egészen; oly boldog, oly csendes, oly elég magának! Ó, nagy bölcsesség, ó mély filozófia, regnum Dei in vobis! Szívem kifeszül, mint a festővászon, hogy felfogja minden ecsetvonását annak a színnel, fénnel, étettel, alakkal telt Léleknek! És kér és könyörög ezen fiatal lelkekért, melyek kezeimre bízvák, teljes megnyugvással lévén a bajok és a nyomor láttára is! Van udvarunkon egy pár gerlice; bűg magában sokat, fölhallatszik csendes estéken a kápolnába: lelkem is úgy elbűg mindenről Krisztus előtt. Mi csak előre, csak ki a mélyre; nem be? Uram, segíts meg engem! Alázattal és gyermekileg kell imádkoznom, maradjunk a külsőségben gyermekek s a belsőben legyünk férfiak; tegyük össze kezeinket szépen s imádkozzunk! Térden, fejlehajtva, lesütött szemmel! Meditációt, lelki olvasást el nem hagyni!

Klerikusoknak vakációra: legyen gondjuk, hogy kikkel érintkeznek, azokat a templomba vigyék. — A primiciánsok áldozást kívánjanak rokonaiktól. Köszönteni, szóba állni a néppel!

Ápr. 22. Ó, mily mély bepillantást engednek az Úr Jézus fájdalmas Szívébe a szentségtörésektől romban heverő oltárok, az eldugult kegyelemforrások... a régi erény füstölő szilánkjai. Egy rettenetes átok pusztít a szent helyen, a tisztátlanság kísértete... hallani a kitombolt, de ki nem elégített szenvedély tördelt panaszát... Elsuhognak gyászos árnyak gyanánt az elcsábított fiatal, gyenge lelkek... Halotti sápadtságban lézengnek a hajdan erőteljes eszmények... Ó élet, hová lettél? Hova lett lelkesülésed; mily fertőbe estek rózsáid; mily szennybe fült bele lelked?!

A tisztaság, a szüzesség védangyala az eucharisziának, őrszelleme az oltároknak... a lilium címere valamennyi áldozatos műnek.

Máj. 2. Mit kívánnék? Pénzt és javadalmat? Ah, mily boldog vagyok, hogy szívem őszinteségében azt mondhatom, hogy nem. Micsoda édes, boldogító tudat ez; «nekem nem kell!» Püspökséget? Nagy szónoki nevet? — Ah, mily boldog vagyok,

hogy azt mondhatom, «nem!» Ez a szív, ez az ottokári szív, ez volna ott is, — s tán nem volna neki oly virágos Máriaoltára, nem oly szikrázó eucharisziája? Tán nem mosolyogna felé úgy a lomb és virág; tán nem illatoznék neki oly édesen az erdő? Ó, Jézusom, régi ifjú szerelmem! A boldogság a szív gyengédsége; — az a mély forrás az, mely a szívet mindig öntözi s benne mindig tavaszt fakaszt. Csodáljuk, hogy nincs ember, ki a tavasznak nem örül; mind, még a keserű lélek is fölrezdül; lám, mi való neki? Tavasz és élet! S miért nem szerzi meg? Miért téved más örömök felé, hol családás vet véget helyongásának? Miért nem marad azon eszméknél, melyek mindig virágzanak, azon reményeknél, melyek ki nem vesznek? Siratja később ifjú üdeségét, bánatosan föléleszti emlékeit, panaszkodik az élet küzdelmeire és kegyetlenségére, melyek kikapasztották forrásait; szegény lélek, én is sajnállak; de látom, hogy fonnyadásodnak te vagy oka; te szakítottál az étellel; te léptél le az ösvényről; te fölmondtad az engedelmességet; lásd, szegényke! Ó, Jézusom, add, hogy szeressünk téged.

Jún. 9. Mitto vos sicut oves inter lupos. Új hadakozás . . . a lélek ereje. Csak is az! Sokszor nem tudjuk, mit képzeljünk az alatt «sicut oves», de hozzá kell gondolni Jézus szívéből kivált lelkeket, s minden érthető. — A lélek Istennel telt, s akkor mert nagy, csak «ovis» lehet. A nagyság nem erőszakos, csak hódító, nem éri be, ha szétmarcangolja ellenét, hanem ha szívet meghódítja; s meghódítani szíveket csak az Istenből kiinduló s Istenért lelkesülő szeretet, a lelkek üdvét munkáló, rugalmas türelem képes. Hisz ez csupa szellem, csupa élet; ha az erőszak a sziklához csapja, mint gyöngyöző hullámtaréj törik meg, pezseg, hús leheletet, harmatos párázatot lehel s tovább siklik; ha sebet ütsz rajta, nem seb az, hanem édes hasadás, melyből illat, az erény illata árad! Alakokat támaszt benne minden ütés, csapás . . . legszebbeket a nagy szenvedés!

Ó, tehát valóságos harc; de milyen! Amilyen a csillag harcol a tobzódó ellen, a csillagos ég a kétkedő ellen, a virág a bús lélek ellen, a gyermekszem és arc a bukott lány ellen! . . .

Júl. 2. Este negyedik meditáció *a papi buzgóságról*. Kicsordult a szívem, leszállt az Isten angyala és fölzavarta a vizet, azt a vizet, mely a szív titokzatos mélyeibe húzódik, melyről sokszor úgy látszik, hogy kiszáradt. Gyógyító víz, szívet gyógyít, új életet, buzgalmat kelt; ó, mily lágy és mily tiszta,

gyöngyharmatos, égből való! Gondolom néha, elrekedt, elhalványodott szellememből más sok elkallódott, elpárolgott; drága lelkem, szívem sugárzó melege, ne menj; maradj az ifjúnál, ki már férfiúvá válik! Az áhitat virágos kelyheiből öntlek össze, tiszta harmat; összeszedlek, fölszívlak, hogy szívemben enyhe balzsammá változzál. Millió lélek vár reám; ó Jézusom segíts!

Júl. 3. Ha előbbi exerciciumaimat olvasom, nem érzek mindig jó benyomást. Van abban folyton valami fejletlen, erőtlen fajulat. Ez az észrehevés, valamint mai harmadik meditációm a bűnről felébreszti bennem a vágyat erőteljes, megállapodott, határozott jellem után. De hát száz szónak is egy a vége: ezt a jellemet az örök igazságok törzséről kell törnöm. Ha valaki ma is kész elhagyni a földet s örvend, amikor megtudja, hogy ütött órája; ha valaki a teremtményeknek egyáltalán oda sem néz; ha valaki teljesen kizárja szívéből a káprázatot, mely szerepléssel, lendítő kihatásokkal, reformokkal tartja pezsgésben reményeit és életkedvét: az *férfiú*. De hogyan egyeztessük meg ezzel a működést a világban? Azt mondanám, hogy a szolid, örökkévalósággal számotvető működés nem veszi a «férfiú» esztét, aki belső életében kellő ellensúlyt találhat a hiúság szele ellen.

Az ember szenved s vajúdik testében; csiklandozza, égeti, bántja, szúrja, a férfiú ennek dacára kitart: épúgy a szív hangyabolyában, ahol annyi nyüzsgő, sűrű, az erényé lesz a béke jogara.

A *halálról*. Nem lesz egyszer időm többé. Rettentő szó. Hová lesz? Eltűnik. A semmiség vesz körül; sárga, füstös-lángú gyertyák borítják el szemeim fényét; mintha üres koponyának két szemgödreből ijesztő semmiség bámulna s az suttogná hangtalan hangon: semmi, semmi!

Bánom szívem mélyéből a bocsánatos bűnt is. Látom, hogy csak a halál fénye az igaz világosság. Ó, hol fényeskedik hát? Csak az Istenért lelkesülő szívben. Azok a mulatozások, azok a murik, azok a pártérdekek, folyóirat-versenyek, műkiadások — csupa füst; s mennyit áldozunk e füstért! De hát Istenem, mit tegyek? Úgye nehéz kórok közt pálmának lenni? Valóban nehéz. Csak az istenes férfiú teheti! Akinek lelke valóságos fény, akarata valóságos szentség, akinek tapintata, ítélete, diszkrétciója finom, mint a lélek. Hogy lehet ez másként, mint teljes bennélés által e gondolatokban? A többinek eldudvásodik érzéke. S lám, ezek az exerciciumok valóságos új életre ébredések. Lelkem elfordul a legkisebb bűn-

től, fájdalmasan szorul, mintha meg kellene hálnia, látván azt a tömérdek bünt. Ki segít, ha a papok nem?

Júl. 4. Délután 3¼. Kezdem érezni ismét a régi kollégiumi szellemet: csendesen Istenben élni, csakis a belső világnak. Boldognak érezni magát abban a bensőséges körben. Hisz ez az életcél. Lelki emberré kell válnom; akkor tudom, miért élek. Ezt a paréja az életnek elfedi. Az ember működni akar; de másrészt látni, hogy nincs bensősége. Lelkekre hatni nem fog. A társaságban ez a fő: az ember Istennek él. Foglalkozik reggeltől-estig... önmagával, Istennel, haladásával.

Júl. 5. Délután, szombat, 3 óra 36 perc.

Amily nagy elhatározással kész vagyok a Jézus-társaságba lépni s mindenről lemondani, sőt amilyen őszintén följánlom magamat Istennek akár erre, akár másra, amint szent fölségének tetszik: oly rideg valósággal, oly hideg józansággal, oly leplezetlen keménységgel, amilyen a halálé, bánom és utálom a bünt magamban és másban. Forrón kíváncsom oly lelkiállapot után, melyben folyton dolgozhatnám önmagam és mások megszentelésén; kíváncsom folytonos önlegyűrés után, folytonos és kivételetlen önlemondás után, hogy életem minden perce telt pillanat legyen, ne pedig üres lengés, melyre gúnyt és gyalázatot szór az örök valóság. Lám, és a világ mindenütt mosolygó, üres hiúságával nehéz megküzdeni kint a világban; nehéz védekezni csókjai ellen, midőn ölében ülünk; szakítani akarok vele s kötelekeivel. Bennem megvan ez a forró vágy: tönkresilányítani «én»-emet az Isten nagyobb dicsőségére; ha tudnék előtte kedvesebbet, megtenném, de eddig nem tudok. Az Istenhez legközelebb hoz az alázatos szeretet, mert ez a legtisztább és leglángolóbb: ezt keresem; s mivel ezt a Jézus-társaságban meghozni remélem Istennek, azért akarok belépni. Édes Istenem! Te látod, hogy szentigaz mindez, amit írok, vedd, kérek, szent neved dicsőségére ez érzelmeimet. Tégy velem, mint jószággal szokás; rendelkezél, használj, mint tetszik, csak add meg azt a kegyelmet, hogy neked teljes kimerültségig szolgálni: ezt tartsam legdicsőbb életfeladatnak s legnagyobb szeretet-zálognak. Amen.

Júl. 7. Rendkívül érdekes nap! Ma examináltak hivatásomról; P. Dengel keményen ostromolt; szurkom nem volt, tehát le sem önthettem. A kérdés mindent dönt: mi az Isten

akarata? Én kint azt gondoltam, hogy ez ; talán bizony nem ez? Honnan tudjam? Mindenre a föld hátán kész vagyok, szívem repes áldozatok után Isten dicsőségére, szeretnék tűzszlop lenni az Isten szeretetében ; gondolom, hogy a Jézus-társaságában elérem ezt. Quid juris? Le akarom gyűrni «én»-emet szeretetből ; kint ezt nem tehetem. Quid ergo? Gondolom, hogy lelkes jezsuita lennék. Nem hivatás-e ez? Künn rendkívül sok akadály ! Igaz, hogy én künn is gondolok boldogulni ; mert el vagyok szánva még a vasba is harapni s valamennyi fogamat benne hagyni s teljesen célra vezetni föltételeimet az Isten segítségével. Kívánok nem csüggedni, nem elbátortalanodni és lelkiéletemet illetőleg a teljes önmegtadás<on> és teljes önmegvetésen alul meg nem állni. Vasszigorúsággal ragaszkodom az órarendhez és a szelíd aláztossághoz másról és más iránt.

Júl. 8. Reggel. Mélységes, édes bensőséggel rezdül meg szívem Jézus emlékezetén. Ha a misében imára kulcsolt kezeimet mellemhez illesztem, mindjárt távozik tőlem minden szórakoztató gondolat, s kedves otthonlét, Jézussal egyedül-lét érzete csitít el mindent. Ez a régi szellem, a bensőséges szeretet, mely oly lágy és gyöngéd vonzalommal fűzött az Oltáriszentséghez ; mely oly ékesszólóvá tette csendjét s oly gondolat- s érzelemdússá minden szimbolumát, s oltárait titokzatos langyos virágokká, fáját s köveit szint, hangot, életet szóró túlvilági valóságokká, oly sokat láttam rajtuk — visszasugárzott róluk tiszta szellemi lelkek áhítatos tekintete ; szemeké, melyek tüzet ecset nem utánozhatja ; arcoké, melyekből a lélek kiszíporkázik ; hallottam visszhangját mindannak a suttogásnak, mely a tiszta szívek titokzatosságából Jézus szívébe áramlott ; azoknak a hangoknak, hangtalan hangoknak, melyeken a szeretet szól, mikor olvad ; mikor szinte foszlik élete, mikor átmegegy szellemi, égi szférákra, s mikor léte édességét elénekli ; mikor életét, annak gazdag mélységeit elsírja — örömeiben. Csodálatos Oltáriszentség, csodálatos még abban a búzamagban is, melyből liszted készül, mely kint lengett s az esti csillagokból megtudta rendeltetését ; mely a kék búzavirággal ölekezett s beszélt örök szeretetről és hűségéről ; melynek kalászát lengette a szél s alázattal s vidám készséggel hajolt meg hullámaiban. E hullámokon evezett a szentelt harangszó, mely a kegyelem áldásait viszi szerteszéjjel mezőn-erdőn s elvegyül a zsongásba, az énekbe, kalász- és lomb-suttogásba.

1891

Júl. 20. Még szeretni sem lehet határtalanul ; ha édes és lelkes érzelmeiddel embereket karolsz át, — ha bíboros, szemérmes fénnel árasztod el azokat a hegyeket és völgyeket is, melyek lejtőin és kigyózó ösvényein szeretettel küszködő szívedet hordoztad, s mosolyogtál minden fűszálra s szint és kellemet szívótál minden virágból, fényt kölcsönöztél az égből és árnyat a bokrok és erdők hús homályaiból : hiába, határt szabnak szeretetednek az emberi szívek, gyarlóságaik, óvakodásuk, sőt még szárnyalásuk is oda, fölfelé. Pedig szeretetből élnek a lelkek, — szeretet az ő édes anyai tejük ; szeretetben fakadnak virágaik, szeretetben legédesebb hangjaik... s e szeretetben nagyok, oly nagyok, mint az égi csillagok ; hisz a Szent János bogárkái is, midőn mint tündöklő virágok lejtének az erdő sötétségében, nem kisebbek, mint a csillagok. A szeretet az élet ; a szeretet által lesz rokonszenves az ember, drága, édes a lélek, otthonná válik a hegy és völgy, kiessé és ékes-szólóvá a magányos, völgyi út ; nem más által, csak a szeretet által ; valamint csak a ragyogó szemben nyer a sötét rezgés szint és életet, a fülben a léghullám hangokat, melódiát.

A liliom szép és illatos, de ha szobádba viszed, fejfájást okoz ; hagyd a maga helyén s ne közeledjél hozzá nagyon.

«Laisser faire, laisser aller», erény és bűn is, függ az indító októl ; szeretet vagy kegyetlenség, türelem vagy nembánomság. Tele van korunk az individualizmussal ; az ipartörvények mind azt akarják a «détért való küzdelem» állatias törvényével érvényesíteni ; és mégis, soha kevesebb egyediség, önállóság, jellemesség, mint most.

Júl. 21. Van-e szájalmasabb ember annál, aki dicsekszik szellemi szegénységével s düllesztí mellét s meresztí nyakát, mikor érzi, leginkább érzi ürességét. Lám a világ oly jellem-szegény, hogy sallagnak nézi a győzedelmes zászlót s elhagyja és száraz fűre font békanyálat, a sivár skepszis eszme-szegény jelét lóbáztatja. Nem meri bevallani, hogy most le-vitézlett, előbb hős volt ; most éhes, előbb jól táplálkozott ;

most szegény, előbb szép riska-tehenek álltak a majorban, lomhán báméskodva tarka borjaikra, az ereszekben szép pejllovak álltak, melyek játszva beszolgálták a külső jószágot ; előbb szeretettel, lelkesedéssel függött a rögön, melyet az erény bearanyozott, a hazaszeretet, most oly petyhüdt a szíve, hogy akár ki is vágná az első fiatal meggy-csemetét vándorbotnak ; előbb hittel, reménnyel bővelkedett, mely szívéből kicsordult s az idő köznapiságát az örök dicsőség közeledésével varázsolta át kincssé s örök érdemmé ; a sírban csak barázdát látott, melyet az ideiglenes halál ekéje vont, hogy a föltámadás tavasza rengesse a hanton bele a tavaszi friss légáramba a nagy «családos ember» vetését ; s most oly szegény, ütöttkopott ; szavakért odaadta érzelmeit, mesterkéltnél hajlongásért erkölcsét, bodros fejkötőért dús aranyhajzatát, ingerlően rengő derekáért vett turnürt. Ó, mikor oly teli van az ember szíve, hogy ki se mondhatja, csak elénekelhetné, csak elregélhetné ragyogó csillagok integetésével, reszkető nyárfalevelek suttozásával azt, amit belehel s kilehel szegény, szerelmes lelke ; mikor a nap beüti vidám arcát azokba a ragyogó ablakokba s megaranyozza azt a révedező lelket, mely ott ül mögöttük . . . Minden oly regelő ; hosszú szalagokban nyúlik ki a füst a kéményből, el-elkapja a szél, s a szalagok összetépdnek a fák ágain . . .⁸

«Sírva vígad a magyar», «szomorúan szól a magyar nóta» ; a népdal sokszor ingerkedik, pajkoskodik, de csak olyan, mint a mosoly a fájós arcon ; édesmézű pálinkát hajtogat, de az alján keserű üröm van. Bor és szerelem el ne kapjon, abból meg nem élünk ; nemcsak — de ne is terjengjen az erőteljes erkölcs rovására, mint az aranka a lóherésben.

Júl. 28. Kelcsével átellenben fönt a hegyen álltunk. Petőfalva felől, amely széles a völgy, bodrosan fel voltak gyűrve sötét, gomolygó felhők mint óriási színpadnak kárpitja ; jobbról-balról vörhenyes fényben ijesztettek a magaslatok bükk-erdői . . .⁹

Aug. 7. Pozsonyban tartott lelkigyakorlat. 1. Istentől vagyok, — hogyan függök, — mily föltétlenül, mondhatnám kegyetlenül, mert szükségesen, mert akaratom nélkül. Itt nincs mit akarnom ; itt elnyel mindent az Isten. Tehát itt csak fejet konyítani s hallgatni, mert «sine nobis de nobis». Ebben egyforma a víz, a növény, a kő, az állat, az ember. Az isteni akarat mint a tenger ; — benne úszik a lét. Ő teremtett ; mintha

a bányász fúrna, ásna ; még egy kalapácsütés, s amit akkor kiszed, azt fölviszi, hogy törjék meg rajta az alkonyodó nap-sugár ; s az a jegeces lap, mely évezredek óta a sötétségben fázik, most fölvilan és szikrákat hány . . . Akarat . . . Hol akasztja föl a szél a léghajózó békanyálat? Akarat . . . ő, ő — ipse fecit nos . . . *Teremtett* . . . erővel . . . Nincs ki ellenálljon. Ez erő tere : elfárad a villám, a gondolat ; elvész s eltéved, elveszti lábai alatt a talajt ; nem tér vissza, nem találja meg a földet, mint mikor a szél beletáncol a pehelyes dunnába s szétfújja s karikázik velük ; nem találod meg s nem ismered meg azt, melyre először tekinteted esett. Ez erő nagysága : fegyvere a semmiség, ezt forgatja. A nagy, hatalmas emberiség hogy bukdácsol e hullámokon.

2. Istenért vagyok. A célt rám nyomta, mikor tett azzá, ami vagyok. Leginkább a tükör mutatja, mi a céloom? Tükörözni. Szépnek, jónak lenni, — fölfogni a fényt, a szint, állni remek alakokban. Nézd, hogy meláz a csillagos éjben a kelcsei kastély, trónálló fenyője, hársa ; várja míg ráfordul a nap, míg belenyög a szél, s zúgássá válik bozontossága, érdessége, homálya, hólingása.

3. Isten saját dicsőségére teremtett ; ebben is egyforma az állat, az ember, csak magasabb fokon áll a formális dicsőség miatt. De fölvilan az ember előtt az «én» ; s ez ént az Isten megint lefoglalja ; ennek is szolgának kell lenni, de szolgálnia boldogság azért.

4. Isten boldogságra teremtette az embert. Boldogságában rejlik az Isten dicsősége !

Aug. 7. De ami a vaslánc a jégárban ide-oda lökdösődő kompnak : az a léleknek annak a hatalmas szónak átértése : ut salvet animam suam. A végcél úgy pattan föl e mondatban, mint a mag a hüvelyből, mint a vasszögek és roncok a bombából. Körülötte keringenek álmokképek — a világi és egyházi pályák ; tevékenység, tervezgetés, működés . . . Pázmány Péter alkotásai, tolla, a Collegium Germanicum, a Jézustársaság . . . de ez mind semmi, ez mind vaktöltény ; de ez a «salvet animam suam», ez letarol, pusztít, kaszál ; ez bont, kiéget, fölforgat, kirág, kiétet mindent ; mert a tiara, mitra, biretum, — a csákó, a tisztí sapka, a generális kalpag, — a paraszt zsíros kalapja vagy a főnemes bogláros kucsmája — esetékes különbségek — mind elmúlik . . .

Salva ! Salva ! Ez mint egy hideg kéz érinti a világ lázában égő homlokot ; lám, világosan ítélek : hanyatlottam lelkiismeretem gyengédségét, a tökéletességre való törekvést, a lel-

kek üdvének keresését, egyes gyakorlatok folytatását (meditáció, lelki olvasás, penitenciák) illetőleg. — Ó, de mennyire kell ragaszkodni mindenhez s nem engedni soha. Csak amenyit én égek, annyit égetek; azért az embert össze nem nyomorítani, mert annyival vész ereje; etetni kell a gépet, mert megáll; nem szabad vékonyítani ellentálló falait, mert szétrobban. Ó, magamba veszem e jótékony szellőt: kedves és éltető; életemet szívom benne. Én tehát úgy járok... nagy önzéstől hajtva... egy gondolatnak élve: salvem animam! Ha nekilendülök, ott lebben el ez az árnyék, ez a kérdés: quid hoc ad aeternitatem? Ha tervezetek, ha harcra készülök, ha tollamat hegyezem, ha a jövőbe mélezem: egyszerre összezsuzzanek, mint kit rajtakaptak valamin, ami nem egészen jó, nem rossz, de resteli: salvet animam suam. No, ezek aztán erők! Iszonyú ez a tisztulási folyamat az emberben. — Majláth a kézdi fiúról, ki meggyógyult, azt mondta, hogy éles fájdalmat érzett, mikor a vér a megdermedt tagokba nyomult: ez az élet fájdalmat okoz; éles, bensőséges, egészséges.

Aug. 7. Ó, Istenem, tedd gyengéddé szívemet; lám hisz a vén gumóstökén is hogy kicsordul a nedv: úgy legyen az én szívem is; gyengéd, s lebbenjen el rajta a buzgalom és indulat pirja; piruljon s halványodjék; izzék és lankad-fon — mindezt szeretetből. Köszönöm, Jézusom, már ez első napon e világos ismeretet: tenni mindent Isten nagyobb dicsőségére! folyton és soha pihenni! Hol lehet jót tenni és hogyan? ! ajánlani fűnek-fának a lelkigyakorlatokat; rajta lenni keményen, hogy G. gyónjék; A.-nak Goffinet! És más papokat rávezetni a jóra: M. M., a káplánok, legény-, Vince-egylet. Semper aemulari... De hisz meg van ez írva Szent Pálnál, s olvassuk is; de a kegyelem adja az érzést; ez pedig egyedül az élet. Már én megint alázatban, forró vágyban, gyengéd érzésben ringatózom: Deo gratias! Így kell mindig odaállnunk, megtörődve, fohászkodva, bensőséggel: akkor megnyílik a szív!

Aug. 8. Mint olyan szegény koldus, aki igazán talpig van és torkig van, aki csak úgy szedi magára a rongyot, mert szégyenli kiaszott, csontos testét, aki már nem sír és nem zokog, nehogy fájjon neki jobban a fájdalom; csendesén zissen, hogy föl ne keltse és meg ne zavarja azt a sötét, mély tengert: úgy állok én előtted, Uram; kérek, bánjál velem könyörületesen; látod, csupa seb vagyok, s az ilyen beteget türelem kezelheti csak. Irgalmazz nekem, s mert sajnálom s fájlalom mindazt, amit tettem.

Aug. 8. Átérezni a bűn undokságát ! Ó, hisz annyi undor van a földön, s minden undorban a bűn az a sötét lélek ! Undok a pocsolóban, a bűnfertőben hentergő ifjú, aki leszakítja a liliomokat, melyeket lelkes, gyengéd kezek s harmatos szemek őriztek ; undok letiporni a könyörület és szeretet alkotásait ; undok a kény, undok Báthory Erzsébet (?), csejthei úrnő tette, ki ártatlan gyermekek vérében fürdött ; undok a lazultság, a szétmállás ; csupa erkölcsi bűz és rothadás. Lám mindezt látni a bűnben, mely az élet, az erő, a szépség, a lelkesülés, szóval az «isteninek» ellentétje, tagadás, tehetetlenség, restség, betegség ; vigyorogva falják, emésztik, amit mások áldozatos, mirrhás kezei alkottak, azután kihányják ; s mikor végigrágták és taposták a szenvedély ösvényeit, akkor aztán megtörve, hörgő mellet, kiaszott arccal, keskeny, szedres ajkakkal, az üszök s a rák bűzét lihegve, ismét csak a tiszta, áldozatos szeretetre szorulnak, nála koldulnak. Azért hát ez ér legtöbbet : utálni a bűn utálatát, megvetni a bűn gyalázatát, reszketni gyűlöletétől, megrendülni az utolsó ízig közeledténél. Ez mind bensőség, élet és egészség . . . Ah, ez oly erő, minő az erdő ; csendes, homályos, de hatékony, éltet szövő, illatot lehelő. Minden egyéb nem ilyen, a tudás, az értés, félélet, de az érzés egész élet.

A lélek erős és nagy, mely derekassága, önérzete, indulatainak tisztasága és bősége által él, nő, s azon irányban fejlődik, melyben minden érzelme, ösztöne, alakja kifejezést talál. A lélek akkor nő, mikor Istennel egyesülve mindig arra tör, hogy lehetne neki jobban szeretni, hogy telhetnék ez jobban, hogy csalhatná ki azt a sok ragyogó színt, azt a sok édes lágy hangot, azt a sok gyengéd, kellemdús, sugár, rengő alakot, mely benne rejlik. S mikor van az? Mikor sir, mikor szenved, mikor vágyik, mikor küzd ; vagy amikor örül? Itt a földön mindannyiszor ; mert megfeszül, mert belétör, átnyilallja az indulat s fölhasítja kérégt, hogy kihajtsa belőle az új ág, feseljen rajta az új virág . . . szélesedjék a világ !

Aug. 8. Pokol ! Mit látok? alakok . . . arcok . . . szemek . . . embereké ; de érzés, vigasz, remény nélkül. Mi van utálatos? Kórház, hol rák eszi az arcot, a tüdőt? De mennyi szépség és nemesség ez arcokon, mennyi erény és győzelem e romokon ! Csatamező ! De itt nincs már érzés, nincs kín ! Ah, csak itt van, hol a szeretet búcsút vett, hol nincs otthona, itt nem jár . . . mily fagy, mily sötétség, mily idő, mily jövő ! Hol nem esik jól semmi, hol nem szeretünk senkit, semmit, csak gyűlölünk. Ily ellentmondás a kárhozat ; élni a halálban, halni az életben.

S én ott legyek? Szemeim, melyeket szegfűn s búzavirágon legeltetek, lássák a poklot? Jaj nekem! kinek bölcsőjét édesanya ringatta, kinek atyja verejtékkel édesítette kenyerét; az a pokolba temetkezzék?! De a világ, hic autem quid? Quid ad te? Éljek e gondolatokkal eltelve: ő is hamarább eszmél, ha én égek! — Nincs hazája, nincs otthona, hol szeretik, hová vágyik, amire örömet gondol. Hát hiába, tagadni kell mindent . . . főleg a szívet . . . azután kész a pokol; de mi az, ami kész, ha nincs benne s vele szív?!

Aug. 9. Elmegy a lélek, mert nem idevaló. Hová való? Hol a lelkek otthon vannak! Itt nincsenek otthon; itt rájuk aggatnak mindent, betapasztják földdel kunyhóját, földi szemeket adnak neki, földi füleket, érzékeket; ezt leveti magáról s megy. Idegen-e ő ott? Nem; kihámozódik a másvilág lakója, a szentek testvére, a mennyország örököse; itt elcsúfították, gubát, rongyot adtak rá, elnyomorították; de a halálban fölébredt benne az érzés, hogy ez az ő portája, át kell menni a kapun, mert ez diadalív, fölirata: aeternitas . . . atyai címerének jelszava fölébreszti azt az alvó, delejes erőt; s ő otthon van.

A lélek ad színt és alakot . . . Mily nagy, mikor ennyit tehet! Amivel érintkezik, az él; oly forró, hogy melegít mindent; oly illatos, hogy illatot áraszt mindenre. S mert egyszer érintkezett, újra föltámad; s mivel a Szent Szűznek a lelke még fönségesebb, mindjárt föltámasztja a testet. Minél melegebb van, annál szebb a virág, a melegágyakban feselnek a legszebbek, s hamar kelnek . . . Míg levetközödnék, kibonyolódnak testből, bűnből . . . azután lesz föltámadás: itt mindjárt volt. Még a szentek testének is kell rothadnia; de ennek nem!

Aug. 9. A társalgás és érintkezés a világgal eltompítja fegyvereink életét; aki hatni akar, annak eszményi irányban, mozgékonyan s élesen kell a dolgokhoz látni. Roppant sok pont van, mire gyámoltalanságunkban nem ügyelünk; a szemináriumban is sok semmirevaló van . . . G.-t nem szabad magára hagyni; a papokat mozgatni; panaszaik által ne üssön belénk is a hideg villám, mely rémít, de nem gyújt.

Aug. 9. Elsősorban állnak mindig az ember belső érdekei: az a csatatér a szív, a vezér Krisztus, az ellenség a bűn, szenvedély stb.; másodsorban a világ. — Az eljárás a vezéréhez hasonlít, aki tudja, hol, mikor, mikép, mily csapatokkal hajtsa végre a műveleteket, aki hathatósan és tapintattal vezeti a csatát. Azért tehát éber, érdeklődő tekintettel nézi végig a tért, s mindent, ami rajta áll, éles észrevevéssel rögtön oda

is vág, s oda talál, ahová kell. Lásd a sok mindenféle művet, irányt, támadást, nehézséget az Isten országában ; emeld föl magas álláspontra lelkedet : onnan fogod csak átlátni a csatát. Krisztus mikor fölhív, hogy küzdjünk «*contra sensualem et carnalem amorem*», valósággal legmagasabb szempontra emel. E körül forog beláthatlan változatban a jelen, készül a jövő, kísért a mult. Tehát ezt keményen szemügyre fogni, s ha habzik és hullámszik, ha tajtékzik s járja táncát az örvény, ha karikázik és tombol : tudni, hányadán vagyunk. Adjon az Isten erőt és kegyelmet, hogy ez óriási harcot mindig kellő éllel lássam, megismerjem és megítéljem s tudjam, mit tegyek ellene.

Aug. 10. Este félhétkor gyóntam. Vértanúi lelkület szállt meg, higgadtan, zavar és kapkodás nélkül a lélek alázatos érzületében pihentem. Csendes, mély béke szötte rám virágos takaróját, azt a takarót, mellyel a tavaszi virányokat borítja. Éreztem, hogy mily lelkülettel lehet a halálba menni, mikor az ember nem fél, csak örökkévalóságot remél. S ő, mit ér az a gyónás? ! a gyónás, mely a szív redőit szétvonja, mely a képzelődések délibábjával játszó lelket egyszerre hideg számítóvá teszi, mely kezébe adja a kést, hogy kivágja a húst önmagából, saját testéből. Valóban isteni gondolat a gyónás, s a szívbe bevonuló béke e hatalom isteni címere !

Aug. 11. Ó, bár élnek kizárólag az örökkévalóságnak ! Hogy ne volna soha szándékom, törekvésem, célom, melyet a hiú érdekek csevegő patakja visz el ! Azt gondolom tehát, hogy összeszedettebbnek s bensőségesebbnek kell lennem, azután meg, hogy az önmegtagadásban (evés-ivás) folytonosnak.

Aug. 11. Oltáriszentség ! hogyan reszketne bele szívem, mikor kezeimen folyt az az olaj, mely az Úr könnyöretének kenete, hogy méltóan kezeljem az Oltáriszentséget. Már hiába, az örültségig, a mániáig elragadott szeretet ez. Borzalmas . . . és kegyetlen. Nem fogyok ki bámulatából. S ugyanakkor : ó, félreismert Szent Szív ! hát hol szeretnek téged, s mit tegyek én, kit kiválasztani méltóztattál? Mindenütt imádni az Oltáriszentséget, emelni díszét, fényét, szemlesütve áldani, s éjjel azt az órát a szeretet édes nyelgésének szentelni.

Aug. 12. Csak buzgón és rendületlenül kitartani az elmélkedésben ; behatolni e bányába, melyből színaranyat hozunk napfényre, melyben az ember először sötéten jár, de azután csillog-villog mindenfelől, mintha fáklyával járna sóbányá-

ban. Arra való az adnotációk elolvasása, rendkívül nagy haszonnal jár. Ez újabb tapasztalatom miatt reménylem, hogy a meditációt el nem fogom hagyni ezentúl soha.

Jézus föllámadása. Hogy lép ki az a lélek a keresztrefeszített testből, hová lép. Mily ür, mily köz . . . mélység és magasság . . . borong és sűrű sötét, s ott derű, örök fény! Lenn van a mag a sötétben, le van taposva, de már megrezzent benne az őserő, már elsőt cirpelt az a csira, már megmozdult az a sejt, az a folyam, melyből gyökér ered, gyökér, s abból törzs . . . s lemegy a «várókhöz». Várnak . . . mást nem mond az Irás, a nagy érzelmek írása, a mélységes élet beszéde; várnak, hát mást mit csinálnak? Minek emlegetni a vakandtúrásokat a Tátra körül? ! Úgy tesz, mint a festő, ki a pagonyt, a cserjést, a lábas erdőt egy-két ecsetvonással veti a vászonra; hát az a töméntelen élet, — hát az a harc, az a szeretet és gyűlölet? A pagonyból kiemelkedik egy száraz ág, azon madár ül, erre a madárra pazarolja művészetét, figyelmét; s ebbe a nagy, évezredes várakozásba belép Krisztus lelke . . . Ő, mint a meteorok, ragyogó, önemésztő tűzzel rohannak feléje, az élet felé . . . ott, ahol nincs a *világok óceánjában más, akit átölelhetnének*; ahol nincs tapodásnyí hely, idegen, hideg minden. S az a föltámadt Jézus? Az az első tekintet, az az első érzet . . . S a Szent Szűznél hogyan? Mikor én Rómából júl. 30-án délután 5—6 óra közt a szállóba jöttem, anyám nem volt honn; érte mentek . . . vörös lett, halvány lett, úgy örült. Kevésre van szüksége a szívnek, hogy örüljön.

Aug. 1. I. Ma kezdtem meg exerciciumaimat s kérem rájuk az Isten áldását. Csendes, kedves villa derült szobájába vonultam; lábaim előtt a szép felsőmagyar síkság, a zöld Csallóköz csillogó Dunájával; ebbe a zöld, széles szegélybe belenyúlik Pozsony, koronás tornyával és várával.¹⁰ Szél zúg a gyümölcsös terhes gallyai közt, itt-ott leválik az alma az ágról s nagyot koppanva a földön elgurul. Esős felhők vonulnak a Kárpátok felől az áldott síkságra, s ködös keretbe zárják az összeszorult látóhatárt. Most esik, a fák kérges levelei közt szinte zörög az eső; már fehérlik a zöld Csallóköz is, — árnyalatai elenyésznek.

Milyennek gondolt engem az Isten, ki öröktől fogva gondolt engem? S mi minden rontott azon a képen, kezdve a paradicsom átkától, az emberek, a családfák, a korok, a szülők, a nevelők, a társaságok, a benyomások pusztításain át egészen a személyes bűnök erdejéig? Istenem mi lett ebből? Ha egy gyönyörű szobrot, melyet művész faragott, eltorzítva, pusztá vidéken valami váló-út szegletkövéül használnak, hogy néz az ki? Kocsitengely lehorzsolta, sár és por lepi. Művészi kéz kell hozzá, hogy kijavítsa és kiegészítse. Olyan a lélek; emeljük ki rajta az istenit!

II. Reliqua¹¹ . . . az a kis gmundeni bogár jutott eszembe, smaragdgyöngyös hátával, melyet a mikroszkópban néztünk; az a csodás, titokzatos világ; az a misztérium, melyben utunk kígyózik mint ezüst fonálka remekműví szövetben; az az ország, mely körül húzódik vízerecske gyanánt életünk. Ez az a reliqua! Létünk amennyiben öntudatlan és a lények skálájának felső fokán áll, e csodás világ betetőzése; öntudatos életünk pedig egy vonzó középpont, amely gyöngyökkel, csodákkal, misztériumokkal ingerkedik, magához húzza, megkoppantja, mint az aranyhalacska a vízbe hullatott gyémántot, anélkül, hogy tudná mi az? Ó, be csodás világ az, melyből kinövünk. S valamint a forma fölépíti a földből, a párából s az eső cseppeiből leveleit, szirmaiát, forralja olaját, s széthinti illatát: úgy az emberi léleknek is kell a «reliquá»-ból az Isten szép képét a természetes és természetfölötti rend-

ben kiépíteni. Építsük, tanuljunk ismerni; használjuk föl, élvezzük, tartózkodjunk; de mindig azért, hogy ész szerint és azután Krisztus szerint hatalmasakká, teljesekké váljunk. Ime a reliqua — az a kúszált, hálós világ; szívünk gyönyöre színompás, verőfényes, ragyogó gondolat-kifejezéseiben; erők forrása fensőbb célok szolgálatában; élvezeteink titkosan megtelő s egyre kicsorduló kelyhe; igazán, mily s mennyi áldás! Reliqua . . . reliqua . . . egyre suttog ez körülöttem, zúg, bűg, hajlong, vakít, felhőkben dudorodik az égen s virágokból illatozik a földön. — Majd anyai, puha karokkal ölel; majd a szükségesség vaspántjai közé szorít; a betegségben, szegénységben, nyomorúságban . . . mert hát hatalmas és végtelen. A reliqua tehát a hatalom és a szükségesség is; a világ zordon és végtelen pályákon sodró hatalma. Csendesen megvonulok a szellő suttogásában s reszketve gyönyörködöm a villám csattanásában; simulok a levél bársony pelyhéhez és megnyugodva vonaglok a párnán fogfájásomban. Reliqua propter hominem, hogy simogasson, vagy sebezzen. S valamint a fa nekem nyújt árnyékot, és nekem gyöngyözik tömjént is, ha megvágom: úgy kell nekem tennem az Úrral szemben.

Reliqua . . . a gyöngesség, a végesség, a tökéletlenség . . . a mirrha, balzsam, olaj és tömjén; de ez mind vág, sebez. Úgy vágjon, hogy áldásul szolgáljon. Hát ebből a reliquából kinővök. Istenért, Istennek élek; csak őt keresem.

Reliqua . . . amennyiben az ember a fizikában áll: csodálatos, gazdag, hatalmas világ; melyben csak mint a hópehely kergettetünk; egy erőnk van, mellyel a reliqua fölött uralkodunk: a szellem. Mélységei vannak és magaslati és aspirációi . . . Betegség, csapás, fájdalom!

Reliqua . . . amennyiben az ember a morálisban áll: az erkölcsi lények viszonygazdag világában. S itt ő maga határolt észben, szívben, tehetségekben; a tendenciák erdejében áll. Emberek közt jár és él.

Az egyik emeli, a másik lenyomja; az egyik melegíti, a másik hűsti; az egyiket dédelgeti, a másikat sebz; az egyik édes, a másik keserű. Kinő ezek közt az ember. Hát a liliomnak non sunt reliqua, ut juvent? Nem; mert nem cél és korona. Tönkre megy. Nincs lelke, oly erős és gazdag, oly bő és sokoldalú.

Ime a fundamentum nemcsak alázatunk alapárka, de trónunk, királyi hatalmunk számolya: Istentől Istenért — ott lenn pedig «reliqua».

III. Quapropter necesse est nos facere indifferentes. Ez alatt dispoziációt értünk, hogy egytől sem idegenkedünk, mihelyt tudjuk: Isten ezt akarja, vagy ezt küldi, vagy megengedi. Nem azt jelenti, hogy az ember keresse a gyalázatot, hanem hogy, ha a cél: az Isten dicsősége ráhossa, hogy indifferensen eltűrje. Tehát az ész s az akarat indifferenciájával s nem máskép, pl. az érdem indifferenciájával. Ez tekintetbe sem jön. Jól értem, ha a P. Nádigra gondolok, aki indifferenciával tűrt, bár nem kereste a rákot.

Különben ezt kívánja Isten hatalma és szeretete, amelynek hiába állnék ellent. Ezt kívánja az én békém és üdvöm.

IV. Nekem a szívem dagad, ha angyalra gondolok; tiszteletem, szeretetem elrepül hozzá. S az Isten nem szereti őket? ezt ismételtettem kétkedőleg. S egy feleletet találok csak rá: végtelen az Isten. Az angyal glóriája új világ szűrődése, e világok fölött van az Isten. Az angyal fönséges magassága csak az Isten trónja zsámolyának illusztrálása. Deus magnus Dominus! Az a tudat, az az ismeret, az a kegyelem, az az életbőség az angyalban! de ez csak sejteti, hogy mi az Isten. Szerette tehát őket, de mégis összetörte; lesöpörte. Én még nem láttam virágzó várost porban... de mit éreznék? S jaj az a kegyetlen Isten! S gyűlölik őt, mert örökre szerencsétlenekké lettek: pedig lettek, nem tette őket azzá. Lettek... ő csak elfordult tőlük... Jaj bűn, hová tegelek?

Aug. 2. V. Lelkem már ájuldozik s érzi, hogy nagylelkűen kell magát megtörnie és föltétlenül Istennek odaadnia. Mi minden háborog ilyenkor lelkemben, hogy szinte nem találok el, mi a vezérgondolat. Szent sürgölődés a lelki élet bensőséges összeszedettsége után; szívszorulás az Isten szent félelmének éber érzetétől; elmélyedés az örök igazságok zúgó kataraktáiba; irtózás a fölületesség általánosságától. Istenem, hogy tartsam és szedjem magam össze? Szent köteletségérzet hat át, hogy önmagamon kifejezzem e hitemet, hogy annak érvényt másokban is, kivált a klerikusokban törekedjem szerezni. A meditációt okvetlen ki kell nyujtanom; a lelkiolvasást megtartani; délben, este keveset enni; a kis- és nagy-papokat a lelkiéletre buzdítani; szigorúbban a hivatás-kételekben eljárni.

Szegénykéek, nagy bajuk van, hogy nem fogják föl az életet, mint Istenben való törekvést; hanem csak úgy, mint klérikusai, kápláni, plébánosi életszakok egymásutánját; s azért üres az életük s gyenge, megbízhatlan s vigasztalan

a papságuk. Az exercitium főcélja : az életet fölemelni és az örökkévalóság gondolatával megnemesíteni. Adni neki értéket önmagában, céljából s nem a körülményekből, vagyis az eszközökből. Az eszközök sokszor nehezek és sorvasztók ; mi lesz akkor az életből? üres dió ; nem édes, semmiféleért nem dicséretes. Mivel akarjuk megtölteni? Kellemes háziassággal, mulatozással, jó jövedelemmel ; vagy pedig a fegyelmezettség, a szellemi élet gyakorlataival? Alacsony köznapisággal, vagy magas gondolatokkal? Szórakozással vagy bensőséggel? Én Istennek akarok szolgálni egyszerűségemben, beosztom napomat, soha el nem mulasztom lelki olvasásomat, elmélkedésemet. Ha lazaristák jönnének e plébániára, hogyan élnének? Csendben, rendben, megtagadásban, buzgalomban, a lelkipásztorság munkái közt.

Úgy látom, hogy hamar lehangolódnak, kiszáradnak, nincs forrásuk. (Semmi lelkiélet.) Nem győzik le magukat, hanem sokat panaszkodnak, hogy mások ilyenek vagy olyanok.

Ha biztosíthatnók magunkat a pokol elől, mit nem tennénk?

Vedd szemügyre Judást. (Manning) Vezuv, az irtózás hazája . . . szétszálló lávájából tüzes bort forral a nap.

VI. Most megint fölbugyogott bennem az exercitium quintessenciája : a vágy a szentség után ; minden egyéb csak eltérés. Ezt a gondolatot a szívembe égetem s a többit csak úgy tartom, mint rostját az ő szöveteinek. A többi mind csak gyapjú és minta, de a szövet, a posztó az a szentség, s én vagyok fonója is, szövője is. Ez gyakran háttérbe szorul, főleg spirituálisnál. Tehát ezentúl mindent csak azért, hogy szentebb legyek ; hogy alázatosabb, tűrőbb, szeretőbb, bűnbánóbb legyek. Aki ezt szem előtt tartja, az győz. Nem fog ki se gyapjúja, se el nem szakad fonala. Csak magunkat tekinteni ; az élet ezt kívánja. Ezzel fegyelmes, szelíd, igyekvő, kimért, bensőséges, buzgó, lelkeket kereső lesz. Otthon, magányodban, székedben, pulpítusodnál körülleg a spiritus disciplinae. Ez nem marad partikuláris examened. Úgyes lesz és körültekintő. Lám én azt veszem észre, hogy túlságosan kiömlöttem. Azért ezt ajánlom klerikusaimnak is : szigorúan a lelkiéletet élni s csak ezt tekinteni : Én a királyi széken . . . Istenért . . . alattam a reliqua tarka szőnyege.

VII. A halál biztos. Borzasztó sor, úgy eltűnni és megszűnni. A kereszténység is odaáll a sírhoz ; az áldozatos, szakító, erőszakos voltát el nem veheti ; de mit érez? Krisztus és a szentek, hogyan állnak a sírnál s hogyan hálnak? Vegyük

ki ebből számunkra az áldozatot s készüljünk jó halálra a fölajánlás, az indifferencia által. Ki tudja, hogyan leszünk halálunk előtt, milyen betegség váj ki minket?

Aug. 3. Jól festeni a meditációban. A készüllet adja a hangulatot. Hangolni kell a lelket; ez kelti föl tehetségeit. A hangulat termékeny föld. Nézd a cikláment, mindene van ott abban az erdőben, látszatra, s mégis kivész; tán valami kicsiség hiányzik. Semminek sem szabad hiányozni. — Itt a húsvét; de hó takarja a földet; nem igen van húsvéti hangulatunk.

Azután akarni, fölkaparni az érzelmeket. Aki ezt nem teszi s csak gondolkozik, hasonlít azon festőhöz, aki a képet nagy gonddal lábainál kezdi, de a fejhez amikor ér, észreveszi, hogy nincs helye.

P. Lancicius az uborkát nem szerette; megtagadta magát azért, hogy evett uborkát, jó nagyot. A háziasszony, mikor azt látta, hogy Lancicius az egész nagy uborkát megette, hozott egy másikat, s azt is le kellett gyúrnia.

Szent Terézia azt mondja, hogy az ördög jobban fél a szentelt víztől, mint a kereszttvetéstől, mert hogy a kereszttvetés után visszatérhet; de a szentelt víz után nem szokott visszajönni.

X. Szívem a legbensőbb hálától kicsordul s nem fejezheti szóban lángoló érzelmeit azon jótétemény fölött, melyet az Úr nekünk az inkarnációban juttatott. Oly közvetlenül velünk s élünkön lenni mint vezér, mint tanító, mint atya és megváltó; kicsoda képes ezt felfogni s átérteni? Azért az a fönséges nagy érdek, melyet nemes lelkek megvalósítani küzdenek és égnék, aranyos glóriába öltözik az inkarnáció fényében. Istenem, ily kegyelem: a Krisztust, az Isten képét bírni köztünk, a leereszkedett, a mézzé vált Úristent, a testvért. Boldog barátságban közeledni hozzá és meghittten hallani szavát: ti értitek csak ezt, kik küzdötök nagyért, kik az emberiség nyomorát átérettétek, kik sötétségét látjátok s segíteni nem birtok. Ti üdvözlitek azt a Megváltót a próféták ihletett ajkával, a lélek tüzével; ti nem tudjátok őt hová tenni, s legjobban tesztek, ha szívetekbe zárjátok, ott őrzitek s szavait hallgatjátok.

A nagy nehézség az, hogy ez az érdek, melyet Királyunk fölsegíteni jött, lelki; nem a sikerek külső mércéjén mutatni föl előhaladását és térfoglalását; ha valami táborbászallás volna, ő, akkor mint sűrögnék körülötte; de így a

lelki tér, a lelki harc ezernyi bizonytalansága, a nézetek kavargó szétágazása csökkenti a fölébredt buzdulást. Mégis tisztán látni, hogy mibe öltözködött az Úr s mikép akarja legyőzni a világot. Uram, add, hogy ezt értsem.

Bold. Juvenal Ancina, solazzói püspök az időrablót piócáknak mondta ; mert az idő neki élet és vér.

Neri szent Fülöp ajánlja, hogy este lefekvéskor úgy helyezkedjünk el egy-két percre, mintha ki volnánk terítve.

Aug. 4. Szombat, délután $\frac{1}{2}$ 5-kor gyóntam. Deo gratias !

Rendkívül és kifejezhetetlen indításokat nyertem papi buzgalmam föllendítésére. Mi úgyis jégcsapok vagyunk szemben azon buzgalommal, mely az olasz szenteket eltölti, és ép ezt is, akinek életét most elolvasom : Juvenal Ancina. Az Úr arra figyelmeztet, hogy a buzgalmat a lelkekért folyton kell szítani és jelentkezéseit ellenőrizni ; azért fölteszem magamban, hogy mindennap vigyázok s most a partikuláris exáment is erre intézem, hogy észreveszem-e az Úr Jézus érdekeit : a bűn csökkentését, az emberek megtérését, exerciciumnak tartását mások által.

Mikor mással összejövök, arra vigyázok, nem szenvedt-e lelkesülésem, nem vett-e rossz benyomást tisztaságom, bizalmam, törtetésem?

Este megvizsgálom magamat, nem hagytam-e alább az Isten dicsőségének előmozdításában?

A káplánokat jobban kell gondoznom ; leveleimmel fölkeresnem.

Konferenciákat a papoknak a szemináriumi kazus megoldásával kapcsolatosan. — Szolgálók menhelye.

XIII. Kiváló figyelemre méltattam a két zászlóról való meditációt. Az apostoli szellem jellegei vannak ott kidomborítva, a szegénység s a megvetés szomjazása. Én, aki papokat nevelek, csak itt merítem eszméimet és színeimet.

A szegénység alatt a szív teljes elcsatolását értem : étel, lakás, bútor, könyv s hasonlókkal szemben.

A megvetés elviselésében kivált közelállóinkat kell tekintetbe vennünk.

Ime tehát az én régi ideám : szegényen és megvetetten, a világtól nem ismerve és esetleg félreismerve : ez a dolog rendje az apostoli férfiúban.

Aug. 5. Az Úr Jézus apostoli élete mindjobban előtérbe lép, a szegénység s a világtól való megvetetés jellegeivel.

Ezt a klerikusok szívébe is kell csepegtetnem; nagyon szükséges. Minden évben jobban érzem, hogy nem teszek eleget e részben. Igaz, hogy ez a legnehezebb is, s a belső ember megtörésével jár karonfogva. Kivetközödni az apostol szerint.

Láttuk ifjú papjainkban, hogy nem állhatnak ki a gátra, mint megbízható katonák; tántorodnak és szédülnek. Leveleik panaszosak és nem hősiesek.

Élni tanuljunk... szerényen... magunknak... Názáret. Ebből lesz egy generáció, mely Istennek s az egyháznak él. Mi mindenféle embert láttunk... tisztességes, művelt, komoly egyházi férfiakat, kik csak azért nem ülnek püspöki széken, mert a régi egyház püspökeit utánozzák. Főleg, ha szegények atyái; mert ez kell a püspöki tiszthez.

Látom a hullámzó vetést, némely még fázik, más zöldül. Mi lesz? Szigorúbban követelni az egyházi szellemet. — Mit lássanak bennem? Atyát, tanítót, őrt (silentium).

B. Juvenal Ancina a kártyát széttépi. A káromlókat pofozza. A remete ásítani látott egy ördögöt a város előtt, s izzadni több százát a kolostor előtt.

Szent Ignác egy laikus fráterje beletartotta a kezét a tűzbe, hogy hogyan ízlik a pokol? Szent Ignác keresztvetéssel meggyógyítja.

XVI. Én az Úr Jézus tövisszoros Szívét választottam magamnak címerül s eszményül. Itt tudok legjobban felolvadni és könnybe lábbadni. Kérem alázattal az Istent, hogy adja megismernem Jézus szent Szívét. — Ez az ismeret kétféleképp közelíthető meg: a gyakorlat által, a szentek életében való föltüntetése által. Ez az a «sancta» Ecclesia; kell az egyháznak krisztusinak lenni; mert ezen jellegeinek önmagán való hordozása által lesz nekünk közelebb a Krisztus. — Közel fogjuk s látjuk a Krisztust. A Krisztus élete a szentekben százados és ezredes kiadásokat ér meg. Lám, mily illusztrációja ez a thézisnek az egyház nótáiról. A vágyódó szívnek eligazításra van szüksége Krisztushoz is, Istenhez is, s ez az egyház; de ezen az egyházon kell neki föltalálnia s kiéreznie a krisztusit. — Lourdes is ide tartozik. Csak lennének közöttünk, kik az összeköttetést az Úr Jézussal önmagukon kifejeznék, vagyis bár volnának szentjeink.

Azután az Oltáriszentség szellemét is legjobban az Úr főpapi beszédéből vélem kiismerhetni. Krisztus szinte érezte, hogy szíve az üdvösség központja, az örök üdvözülés sarkköve; érezte, hogy belőle születnek a lelkek. — Érezte, hogy

mikép szőlőtöve ő minden Istenben élő léleknek, s hogy mindnyájan benne, vele s általa egy test vagyunk; érezte, hogy a kereszténység mikép forr össze az egy Krisztusban való összeszőgelésben.

Krisztus köztünk s bennünk, s mi mindnyájan egyik benne s belőle kinövünk! Ó ki adja ezt értenem?!

XVIII. Nekem a passió az én rózsám és virágom. Ki-olvasom azt belőle, ami leginkább kell ebben az életben a léleknek: Szenvedni és szeretni és szenvedve szeretni. Lám, ez az a párás, gőzös légkör, melyben az élettől duzzad s pompázik minden. S oly biztos ez az út, ez a mód; oly biztos; s a szívnek ez kell különösen, hogy a keresztből, mely úgyszólván nő úton-útfélen, krisztusi keresztet faragjon. Azért fölséges Úr, Király és Isten Krisztus Jézus, térdenállva kérlek, végy engem szolgálóddá a megvetésben, gyűlölésben, kicsinylésben. Add, hogy gyöngyhalász legyek . . . s ezek legyenek szememben a gyöngyök. Be szeretnék menni, elmenni valami olajfás, izzó levegőjű, csendes olasz zárdá falai közé, hol Alc. Péter szigorú, szerafi szelleme leng; messze, valahol a Földközi-tenger sziklái fölött vagy Apulia, Calabria csupasz, kukoricás terraszain emelkedő, szegényes zárdába. Ott szeretnék és szenvednék, sírnék és vigadnék, és senki sem ismerne; csak az Úr!

XIX. Ép most végeztem be exerciciumaimat a szeretetre segítő meditációval. Sokat sírtam tegnap és ma, jól kisírtam magamat. Nehéz nekem az élet; mert szenved az, akit szeretek. De mivel tettekben kell hogy nyilvánuljon a szeretet: azért följánlom magamat föltétlenül az Úr Jézusnak; s *hűségem* által a meditációban, a lelki olvasmányban, part. examenben, breviáriumban, gyónásban, lelkiismeretvizsgálásban, *buzgalmam* által az Isten érdekeinek előmozdításában, kivált a bűnök megakadályozásában, *okos, körültekintő viselkedésem* által a papok valamiféle előmozdításában, kívánok egészen az Úr áldozata lenni.

Dec. 18. Ó, be rejtett Isten az Úr Jézus; ó, mennyire elrejtőzött! Deus absconditus! Bármerre közeledünk feléje, köd borul utainkra; s midőn a tónak azon helyére evezünk, melyben képét láttuk, ép mi zavarjuk föl a síma tükröt, s a képet nem látjuk. Vágyaink pedig keresik az Urat. Ime, mily alakokat ölt! Ugyancsak nem istenieket. Ész és szív tépelődve jár körül; nézi, fontolgatja, hol van ezek nyitja? S ha el is fogadta: mennyi kísértet, mennyi elterelő irány!

Hűtik a herezisek a keresztény meleg gondolatokat. Szocin a szenvedő Krisztust mint erényhóst szerepelteti, s nem mint Megváltót. A Megváltónak halk meleg vérét értünk kellene ontania, értünk dobognia; értünk könnyeznie; ó, ez a fölséggel ellenkezik. Mutatta a Megváltó, hogyan kell meghalni az igazságért; de hogy az embert sirassa fájdalmai láttára, hogy azt mondogassa: értem túrsz — az nem járja. S végül is az ember elfárad. Könnyű pihentetni a szemét a hegyeken; de járnai rajtuk kifáraszt.

A jászol gyermeke az isteni kinyilatkoztatás telje; küzdelmeinkkel, nemesebb vágyainkkal, beteges értelmiségünkkel megállunk előtte: itt kellene hódolnunk; ennek a gyermeknek a kezébe le kellene tennünk szívünket, lelkünket; itt kellene horgonyt vetnünk s azt mondanunk: megtaláltam s megnyugszom. De a vállalat merész; gondoljuk meg: mernők-e megtenni. Kérdezzük meg, megtettük-e öntudattal, nem szokásból? Lemondtunk-e, elfogadtuk-e normának? Hódoltunk-e a gyermeknek — szívvel, ésszel, akarattal?!

Eszünk nehézségivel, szívünk vágyaival állunk meg előtte. Keressük az Istent, elfátyolozva látjuk mindenütt. Hideg az Isten; messze van, titokban. — Meleg az Isten; kicsiny, mint az Isten művei; de jól esik. Erős, lendületes akarattal kell megállnunk. Mint a márványba vésett pálma oly gyönyörű dísz a férfiú sírján, úgy a mi Krisztushoz való ragaszkodásunk. In hac voluntate sanctificemur. Ezt a voluntast kifejezni! Ezt a meleg bensőséget őrizni! Akarat!

Jan. 11. Bementem a kollégiumba ; a porta külső ajtaja, mely az udvarra szolgált, ki volt nyitva, s mivel sürgős dolgom nem volt, szinte ténferegve kiléptem a befásított udvarra, inkább kert volt, mint udvar ; hátul pláne egész erdő. Az egyik fán a középső csoportban P. B. állt egy gallyon s fűrészelte a száraz ágakat. «Mit csinál», szólítottam meg őt. «Hát csak faricskálók.» Ez az ember oly benyomást tett rám, mintha nem volna hivatása komoly dolgokra, hanem el kell piszmogni az életét. E képpel többször foglalkoztam. Megszáll az erély s a működés vágya : Menj ki a világba és lázíts ; áldozd fel magad és mozgasd az embereket. Bejárhatnád a vidékeket s tarthatnál beszédeket az evangélium megújulásáról, a szellem fölelevenedéséről. — Azután megint úgy tetszik, mintha ez a működés hasonlítana Nebukadnezár szobrához, melynek cserép-lába volt. Csak a lelki életet ébreszd a papságban s magadban ; ez a fő ; minden egyéb játék. S úgy látszik nekem, hogy annak a P. B.-nek a fán még sincs nagyon igaza. Csak napról-napra mindent híven és pontosan megtenni !

Jan. 12. Az Isten ember lett, az isteni emberi lett ; fény, de tejes üvegen átszűrve s minden ily átszűrt fény tulajdonságaival. Ez az «Isten-ember», ez a központ, a kiindulás és a korona. Az isteni egészen hozzá alkalmazkodik a világban, ehhez a boldogító szövetséghez. Miatta van kegyelem ; a kegyelem nem egyéb, mint az isteninek beleelegyedése az emberibe. Krisztusban substantialiter ; bennünk accidentaliter. Mint mikor a cukor olvad, legédesebb és egészen cukorképes maga, de azután ez az édesség kiszivárog a víz rétegeibe : olyan a kegyelem szivárgása az Úr Jézusból. Azért teremtett már az első ember kegyelemben, mert Krisztus képe, Krisztusról levett kép volt. Az istenemeri az Istenség megnyilatkozásának dominanteja a mostani teremtésben ! A gratia csak leolvadás az édes szubstanciából, Krisztusból. Azért gondolom, hogy Krisztus az első, a primogenitus s hogy m'atta minden van, s hogy eljött volna, ha nincs is bűn a földön.

Jan. 14. Kövesden este beszéltem ; 15-én Szobra és Nosztrára ; 16-án Szobra és Esztergomba . . . Gyóntattam is. Nagyszerű fölvilágosításokat nyertem Z. s más gazemberek garázdálkodásáról. A felsőbbek még nagyobb és alávalóbb gazemberek, mocsárban áll a társadalom. S ez a társadalom farizeus ; törvényszékeket állít föl és parádézik ; elítél néhányat s milliókat futni enged. Legfőbb emberei piszok és mételey. Z. O.-nak ajánlt E. 1500, Sz. 4000 frtot, ha hozzá jön. Nem ment ; elesett ; rokonai eltaszították ; «adatok 200 frtot, mentsetek meg ; nem. Lopott. Fölment a Rathausra Bécsben, kérdezte kis fia : «Mama, minek megyünk oly magasra?» ; le akart ugrani ; fiára nézett ; nem tehetette. Egy szegény varrónő fölfogadta a fiút, ki az anyját is tartja, s az ingyen tartja ; azt mondta Z. : majd ha lesz pénze, megfizet !

Más, a szobi gazdasszony, kitagadva rokonaitól, kiült a fajkürthi erdőbe, télen éjjel gyermekével, hogy megegyék a farkasok ; de a farkasok nem jöttek. Nagy szenvedők ; ne dobjatok rájuk követ!¹²

Markovicsné meghalt ; gazdag asszony, a férjét elhagyta ; a jezsuiták temploma lépcsőjén ült, koldult ; meghalt egy kis kuckóban, feje alatt megtalálták cselédkönyveit.

Simonyiné, Csernoch úr gazdasszonya beszélt, hogy a Reiter-kávéházban kulcsárné ; 2000 frt napi bevétel ; minden reá bízva. Az asszony szerette ; sokszor mondotta : «Megint imádkozik ; templomba jár. Minek az?» — «Lássa szegényül fog meghalni maga is és nem visz el majd magával semmit ; jó lesz, ha átküldjük Istennek tett szolgálatainkat.» Ha valaki meghalt, bezárkózott Reiterné a szobába és nem akart senkivel beszélni a halálról. Egyszer kérdezte a gazdasszonyt : «Miért imádkozik?» «Jó halálért.» «Ó, be hóbortos ; még halálért is imádkozik».

Nem jön eszembe, hogy hívják azt a jó asszonyt, aki az öreg Vignét magához vette ; ágyába fektette, maga a földön hált ; ápolta, szobácskáját s mindenét megosztotta. Talium est enim regnum caelorum.

Jan. 18. A belső lelki élet csupa kis apróságból áll, mint a májusi rét csupa virágból, mint az email remekei kis, pici szemekből, levelekből, rügyekből ; s bámulják s drága pénzen veszik. «Mit kell itt a kereszten bámulni» — mondá Czibulka az esztergomi kincstárban. «Ezt a pici oroszlánt két oldalt.» — De bár kicsi : győz. A természet mindig ez úton jár ; reme-

kel a kicsiben. Hegységeit porszemekből, finom iszaphból alkotta, gyönyörű virágait szirmokból, szirmait sejtekből, jégmezőit jegecekből ; sziporkázó üveghasábjait finom tömecskekből. S ami legfinomabb, az a legerősebb ; azt összezúzni nem lehet. Erőszakot nem ismer, csak vonzalmakat ! Mily halkan és csendben jár és dolgozik ; ha a Rossberg leszakad, nem képes súlyával úgy összetörni a cukrot s az anyagot, mint a csendes vízfolyás ! S mily átható az a finomság, mily szellemi ! Mily utakon jár, vonzalmi nyomában ! Mint szívárog, mint illan ! 100 kiló rózsaszziromból 5—8 gramm rózsaoajat, 100 kiló violavirágból 3—4 gramm ibolyaoajat . . . Mily finom az illat s az élet !

Jan. 27. Azt tapasztalom, hogy rendszeren azok tolonganak kifelé, akik rosszul érzik magukat befelé ; kiknek nincs belső életük. Ott kint akarnak érvényesülni ; ez természetes ; de csakis természetes ; a hitből nem folyik buzgalmuk, és könnyen kivész. Csak aki szigorúan belső életet él, az lehet támaszunk ! Tenni ; tegyünk ! Lassan a testtel ! Először is a mi legfőbb tennivalónk a lelkek üdve ; másodsor a külső védfalak emelésében is mindig erre befelé kell húzni.

Febr. 2. A szeretet Aristoteles szerint hasonló édes esszenciához, mely azon mértékben vész, melyben diluáljuk és föloszlatjuk. Igazán a szeretet zárt kör, kevésre terjed ki ; már egy családban is igaz ez ! Minél több gyermek, annál kisebb az anyai szeretet része egyiknek-másiknak. — Gondolj most a tengernyi édességre, mely Jézus szívébe zárkózik ; oly nagy, hogy szét nem oszlik.

Márc. 13. Ó, be imádandó belátásra vezet az a szó : amice ad quid venisti? Jézus nagy szívének szeretetreméltó készségét mutatja. Elemezd, izleld e szót, s meggyőződdöl : szeret téged. Ha bűnbánóan jössz hozzá, ez szinte több, mint a tékozló fiú és Péter esete ; ah, itt nincs bűnbánó szív, nincs könnyes szem ! Itt csak az Úr és vágyódó szeretete szól ! Mily nagy, mily olimpiai fönség és béke van ezen Úr Jézuson ámulás és bántalom közt is ! «An non putas, quia possum rogare Patrem meum et exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum?»

Márc. 14. Haec est hora vestra et potestas tenebrarum. Az Úr Jézus viszi be az igazágtalanság, a zsarnoki elnyomás sötétségébe a fényt : a hit fényét.

Aug. 3. Nagyszombat. (P. Schleicher.) Mélyen belefűr a lelkembe az az «*omnia propter hominem*». Az ember a cél; minden neki hódol. Istenem! mily hódolat! hol az a hódolat? Küzdelmet, keservet, kínt, csalódást ad! Bizonyára ez való az embernek! Különben tönkre megy. Sült galamb nem repül! Tehát «*propter hominem*», hogy eszét, akaratát, kedélyét, erejét kihívják. Az ember a cél, nem hogy minden hódoljon, hanem hogy ő meghódoltasson mindent! Célja, mint a lomnici csúcs a turistának: Fölmászok rá! — Célja, hogy az ember a világban érényre jusson! De ha a világ rendje föl van dülva, a romjai alatt nyög az ember! Ha a küzdelem elnyomja s érvényesülni nem engedi! Ime Isten akarata ellen az «*omnia*».

Különben tudom, hogy a fizikai rendben, mely át van járva a természetfölöttivel, Isten különös segítsége szerepel. Jártassuk át minél jobban ez aranyszálakkal! s ahol eszem megakad, gondolok az elkínzott vértanukra! A sorsnak rendkívül nagy szerepe van a világrendben! Szóval: *megtenni mindent s függni, bízni Istenben!* Hiszen ez a minden is csak egy melegebb sóhaj, s vége van. Mert senki sem érti az embert, aki halhatatlannak el nem fogadja, s mihelyt elfogadja, akkor a «minden» is kellő világításban áll! Millió baj, szenvedés, bűn, aggodás, kétely: ezen keresztül (propter, per, cum, contra, juxta, infra, supra) áll föl az ember!

Valóban nem ismeri az embert, aki a testi szükségleteit veszi csak tekintetbe, s csak ez oldalról gondolja! Homo materia et spiritus est! Hogy végleg megnyugodjék: testen, bajon, kínon át *Istenben*. Tehetségeit érvényesíteni, mind teljesebben kifejteni és boldogulni. E küzdelmekben sok a tökéletlen, kezdetleges, széttört existencia; de «relative ad se» egész lesz, ha ezt tartja: «*omnia propter hominem*». A műveltség teraszain küszködünk s meghalunk. Mások följebb jutnak! Tehát a célt tartva a világfolyás különböző változataiban mindig előre!

Aug. 4. Este van; borult az ég; esett, s most kellemesen hűs a levegő; csend van, csak a verebek csiripelnek a hárs- és gesztenyefák lombjában, azután az orgona bűgása is hallatszik az esti litániáról. Megint itt vagyok azzal a vágyódó, tenni és segíteni kész szívvel. Mit tettem eddig? a papnevelés terén? valamit; nyit-e ez nekem valami különös sikerekre kilátást? nem hiszem. Mit tettem más téren a nyilvánosságban? Egyáltalában semmit! s mégis folyton ez feszít, ez hív!

ha ez nem volna, egészen megnyugodnám bármely cellácskában. Egy év olyan mint a másik.

Bármint is legyen, szívem ifjú, vágyik, hevül és sir; ezek szárnyaim; ez erőm és bátorságom. Senkitől sem félek; senkinek sincs többje, ami a kincsek faját illeti, nálamnál. Ó szent boldogság! Hogy akarok belőle és benne élni. — Tehát buzgón és lelkesen és gyermekdeden és kedélyesen. Így van az jól, nagyon jól! Édes Jézus segíts meg, hogy szerethesselek.

Este. Feltörtém szívemet a pokol gondolatával. Csak ez az örökkévalóság, ez a szemfödél az örök szomorúságból és kínból szöve óvhatja meg az embert. Nincs hatalom, mely vele síkra szálljon. Ez vindikálja az eszmét, az erényt, az Istent, a tiszta szívet. Nélküle elvész minden: erény, szív! Megbarátkozunk a bűnnel, a kísértéssel: de ime a pokol gondolata szétszedi a mámort. — Eszméink halványak, nincs mozgató erejük, vértanuk hiányzanak; de a pokol teremt. — Börtön, kín, kassai vértanuk fájdalma, rákfene — kicsiny játék vele szemben. Kell buzgalom a lelkekért: ime itt. Ó, ha meditálnék a pokolról többször! Kell könny és penitencia? itt a forrása. Kell elvonultság és belőle cikázó erő? Kell bátorság és önmegvetés, gyávaságunk, kényelmünk, elszonytyorodásunk letörése? Kell férfias egyéniség Isten műveire? Ime itt!

De mily szüzeket ölt az érzéki csáb, a bűn? ! Összetörve minden ereje, s egy fegyver zúz és öl: a pokol örökkévalósága.

Kivált a szegény embereken esik meg a szívem; mit velük? poklot nekik prédikációban, szentbeszédben! Aki az ajtón bemegy, az üdvözülni. Aki szenved, az érti. Ha az Aggteleki barlangban egy hétig voltam volna, hej, de erősebb ember volnék! A kín, az edz. Azok a vasas emberek a kín gondolatából valók, minket az érzéki megtör gondolatainkban előbb, aztán kívül is tettleg. — Nem vagyunk erősek; a rozsdamegette páncélainkat és dárdáinkat; míg vérrel itattuk azokat, fénylettek; most a nyugalomban megvékonyodtak, s gyermek is összetörheti őket. Azért ismét föl az elvvel: «ego memet in ardua fixi».

Aug. 5. Ismét estefelé van; a Havi Szent Szűz tiszta, hófehér rózsaszirmai hullnak ilyenkor M. Maggiore kis kupolájából; reám is hullottak ma. Az inkarnációról való elmélkedés megérteti velem, hogy a remek szép léleknek nem kell bámuló nép; neki az Úr kell! Ezer és százezer évig áll az Aggteleki-barlang világitó (csillagvizsgáló) tornya, szem nem látta;

százezer évig áll a jégjegecek bűbajos világa a dobsinai hegyben, nincs szemlélője ; különben is minek csattog a csalogány az erdő sűrűjében, minek nyílik a virág a sziklacsúcsokon : élet-örömtől, sugártól és harmathól. Úgy kell az emberi szívnek is tenni ! Az erény nem a piacé, nem az emberiségé ; hanem az Úré. Néhány szírom le is esik közénk s nagy lármát csapunk vele ! Egy-két illat-atom ellejt felénk is s elbűvöl ; de mi ez mind ahhoz a nagy valóságához képest ? ! Hány oly tiszta leány volt a domremyi erdőkben mint Jeanne d'Arc ? Ki tud róluk. Domino stat quisque. S ez tetszik nekem is, ez a rejtett, elvonult, önmagába zárkozó lelkiség ; a többit, ami a világon él s áll, elsőpri mind a mulandóság árja ; nem lesz különbség a plebejus s a gracchusok háza közt ; de az erény örök, lámpája ki nem alszik.

Már hétre jár az idő ; este van igazán. Ismétetem az inkarnáció meditációját. Mélyen belevágott lelkembe. Kivált az a remek, az az ismeretlen Szűz. Istennek élni, az inkarnáció kegyelmében . . . Hátha a világban való foglalkozás még jó dolgokkal is hiú ! S igazán hiú, ha nem történik Istenért. Szocializmus, irkálás . . . mi ez ? Már 37 éves vagyok . . . már ! lelkemet ismét kifeszítem ! Istennek élek bensőségesen, ájtatosan, könnyezve, alázatban, sejtelemben, tiszteletben a szentek s a kedves testvérek iránt. Szívesen visszatérnék Esztergomba imádkozni, elmélkedni, szolgálni Istenért betegeknek, vakoknak, érzéketlen népnek. De teli szívet kell hordozni, hiszen különben szegény leszek, nem lesznek szárnyaim. S lehetek-e külsőséges és semmitmondó ? Lehetek-e síma és könnyen elosonó ? Lehetek-e világias, napról-napra élőködő, az emberek hajai fölött szemeimet lehunyó ? ! Nem ! Ki kell emelni a nagy jelet s megvilágítani vérrel és szívfláanggal. Sokszor gondolom : nem vagyok arra való. De mélyebb életre igen is ; a többi ennek nyomában jár. Aki az evangélium szerint radikális, de belső, lelki életben, annak lesz lelke. Aki csak ezt az evangéliumot tartja s hozzá méri a világot, azt megértik mások is. Az élet gazdagabb az evangélium alapján, mint nála nélkül ; így szegényes és koldusos. Alakjai árnyak és ostobák, jellemei maszkok, se szívük, se velejük. S minek ez a komédia ? mind abba az árokba siet ; sokat beszél és képzelődik s *azután szétfoszlik !* Ha a lelket lehetne megfogni s érvényesüléseit megörökíteni s megszerettetni, mily fogás volna ez. Hát ezt a lelki irányt, a gondolat, a szellemi szépnék irányát, az erény, a belső érték örömét, a hitnek és szeretetnek való világát föl kell tüntetni. Hallgassatok nekem

ezentúl másról. Ami rosszat s nyeglét látok, csak azért nézem, hogy értssem, ez nem az, amit én tisztetek. Így vagyok az egész világgal.

Aug. 6. Ma kezdődik a Nagyboldogasszony novénája. Lementem a kertbe, s eszembe jutott, hogy nekem ezt kiváló áhitattal kell megtartanom: úgy mint otthon a szőlőben, mikor este fölsétáltam Urbankóhoz s körülnéztem réten s lejtőn le Esztergomig; úgy mint ott a gesztenyefák alatt, mikor izzott a napsugár s leszegezte az asztalra s a papíron a levelek árnyékait, s minden azt suttogta: szeresd a Szent Szűzet. Nézd itt hagyta saruit, s a nefelejtésben rád tekint; a virágok szemével néznek rád a lelkek; kedves maszk, ki magácska? mondhatod mindegyiknek.

Délután. Jól vigyázzunk, semmi mást nem szabad akarom, mint azt, hogy az Úr Jézus éljen bennem. Ez előttem világos. Tehát, hogy minél szentebb, buzgóbb, lelkesebb legyek. Más tendenciákat, milyenek a nagyobb siker, a kihatóbb működés, gyerekes gondolatoknak kell tartanom. Mit használ mindez nekem? Ez az indító ok a pályaválasztásban is.

Én tehát mindenképen arra törekszem, hogy az Úr Jézushoz hasonlóbb legyek; magamat minél jobban megtagadjam; az ő keresztjét hordozzam. Igaz, hogy folyton ott kísért a kérdés: lehet-e azt ott tenni, ahol most vagy? hasonló-e ott életed Jézus életéhez? Megvan-e ott az a bensőség, összeszedettség, fegyelmezettség, melyet az Úr Jézus követése megkíván? Azért tehát mindig igaz marad, amit eddig is fölismertem: engem kiváltkép a működésben való szabad mozgás tart vissza, melyet a szemináriumban föllelek. Ha künn a világban is az ima s az önmehtagadás férfiává válhatom, nincs pályám ellen kifogásom; de ha azt el nem érhetem, határozottan cserélek. Azért tehát ezt kellene kimutatnod; mert mások kedvéért a tökéletességben elmaradnom nem lehet. Ez igazán nonszens volna. Lehetséges-e, hogy az Isten ezt akarja? nem lehet.

Tehát tökéletesség... Jézusi élet... imádságos és önmehtagadó élet, ez a jelszó; a többi mind alárendelt.

Este. Választom az aktuális szegénységet és megvettetést, ha az Úr Jézust ebben utánoznom szabad. Mert Jézus utánzása, ez az Isten dicsősége. «Ubi major imitatio Christi, ibi major gloria Dei... major Dei gloria exigere potest, ut divitias et honores retineam». Vagyis akkor az Isten kívánja,

hogy ebben az Úr Jézust ne utánozzam ! Tehát megint : mit akar az Isten? Jézusi életet mindig . . . a külső körülmények változatos alakulásaiban is.

Aug. 7. Ah, ich muss den lieben Heiland besser lieben . . . e szavakban törtem ki s könnybe lábbadtak szemeim. Kell ! Kell ! ó nagy kegyelem ! Kell ! Hála neked Úr Jézus, én édes Jézusom, édes és illatos mint a méz, melyet az ég virágaiból, a csillagokból szívnek angyalok. Édes Jézus . . . édes Jézus ! S hogyan «jobban szeretni»? ó Istenem, mily világos ez nekem ! Hogyan szeretni? hát hogyan szokás szeretni, szent bensőségbe lépni, — minél többet feledni, minél többet kicsinyelni Jézuson kívül, kit annál inkább hordozunk szemeink előtt s annál többre becsülünk. Nem is többre . . . ő minden nekünk. Tehát «jobban szeretni» ! Önmegtagadó, összeszedett, szemeimet fékező, Jézus édes emlékezetét folyton forgató élet és lélek. Az áhitat szellemét élvezni, szívni és lélekezni, leborulni térdre és úgy Jézushoz simulni ; hozzá viszonyítani mindent ; a szentmisét, az adorációt, kivált a csütörtök éjjelit szívünk áradozásával megülni. Minden, ami gyengéd, ami erős, gazdag, szép és hangulatos, minden szolgálatomra siet, koszorúkat, színeket, lelki szízi vonásokat, áhitatos tekinteteket, mosolygó szent szeretetet, ecsetet és angyal-arcokat ajánl föl : ime itt, használd föl. S mások szívébe ezt átönteni ; ami bennem szellem és élet, lelkükbe átültetni, szívem érzelmeit sok száz szívben fölkelteni . . . Istenem, mily boldogság. Én tehát most más ember leszek, a szenvedő Úr Jézus embere, a szent szenvedés részvététől megolvadó, Jézus szívének minél több szívet megnyerni vágyó, vágyódó lélek !

Este. Egészen áthatott az Úr Jézus passiójának szelleme és szerelme. Az a szent éj mint egy bűbájos világ millió jegecszemmel néz reám, csillámlik szebben mint az éjféli égbolt. Mily gazdagság . . . passio Christi ! Bennem is passiót kelt, ó de milyet ! Passio !! Megragadott az az : ego ad hoc natus sum ; tehát bele kell avulnom, bele nőnöm ebbe a szent igazságba — «veritas». S ez az egyik fő lumen: egészen átvennem Krisztus érzelmeit és elveit ; csak ez igaz. Belemerednem, belekövülnöm. Azután minél többet értek és érzek Krisztus szenvedéséből, annál melegebb, forróbb, termékenyebb lesz bennem Krisztus vére. A passio által lesz meleg ; a szent szenvedélyben felforr. Akiben a «passio» van, akiben az él, abban forr a Krisztus vére !

Van igazság. A Krisztus az. Körülötte khaosz és skepszis. Ezért az igazságért vérét ontotta ; vérével s a szentek vérével és könnyeivel van ez a fala az igazságnak összetákolva. Melege a szent szíveknek olvasztotta egybe köveit. Ó boldogság ! S ez a mienk. Azonkívül a boldogtalan kételkedéssel együtt jár a jellemtelenség. A jellem a lelkek nemes alakja, a belső valóznak kialakulása, megállapodott erényessége, erélye, elve ; mi a tengelye, mi a sudártörzse? Az igazság. A jellem vezérvonása a meggyőződés ; hol van ez igazság nélkül?

Aug. 8. Este. «Domine, si in tempore hoc etc.» (Ap. csel. 1.) Az ember sokban nyugtalankodik, küszködik. Új idők után néz s azok jönnek is ; de mit mond az Úr ! «Non est vestrum . . . sed accipietis virtutem, et eritis mihi testes.» A szent lelket, azt várjátok ; azon legyen iparkodástok, hogy azt elvegyétek : akkor jó lesz minden. Itt is mint az előbbiben kidomborodik a gondolat : Krisztus minden, őt bírni, neki élni ; aki ezt teszi, mindent élér.

Ezzel zárom ez évi exerciciumomat. Hálát adok Jézus szent Szívének. Ha magamat veszem, szívesen maradnék itt. Van bennem lázas, izgalmas tettvágy ; a modern idők gyermeke vagyok én is, aki meg nem gondolom eléggé azt : Martha, Martha, sollicita es. Hatalmas kereszténységet fölkelteni a világban ; ez a világ üdve. Minden tehetségeinket ennek szenteljük. Isten segíts !

Aki ettől fitymálva elfordul, kimutatja, hogy felületes ember. A nagy kérdések mind a kereszténység gyökerén élednek, vagy ha arról leváltak, elfonnyadnak. — Egészen nyugodtan maradnék itt ; nem aggasztana a szeminárium sem. Mert ha ott találnám föl hivatásomat, képesnek kellene lennem arra, hogy radikálisan változtassam meg az irányt. Pax Christi !

Nov. 12. Tegnap lehangolt voltam, mert a prédikáció nehezen ment, s nem láttam eredményt, sőt valami hanyatlást ; de azután nagy kihatásomról szóltak, s ez megint föllendített. E körülményben láttam, hogy nem vagyok alázatos. Az alázat *a)* önismeret, hogy mi vagyok, mit bírok, mit érek ; *b)* helyzetemnek alapos fölismerése ; tehát Istennel s emberrel szemben való elrendezkedés, objektív alapon. Azért az emberek sem nem imponálnak, sem nem vetjük meg őket. Tehetségeiket elismerjük, de nem juhászodunk, nem hunyászodunk

meg. Előttünk az érték az Isten, s ezt az értéket kis vagy nagy tehetségekben, jó vagy rossz körülményekben, siker- vagy sikertelenségekben megóvjuk. Az alázat tehát nagy erő; az erkölcsnek, a jellemnek, az isteninek preponderálása az értelmén, az efemerén, a látszaton, az emberin. Fintor és békéltető belátás!

Az alázat függetlenség; tudja, hogy a fák az égig nem nőnek; nem veszi el a fejét sikereiben épúgy, mint balsorsban. *In secundis non extollar, in adversis non deprimar. Humilis sine fictione; hilaris sine dissolutione; agilis sine levitate.* Ha a dicséret lükteti szívemet, úgy hogy könnyen kibicsaklik az ész, az rossz.

Dec. 24. Leszállnak az angyalok a mélybe; ott ragyog a gyémánt; csillagokon, rétegeken, levegőn át, felhőkön, földre; csupa Isten-gondolat. Ezeket az isteni gondolatokat régen mutatta meg, mikor a Verbum kiindult világokat teremteni, s kísérték az angyalok. Most újra kinyilatkozott: *eum iterum introducit primogenitum . . . dixit: et adorent eum omnes angeli Dei.* Ime nézni való, új Jákob létrája ereszkedik a mélységbe: a szegénység, a megvetés, az alázat mélységébe. Éj van, hideg van, rideg minden; de ime, ez éjben fény gyullad; e hidegben a szív melege fejlik; e rideg sziklában a legédesebb méz rejlik: *et de petra melle saturavit eos.* E sziklahasadék az Isten kinyilatkoztatásának szent helye! Süllyed a föld; a nagyság, a pompa lelki lapálynak bizonyul, s a mélység kiemelkedik; lelki magaslattá válik. A szegénység lett a lelkek függetlenségének szárnya. Új világ! Tengerekből kiemelkedik. A másik leszáll; a pogányság világa! Új alap — *lapidem pretiosum, electum ponam in Sion!*

a) No hát nézzétek e leszálló, angyali kísérettől körülvett Krisztust; ezt a szegletet, alapkövet: leszáll a mélybe; *tamquam lapis!* Ami a világ előtt mélység, alacsonyosság, amit elnyel a feledés és mulandóság árja; amit elborít s aminek nincs története, és neve: szegénység, feledettség, szenvedés . . . Lejönnek az angyali szellemek nézni ez új teremtést. Ez új teremtés kihirdetése az elvnek: Isten fiai vagytok, örökkévalóra született lények! Jászolát letette a paloták és kunyhók közé; közéjük állt a szabadok s szolgák közé, az örvendő s kínlódók közé, élvezet és kegyetlenség közé; két világ, két élet, két polgárosodás közé. Kihirdeti az individuum egyenlőségét és szabadságát: ez az evangélium. S mi történik? a mélység emelkedik, a magaslatok szállnak le: új világ, új civilizá-

ció ! Épen úgy a szívben : aki e mélységekbe áll, a szellem függetlenségére tesz szert.

b) Azután nézd az angyalt : claritas Dei circumfulsit eos ! Szárnyai a vágyak szárnyai, melyeken lejött régen 900 év előtt : Dániel ragyogó angyala, cito volans ! . . . Szemein, ajkain, arcán, homlokán az Annuntiata szűzies szépsége sugárzik ; beköszönt most is azzal a pihegő mellel és szívvel, azokkal a gráciával körülfolyt ajkakkal, azokkal az Isten-szeretettől s könnyörülettől megilletődött szemekkel. Legszebb útja ! Lesz neki még egy, mikor a sírhoz száll s leemeli a követ !

Szept. 1. Félre, félre világ; ismét itt vagyok . . . Istenben! Beleáztatom egész valómat, föloldódom benne. Gondolataim, vágyaim gyökérszálai mind belenyomulnak; hatalmában, fenségében, végtelenségében éldelgek. Ó, Úr! hála, hála neked, hogy te vagy az Úr! Megpróbálom kötélékeimet, vas-hengereimet; tartanak-e eresztékeikben, nem oldódik-e föl a viszony köztem és az Úr között; az ontológiai nem; s a logikai? Ó, az sem! . . . Dominus! Bánt, hogy oly keveset teszek érte s gondolom, hogy többet tehetnék, s nagyobb kihatásom volna; de ez mind lidérc és álom! Esztergomban nem lehet; s a papokkal közvetlenebb érintkezés szintén nincs! Az aulahajó szárazon; érzik gyöngeségüket; mikor emberek hiányoznak, kitűnőt tenni nem lehet. Élni lehet; másokat mozgatni és megszentelni, saját meggyőződését kiárasztani, azt lehet; hogy aztán mit érünk el, az megint más lapra tartozik; pl. Szentgyörgymezőn semmit! Legszívesebben mennék, járnék-kelnék szerteszéjjel, buzdítanék, dolgoznom, nem nyugodnám; faluról-falura, papot s hívőt fölráznék. Ahhoz is kell mélységes, de önálló, s célját élesen fölfogó s kivívó törekvés!

Szept. 1. délután. A közönséges meditációkat is mély alázattal kezeld; örvények szélén jársz; mit akarsz? — A bűnről gondold meg, s hogy mint szereted önmagadat, gondolataidat, könnyeidet, lelkesülésedet . . . s Isten a bűn következtében azt mind összetöri, mind! Kialszik minden szikra, sárrá lesz minden könny! Mi tehát az a bűn? Valami, minek folytán én már nem az Isten gondolata, nem az Isten gyermeke vagyok, azért tör össze; azért gyűlöl; már nem Krisztus vérének gyöngye! Kérek, édes Jézusom, add, hogy forrón utáljam s gyűlöljem a bűnt; add, hogy iszonyodjam tőle! Ez kell; így igaz, hogy delicta quis intelligit; a peccatis meis munda me et ab alienis parce servo tuo!

Szept. 3. Jó föltételek: másokról ne beszélni debachálva; meditációt és lelkiolvasást tartani; magadhoz ne nyúlj; másokat érzékileg ne illess; lehetőleg elvonulj, de ahol vagy,

végny részt ; gyerekes szégyenkezést félre ; lelki javakra komolyan buzdíts ; fogd keményen a kispapok lelki előmenetelét ; a visszatérő fiatal papokat kérdezd ki.

Délután. Arról is meditáltam az imént, hogy nem kell nekem dicsőség és tisztelet. Konstatáltam, hogy némi klerikusi jóindulaton kívül nem is igen kerül e fajtából, s hálát adok érte az Úrnak ! Pompás ! Csakhogy hasznosítsd e boldog függetlenséget a lélek diadalra juttatására !

Júl. 25. Őszintén mondom, inkább könnyeimmel szeretném ezt megírni, mint tintával. Szemem most is könnybe lábad. Istenem, mit tegyünk, mikor az inkarnáció valósága borul ránk?! Hová futamodjunk?! Ha a zsarnok kizsarol, eladja ruhánkat, szétveti galibánkat s annak köveit s azt a letapasztott sárga agyagot is eladja s mégsem futja ki, csodáljuk kegyetlenségét s sajnáljuk szegénységünket; de midőn Isten emberré lesz, hogy minket magához vonzzon vasnál vasabb láncsal, hogy lelkünk előtt égjen, mint emésztő tűz s belevegye magát velőnkbe; hogy a tökély magaslataira hívjon s szédítő s köves, lábat szaggató utakra kerget, míg lihegve össze nem roskadunk: kérdem, ki a nagyobb zsarnok, az erőszakosabb hatalom?! Nem lehet azt érteni, azt a kötelezettséget, mely ránk hárul; azt az adósságot, melyet elvállaltunk; azt az égető, sűrgető, sarkunkban ügető szükségességet, hogy magunkat s mindenünket neki odaadjuk.

Az Isten lett emberré! Rémséges és ész-zavaró tény; mily radikálisok leszünk; mily áldozatosak, mily vigyázók, mily törekvők, szenvedély-maniakusok, zelózusak — az Isten, az Isten lett ember! Ó, imádjuk, hálálkodjunk, tenyerünkön hordjuk, minden szavát aranygyöngy gyanánt fölfogjuk, vonásait élvezzük; kellemeibe, szépségébe, áldott lelkébe, szívébe merüljünk. Értem annak az alázatos, bűnbánó közép-kornak szellemét: az inkarnált Isten tette gyermekivé, hódolóvá, lággyá vaslelkét! Az a Kinga, Klára, Jolánta, Erzsébet, Margit... azok a bűgő galambjai a megtestesülésnek, azok tanítanak szeretni, hódolni, megsemmisülni engem is! Ez az egy gondolat szentté tesz. Alázatossá, szegénnyé, Krisztussal síróvá, igénytelenné! Jaj, édes Uram, hát tégy engem is azzá. Ki ne hajtana itt térdet? Istenem, be kár, hogy az angol tudomány oly emberek fejeibe került, kik a kereszténységet nem ismerték s e részben valóságos hígvelejűeknek bizonyultak... Macaulay, aki kifogásolja a térdhajtást! Ha tudná, ki előtt hajtottak azok az Eduárdok és Kolumbánok térdet!

Papság kell nekünk, mely az első szent karácsony-éj szel-

lemét fölfogja, édességét, áhitatát, alázatát ízlelje; imáját, áldozati füstjét, az Isten örömét s a szent Szűz boldogságát átérezze; mely az első nagypéntek szomorúságát, fájdalmát részvétellel taglalja, térden állva, szégyenpírral arcán, szemében könnyekkel; mely irtózzék s kiáltson: elég, elég, Úram, könyörülj Fiadon! mely az első húsvét-reggel diadalmas, csendes apothéózisát lihegő, de megnyugodni térő szívvel szívja magába.

Papság kell nekünk, mely ismét gót dómokat építsen s a román stíl alakjait oleo laetitiae, a lélek kellemeivel kirajzolja; mely ezen alakok belső szellemét s illatát érezze; mely a gazdag, fönséges, nyugalmas s egyre törekvő gondolatnak és érzésnek — ha lehetne — még egy új stílt teremtene. Ha templomai a keresztény gondolat mélységét tükröztetik, gondolom, akkor a templom építőinek a lelkét is átjárják.

A betlehemi barlang szebb, mint bármely szentély Kölnben, Limburgban, Lainzban; a Szent Szűz áhitata s öröme s édes élvezete szövi ott a legharmonikusabb vonásokat s illesztgeti egymásba.

Aug. 7. Piliscsaba, 1898 aug. 6—13. (Lollok.) Ismét legfontosabb az indifferencia, mert évek fölülkerekedésével úgy érzem magam, mint mikor a kocsí a kerékvágásból kihajol s azután abba visszahanyatlik. Irányt kapunk az indifferenciában. Én is nyerek irányt, melyet így fejezek ki: én tökéletes keresztény akarok lenni. Most spirituális vagyok; nem ragaszkodom állásomhoz egy percig sem; ha letesznek ma, nem lágyulok, nem sóvárgok, nem sírok. Mit csinálnak a jó káplánok? mit a plébánosok? mit lazarista szomszédaim itt jobbra-balra szobáikban? mit csinálok én, ha öregebb leszek s letesznek?

Mily szívvel és lélekkel kell dolgoznom? józanul, hívón és buzgón. *a)* Józanul, nem képzelődve, délibábos terveket főzve, nagy sikereket várva; még pedig azért, mert ez téves nézet, s hozzá elfogulttá tesz. A nagyzás jól mondatik hóbortnak. Majomszeretetre is vezet, érzékiességre, és kivetköztlet férfiasságunkból. Nem vagyok gyáva és nyárspolgárias, szégyenlős és fajankós. Egy idegen városban sokkal egyedisebben és férfiasabban viselkedem! Nekem jó volna mindig egy nagyobb utazás; ott érintkezem sok férfiúval, kik falun, városban, hivatalban, lelkipásztorságban oly önálló, alakzatos, erélyes jellemet tüntetnek föl, amilyet én alig. *b)* Hívón vagyis hitből. Mindent a hitben látni s másért semmit sem akarni. A hit fénye a nap; a világ köszénbánya; hiába okoskodunk a köszénbányában a napvilágról, s mutogatjuk a sima törésű fényeslapú szénkoloncokon a nap erejét, borzasztó mőssze vagyunk. Csak hitből s hitért. Fölhasználni utazást, újságot, könyvet; írni, olvasni, cikkezni, de csakis azért, amik fönn vannak. S elveket honnan? Onnan! Nem önzést, nem hajlamokat, nem éréket; lelket és életet! *c)* Buzgón. Tudva, hogy jó papokat akarunk, s az nagy dolog. Azután, hogy ezt sok utánjárással, fölkarolással, sokoldalú szemességgel kell mozgatnunk. Gyöngye személyes érintkezésem is hallgatag, nem érvényesülő egyediségem akadályul szolgál. De nem engedek. Be kell folynom! Mozgatnom, irányt adnom. Művelni, föl-

világosítani kell az ifjakat ; nem fák ők az erdőn. Pedig e részben nem teszek eleget. Érzem, hogy ez bibém, s kifogás alá esem.

A bocsánatos bűnök. a) Istennek megbántása ; nem öl, nem átkoz, nem kárhoztat : de fáj. b) Nehéz a gyógyítása ; a kétség miatt, hogy mi halálos, mi bocsánatos bűn ; hol kezdődik a megszólásban, a sikamlósságban. Isten, aki parancsol, ugyanaz ; csak hitből ismerjük, hogy van különbség bocsánatos és halálos bűnök közt. c) Isten iránt való szeretetünk csökkenése. Ellenszere : finom lelkiismeret és erős föltét.

A réznek, bronznak patinája van, s az emeli értékét, pedig ez élegülés rozsdá. A léleknek patinája nincs, csak föltja, melyből lupus lesz s elcsavarodik alakja. A bocsánatos bűn beleveszi magát a lélekbe s alig vesszük észre : hanyagság, lustaság, érzékiség, mindenféle szeretetlenség stb.

Aug. 8. Dacára nagy, kiáltó nyomorúságaimnak mégis új, friss erőt érzek. Ma a lanyhaságról elmélkedtem. *Caecus*—*secus viam*—*sedens*—*mendicans*. *Caecus*: akár belső életemre, akár külső kihatásomra alkalmazom. Tudom, hogy *caecus* vagyok ; anélkül nincs. Csak a mérték iránt van ignoranciám. Valóságos szembekötősdit játszunk. S úgy szeretném egyszerre lerántani a szememről ezt a tarka fejkötőt. Mégis csak sok. Szeminárium ! jaj Istenem, csak tudnék annak a Wiplinger és Czeinzinger és Csambál lelkébe bújni s onnan kikukucskálni s megnézni azt a spirituálist. — Azután saját belső életemen ott van a fejletlenség kocस्या !

Ajánld a bocsánatos bűn utálatát ; a foeditás utálatát, a mindenféle tetű-jarást, ragyát és penészt ! Hogy ellepi a lelket !

Istenem, Istenem ! mi lesz velem ! Szívem megint megolvad, s a világias érzület salakjától kitisztult ; ismét tüzes, izzó láva ! S mikor ilyen, akkor telítve van ; gondolatok, tervek, érzelmek világa borítja. Ha itt lehetne maradnom, milyen teljes lélek volnék én ; érintetlen és magas ! mint a hegycsúcs a vrátnai völgy fölött. Azért egyre azt gondolom, hogy ne maradj ott, hanem jöjj, jöjj az elveszett paradicsom megkerült kis úszó szigetén. Tudom, hogy erős, teljes, hatalmas egyéniségről álmodozol, egy mozgó lélekről, mely a teremtés bájait magára szedi s gondolattá váltja ki, mint a sündisznó töviseire szedi az elszórt gyümölcsöt. De a világban lekopnak tuskéid, süneid, s szegényesen dőcögsz tovább a poros utakon. Olyan vagyok, mint ki meg nem találja helyét ;

de azt gondolom, hogy inkább ott van helyem ; ott a Jézus társasága tiszta, fönséges légkörében, ott az izzó szellemi magaslatokon, ott az előkelő elvonultságban. Hát Vrátna büszke-e azért, mert csendes és magas? Bocsásd meg Uram bűnöm, ha rosszul hangzik, amit ide irtam ; de a te evangéliumod szerint értem.

Aug. 11. Jézus a Getszemáni kertben. Tristis . . . milyen az Isten sorsa, az erény állása a világon ; a lelkek szomorú állapota ; a hit, a szeretet? De Jézus szívét izzó, buzgó szívnek nézd. Milyen Sámuel éje ; milyen Szent Ferenc éje : Deus meus et omnia ! Néri szent Fülöp éje a katakombán. Jézus szíve mint egy izzó kőszénbánya ; tűz a talaj, a fal, tűz a szénpor is, mély tűz, nem lobog. Különbség van tűz és tűz között. Más a dorogi, más a porosz szén foka. Szeretni Jézust, jó példát adni ; a lazaristák megtérítettek sok papot jó példájukkal. Nekem is így kell járnom.

Aug. 12. Mater dolorosa. Jézus nyomaiban járt. Bosnyák Zsuzsanna Sztrecsnó várából Teplickára ment templomba télen, mezítláb, s övéinek, kik fáztak, mondá : nyomaimba lépjete. Csak az izzó lelkek hagynak nyomokat maguk után fagyban, jégben, ködben. Omnes sancti, quanta passi sunt !

Dec. 15. Die Religion ist die höchste Betätigung unseres Geistes. Mikor nagyot, fönségeset gondol, melynél feljebb semmi sincs, vallást alakít. Bármilyen szoríthatja az embert tehetségének primitív gyakorlására, akár ösztön, akár szükség, akár az életharc, tény, hogy a legmagasabb fokán valamely irányzatnak, ott jelentkezik a vallás ; ez adta jellegét a dolognak s betetőzését. Ha az erőszak ridegsége szorította az embert az építésre, tény, hogy építőművészetté a kórakosgatás a templomokban lett ; ha az ösztön enyelgett az ember harmonikus irányzatával s hangokat dallamokká olvasztott, csak a kultusz szolgálatában lett művészetté ; a keresztény áhitat olvadozó bensősége alakította át a syrinxet orgonává s a csengőt haranggá. Bár a népének, a mithosz, a rege a beszélő tehetség ösztönszerű megnyilatkozásai, melyeken a természet benyomásai s a szociális szükséglet tükröződik : littera-kultúrának polcához akkor lépnek a népek, mikor szent hagyományaik, himnuszait, kultuszuk tanait jegyzik föl.

A templomok csarnokaiban fekszenek a tudomány első

okiratai, s kezdetben mind szent tudományok ; a grammatika szentiratok magyarázásán ébred ; a szent helyek tájékoztatása, kimérése, az oltár fölállítás a matematikai tudományokat hívja létbe, s ezek exakt jellegét szinte a «religiozitás» támogatta, mely pontosságot kívánt ; a legrégebb természetrajz a hierofizika ; a legrégebb asztronómia az asztrotheológia. A jogtudomány s a történet templomi tudományok . . . *Ime, a vallás a tudomány bölcsőjét ringatta.* —

Lehet szomorkodni, de nem úgy, hogy lenyűgözzön, leteperjen ; s nem fog leteperni, ha látjuk a végleges harmóniát s kimenetelt. A szomorúság, ha a lelket ellepi, gyöngévé tesz, ha ráborul s elfogja a kilátást. Pl. Anglia elszakadása mily szomorúságot hozott a XVI. század katolikusaira ; de ha láttad volna a végleges fejlődést, már az a szomorúság nem olyan ; nem dekomponál, nem gyöngít. Az örök tudásban a jó mindig győz ! Ez adja az igaz szeretetet, de egyszersmind függetlenséget ; igazán szeretek egy buzgó lelket, de nem függők rajta, mint célomon. A lélek szabadsága nem engedi színezni szürkén a szomorúságtól a lelket.

Aug. 29. Délelőtt $\frac{1}{2}$ 12 órakor. *A halálról.* a) Föl kell magam ajánlanom, hogy bármikor kész vagyok meghalni. Tehát nem függök az életen; az örökkévalóságnak élek. b) A világ az Isten teremtménye; gyűlöljem? Distinguo: amennyiben visszatart, vagy lehetetlenné teszi az örökkévalóságot, igen. De hogyan teheti ezt, mikor az Úré? Amennyiben tükörkép s megzavarhat. Képekkel telerakott fal mellett vízszintesen fektetett tükörben látjuk a képeket, de úgy, hogy ami a falon fölfelé irányul, az a tükörben lefelé halad; ezt szem előtt kell tartanom; a tükörkép gyakran elvon a helyes iránytól. A teremtmény elvonhat az Istentől; hozzájárul a rossz természet, mely ónsúllyal húz el tőle. Ezt a kettőt szem előtt kell tartani.

A világ gyönyörű, szép, Isten remeke. Élvezni, használni szabad; meg kell ragadni mindazon vonatkozásokat benne, melyek a boldog örökkévalóságra vezetnek; így a tudást, műveltséget, anyagi jólétet, nemesbülési, finomodási eszközöket. Gazdasági szabadságot, az elnyomást megszüntető kellékeket törvényben, népeletben, kereskedésben. Szóval a világot föl kell használnunk, hogy nemesebbek, jobbak legyünk. De a) a cél az örökkévalóság; érzelmünk a vágy utána; készségünk odajutni, mert a világ eszköz csak; b) amily igazán buzdulunk a világ kihasználásáért, oly óvatosaknak kell lennünk, nehogy eltérítsen az örök iránytól vagy becstelenül kielégítse alacsony vágyainkat. Örülhetek az életnek, mint Isten vonásaiban gyönyörködöm benne; de ép oly eréllyel leküzdöm minden vágyaimat s bajaimat. Tehát per mundum ad aeternitatem. S lesz a világban is sok vonás, mely erre az irányra utal; ezeket ki kell emelnünk. Ilyen a geológia, mely az élet viszonylagosságát nagyszerűen kimutatja.

Aug. 30. De regno Christi. Jézus áll itt a maga hódító egyéniségével s annak összes bűbájával. Isten Jézust küldte, kompendiumául összes nekünk való bölcseségének. Ő áll előtérben, minden más helyett. A példa, a fölszólítás, a kész-

tetés hatalma belőle sugárzik ; viszont a visszhang bennünk, a buzdulás, a följajlás mije s mikéntje, ez mind reá vonatkozik. Hogy mit lehetne tenni, ezt róla olvasom ; hogy mi a több, a kevesebb, azon rajta igazodom el. Ő a program ! Ő az eszmény ! a harcot szükségesnek mondta s a harc fokozására, a lelkesülés tüzelésére nógatja híveit. Ez eljárás észszerúségeért ő a felelős, ő a jótálló. Az ember- s a test- s a jólét-kultusz, mely napjainkban fejlődik, okvetlenül az Úrral állítandó szembe — szembesítésre.

Este. Incarnatio. Alázat ; a Szent Szűz okos, hogy nem adja oda méltóságért tökéletességét. Gyönyörű példa a fundamentumra. *Quomodo fiat ut sim mater Dei, etsi mater Dei, cum virgo esse velim !* Hány szűz nem akarna királynő lenni ; Szent Ferenc nem akart pappá szenteltetni a szent alázat szerelméből. Az erényt szeretni szabad minden méltóságon fölül, még az Istenanyaságon fölül is. *Virgo prudentissima !* S honnan ez okos megfontoltság, ha nem a fundamentum mély átértéséből és habituális áthatásából ? ! Ő is beszédbe ereszkedik, mint Éva : ő is akar tudni ; de alázatos akar maradni ; fél Isten anyjává lenni. Az meg Isten akart lenni. Ez őrzi azt, amiye van ; az nem.

Mit vittünk ki s mit hoztunk be <a szemináriumba>? Lelket, testet, szellemet, világot. Miért jöttünk újra be? hogy pályánkra készüljünk. Ezt a pályát egy szóval jellemzem : Krisztus szorosabb követése. Ideálok szolgálata . . . hivatás. Az ideálok szolgálatára csak hivatások képesek. Mi a hivatás? az élet odaadása egy gondolatnak.

Mindnyájan jöttünk-e vissza? nem ; egyik-másik meggondolja magát. Egyik átment az örökkévalóságba. Mindnyájan akarunk-e sokat? Ne tegyünk egy szalmaszálat sem keresztül ! Sok akadályt gördítenek egyesek utunkba. Ha a negyedik év kimegy, örülök ; azt mondom : már ideje ; mert az öregebbek az akadályok, akiken nem fogott a jó szó ; akik kezdetben vonakodnak s huzakodnak különösen tőlem. Kívánom, hogy jól járjanak, de többnyire az ellenkezőjét látom. Ezek azok, kik a dolgot nem fogják föl komolyan, kik a szószátyársággal akarnak tetteket pótolni.

Akarok ideális életet élni egészen az Úr Jézus példája szerint. Elmondhatom az evangéliumi ifjúval, hogy ezt akarom mindenkor. Más céloom, más eszményem nincs ; nem is akarok szeretni semmit, ami engem az Úr Jézustól elidegenít. Azért most megint úgy indulok ki erre az évszámra (à la nap-szám), mint aki dolgozni, fáradni, túrni akar Krisztusért,

vitam veram vivere. — Ha missiókba mennék, világos volna ez a céloom, minden léptem-nyomom azt hirdetné; de ha nem is megyek, mégis élénken akarom átérezni: vitam veram vivere. — Ha kolostorban élnék, akkor is érezném azt; de ha nem is vagyok kolostorban, az őskereszténység kizárólagossága, égbetörése pótolja ezt nekem. Ezzel szemben áll a «fraus diaboli»; mindaz, ami földhöz tapaszt, ami leköt, s következőleg fáraszt, lohaszt. Ily emberek elfáradnak, már azáltal is, hogy robotban dolgoznak s reménytelenségük úgy környezi őket, mint a bérmunkást a gyárak poros légköre és zakatolása. Nem; mi mindig nagyot akarunk; nem lohadunk; mi úgy érzünk, mint Krisztus Urunk. Ő pedig «heri et hodie, ipse et in saecula»; «quorum spes immortalitate plena est».

A fődolog tehát megtudni, mi az a «vita vera»? Úgy élni, mint Krisztus Urunk. Szívtisztaság(ban) és a szegénységben s megvettetésben (penitencia, szeretet, önföláldozás, bátorság, nagylelkűség, buzgóság) való hozzá-hasonulás.

Miért méysz Esztergomba? Hogy «vitam veram vivas»? Mi a te állapotodbeli kötelességed? Másokat is erre oktatni!

Dec. 2. A jeles Fellermann mondta nekem: Egyre kértem az Urat: adj jelet, Uram, hogy el nem vetsz, hogy szeretsz... Egyszer világos lett előttem: te adj jelt, hogy szeretsz. Ime, a predestináció igaz és praktikus értelme. — Azután kértem: «Domine verae contritionis et condignae satisfactionis»; de egy kereszt az, hogy gyöngye vagyok az adminisztrációban; a bántó gondolat, hogy nem teszek eleget, arra vitt, hogy kérjem e kereszt elhárítását; ismét fölvilágosodtam, hogy ez a «condigna satisfactio».

Jan. 2. Egyre törekszem: az élet harmóniájára. Istentől erőt kérek, de nem hogy adjon minél többet, hanem, hogy amit ad, akarata szerint használjam! Akarata mint a ködös tenger, mint az új év; begombolt valaki, akiben sok nyugszik; mennyi kiindulás, kilendülés, képesítés és képesülés! — Mérésékelt lelket, derút és temperamentumot a kellemetlenségekben! Az, hogy kiköppenek, az se baj; a tenger teleföccsenti a groteszk partok szikláit, a keserű hullám nem vész el; a lélek csapkodásai nem vesznek el; ne sirassuk, csak föccsenjen! Seien wir nicht zuwider; keine Knaufereien vor dem heiligen Gott! Nicht fade, süßliche Ergüsse ohne Kraft; die Kraft ist das Mass. A bánat se sopánkodás; s másért való imánk is nyugodt, ne hisztérikus, ne emésztő, sötét vérmes álmoktól uszított <legyen>. Ne ijedősen, ne komikusan. Az nem erény! Nem hidegen; de nem is, mint egy aggodalmakban várakozó vén lány: hogy hát mi lesz vele, hogy nem jön a mámi, a táti, a Feri, a Kari s a Bora. Temperata durant! S elnézően s kimélettel! Öröm kell és tartalom! A tartalomból az öröm magától fakad; szegény lelkeknek nincs örömük. Telítsük őket: akkor örvendenek!

A világtól eltorzul az ember; mert könnyen helytelen viszonyba helyezkedik; életének szabadsága, gazdag tartalmassága, sokfélesége előny is; de biztosan hátrány, ha nem jó irányt választ. Olyan, mint a tenger, mely mindenfelé út, tágabb, simább, mint bármely országút; de irány nélkül enyészetet hoz ránk. Az életet is lehet eltörpíteni, elnyomorítani, silányítani! ránk borul a helytelen irány, mint a számum porfelhője; léleczünk halált! Az egész társadalmi rend olyan lehet, hogy nagy rétegek számára halálthozó, elsenyvesztő, a dolgokhoz való viszonyunk miatt. Az egyes ember is helytelenül fejlík a világ nyomása alatt.

Ennek illusztrálására mondom: mi különbség van az állat s az ember fejlődése és eszközei között. Az irányt egy szóval jellemezhetem: az állatban minden az organikus tökély miatt van; az ember pedig ép ezt elhanyagolhatja: önzése dacára nem ő, hanem a világ kerül a központba.

a) Nézd a küzdelmet: az állat organikus szerekkel, erejével,

tagjaival küzd ; az mind ő, az övé ; az ember intelligenciájának révén a technika segédszereivel. A sánta ember előbb ér vasúton valahová, mint az arabs mén ; a béna, egyszemű, gödhös tüzer embersorokat, csupa szálfamagas hősöket tehet tönkre. Jó, ha használja a technikát, de ne senyvedjen el.

b) Nézd az öröklést. A természet szervezeti tökéletességeket ad örökbe a szervezeti összefüggés révén ; az ember a szervezeti összefüggésben végbemenő öröklésen kívül örökbe ad a jog révén sok mindenfélét. Gyöngé természetet kaphat sok esz-közt ; erőt keveset. c) A verseny az állatvilágban a legtökéletesebbnek a reprodukciója ; az emberben a profit. A versenyt ismét természetessé kellene tenni, mely az ember kulturális hivatásának megfelelően ! Az embert fejleszteni ! Ő az úr és nem szolgál !

Minden a természethez való visszatérést sürgeti. S tagadhatlan ez lévén első és főtényezője, hordozója mindennek ; s ha nincs hozzá okos, észszerű kapcsolatunk, nincs szemünk ; erre kell a legfőbb súlyt fektetnünk. — Fejleszteni, fejlődni a jelszó ; helyes ; tehát az irányt eltalálni. Ha nem értjük önmagunkat, ha nem értjük célunkat, ha rosszul akasztjuk be törekvéseinket : mi lesz akkor !? Ha kő borul a fűre . . . ha csont dudorodik agyunkra . . .

A fődolog, hogy nem magát, hanem mászt szolgál az ember, s ezen elcsenevész. Nem lelkét, nem életét, tökélyét tekinti, hanem a jogilag hozzáfűződő dolgokat ; nem én, hanem tárgy ; nem az élet s annak ereje, hanem minél többet bírni, minél inkább tiszteltetni, mások fölött állni. Ez elsősorban a rossz társadalmi szervezettől függ, mely munkára szorít és nem fejleszti az embert. Másodsorban a rossz neveléstől.

A természetben (oroszlán, liliom, rózsza) az alak a fő ; kialakítani a konceptust ; teljessé tenni ; azért variál és tentál. Mindent az alakba fektet (erőt, tehetséget), mindent a természetes átöröklésben átszármasztat másra ; mindent reprodukálás miatt tesz, hogy az alak legyen jobb, erősebb később.

Jan. 9. Gazdag az ember : Isten előtt ajándékokkal jelenhetik meg ; ez ajándékai lelkiek ; a súly a lélekben van. Nagy az ember : Istennel érintkezhetik, s nem vonatkozhatik el tőle. Érteni kell tehát, hogyan járuljon az ember gazdagon az Isten elé : szeretetben, az ima szellemében és áhitatban és önmegtágadásban élvén ; s ő rekompenzál : «In omnibus operibus tuis esto velox (szabad, készséges, nagyilelkű, fürge) et omnis infirmitas non occurret tibi». «Vidi virum velocem

in opere tuo ; coram regibus stabit» (Ecc. 31, 27 ; Prov. 22, 29).

Jan. 10. Sokan sürgetik a művészetet : értelmi, erkölcsi, művészeti kifejlődést. Mindig valami félbenmaradt templom, az anconai, homlokzata jut eszembe ; valami megakasztott mű, valami leszakított lendület, összezsugorított terv, midőn ezt hallom : a szemet fejlesztik, hogy lásson, a fület, hogy halljon ; a szimfóniák tengerébe merülnek ; a hangok finomságával az érzelmeiket festik ; művészi japáni képek, a napkelet országának derűjével, színeivel a lelket látni, szeretni ; harmóniáján gyönyörködni? Mi lesz abból?

Jolau panasza, hogy az élet sekély ; «az mindenütt sekély, ha nincs mély lélek hozzá». Das Ziel der Kunstbetrachtung : «Die Gewöhnung, eingehend und ausdauernd zu beobachten und das Erwecken der Empfindung, nicht die Mitteilung oder Aneignung des Wissens . . . Wie überall ist das Wissen auch hier Mittel, nicht Selbstzweck» (Lichtwark : Übungen zur Betrachtung von Kunstwerken).

Sein, ein volles Sein ist der Zweck des Lebens. Die Harmonie und die daraus erstehende Freude ; die Freude ist der Abglanz der Seligkeit ; die Fülle der Seele ist der Abglanz der Vollkommenheit ; das Bewusstsein der Freude und Fülle der Seele ist die Gottähnlichkeit.

A tudomány nem cél ; mert a valóságokat nem éri föl ; korlátolt ; csak eszköz az életre ; tapogató szervek, a világnak hozzánk való viszonyát jelzik ; ezen mértékeken és kereteken túl nem mehetünk. Tenni és örvendezni : ez az élet ! Was ist schauen anders als sich füllen ; hören als füllen ; empfinden als voll sein? Sein und voll sein, vollkommen sein ist der Zweck des Lebens.

Jan. 21. Szent Józsefet az angyal inti : surge. Ki ne tenné a főnséges parancsot? Mily kegyelem, öröm azt tenni ! Az élet telje, kifejezése, bősége . . . de le van fátyolozva : mindenkivel szemben létezik ; de álomszerűen. Álom az álomban. Oly megszese van és oly elmosódott mint az álmkép. Mély álom, nehéz, öntudatlan . . . Álom az élet, s a végtelen úgy érintkezik velünk. A világ egyik fátyol ; a hit a másik. Videmus nunc in speculo. — Az öntudat abban áll, hogy az isteni akaratot értjük, hogy legyen érzékünk hozzá, mint szuggesztíós, ideges médiumoknak. De ne extravaganciákkal, hanem a köznek az ellenőrzése alatt. A kegyelem egyéni, de az irányzat, az alapelvek intézményes közjavak. Így tenni boldogság, meleg érzés.

1901

Aug. 27. Itt vagyok megint az én udvari erdőmben, ez udvari erdőre néző szobámban ; itt állok az ablakban s szívom a fák lehelletét, az nem öl. S jól érzem magam, mint a hal a vízben, még pedig nem úgy, mint az aranyhal az üvegtartóban, sem mint a pisztráng, mely után leselkedik az oláh, hanem mint a csík a nosztrai völgyben . . . macskának sem kell. S az így remekül van.

Az ember egy darabja a természetnek, de azért még sem ismer mindent úgy, amint van, hanem a természet illuziókkal áll elő ; érzelmi világot és fantáziát és érzést ad neki ; az érzés színeket, hangokat ; a fantázia új világokat, az érzelem tűnő puhaságot, lágytságot kölcsönöz . . . Ezek a mi valóságaink, szubjektív világunk, mint a pehely a madárfiókon ; de azért az ember léte, célja, észszerűsége stb. objektív valóságok ; mert keretben vagyunk . . . érezzük s különböztetünk!

Aug. 28. Megint odavagyok s egyre sírok magam s a világ felett. Mély sír, itt sírni lehet. Ádám bűne az oktalanság kolosszusa, melynek pszichológiája az, hogy parvae res crescunt. Engedünk kísérteteknek s leülünk. Röstség, lanyhaság, érzékiség . . . Továbbá az érzéki természet bomlása. Az érzéklés s az izgató képzelet rávetődik az észre s elhomályosítja azt. Sie folgten den Lockungen einer reizenden Phantasie, und nicht den Aussprüchen der von Gott erleuchteten Vernunft. Továbbá a gyávaság fölülkerekedése. Ádám ellenállhatott volna tiszta eszével és szívével, nemes akaratával. Mi is nemes nevelésünkkel . . .

Ó, mily szörnyű harc a tévely s az elvakultság ellen ! Hányszoros réteg ül a lelkeken . . . mely elcsavar gondolatot, fogalmat ! Hány kormozás, mely elvette tükrét . . . foszforesscencia . . . s rá sötét éj . . . A szellemi világ fejlődése is el van rejtve az ember előtt.

Aug. 31. Ó kereszténység, mily kevésbé értünk téged ! Valóságos hieroglifek nekünk az a tövisskoszorús fej, az a

kereszt. Nem értjük, nem fogjuk föl. Pedig hangosan kiáltjuk, hogy a szenvedés egy isteni mélység az ember számára, s hogy az jó lehet; sőt hogy be van véve az isteni tervekbe, mint végtelen jó. Tehát a baj, a betegség, nyomorúság hiányok ugyan, de tények egyrészt; másrészt jobbak, hasznosabbak lehetnek az örök célra, mint ellentétjeik.

Aug. 31. 18. meditáció a keresztrefeszített Úrról. — Én térdeltem előtte s mondtam: «Míg a térdem le nem szakad, itt maradok». S kértem igazi kegyelmet, igazi mélységet, s kívált, hogy krisztusi legyek — egészen . . . egészen úgy, mint ő; mert ő a példakép s az Isten gyönyörűsége; «dilectus»; s nincs nagyobb kegyelem, mint hozzá közel állni s vele egyet-élni. S valahogy rémlík, hogy őt közvetlenül kell megfogni és a tapasztalatból meggyőződni, hogy ő az Isten-kép. Közvetlenül érzi az ember, hogy ez az; ezt kereste ő. Ezért az evangélium, s nem Kant. A tudománynak kritériumai vannak a revelációról, az inspirációról; de az életnek is vannak — s ez az élet maga (Ján. 7, 17).

Szept. 1. Reggel, vasárnap, csend, boldogság, ez mind együtt van szívemben, hát ünnep van. Nem hiába «festum angelorum custodum», angyalok búcsúja; s én résztveszek benne. Édes és tiszta, rejtélyes és verőfényes; s ez mind együtt van s egybe van keverve a lélekkel; napsugár, méz, kristályhullám és erdei csend és emberi lélek, ez mind összekeverve, ez tiszta boldogság. Ez angyali érzéssel adok hálát az Úrnak, az angyalok s angyali lelkek kedvelőjének, s oly Te Deum-ot énekelek, amelyet a fiúk énekeltek a regensburgi dómban, hogy lélekben tapsolt föld és tenger és ember: Omnes gentes plaudite manibus . . . flumina plaudent manu. Amen.

Teljesen Krisztusnak élek, semmit sem keresvén kívülre, csak lelkeket; teljesen szabadon állok s kész vagyok mindent elhagyni, hisz úgy is sziget vagyok az óceánban. Jézusban rejtett életet kívánok élni, s apostolit. Rejtettet, vagyis nekem nem kell s nem imponál semmi; sem Csernoch, sem Csajka, sem Fischer iránya; a világ hölcsesége gyerekes, mert térben és időben kisszerű. Nem akarok színlelni, vagyis irányomon erőszakot venni emberek miatt; sem kereket kötni és taktikázni; én tudom, hogy csak ez az igaz. Hadd vesződjenek s okoskodjanak, hadd politizáljanak és diplomatzáljanak: az egyszerűség, az alázat, az igénytelenség, az áldozat angyalfejtől körülvéve élek, élvezek, ujjongok, lelkesülök, rajongok.

Komolyba nem veszek a világon semmit úgy, hogy megzavarjon a Krisztusban való egyesülésben. Szent Pál szerint: Christo affixus sum cruci. A támadást, csípősséget, a hetvenkedést, a szellemességet semmibe; ezt aláhúzom: *semmibe*. A világ bölcsességét s a tudományt is csak eszközül, merő eszközül. Ha Afrikába mehetnék, csakis az apostolságnak élnék. Inkább maradok Esztergomban spirituálisnak s azután megvonulok, mint egyetemi tanárnak Pesten.

1905

Dec. 14. Konszekrációm lelkigyakorlati kegyelme a mély átérése Krisztusnak, adventi vágy, szinte vihar utána, s édes birtoklása. E vágy s vihar, mely végig borzong lelken, mely megráz s megrendít, mely a tespedést elüzi, a tiédeur-t, kigyújtja lánggá a pislogó szikrát, lángtengerré a lobbanó tüzet, s azzal lúszít, izzít, a poklot akarja tisztára égetni, a profanált vagy blazirt szíveket. Sok dolga van, míg a salakot kivesszi, míg annak az öntudatlan kinnak, mely a jobb után a lelket ismeretlenül gyötri, értelmes szolgájává, erőskarú Herkulesévé válik. Sok a salak a lelken, főleg bent, a mélyben, a rejtekben, melyet az előbbi lelkigyakorlatok bennt hagytak, mely fölgyülemllett elhanyagolt, tekintetbe nem volt zugolyokban. Most bele, oda is, az éles tűzlángot; oda ezt a nyaldosó, rettenetes sóprút, végigsöpörni rajta, hogy csak úgy szikrázzék. Lesz dolog elég; 47 év elég bütykők, gumók, csomók megkötésére, elég a lélek titkos gyöngeségeinek erdei guzsalyakká való összefonására; 47 év alatt megszentessítetik tán a hiba is, s a szemhunyás preskripciója erénnyé emancipálja a hibát. Ó tüzet, Uram, tüzet az égből a mélybe, in repagula, mindenhová! Nem lehet itt bízni, csalárd a szív; csak aki bizalmatlan s kivetkőzik belőle, az jár jól, jár biztosan. Ó vizet, Uram, vizet a mélyből az égbe; vizet, mely a mélységből bugyborékol s fölemel minden piszkot, szemetet, mindent; s elfojt minden csirát és petét, s fölemeli a bizalom, az Istenvelünk barkedjé, völgyek, dombok, hegyek fölé.

Borzasztóan hatott rám a Laodiceai «angyalnak» küldött panasz: *Utinam frigidus esses* . . . Ó jaj, mikor az Isten szelleme szinte a bűn jeges sírjába kívánja a lelket s reméli, hogy onnan előbb lesz kikelet és föltámadás, mert erős, ébresztő reakciók járnak ott; ellenben az ernyesztő lágymelegben szétfolynak a lelkek s nem bír velük kegyelem, eszmény, rendülés . . . ! Ó angelus, te szellemi erő, te suhogó, te szárnyaló fölség! . . . *Ce mal, plus commun peut-être, qu'on ne pense, parmi les personnes de communauté, et qui peut s'allier avec*

une certaine régularité extérieure, fait qu'on n'attache pas assez d'importance à ce qu'on appelle les petites choses ; parce qu'on n'aime pas à se gêner ; qu'on est toujours content de soi, n'aspirant pas à devenir meilleur, et qu'enfin on devient d'unensensibilité désolante pour les choses de Dieu. Az Istenben így ellenszenv, undor lakik a légymeleg lélekkel szemben, (mint az élet, a tevékenység, a haladás lelke, a szépség géniusza !)

Teljesen tisztában vagyok aziránt, hogy konszekrációm újabb köteleket fűz közém s Krisztus közé, s így nagyobb a kötelmem megérteni őt s hasonlulni hozzá. Ez a fő, ez minden ! Jézust bírni és élni. Az új dísz s új munkakör csak eszköz rá. Mindenesetre. Igaz, nem azért lesz valaki püspök, hogy tökéletesebb legyen ; de ebben is, a püspökben is, ez az érték reám nézve. A funkció más ; az érték a régi. Színaranynak kell lenni, ha arravaló is, hogy gyertyatartó legyen. A színarany az én értékem. Kristálypatak legyen, ha malmot is hajt. Magas hegyről jöjjön, ha lapályba indítják is. S maradjon magasan, ha le is kell nyúlnia. A régi irány, a régi szenvedély : a patak magasról jöjjön s tengerbe siessen . . . kristályosodjék, tisztuljon . . . a tenger hullámozzék, dagadjon, ha flottákat is kell hordoznia ; a villám száguldjon s feszüljön, ha sodronyokat is kell izzítania : ez mind másodrendű, az ott elsőrendű.

Azért az én föladatomban : Krisztust megérteni és jól kifejezni az ő «pia animáját», azt a mély kegyeletét az Úr iránt.

Kimondhatlanul méltatlannak tartom magam e díszes tisztre ; protestálok Isten színe előtt : Domine, vim patior ! S hogy protestációm mekkora s mily elszánt, legjobban jellemzi az, hogy a dísz s a dicsőség szétfolyik, mint a millia-gyertya széle a láng körül, mint a vízcsepp a befuttatott ablaktáblán a nagy s egyetlen feladattal : a szép lélek kialakításával szemben.

Segít e részben azok nézete, kik gondolják, hogy a püspök sem imponál, hanem inkább a szabad, nemes apostoli munka, hogy az inkább egy középkori keretcésszel csillogó valami, s mint tartalom minden igénytelen, buzgó papban föllelhető — gondolatok, melyek engem is segítenek arra, hogy a káprázat mitse vonjon le ebből az örök vonzalmú s végtelen áramú haladásból — a szép lélek felé. Tehát közös alapon állunk, közös törekvések alapján, hol fokozatok tekintetbe nem jönnek.

Ma, dec. 14-én tartottam adorációmát sicut angelus Albaregalensis. E nagy szót mélyen érzem, érzem fölségét, s

egyszersmind terhét. Tényleg úgy állok itt, mint ki ex officio első adorátora vagyok itt az eucharisztjának, megbízva szeretetével, dicsőítésével, őrzésével. S ami még rémületesebb, megbízva az engesztelés borzalmas terhével. Hány oltárt kell újra fölláltanom, hányra lelkemet kenetül ráöntennem, hánynak mécsesét meggyujtanom . . . Ó Uram, íme itt a te adorátorod, engesztelő, arcraboruló angyalod !

A főpap megmosakodott, aztán megkenték olajjal, fölöltöztették, ut sit sicut stella matutina in medio nebulae. Én mosakodom könnyeimben s kérem térdenállva Jézus főpapi kenetét. Az Istenség az a kegyelem lesz nekem, de a Szentlélek is, caritas ejus diffusa est in cordibus nostris per inhabitantem spiritum ejus in nobis ; s aztán ép ma egy hét mulva megkoronáz. Praevenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite ejus coronam. — Szó szerint igaz.

Nem tudom, miféle mélység tárul föl lelkemben, de bizonynal ez Jézus édes, sacerdotalis animae kegyelme ; érzem, hogy mélységes tűrő tekintettel, melyben lélek ég, kell az egyházmegyén átnézni, a hitnek szellemében kell falvait, városkáit bejárni, a régi apostoli, a mindig új krisztusi nyomokon. Mécsesem van ; Istenem, hogy világít az ; sugarai hitből s szeretetből olvadtak meg ; hogy világít, mily vidéket mutat, mily foltokkal, mily füstölgő romokkal, mily siralmas bánattal telítve. Ó mécssem, embert keresek, s te azután világíts, embert, krisztusi érzések emberét . . . Szívem van, isteni érzésekkel telve, nevezetesen *isteni* szeretettel. A szeretet emberi s isteni lehet ; én az utóbbit ápolom. Ez dagad, ez tágitja lelkemet. Isteni ! De ha isteni, hisz akkor úgy-e virágos, kenetes, tüzes, fényes . . . Ah ez a szó «isteni» csak azt mondja, hogy olyan, amilyen az Istené, de azért a kereszt is, a kín is, az Olajfák kertjének küzdelme is isteni. S lángoló lelkem van, s tényleg lángot éreztek magamból, fény-sugárt, villámot, napvilágot. Tűzszlopot a pusztában, áldozati tüzet Gedeon tölgyfaalatti oltáráról . . . Illési tüzet a Karmel-hegyéről.

Anima Christi piissima — adorans — sacerdotalis — hostia — pura — uncta — florida — nitida — luminosa — poeta — intuitiva — genialis — humilis — absorpta — perdita — dilecta — dulcis — fragrans — solitudinaria — montana — nocturna — speciosa — angelica — viator — silentiosa — meditativa — medium — dilatata — alata — ignita — candida — amorosa — cordata — vernalis — abyssis inclamans — cataractis concinens — stellis colloquens — choros

ducens coeli et maris — gemmata, — apostolica — prophetica — martyrea — palmis coronata — juvenilis — infantilis — siderea — coelestis — primogenita, — idealis — typica — harmonica — jubilans, — exsultans — heroica — victoriosa — evangelica — triumphans — gaudens — sympathica — contristata — umbrosa — luctuosa — fatalis — contrita — confixa — infremens — immortalitatem bibens — paschalis — hortulana — ludens — alauda — velata — excelsior — anhela — abyssalis — dominica — nuda — formosa — lucida, electa — rosea — suaviflua — affectuosa — vigorosa — pretiosa — praerupta — oblectata — lactea — melliflua — energica — vehemens — afflata — inspirata — delicata — regalis — valida — exundans, exiliens, liliosa — sanguinosa, lacrymosa — balsamea — mystica — germana, — exstatica — liquata — profunda — amabilis — ardens, argumentosa, laboriosa, gemebunda — medullata — compassiva — devota — limpida, sublevata — serena — laeta, deliciosa — sobria, casta, patiens — grandis — immaculata — elegans, nobilis — insignis — praecellens — studiosa — aspirans — amoena — passiflora — sensitiva — profusa, suavis — prospera — consolata — placida, reverentialis — psallens — religiosa — radicata, exultans.

Summa omnium exercitiorum internorum haec est, ut abstracti ab omnibus rebus, *solum Deum in nudo indepictoque animae fundo amorose amplectamur* et nos totos in amabili humanitate Christi abscondamus eique conformemur. Blossius.

Miért nem térünk meg? nem hatolunk szívünkbe: *ön-tudatunkba* (az örökkévalóságról, a bűnről, a szebb életéről, az örök vágyról, a hiúságról, a világmegjavítás hiábavalóságáról enélkül). Híres emberek észrevették, hogy imádkoznak, ha lecsendesülnek. *Precatio exterior, quae ore tantum funditur, palea est, interior oratio granum est, illa et haec simul Deo grata est.*

Egészen különös, mert titokzatos s misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal. Mélységes hódolatban járultam hozzá s ő megértette velem, hogy ő természetfölötti erőforrás, s következőleg, hogy hozzá, ily új, kikezdő, abszolút erőkkal dolgozó tényezőhöz úgy kell járulnom, mint akin ő majd segít, akiben ő majd teremt, ő majd pótol. *Fiat, fiat!*

1907

Okt. 27. Exercitia spiritus — pour affermir nos convictions surnaturelles, pour changer des habitudes regrettables, pour combattre des inclinations mauvaises. Pas de légèreté de l'esprit, de lacheté, de manque de générosité. Il me faut apprendre à me détacher de tout ce qui déplaît à Dieu. Je laisse agir Dieu, m'opposer à la grâce, être de toile d'attente. — Főltétlenül kidolgozom magamban az alázatos, hívó, ragaszkodó lélek lelkületét s érvényesítem azt a tudomány s az elváltozott érzések által kitágított, belső lelki világomban. Érttem a XX. század tudományának s érzéseinek befolyását a lélekre, s mégis gyermek vagyok ; mert függök, vágyódom, imádkozom ; továbbá, mert fejlem, nővök, több-léleknek s embernek készülök. Deo gratias !

Okt. 30. Que de douceur ineffable je sentis au souvenir de mon ordination ce matin. Il me regrettait, qu'étant la dernière fois à Rome, je n'ai pas fait mon adoration en l'église de la très-saint Trinité ; mais je le reparerai bientôt. Je veux faire ma confession toujours avec des sentiments saints et profonds.

1908

Dec. 21. In laetitia cordis !

Il ne suffit pas de laisser agir Dieu dans notre âme, il faut de plus, que nous agissions avec lui, que nous cooperions à sa grâce. Celle-ci ne purifiera notre âme des mauvaises humeurs du péché, que si nous faisons une généreuse pénitence. Elle n'allumera notre intelligence, que si nous adhérons par une foi vive à ses lumières surnaturelles. Elle ne nous unira à Dieu dans un parfait amour, que si nous nous déterminons à conformer plainement notre volonté à la sienne.

Mindenütt vannak energiák, s ki kell bontakozniok ; az erkölcsi világ energiái a hit, az eszmény, a törvény, a kötelesség, a felelősség. Nem írni, de élni ! De vágyódní, de lenni ! Az életben a gazdasági fejlődésnek, a papírfogalomnak törvényei, útjai vannak, s azok alatt szenvedünk. Meneküljünk az erkölcsi energiák világába, magaslataira !

Mindig jobban meggyőződök, hogy az erkölcsi rendben igazodhatunk el a világ, lét, cél iránt. Így : teremtést nem értek, de függést igen ; az Abszolút áll velem szemben ; imádom. Vagy nem értem a lélek teremtését. Anyám mással, más dispozicióban mást szülhetett volna ; nem értem ; de a hálát megértem ; hogy vagyok, Isten felé fordulok.

Dec. 22. Ajánlják, hogy cselekedeteinket azzal a kérdéssel tegyük : qu'en dira Dieu? Ó, igen, ezt szeretném tudni : Qu'en dira Dieu — arról a sok elnyomorodott, elfajult, eltorzult formáról, arról a sok betűről, természetellenes, eunuch-gondolatról és felfogásról? Ha így az ő ítélete érvényesülne, az övé ! Hogy törne össze sok minden, hány történeti forma, békó és kaloda pusztulna el újjáteremtő lehelletétől ! S ő elviseli ezt az unalmas világjárást, ezt a hájas parasztészt, ezt a gondolat-lustaságot, ezt az energiátlanságot ! Adveniat regnum tuum ! A te ítéleted is jöjjön ! Veni et considera !

Dec. 23. Nekünk kell Isten ; nélküle elszárad a lelkünk ; erőtlen és céltalan, üres és fáradt, sötét és kedvetlen. Nekem

⟨kell Isten⟩, az én erkölcsi életemnek, melyről tudom, hogy az nem etikai kifejezése szociális szükségleteknek, hanem igenis kifejezése az én szükségleteimnek. Ezek vannak, azoktól függetlenül; vannak, mert én vagyok előbb s én feltartom a szocietást is. Mindig elfonnyadok s elsötétülök, ha Isten nélkül gondolom magam.

Nekem ez az Isten Jézus . . . az eucharishtiában; s jól mondja, hogy aki bírja, eszi, az «habet vitam aeternam». Miféle energia ez? Megnyugvás és öröm, rendületlen bizalom és béke; a rend bírása és élvezete. Mikor vele össze vagyok kapcsolva, akkor érzem az energiákat . . . szívárognak; entuziazmusom van s az eszményi javaknak örülök. Mondják, hogy illuzióim. Szó sincs róla; erős s biztos, mint a vitis s palmités összeköttetése; Isten közel, s eligazodom rajta bűneimmel, nehézségeimmel. Etenim passer invenit . . . Más értékek: Jézus vére, az üdv, a barátság, az eljegyzés . . . Jó barát s hű jegyes. Mi a hozományom? S mi az ő szeretete? S mibe került neki az eljegyzés?!

Dec. 24. Úgy látszik, az erény statikus erő, s nem kifejleszthető, mert kötött, de nem ad új alakot. Pl. a rabszolgaság megvolt a kereszténységben is. Az öntudat megállja a helyét, azért beéri önmagával mindenütt. Nem tör, nem zúz, s így a hatalmat nem készíti. Részvétellel igen, viseltetik; gondolom, hogy enyhít is, könnyít; de új világot, jogot, politikát nem teremt.

De ha bátorságra, szabadságra van beállítva, ha Isten gondolatait megérti, ha ezek törtető, törekvő gondolatok, akkor, igen, megy előre. De nem mehet tovább, mint amennyire az elváltozott, a munka által elváltozott világ engedi. Azért a munka csinál új világot . . . s az erkölcs kitölti azt.

1911

Máj. A vonat vágatott Szob felé, kibontakozott előttem az ismert látóhatár; túl a Dunán a Lázkereszt sziklája, s jobbra-balra tőle a magaslatok vonalai, — itt szemben velem jobbra nézve a sátoros hegyek s a Kovácsipatak trachit-vonala. A kálvária alatt vágatunk, azután jobbra-balra a szobi házak; udvarok rongyos dísztelensége; azután a Sághegyet látom, kikezdett trachithomlokával, erdős övével s lent a dolinával. Érzelmek árijai ömöltek el rajtam, éreztem, hogy a lelkem térdelt áhitatban s hálában mindattól s azért, amit e hegyoldalakon s a völgyben átéltem jósággal, érintetlen lelkiségből, naiv izoláltságból, egy édes lelki világ gazdagságából.

Nostra, mila Nostra... én így énekelhetnék; de hát mi van rajta szép és behízeltető? Istenem, csupa lélek s lelkiség virágozik itt; embereket s eseményeket a tisztelő s áhitatos lelkület temperamentumával néztem. Néztem a kedves nővéreket, lebegő kornetjüket, esetlen alakjukat s élveztem édes, evangéliumos lelküket. Láttam őket holtan (Leontina), betették a sírba, le nem fődtük, el nem hantoltuk; maradjon úgy, míg megjönnek rokonai, hogy lássák még egyszer s utoljára. Baktérnak leánya Zalából. Láttam őket dolgaikban, munkában, imában, a hivatástól, szentségétől átitatva. Láttam e szent leányokat, mint kelyheket az Úrnak, melyeket megtölt mézzel, akác- és hárssziruppal, démutka-illattal és keserű fűszeres ízekkel. Mindegyiknek megcsókoltam volna a kezét! Boldogok, kik ezt meg is értenék, azaz hogy leányosan elpirulnának s elfutnának. — Nosztra, Nosztra... hogy is volt az, mikor először szent karácsony estéjén, talán 1882-ben vagy 83-ban kerültem ide parasztkocsin, bundába temetve, s a jó Brühl Tóni feküdt az ágyban, de tárt karokkal fogadott, saztán vacsoráltunk, én lefeküdtem, s éjfélkor értem jött a fegyőr, lámpással s nagy, csörgő kulcscsomóval s elvezetett a fegyházba, s én a folyosókon úgy mentem végig, mint szent helyen s kezdődött a mise s fölcsegett az ének: Krisztus Jézus született... Ah, nem írni való s nem tintának való ez mind; ez léleknek, lírai lelkületnek, karácsonyi áhitatnak, ember-istenülésnek, Krisztusba elváltozásnak

motívuma, — ezt csak lélek tudja énekelni s elpihegni magában . . . hangtalanul! — S mi mindent tettem, élveztem s lelket vittem s lelket leheltem s suttogtam testvéreim, az egyszerű nép fülébe s szívébe itt gyóntatva aug. 14—15., május 2—3-án! Ki jött volna ide, hogy én itt ne legyek? a jó Böhm és Steinhübl segítségére, P. Felicián, kóspallagi adminisztrátor s Poliákovics Náci jóízű, mezei fuvalmú eszmecseréire? S ha mind szétmentek, s én még itt maradtam s felmentem a «Kopaszra», élvezni napnyugtát, természet álomba-ringatását, bíborlila eget, — leereszkedő illatfátyolokat, kékséget, szürkületet, kialvást?! Sírtam s énekeltem, hogy ez mind mily szép és tiszta, olyan máriás s olyan nosztrás, s hogy úgy a «mienk» lehet, ami az «övé», sőt ami valamiképen «Ő»! Ó, az Úr, s ő, a Szent Szűz, akiket katolikus szívünk el nem választ, bár soha össze nem zavar.

No, és voltam én itt egyszer télen, január 1-én, 97-ben vagy 98-ban; dél volt, nap nem sütött, de világa átszűrődött, s kettősen világított a hólepel a tájon, s én ott álltam az erdőben, s valami kimondhatlan, finom lüktetésekben, leheletszerű ütésekben érintette fületem s lelkemet távolból jövő harangszó! Csupa ezüstös csengés és lágy elhalás, elülés, mintha épen ide jönne utolsót lehelni, utolsó hullámában, zsongásában elhalni! Ah, ez a fölséges Angelus Domini! Hát nem igazi angelus a harangszó? oly lágy, oly égi, oly harmonikus, oly lelki. Kevés anyag van benne, s ami van, az mind harmóniába olvasztva, gondolatlan, mértékkel s szépséggel átjárva. Igen, ez angelus is szimbolum. Szimboluma annak az égi végtelenségnek, mely megtestesült s szeplőtelen szépségbe öltözött s harmóniát jött hozni s az evangélium légi hullámain bejárja a világot . . . eljár mindenfelé, beleharangozza magát minden lakásba, lebujba . . . ah, menjünk innen, áporodott levegőt, emberszagot, zsír, zsíros bőr szagát érzem — ez lejt borókás hegyoldalak s a hóleple alatt pihenő növényzet fölött s démutkák s materna dusinkák megremegnek tőle álmukban . . . Ellejt meghitt, kedves helyek fölött, hol most csak fázó bokrok, zuzmarás ágak, hó s jég szomorkodnak, de majd májusban selymes füvek s virágdísz lepi azokat; s ezek az erdők őrangyalainak találkái, s annyi emlék, annyi érzés s boldogság fér a lélekbe; hoz magával színt, dalt, nűánszot; tavaszok, nyarak, őszyk s telek kerülnek ki belőle . . . Istenem, Istenem, ott a lélek mélysége valamiképen a te feneketlenségbe örvénylik. Isten-rokon a lélek . . . csend, ez harangszónál is szebb!

Június. Tragós, Balschhof. Vivat! — Keserves hónap; 11-én kézhez vettem egy kis nyomtatványt; nem tudom, ki küldte; alighanem a nuncius. Kinyitom, hát mintha tiszta kék égből a villám csapott volna belém, olvasom, hogy indexre kerültem: Az intellektualizmus túlhajtásai, A modern katholicizmus, s az Egyházi Közlöny egy cikke!

No, hát fiat voluntas Dei! Ha ezzel a világon csak egy légynek is segítenek, szívesen elviselem; elviselem mint megáláztatást, büntetést bűneimért — el, el. Megérdemlek én mindent; s ha ezzel csak azt érdemlem ki vagy szerzem magamnak, hogy az Isten biztosabban megbocsát s jobban szeret: ó, nem bánom, hogy hegyébe minden irka-firkámat indexre tegyék s az ujjamat is levágják; szívesen!

De most a történelem számára is kell okoskodni s másoknak is igazi javát ez esemény által szolgálni, s ezt akarnám én most megtenni, mikor erről való gondolataimat írom le.

Mik azok a szellemi törekvések, melyeket kidolgoztam magamban, legalább törekedtem, s melyeknek itt kifejezést igyekeztem adni e kis művekben? Én az egyház hű fia vagyok, s nemcsak passzív lelkületű, hanem aktív természetű híve is akartam lenni. Komolyan vettem azt, hogy az egyháznak minden korban van hivatása a lelkek vezetésére s hogy minden időben az «ad maiorem Dei gloriam» elvet főleg a lelkeknek Krisztushoz való vezetésében, a hit s szeretet uralma alá hajtásukban kell érvényesíteni. Ezt a XIX. században is kell megtenni; ezt nekünk kell megtennünk. A világ változik; a szellemi áramlatok, az uralkodó eszmék, a nézetek úgy változnak és váltogatják egymást, mint a kalendárium lapjai; ezeket az áramlatokat megérteni, ezekből tanulni, a világ igazsági tartalmát a történet föltárt lapjairól leolvasni, igényeit úgy az igazság beállítására, mint a helyes methodusra nézve, melyen vezessük, megismerni: ez a mi faladatunk. Nemcsak a Szentlélek «res delicata spiritus» Szent Vazul szerint, hanem minden lélek olyan; érzékeny, s van sajátos ízlése és érzéke, s úgy kell őt fogni és kezelni, ahogy azt elviseli. Aki másképp fogja, az rosszul fogja, s ha betegnek nézi, rosszul kezeli; ha pedig neveletlennek, mint kihez missziója volna, akkor csak az ellenkezését s durva kamaszságát ébreszti fel maga ellen. Meg kell tehát érteni a szellemet, irányát, pszichológiáját, orientációját, hogy azután azt, ami téves vagy egyoldalú vagy rosszul orientált, kijavíthassuk s kipótolhassuk. Így akartam én is megismerni, fölértetni és megérteni azt, ami elfogadhatatlan a korszellemnek a

kereszténységéből, s főleg megismerni és megérteni azt az utat, melyen nem tudom miféle befolyások, rossz s jó érzések s tapasztalatok benyomása alatt fejlődött oda s fejlődött azzá, amivé lett.

Mindenféle alakban foglalkoztatott a probléma, hogy mi az oka a mai kor vallástalanságának s főleg az egyháztalanságának? Úgy láttam ugyanis, hogy a mai nemzedéket kiválóan jellemzi a vallásos érzés hanyatlása s a vallásos élet csődje. Mi hát ennek az oka? A fölfogásban, az érzésben, a magatartásban, az életben van-e?

Arra a meggyőződésre jutottam, hogy az oka elsősorban a szellemi anarchia, mely az egész művelt világot sivataggá, mondjuk egy úttalan, de össze-visszataposott mocsaras sárretté változtatja. A lelkek elvesztették az orientációt; nem tudják, hol az igazság, mi a cél; s így zürzavarban vannak, s ténfergés, blazirtság, közöny s apathia jellemzik őket.

Az anarchiát a filozófia hozta ránk, mely teljesen kompromittálta az észet, mely sarlatánokat s száj-akrobatákat léptetett változatos műsorban a deszkákra, s rendszerekben, egymás fölött bukfeneket hányó filozófiai tanokban oda juttatta a jámbor közönséget, hogy ennek nemcsak szája, de a szó szoros értelmében az esze is elállt. Mi hát az igazság? Ez, vagy az ellenkezője? Kinek higgyünk? Mit állítanak, amit mások kétségbe nem vonnak; mi szent és imádandó, mit mások nem káromolnak? Itt a nagy akrobata Nietzsche, a nyelvész, kinek úgy látszik, minden azért van, hogy feldöntse, mint ahogy a Rontó Pálnak is azért akad meg valamin a szeme s a keze, hogy szétszedje; neki minden, vagy mondjuk akármi, vörös posztó; s ő, a filológus az a bika, mely majd a zápult papiros-világba lyukakat szakít. Azután jött a szalonfilozófus, a spiritualista, vagy nem tudom mi, Bergson, s az bájolt s bűvölt s nagyszerű frazeológiával bizonyítgatta, hogy ami van, az nincs, s ami áll, az folyik, s ami különálló, az mind kontinuum, s más egyéb paradoxonokat produkált. Azután a sok eredeti gondolkodó, kiket nem fészélyez semmi; kik a régi szofisták bűvész-céhét sétáltatják el szemeink előtt nem görög tógákban, hanem klakkban és frakkban. Könyv százezer számra jelenik meg, s mindenféle új megváltók, új világ- és igazság-felfedezők, ész- és értelem-mentők törnek a színre. Ezzel a termékenységgel fordított arányban áll a lélek fogékonysága, s rohamosan vész a hit a szívekben; üresség, elégedetlenség, kétségbeesés . . .

Ezt a bajt s a baj-okozót *intellektualizmusnak* hívják.¹³

Az intellektualizmus a fogalmi világnak önkényes elszigetelődése és despiciája az emberiség élete és sorsa fölött. A fogalmak világába zárkóznak el filozófusaink, s ott abban a híg miliőben karikáznak s csinálják akrobata ugrándozásait és szökelléseiket. Az igazság komoly szolgálata helyett az újdonság ingerli és vezeti őket. Ők az utat mindenütt s mindig új útnak gondolják; ami régi út, azt útnak nem tartják, s így természetesen minden ügyeskedésük az útvesztők geográfijává minősül. Hogy az igazság csak egy, bár bemutatkozása változatos lehet; hogy az igazság szolgálatának stílusa, keresésének liturgiája van; hogy a logikában s dialektikában e szolgálatnak valami illetana s udvartartása van; hogy az egész nagy világ kapcsolatai s az élet szükségletei s tapasztalatai nemcsak ellenőrzői, de árgus szemű testőrei; s hogy ennek a nagy, hierarchikus szolgálatnak, bármily bravurral s zsenivel végezzék, folyton a nagy valóság, az egész lét tükrében kell magát megnéznie s vigyáznia, hogy rendben van-e egész magatartása, s hogy nem hagyta-e magát megzavartatni a folyton jelentkező ötletek, népszerű, de igazsági tartalomra nézve ellenőrizhetlen elemekből — ily lelkiismeretesség, józanság, szoliditás nincs a szellemi áruk forgalmában; ott a nem tisztességes kereskedés egészen zsidó erkölcsű, s azért azután a filozófia telekitéri vásárrá fajul. S a művelt intelligencia, mely adorálja a zsenialitást s hódol a szellemi kiváltságnak, e tarka-barkaság, e vásári reklám s megbízhatatlanság benyomása, disszolváló behatása alatt lelki beteg lesz, beleesik az intellektualizmus betegségébe összes következetlenségeivel, blazirtságba és skepszisbe.

Az intellektualizmus egészségtelen állapota abban nyilvánkozik, hogy az emberi értelem megzavarodik a szuverén és isteni igazság iránt, s maga egy általános tohuvaobu-ba kerül bele. Nincs talaj a lába alatt, biztonsági érzete elhagyja; feje szédül, mintha tengeri betegség gyötörné agyvelejét. Sőt ennél is nagyobb a baj; mert nemcsak a talaj mozog, hanem az ég is szakad; az eszmék csillagai leesnek, s a célok sarkpontjai kiszakadnak.

De egészségtelen az intellektualizmus azért is, mert hibásan aktuálja az ész: egy tehetséget minden más tehetség, tehát az egész emberi szisztéma rovására; mindent csak az ésszel, tehát absztrakciókkal akar eligazítani, s egyoldalú (absztrakt fogalmi) életreakciókkal akar eleget tenni az élet sokoldalú s a valósággal sokféleképen érintkező s a valóság-

nak sokféle befolyása alatt álló emberi természet igényeinek és szükségleteinek. Az intellektualizmus a világot csak levonásokban s elvonásokban tartja és fogja ; köze van azokhoz a hígított, az absztrakció s elkülönítés ollóival kivágott részletekhez, azokhoz a desztillált, ad usum delphini, abstracte preparált képekhez s azokon át a valósághoz. Ez a valóság a substantia prima ; az a gondolati, fogalmi világ a substantia secunda ; s az emberi ész bizonyára arra való, hogy a fogalmak által az eligazodást megtalálja ; de betege lesz, ha az absztrakciókat eligazodásra, a konkrét, nemes élet s az egész természet aktuálására fel nem használja. A teljes, igazi tudás csak a fogalmaknak a valósággal, a gyakorlattal való kapcsolatából lesz ; ellenkezőleg pedig ködbe s felhők tengerébe vezet s az embernek az önmagából csúfot üzö ember bolond csörgő sipkáját nyomja fejébe.

Az ész magában véve csak orgánum, s ha ez orgánum sajátos tevékenysége a többtől elkülönül s az egész életet, annak minden tartalmát, az élet filozófiáját s értelmét minden mástól, az ember valóságától s a világ s az élet megtapasztalásának valóságától elszigeteli s ezek kooperációja nélkül a fogalmak pókhálószálaiból akarja kifonni : ostobául, képtelenül s az organikus együttműködés szabályai ellen cselekszik.

Józanítsuk hát ki a modern emberiséget ; lássa be, hogy nem agyvelő csak, hanem szem, szív, kedély és akarat is ; hogy nemcsak ott érintkezik a világ benyomásaival, hanem mindenfelé vannak egyensúlyi, magatartási motívumai, vannak a cselekvésnek nevelő, eligazító tapasztalatai. Ha ez sikerül, az intellektualizmust kétféleképen győzi le : úgy is, hogy a filozófiák hóbortja helyett azokat a szintéziseket fogja tisztelni, melyek az egésznek, az életnek mértékHITELESÍTŐ jegyzéseit viselik ; úgy is, hogy maga is skepszis s blazirtság helyett a harmonikus cselekvés programját teszi magáévá, s nem az értelmi, fogalmi világnak mint célnak szolgálatában, hanem a fogalmi világot csak eszköznek nézván, az egész ember etikai fölépítésében adja ki erejét. Ez utóbbi épen oly szükséges az igazi szellemi gyógyulásra, annál is inkább, mert hiszen az értelmi nevelés s műveltség túlhajtásában s a jellemnek, az erénynek, a belső ember legnagyobb értékeinek elhanyagolásában látjuk a látszatos kultúra tévedéseit, s ezt sínyli nevelésünk s nemzedékünk. A lelkek mind el vannak torzulva ; s ahogy a kínaiak a nők lábait, úgy az európai kultúra a jellemet, a belső embert, az akaratot, a lelkeséget torzította s alakatlanította el.

Mély meggyőződés, hogy az intellektualizmust nem megint intellektuális disputákkal s az intellektus erőinek emelésével s fokozásával győzhetjük le, hanem az egész lélek szerkezetének erősödésével s az életnek a valósággal való kapcsolódásával. Kifelé az absztrakcióból! Érintkezni, élni az egész vonalon a valóság életét, való célok felé törni; a valóságokon, «an der Wirklichkeit», a realitáson, annak jó megfogásán, kezelésén erősíteni a lelket! Az intellektualizmus azért betegség, mert egyoldalúság, mert túlhajtott rész-kultúra (májdaganat); ha a való, egész életre állunk be s igazodunk, akkor «egész»-ségesek leszünk. Átvinni a valóságba, az életbe, az alacsonynak s a legfelsőbbnek harmonikus aktuálásába! Ami itt megállja a helyét, az igaz. Igazság — nem az elgondolható ige, hanem az az Ige, mely testté, életté lesz. Csak az étellel, a valósággal való folytonos kapcsolat képes minket az intellektualizmus hóbertjából kivezetni. A filozófiának megint oly tájékozódásúnak kell lennie, mely megtanít élni, mely ráképesít a célok hierarchikus fokait tisztelni s azoknak akaratunkat alávetni. (Van aztán a vallásosság tűnésének más oka is, az az élet materializmusa; de arról itt nem szólok.) Világosan látom, hogy az intellektualizmus az európai szellemi dekadenciának főoka; azért ellene fordult figyelmem mindenképen s választottam akadémiai székfoglalóul e témát. Elhiszem s beismerem, hogy van abban a füzetben sok egyoldalú megjegyzés; több mondat, melyet kár volt oly élesen kifejezni, s kellett is volna félreértések elkerülése végett másképp fogalmazni. No, dehát «in Ecclesia catholica loquebatur et ideo catholice intelligebatur». Szent Ágoston Aranyshájú szent Jánosról való szava szerint, félni nem tudtam; eszem ágába sem jött, hogy itt baj lehet; dehát lett. — Én megtettem, amit kellett tennem, alávettem magamat.

Júl. No hiszen van most dolga a postásnak; repül felém mindenfelől a megsajnáló s vigasztaló levél; levelek, melyek mély bepillantást engednek az általános felfogásba s a közérzésbe. Én mindenütt csak csitítottam a lelkeket s hivatkoztam más megindexelt exemplárisokra is, s egyáltalában fölvettem magamban, hogy éppen úgy dolgozom, konferenciázom, lelkigyakorlatozom ezentúl is.

Júl. 22. Tragösbén (Balschhof-villa) vagyok, a vizek völgyében, a zöld tó, az opálos tavak, a kristály-folyások gyö-

nyörű vidékén, s járok föl a hegyekre s szállok csúcsról-csúcsra, s fürdik a lelkem, főleg a vizekben. Ezek tisztítják az érzéseket s mossák le s viszik el a folyóvíz örökösen megifjuló s minden ponton újra kiváltott mozgási energiájával a piszkot, ami ránk száradt, az állott gondolatot, a fájó s megavasuló érzéseket, mindazt, ami nem lélek, hanem aludt vér s aludt s holt érzés. Jaj, azért szeretem úgy a vidéket s a hegyeket, a helyzet-energiák ez égbemeredő szimbolumait s azokat a mindig friss, soha ki nem fáradó lejtéseket, szökelléseket, a hullámok játékát, kivált, ha az oly tiszta, hogy fenekére látunk. Az ilyen vidék kongeniális a szellemmel, a lélekkel ; a hegyeken fölnyúluk s fölegyenesedik, égbe tör, a vizeken pedig fölfrissül, tisztul, s a nimfák elomló, hajlékony körvonalain hajlékonyná, széppé s tisztává lesz a lélek. Itt vagyok én otthon ! Itt lehetek s lélekzem s eltelem, itt gyullad ki szemem s érzésem, itt omlik rá lelkiségem, mintha végtelenbe nyúló s nedves selyempapir s annál is finomabb volna, hogy lekopirozzam magamba a hegyek-völgyek vonalait, az erdők s sziklafalak árnyalatait, hogy felszívjam az áfonya s a páfrány leveleinek harmatát. S azután megint hallgatózó lant a lelkem, de nem hogy szóljon, hanem hogy kifeszült s érzékeny húrjaiba fölvegye azt, ami hangból, zúgásból, panaszból, mámoros élvezet-lélekezésből leng, lejt erdön, réten, fönt a Sennerinen, lent a Klamm fölséges sziklaszorosában ; hogy eltanulja és elraktározza mind e nüánsokat, a hangok e töredékeit, e le nem kottázható törtjeit, e néma, csak itt-ott felcsengő, ünnepélyes szimfóniát. Azt te tudod, Uram, hogy szeretlek és szívlak s élvezlek ki-mondhatlan ; s hieroglif nekem minden bokor s minden ködfosztlány s minden úszó fehér, kékes, bíboros felhő ; csodálom palett-táblád színgazdagságát s ünneplő bemutatkozásod garderóbját ; te Úr és Úrnő, «decorem indutus» regina in vestitu deaurato, circumdata varietate ! Te nem-etlen szellem, férfi és nő, anya és szűz egyben, te Isten, Istenem, Amor et Caritas ; vér, harmat és spiritalis unctio !

Ma van a templom búcsúja. A templom csúnya, a véd-szentje szép. A lelke piszkos lett, de azután megmosakodott könnyben s az Úr szerető Magdolnája lett. Itt tiszteljük. — Nem tetszik nekem itthon valami, amit meg nem írok, csak egy szép mesével jellemzek : Es war eine Bergfrau, die sich bisweilen von einem Menschen freien und heimführen liess. Aber in der Nacht breitet sie ihr langes Haar, das wie Mond-schein leuchtet, über ihr Lager aus, dass es bis zum Boden herunterwallt wie ein Fluss, und dann darf niemand da-

nachgreifen, sonst geht sie auf der Stelle davon, unter Jammer und Klagen zurück in den Berg. Tehát ha utána nyúlunk, elvesztjük. Ezt bizonyos érzelmekre s magatartásokra alkalmazom. Aki magasabb küldetésben jár, annak az alacsonyabb s ösztönösebb érzéseket nem szabad mutatnia, ha nyilvánítja ezeket, elveszti a missziót. Aki másoknak ideálisan parancsolni akar, annak nem szabad önszeretetét, egoizmusát elárulnia ; aki másokat nevel, annak nem szabad ebből a stílusból kiesnie s hozzájuk úgy simulni, hogy nem fölényes többé.

Júl. 25. A stiglbaueri kocsmá mellett sokszor elmentem, ahol 1905-ben laktunk ; jobb is volt ott, mint ahol az idén vagyunk, itt fönt az új villában, az erdő alatt. Ezen a hosszú, sokszor poros országúton baktattunk akkor mindennap a misére. Kár volt ; ott a Stiglbauer mellett áll a kápolna, elvégezhettem volna ott a szentmisét. No, azóta sok víz folyt le itt is a tragósi völgyön, s nem álmodtam volna róla, hogy ha hét év múlva itt leszek majd, annyi minden történt légyen velem ; püspök is lettem s az indexre is kerültem. Püspök, kit a pápa szentelt — igaz, hogy nem köszönhetem ezt a kitüntetést, csak annak, hogy Z. Gy.-val együtt neveztek ki ; és a pápa bélyegzett meg. Ez semmit sem von le mély hódolatomból s alázatos tiszteletemből a szentszék iránt.

Júl. 26. Jaj, de fölséges a Pribicz s a Sennerin közt nyíló Klamm, a mennydörgések e fölséges csapása ! Hogy zeng és zúg és recseg és csattogva dörög itt az Isten nyíla, ha úgy megered ! Nem az idő, hanem az aevum néz le ránk e száz és száz méter magas, meredek sziklafalokról, melyek le nem szédülnek magasságukból, mialatt mi elszédülünk, ha törpeségünk-ből reájuk fölnézünk. Itt sétálgatok s merengek s fölmászom a Pribicz meredek útjain, föl, föl, lizta magaslatú levegőbe ! Elkel nekem. Május 31-én nagyon meghűltem. A budapesti Szent Anna-templomban este 6-kor kongregáció-tagfelvételt végeztem ; izzadtam s szakadó esőben elértem a nyolcórás gyorsvonatot ; köhögést kaptam, s akkor tört meg erős álmom. Addig este lettem fejemet s elaludtam rögtön s csak reggel ötkor ébredtem. Azóta ez az erőteljes álmom eltűnt ! Csak a lelkem erős legyen s bátor, s merész s égbe meredő, mint ezek a sziklafalak tornyaikkal, ormaikkal, erkélyeikkel, bástyáikkal a ciklopszok vértjeivel s finom kőcsipkázatukkal. Nürnberg s Rottenburg s valamennyi vár kőmotívumait látom bennük.

Júl. 27. Az intellektualizmus egyoldalúságának a gondolata egyre kísért ; szinte bosszankodom az emberi értelem e hóbortján, hogy úgy tudja a fogalmat jelentőségében fölfűjni, hogy attól a valóságot szemünk elől veszítjük. Az igaz filozófia szerint a fogalom csak kapcsolat a valósággal, a zaftos, eleven, meleg valósággal ; a racionalizmusnak, vagy ahogy most hívják, az intellektualizmusnak sikerült az embert a gondolat elé állítani s a valóságot mögötte elszanszírozni. Hát aztán megvan a baj ; a gondolat játsza a főszerepet — a gondolatból szójuk a szálakat ; a szálakból szójuk a világot, a csinált világot ; a szerint akarjuk kezelni, szabni a valóságot, s kezelni az életet, az embert. Ott a német gondolati pókászok, azaz pókok az első díjat érdemlik ki. Kant, Hegel ! A többi utánuk törekszik, míg az egész csinálmány leszakad : a földre pottyant emberiség kidörgöli majd az intellektuális mámort a szeméből.

Júl. 28. Sokat merengek a vizek fölött. Valami mélységes szimpathia húz ez elem felé, a föld vére, a tisztulás eleme felé ! Kövek és vizek együvé valók ; ahol föld van, ott a víz nem uralkodik, nem pompázik, nem tündököl ; jó az Ipolyban is, de nem a hazája : nincs fénye, nincs kedve, nem szökik és nem cseveg ; néma, lomha, unott ! Ott a hegyek közt ! Ott, ott van a víz otthon ! ott fiatal és életkedve van ! S főleg ezek a tragósi vizek, mily bűbájosak, mily opálosak, zománcos szivárványosak ! . . . S ah, mily piszkos e partokon járva a világ arculata ! S milyen a vize, a szennyvize, a kloakáinak a szivárgása, ez a patkány lábvíz !

Egy angol író a népműveltség szomorú esélyeire mutat rá, a sajtóra irányítva a figyelmet. A sajtó — ez a kirakata minden alávalóságnak, ez az arénája minden kegyetlenségnek, kegyeletlenségnek, önzésnek, csalásnak, ez a porondja a canaille-nak. A régi rómaiak lelkére, mondja ő, durvító, tompító, elerkölcstelenítő volt az aréna, ahol kegyetlenségen és véren éledegetek, mások kínján, rémületén mulattak, s az embert fájdalomában csak a kíváncsi szemek legelőjének tartották ; nohát, világ, nép itt az új aréna, a sajtó ! Nézd azt a homokot : mit kényszerül elviselni, mily lábak, mily szörnyek nyomát ; mily vérontást, mily könnyet, piszkot, szennyet nyelni ; mily belek kigyúrását s bűzét rád lehelni ; nézd a gladiátorokat, mily piszkos, nem tintába, de méregbe mártott tollakkal hadakoznak, mit fecskendeznek szemeid közé, Jelkedbe ; nézd, mit tárnak föl, nem sebeket, de kelevényeket,

rákokat, varokat, melyeket a primitív érzés is inkább takar, de a szenzációs, no meg a pénzéhes bérenc nem kímél. Mi lesz belőled, népműveltség? Milyenné lesz erkölcsi érzéked ; lelkiismereteden mily kérgek, mily bütykök nőnek, durva utak s rossz cipők utálatos tyúkszemai ; tyúkszemek nem a lábakon, de ahol a finom érzés lakik, azaz laknia kellene, a lelkiismereten, a kegyeleten !? Mikor testvérnek kellene magad érezned, arra nevelnek, hogy az embert megvesd s ne bízzál benne egy cseppet sem !

Júl. 29. Gyönyörű kiránduláson voltunk ; a frauenmaueri barlangon át Preuchlbe, onnan Vardenbergbe s Haselegen át haza. Napsugár, virágdísz s a sziklaormokon éldelgő, szökellő tekintet. Győzelmes, emelkedett öröm. A Frauenmauer felé emelkedve szemeink elé tárult egy nagy, felénk leereszkedő lejtő, a lavinák csuszkája ; sok fát kidöntött s a soká fagyoskodó magas hó a fenyők lombját alul megperzselte. Alfonz sógorom vígan győzi ; remek ember, maître de plaisir. Soha senkinek kedvét nem rontja, mindenkinek szíveséget tesz ; a vakációkban mindig élveztem őt. Filozófiát nem tanult ; nincs dunsztja az intellektualizmus hóbortjairól, de annál gyakorlatibb, nemes érzelmű ember. Filozóf is, amennyiben az életet a hit s az erkölcs szempontjaiból nézi, s a nagy célok szerint igazítja életét, testét a léleknek, lelkét az Istennek hódoltatván meg ; megvan benne a természettudományi műveltség iránya is, mely az okok s hatások láncáról meg van győződve s annak szemén tapogatózik el a gyakorlatban ; ugyancsak nem éri be ezzel, hanem az emberi közösségben jóindulatú ; fegyelemre, rendre s jó sorsok megteremtésére érzéke van ; ez pedig a szociális igazság műveltsége. Ez utóbbi lesz majd a jövő korszaknak s műveltségének a jellege ; művelt ember az új korban az lesz, kinek a szociális igazság s közösség, kooperáció iránt oly érzéke van, milyen van a technikusnak a természettudományos, oksági nézet iránt. Az előbbi a mechanizmus, az utóbbi az organizmus jellegét viseli.

Júl. 29. Magam is voltam a Sennerinen ; fönt kecsketejet ittam egy Almon. Azután még feljebb, feljebb, sokáig emelkedő hegyi réteken a csúcsra. Alattam a Klamm örvénye ; átellenben a Pribicz ; körülöttem virág, élénk, tüzes szemű, színpompás flóra. Ilyenkor kitör belőlem mindig a magaslati, hegyvidéki lélek szenvedélye : Ich bin ein Hochländer — a magaslatok vonalain nyúlik el lelkem !

Júl. 31. Szent Ignác napja ! Mennyire szeretem, tisztellem az Istennek e legracionálisabb, legdialektikusabb munkálóját, ezt a self-made-man szentet, ki a szentségbe a lovagias érzést, a férfias erőt, a gazdag természetet vitte bele s azontúl a Szentlélek iskolájában önálló stílusban fejlődött. Első misémet is sírján végeztem ; mindig tisztellem s szeretem. Fölséges oltárának vonalai lelkemben vannak meghúzva ; óraszámra térdeltem előtte, s tudtam, hogy mily drágakövekből, mozaikokból, hegyi kristályokból áll. Akarok hű fia maradni ! Úgy szeretem a Jézus-társaságot is ; hálás vagyok a Kalocsán töltött két évért is. Mennyi kegyelmet kaptam ott és Rómában ! Az ilyen hálás, lelkes érzés illik ide, a hegyek közé ! Föl, föl a lelki emelkedettség magaslataira ! . . . Azért szeretem a hegyeket ; kimondhatatlanul húznak, emelnek, ragadnak. Csajka Ernő barátunk ugyan azt mondta, hogy minek menni föl a hegyre, hiszen lent is van sok szép vidék !? Hogyne volna, de nincs az a másik szépség, mely ott fönt táruul élénk ! Azért megyünk a hegyekre, hogy azt a fönti szépséget élvezzük ! És az aztán páratlan, fölemelő szépség és lobogó, lángoló lelkesezés. Más ám a világ, ha béka-szemmel alulról, vagy sas-szemmel fölülről nézzük a világot. Ó, nézzük, nézzük a színek, az árnyalatok, a láthatatlan s látható fátyolok, a vonalak s domborulatok hullámzó tengerét ; nézi azt az ég nyílt s álmélkodó szeme is, attól merevült meg, a szépségtől.

Aug. 1. Valahogyan úgy tetszik, hogy hegyen állni fönt, mikor fejünk fölött csak az ég, mikor kiemelkedünk mindabból, ami szorít, ami nyom, ami ránk akarna borulni, szimbóluma annak, ahogyan az ember áll az Istennel szemben. Fönt a Pribiczen álltam s kiemelkedtem mindenből s néztem a végtelenbe s szembenállónak éreztem magamat a hatalommal, a végtelennel, a szuverénnel, a szelek szárnyán járó Szentlélekkel, a fergetegekben hatalmát megéreztető Istennel. Igen, itt éreztem, hogyan kell állnom lényem közvetlenségében, lelkem kendőtlen meztelenségében Istenem előtt, e világ ura s az én Uram előtt ; hogyan kell megnyitnom lelkem kapuit s minden redőit s mélységeit ; hogyan kell állnom s kapitulálnom kegyelemre ! Ezt azért, hogy őt tudjam befogadni, hozzá hasonulni, vele azonosodni ! Azért, hogy vele szemben igazáu fehér lap legyek, melyre ő ráírja akaratát, szeretetének énekét, lelkének ritmusát, melyről kiérezsem kegyelmét s hálásan észrevegyem s élvezzem tetszését ! Itt állok, hogy vegyem őt, vegyem, fogadjam, hogy mint vihar jöjjön, s lelkem lobogó

s csattogó zászlója legyen ; hogy mint tenger, köd, felhők hullámzó tengere jöjjön felém, s én dagadó s rohanó s lengő vitorlásam legyenek, s ragadjon, ahová s amerre akar. Hát itt van tér, van távlat, itt van a meredés, szárnyalás, rohanás nagy stílusának világa ! Hol járjon az Isten lelke, hol járjon a szél, ha nem itt a magasban, e sima, akadálytalan rónaságban? Ott lent a háztetők, fák, bokrok, dombok hepehupáján elmegy a kedve ; minden szeglet, ág és cefat belekapaszkodik ; minden torony, kémény métajelző oszlopul tolakodik fel. Tán az utcák, sikátorok görbeségein kergetőzzék s emelje ritkahajú leányok kalapjait? Beálljon utcaseprőnek és füstszaggaónak, szűnyog- és légy-kergetőnek, ő, a szférák lovasa? ! Vagy az országúton kanyarítson föl port s pozdorját s szeles szoknyákat forgasson s röptsen szét szemétté? ! Ah, jöjjön fel ide ; szélnek, Szentlélek<nek>, fergetegnek fönt van a hazája ; s mi is iparkodjunk mindnyájan fel, fel ! Végtelen látóhatár kell nekünk, hogy igaz, tiszta, nagystílu, isteni emberek legyünk !

Aug. 2. Ezt a tegnap leírt lelkületet iparkodom magamban megteremteni. Elfogulatlan, megértő, szívből jóságos akarok lenni az emberek iránt, de nem akarom ezzel a biztos ítéletet elhomályosítani s az egyéni jellemességet gyöngíteni. Ezen temperamentumon kell nézni mindig mindent, s ez a lelkület az egyedüli interprese minden nyilatkozatomnak másról is, más egyénekről, kikről itt-ott megemlékezem. Lehetne mindent magunkba fojtani ; igen, s talán ezt is mint finom, gyöngéd szeretetgyakorlatot végezni ; igen, ezt lehetne ; de az élet így elvesztené színeit, s az emberek sémák, nevek, fogalmak, de nem innervált temperamentum-keverékek, sokféleképen köszörült, többé-kevésbé átlátszó üveg-, azaz lélek-hasábok ; akkor nem lelkek, erők, ösztönök, érdekek szövédékei. Pedig ők ilyenek s ilyeneknek kell őket látnunk ; szívből kell őket szeretnünk ; de jól kell jellemző körvonalaikat észrevennünk s azokról helyes képet alkotnunk. Én ezelőtt átlag nem alkottam az emberekről magamnak képet ; tiszteltem s szerettem őket, s ha tetszett vagy nem tetszett valami, azt előnyükre iparkodtam magyarázni, vagy az utóbbit semmi esetre sem hátrányukra. De visszatekintve azután az én vélekedéseimre, sokszor láttam, hogy nincs igazam, s hogy ha szerettem s tiszteltem is, de az igazság megismerése, a jellemek meglátása, az illetők helyes értékelése csak gazdagította volna lelkeket s nem húzott volna le eo ipso a felületes ítélkezés vagy épen a vakmerő ítélet tévútjaira. Az ember oly kombináció-

kat talál lelki sajátosságokból, jellemző állásfoglalásokból, megfeneklésekből, egyoldalú orientációkból, hogy megdöbben; s egyrészt az egyéniségek gazdagsága s másrészt kiszámíthatatlan, ötletes s irracionális aktuálásuk s formájuk önmagunk iránti lelkiismeretes fegyelmezésre s a lélek mélységeinek s az Isten ítéleteinek megsejtésére figyelmeztet és segít.

Aug. 3. Nagy igényem megfürödni, lebukni, elmerülni, kiterpeszkedni; de nemcsak ezt, hanem kilocsolni, kiöblíteni s azután a folyó víz iramait átbocsátani a lelkemen. Igen, hiszen csak lelki fürdőt értek. Sok a lélekben az üledék, a fenékiszap, az a sokféle érzelmet festő s elváltozásokat felidéző lerakódás. Fájós lesz ettől a szívünk; izületeink közt ott ül az idegen test, s mint köszvény és csúz és gyulladás gyötör. Ah, ki, ki vele! Villámló vízsugarakal üssünk szét, ami belénk száradt s avasodott; hogy ez az, mit mondott, hogy mint érez, hogy pretereált, hogy kicsinyel; hogy ez hogyan működik, mily sikeresen etc. etc. Korrekt, objektív, erőteljes, szívélyes, minden jóban s akcióban nem tartózkodó, közreműködő, érdeklődő, egyenes, csip-csup dolgokon fönn nem akadó, mindenkinek szabadságát fergunáló ember akarok lenni; hogy ez ideszalad, odaszalad, hogy ez ebben vagy abban a csillagzatban hisz, hogy ez itt vagy ott nyeri inspirációit, hogy nem nekem hódol — üsse kő, ki törődik ezzel? Padrone — mondom mindenkinek: mulassa magát, s élvezék egymást — ganz nach Belieben. Elismerem azonban, hogy vannak e részben gubacok és gombócok, melyeket le kell nyelnem, s akkor bizony megfekszi a gyomromat, míg legyűröm. Azért kell hát fürdő; kell a természet Isten-adta, nem emberi, más elemeiben elmerülnöm s kimosnom a lélek edényét! Hej, mennyire teszem ezt itt! A lelki szabadságért, a biztos ítéletért, a független, nemes egyéniségért égek. Ami igaz, abból nem engedni! De fesztelenül! Liszt előtt játszott egyszer egy szép fiatal leány; Chopint játszotta, közönséges dilettantizmussal. Liszt föl-alá járt s morogta: Heiliger Bim-bam, heiliger Bim-bam. Mikor vége lett a játéknak, a leányhoz lépett, megcsókolta homlokán s mondá: Heiraten Sie bald, lieber Kind! Adieu! Pompás! Ez az elfogulatlan, biztos tekintet! Tu sanctus es, ora pro nobis — mondotta ily stílusban P. Balle-rini, mikor Szent Alfonzot hozták fel, hogy az másképp gondolkodik. Szent, de hibázik a tudományban. Szép, de rosszul zongorázik; nos, ez az egész világ egy ilyen potpourri; vegyeskereskedés, tarkaság (pot-putrida)!

Aug. 4. Atyám névnapja. Ritka név ; azért a losonci kálvinista gimnázium másodosztályú bizonyítványomban e név mint «Dominikán» szerepel. Rettenetes egy elmaradt intézet volt ez ; a magyar kultúrának kálvinista gyökvonása ! Mi volt ezzel szemben Nyitra, Kalocsa ! Losonc csak karikatúra-rajzokat szolgáltatott épen alacsony színvonala miatt ! Például egy losonci vizsga, amelyen a kurátor beleszólt a der-die-das-ba s vitatott lehetetlenségeket, die helyett das-t. Atyám a hasát akarta fogni ; de hát az ünnepélyességhez ez nem gesztus ! No, hiszen ünnepély és érzés s az ehhez való gesztus mily sokszor esnek távol egymástól : az ünnepség Jeruzsálem, a gesztus a hagymás Makó ! Volt ilyen diszharmonia máshol is, Rómában is, mikor a doktor-avatásnál a kardinális víg olasz nótázás mellett vonult be a San Ignazio-ba ; a németek azt mondták, hogy «Du bist verrückt, mein Kind» dallama volt. Si licet parva componere magnis, a porosz Frigyes császár, a száznapos uralkodó naplójában olvasok ily komikumot : «Ich erfahre — írja — Delbrücks Vorbringen der Kaiserfrage, das über alles Mass schwach, matt und trocken war ; es war kläglich, als ob er die Kaiserkrone in altes Zeitungspapier gewickelt aus der Hosentasche gezogen». Remek ! De a szegény Delbrücknek is elmehetett a svungja, ha a császár-koronát a nadrágzsebében hordta. Jobb az ilyen üres nadrágzsebekkel köszálni hegyen-völgyön !

Aug. 5. Havi Boldogasszony ! Rossz magyarság ! Legyen havazó, vagy havas, de nem havi ! Hát itt a tájon nem oly paradoxon augusztusban a Havas Boldogasszony. Ah ! Aki oly hűvösen s üdítőleg lehel ránk a Dachstein-i gleccser szélén s öt lépésre ránk néz az encián kék mélységéből az igézet erejével !

Aug. 6. Meleg, száraz a nyár. Esténkint a verandán ülünk s nézzük az aranyos, méla hold eltűnését a hegyek közt ! Igazán, mily titok a hold ; mily figurákat csinál a föld lakóinak ! Kihívhatja-e figyelmünket ? Természetesen az égi technikával az asztronómok hamar elkészülnek ; de aki érez, az nem készül el ; már én is Hoerbigerrel érzek s szeretem a holdat, pedig a világ veszte ; leesik s végigloccsant a kultúrföldön ily vízőzönt. Mi az, 360.000 kilométer a fényévek birodalmában ? Ah, ez a méla szépség a mi fátumunk. Ahogy sok embernek a szépség a veszte, úgy a földnek is az ! — Nézzük a felhőket is s mondogatjuk : no, ezek Magyarországból

jönnek ; tehát ott már esett ! Dehogya is esett ; ott sem esik. Reggel a templom s a plébánia alatti völgyben a patak mentén haladva látok egy kis völgytágulásban fészket s körülötte ágon-bogon öt darab parti billegényt, fölborzolva, mintha anyjuk megmosta volna ; pufók kis gombolyagok, naiv sárgacsőrök s durcás kelletlenségek ; alig kelnek szárnyra, ha feléjük megyek. Már több napja nézem őket, s főleg a madápsziché rövid szálai, fonalai lepnek meg ; az, hogy most még anyjok rájok ismer, egy hét múlva elszakad a kapocs, s nincs közük egymáshoz. Sok gondolatom van erről ; írok cikket e címmel : Milyen, jobban mondva, mekkora mélység az üres madárfészek !¹⁴

Aug. 11. Sokan mondogatják — hallottam egy gazdag zsidóról is —, hogy nekik nem kell közvetítő a lelkük s Isten közt. Ez egy zsidónál pláne zöld beszéd, mikor népének egész története közvetítőkkel való tárgyalás, üzenet-hozásaik megkövetése s az azokért való felelősség s illetőleg bűnhődés váltakozása. Úgy látjuk, hogy Isten kiváló egyéniségek által közlekedik velünk, amennyiben irányítja az egész emberiséget. Ilyen, azaz hogy egyetlen, de azután küldetéssel megbízott egyéniség *Krisztus*. Nem lehet ezt tagadásba venni, hiszen akkor Isten ki nem nyilatkoztatná magát s nem nyúlhatna bele egyéni küldetésekkel a történelbe. Krisztusban ő maga lépett közénk s emberi életben átadta s élénk adta, amit Isten nekünk adott és küldött, s ami oly végtelen sok, hogy az egyes ember azt a maga lényéből s lelkéből soha ki nem tiporhatta s ki nem kaparhatta volna. Saját lelkében is vannak logoi spermatikoi, vannak fények és csipetek, verébcőrökre való fogások, s értékek mennyei özönét önti ránk — új napokat gyújt, új bensőségeket nyit, új motívumokat s az életnek mélységes forrásokat, melyekkel szemben azok a szikrák buggyanások, azok a csirkesipogások édes-kevéssé és alázatos, koldus garnitúra.

Van tehát az emberben Istent megközelítő képesség, de az istenit nem ebben a természeti adottságban s nem ebben az ember természetszerűségében bányásszák ; annak más tárnái vannak. Az az ember-kiemelte isteni nem méri ki azt, amit Isten ad, mikor nem emberi pszichék korlátoltságából, hanem őseredeti szuverén megnyilatkozásából lép élénk.

Ilyen őseredeti szuverén s legfőlségesebb adat s adomány : *Krisztus* (Hebr. 1, 1.). Azután az *egyház*, mint «columna et firmamentum veritatis», ily intézmény lelkek irányítására

Azután a *szenstéségek*. Van isteni, örökifjú egyéniség ; az egyház természetfölötti karizmákkal ellátott történeti intézmény ; a *szenstéségek* a lelki élet külön fakadó krisztusi forrásai és bőségszarui. Azután meg : élni, élni, ez a fő, nem pedig keresni az utat, a módot, hogy hogyan éljünk. Akkor élni rá nem érünk ; az egész élet nem elég arra, hogy az élet helyes módját megtaláljuk ; azért tehát itt az Isten nagy ajándéka : az egyház az élet iskolájával, kitűnő rendszerével, segítségével !

Aug. 15. A Szent Szűz, a Nagyboldogasszony napja. Itt még a rozskalászok aranytengere hullánczik s benne mint arany háttéren a pipacsok lobogó lángjai égnek, a nyár utolsó lámpái.

A Szent Szűz vágya s elhalása a nagy szeretettől, az Istenbe átolvadó élet, átnyúló s átfolyó lélek — valahogy így halt meg ! *Amore langueo, cupio dissolvi!* . . . Ez az érett lélek vágya : a feloszlás ; a megéréskor a mag kihull, nem kell csépelni ; a jövő szép tavasznak méhébe vonzódik, oda siet ! Képzelem, hogy angyal jön s köszönti : *Ave . . . et benedictus fructus ventris tui Jesus*. S ez most nem jön, de téged vár ; nem száll, de téged emel, s engem küld követtségbe : én a megtestesülés angyala, készítettem az örök Ige útjait, s én viszem s kísérem át a megtestesülés frigyszekrényét . . . *Jöjj, veni!* Ez kell, hogy minden lelki tudatban legyen ; vágy a több élet, a jobb élet után ! Mi úgy vagyunk szerkesztve, beállítva, a több életbe !

De azt mondhatnák : iszonyodunk az elmulástól, a haláltól. Igen, az elmulástól ; azt jól tesszük, nem való nekünk ! Nos, és a haláltól is? Csak úgy, ha elmulásnak hisszük. Van azonban a halálban is valami erőszak, elszakadás, fölbomlás, test-lélek elválás ; s ezt le kell győzni ; Szent Pál : «*nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur, quod mortale est a vita*» (2 Cor. 5, 4). Nem akarunk *levetkőztetni*, de *félöltőztetni*. Vagyis természetes nekünk a testi lét ; a lélek ruhája az ; de hát rongyos lesz, kopott, elnyűtt idővel. Mi lesz belőle, ha százéves? Gyűrött, ráncos, foltos ; hát le kell vetni s ki kell vetni s ki kell reparálni. Az idők, a századok forgandóságában leválik a test porairól minden ; ami szenny, piszok, ember-szag, izzadság, verejték tapadt hozzá, «*absorbetur, quod mortale est*», ami halandó s romlandó, azt a «*vita*», az örökélet eltünteti, s akkor kész lesz a ruha. Tehát félünk *levetkőzni*? s akarunk *félöltőztetni* a romlatlan testbe ! Nagyszerű theológiája a föltámadásnak. A Szent Szűz Krisztus után ennek is

első fakadó virága, *primula vernalis*, tavaszi kankalin, szőkefejú, arany-glóriás virág! Húsvétja augusztus 15-én van!

Aug. 16. Most meg a visszaútra kell gondolnunk! Dolci memorie, adio! Bár itt hagyhatnék mindent, ami bántott, s tudnék feledni minden rossz benyomást. Ez az év tele volt fölborzasztó érzésekkel. Ausztriában a Christlich-sozialek júniusban húsz mandátumot veszítettek! Tehát sem itt nálunk, sem ott nem megy a kereszténység előre! Az oka ennek az, hogy a politikában nem boldogulhat a keresztény program; ha megadják a szabadságot, vegyük fel a munkát a lelki életben, ott van s lesz boldogulás; de hát ehhez is alkalmas idő kell, mely még nem érkezett meg. Talán másféle szenvedések s átalakulások tesznek a lelkiségre s az evangéliumra alkalmasakká! Az kell, hogy mélyebbekké s igazabbakká legyünk; hogy lehiggadjunk s a lelkünk nagy igényeit és szükségleteit megérezzük. Nem fiatalos buzdulásra, nem szalmatűzre, hanem emberekre van szükség, kik a szívük mélyén megőrzik ideáljaikat s azok tiszteletére s megvalósulására őszintén reklám nélkül egyesülnek.

Még valamit, amit meg nem írtam. 12-én fent voltam egymagam a Pribiczen s ott felkeltettem magamban a bánatot általános évi gyónásomra, melyet Grácban végzek. Ott fönn elvégeztem Istennel lelkem ügyét, rendbe hoztam aggodalmamat. Jól lesz, jól; nagyon jól! Ah, az a magasság ott fönn a Pribiczen s az a feltörő himnusa a bánkódó s szerető léleknek, mily élvezet! Schwind (festő) azt mondta: «Jeder Mensch braucht zur wohlgedeihlichen Existenz täglich mindest einen Mundvoll von Musik». Hát nekem a «wohlgedeihliche Existenz»-hez évenként kell «einen Mundvoll von Höhenluft», egy harapásnyi, egy jóllakásnyi lendülés a végtelenbe! Így a hegyekről véve azt! Különben pedig naponkint akarunk egy harapásnyit Istenből, lelkiségből s zenét, olyat, amelyet Fra Angelico angyalai csinálnak. Lendületes lélekkel mentem le a hegyről, az Isten közeléből, mert: «Nicht Malen und Meisseln stillt mein Sehnen; — Die Liebe nur, die selbst den Tod nicht scheuend — Vom Kreuz die Arme uns entgegenbreitet!» (Michelangelo.)

Aug. 17. Most pedig megint szépen visszaosonunk hivatalos helyünkre. Szépen és szerényen. Nem akarok reagálni a sok ingerre, melyet másoktól veszek, sem pedig nem akarom kielégíteni mások kíváncsiságát, akik hát ugratni akarnának.

Ki is térek alkalmaknak, hol beszélni s félreérteni lehet. Azért nem tartottam meg a Katholikus Sajtóegyesület gyűlésén az elnöki beszédet. Concha volt szíves elnökölni. Így teszek majd a katolikus gyűlésen is. Bene vivit, qui bene latet et — non latrat! Mily fölséges emlékek fűznek ezekhez a katolikus nagygyűlésekhez is! Ah, mennyi lélek, tűz és lángolás a keretük. Emlékszem, az elsón Budapesten (gondolom 1897 januárban) nem voltam; de gondoltam rá délután a szentgyörgyi mezőn a Duna partján sétálván; hideg volt; beállt a Duna. Akkor a polgári házasság stb. járta; nem az én témám; nem is hittem, hogy később majd engem is előrántanak.

Okt. 17. A nagygyűlésen voltam, de nem beszéltem; kivéve, hogy elnököltem a Schulbruder-egyesület gyűlésén a szemináriumban Tóth Károly dr. kedvéért. Jó is volt egyszer a könnyebb végét fogni.

Okt. 18. Okt. 6-án volt a Szekszárd-Tolnamegyei Nőegylet ötvenéves jubileuma; azt írják, hogy verőfényes, szép ünnep, emlékezetes és tüneményes. Gróf Apponyi Géza főispán hívott meg; én tartottam az ünnepi beszédet. Ott volt természetesen Bezerédj Pál, a selyemtenyészési megbízott is és sok más derék vendég. Ebéd is volt s unalmas utazás Sárbogárdra!

Okt. 21. Sokat járok K. E. szobrászhoz, aki márványba vés. Őszintén mondva, nem látom a szerencsés meglátást s eltalálást s — ami különös — még a hasonlatosságot se, vagyis e szobron nincs meg sem a test, sem a lélek formája; pedig mily jó s lelkes emberem ez a jó K. s Madonna-arcú neje!

Nov. 23. Megyek esketni Berlinbe; Sz. M. leányát Ch. gróffal. Este hat óra után indulunk Budapestről s az esti homályban az «én hazámon» át (Nagymaros—Köbölkút) fel a Vág-völgybe. Még erre nem voltam Németországban, de mélyen érnek a rokonszenvek a német pszichével mindenfelé, akár a Rajna partján, akár itt Sziléziában. Bármely elemekkel egyesült, magát el nem vesztette, lelkét meg nem tagadta; azt a lelket, mely aktivitás, tudás, filozófia és mélységes érzés. Ez a kettő együtt. Mily különös! S hogy ezt a kettőt könnyelműen szét nem szakította s egymástól el nem különítette. Igaz, hogy a reformációban a szakadás megtörtént: a szellemit, a kinyilatkoztatást, Krisztust, az ígét közvetlen leereszkedésekből akarták venni, az érzések s tapasztalatok útján, s

a megismerést, mely az utat az Isten-leereszkedés elé csinálja, hogy azután az általa elért végponton alázattal megálljon s az új fény beszűrődését, a Logost vegye, el nem fogadták. Az észet és ismeretet megvetették, kiutasították, s maradt a kedély, a vonzalom, a grácia. Minden a grácia lett: nyelvünk, inyünk ízében, vigaszaink s könnyeink édességében. S Kant ott tart: Isten, lélek, szabadakarat megismerhetetlenek, s csak az erkölcsi ember talál el hozzájuk igényei, követelményei, vágyai útján. Ez az ős lutheránus filozófia. Megindító, megható s egy darab nagy igazság, csak ne legyen tagadó s kizáró! Igazság a pozitív részében, t. i. abban, hogy az ember tényleg vágyai és igényei folytán biztos, elér oda, Istenhez, lélekhez! Van érzékünk, érzésünk; van lelki igényünk, gravitációnk, s oda hajt, arra hajlít a szellemi, ethikai világ; van kilátásunk a végtelenbe, ülünk tengerpartján s érezzük, hogy húz és vonz a végtelen. Ah, úgy függ a lelkünk rajta! Úgy lóg, belőle nőtt ki, bele kapaszkodik... De ne legyen ebből tagadás, hogy a transzcendentálisba csak az érzés útján s nem az ész útján érünk, hogy tehát nem tudunk róla.

A modernizmus e részben túloz; valahogy kisajátítja, száműzi a szellemi világból az észet; erős földszag s matéria-nehézkesség van okoskodásaiban; fölismerésein megérzik a kantizmus, a lutheránizmus filozófiája. Ezzel sohasem szimpatizáltam; már csak azért sem, mert nem láttam be, mért szorítsuk az értelmet az anyagi világra, az exakt mechanika útjaira. Hiszen minden igazság szupermateriális, az is, hogy minden okozatnak oka van, vagy bármely ilyen; nincs az «igazság» térben s időben, hanem a tér- s időben levőről is egy szellemi valóságot mond ki. Azért mégis objektív s a valóságról van mondva s a valóságban érvényesül: ezek azok a «rationes essentielles». Tehát szabad utat a szellem felé az észnek! félre az örvényekkel, melyeket szakítanak anyag és szellem a szépen, egységesen konstruált mindenségbe; nem, nem! Értem én, hogy az értelem orgánum, csakhogy ad hoc: ad vitam; de ez a «vita» átér anyagból szellembe, s vonala a mindenségben áthúzódik; azért nem tagadunk!

A másik dolog, mit szem előtt kell tartani, a kereszténység sajátos és specifica differentia-számba veendő jellege, t. i. természetfölötti kinyilatkoztatásból folyó volta. Ezt a jelleget elmossa a hegeli fejlődéstörténeti magyarázat s minden oly történelmi s filozófiai fejtegetés, mely azt leszakítja s a többi vallással egy szintájra hozza. Ha a kereszténység csak ilyen vallás, akkor végre is az élet- s a léleknek ethikai eszmék

alá foglalásává válik, amelyen lehet sokféle ; de bizonyára ezzel elveszti azt az egyetlen s páratlan pozíciót, mely őt azzá teszi, ami, s mely a teológiai fakultásoknak ad létjogot az egyetemeken. Más létjoguk nincs ! A természetfölötti kinyilatkoztatási alap az a sibolet, melyen megérződik s melyen fordul minden. A racionalizáló teológia, a Straussok, Pflide-rek, Drewesok túrják ki a teológiai fakultást s állítják a kereszténységet egy színvonalra a többi vallással, tehát áteszik a teológiai fakultást a történetibe, a filozófiaiba.

Ilyen modernizmusnak, akár mely a kanti alapon áll, akár mely a hegeli útirányba indul, híve sohasem voltam ; de modern eszmék fölszívását mindig szomjaztam, s lelkesültem a tudományért s roppant súlyt fektettem a teológiai fakultásokra, a pestire is, melynek derekassága büszkeségünk s vigaszunk is. Azért hát éljenek ; éljen Breslau is, bár ez nem sok jelességet adott. Reggel 5-kor pőfögött itt gépünk !

Nov. 25. Ma volt az esküvő a Szent Hedvig-templomban; beszéltem, hogy az életben, egymásban hinni, bizni kell, hogy krisztusi szeretettel szeretni kell ! Utána a követségen ebéd. Ebéd után jött Bethmann-Hollweg is ; a császár vadászaton volt. Lukács Gézával s Viszotával Potsdamot néztük meg ; igen tetszett. A kastély mintha II. Frigyes lelkének kopott mauzóleuma lenne ! Hamar elkészülünk s megyünk innen.

Dec. 16. <Lelkigyakorlat.> *a)* Az erős élet vágya tölt el ; az a gondolat, hogy az életet mint örökkévalóságot kell élnem, vagyis arra törekednem, hogy megállapodott s isteni legyenek. Ez az élet Isten mértékei szerint alakítandó. *b)* Valamint Istent az emberekben kell szeretnem, úgy az istenit a világban látnom s a világ alakításában, a világba való munkásság befektetésében kell az isteni mértékeket kidolgoznom. Aki embert nem szeret, az Istent sem szeret : épúgy, aki a világon nem dolgozik, az az istenit nem fogta meg. *c)* Mindennek megvan a tevékenysége ; a mi tevékenységünk a világ esztergájához s a világfejlődés tempójához van kötve. Kell dolgozni, mert benne vagyunk ; jóllehet tudjuk, hogy a formák elvesznek. Az a nagy ember, aki a maga idejének formáiban szolgálja az ideált. Ha hiszi, hogy örökkévaló, téved ; ha nem hiszi, mégis megteszi, amit kell, Istenhez közelebb áll. Tehát a fejlődés miatt kell újat hozni, régit letörni, jobbat keresni. *d)* Én nem hiszem a mai formák megmaradását ; tehát nem a formáért, hanem a tartalomért, az örök, szép,

nemes lelkiségért dolgozom. Ez lesz a világ magva. Amit a fejlődés burkot készít, s ahogy sorba dolgozik a burok változatain, az mind leválik, leszárad, s csak a lélek marad. e) «Egy lélek elég püspökség egy léleknek»; s ez lelkesítsen, nem az, hogy sok lelket, hanem, hogy, lelket szolgálók, emelek. f) Azért mindig örülni kell. Istenem, mennyi ok az örömről Tömerdek. Ha úgy hegyen állok, a szép világgal harmonizáló szép, erős öntudatban; ha árok a kertben s jól érzem magam s átérzem, hogy az élet tartalma: testi egészség s lelki teltség, vagyis jószág; ha úgy tudom, hogy az emberek szeretetére átlag semmit sem adhatok, de hiányával embert sem nélkülözök, legfőljebb illuziót; azt pedig nélkülözni annyi, mint pozitívnek, reálisnak lenni: fölemelkedem s tapsolok s énekelek s hirdetem; hát természetesen kell örülnöm, kell, kell. Ne felejts el örülni; ne felejts az élet egyes öntudatainak örülni.

Dec. 17. Édesen vonzódom a Szentlélekhez; kérem, vegyen át, szálljon meg, tisztítson, neveljen, változtasson át. Tudom, hogy missziója van lelkemhez; Krisztusnak is van. A Szentlélek missziója az, hogy érzéseimbe, vágyaimba, lelkem kedvévé, örömévé vezesse be s változtassa el, hogy életté változtassa, ami eddig ismeret, hit... Több öntudatos s közvetlen átélést! Belém olvasztani, velem azonosítani. Az ő missziója olyan, amilyen ő. Ő akarat és érzés...

Az ő szentségei: a keresztség, bérmlás... Lelket ad: a hit lelkét, hogy erő legyen; a szeretetét, hogy tűz legyen. Erő, ami állít, épít, alakít a világba! Szeretetét, mely a törvényt, mértéket készséggé, örömmé, kedvvé változtatja.

Dec. 18. Ma ismét gyóntam X. óta, s ahogy ott a katedrális dombján széttéptem bűnlajstromomat: úgy most a kályhába dobtam. Nincs szükségem, hogy ezekre visszatérjek; a ma fölvetett szentség erejében akarok a halálba menni. Deo gratias!

Dec. 18. Keresztség az a szentség, melyben vízből s Szentlélekből születünk. A szellemi világ úgy alakul, amint a fizikai alakult: vízből; s valamint az Isten lelke a vizek fölött: úgy itt a Szentlélek. A keresztség kiárad a földre, a pogány népekre, újjászületnek, új történetre, új életre, új feladatokra születnek. Szellemük változik el, más, új élet lesz részük. Természetesen ezt nem magában, egyoldalú tevékenységgel, hanem kölcsönös tevékenységgel. A Szentlélek újjászül; de aztán nekem kell

kifejlesztem az életet. Milyen khaosz enélkül! A régiségben, bűnben senyvedve; s íme, egy nagy tény s az új rend, új stil: novus ab integro sanctorum oritur ordo.

Penitenciatartás. S hány halott! Halott lelkek! Halott értelmek, kiken nem fog gyökeret az igazság... kopár sziklák... savanyú talajok... halott szívek... kedélyek. Nincs súlypontjuk s nincs orientációjuk! Mi segítse a beteg embereket? Vér, egészség, ruganyosság... Nem parlament, a szociális viszonyaink javulása, nem iskolareform, hanem a vágy s a bánat. Élet kell beléjük. Nagy érzék, hallgatás s engedelenség, a nagy motívumok, a hívó szózatok iránt...

Mily kvalitásokat kell a Szentlélekből vennie a jó gyónatónak? Krisztus szellemét: nagy szeretetet a bűnösök iránt, de nagy gondot, komoly akaratot is... Behatolást az önámításba, önszeretetbe; rámutatást az élet-elfolyásokra, kötelességeink lanyha kezelése, nehézségeink pepecselő legyőzése folytán... Rávezetni. Néha villám a szó, mely megvilágít mocsarat, szétszakítja az önálélt lélek ködét, burkolatát... Konkrét, egyéni, hathatós emelés s rátanítás, hogy fogja meg gyökerén a bajt... Tényleg kiemelni, lábra állítani, komoly lelki önművelés munkájára kényszeríteni... Ime, az alakító lélek kegyelme. Azután mennyi bátorítás, vigasz, biztatás vagy rémítés!

Dec. 27. Adonyban voltam temetni Zichy Nándort. Ott volt Csernoch, Radnai, Várady. Ráteritettem a keresztes-hadi lobogót; ezt mondtam beszédemben. Apponyival is beszéltem, említette, hogy összehoz a zeneakadémia igazgatójával (Mihalovits Ödön), aki egyáltalában nem hívő, pedig, hogy művész. Ezen nem csodálkozom, hiszen a művészet valami tehetség kisugárzása, mely azonban a belső harmóniának s a kiegyenlített léleknek a művészetétől messze eltér.

1912

Febr. 2. M. Józsi írt, itt a levele. Kedves, derék barátom ; van benne sok tehetség ; problémái vannak s jó lelkipásztor, művelt, szellemes. Hej, de szép volt a primiciája 1888 július 15-én (vasárnap) Nagymaroson ; mily meleg, érintetlen eszményiségben, melynek még nem volt sárguló levele, nem elvirágozott virága. Pütkösdi, erős, ép nyár ! Én prédikáltam ; délután átmentünk Visegrádra, ott Metzker, Kopernicky, Kereszty kvartettet énekeltek. Fönt jártunk a romok között. Másnap Zebegényben ültük a Kármeli Szűzet. Szimboluma, a nap ragyogóan kelt föl a visegrádi erdőkúpok fölött. Mily kegyelem az ily papság, melyet ki nem kezd sem kétely, sem lanyhaság, s mely a lélek izzását a karakter egyöntetű erős vonalaival kommentálja. Világnézete oly szép, mint a kozmosz, s legsötétebb vonásai ennek is, annak is: az emberek; nem a virágok a koszorúban, hanem a kövek a hálóban ; holt teher, mert kevés a lélek bennük. Sohase nézzük őket mint példákat, s forrásaink is lélek és szellem s energia tekintetében ne a milió legyen ; a milió az igazi léleknek «materia circa quam». Ily hang cseng e levélből is felém !

Febr. 6. Berlinben járván, Foerster Fr. V. édesatyját is meglátogattam. Ma ezt a levelet vettem s fotografiáját is megküldte. Kedves öreg úr. Ő annak idején az Ethische Kultúr-mozgalom élén állt s távol a kereszténységtől. Fiát is úgy nevelte. Mikor ez iskolába jött, akkor hallott először Krisztusról. Azután is ez irányban haladt, s így tapasztalhatta meg magán a pozitívizmus s esztétizmus üres gondolati világát. Freiburgban (Breisgau) is tanult s elmondta nekem, hogy ablakából látta a dómnak a tornyát, s hogy az az égbe-törő finomság, mely a követ feledtette s a formával játszott a levegős magasban, szinte kihúzta s magasba emelte a lelkét! Ez is matériával játszik s formát ad neki ; de hogy azt bírja, esengő léleknek kell lennie ! Isten áldja az apát, mint ahogy a fiút megáldotta ! Keresztény pedagógiai tanár a német világban, aki az ethikai kultúrából jött s örül, hogy az élet forrásait meglelte !

Máj. 2. Tegnap kaptam a székesfehérvári nőktől szép ajándékot, ezüst virágtartót a szalón asztalára: «Dr. Prohászka Ottokár püspökünknek, hálás szeretettel tisztelő hívei, Székesfehérvár, 1912. május 1.» fölírással. Emlék és köszönet akar lenni a lelkigyakorlatokért. Ezeket a férfiaknak s nőknek külön tartottam éveken át s akarom tartani ezentúl is. Tettem, amit tudtam, a férfiaknál kevés sikerrel, néhányan jöttek gyónni; de a legtöbbje a nagy marhacsapáson jár. A nők megértettek; az evangéliumot s a lelki élet nyitját s igényeit s föltételeit tárgyaltam. Hiszen ezt tettem már Esztergomban, ezt Budapesten s másfelé; hál' Istennek sok megértéssel. A nők lelke sokszorosán morálisabb, mert érzékenyebb és tisztább; aki nem ilyen, az lesiklik s ily piszkosokkal nem volt dolgom; az egyetlen X. bárónő, tévedt utamba, egy hisztérikus s perverz asszony. Isten látja a lelkemet, hogy semmi közöm sincs hozzá!

Nagyon sok szép lelket ismertem meg széles e hazában, remek nőket, s Istennek hálát adok, hogy vannak, s kívánom nekik, hogy fejlesszék ki szép lelküket virágos pompában, s ne esse meg őket az érzéketlenség s a lanyhaság hervadása, sem pedig más ragya vagy lisztharmat. Első benyomásaim e részben Esztergomból valók; amikor onnan elmentem (1904. április) adtak nekem ajándékba egy orosz keretben álló szép Madonnát «Emlékkül az esztergomi hölgyektől». No, aztán felejtetlen az első lelkigyakorlat Budapesten az angolkisasszonyoknál, melyet az Oltáregylet rendezett, gondolom 1899-ben. Láttam ott, hogy mit köszönünk az apácáknak, például az angolkisasszonyoknak leányaink nevelése körül, s hogy mily mély benyomások s nagy, egész életre kiható kegyelmek verőfényei vetődnek a lelkekbe s családokba apostolkodásuk folytán. Almásy Mária főnöknőt nagyon tiszteltem s sok szimpátiát találtam nála.

Máj. 15. A lelkigyakorlatokra nézve azt az utasítást adtam papjaimnak, hogy menjenek a szerzet-házakba lelkigyakorlatokat tartani, mert itt most nem tartok. Hát hiszen van nekem e részben sok tapasztalatom. Rómából hazajövet mindjárt belecsóppentem ily lelki gyakorlatokba Esztergomban. Megdöbbsentett a fölületesség, mely e parlagi lelkekben nyújtózkodik. Adtam aztán magam is lelkigyakorlatokat. A legszebb eredményeket mint esztergomi spirituális értem el, mikor az ifjú lelkészkedő papságot hívtam össze július elején s én adtam nekik a pontokat. Jöttek azokra máshonnan is

papok, Kalocsáról is. Azután jártam Csíksomlyón s Gyulafehérváron 1900- s 1901-ben. Mint püspök is adtam a székesfehérvári papságnak. Adtam itt kezdetben havi konferenciákat is, de aztán abbahagytam. Az esztergomi lelkigyakorlatozást semmi sem érte utól az én lelki tevékenységemben. Sok jó fiatal papom volt, akiket lelkes irányukban fenntartani iparkodtam. Az egyik később azt mondta, mikor püspök lettem : «Önnek mindig spirituálisnak kellett volna maradnia». Jobb lett volna ; csak az bántott, hogy félttem, nem tudom majd nívón tartani a lelki életet. Az egyházmegyei kormánnyal is volt sok visszatetszésem, mert nem kooperálhatott mindig a spirituális szándékaival ; más érdekek is beleszóltak a diszpozíciókba. Ezt persze nem vehettem rossz néven, de mégis nagyon bántott !

No, mindegy ; tele van áldással esztergomi életem, s mondhatom, hogy lelkem vetületeivel, fényeivel és színeivel van tele az a vidék ; nekem szent föld, s ha a földet nézem, ez a darab föld az a termőföld, melybe lelkem gyökerei mélyedtek. Minden vonal, domborulat, minden szín és árnyalat, a hegyek foltjai, az erdők fodrai a lelkembe vannak örökre rögzítve. Az a bazilika áhitatommal van tele ; falain, aranyos boltjain, zúgó, zenélő kupolája fényes vonalain kúszott föl könnyes szemem tekintete, s az egyházi zene hősies fuvalma vagy lágy elomlása lelkemnek tengerhullám volt ; vitt, emelt, fölűdített, megtisztított. Mily érzésekkel sétáltam én a bazilika propileumában, nappal vagy este, holdfénynél ; s ah, mily égbetörő lelkesülés feszítette szét lelkemet, s mint Sámson álltam ott a fölséges oszlopok alatt, nem hogy ledöntsem, hanem hogy erejükből erős legyek. Szimbolum volt nekem az az oszlopsor s győzelmi diadalkapu ! Az a szikla, melyen a templom áll, az a nagy ház, ott a hegyoldalon, otthonom, «starrender Fels mein Aufenthalt» ; az a folyó a maga méltóságos őseréjével, kultúra-megvetésével, megszenstségületlen tisztaságával szimboluma volt az erős, tiszta életnek, mely ha kloakákkal érintkezik is, folyton megy előre . . . hegyekről jön, tengerbe ömlik. Nem, nem lehet azt mind elmondani ; de ami van bennem, az ott bimbózott bele az életbe, a piszkos világba ! Mily vigasz nekem, hogy dolgozhattam, járhattam, prédikálhattam, gyóntathattam, írhattam és — nevelhettem sok fiatal embert ! Mint püspök folytattam e működésemet Budapesten, Szabadkán, Szegeden, Aradon, Szombathelyen, Pécsen, Kassán. A kassai püspök azzal is kitüntetett, hogy ez idén is meghívott lelkigyakorlatokra. Voltam Kassán 1904

decemberében is, amikor a Schalk-ház vendéglőjében volt a patronázs nagy ünnepe. Este aztán Eperjesre mentünk rettenetes hidegben ; s még rettenetesebb hőségben beszéltem ott a katolikus körben ! Deo gratias . . . tele vagyok hálával !

Jún. 5. Jaj, de kínos látni a papok bukását s hanyatt-homlok rohanását a nő után. A világiak ezt keményen megítélik ; azt várják, hogy a papoknál ez a pont ne számítson, s ha látják, hogy épen ezen a légyvesztőn mennek tönkre, nagy kiábrándulás s közöny fogja el őket az egyház iránt. Így járt Don Romolo Murri is ; ez a nagytehetségű pap, aki a Riforma-t s a Commento-t adta ki, sok jó ideával ; most elveszi Ganghilde Lund norvég kisasszonyt. Igaz, hogy az egyház már kizárta közösségéből, dehát a végső konzekvencia egy szép (?) Hilda, die den Gang bestimmt, die Ganghilde ! Úgy érzem ilyenkor, mintha sok minden kiemelkednék eresztékeiből. Man geht aus dem Leim ! S hány jeles pap járta meg. Igazán értem, hogy Zichy Nándor gróf (!) azt mondta, hogy csak egy emberért tenné tűzbe a kezét, s ez Molnár János ! No, azért van több is, de sohasem tudni, hogy mi lesz belőlük. Célibátus, — hogy szidta ezt a különben tiszta életű Somogyi Károly esztergomi kanonok, aki sohasem borotválkozott, csak ollóval nyírogatta szőreit s sohase hivatott orvost, még halálos ágyához sem. No, de nem erről van szó, hanem Murriról. Mi lesz belőle s a Democrazia cristianából?

Jún. 14. Nyilvános vizsgám évfordulója. Mindig gondolok ilyenkor a jó Mazzellára, aki kardinális is. Ritka jó szívvel viseltetett irántam, mint ezt a levele is mutatja. Én sem feledkeztem meg róla s július 18-án, bárhol megyek-járok, róla emlékezem s. Camillus de Lellis, patronusának napján.

Aug. 15. Jó darab idő, hogy nem írtam semmit e könyvbe. Azóta bekukkantottam Franciaországba. Svájcban, Genfben át voltam Chambergben, onnan Avignonban, vissza aztán Briançonon át Turint, Milanót érintve vissza a Gotthardon át Svájcba. Sok érdekeset láttam. Mindenekelőtt meglepett az élet s a városok teljes olasz típusa ; ezek mind egy kultúrának a gyermekei, piszkosak, rondák, jókedvűek és cinikusok. Rettenetes cinizmussal kezelik a kereszténységet. A híres hercegi kastély kápolnájának nagyszerű üvegfestményeit kívülről utcai gyerekek kövekkel ütik be ; s ezt tűrik, sőt ez tetszik a hivatalos Franciaországnak. A kálvárián a stációk

meggyalázva. Borzasztó nép, hogyan nézhet le Krisztus e Golgotákról, templomi oltáraitól e modern életre? Mily düh, mily alávalóság, mily gyalázat éri épen őt, őt és jegyesét, az egyházat a legkeresztényibb országban! Ez a düh mutatja, hogy itt a démon van munkában, s onnan gondolom, hogy XIII. Leót főleg a francia állapotok ingerelhették, hogy a «Sancte Michael archangele, defende nos in proelio»-t előírja, s hogy az ördögöt a pokolba kívánja. Nálunk ez imán meg is botránkoztak, sőt kifogásolták, hogy a gonosz szellemeket a pokolba taszítani kéri; de aki ezt látta, az tudja, hogy bizony ördög jár a keresztény kultúrában s vigyorog s gyűlöl kimondhatatlanul. Ez nem pogányság, ez nem hitetlenség, hanem ördögi düh s az «écrasez l'infame» fogcsikorgató, bestiális ordítása! Azt látni kell! Chambergben nagyon tetszetek az adorálók; föl se néztek, ha elmentünk mellettük. Onnan kirándultam egyik faluba; a templom nyitva, minden rendben; akartam volna már egy vicaire savoyard-t is látni. Csengettem a plébánián, de a Perpétua az első emeletről lekiáltott, hogy nem lehet a curé-vel beszélni.

Azért aztán ott a vidéken láttam Rousseau-nak valamiféle villeggiaturáját. Nem Madame Warens-ét, hanem talán másik választottját, aki így írta alá a nevét: «fameu deugan gague = femme de Jean Jacques»; szép választás; egészen illetlenséghez a hóbortos, szentimentális, amorális, szétfolyó zsenihez; egy szakácsné, aki a jeles filozóf halála után mindjárt Marquis Girardin kocsisával kelt egybe; s az talán jobban is szolgálta ki nemes nőiességét. Hát néztem merengve arra a házra s a júliusi napban táncoló tájékra; itt táncolt hát Rousseau erosza és fantáziája, itt járta bolondját.

A francia szellem megkötyagosodott a XVIII. században s minden korlátot s mértéket veszve ötleteknek s exlex eszeveszettségnek esett áldozatul. Az ilyen Jean Jacques is a maga amorális extravaganciáival, azzal a problémákat nem ismerő szemtelenséggel, azzal az Isten-kihívó szabadossággal! A teljes lelki, erkölcsi mértéktelenség és kihágás! S ilyen ember akar nevelni, pláne nőket is. Hát nem érzi, hogy aki ily nagyfokú neveltelenségben szenved, hogy nevelésre maga is alkalmatlan szubjektum; akit nem lehet kinevelni, az csak karikatúrát termelhet. «Lascia le donne, Zanetto e studia la matematica» — mondotta a velencei Julietta; de nem mondhatjuk-e Zanettoról ezt az egész vonalon: lascia le donne, le ragazze, i ragazzi e studia che vuole . . . bármit, de ezt ne! Mert ehhez ugyancsak nem ért! Mondják, hogy Strassburgban találko-

zott valakivel, aki dicsekedett, hogy Emile-je szerint neveli fiát: «Tant pis pour vous et votre fils, tant pis». Szép vallo-más! . . .

A *Chartreuse* nagy benyomást tett rám, főleg az a vidék emberek nélkül, messze kanyargó hegység rejtékében. Irtam erről is, Avignonról is missziós-levelet! Avignon remek vára s izzó fehér napsütése, akárcsak Umbriában! Istenem, mily érzésekkel jár itt egy jó keresztény lélek; mennyi szimpatia-ival mindazon oktalan góg, nagyzás s pompa s pénzvágy kere-tébe állott «lelki hatalom» iránt, s hogy borzadna el, ha az Isten angyala a történelem leplét lerántaná róla.

Roppant meleg volt, s Briançon-on át Itáliába mentem. Ez a fészek a maga padlásra szaladó létra-utcaival, jó mulatós népével — épen búcsú volt —, templomával, hol katonák — klerikusok — asszisztáltak, lendületes benyomást tett. A latrina publica pedig a francia kultúra külsőségét sem reprezentálta, mert az nemcsak belül volt szörnyű piszok s rondaság — ez ellen legalább a latrinánál nincs kifogás; de kívül is. Ilyet nem lehet nálunk még szagolni sem. Mily szép ezzel szemben bármily szemétdomb. Gondolom, hogy a mi kultúrátlanságunk csak szemétdomb — ez nem utá-latos; de a francia kultúra ilyen kultúr-latrina; fürtelem, utálat, iszony!

Éjjel a postával mentem a hágón le Olaszországba. Hideg volt, de mégis fölséges út volt ez! Főnt a határon belénk vilá-gított a finác s kérdezte, ki vagyok; «*maître*» — mondottam. Hogy mit értett belőle, nem tudom; vajjon úrnak tartott-e vagy tanítónak? Altdorfban kiszállva a Klausen-Strassen mentem Canton Glarusba s Baumwaldba! Nagyszerű út; délután $\frac{1}{2}$ -től forró, rángatózó hőségben elindultam, men-tem $\frac{1}{2}$ 8-ig; elvesztettem a jegyemet is, s nem jól aludtam a Pless-Höhen. No, de mily vidék, mily kirándulások, mily elem dobbanások, mily ölelések és elnyelések. Elnyelt engem ez a fölség! Ah, Uram Istenem csak egy ily vidékre kell ki-menni s végig élvezni a te kinyilatkoztatásaid özönét, azt az egyre előgomolygó s kiapadhatlan gazdagságot! Tudod, imád-lak! Hegyeid a te arcod vonásai nekem; s azután megint homlokomhoz kapok, mikor észreveszem, hogy ez is csak valami — képeskönyv forgatása. Te nagyobb vagy.

Baumwaldban lent laktam a hotel felé egy házban, hol a szobákat deszkafalak különítik el. Szomszédom egy zürichi fodrász volt, aki kis lányával lakott ott s tanította s becézte; franciára is oktatta; «*davez votre figure*» — mondotta; de

soha Istenről, imáról szó nem volt. Borzasztó emberek, kik Svájcban is Istent felejtenek !

Dec. 22. Ma ülték meg harmincéves írói jubileumomat. Hát hiszen nincs itt mit ülni ; de végre is Kuthy József nyugalmazott főigazgató ezt valahogy kisütötte, hogy harminc év előtt írtam meg az első cikkemet a Magyar Siónban, s lett hát ünnep. A jó Zádori bácsi nógatott arra, s bújtam egy-két könyvet Assisi szent Ferencre vonatkozólag. Dankó sógora kölcsönzött egyet. Hát szóval lett nagy jubileum. Sok illusztris vendég, s még egy domborművet is kaptam ajándékba. Concha is ott volt s méltányolt. E kitűnő embernek sokat köszönök, azt is, hogy két év előtt az Akadémiába választottak be ! Szépen, nemesen méltányolt ; amilyen szép, klasszikus a feje, olyan volt ez a beszéde. Nagyon jó benyomást tett. Ismeretsegem vele voltaképen konferenciáimból datálódik. Már először (a királyi palota kápolnában, gondolom 1900-ban) is jelen volt s említette azután, hogy nem osztja véleményemet a magyar nép vallástalanságáról (a multra nézve is állítottam ezt). No, én meg ezt napról-napra jobban látom. Ez a nép nem vallásos nép. Nem azt mondom, hogy nincsenek vallásos magyarok ; de azt, hogy a népjellemnek nem kiemelkedő vonása a vallásosság. Itt volt Alexander Bernát is ; tósztozni is akart, de a vonatra való tekintetből csak én szóltam az asztalnál, s megköszöntem még egyszer a hódolatot !

Dec. 30. Talán zárlatul írhatunk valamit tíz évről, ami konferenciáimat illeti. Tíz évet azért mondom, mert érdekes leveleim vannak úgy dr. Velics Antaltól, mint Tóth József postafőtisztától s attól a névtelen protestáns theológustól, melyek valamiféle kihatásról tanuskodnak. A jó Velics dr.-t, ki úgy hevült s kereste az időszerű katholicizmust, azoknak a hangulatoknak a megpendítőjét, melyek visszhangoznának a modern lelkekben, azóta ismerem közéletünkben. Kápter udvari plébános hívott meg a Zsigmond-kápolnába az első exerciciumok tartására a férfiak részére, gondolom 1900-ban. Azután az egyetemi templomban tartottam azokat, mondhatom, nagy sikerrel. Sok lelket ébresztettem, nem törődve a baglyokkal, csuvikokkal! és bakterekkel. Deo gratias ! A jó K. Sándor s mások propagandát csináltak ; meghívókat küldtünk szét s a hölgyek is buzgólkodtak. Ilyen konferenciákat tartottam Kolozsváron, Pécsen, Szombathelyen István püspök halála után a sedis vacantia alatt, Szegeden, Aradon ; no meg Székesfehérváron minden évben. Istennek hálát adok,

hogy hirdethettem örök szeretetének titkait s a lélek emelkedésének útjait ! Reversus est Angelus ad me et suscitavit me !

Dec. 31. Úgy látom, a bécsi eucharisztikus kongresszusról megfeledkeztem. Viszotával voltam ott s Wimpffen grófnál laktam am Hohen Markt. Borzasztó idő volt ; zuhogott az eső ; valaki azt mondta : ez olyan, mintha Ständchent adnánk valakinek, s az ablakból nyakon öntene ! Mint ahogy a franciáknál járja a «Dieu et la France», úgy itt «die Eucharistie und das Haus Habsburg». No, tessék e mixtum compositum-ért lelkesülni. A jó báróné az én tiszteletemre összecsődítette a kiválóságokat a kapucinusokkal átellenes hotelben s uzsonnát adott ; ott volt Faulhaber, Donders ! Én prédikáltam a kapucinusoknál az unalmas P. K. után, akit lecsengettek a szószékről ; addig nem végzett ! A processzió nem voltam az eső miatt ; örültem is neki, mikor a mitrás s pluviálás püspököket esernyő alatt lépkedni láttam — fotografián. A gyermekek áldoztatása a Schwarzenberg-palota kertjében esőben történt ; én is esernyő alatt végeztem be a misét... Nem, nem, az Úristen lavórral öntött végig rajtunk !!!

1913

Febr. 4. Gondolok arra a mi katolikus reneszánszunkra, mert méltán <így> nevezhetem azt, ami itt körülöttünk feszül s mozog s belebimbózik a világba. Mennyi mindenféle mű és vállalat és iparkodás! Igaz, hogy az Isten lát sok hiúságot s hitványságot e mozgalmakban; de hát a polyva közt van sok mag is, s a történelem is így fogja azt megítélni. Én csak hálát adok az Istennek, mikor úgy végiglapozgatok meghívók, értesítések, konferencia- s beszédskémák közt; örül a szívem! Mi mindenről feledkeztem már meg; azután rájövök: hej, hát ez is volt, az is volt! Bizony volt. Az angolkisasszonyok lelkiyakorlatai után elkezdtem a Szent István-Társulatban morális értekezéseket tartani minden hónapban; ez nem tartott soká; egy-két foszlányát őrzöm itt a caritas-ról szóló értekezésnek. Ez volt 1901-ben; azután Pálffy grófnénál (Esterházy-u. 44) tartottam egy-két konferenciát; ebből nőtte ki magát a patronázs havi konferenciája a Sionoknál az Elipszen s utóbb a Szent Margit intézetben. A mi reneszánszunkat a világi papságban jellemzik a Regnum Marianum mozgalma a kongregációkkal s a Zászlónkkal. Nagyszerű szellemi támadás volt ez! A másik emlékezetes mű az egyetemi konviktusok, a Szent Imre kör is, meg az internátusok. Jártam oda is, tartottam exhortációkat, gyóntattam . . . A sajtó terén a Katolikus Sajtóegyesület, a Pázmány-egylet. Kezdetben kicsinyek, aztán később mégis csak számba mentek. Hát csak rajta! A fiatal piaristákat ki nem hagyhatom. Rendkívül sok fiatal embert neveltek az egyháznak s a keresztény társadalomnak. A Szociális Misszió-társulat fenomenális kiindulásában és tevékenységében párját keresi a katolikus világban. Kevés tagja s főleg arravaló tagja van, de azok megszakadásig dolgoznak s egyre kihatóbban. Van azután sok más jó kezdet, ilyenek a leány-panziók, a Collegium Marianum, a cselédintézet, a Katolikus Háziasszonyok törekvései. Örülök, hogy a katolicizmus vén törzse annyi sok hajtással kíváncsiskodik bele az új világba; azonban azt kell mondanom, hogy ezek szociális cseppek a tenger vagy — mondjuk — a pocsolyák felszínén! Mindebből kivettem a részemet. Deo gratias!

Márc. 19. Megtörtént a nagy «barát-attentátum»; el-sütötték a nagy ágyút! Nekem igazán «Wurst», hogy ki írta azt a «Mehr Licht» vagy «Klarheit», vagy mi címe van a füzet-kének, mely a «Prohászka-kultusz» ellen feni fogait, s belém is vág, azaz hogy nem belém, hanem abba a Popanzba, amelyet képzeletének kócából csavart össze. Hát barátaim, maguk igazán azt gondolják, hogy erre van szüksége az anyaszentegyháznak; hogy maguk vadkant ölnek bennem, aki az Úr szőlőjét föltúrja s kiagyarazza? Furcsa szemük lehet maguknak, ha ezt nézik ki a világból! Csak elfogult s rosszul tájékoztatott emberektől telik ki az ilyen Don Quijote-iáda. Tőlem ülhetnek a babérjaikon, ha azt gondolják, hogy szedtek s arattak ilyeneket. Bennem ugyan kárt nem tettek; vagy ha azt gondolják, hogy mégis csak átlyukasztották a felfujt hólyagot, hát ez a hólyag nem én vagyok, hanem azt önök preparálták, fujták is, meg át is lyukasztották; én legföljebb jót mulatok az egészen.

De hát úgy-e kutya-természetem volna, ha csak haragudva fogaimat csattantanám a köre, mellyel megdobnak, s a botra, mellyel ütnek, s nem néznék ugyanakkor magamba is, s nem volnék kész mondani mea culpa-t. Culpa-t én talán abban látnék, hogy prédikációimban újat akarok adni s a régít is nekünk való formában bemutatni, s így a szokásos sablonokat s matricákat kerülöm, vagyis azokat föltételezem, azt gondolván, hogy ilyet úgyszólván kapnak másoktól. Így van ez írásaimban is. Lehetséges, hogy ezért aztán újítónak néznek. Különben szívesen elismerem, hogy ez úton kifejezéseim s a beállítás részletesek, s nem mondván itt-ott az egész igazságot, ignorálni vagy tagadni látszanak azt. De csak «látszanak»; mert hiszen a logikus tudja, hogy «propositionis affirmativae praedicatum supponit partialiter», vagyis, ha valamit állítunk, azzal mást, sok mindenfélét nem tagadunk. Hát e részben a kritikus, pislogó szemű rágszálók lelkiismereti skrupulusokba eshetnek; én a magam részéről tudom, hogy az egyházi tant soha sehol sem tagadtam.

Ápr. 2. Mennyire érzem, hogy a papságnak nemcsak lelkihatalommal, hanem krisztusi erényeivel is kell ékeskednie. Ez a tátongó ür az egyéniségekben a hatalom, a hivatás közt egyrészt, s a krisztusi élet közt másrészt óriási veszedelmet rejt a kereszténységre nézve; azt a veszedelmet, hogy de facto tagadtatik az isteni elem és erő, vagy úgy elhalványítják azt, hogy nem számít. Nézzük a protestantizmust; az voltaképp

kirúgta lábai alól a valóságos, köztünk élő tekintélynek az elvét s azzal elvesztette magát a kinyilatkoztatást. Mert ha az Írást mint kinyilatkoztatást nem az egyháztól mint isteni tekintélytől vesszük, akkor annak természetfölöttiségét, vagyis kinyilatkoztatási voltát be nem bizonyíthatjuk. Bizonyítani akarjuk külső és belső érvekkel. A külsők emberiek; s a belsők? Megérzések. De ha megérzések, akkor a belső kinyilatkoztatás, ezek a Szentlélektől eredő megérzések a földolog; minek akkor még Írás? Hát a facit az — s ezért írtam azt mind ide —, hogy a protestantizmus tagadja *elvben* vagy teszi tönkre *elvben* a kinyilatkoztatást; sok katolikus pedig *tényleg*, in actu exercito. Innen a katolikusokban a sok gyakorlati hitelenség, az egoizmus, az a klasszikus, olasz közöny, a hitnek külsőség-számba vétele. Nézik mint institúciót; nem tagadják, de úgy élnék, hogy kompromittálnak vele, s tagadnak *gyakorlatilag isteni kinyilatkoztatást*. Ez az én benyomásom, melyet olaszokról s más műveltekről veszek. Az európai műveltségen azért van ez a jelleg kifejezve: a racionalizmus. A protestáns egyházak áttörték az elvet tannal, mely elvet sok katolikus gyöngített gyakorlattal. A hitből nem engedett, de Krisztus szerint nem élt. Ismétlem, a modern kultúra e két szabadoság erejében s szellemében fejlik s foglal tért. Mi segíthetne rajta? Csak az átélt kereszténység, a köztünk megnyilatkozó isteni erő; semmi más!

Ápr. 14. Tegnap Budapesten voltam, rettenetes, ítélet-napi idő volt. Hózivatar vágatott végig a vidéken s elborított mindent a halál szemfedőjével. A gyorsvonaton mentem föl, de nagyon szomorú voltam az időtől s a kártól, melyet ez az áprilisi vihar fában s termésben tesz. Virágzó cseresnyefák a menyegzői szíromdíz pompájában lógatták törni-kész ágaiukat! No, azután megtartottam a Petőfi-társaságban beköszöntő fölolvasómat az Akadémia üléstermében: «Milyen mély az üres madárfészek?» címmel. Ezt 1911-ben éltem meg Tragösbén; megragadott a madár-lélek kurta lélekzetű élete, az a kurta fonál, mely mint az őszi pókhálósál csak egy-két hétre köt össze madáranját és fiókot, aztán elszakad; nincs szükség rá. Madarak megfigyelőtől hallottam, hogy a cinege, mihelyt repülni tudnak a fiókok, messzire elviszi, azután ott-hagyja őket; talán hogy incesztus ne legyen köztük; nem a morális, hanem a higiéné miatt. Az Akadémiában «Az intellektualizmus túlhajtásait» 1910 április 11-én olvastam föl nagy, lelkes közönség előtt!

Máj. 3.

Ein kleines Lied.

Ein kleines Lied! Wie gehts nur an,
Dass man so lieb es haben kann?
Was liegt darin? Erzähle!

Es liegt darin ein wenig Klang,
Ein wenig Wohllaut und Gesang
Und eine ganze Seele.

Marie von Ebner-Eschenbach édes kis versét tűzöm ide. Mily egyszerű, mily kedves s mily drága darab életet tud hat sorockájában élénk döbrenteni. Igen, «ein wenig Wohllaut und Gesang», de mindig «eine ganze Seele». S ezen az utóbbin múlik, ezen fordul minden! Erre emlékezett ez a Goethe-i vers: «Nur wo du bist, sei ganz und kindlich; dann bist du alles, bist unüberwindlich». Azáltal vagyunk szubjektumok a nagy tárgyi valósággal szemben, hogy a világ központjába az eszmélő és szemlélő, magát adó s saját világot a külső világon megfonó lelket állítjuk. Valamit belőlünk, magunkból! S azután az kell, hogy a világot magunkon át-eresztve, megolvasztva s alakítva, szubjektíve stilizálva bírjuk. Mi az mind, ha nem *én* az a mind, ha nem általam sajátosan elgondolva, megfogva, végigsimogatva, megszeretve s megcsókolva?

Máj. 5. Egy sajátosan tragikus élet nekem ennek az Ében v. Káplárnak élete. Emlékszem rá 1874-ből; prefektus s filozófiai tanár volt az esztergomi szemináriumban; néhány órát tartott; aztán azt mondták: grófhhoz ment nevelőnek (egy Károlyihoz). Benéztem kirámolt szobájába, lent az infirmárium oldalán a Duna felé eső sarkon; csak egy halálfejet láttam; azt itthagytá. Aztán a vadzsenik útjára tévedt; többször találkoztam vele Budapesten; járta a minisztériumokat számológépének patentálása végett. Ide is hívtam egy tanítógyűlésre, s nem váltotta ki itt sem a hozzá fűzött reményt, mert unalmas előadást tartott — megint a számológépről. Aztán megint eljött egyszer ide, s elmondta nekem hitben való kételyeit, melyek nem az észnek nehézségeiből, hanem az isteni rendelkezés — mondjuk — irracionális adataiból valók. «Omnia quaecumque voluit, fecit» — ezt lehet arra nézve mondani, ha kérdik, miért nyilatkoztatta ki magát Isten épen így, s csak ennyinek; miért engedte meg a bűnbeesést; miért követi a kegyelem elosztásában ezt az

utat s nem mást, stb. Ezeket a kételyeket versekbe foglalta, le is kopogtatta s nekem megküldte. Mélyen lelkembe nyúl a «Vének imája»; nem volt nyugodt a hit kételyeiben; megnyugvást a hit odaadásában találhatott volna. Erre nem bírtam rásegiteni őt! Hogy ezek a versek végre is kételyekről zengenek, azt utolsó szavai hozzám bizonyítják: adjon <Isten> itt a földön és a mennyben örömtelt életet! Ó, adjon neki is, ha lépései az élet felé nem is bátrak, hanem a gyávák, a letöröttek botlása is volt! Én nagyon tisztetek ily lelket s imádkozom érte!

Máj. 14. Készülünk a római zarándokútra; Viszota teljes munkában; elég bajos dolog is ezt mind úgy rendezni, hogy «klappoljon». No, de mi ez egy zarándoklat vezetéséhez képest, milyen volt az 1908-i! Mikor a Pázmány-egylettel indultunk ad limina. Most magam indulok. Megvettem San Gimignano: Siena monografiáját, s éjjel, álmatlanul ülve «auf meinem Bette» olvasom. Hej, ez az álmatlanság!

Máj. 21. Még valamit arról a mélységes madárfészekről, vagyis inkább azzal kapcsolatban. Azok a kurta psziché-szálak, melyek a madarak lelkivilágánál megragadtak, nemcsak a madaraknál, hanem az embereknél is szerepelnek. Igaz, hogy az emberi psziché nagyobb, szellemi lévén; de azért a fogalmi, képzetek, emlékek mégis csak a lelkének pókhálószállai. Nagy pók a lélek; beleakasztja szállait a végtelenbe is, az álló csillagokba, a napba, a hegyek ormaira, a tenger szakadékaiba; de a fölértéstől annyira esik, mint a pók a világ behálózásától. Kurta fogalmak, vagyis inkább ösztövérek; hosszúak, hiszen elnyúlnak, de vékonykák, «timidae providentiae», félénkek, rezgő kapcsolatok. Egyszer, gondolom 1901- vagy 1902-ben, Máriacellből Ambergen át jöttünk haza s egy útszéli kocsmában háltunk meg, irgend ein «Hausen» war's. Reggel kimentem, s a kis fenyvesen rengett s a napsugárban villogott egy tündéri gyémántos fátyol; harmatcseppes pókháló szövedékével letakart búbajos erdő volt. Az éj rája lehelte lelkét; az éjféltutáni harmat apró gyöngyökben rengett az ágakon s ágak közt s a fűvön s a virágon. Ime, az ember fogalmi gondolatvilága; a gyöngyök az érzések benne. Most dísz és szépség, mikor gyöngyös s villogtatja a napot; de ha száraz volna a pókhálózat, piszok és szenny volna! Azért a legfőbb parancs: diligens Dominum Deum tuum ex toto corde... et non — percipe ex toto intellectu! Miért? Es kommt wenig dabei

heraus ! Szépség csak az érzések tisztasága-, gyöngyös, villogó pompájától lesz. «Deus in nebula habitat... in caligine»; míg a fogalmaknál maradunk, addig piszokba szántva pók-hálószalakat eregetünk s feszítünk ki; csak ha a hit fényében érzésünk gyöngyei fűződnek rájuk, lesz elragadó szépség s gyémántos s drágaköves csillogás s ragyogás rajtuk. Ah, diliges, diliges Dominum Deum tuum !

Jún. 14. Érdekes levelet kaptam egy angol házbelitől 1914 május 28-i kelettel. «Szépen» lefesti a magyar cselédeket. Azt mondja, hogy ezek a világ legdurvább s kiállhatatlanabb szemetje. Szegények ! Pedig mennyi a derék közte ! Ki tudja, milyen hisztérika az english Miss?

Jún. 19. Es ist ganz schauerlich, was die Weiber treiben ! No, de így belemászni s elolvadni a pletykás szöszökbe s azután tele lamentálni a világot, azt már csak nő tudja. Hiába beszél az ember, hogy így, hogy úgy, hogy az egész lamentálásnak semmi köze az Úr Jézushoz ; hát az semmi ; de annál több köze az érzékenységhez, a féltékenységhez és a hiúsághoz.

Aug. 30. Hányszor vagyok magamnak probléma. Néha érzem, hogy mennyire le van borítva a lelkem, úgy hogy az igazi, az eredeti, az a fenék-öntudat nem is jelentkezik a sok ráncszakadt gondolat- és érzéstől ; a ránk rakódó kultúr-rétegtől, szokástól, rutintól. Ah, ha egy igazi darabra akadnék magamban magamból ; arra, ami én vagyok s voltam s volnék ! Ah, ha úgy sikerülne levetköznöm a sok ruhát, burkot ; ha sikerülne kibujnom a burokból, a gubóból, mit rám szöttek fonalak ! Ha a lelkem mezítelen valóját látnám, valódi, szűzies meztelenségében, megpillanthatnám magamat, azt az ismeretlen ! Mindenféle embertípusokat különböztetnek meg a filozófok : az igazi és ősi ez : spirituális és animális ; a lelki, a tisztult, a derült, a kivált, a kivirágzott ember, s az ösztönös, a mocskos, csatakos, agyagos kófic ! A lelkiben lélek, szellem, tehát új csengésű kikezdés, intonáció és ének, új utak, új léptek, új nyomok, melyeken megérzik a szellem könnyedsége, s az, hogy nem tapodták bele a sárba, akik így járnak ; a testiben az anyag, az ölelés, a haszon, a letapadás a sárhoz, s a fények is mint kifogások, harapások, kritikák villognak. Hát itt minden lefelé fordult, fej, szív, láb ; megvannak ezek is, megvan alakjuk, s orgánumok volnának, melyek felsőbbet hordozzanak, de a felsőbb valahogy belenőtt, hozzánőtt a

testhez, a gyomorhoz, a bélhez — anyagias lett! S mennyi lehet az ösztönösségből, a számításból, a profitszomjból, az anyag-, a siker-imádásból egy-egy ilyen homo animalisban! Szent Isten, s hová lett a lelke, az az új, felsőbb világ? «Es liegt eine Glocke tief unten im See, zwischen Geröll und Steinen, sie muss in die Höh', wo die Lichter der Ewigkeit scheinen!»

Okt. 15. No, hát megint megjártuk Rómát (szept. 26-án indultam). Sokan vészt sejtve kísérték az úton, azt gondolták, hogy megsütnek a Cancellaria Vecchia előtt. Én nagy bátran mentem oda. Fiumében a vonaton már várt Sándorffy s az — Est riportere. Ez utóbbinak fricskát hánytam, mert Viszota segítségével a vonat más oldalán kiszállva rohantunk a hajóra, mialatt az bámult s rám leselkedett a tömegben. Ezek az éhenkórászok filléreikért meghurcolnák az embert! Éjjel szeltük át az Adriát; reggel voltunk Anconában, ahol egy olasz «physician» kiállított egészségünkről bizonyítványt s può passare volt a grácia. Rómában a Hotel d'Angleterre-be mentünk; nagyon jó, tiszta ház, bárkinek ajánlhatnám.

Itt voltam az 1908-i Pázmány-egyleti zarándoklattal is. Fel is köszöntöttek ötvenedik születésnapomon s ezüst keresztet adtak ajándékba. Egy ilyet a gútai esperes, Palkovich Viktor is adott 1908-ban, mikor nel fervore di Spirito Gútán Csepeyvel, Erdősyvel missziót tartottunk! Deo gratias! No, aztán megvan még 1908-ból a szentpétertemplom-előtti fényképfelvétel. Ugyancsak akkor a Scala Regián vonultunk föl a Sala regiába, s én ott felköszöntöttem a pápát. B.-nek ketté állt a füle, mikor hallotta a pattogós beszédet. De hát most csak úgy szerényen Viszotával toppantam ide. A pápa fogadott; én megmondtam neki, hogy fájlalom az index-esetet; de nagyon kérem, hogy tudassák az emberrel előbb, ha van kifogásuk. Rómában nem látogattam meg mást, mint Ram-polla kardinálist s Wernz jezsuita generálist. A Kollégium a villán, San Pastoréban volt.

Nekem nincsenek illuzióim. Én tudom, hogy a nagyság átlag csinált valami; kiveszem a tudományt, mely igazán olyan lehet, hogy omne tulit punctum. De azért a tudományos presztizs is sokszor csinált. Ez a presztizs leginkább intézmények révén szokott embereket körülglóriázni. Az intézmények multja, nagysága az embereket is nagyoknak lopja be a nagy tömeg lelkébe, de azok nem nagyok rendesen. A presztizs sok más nagyságból való, ami aztán hiposztálódik ebben is, abban is, akinek a nagysághoz semmi köze. Ezekben «ce sont les

morts qui parlent», a régi nagy emberek, a nagy események, a nagy hit s a szentség, mely kis emberkékre is ráveti örök sugárát. Én azért szeretem és tisztellem ezeket a férfiakat is, ha nem is aranyból valók, hanem ha csak be vannak aranyozva.

Hazajövet Subiacoba, Sienába s Pádovába néztünk be. Itt a Santonál misézve úgy raktam magamra a stólát, mint a püspök szokta : «ah, non cosi — mondotta az öltöző fráter — cosi fanno i vescovi». No, hát megigazítom «da semplice prete». Hazajöttem ; Rómában tiszteltem a pápát ; hazahoztam Itáliából sértetlenül hitemet s szeretetemet.

Nov. 4. Mindig nagy érdeklődéssel, s mondhatom, tisztelettel néztem föl a Regnum Marianum papjaira. Van bennük valami iram, a hősiességnek, az Isten-hadseregének páthosza. Úgy török magukat s dolgoznak s fáradnak s iparkodnak a kereszténységet a világba beállítani, még pedig úgy, hogy ne veszítsen semmit, hanem ellenkezőleg adjon az új milióban. Az ilyen ifjú társulatoknak s közületeknek megvan ez a szellemük, a primitiae Spiritus, a pünkösdi rózsás hajnal, a szent tüzek, Szent György lánzsáhegyének villogása, a bátorság s a föltétlen hűség az eszmény mellett, minden kétség kizárása s a meggyőződés, hogy itt élünk s átvihetjük az eszményt az életbe, bár furni kell a sziklát csikorogva és szikrázva ! Valami a hegyi patakok tiszta, friss ütemességéből s csobogásuknak a tisztásokon visszaverődő visszhangjából. Futásuk az induló hangját s zenéjét adja ; lépésüktől zenés lesz a kő, a szikla ! — Hálát adok Uramnak, Istenemnek, hogy a fiatal papokra rányomhattam a lelkes papság karakterjét s közreműködhettem a gratia-ban, quae est in illis per impositionem manuum presbyterii. Adja Isten, hogy ne öregedjenek, ne lanyhuljanak ; adja Isten, hogy az esztergomi szeminárium a szellem hegyláncoz vidéke legyen, s hogy papjain megérezzék, hogy a hegyekből jöttek ! Mi lesz azonban, ha ezek megöregszenek s nem lesz új folyam, mely törtet és muzsikál? ! Accipe et redde ! Accipe benignitatem, redde caritatem ! Kaptam és adtam ! Tán tovább kellett volna ott maradnom? Tán végleg ott maradnom?

Nov. 11. A jó Marci nevenapja ; érdekes Marci ; olyan jó, együgyű, itatós-papír-lélek, mely nagyon jó arra, hogy föl-szívja, amire borítják s megtartsa ezer szállal. Emlékszem, hogy azt mondtam neki, hogy az újtások az államokban s az egyházban is mind alulról fakadnak, hogy az alsóbb rétegek nyomják a felsőbbeket s kikényszerítenek tőlük, amit lehet.

Ujításokat a fiatal lélek, a tavaszi erők ébredése, az élet s a történet iránti bizalom provokál, nem pedig a fáradt, öreg emberek, kik az öreg Téttey nagytétényi esperessel, mikor sorba jöttek jubileumán a felköszöntő deputációk, a hatodiknál már felsóhajtott, mondván: «dabit Deus his quoque finem!»

Nov. 12. <Lelkigyakorlat.> Ó, ha megörökíthetném az érzést, az édes boldogság ízét, melyet érzek s élvezek, mikor e dátumot írom. Szürke, ködös nap, de édes és fölséges. A tegnapi siker ott reszket a lelkemben, mint ezek öröme, s a szentek közösségének értékeitől, a kölcsönös szimpátiától lesz különösen becses. Jó, jó nekem, hála érte Uramnak!

Isten I. *a több jóra hív.* Ő maga jót szeret, ő a sugárzó, radikális szeretete a jónak. Aztán van az a vegyes, jót-rosszat sodró folyam, a lét, az a nagy probléma, hogy hogyan lehet belőle. Véges lévén, ő az, s nem ő; ő az, a jót véve; nem ő az, a végességet, a tagadást véve. De azért tudom, hogy ő sugárzó szeretettel szereti a jót. Diligis omnia . . . Szereti a testi jót, az erőt, a formát, a szépséget; a lelki jót, ész, belátást, emlékezést, akaratot, szabadságot, éneket, művészetet, egyéniséget, kellemet, erőteljt, finomságot, bájt, magatartást; a természetfeletti jót: hitet, reményt, szeretetet, alázatot, türelmet, engedelmességet, irgalmat, igazságot, mértékletességet, okosságot, tudást . . .

Ellenkezik a rosszal, természetes ösztönszerűséggel s ellentéttel, mint a sötétséggel a fény s a tisztasággal a piszok.

Mi is szeressük a jót. Szeressük mindenkiben, s a rosszat gyűlöljük. Ha valaki jól ír, prédikál, gyóntat: örülni neki . . . hát nem tetszik a jó? ! Ha valaki rosszat beszél, viselkedik: ne tessék, ne nevéssünk . . . hát tetszik a rossz? !

II. *Ő az állandó jóra hív.* Nem változik. Mi is. De tele vagy változékonysággal. Jóról rosszra, reményből félelemre, örömről gyászba, hallgatásból fecsegésbe, komolyságból könnyelműségre, szeretetből civódásra, szellemi vidámságból testi élvezetekbe . . . Aztán magaviseletünk fegyelmezetlen, csélcsep, tartásunk, járásunk, közlekedésünk, társalgásunk fegyelmezetlen, ötletes, kiszámíthatatlan . . .

III. *Az istenileg értékes jóra.* Ezt belénk nyomja az emberi javaknál mélyebben, hogy a súlypont az istenileg jó legyen; hogy ez, mint vízár, eláraszsa az emberi érzékenykedések pocétáit; hogy a vezető s irányító hatalom, mely hatalmas evezőcsapásokkal lökést is, irányt is ad, az isteni tekintet legyen. Oculi mei semper ad Dominum! Tehát, ha valami nenu

sikerül, az nem baj, hiszen én az istenit azért is bírom ; s ha emberek nem dicsérnek, az nem baj, hiszen nem azért dolgozom ! Istenért ! Istenért !

Isten engesztelékeny . . . nála «plena redemptio» és «plena remissio» ; egy fohással rendet csinálhatunk. Nem tesz szemrehányást, nem szégyenít, nem neheztel, nem utal rá, nem idegenedik el, nem szeret kevésbé, nem vonja meg bizalmas barátságát, hanem úgy van, mintha semmi se történt volna. Kiment az isteni lelkiségből, lecsapódott az óceános folyamból ; e kristály mélységekben fönn nem akadt, az átlátszó vízoszlopokban nem akadt fönn. Hát ezért vízhez hasonlít az isteni életfolyam, melyben minden lecsapódik, nem marad benne. Ha belekeverünk itt valamit a folyásba, ezer lépésnyire már a víz kivetette. Nem viszi az idegen, csúf csunyaságot, piszkot. Az idegen neki, hát kivetí . . . Ott ezer lépésnyire már nem tud róla, nem cipeli. De jó, hogy nem cipeli, hisz ez az ő korrektsége, önmagában befejezett elegendősége. Érintkezik sok olajjal, sok iszappal, de surran fölötte, s ami beléje keveredett, azon túlad.

Igy nézem az isteni ethoszt, ezt a kristálytájságot ; ezt az előkelőséget. Hogy nézem ! Van mélysége, fölénye, radikális jósága — az az inkarnált távoltartás ; rátartóssága — az a fölötte-állása minden kisszerűnek, ösztönösen zavarosnak, bűnösen piszkosnak . . .

Ez akkor történik az isteni ethoszban, mikor én bűnhődöm, vagyis mikor a lelkemből kivetődik a szenny ; mikor bennem oszlik a kavargós, zavaros élethullám, s ahogyan bennem oszlik s ülepszik s kiválik : úgy benne . . . Az emberi ethosz magában csinálja, préludál ; e folyamat benne kezdődik s az isteni ethoszban a legtökéletesebben végződik. Ott az emberben kell a rossznak foszlania, áttetszővé válnia a föl-kavart életáramnak ; az isteni ethoszban már tündöklük a jóság, a kivált, a kiemelkedett jóság, mely tudott válni, elszakadni, elkülönülni s friss szépségben önmagát megint bírni. Ah, ez a hegyi patak, mikor tisztul, megint a régi szépségben szökell, ugrik, játszik . . . Ah, mint a gejzirban a mélység le-tartott temperamentuma, a nagy terhek alatt összeszorult víz sugar szabadságvágya tör ki : úgy bennem az isteni ethosz vágya ! . . .

S mi hogyan bocsátunk meg ; vagyis milyen az ethosz, a jóság magához-térése, emancipálódása, tisztulása a beállt s átszenvedett sérelmek s zavarok után? Mily nehezen bocsátunk meg bántóinknak ! Magunkkal visszük, cipeljük, mint

egy piszkos folyás mindent! kavarog benne; minden, ami beleesett, szemét, rongy, hagyma, ami beszűrődött az országútról, a csatornákból, azt el nem eresztí, viszi. Folyton zavarja, újra meg újra szétszedi, újra elhomályosul tőle; nincs az a fénykapacitása, az a tükrözési temperamentuma, az a kiválósága és az a rassz-jósága, mely a rossztól, az idegentől rémül; nem kell neki; felejt, vagyis távol van; nem elegyedik a fajsúlya miatt; a rossztól borzad természete szerint... Ah, nem! Ganajat, trágyát, szemetet nem szedek... rongyot sem... szemetesláda nem fejem, rongyszedő sem vagyok. Azért föl, föl, ki az érzékenység gyulladásaiból, ki a sérelmek túlfűtött pletykakuckójából, ki, ki! Szeretnek sleppel járni, de milyennel; mindenki sértett méltóságának foszlányait hurcolja... Ah, Schleppträger, du Dreckschlepper... Márványcsatornában piszkos hó-levét... rozsdás szegeket, ócskasavat bársony étui-kben!

Isten beéri, csak annyit akar, mennyit adhatsz... beéri! Tetteket nem kíván, sem nagy penitenciát... elég a könny... Ezechiás sírt (4 Kir. 20; Iz. 38) s 15 évet adott életéhez; Péter sírt... De a lator nem is sírt, csak kért...

Isten könyörül. Minden emberi fogyatkozás iránt résztvevő: vakság, süketség, vagy hülyeség, belátáshiány, félkegyelműség... De nem könyörületes a rossz iránt, mi tőlünk függ; akarja, hogy ellene tegyünk: így ha fölösleges dolgok után van vágyunk, ha szomorkodunk a jón, ha megszólunk, mások jó nevét elhomályosítjuk, ha önszeretet, fejesség... ha az intelmet nem szeretjük, hanem a hízélgést, ha érzékiek vagyunk... Ime, ez ellen «agere», akcióban van az Úr. Ez gondolata, ez törvénye, ebben adja magát... a többet! A jobbat..

Isten nyugalma. Fel nem indul. Nincs benne ellentmondó, küszködő elem; hanem csupa áttetsző erő és öröm. Indulat nélkül nem lehetünk, de kell korlátoznunk, mert kár a sok erőért s idegért. Ott lent, ahol az ember kavarog, érzékiségben s zavarában, ki nem kerülhető; de mindig emelkedni kell. Istenbe beleakasztani magát, Istennel társalogni lebilincselően, élénken, sűrűn, s ezáltal elfordulni, ellankadni a más oldal iránt. Kell a szimpathia által apathiába esni. Intentus in Deum sensus, s a többi elhaljon. Láthatjuk akkor ezt meg azt, de nem törődünk vele; halljuk, mintha nem hallanók. Ego autem tamquam surdus non audiebam, et tamquam mutus non aperui os meum (Ps. 37, 14). Bízunk az embereket végre is saját lelkiismeretükre, mi pedig Istenre; úgy élünk.

Isten őnzellen, vagyis haszna nincs ; nem az hajtja, hanem jósága a cselekvésre. Jót akar . . . a szándék fönséges tisztasága. A mienk is legyen : az ideális cél, itt és most a több lelki-ség, szentség : ez az Isten akarata ! Istenem, mily kevés kerül ebből ! Ha majd ő lapátaival szórja a szélbe kicsépeelt jószágot, mennyi lesz a polyva benne ! Ah, a tiszta szemeket, amelyekben az ethosz, a lelki-ség csirái vannak, szeretem. Úgy nézek rájuk, mint tavaszra. Azután azt is, hogy jól tegyünk, jól ; lelkünk iparkodásával, odafordulásával, úgy mintha üdvünk, Isten dicsősége függne attól ; mintha utoljára végeznők. Ne gondoljunk egyesnél a másokra ; ne legyen vágyunk, figyelmünk másfelé.

Én legfontosabb művemem öntökéletesedésemben ismerem föl : bennható ige : az átható a kisebb, a materiálisabb rész, de az értékesebb a bennmaradó ! — Szeretni, de az érzékit mindig kivetkezni. Főleg a másik személy iránt. — Ma, nov. 14-én gyóntam. Deo gratias !

Nov. 22. Annyi tény, hogy az index-história után valahogy idegenül éreztem magamat az egyházban, idegenül, mint ki nem tartozom az egyházat képviselő s inkább a formalitások tozáiban feszülő emberekhez, akik az akták és trakták közt nem törődnek sokat a világ problémáival. Ezek az emberek azt hiszik, hogy nekik csak repetálni kell, ami már meg van mondva, beleharapva mindenkibe, aki csak problémát vet is föl s aki azt gondolja : hát hisz, ha ez a ház öreg, vén, tiszteltreméltó ház, annál több reparálásra lesz szüksége. De meg azért is éreztem magamat idegenül, mert nem lehet biztonságosan s bátorságosan dolgoznom, s azt kell hinnem, hogy félreértések hinárjába kerülök. Mily büszkén s bátran álltam én Samassa előtt, aki azt mondta nekem, mikor mint püspök tisztelegtem nála, hogy indexre tétet : «No, azt szeretném látni !» S íme, meg kellett látnom, amit lehetetlennek s kép-telenségnek tartottam.

Dec. 3. A Bibliotheca Vitae jelentkezett s megterhelte számlámat 175 K-val. No, üsse a kő, szívesen fizetek, mert nagyon örülök ennek a vállalatnak. Igaz, hogy a Révai testvérek csinálják. A jó T. ezekkel állt össze. Az ő gondolata volt az «Élet» könyveinek több sorozatát adni. Így összeállított dolgozataimból is valamit ! Nagyon életrevaló ember s remélem, beválik a Kollégiumban is ! Kollégium és Élet, ezek ott együtt megvannak a Fehérvári-úton. Még emlékszem a

Kollégium fölszentelésére, gondolom 1908-ban, Apponyi Albert is ott volt ; Kohl és én. Én szentbeszédet tartottam a kápolnában.

Dec. 15. Nem tudom, minek tulajdonítsam, de az én lelkemben a legnagyobb hatalom a szépség, melynek teljesen hódolok. Nem értem az igazságtól s jóságtól absztraháló szépséget, hiszen ilyen nem is fogadnék el ; de az igazság- és jóságnak előttem a szépségbe kell öltözködniök, mert míg ezt nem teszik, azt érzem, hogy szegények s nincs ruhájuk, az ami jár nekik. Azt is gondolom, hogy az igazságnak s jóságnak nemcsak ruhája, formája a szépség, hanem hogy fegyvere, sajátos, fölséges felszerelése, kard és nyíl, kétélű, hegyes ; igaz, hogy soha öldöklésre, hanem csak hódításra beállítva. A szépség a legnagyobb hódító erő. Kár, hogy az Isten szépségéről semmi fogalmunk ; de mi lesz velünk, ha az egyszer elénk lép, s a mi szépség-szomjas lelkünket elárasztja ! Nekem a szépség ének és élvezet. Hát ki féltse a szépséget az utilitarizmus- s materializmustól? Lehet azt félteni? Lehet-e félni, hogy ütközéseknél a rövidebbet húzza?

A szépség nekem érték ; nem kell, hogy jogilag enyém legyen. Enyém az, minél jobban tudom élvezni. Azé leginkább, aki ittasan tudja nézni s magába szívni. Azé, akinek életszükséglete. Hogy aztán vannak Tolsztojok, orosz diáknők, kik a slampet, piszkos fésületlenséget különb embersegnek nézik, ezek aberrációk, s gondolom, hogy onnan valók, abból magyarázhatók, hogy a szépséggel visszaéltek s azt tisztelni s előtte tartózkodva visszahúzódni elfelejtették. Hát mit mondjak, például Thorwaldsen sajátos nő-megvetéséről, aki állította, hogy sohasem volt köztük szűz ; hogy alázat és tisztaság abszurdítások. Ime, az élő szépség megvetése egy szobrászban ; de honnan van ez? Megmondja Schadow : «Er hatte bei seiner Maitresse üble Erfahrungen gemacht. Ausgestattet mit hinreissender persönlicher Liebenswürdigkeit, gemütvoll, reich, schön und eigentlich gutmütig, gelang ihm alles und das war sein Unglück». Ezek az emberek nélkülözik a tisztelést s a szeretet s a tisztaság ütemességét s a fegyelem mértékét, s így a szépség kiesik a keretből s leesik a piedesztálról. A szépséget is tisztelni kell ; csak annak számára marad kincs és érték, aki tiszteli. A tiszteletlenség a komisz emberség ösztönét fordítja ki s hozza felszínre ; akkor fuccs, a nagy Pán meghal, a muzsák, s a nimfák elszaladnak a csőcselék csörtetése elől.

Dec. 20. Még valamit az előbbi témáról. Schadownál olvasom, hogy némelyek mindent meztelenül akartak látni, sőt, hogy a hóbertos Bettina egyszer azt akarta, hogy a szentcsaládot meztelenül fesse. Mire való ez? De megint az ellenkező véglet, mely még az Úr Jézust is kifogásolja, ha meztelenül feszítik keresztre. Jaj, jaj! odi profanum vulgus; hisz ez a csőcselék, az érzékiség, a kék veszekedése. Amit Isten akart s teremtett, azt kell nézni! Azt! «Beschau die Bilder, die Natur mit reinem Auge, so wie das Kunstwerk, Abbild und Abglanz derselben, so rein, wie dieselbe ursprünglich aus des Schöpfers Hand hervorging. Du trägst deinen eigenen, ob reinen oder verderbten Sinn in das Kunstwerk hinein und es wird, ganz abgesehen vom Gegenstand, ein keusches oder unreines Kunstwerk werden.» Tehát a lelki műveltség teszi!

1914

Jan. 15. Csodálatos ember ez a Hörbiger Hans, Maschinen-Ingenieur!¹⁵ Mennyi levelet írt már nekem, s az ő Glazial-kosmogoniája valóban fölséges s összefogó betekintést nyújt a világalakulás problémáiba! S az a nagy buzgalom, mellyel meglátását világ-világossággá akarja kigyujtani, hogy az egész szellemi világ az Isten ez új kinyilatkoztatásának fényében fürödjön, megindít! A fanatizmus ereje, az apostolság s a prófétaság lelke dolgozik benne! Tudom, hogy talán nincs igaza; s azért értem P. Fényi levelét is, mely szerint lehetséges, hogy «teljesen eltévesztett, legalább alapnélküli elmélet-ről van szó!» Mennyre fáj ez a mi prófétánknak, aki a gyöngé oldalát, t. i. hipotetikus kiindulását háttérbe szorítja az ügyes s a dolgokra illő magyarázatok szenzációs sikerei mögé. Azzal már nem törődik, hogy hát igaz-e az alapfeltét: az óriási ősi csillagnak pukkadása! Pedig ha ez nem pukkadt, akkor a theória pukkad.

Jan. 28. Nem mondhatom, hogy mi minden feszeng s feszül bennem, s hogy mily életigények jelentkeznek öntudatomban. Néha úgy szeretnék új életmódot stilizálni magamnak. Tudom, hogy az erkölcsi korlátokat sohasem szabad átlépni, mert az erkölcsi mértékek megállapítására egy emberi élet nem elég, s hogy az egész emberiség mily sokáig küszködött, míg valami világosságot teremtett az erkölcsi törvények kategóriái közé.¹⁶ Ez sajátságosan megalázó s az embert szerénységre intő körülmény, s azután szinte megfélemlít, hogy öntudatunknak sok hegyen-völgyön, szakadékokon keresztül utána kell járnia saját természetünk törvényeinek; hogy egy örökös ködből sikerül néha-néha kiemelkedniök e természet legmagasabb géniuszainak, hogy megláthassák az igazságot, azt, ami szent, ami boldogító nekünk! A többi ember, akik ezt a tragikumot nem érzik, pökhendi módon túlteszi magát mindenben, ami szent, ami tilalomfa, ami lefátyolozott szépség, hogy aztán blazirtan bámuljon saját élete romjaira. A gazdag életek azok, melyek az általános elvek

eligazítása mellett sok egyéni s eredeti s változatos adatot tudnak teremteni s azzal tarkítani az általános sablonokat.

Gerely Józseffel egyszer-kétszer voltam vacsorán. Hazamenet elmondta nekem, hogy mi tűnik föl a «Diadalmas Világnezetben». Az, hogy írójának nem voltak szenvedélyes problémái ; a hit ütközéseit átélhette, de az élet, a vér, a társadalom nem ütközött benne ; e részben elzárt öbölben élt. Kitűnő kritika, melyet én két kézzel aláírok ; s okos, a mélybe ható kritika. Úgy van ; én tapsolom meg. Az élet nem ütközött bennem. A szemináriumi élet az én öblöm volt, de nem nyílt tengerem. S ezt Gerely kiérezte. Neki tán más tapasztalatai voltak. Én tiszteltem tehetségét, kitartását. Imponált nekem világlátott s világban forgolódtó egyénisége. Hallottam róla több mindenfélét, de hát nem tudom, mi igaz abból, mi nem ; ütközésnek s problémának mindenesetre való volt ez. Csak-hogy most az a kérdés, honnan vegyük papjainkat? Azok közül-e, akik látnak, tudnak, de nem ütköznek ; vagy azok közül, akik ütközésben állnak? Ez utóbbiak nem ébresztenek bizalmat a hívekben. A hívek olyan papokat akarnak, kiket a problémák erkölcsileg meg nem viseltek, s a kódex szerint kifogástalanok, s akikről inkább azt mondják, hogy az életet amúgy igazában nem ismerik. Akik meg vannak viselve, s talán bölcsőbbek, azokhoz nem tudnak föltekinteni ; pedig ez az igény, hogy föltekinthessenek rájuk, ha nem is érdemük, hanem csak kegyelmük, hogy fönt állnak s le nem sodortattak. De hát a Szent Szűz is ilyen !

Febr. 3. Hihetetlen, hogy mennyi tapasztalat van az élet széles s durva szövetébe szöve, amit az emberek nem igen becsülnek, s ami sehol sincs a könyvben. Így például az a sok tudás a háziállatok körül, azok kezelése, azután az emberek s állatok gyógyítása körül. Van bizonyára sok tévely s babona köztük, de sok aranysemer, mint a patakok homokjában. Például, hogy a tyúkoknak télen meleg vízben föláztatott zabot adnak s attól tojnak ; hogy a hólyagbajoknál (kő) teát adnak, vizet, melyben napraforgó-magot főztek ki. Máskor hallottam nagy meglepetésemre, hogy a tyúk petefészke különválva egyik oldalon hegyesebb, a másik oldalon tompább petéket mutat s hogy a hegyesek a hím-, s a tompábbak a nőtojásokat adják. Péczelitől azt hallottam, hogy ezek fölváltva érnek meg s jönnek termékenyítés alá, illetőleg elromlanak, ha nem termékenyülnek ; s ő ugyanezt az emberről, az emberi ivarrendszeréről is állítja. Azt is mondta, hogy ki lehet számi-

tani, hogy mikor jön női, mikor hím-tojás létre. Ez igazán valami nagyon egyszerű rendszer ; s hiszem, hogy a természetnek az az átlagos arányszáma hímek s nők között valami nagyon egyszerű berendezésen alapszik. Ime, két részre osztott petefészkek, kétféle tojásokkal, felváltva érnek meg s termékenyülnek. Ha ezt a rendszert Péczeli kidolgozza s tudományos mázzal ellátja, világhírű ember lesz. Pedig ez a tojás is csak Kolumbus-tojás. Egyszerűbben a folyamat, mely a hozzávetőlegesen egyforma arányokat biztosítja nők és hímek közt, nem mehet végbe.

Febr. 15. Brühl Jóska, hallom, jól van, bár szemevilágát féltették. No, de adjon Isten neki sok napsugárt. Naiv, talpig becsületes, jó pap. Hej, az az Ürmény ! Azok a szép napok Úrnapján s más ünnepeken, mikor ott voltam ! Az a kedves kör s a jó tót falu, s Tóth Károly dr., ez a bronzarcú, magyar katolikus az ő nemzetmentő tervével, hogy a Schulbruderekkel helyettesíti a tanítószágot, s lesz megint új keresztény Magyarország ! Tény egy ideális hely, plébánia és plébános ! Kár, hogy elment onnan. Volt az ott gazdálkodás Ürményben, ahol a gazdasszony naponkint tizenhét liter tejet elgazdálkodott ; pedig öten voltak a háznép ! No, mindegy, Brühl Jóska azt nem tudta, hogy mennyi az tizenhét liter. De másra emlékszem, amit mondott, arra a pompás dologra, hogy volt ott valahol két plébános, jó barát, kik minden hétfőn meglátogatták egymást. Az egyiknek az volt a szokása, hogy elmondta, mit prédikált tegnap, már mint vasárnap. A másik unni kezdte a dolgot s gondolt egyet. Legközelebb, mikor megint eljött a recitatore, a vendéglátó meregette a levest s elkezdte mélységes hangon : «Jöjj el Szentlélek Úristen . . .» a kellő kántori tremulákkal. No, akkor bár kissé kesernyésen, észbe kapott a prédikátor, s nemcsak a levest, de a prédikációt is lenyelte s többé ott már nem szónokolt ! — Hát az nem volt pompás, mikor Jozsinkó Udvardon a Szent Anna-kápolnában misézett, s a gyerek nem találván a csengetyút, úgy csengetett, hogy dalolta : cingilingi . . . cingilingi? Így Sanctus-kor s az Úrfelmutatáskor is ; no, aztán mondja valaki, hogy a parasztyerekben nincs invenció !

Márc. 1. Ó, miért nem szeretünk erős, bátor szeretettel, isteni szeretettel mindent, amit isteni mértékekkel szeretni lehet? Miért mássza meg lelkünket mindenféle hernyó, és csipdesi kellemetlenkedő szúnyog, azok a kétkedő, aggódó

gondolatok, a gyöngeségnek a reflexei? Miért nem vágunk neki, s hagyjuk szétcsipkedni s szétcsipetezni lelkünket skrupulusokkal, reflexiókkal, a tehetetlenség s bátortalanság fattyúhajtásaival? Igen, bátor, erős szeretettel szeretni, egész odaadással, *ex toto corde, anima, viribus!* Morális csak ott van igazi, ahol ilyen lélek-egészség, integritás van!

Márc. 3. «*Virginem castam exhibere Christo.*» A leány átadja magát Krisztusnak, mert csak fél-szerű; keresi kiegészítését s egyesül Krisztussal. Biztos, hogy a szűzeknek más a lelkiállapotuk Krisztussal szemben, mint a férfiaknak; azt érzik; s nekem előadta valaki, hogy igen is az ilyen följánlott másképp érez, mint férfi érezhet; mert Krisztusé, — az övé. *Dilectus meus mihi et ego illi* — ezt csak nő mondhatja, az Írásban is az mondja. Már most zárjunk ki minden vágyat a biológiai egyesülésre, — az természetes; de megmarad a női psziché, ahogy van férfi psziché vele szemben, s a nő keresi felét, s a férfi is fele-ségét. A léleknek ez a vágya nyer kielégülést a szűznek önfeláldozásában. Ő már nem néz férfi után, van neki jegyese, Krisztus. Ez megállja a helyét. A férfi ezt nem teheti, de azért a Krisztussal való egyesülésben mint lépcsőfokot használhatja azt az igényét, hogy ő is fél-szerű, hogy kiegészítést keres, s hogy valamint mint ember az alkata s lelke szerint a nőre van beállítva: úgy e szükségletet s hajlamot a Krisztussal való egyesülésben érvényesíti, nem biológice, hanem sokkal elementárisabban, szenvedélyesebben, mert az ember hevesebben s vágatóbban akar egyesülni Istennel, mint bárki s bármi mással. Az is egyesülés, ez is; de ez eminensebb s az örökkévalóság páthoszával telítve. Hát egyesüljünk Istennel mint örvénybe szaladó forgács, mint a ciklon által fölkapott falevél, s élvezzük ölelését. Már most az olyan Freud-féle orvosok azt fogják mondani erre, hogy íme a vallás is erosz. Az olyan, mintha valaki azt mondaná: Ime, a pálya is moszat, mert lélezkzik az is, ez is.

Ápr. 6. Március 11—13-án Újvidéken tartottam lelki gyakorlatokat a nőknek s este a főgimnáziumban konferenciákat a férfiaknak. Sok-sok áldással járt ez a munka, s legnagyobb kegyelmeket talán én kaptam. «*Concupiscit et deficit anima mea in atriis Domine.*» Nem tudom kifejezni azt a mélységes tiszteletet, hódolatot s imádatot, melyet Urunknak s Istenünknek mindnyájunktól kapnia kellene. Néha tényleg teljesen szétfoszlik a lelkem, s érzem azt, amit naponkint a

118. zsoltárban imádkozunk. Ah, a te lelkedet, a szívedet, akaratedet, szent törvényedet nézem, áhitom, rögzítem, megkívánom, s az életemet adnám oda, hogy teljesítsük azt, éljünk érte, benne !

Ápr. 8. Borzasztó a művészek tolakodása ; hogy többen is le akarnak festeni vagy márványba vésni. Istenem, ez is a hiúság vásárából való ! Ha az ember felkapaszkodott, illetőleg feltolták az uborkafára — ezt az Isten előtt mondhatom, hogy én nem kapaszkodtam a székesfehérvári püspöki uborkafára, — hát megörökítendőnek ítélik. Természetesen nekik az kenyérkereset. Nekem azonban nagyon kínos s valóságos szenvedés, hogy a világban megörökítsenek. Az nekem nem dukál. Az Úr Jézus leplezze le az égben rajtam az ő vonásait ; a Szentlélek az én művszemem. Ah, Uram, én szegény bűnös, alázattal imádlak s kérek, töröld le lelkeim foltjait, mosd le rólam a hullá-vért, a hullá-szagot ! Tisztíts meg . . . te, te alakíts, s ne márványból, hanem lelkeségből, dicsőséged tükrözéséből !

Mennyit jártam 1904—1905-ben a jó M. E. műtermébe, ahol ő festett engem Andor György barátunk akciója következtében, aki tanítványaim körében gyűjtést rendezett, hogy lefestessen az esztergomi szeminárium részére. Az azután rám uszította K. M. barátunkat, akinek itt a püspöki palota kertre néző szobájában negyven, ságe : negyven óráig álltam a pulpitusnál, s csinált belőlem oly kemény, marcona alakot, hogy magam is megacélosodom rajta, ha ránézek. A kép kétezer márkáért talán még ma is kapható. Azután a jó K. E. szobrászművész gyötört, jártam ki számtalanszor a Honvéd utcába, a világ végére s ugyancsak el nem talált ; kínos műremek ! Nem is tudom, hol, merre van ; ha alá nem írják, hogy ki ez, rám nem ismernek s felednek. No, de ez kell ; ez nem én vagyok. Én csak Te akarok lenni, Te, ki vagy tőkém, forrásom, napsugaram, pálmám, Üdvözítőm ; kinek vérét iszom, kinek áldozata, annak tüze, ritmusa bennem vibrál. Én örök Alkotóm !

Ápr. 9. Nem sikereket, de győzelmeket — vagy mondjuk inkább, tetteket akarjunk. Hát a siker nem tett? Igen, az is tett ; de nekem egy magasabbrendű tett kell ; az, mely akkor is tett, sőt azért nagyobb tett, mert nem siker. Ezek a nagy tettek az Isten akaratainak teljesítése, akárhogy föst is a világ, akár rózsásan, akár sötéten, s főleg akárhogy pezseg

a vér s dagadnak a könnymirigyek. Ezek a legnagyobb tettek, azok a fölényes tettek, mert csalódások s sikertelenségek fölött állanak; ezek az erőteljes, hatalmas tettek, csupa izom s erő s lélek. Ide tartozik mint nagy tett a szenvedés, mely emel, tisztít s Istenhez közelebb hoz. Ez a szenvedés tett, melyben legyőzzük a rosszat; tehát valami pozitív aktivitás; «es ist ein inneres Lachen, ein Aufjubeln im Sinne des heiligen Paulus und des Armen von Assisi».

Und das höchste der Güter bleibt mir
Leiden und Reifen.

(Philipp Witkop).

Ápr. 12. Mily csodája a kegyelemnek ez a K. E. Ennyi fölény, ennyi emelkedettség s mélység. Szenvédéseiben nemcsak megadás, de jókedv s nagy szeretet Isten iránt. Az ő kezéből veszi a szenvedést s hálát ad neki. Igazán tiszteletreméltó lelkiállapot, melyre szert tehet az egyszerű, szegény napszámosnak gyermeke. A lelki fölényhez s erényességhez nem kell értelmi műveltség, hanem kell az örök célnak erős szembevétele s a nagy keresztény igazságok szerint beállított élet! Itt nem a fogalmak esnek latba, hanem az eszmények, a megtestesült fogalmak, — a verba Dei! Ha egészséges lenne, szép nő volna; most bizonyos, hogy remek, szép lélek — testben, melyet egyre vagdálnak, s mely csorog.

Ápr. 15. Néha a jó Father Boehm is jelentkezik Amerikából. Kiváló, szögletes lélek, mely eszményi kiindulásokat vesz s azokat sok ügyetlenséggel s csalódással s keserőséggel véghezvinni iparkodik. Tiszta lélek, nehézkes kiejtéssel, durva hanggal; merő jóság, jóságos szemekkel, s egész nap pipával a szájában. A buzgóság vitte; nem bírt megmaradni Nosztrán; őt is hívták látományok, mint Szent Pál apostolt; látta lélekből a szegény magyarokat s tótokat Amerikában, amint nyög a hitük s vész az erkölcsük, s készen volt elhatározása: megyek s segíték rajtuk. Elment; öccsét is elvitte; az szabó. Clevelandba került s hitközséget alakított; ott látogatta meg őt 1904-ben Izsóf, Sebők és én. Éjjel is látogatta híveit a place-eken; mert nappal dolgoznak a gyárakban. Fából épített plébániája tele volt poloskával, úgyhogy én csak az első éjjel aludtam ott ágyban, mikor holtfáradtan jöttünk az Erie tavon hajón; azután prédikáltunk, gyónattunk. Első éjjel aludtam, azután menekültem a viaszvászonnal áthúzott kanapéra, Sebők s Izsóf pedig az asztalon

feküdtek. Ha reggel kimentem a templomba, a jó Father Boehm az ő fekete, hosszú lebernyeges kabátjában ott feküdt lent a szobában a szofán ; aludt, ki tudja, mikor jött haza.

Nagy theologiai nehézsége volt, hogy honnan a nagy buzgóság és hithűség az eretnekségben, melyet az egyház annyira elítél, s Isten annyira kegyel, hogy csodálatos áhitatra és erényekre segíti. Erre a theologianak vannak fogalmai, de nincs cáfolata ; mert annyi tény, hogy tömérdek sok heretikus százszor jobb, mint sokan közülünk, quorum primus ego sum.

Clevelandből Buffaloba ment, miután az a keserű s hálátlan lázadás és affront érte őt, hogy Európából hazajövet (akkor nálam is volt) plébániáját mástól (gondolom Csemnitzkitől) elfoglalva találta. Beleült az ipse, s a hívek Boehm bácsiról, az öregről semmit sem akartak tudni. A püspök nem védte meg jogait, mert azzal fenyegették, hogy kálvinistákká lesznek. Father Boehmnek ez borzasztóan fájt, s nem volt benne az a lelkeség, hogy lerázta volna cipőjéről a port s azt mondta volna : «könnt mich gern haben» ; hanem próbálkozott igazságot szerezni magának ; nem sikerült. Engem is tribulált, hogy küldjem vissza az egyleti védnökségeket a clevelandi hitközségnek ; de én ezzel nem zavartam a vizet. Jó, hogy nem kívánta, hogy küldjem vissza az amerikaiaktól nekem ajándékba küldött pásztorbotot (1907-ben vagy 1908-ban küldték). No, ezt nem kívánta. Most már ritkán ír, de mindig a jó «Karolko» érzelmeivel. Sok-sok kegyelmet vettem a házában, a márianosztrai plébánián ! Ah, mennyi áldás s kegyelem szövődik a buzgó, jó papok életébe, ha igazán Krisztust keresik s nem esnek ki a lelkipásztorok szerepéből a béresekébe !

Ápr. 16. Mennyi kegyelem nekem ezek az egyetemi templomban tartott konferenciák s a nőknek adott lelki gyakorlatok ! Ah, Uram, míg szuszogok, addig add, hogy megtarthassam. Ezt a szép visszhangot vettem valakitől, ki nem írt mást, csak ezt a kártyát küldte A. de Vigny szavaival :

En verité,

A voir ce que l'on fut sur terre et ce qu' on laisse,

Seul le silence est grand ; tout le rest est faiblesse. (A. de Vigny).

Máj. 1. Szent, fölséges május ; a mi szent Májánk(nak), nem a pogány istennőnek, hanem a Szent Szűznek az ünnepe ! Kápolnám tündéri színeiben, mintha zöld lombátoron át

szivárognának fényei, áll oltáromon Krisztus, s oldalt a lourdesi Szűz! Szentségeim, Istenem s Isten-anything, ti vagytok Májusom igazán!

Máj. 4. A bérmlás hónapja. Szeretem s imádom a Szentlelket s úgy szeretném kiszolgáltatni a szentséget, hogy viharozzanak s tüzet fogjanak a lelkek. Lélek-gyújtás, pünkösdi tűz, új világalakítás: ez a bérmlásnak az intenciója. Ezt nem téveszttem szem elől. De az intenciónak olyannak kell lennie, mely a sacramentum-ot hordozza, a feladó, a kiszolgáltató részéről alkotja. Ha az intenció megvan, akkor a tűznek gyúlnia, az égési rohamnak kitörnie kell. Ha tavaszkor a kertben égetem az orgona s bodza-, galagonyaágakat, s a tűz «megfogamzik», mily ropogó s pattogó erőszakkal nyílal föl; ez a Lélek képe. No, de mi égjen? Mi égjen? Itt a baj. Egy hájas, földies, agyaggal, lim-lommal betapasztott, szellemileg «kretin» nép. Ha összehasonlítom a hindukkal, a boncokkal, a dervisekkel . . . jaj, Uram, ez a nyugati kultúra az anyagiasság pondrója; azt bámulja, a pénzt s a nemi viselkedet s dürrögést kergeti. Társadalmunk fölött «da caligine del mondo», «insignis superbia»; tele göggel, pökhendiséggel a lelkek; a fizika itt szellemi füstté lesz; kormosak lesznek ezek az «emberkék» tőle. «Vidit fumum superbiae similem» — írja Szent Ágoston!

Mindig gyujtani szeretném a lelkeket s nem akarom csak rájuk hárítani a sacramentum hatálytalanságának okát; nem, nem! Az apostolok ráadták a lelket arra, akit bérmláltak, s a Lélek gyújtott, nem kérdezte a keresztényt, hogy akar-e égni. Hát mikor Japánban vagy Indiában a tűzön átmennek félméter vastag izzó parazson, s meg nem égnék! Ahogyan ott lekötik a tűz erejét, hogy ne égesse a lábakat, akár piszkos, akár tiszta emberek lábai: úgy itt ki kellene gyujtani a tüzet, hogy égessen lelket, akár tiszta, akár piszkos; hiszen majd tisztul általa! — A theológia természetesen magyaráz okosan s distingvál tűz és tűz, okság s alkalmasság közt . . . Nem, nem testvérek; én értem a theológiát, de a bérmlásban a Szentléleknek pünkösdtöt kell csinálnia, a lelket átformálnia, új világot teremtenie. Hát hol van ez mind? S akarják-e ezt a püspökök? a papok? lelket váró keresztények? Nem szabad le rófolnunk várakozásunkat, hanem ellenkezőleg fokoznunk kell azt úgy, ahogy Krisztus akarta! A vége mégis csak az, hogy ebben az ember-láphan minden szikra, a szent tűz is, sűrű, békanyálás fertővé lesz;

így történt a szent tűzzel az első Jeruzsálem pusztulása után ; így a második nagy leromlásban !

Máj. 5. No, a jó Meszlényi püspök is elment már az égbe. Többször gondolok rá, jókedvére, ügyes társalgási modorára, valamiféle szellemességére, jószívűségére s mellett szeszélyességére s alaptalanságára. A szemináriumban Esztergomban nagyszerű elnöke s előlülője volt a társaságnak, huncutkodni s évelődni tudott ; de ha a kávé vagy a leves rossz volt, vége volt minden mulatságnak. Különben az akkori szemináriumi társaság a legszerencsésebb kollégium volt : egyetértés, megbecsülés, tréfa, jókedv — no, meg nagyszerű asztal.

Jún. 1. Nincs a léleknek oly reneszánszos kútfeje, mint a szeretet heve. Mitől ifjuljon, ha nem saját buzgóságától? Mitől húzódják ki s egyenesedjék föl s kitarja karjait, lelkét, ha nem szíve gerjedelmeitől? Az élet s az ének, az öröm s boldogság a szívből fakad, azt tölti el. Olyan «duzzogó», mint az a hatalmas forrás Iszkaszentgyörgyön ; duzzog, buzog s árad. S oly friss, mint a tavasz, s oly meleg, mint az élet, mint a vér ! Ah, szent Communion ! Te vagy az én ifjúságom, tüzem s gerjedelmem ; te vagy erjedésem, tisztulásom ; benned s általad ifjulok s tisztulok meg ! Te jössz s illetsz ; s mikor érintesz, akkor megrendülök, s átfut rajtam a tűz, az élet, a meleg élet ! S ha liliomos s illatos s mámoros az oltár, s ha az erdők zöld árnyai s fényei szállnak végig a kápolnán ; ha a szöglet homályában elbújnak s aztán észrevétlenül s lassan megint kigyúlnak . . . Ah, Istenem, Uram, mit csináljak? Hisz nem érti, aki nem éli. Csak az tudja, aki érzi. Nem is tudja, — mit fogalmak matricái? ! — ha nem éli ; ő az, az az élő ő, — ő, maga. Ezt így ízleltetőül s kimondhatatlan boldogítóul ! Ah, Jesu mi . . . Jesu, quem diligo, in quo vivo !

Jún. 2. Felicitas desideriorum quies (Szent Ágoston). Mikor csend van, de életbőség s életöröm s nem lemondás van ! Nem buddhizmus, hanem krisztianizmus ! A «quies» az a győzelmes, muzsikáló szép élet. Az a szép, az a harmonikus, szépen megvonalazott s a lelket madonnás s apollós arcokon sugárzó élet ! Honnan vegyük? Isten akaratát s szeretetét s szenvedélyét kell élnünk. Ezt úgy mondják : Isten akaratán való megadás. De e kifejezésen megérzik az iga szaga, a nyiszáló ökörnyak szaga ! Nem jó az, hogy megadás,

hanem ez a jó: Istennel egyet-akarás. — egyet vele, azt az isteni nagyot és jót, egyet vele, azt a hatalmas szép vonalat; egyet vele, azt a monumentális, örökkévalóságba vezető indulatot. Az nagy is, világ- s betegség- s kellemetlenség- s viszontagság-fölényes. Ah, igen, az az a nem-emberi stílus, az az idegenszerű valami bennünk, ami nem mi, anyag és vér, hanem más, ami fölöttünk van. S ami mégis mi volnánk, mi, mert az embert az Isten a maga képére alkotta, s így az ősarchoz s az szépséghez kívánkozik s sír utána; de nem bírja a képet magából kiemelni, kiszínezni! Ah, bennünk rejlik s kifelé vajúdó kezdetleges istenesség... ah! Titok és tragikum! De rajta! Tegyük, vajúdjunk, szüljünk... szüljük magunkat!

Jún. 9. «Es gibt keine Glückseligkeit, die im Widerspruch steht mit dem Seelenadel». Ezt tartom, s nem is lehetéges, hogy másképp érezzek. Minden viszonyaimban a szépet, jót, nemeset igyekszem szemmel tartani, s lelkiismeretemet ez irányban úgy eligazítani, hogy minden szeretetemben azt vallhassam: szent az a szeretet, mely hevít! Rólam el lehet mondani, hogy nagyon szeretem a nőt, de mindig úgy nézem, mint szent titkot, mint misztikus berket, mint tiszta forrást. S ez az érzés nem vész bennem, azért, mert nem nőültem. Bennem az érintetlen, s azért folytonos és nem vész! Ah, akik örökké szeretni akartok, ne érezkedjétek le; legyen szeretetetek mindig lelki, akkor is, mikor testet szeret! Ezt csak az érti meg, aki teszi; a többi olyan, mint az ökor; lelegeli a hímestét!

Jún. 18. Foerster barátunk nyaralásra Wildhaust ajánlja Canton Sankt-Gallenben. Ő még mindig az a furcsa se hús, se hal keresztény; nem katolikus, s nem is protestáns. Így nem jut el az igazsághoz, melyre csak nagy odaadással s átadással lehet jutni. Sok híve van köztünk is; az öreg Pálffy Geraldine is az, némi katolikus fenntartással. Mióta Budapesten 1911-ben az új városházán megtartotta előadásait, melyeken Apponyi gróf is résztvett, azóta sokan tiszteljük s ajánljuk műveit.

Jún. 20. Tele a levegő mindenféle fülledtséggel, bizonytalansággal. No, nem képzelhetek magamnak lazább talajt, mint ezt az osztrák-magyar nagyhatalmat. Ilyet dirigálni nagy kín lehet; de minek is exisztál ez? No, de Isten veled, poli-

tika! Szebről is írhatok. Van egy nagy tengeri csigahéj-szenteltvíztartónk a kápolna előtt. Az ablak a folyosóra mindig nyitva, s így egy szemfüles (inkább füles, mert buta) muscicapa ott rakott fészket a szenteltvíztartóban! Most ott fészkelődik öt buksifejű fiók egymás hátán. Feljebb akasztottam a tartót. A muscicapa, gondolom, sok szívzorongást állt ki, mikor minket ott alatta járni-kelni látott!

Jún. 25. Hihetetlen, hogy mily kevésbé vagyok én az, aminek lennem kell. Úgy érzem, hogy az idegenség, mely a püspöki palotát a mindenkori püspöknek csak haszonélvezetre engedi át s megéreztetni vele, hogy voltaképp nincs otthon. a lélekben öntudatlanul is mindenféleképen érvényesül. Nálam t. i. az úgy van, hogy én az adminisztrációt nem becsülöm sokra. Tudom, hogy kell, s megteszem; de én azt hiszem, hogy aki tanít s gyóntat s szolgál személyesen szegényt s javít s jótanácsokat ad igazi lelki készséggel s érdeklődéssel, az többet tesz, mintha firkál aktákat. Én tényleg idegenül járok mint püspök az utcákon. Látom is, hogy a mi turáni közönségünk — a közvetlen érdekköröket kivéve — mily keveset hederít a püspökre. Azt is gondolom, hogy én jobban tisztellem a papságot, mint az engem. Ezzel ugyan nagy dicséretet mondtam magamról; de hiszem, hogy igaz, mert minden papnak lábát megcsókolnám. Azokat a nagy várakozásokat is, melyeket az egyénekhez, a trónra lépő királyokhoz s az egyházmegyékben a püspökökhöz kötnek, átlag a presztizs, a nimbusz játékainak tartom; mert amit legjobbat tehetnek, az, hogy új s — adja Isten — jobb, hozzáértőbb férfiakat hozhatnak fölszínre, s hogy egyes elhanyagolt irányokat karolnak föl.

Hát Istenem, akiben mákszemnyi érzék s érzés volt, az érezte, hogy azt a tempót, melyet örököltünk az ötvenes évekből, meg kellett reformálni, s hogy a papnevelőket szintén lélekkel s szellemmel kellett átjáratni; hogy kellett lelkipásztorkodó papságot a magyar egyházban nevelni. Nem tagadom, hogy sok történt az utolsó negyven év alatt; de haladunk-e úgy, hogy viszont sok erényt s lelki jót, melyet azok a korok bírtak, el nem veszítettünk? A tiszteletet, az engedelmességet, a szubordináció szellemét! Hány fiatal óriás mozog itt a színen, s hány szabadúszó hagyja el a régi gályát?! Szóval a külsőséget, a nagyuraságot, az örökölt előkelőséget nem gusztálom; de a lelkiséget, a szolid egyszerű műveltséget, a munkát s lelkiismeretességet, a tetőtől-talpig, s bőrtől a velőig való becsületességet, azt szeretem. S kívánom, hogy

ne fény s pompa s méltóság vezessen, hanem reális lelkiség. Ebben a szférában azután nem érzem magamat idegennek. Végre is kimondhatom, hogy ami engem idegenszerűen érint mindebben, püspöki mivoltomban, főrendiségemben s viszonyaimban is, az a nagy világiasság s a történelmi fejlődés által túlságosan visszazorított krisztusi élet hiánya. — Tu autem Domine miserere nobis !

Jún. 29. Ma este sétára indulva hallottam Ferenc Ferdinánd- s hitveséről ; szerb összeesküvők tették. No, most lángban a politika, s lángban talán a világ. Szerencsétlen Ausztria, mely népek törmelékéből áll s brecciát, konglomerátumot akar képezni, ahelyett, hogy hagyná s ne nyomorítaná elvből, egy politikai agyrémből kiindulva, a világot. Ezek a mi oltott politikusaink s buta, naplopó diplomatáink hirdetik, hogy ez nemzetközi, világtörténeti szükséglet !

Júl. 4. Tele a levegő, hogy lesz háború, s azt mondják, hogy nem lehet tartani a gazdasági helyzetet, olyan rossz. Azt remélik, hogy ha jól kiverekszenek s minél többet a levegőbe röpitenek, ha minél többet fogyasztanak s rontanak s a Moloch száját s hasát tömik, annál jobb lesz. Ebből én ugyan semmit sem értek ; legföljebb azt érthetem belőle, amit a rabló tesz, hogy ha nincs neki, hát elmegey rabolni s hoz haza. Hát ha nem hoz, s elverik, vagy ott hagyja a fogát? No, de ily nemeslelkű vállalatnál ilyennel is kell számolni.

Júl. 5. Elmegeyek Lorchba Ludwighez. Meglátogatom. Jó, hú lélek.

Aug. 4. Lóhalálában jöttem haza Brandból Vorarlbergben. Kapuzárás előtt. Bludenzben már cipelték a nehéztestű s léptű lovakat. Háború, háború! A vonatok tömve. Salzburgban álltam éjjel 12-től 3-ig a rács előtt táskámmal ; mikor kinyílt a rács, vágatva elfoglaltam még egy helyet a második osztályban.

Lorchban jó volt, onnan Freiburgba mentünk a Pfalzon s Titisee-hez föl. Werthmann kalauzolt ; Freiburg kedves szép, gemütlich város és a sokoltárú dóm és a Studenten, Bierhaus s a jó sör ! Jaj, csak tudnék aludni ! De hát mit nekem sör és vacsora, ha aztán nézhetem a holdat ! Lorchról csak annyit, hogy rossz benyomást tett rám a sok kiránduló hajó vasárnap, a zene, tánc, dinom-dánom. Ki fog minket

magunkba téríteni; vagy igazán nincs mit keresnünk magunkban? Lélek? Szépség? Szentség? Úgy jártam ott a Rajnaparton, mintha kultúránk teljes lezüllését éreztem volna. Gondoltam az áprilisi éjszakára, mikor a Titanic elsüllyedt. A pompás hajó, mindennel fölszerelve a mélybe szállt kérelhetetlenül, s táncoltak rajta. A jó Stead is leszállt, s a banda állítólag a «Nearer o Jesus to you» éneket harsogtatta. Hát igen, de mily butaság a vég, még ha vallásos zöngékkal hangzik el a sötétségben? Július 18-án, szombaton elvégeztem gyónásomat Bregenzben a kapucinusoknál. Eddig kísért Ludwig. Ott vasárnap aranyos napsugárban felültem a Sankt Margaretenbe iramló vonatra s két óraker már Buchsban voltam s vártam a póstakocsit Wildhausba. Délután oda érkeztem, egy csupasz, fátlan magaslatra. No, onnan csak elvágytam, s egy hét mulva elmentünk Brandba, gyönyörű helyre Bludenz mellett. Ott is sokat virrasztottam. Fel, a Lüner-Seehez nem értem. Egy hét mulva, uccu neki, haza iramodtunk. Jó volt.

Aug. 18. Esik az eső, s a bakák fölvonulnak s ordítják: éljen a háború! Van-e rettenetesebb téboly s alávalóság? S ez mint hazafiság is fest. Egészen új mentalitás szállja meg az embereket; óriási megfeszülés, erőkifejtés, bátorság, áldozatkészség, hűség! De ez mind a bestializmus szekerén, mely emberhullák fölött hempereg! No, hát erről én nem írok itt. Ezt nem dicsóítem. Tudom, hogy sok nagy érzés fakad a harcok s kínok között, de nem, nem, nincs közöm az öldöklő világhoz. Nem Istennek, nem Krisztusnak világa ez! Mi közöm hozzá?! E házakhoz s hazákhoz, melyeknek lakói egymást agyba-főbe verik, srapnelezik, gránátozzák! Ah, mily igaz, hogy odi profanum vulgus! Sokszor hallom, hogy ez kevély szó! Nem; ez igaz, mély s felemelő szó! Ezt a bestye világot gyűlölöm, gyűlölöm! Favete linguis! Hallgassatok róla s nyelvöltögetéseire s frázisaira azt feleljétek, amit Krisztus mondott: nesciunt, quid faciunt. Gondolják, hogy kultúr-emberek, pedig kultúrából egy szikra sincs bennük!

Szept. 23. Nincs kedvem írni. Körülöttem ugyan a lelkesedés kitérősei fűtik a levegőt, s az embereket valamiféle dühféle ragadja; de ha mélyre nézek s kérdem, hogy itt mi történik, hát megborzadok. Ilyen embermészárlást provokálni alávaló imperialista, angol hasakat s zsebeket féltő s cári hóhortokat szolgáló érdekekért: ez igazán ördögi. Lapjaink

írnak Izvolszki s más orosz s francia méregkeverőkről, s már folyik a harc, az öldöklés s a bestializmus. Az újságolvasó közönség izgatottan várja a híreket, mialatt a csontok törnek s a testvérgyilkosság dühébe beleheccelt katonák kilehelik lelküket. Nem, ezt elgondolni is borzasztó. Hol van itt a krisztusi szellem? De minek a pokolban Krisztust emlegetni? S ez a szegény, ah, hogy ég a lelkem, melyben hit és érzés van! No, a «princeps huius mundi» erősen ül székében s kormányoz ropogósan! S ezek a mi lapjaink mint örült dervisek ugrálják körül a hekatombákat! Ezeket kellene odaküldeni, de nem a főhadiszállásra, hanem a gödrökbe! Az is jellemző, hogy a dicső Európa most a japánoktól tanulta meg az árkokat, gödröket ásó háborúskodást.

Okt. 4. Már benne vagyunk a harci romantikában s hősi halál fikcióiban. Hősi halált szenved mindenki, akit ott agyonütnek vagy lepuffognak. Természetesen vannak hősök is; de a hősök nincsenek seregesen. Azt hiába hirdetik. Ez is szó-puffancs és frázis. Hős = nagy lélek. Hány van ilyen? Vagy ezek a felhajtott, mezei hadak ilyenek? Ne vádoljon senki rossz- vagy beteg-májúsággal, de a józan eszemet nem adom ez áron. Hősiesség nagyság, fölény, s azután hősiesség üdv és béke. Hős, aki békét nem vív ki, tulajdonképen csak erkölcsi akrobata; ezeket is elnyeli a halál, s az győz fölöttük. Hős az, aki az életet s a halált is legyőzi. Ilyen csak az, aki Krisztusban hal meg s üdvöt talál s a béke olajágából köt magának koszorút. Vannak, kik bátran halnak meg, de ha hitetlenül, úgy a semmiségbe indulnak s sem üdvöt, sem békét nem találnak. Fides victoria. Caritas expellit timorem. Aki így nem fél, az igazán hős.

Okt. 24. No, a jó Keifler kanonok talán megfordul sírjában, hogy házából liszt-, rizs-, köles-raktár lett, a dicső Armeé-Intendatur kezei alatt. Valahonnan leszöktek ezek a trének; de jó lábuk lehet, hogy Galiciából ide értek. Ez már a jeles osztrák Rückwerts-Konzentrierung stílusában történhetik. Az újságokból az ember édes-keveset tud. Azok hazudnak napszámba s elhallgatnak minden kellemetlent. Jaj, de utálatos mesterség az újságírás, a legtöbb gazember e tollszár-Bakonyban cserkészget. Mennyit hazudtak s hazudnak ellenünk külföldön, s mennyit hazudnak a «mi érdekünkben!»

Okt. 25. Hogy a sok keserőségbe athéni sót is keverjek, Kereszty bácsi (akit Kreuzernek hívtak — mondjuk a rossz

nyelvek) egy német versét örökítem meg : Das erste ist des Schiffes grösster Feind, Mit dem zweiten bin ich selbst gemeint, Das dritte ist der grösste Fluss in Bayern, Mit dem vierten kannst du getrost feuern. Mi ez? Poliakovics bácsi szerint : «das End vom per-du». Ezt valami híres énekestől hallotta. Hej, Náci bácsi és Böske néni és a Luczenbacher fácánjai ! Jó dolgunk volt Szobon s Nosztrán, mikor ott kiségtettem !

Okt. 25. Kaptam egy fizikát . . . selmechányai tanártól. Hívó, derék lélek, az anima Ecclesiae van s él benne. Ott tartottam a lelkigyakorlatokat április 29-e körül. A templomban az uraknak konferenciákat ; onnan az ismeretség. Ó, fölséges tájék, hegyek, kálvária, betlehemes város a hegyoldalakon s a völgyekben ! Most is az vagy, mint mikor öt-hatéves koromban Rózahegyről Nyitra felé jövet bedöcögtünk fiáke-ren macskakörmös kövezeteden a vendéglő kapuján . . . Erre az egy dologra : az esőben villogó kövezetre s a nagyvendéglő kapuba való behajtásra emlékszem, semmi egyébire ! Most többre ! Deo gratias !

Nov. 2. Bájtalán s kietlen ez a székesfehérvári közvetlen környék. Legszebb őszkor, mikor a napnyugta bűvös, izzó pompát kanyarít magának szemfödőül. Van ott minden szín és fény, zsarátnok és üszök, leheletek, olvadások, a forrasztó erő színpompája. Főleg a lila s bíborszínek tengerei . . . gomolygó, majd réteges felhők lépcsői s magaslatai, bevonva s átjárva a minden színt és fényt egyesítő napsugár töréseinek lehetőségétől. Ha pedig sétálunk ezen a száraz réten vagy azon a vizes réten, ha kalandozunk Mór felé, hol a Gaja s a Mór s Bodajk felől jövő vizerek nyúlnak el, hát bájból itt kevés van. No, de miért van Tobakos-utca, s minek megy neki a rózsás-kert alatt a bodajki víz a Tobakos-utcának? Hát ezek a vizek titokzatos erőt hordoznak, magnéziumot, a bodajki szent magnéziumos tóból jönnek, s ilyen víz kell a legfinomabb bőr (szattyán) kikészítésére. A Reé-család is timár-család volt ; Elzászból jött ide s felfedezte, hogy ez a csúf tobakos csatorna hathatós víz. Hát a csúnya vízbe is intelligens szemmel kell nézni ; attól szebb lesz a táj. Mindenütt sok a titok ; s a lélek ezeket nézze, szemlélje, csodálja s élvezze.

Nov. 30. A rettenetes csatákról s veszteségekről, no meg a sajtó hazugságairól nem írok. Igazi boszorkánytánc a hatalom trónja s az aranyborjú körül. Rettenetes, az ember szé-

gyenli magát, hogy ember! Odi profanum vulgus et arceo! Hanem az advent felé fordulok... Ah, mily más, léleknek való levegő-ég van itt, s mily emberek! Emberek, kiket így jellemeznek: hic venit ut testimonium perhiberet de lumine... A nagy hivatása az embernek, a prófétának: a tanúskodás a világosságról. A szellemi világban járnak a nagy éjtszakák, mélységes sötétségek, fekete viharok, s ez volna a hivatásunk, hogy tanúságot tegyünk a világosságról... mi mindnyájan! Tenebrae eum non comprehenderunt... azok nem értik; tanuskodnunk kell, hogy értsék. Azért akarta az Úr: sic luceat lux vestra, ut videant opera et glorificent...

Dec. 7. Tegnap meghalt Andor (Anhäupel) György esztergomi kanonok. Kedves, szőkefürtű diákom volt 1883—84-ben Esztergomban. Rómába segítettem. Nagyon jó, igazi germán kedély, nem annyira mély, mint inkább szórakozott, de a szíve arany volt. Hetyey esztergomi irodaigazgató kiemelte őt esztergomi szeminárium tanárkodásából, s az aulába került: fölmászott a polera. Azután a minisztériumba került. Szép volt tőle, hogy mikor indexre kerültem, eljött hozzám s szinte bocsánatot kért, hogy cenzurázta az Intellektualizmus kinövéseit. No, de hiszen nem baj; s a skóla szerint az nekem dukált. A János-szanatóriumban halt meg. R. i. p.

Dec. 8. Dúl a harc, az átok: s a «király ruháját» viselő «hősök» egymást ütik fejbe; amellet az ember-állat összes ösztöne! A háború nagy sötétség, de világító, vagyis útbagazító s kinyilatkoztató sötétség; kinyilatkoztatja, hogy hányféle ember van: van vad ember s van szelidített, de vad-ságba visszahanyatló ember; s van lelki ember. Vakard meg az úgynevezett kultúrembert, s kiverődik rajta a vadállat. Nekem már beszélhetnek kultúráról; a kultúra már letűnt, s maradt a szemétdomb, a vérbajos, szifilises, buta, gógös erőszak. A kultúra megveszett, s dühösebb mintha farkas volna; kegyetlenebbül is pusztít. S végre is mi szimpatikusabb: a veszett eb vagy a farkas? Hej, Tolsztoj, ha ezt még láttad volna! Csakhogy tudod, mi a baj? Az, hogy a te farkasaid is megvesztek. Szóval, massa damnationis!

Dec. 19. «Eszik még a kutyára a dér», bunkózzák egymást az európai kultúra fiai. Az ember nem hinné, hogy a legrejmesebb irtó harcot folytatják; nem robbantanak sziklákat úgy mint embercsontokat. Nekem egyáltalában megáll az eszem,

s ha a háborúra gondolok; nem találok más megoldást, mint azt, hogy aki magát felmagasztalja, az megaláztatik. Az európai kultúra, melyet az értelmi fejlődés szédülete hitetlenségbe sodort, voltaképp mindannyiszor a nihilizmusba téved. A háború gyakorlati nihilizmus. A nihilizmus az a hazugság s blazirtság, mely a lelket megszállja; az a nirvána, melyben nemcsak az életcéltudatot, hanem eo ipso emberi méltóságunk tudatát elvesztjük. Nos, ha az elvész, nincs akadály a egymásirtásnak. Nézzétek ezeket az embervadászatokat! Egy tiszt elmondta nekem, hogy biztos fedezékből hogyan lőtte le az oroszokat. Jó lövő volt; a bakák nyujtogatták neki a Manlichert s ő egymásután lepuffantotta az «embereket». A kultúra tépelődik a közjó fölött; tanult, művelt embereket nevel, de az Isten, vagyis a dolgok folyásában megnyilatkozó isteni akarat azt mondja rájuk: Non est mihi voluntas in vobis! Elismerem, hogy van hősies vonás a bátor katonában, az, hogy életét nem tartja legfelsőbb kincsnek; de ez nem a kultúrából való, sőt abból az ellenkező való.

Dec. 25. Laus tibi parvule Christe! Mi mindent gondoltam már rólad; de ahogy így fekszel, te édes, édes csöppség, hát igazán csöpp vagy, s ha gyöngédségedet, titokszerű bájosdat s tisztaságodat nézem, «sicut stillae super granum». Milyen is volt az a harmatos «Királyrét» Murány vára körül? Mennyi virág s harmatcsepp! Hát édes Jézus, a te barlangod s a te szereteted engem arra a harmatos, még le nem kaszált, csupavirág rétre emlékeztet... emlékeztet a hajnali harmatra. Olyan a te lelked s a te evangéliumod, oly naív, oly friss, oly szent, oly misztikus s oly bájos. Ah, gyermekem, emberem, Istenem!

1915

Jan. 2. Már Roger Bacon fektetett nagy súlyt a tradíciókra abban az értelemben, hogy nagyon gyarlónak tartotta az értelmet, s azt hitte, hogy Isten a régieknek sok ismeretet adott a természet, a csillagok, a növények, a kövek körül, s bár van értelmes ismeretünk (ő azonban ezt is per illuminationem és nem per abstractionem magyarázta), de azért a nagy folyama a tudásnak az ősi tradíció. Ez jut eszembe, ha Makfalvy államtitkár «őspásztorára» gondolok, meg egyáltalában arra az óriási tudás- és ismeret-kincsre, mely a népben van. Van itt sok babona is, de sok-sok ismeret. Azt is gondolom, hogy kiváló gyógyításoknál és az állatokra való behatásoknál nagy szerep jut a médiumos psziché kisugárzásának is. Vannak ráolvasások s kiolvasások (a mi losonci malacunknak is kiolvasta a férgeit egy kanász, és semmiféle terpentint nem használt ott); vannak csodás behatások juhászoknál, tradíciók, műfogások és lelkiségek. Ezt az orvosok nem veszik számba; csak ha néha-néha föltűnik valaki, akinek megvan a karizmája a «curationum»-nak (Kneipp bácsi), aki a vízben, a papsajtban, pity pangban stb.-ben csodaszereket lát; akkor hajnalodik a doktor-éjjeleken is. De hát — ami nincs a könyvben, az nem igaz. Quod non est in actis, non est in mundo. Hát az «ősi ember», aki gyógyít? Hát döngetik az Ósibe való járkálás divatját papjaink; de Istenem; nemcsak babona s butaság lesz az, hanem valamiféle psziché-sugárzás. No, de vissza Makfalvy őspásztoraihoz. Ez karácsony éjjel a nagy akolban s a vele egy tető alatti istállóban Isten-tiszteletet tart az állat-állománnyal együtt. Oltárt csinál, lámpásokat gyújt, oda jönnek aztán a juhászok, bojtárok, cselédek, s ő ott valamiféle imákat mond: egy bizonyos ponton egyszerre bög és béget az egész állatsereg. «Már csak hárman vagyunk őspásztorok» — mondja a somogyszéplaki őspásztor. Mi mindent olvasni a misztériumokról, az Orpheusok befolyásairól, a mithosz regéiről, kövekről, csillagokról! Multa sunt in mundo, quae non sunt in libris!

Jan. 5. Und willst du den Himmel auf Erden, so sollst du Kapuziner werden. Nem is kell, hogy az légy, csak szentmisét-mondó vagy misére járó s áldozó keresztény légy, s mennyországod lesz. Hej, ez a sacramentum óriási erő s áldás! Néha sav nekem, mellyel kiöblíthetjük az avas edényeket, a záptojásízű s szagú fogalmak s érzések kategóriáit. Néha meg tüzes csóva, mely végigszalad lelkünk pókhálói közt; aztán olyan, mint az ekevas, mely hasítja az egérutas avart. Uram, mily buta a világ, hogy nem az élő vizek forrásait keresi, hanem másfelé jár s mást szaglász! Innen voltak rugók, reakciók, a felfrissülések, az epedések, a lelkesülések s a hajlíthatlanságok ifjúsága! Az örök ifjúság nagy stílusa, a megújhódás titka és ereje; a kedély tavasziassága, mely tele van virággal és készséggel. Ezt a világot hordozzuk magunkban s élvezzük s kiáltjuk: Io, triumphe!

Jan. 10. A jó B. mama időnkint meglátogat s mint a csasgó patak keresztülzáguld a rezidencián. Emlegette Kacsóht, a János vitéz zeneszerzőjét. No, erről én is tudok mesélni. Fölszentelésem alkalmából Rómában volt ő is (1905 december 20.) s a Primaverában lakott nővéreivel, Etel s Micivel. Mikor sehogy sem sikerült neki jegyet szereznie a Sixtinába, gondolt nem nagyot, de érdekeset. Kikölcsönzött magának egy lakáj-libériát, azt magára vette, fölpattant a mieink kocsibakjára s bevonult a hölgyek felöltőjét tartva karján a Sixtinába; ott a többi inas közt posztolt s vetette magára — kálvinista létére — balkézrel a keresztet. Dolci memorie!

Jan. 15. Természetesen a harc dúl. Szerbiából kiverték Potiorek s Frank Liboriusékat alaposan. A trottili osztrák generálisok remekelnek; az egyik fölszalad győzelmesen, nem tudom, Lublinba, hogy aztán lába se érje a földet, úgy ináljon visszafelé; a másik öfelsége születésnapjára akarja letenni a fölség tyúkszemei elé Szerbiát; azután úgy ütik kupán, hogy még azt se mondja: cupassz. S így megy ez az egész vonalon. Ezek mind a tehetetlenség s copfok kretinjei! Mibe kerül mindez?! Mennyi vérbe, kínba! Mennyi lelkiismeretlenség s fenékig való kegyetlenség kell az ilyen világtörténelem csinálásához. Azért igaz, én is irkállok s nézem a háborút sok mindenféle oldalról. — A bolondos X. Y. is belerögzíti magát a háborúnak mint valami ősi erők megfeszülésének viziójába. Voltaképen ez mind állatiasság, alávalóság, örület s Isten

átka. Mondják, hogy az ember imádkozni is megtanul. Hát hogyné kiáltana, mikor a vadállatiasság s kegyetlenség beheimóttjának a talpa alá kerül; de Isten ments, hogy a háborút a vallásosság iskolájának tartsam. A pokol nem az ima-tanítás helye; a háború pedig annak tornáca. Ezt tartom szem előtt akkor is, ha írok a háború «nevelő» hatásáról. Uram, ne a dög-vészben taníts a kegyelem szeretetére, s ne a kaini bélyegek szemléltetésével vezess be a gyermek Jézus arcának rózsái közé! Nem, nem, semmi köze Krisztusnak s az evangéliumnak a háborúhoz, a kartácsokhoz, a srappelvekhez s a nagy szomorú pusztításhoz. Hál' Istennek, én sehol se szerepeltem mint hadbavonulók megáldója, mint zászlók szentelője s mint a hősök megbámolója; sehol, soha! Ez evangéliumi vigaszom is!

Febr. 1. Az én képem a Fra Filippo Lippi imádó Madonnája. Az erdőszélen a virágos gyepen fekszik az Isten-adta gömbölyűségek kopkája, a mi Urunk Jézus, az isteni gyermek; a két kezecskéje a szája körül, nem hogy szégyenkezne, de göngyölődik, jól érzi magát s nem tudja, hogy mi lesz. Azaz dehogy, ő még nem gondolkozik, hogy mi lesz, hanem időn kívül áll s hempereg. Még pólyácskája sincs, úgy szereti a virágos gyepet. S mellette a fenyőszálak, a piniák állnak őrt, no, meg egy kis pintyőke is érdeklődik s nem fél. Mert kérem, ez egy darab paradicsom; bűnnek nyoma sincsen; hol is volna, a bambino s a Madonna itt az emberiség! S még a patak is, még az is oly tiszta, hogy világít; bizonyára az onnan jött, ahonnan az ősi Eufrát és Tigris, s oly jókedvű, hogy a másik oldalon fölszalad a hegynek. Közel van ide az ég; a fenyőgallyak közt kezdődik a nyár, az ember elérné a kezével, s a nyílt égből lenéz a jó Isten; jaj, de milyen jó, csak az arcába kell nézni. A Szentlélek meg akárcsak vadgalamb volna s a piniák közt volna a fészke. Az élet kegyelmét s a lélek energiáit sugározza az édes, kis fűben-hempergőre. No, de az édesanya is tud róla, hogy mi ez itt, hogy ez a fia, de imádnia illik s a szíve térdre hullatja. Így van ez minden oltárnál, ahol a szentmiseáldozat folyik. A gyertyák akárcsak fehér piniák volnának, s már lángjuk a nyílt égbe világít. Ott, hogy a kezed is eléri, már a nyílt eget láthatod, s az édes mennyei Atya néz le jóságos arccal arra a szent titokban, fehér korpórálén hempergő kis jószágra, s a Szentlélek kiárasztja energiáit, az örök szeretet sugarait, a legfőbb égnek csillagsugárzatát; s attól van itt élet, kellem, szépség, virág, illat, égbé-

szökellő vizek, hegynek folyó patakok, s mély adorációba merült Madonna.

Jó Steecz György barátunk Rómában felolvasott a «magyar iskolában» egy teológiai dolgozatot, melyben fejtegette, hogy a Krisztus jelenléte az Oltáriszentségben együtt jár a Madonna jelenlétével, mert hogy «a dilectus-ra néz a kerítésen s a palánk deszkaközein át». Jó teológus a mi Gyuri bátyánk; csak azt nem mondta, hogy hol van a Madonna? Én azt gondolom, az imádkozó Madonna az imádkozó hívő lelkében suttog s belőle néz; az Orante mi vagyunk, ha azt megértjük, hogy mi van itt.

Hát szent oltárok, katolikus templomok, s ami fölöttek van, nyílt mennyországok! fessetek nekem mindig úgy, mint Fra Filippo Lippi erdőszéle, virágos gyeprés, kíváncsi pintyökés s imádkozó madonnás erdőszéle. Ez lebegjen a miséző papnak s ez minden Oltáriszentséget imádó léleknek szeme előtt! Hogyan nézzük akkor Pákoz, Sukoró, Dinnyés, Velence, Nadap, Pázmánd fel-feltűnedező tornyait! A Meleg-hegy s a másik Ördög-hegy, az a trachit-hegy Pázmánd felé, azok tölcserék alulról fölfelé, úgy hogy a tölcser vége a csúc; de a katolikus templomok fénytölcserék, a csúcok az oltárok, s fölfelé tágulnak s befogják az egész eget! Mily nagyszerű geológia az ott a hegyekben, de mily fénytölcseres s mennyeiket nyitogató teológia az ott, az oltárokon kezdődő s égbe nyúló s egeket hasogató csúcok, kráterek világa! Szem kell hozzá... Ah, Uram, tele van a szemem fénnel s a lelke ábránddal s pintyökédallal s a patakcsörgéssel s piniák karcsúságával s gyepek selymével s a Madonna szerelmével! Hívek, áldozárok, anyaszentegyház, új világok, új geológiák, uranológiák meglátói; csak a karotokat emeljétek fel, ott kezdődik a nyílt ég, az arany felhőzet; a templom boltját már nem látom, arra felé már az Atyaisten, s a Szentlélek kifeszített szárnyai fogják meg a szívet.

Van-e ily világitásban szentebb, nagyobb, titokzatosabb s mélyebb mint az Oltáriszentség? s van-e illatosabb, kedvesebb, égbegomolygóbb imádás, mint a szentmise? S van-e adomány, mit az Atya jóságosabb s a Szentlélek indulatosabb szívvel fogadna, mint a korporálé gyepején gömbölyödő kis jószág, s a szeme s a szája s az arcocskája? Bizony úgy lesz, hogy az a majszoló kis gyermek a legközelebbi pillanatban tapsol majd s úgy szökik fel az Atya karjaiba. De mit csinál akkor a Madonnácska? Mit? Az is tapsol, s akkor megint

lejön az istenadta édes kis felfujt ! Hát így játszik ég s föld : Atyaisten s Fia ; Isten-anya és Fia, s a szegény ájtatos áldozó hívó s Istene s Ura ! Játsszunk, tapsoljunk, örüljünk, pintyókézzünk, ugráljunk, repüljünk ; itt az Isten ! Olvadnak a szirtek, viasz lesz belőlük ; ha olvadnak, akkor égnek is ; gyertyaként. Tapsolnak a fák ; ha tapsolnak, akkor táncolnak is ; táncol minden, erdő, fa és bokor . . . Ha táncolnak, zene is van, az is van ; énekel az ég, a szférák, a pintyek, a csobogó patakok — minden énekel. Istenem ! itt a lelkem, a gyepen fekszik s térdel, a fán ül s énekel, s nézi ezt a csodavilágot s a te másik teremtésedet : Fiadat, Madonnádat s titkaidat. Amen !

Febr. 15. A régi bölcseséget szeretem, nem a tétéleit, nem is az élesre csiszolt fogalmait, hanem vezető nagy elveit, inkább mondom : ideáit s intuicióit. Például azt, ahol Sokratesseleg megmozdul a lélek s rendezni akar s érteni ; de mily bölcsen, «játszva» ! Ah, fölséges emberek, kik azt mondtátok, hogy a bölcseséget, a filozófiát így kell üzni, παιδιας χάριν, játszva, kedvteléssel, fölényesen, megérzéssel ! No meg ha tudták volna, hogy a sapentia «dudit in orbe terrarum», hogy a világ is «játszó, kedvtöltő művésznek alkotása». Ezek a bepillantások minden thézisnél többet érnek ; a szellem fókusaiból pattannak ki. Hogy pedig eltalálják az igazságot is, az onnan van, mert a lélek is isteni. Isten teremtett, alkotott. A teremtés, a világ nem monista eszmének dialektikai fejleménye, hanem mű ; az ember is mű, παιγνιον θεου, Isten játékszere !

Be kell hatolni a műbe ; azt tehát csak játszva, a művész játékát ismételve, meglátva, szeretve, csodálva ! Mily buta, ki magába zsugorodik s egoista töpörtyű lesz ; míg ellenben mily boldog, aki kitágul s lendül s olyan «anima, quae fit quodammodo omnia», de nemcsak intelligendo, hanem vivendo. — Ez alatt pedig járják a haláltáncot a kultúr-nációk s ütök-verik fejbe egymást. Mint a fidzsi-vadagnak, nekik is vannak előtáncosaik, harsonázóik, költőik.

Febr. 18. Thuránszky bácsi, a nagymarosi esperes jut eszembe ; Isten nyugasztalja. Hej, hányszor mentem ki hozzá s azután a «Fehérhegyen» föl, neki Zebegénynek s Szobnak haza ; gyalog. Jó séta volt ! Utoljára ily sétám volt 1903 decemberében, mikor átmentem Visegrádra, hogy az ott lakó Kanyurszky egyetemi tanárnak ajánljam magamat, hogy

szavazzon rám az egyetemi katedra betöltésénél. Nem volt otthon, csak visszafelé találkoztam vele. No hát Thuránszky bácsi elkerült Nagyszombatba a jeles káptalanba, a nemcsiszolt-fogalmú, de ötletesfejű eredetiségek közé. P. Riesz tud róluk.

Márc. 1. Igen rosszul érzem magam a gyomrommal, s nem alszom; ez már 1911 május 31-től való. Akkor hültem meg a budai Szent Anna-templom májusi ájtatosságán. No, vigaszom, hogy onnan hoztam bajomat, a májusi ájtatosságból; igaz, hogy én voltam az oka. Most már tudom, mik az álmatlan éjek, mik a sötétségek, a nem embernek valók, az «átaludandók». Bizony már én is mondhatom, hogy «clovek sa oběivi». Mert bizony «kutya-élet» ez a virrasztó élet. Deo gratias ezért is.

Márc. 4. Úgy szeretném, hogy az én kápolnám, hol ezek a zöld s bíbor s sárga fények járnak s ahol a «Buzenscheiben»-ablakokon sajátos világossági körök s fénykarimák vetődnek ki, volna a legtitkosabb erdei forrása a kegyelmeknek, titokzatos fények erdeje, bűbájos anemómák selymes gyapja! Innen fakad a forrás, s szivárog és csobog s szalad sokfelé . . . Mikor imádkozom, az én «asztrál»-testem, az a fényes kód¹⁷, kiterjeszkedik az egész egyházmegyére, Baracstól, Vajtától föl Szárig s Pilisszentlászlóig, s nagyon kér s esdekel, nem egy, de sok mélységből, sok emeletes pokolból . . . De profundis . . .

Márc. 14. Pesszimizmusomat s megvetésemet a háború s minden iránt, ami katonai, nem úgy értem, mintha a háborúban semmi nagyot nem látnék; dehogy is nem; látom a nagy akarást, mely milliókat igazgat, s látok sok hős akarást, mely magára parancsolja másnak parancsát s kitart hóban, fagyban, árokban, sárban hősiesen. Das ist das grosse Wollen, wo das grössere Sollen gebietet! Istenem, mily áldozatörvény és fenékullám! Erről könyvet lehet írni. Azután az oly megindító, hogy hogyan sír, aggódik s kapaszkodik a jövőt nem látó s végtelen távlatait fürkésző psziché! Imádkozik; ments meg . . . azután bízik s megadja magát. Ez nem a fátum, hanem az Olajfák-hegyének homálya, az az éjtszaka, mely tele van vörös fényekkel, Krisztus világító vércsöppjeivel. Menjünk előre, imádkozzunk s túrjunk; egy nagy fátum vezet a világot az Isten kalapácsa alá. Sirassuk-e, ha tönkremegy? Ugyan mit siratnék rajta? Kereszténységét?

Márc. 15. E hét 8., 9., 10-én Sopronban voltam ; a bencéseknel laktam ; a régi minorita-kolostorban s az orsolyáknál s a katolikus körben tartottam beszédeket. Jártam én már ott régen, 1900-ban s utána a jó Pauernénál, s épen akkor kerültem az orsolyák szép gót kápolnájába, mikor a Crescencia máter, a stigmatizált volt ott kiterítve. Isten áldja meg a jó lelket !

Márc. 17. Egyre jobban érzem, hogy a filozófiát, a világnézetet a lélek sugalmazza. Istenem, hát fölfödözés ez? Dehogyan tartom annak ; de jól esik azt látnom, hogy mennyire érzés s érzelem s — mondjuk — lélek, anima, az életfolyam e sajátos ága, a döntő elem. A lélek mindig metafizikus, mert az elérhetetlenre bukik rá, s azt valamiképp állítja ; s ez az elérhetetlen alapjában az Isten. S ezzel a metafizikával dolgozik mindenben, fizikában is, mihelyt a mélységet éri, az alapfogalmakat. Lévéen pedig született metafizikus az anima humana, azért vallásos is. Onnan van, hogy minden tevékenysége, akár a tudományban, akár a művészetben, vallásos jellegű. Erre nézve kitűnő bizonyíték Terentius Varro-nak a római religióról írt s Caesarnak dedikált műve, ahol három theológiát különböztet meg : *theologia civica*-t, a nyilvánosan elismert hitet ; *theologia mythica*-t, a költők s művészek képzeleti világát, s a *theologia physica*-t, a filozófiai spekulációt. S ez mind theológia, igen, az alapfogalmak mind lelki alakítások. Örvendek e titkon s e valóságban.

Márc. 21. Meghalt a mi derék özv. Pálffy Geraldine grófnőnk, a patronázs-anya, a csendes és fáradhatatlan apostol. Mi mindent tett? ! Azt itt nem sorolom föl. Imádságos, arisztokrata, lelkes s emberszerető nő volt. Nagyon tiszteltem s szerettem őt, bár velem szemben is többször hallgattott katholicizmusos kifogásolóira. Az volt a panasza, hogy a lelkigyakorlatokban nem vagyok eléggé katolikus. Mondom neki : hát nem beszélek bűnről, gyónásról, szentáldozásról, kegyelemről, alázatáról, bánatról? Igen, feleli, de nem a pápáról. No Istenem, mondom, a mi embereink azért tartanak lelkigyakorlatokat, hogy a via purgativán az Istenhez találjanak. De hát legyen ; ezt is beleveszem ; s meg is tettem.

Márc. 22. Az Úr Jézus Annás előtt — hol az írástudók, a törvényt magyarázók, szóval a zsidó tudomány, a tradicionális műveltség ül törvényt Krisztus fölött. Azt mond-

hatni : Krisztus a tudomány fóruma előtt. Édes megkötözött Jézusom, ha anyád itt volna, azt mondaná : «Fiam, mit csinálsz itt? Nem jó helyen vagy itt. Gyere!» — Hát igen, nem jó hely. Ez a góg s az elkapatott lélek parádés szalonja, s a te kínzóhelyed. Jézus a tudomány fóruma előtt . . . az előkelő zsidó világ, nemzeti öntudat, a vezető osztályok előtt ! Szegény Úr Jézus, vádlott vagy te itt ! Hogy néznek rád ! Érdekléd őket, te idegen szellem, s mégis lenéznek. Ők úgy érzik, hogy nyeregben ülnek erősen, hatalmasan. Ők szabadságot hirdetnek, de téged megkötnek s ide hurcolnak, te sas ; sas a magasból ! S itt ér téged a legrútabb megaláztatás ; a szolga arcul csap — s látszik, hogy úgy tartják, hogy jól teszi — s megfedd téged, korrigál : «Te nem tudsz viselkedni a zsidó előkelőségek színe előtt!» Édes Jézus, hogyan álltál a XVIII. századi felvilágosultság zsidós, hitetlen korifeusai előtt, e véka alól kiszabadult kormos gyufalángok előtt ; s hogyan álltál a XIX. század hatvanas-hetvenes éveinek liberális nagy felfujtjai előtt ! A szenzualizmus nyelvöltögetései, a tintakulik arculütései közt ! Ah, Uram, hogy ezt is elszenvedted értem, szabadságomért, lelkem nagy hitéért, az égi szférák szabad tengeréért ; hogy így megszégyenítettél s azt akarod, hogy ne szégyeneljelek ! Nem . . . soha !

Márc. 30. Irok hébe-korba cikkeket a háborúról. Van benne páthosz is, s az a rettenetes csak félig éber öntudat, hogy ez a halál útja. Mikor kiabálták az ablakom alatt, hogy «éljen a háború,» mintha csak azt kiáltották volna : «éljen a halál». De azért ezek nem vértanúk ; hisz ezek ölni s nem meghalni akarnak. Egy vértanúban többször elszántság van, mint az ármádiában. — Nem Uram, a háború nem a te gondolatod ! Igaz, hogy az Isten fogalmunkba be nem fér ; azt folyton tapasztalom, s az emberélet a maga nemében olyan béka-, vagy denevér-, vagy futonc-, vagy nünüke-élet ; tele van relativitással. Mikor így egy-egy gondolati s érzelmi strukturánk szétmegy, s hápogva s sápgyva másfelé kapaszkodunk, akkor jön öntudatomra, hogy ez az egész filozofálás csak olyan, mint annak a jó tejes nénikének mondása : többször másfelé gondolok s valami mást keresek, de aztán az ember visszatér megint ahhoz az ő Istenéhez !

Különös, hogy hogyan szállja meg néha lelkemet egy-egy halottam emléke ; mintha eljönnének s a lelkembe szállnának. Ki tudja, szóserint is így lehet. Imádkozunk ! Itt a kápolnám, s benne az én Istenem ; itt a zöldes színek s fények

szent-helye. Mindenfelé zöld világosság rezeg ott, parketról a szőnyeg fénye, a Buzenscheiben-ek zöldes fénye, a Meergrün falszíne . . . Igen, az én forrásom fiatal s tavaszi bükkerdőben <fakad>, az én fényeim tükröznek rajta. Itt foglalom össze az én világomat, élőket, holtakat ; innen árad ki telepathiával, tele-charis-sal s szárnyain a lelkeim ! . . .

Ápril. 5. Bámulom az esőt ; egyik legtitkosabb s csodálatosabb tüneménye a világnak. De bámulta azt Stolz Albán, aki esőben szeretett sétálni ; sőt bámulta az ősi Jób, akinek az Isten «pater pluviae, et qui genuit stillas roris» (38, 28). Hát nem elragadóan szép : Én Uram, ki nemzed a harmatcseppeket. S bámulta, hogy a víztömegek nem jönnek le egyszerre, hanem cseppenként ! Bámulta a zápor iramát s azt a csendes esőt, mikor az Úr számlálni látszik a cseppeket. «Dabit vehementissimo imbri cursum . . . (3, 25) et pluviae guttas dinumeravit» (Eccl. 1, 2). Ah, csak legyen szemünk a harmatcseppek isteni nemzedékének meglátására ! Akkor értjük, hogy Emmerich Katalin fölemelte a harmatos réten szoknyáját, hogy ne üsse le a virágról, levélről <az> isteni gyöngyszemeket.

Ápr. 6. S mi van a háborúval? Lázadásban vagyok, de nem az Úr, hanem az emberiség ellen, hogy erre tart, hogy ily bestye, ily vérszomjas ördög ! Irok arról, hogy a háború hogyan hat a lélekre : a) az eszményt élesztve ; menedéket keres az ember s kiált a *mélyégből* az Úrhoz ; azután b) nagy kötelességek teljesítését, az áldozatot sürgetve, mert sok-sok fog elpusztulni, sok golyó talál ; azután c) megadva magát a tragikus sorsnak, az *ἀνάλυξι* hatalmának, a megfeszítésnek. Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? ! S mi történik a Kárpátokban s följebb, hová a német erő már kitolta a harcot, s áll az orosz fronttal szemben? ! Rémséges küzdelem !

Ápr. 15. A pokol kiszabadult s az emberek ördögök lesznek. «Ecce gigantes gemunt sub aquis», mondja Jób (25, 6), s Tárkányi jegyzi, hogy a vízözönkor föllázadt szörnyek ezek. Hát a szörnyek most a vérözönben láznak minden ellen, ami emberi és szent. Istenem, s ezt, amit háborúnak hívnak, az emberiség egy elfogadott fogalommal konstatálja, azt mondja : ez háború ; s tovább megy. «Madame, c'est la guerre», mondotta egy generális a panaszkodó asszonynak ! Emberiség, ez a bűn s annak átka ! Ez a degradáció és az elfajulás. Milyen szende czzel szemben az az ördög, «ki árnyék-

ban alszik, a nád rejtekében s a nedves helyeken» (Jób 10, 16), a szelíd Behemót, de még Leviáthán is, a krokodil! Az ördög nem a Sárreten, nem a Velencei-tóban, hanem a királyi udvarokban, a diplomaták karosszékeiben fészkelődik.

Ápr. 29. Hány ember küszködik most a lét rémségeivel s az érthetlenség éjtszakájával! Küzdő emberek s szellemek vagyunk. Gondolkozásunk éjtszakából éjtszakába téved, sötétségből sötétségbe. Borzasztó problémák, kétségek s nehézségek állják el utainkat Isten felé . . . a Gondviselés felé, az örök jószág s szeretet felé. Ezekből itt a földön keveset látunk. Az élet útjai keservesek, s az öntudatok képtelenségek szörnyűségeivel telnek meg. De úgy-e a bajok, az ellenségek, a szörnyek ellen kell küzdenünk, melyek ki akarják irtani a hitet, degradálni az előkelő szellemiséget, lerontani a fölséget s az embert sötétté s komisszá tenni? Úgy-e ezek az ellenséges hatalmak, melyek ellen elsősorban kell küzdenünk? A hősök azok, akik e küzdelmekben megállják helyüket s magasba emelik a pajzsot, mely isteni fények ércsugaraiból van fonva. Nem arról van szó : van-e Isten, nincs-e Isten, hanem arról, hogy mily fogalmunk van róla, s hogy helyes-e ; a modern világot elbíró s a problémákat megoldó fogalmunk van-e róla? Az igazság igazság ; a kinyilatkoztatás kinyilatkoztatás ; de kettőre kell figyelniük : a) hogy a kinyilatkoztatást meg ne hamisítsuk s el ne torzítsuk ; b) hogy a megfelelő modern szembeállást, a helyes elhelyezkedést az örök igazsággal szemben megtaláljuk. Ez az utóbbi a mi teológiai napszámunk, melyet a gondviselés ránk rótt, melynek nagystílu terve az erőket s tehetségeket akcióban tartani s azáltal az örök igazság kincseiből újabb s újabb értékeket, új meglátásokat, új elragadtatásokat juttatni az emberiségnek. De e modern feladat-oldásnak mindig kereszténynek, vagyis alázatosnak, tehát elfogadónak, felemelkedőnek, Isten felé törtetőnek kell lennie. Mi nem adunk hozzá a kinyilatkoztatáshoz, hanem kapunk tőle ; mi nem húzzuk a krisztusi nagy tradíciókat le magunkhoz, hanem fölemelkedünk hozzájuk.

Nekünk az egészet, a teltséget kell ambicionálnunk s a mi hiányosságainkat kipótolnunk s a mi ferdeségeinket kiegyenesítenünk. Ez épen a teológiai föladat, sőt ez az első. Így például hinnünk kell, hogy van gondviselés, hogy Isten mindent tud és intéz, de hogy ez intézés a küzdelmet s a szenvedést épenúgy akarja, mint a békét s a győzelmet. Ez az intézés számol azzal, hogy az erők s inak megfeszülésével

menjünk előre. Mint ahogy a hidak az örvények fölött csupa egymásba kalapált s kifeszített s ellentállásba beállított vasrudakból állanak : épúgy feszülnek s nyúlnak egymásba lelkek, életek, erők s energiák. Az én küzdelmeim is ily kifeszített rudak. Én csak a feszülést, a szenvedést, a küzdelmet tapasztalom meg, de hinnem kell a történelem isteni technikusában s művészetében. Ha hiszek, már emelkedem ; akkor már éjtszakáimat világosságba helyeztem bele ; akkor a rosszat már győzöm, mert jóvá változtattam. Hogy is mondja Szent Pál? «Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.» Ime, a vizek borrá változtatása, a keserű könnyek mézcseppekké, az éjtszakáknak napsugarakká változtatása ; Krisztus a vizet borrá, a könnyet édességek gyöngyévé változtatta. Az egész kereszténység a krisztusi csodaerőt ambicionálja, mert az élet posványos vizeibe lelket s a lapályos gondolkodásba hegyeket teremt !

Ime, tehát a hit állítás, teremtés, tett ; a hitből való gondolkodás igazi alakítás, s mikor kegyelem által Istenhez s igazságaihoz emelkedünk, akkor éjtszakáink helyébe fényeket állítunk s a tehetetlenségek szörnyűségeit leküzdjük. Csak feljebb-emelkedéssel válhatunk a helyzet uraivá.

Máj. 10. Élni, élni, igazán, mélyen, természet, azaz istenadta közvetlenséggel, s amit bírunk a jóból, szépből, mértékesből őseredetileg kialakítani, mintegy magunkból kigyűrűztetni : az legyen értékünk s örömünk. A természet az Isten kegyelme által, s a századok, vér, verejték, lélek s küzdelem keverékéből : nagy, szép és édes adat. Gyökerem fa, hát viruljon. Azt a fölemelt s lényegében megneemesített valóságot megélni a mi feladatunk ; a valóságot (mily nagy szó !) a maga lét- és helyzetenergiáival, érzékeivel, ösztöneivel, intuícióival, érzéseivel, orientálódásaival ; azt a mi rectitudónkat, a jó lelki növésünket, egyensúlyérzésünket ; azt a csodálatos iránytűzését a léleknek a nagy dolgok, az ideálok, a nagy valóságok — Isten felé ! Ah, ez nem fogalom, fogalmi konstrukció ; ez a lélek valósága ! Erről is van fogalom ; miről nincs ! de ez nem fogalom, nem az értelem reflexe, hanem az élet hulláma.

S most kettőt mondok, ami a modern embernek kellene :
a) az, hogy élje meg önmagát ; — a lelkét, a nagyra hivatott s a végtelenbe eldelezett lelkét ; a mélységeket . . . a jobbat . . . a finomat ! Élje meg magát arányossági, ethikai igényeiben . . . miszticizmusát . . . azt az érzést, hogy a nagy valósággal, a

végtelennel szemben áll s megérzi azt, hogy ő csepp, az pedig mindenség. Megérzi akaratát, mely isteni utakon jár s az emberre rádiktál, s melynek törvénye nem az, hogy alkalmazkodjék az emberhez, hanem hogy az embert fölemelje. Az emberre ez mindig megtisztelő: férfiúvá s hőssé avatja. Den Göttern Mann und Held bleiben. Ez tragikum, de fölséges s természetes. Tragikum valaminek s nem mindennek, embernek s nem Istennek lenni. Mily fölségesen van ez kifejezve Wagner operáiban. Sok szenvedéssel jár az emberi sors; hősieken elviselni s azt önmagunkban legyőzni. Ah, D. D echt intellektualista, száraz embernek mutatta be magát, mikor Wagnert kritizálva fölhányta, hogy minck szenved Lohengrin és Selma? Minek? A nagyság súlyától s a hősieesség végett s miatt;

b) a második, amit a modernnek ajánlok. Legyen élete *mű*, s ne munka; vagy jobban, legyen munkája *mű*. A munka az technikus szétszóródás, lelketlen gépszerűség, üresség, gépésítése az embernek! Művet... művészetet! Magából alakítani, a méchané-ban magát, a lelket keresni! Ezt nem értették Marx Károly s a szocialisták s a nyomukban burjánzó munkaiszony és lustaság. A XX. század teljes dekompozícióba rohan bele. A csavarok, a szegek, pántok láznak; bennük nem az egész él, hanem a rész, tehát az oszlás, bomlás! Csupa probléma, melytől az embereknek elmegy a munkakedve. Ez is dekadencia, ellapósítása az életnek, mely minden fokon önmagától dolgozhatnak s önmagának élhetnek! Különös dolog, wo alles gemacht und nichts gewachsen is, dort wird alles social und historisch-materialistisch, d. h. gar nicht organisch und ebensowenig historisch.

Máj. 11. Rettenetes világ; áttörték a poroszok az orosz frontot Gorlicénél, s pusztul az ember, mint a koraósi fagyban az erdő levele. Ez győzelem! No, mi lesz még? Igazán a világ csikorog a rettenetes megfeszülésektől; most aztán szorítják vissza az orosz mángorlót, s ők kerülnek maguk a kerek alá. Nagy ujjongás mindenfelé. De hogyan hangzik az Isten füleiben? Zene-e ez? Kárógás? Visítás? «Pulli corvi clamant ad Deum» (Jób. 38, 41); ez is clamor ad Deum... véres lelkek, néplelkek ordítása... reng a föld. Mi is kiáltunk, de emberséges hangon: Domine miserere!

Máj. 12. Az igaz, hogy valamit kimélyíteni csak az tud, aki megéli, akinek új megtapasztalásai vannak; pl. Istenről,

lélekről, a számról, a zenében új irányokról. Nem hogy új tétéleket nem találhat föl, azt teheti ; de nem teremt új meg-látásokat. A dolgokat át kell érezni, akkor bennük vagyunk ; s nemcsak nézni ; akkor ugyanis kívül vagyunk ! Ilyen kívülről való nagy tudomány esetében csak rendezni, de nem teremteni tudunk.

Máj. 25. Most, hogy az orosz frontot áttörte Mackensen, kezdődik az előnyomulás, s amit a buta osztrák tábornokok elrontottak — no, ezek igazán Massenmörder — azt a német pontosság, fegyelem, hűség és erő rendbe hozza. Hogy is lehet hadsereg, melynek nincs nemzeti öntudata, mely se nem német, se nem magyar, se nem tót ! Értelmetlen állítás az, hogy ők Österreicher, s azt akarni, hogy a magyar pusztai fiú ezért lelkesüljön. Ez is fikció, mint annyi más. A haladó idő azután szétfosztja ezeket, s a nagy fikció-csinálók mint fészekből kiesett verebek, tehetetlenül vergődnek.

Máj. 31. Nehéz kidolgozni a bibliás ember lelkét. Azt is ki kell vésni a természeti adatok nyerskövéből, mint más szobrot a márványból. Alakot, más alakot ; nem követ, nem kőalakot, hanem a szellem formáját kell ráönteni. Mi köze a kőnek mosolyhoz, lélekhez, karakterhez ? Ezt rákényszerítette véső s kalapács ; szakasztott így van az ember, az X. Y., aki született ilyen vérből, aki fakadt ilyen tőből, aki lélezkzik ilyen levegőben, él ilyen milióban.

«Conformes fieri imagini», a Krisztus-archoz hasonlóná lenni, ezt elérni ! Tehát a krisztusi, szellemi vonásokat kell átvinni, egyiket a másik után : a fényeket s az árnyakat (problémák), a kemény s a lágyabb kifejezést. Az egyik ilyen nehéz műtét : a providentia s az oratio hathatóságának hite. Mivel nehéz, azért a művész páthosszal, lélekkel, mondhatnám hévvel dolgozik ez átvitelen. Eddig nem akadtam föl azon a páthoszon : petite, quaerite, pulsate. Instat orator, vagyis inkább sculptor, fabricator . . . Megkezdí a vehementissima instantia szónoki műveletét. Mert van-e apa, ki kenyeret kérő fiának követ ad . . . ? ! És a többi ! A «mester» fáradt, erőlködik, megfeszül . . . Si ergo vos, cum sitis mali etc. Mily kalapács-ütések ezek ! Igen, higgyetek s kérjete, s higgyétek, hogy a kéressel célt értek. Istenhez akarlak segíteni. Ennek az útja a ráomlás ; a léleknek rá kell omolnia Istenére, teljes bizalommal. Nem mástól, természettől s történettől kell várnia, de Istenétől. Annak keblén melegen, belefűrván magát ! Istenem,

Istenem . . . ! S nem szabad megzavarodnia, hogy nem kapja meg azt, amit kér. Ne törje le az a krisztusit, amit a természet-hez ráadunk, mit fölébe, hegyébe átviszünk. Ez az elem nem tőlünk, ez a szellemi kifejezés nem a kőből való. Ez idegen, ez isteni . . . isteni légy s ne kételkedjél, hanem kérj bensőségesen, melegen, hevesen ! Éld magad bele a krisztusi «Drängen»-be, unszolásba, lázasságba ! Ha pedig okoskodol, hogy miért nem kapod azt, amit kérsz, akkor így okoskodjál : Imádkozom, hogy így legyen ; de volt-e gondom, hogy az ima föltételei meglegyenek ? Például : «Legyen meg akaratom *mikép* a mennyben, azonképen a földön is ? Bocsásd meg vétkeinket, *mikép* mi is megbocsátunk . . . Hallgass meg, *mikép* mi is meghallgatunk ; segíts meg, *mikép* mi is megsegítünk».

Hát a providenciánál mily lelkeséget, erőt, hevet visz ütközetbe az Úr ? Mondhatnám, soha nem fejtett ki oly erőmegfeszítést, mint mikor plediroz, szól, beszél, ágál a gondviselés mellett ! Ah, ő tudta, hogy ezt a vonást átvinni az ember-termésköre, a termés-emberre a legnehezebb. Azt a kifejezést odateremtteni a bamba matériára, azt a szellemi tekintetet s fényt kicsalni az állati s világias emberből, az a legnehezebb. Mert, hogy mily világosságot öntünk ki magunkból, ez a mi tettünk, a mi adatunk s teremtésünk : a rosszban jól látni, a felsőbbet kinézni s nem a ránk boruló természetességben elmerülni. Mikor Chantal bárót meglőtte társa halálosan, s neje, a kedves Szent Franciska kesergett, azt mondta a sebesült : «Regardons le coup de plus haut». Ah igen, aus der Vogelperspektive — nein, aus Ewigkeitsperspektive ; aus göttlichen Perspektiven — nicht aus Frosch-, nicht aus Menschperspektiven !

A providenciáról evangéliumosan érezni, a legnehezebb ; ez lelkeség, fölény.

Jún. 2. Sok mindenfélét írok a háborúról, s most az Élet kiadja dolgozataimat «A háború lelke» címmel. Tavaly ugyan-csak az Élet kiadta dolgozataimat «Világosság a sötétségben» cím alatt. Magam ezt nem tettem volna, vagyis nem érdemesítettem volna e dolgozatokat arra, hogy külön kiadassanak. — Még Hlatky Edéről akarok emlékezni. Pauerné nekem adta «Weltmorgen» című könyvét. Érdekes, hogy Madách blazirt és értelmetlen Ember tragédiája bosszantotta s az ösztönözte, hogy tiszteletre tanítsa a blazirt, fenegyerekeskedő Lucifer tiszteletet kioltó mókáival szemben a világot. Volt egy damasz-

kusi élménye. 1878 nagyszombatján kísétált Pécsett, hol vasúti mérnök volt, a szőlők közé nejével. Ünnepe volt, húsvét előtti este. Tavasz volt s visszafelé ballagva találkoztak a föltámadási körmenettel, s az Oltáriszentséget vivő püspök épen feléjük adta az áldást ; megrendült s mégtért. Hát R. P. is beszélt, hogy Aranyosmaróton a megyénél volt tisztviselő s sokat olvasta a Természettudományi Közlönyt, mely mindig nagytudományú allűrökkel léha hitetlenséget árult. Lehangolt kedéllyel olvasta egy tavaszi délután, bele az estébe s töprengett, hogy hát mi lesz, hogy lesz. Töprengésébe beleszakadt az utcáról fölhangzó néptömeg éneke : «Föltámadt Krisztus e napon» (ezt énekelték tótul), s akkor ő is megrendült s hagyta a piszokbogarakat mocskolni a papírt, s lelkes hívő lett ; az most is. Így lett húsvétja !

Jún. 18. Folyton írhatnék : ennyi esett el, máshol annyi, s a sok rémhírről, az elállatiasodásról, a piszokról s a szörnyűségekről, melyeket csinálnak a bestia-emberek. A halál s a pokol arat ; egyetlen menedékünk az Úr irgalma és igazsága. Ő tudja, mely befektetés ez, hogy minek büntetése, s mily szántás egy jobb néptavasz felé. Bár ami azt illeti, szinte rámkényszeredik a gondolat, hogy a világ az ördögé. Krisztus nem a világot, az intézményt váltotta meg, hanem az egyest. «Salvemus animas nostras» — ez a nagy föladat. Különben pedig a rossz győz, — a rossz ! Itt az győz, a materializált s eldurvított «lélek». Azt gondolom, hogy minden lélek, kibeen az erény s az Isten-szeretet kerekedett felül, ha soká él s megöregszik, ezt a kesernyés igazságot izleli. Ez a bölcs élet szájize ; nem annyira az «amara mors», mint inkább az «amara vita» ízével búcsúznak az érettek ! Menjünk, mert sürget a lélek, mely ezt a kint kitartja, de a problémát mégis a diadalmas Isten javára oldozgatni kívánja. Ez a «malum triumphans» ; ezek az Istenség alólemancipált, tehát romoknak induló existenciák rémitenek. Mennyit kell imádkozni holtakért, élőkért, az elesettekért s a halált kerülő s minden gonoszságba elmerülő élő, büzhődő holtakért. Ő Isten, mi lett teremteséből, hogy azt az ördög így elronthatta, hogy a divina commedianak ily diabolica tragediává kellett lennie. Rommá lett egek az angyalok bukásában, s rommá lett földek az emberek előrdögösítésében . . . Minden, ami szent, ördögi lett, s ami szép volt, az dög lett.

Jún. 19. Kezembe kerül a selmecebányai exkurzió emléklapja. Ott is jártam s adtam, amim volt. Ah, mily jó az, járn

tele szívvel s a jó papokat felemelni s a híveket megerősíteni. No, meg a hegyeket meglátni, s inteni nekik s tapsolni Szitnya felé s fölmenni a bazalt-kúpon, ahová az áhitat, a tisztelet s imádás stációit emelte a szenvedő édes Jézus meg-megállásának színhelyein.

Jún. 30. Elmegyek Karlsbadba, mert egészségi állapotom olyan, hogy segítsék rajta így is. M. tanárnál voltam a villában; de hát folyton azt hiszem, hogy fekélyeim vannak; dehogy is vannak. Köszönöm neki szeretetét. Jendrassik dr. ajánlotta Karlsbadot. Jól van, elmegyek.

Hát itt mi van? Háború s vöröskereszti szeretet. Öldöklés nagyban s azután totyogás lavórokkal, vattával, gézzel . . . Hát nem komédia ez? Ölni s gyógyítani? Sebeket vágni s sebtapaszt-kultuszt üzni; tiszta hóbort. S mi mindent adnak! Itt a Szent István-teremben vannak a Szociális-Missziónövérek s dolgoznak.

Én nem bírok szabadulni attól, hogy az ördög a hasát fogja s úgy röhög a háborún és kultúrán és filantrópián, s ami van még más divat. Május 30-án volt egy könyörgő körmenet is a Szent István-bazilikából. Én prédikáltam. No hát bennem nincs sovíniszta páthosz. Azt hirdettem, hogy mit szenvedünk, s hogy Isten mitől szabadítson meg. Legjobb volna, ha az egész hazug kultúrától tudnánk menekülni! Teljesen elfordult a lelkem az alávaló világtól. Annak az anonimusz-hölgynek, ki levelet írt nekem, melyet a «Vallásosság jelentkezései a háborúban» című cikkemben közöltem, érzéseit sokban osztom: utálattal s undorral van tele a lelkem. Azért ezzel a véres farsanggal nem törődöm, s hogy májusban áttörték az orosz frontot, s szalad a muszka s hátrál, s hódít a német, nem nagyon érdekel; kivált, ha a hazug sajtó hadjáratát, ennek a zsidó kuli-tintahadnak a piszkát s agyváladekát nézem. Pfuj Teufel!

De hát mit is álmodott Sokrates? «Csinálj zenét, Sokrates, szeresd a zenét s ápold azt!» S Sokrates aztán utolsó napján verseket próbált csinálni: hátha ezt a zenét s nem a lelkek harmonizálását követelte tőle az istenség?! Én nem csinállok verseket és nem ringatom a nyirettyút s nem kalapálok a zongorán; de azt a másik zenét szeretem. Ah, igen azt a zenét . . . azt, azt; az Úristen harmóniáit . . . azt! Erre buzdítt az őrangyal, az angelus . . . a Musa, kinek neve is muzsika. A muzsika meg a «mo»-törzsből való, mely mozgást jelent. Musa, aki mozgat, aki agitál . . . Ha nem teszi, nincsen moz-

gás, az a legszebb mozgás még kevésbé: a muzsika! Hát angyalom, Múzsám, Szentlelkem, muzsikálj; s akkor ezt a csúfságot nem látom s a lármát nem hallom! Milyen Musától jöhet a harc, a srapel, a hörgés? Tudom! a «Rondakörömtől»!

Aug. 15. Visszajöttem Karlsbadból, ahol Viszotával voltam. Karlsbadban legkedvesebb volt az erdő, s ahol a kultúrából — érts: hotelek mögül — előbukkant a fekete bazalt, a Tepl-völgye. Szent a hely, ahol állasz, ahol a föld mélységei áldott kiszökkelő zúgásban megnyilatkoznak. Ah, mily rétegek, melyeket e forrás és szökés mos! Mily üregek s barlangok, melyeket kiváj, s mily gőzgépezet, mely a víz-sugárt ugrasztja! És mikor romlik majd el, hogy a gőz nem szorul s nem ugrat, s az áldott víz másfelé folyik? — Hazajövet Szabovics bácsi halálának vettem híret! Verus israelita; jó, s ami legkiválóbb benne: ájtatos pap volt.

Aug. 15. Szent Szűzem! A katholicizmus áldása s előnye is, hogy a dicsőült szép asszony elmaradhatatlan belőle s tőle. Az asszonyé a szeretet, s az asszonyhoz von a vonzalom, széphez s nemeshez. Így lett az asszony a szeretetnek, annak a nemesbe, tisztába, ideálisba való törekvésnek szimbolumává. Ezt jelenti az erosz. Az erosz a tendenciát s a methodust jelenti, mely az embert fölfelé viszi; a görög papnő, Diotima, kinek Sokrates volt tanítványa, erosz alatt ezt értette. Plátónál is az erosz ugyanezt jelenti: ez a plátói szeretet; az, mely az ideális magasságok: a szépség, jóság, igazság felé tör. Voltakép az Isten-szeretet plátói szeretet: erosz — annál hevesebb, mert ez az ideál valóság. Ránk nézve a szépség s a kellem a nőben lép elénk, s azért ezeknek ideális szimboluma a nő. Az igazi szeretet, az erosz az ideális nőt is szereti, mert az abszolút ideál szimbolumává, az Isten-szeretet visszfényévé a nő lett. Az erosz így alakul: erosz = törekvés az ideálba = Istenbe; a földön az ideális szépség a nőben lép föl a férfira nézve. A nőt, mint az örökszépség szimbolumát kell szeretni. Az igazi kultúrában a nő emel, a nő fölvezet. Ez van Dantében, ezt mondja Goethe: Das Ewig-Weibliche (das Schöne) zieht uns hinan. Istenem, hiszen akkor Isten-szeretetet kell az ideális nő szeretetében gyujtanunk. Ezt idézi föl szívünkben a Szent Szűz szeretete, az eros marianus. A szó gyökje is érdekes: ἐρωέω folyini, áradni; ἐρωή gyors, erős mozgalom, mozdulat, tolakodás, vagy rögtöni hátrálás, lendület. . . De ki mer e gondolatokkal előlépni egy előadá-

son, hol sok a skrimpícia, s az eszményi szépnek semmi nyoma? Vagy feminista, intellektuel nők előtt, kikben a szépségből semmi s az észből nem sok van? Ez is olyan, mit az ember szívébe zár s nem sokat magyaráz. Az ember tényleg egész eroszát a Szent Szűzre viheti át, azt az eroszt, melyet főntebb jellemeztem, s mely nem «erotikus».

Aug. 20. Szent István királynak nálunk semmi emléke. Gyűjtöttek itt valami szoborfélére, de az nem felelne meg a helyzetnek s kultusznak. Ide kápolna kellene, még pedig a mi kertünkbe bemenettel s kellő szép kerti keretetéssel az utcáról. — Azalatt pedig az osztrák generálisok csinálják a bolondságokat. Jó, hogy most már német kézbe kerül a vezetés.

Aug. 30. Mialatt öldöklés folyik s a sok frázis- és kartács-puffogatás, mialatt Vöröskereszt, hazafiság, kereszténység — pardon — mint kis dummer-augustok mozognak a sínen, s a kultúremberiség mint taraját tépett s egymást vérző kakas lépeget s kukorékol, akkor az ember kérdezi: hát hol az isteni? Ah, az isteni! No, érdekes kérdés e zagyvaságban. Az isteni ott van, hová a nagyzó emberi nem ér. Mi legyen az? Az az élet, mely szeretetből tesz, s a jót úgy teszi, mint az Isten; nem érdekből, nem haszonból, hanem jóságból. Bonum diffusivum sui — ez az isteni akció forrása és methodusa. Bonum agentes in gaudio... Isten végtelen örömből tesz... Akik szeretetből s az Úrban örvendezve tesznek, azok folytatják az isteni akciót. Isten bennünk s általunk tesz tovább. Ezek az isteni értékek, ez a gyöngyfodrokat hányó élet-folyó; ah, mennyi a zene benne s az öröm s a gazdagság!

Szept. 1. A szociáldemokrácia nagy tévedés, nagy metely, nagy öldöklő mérég: tagadja a lelket. Mi lesz az emberből, ha lelke nélkül állítjuk be a világba? Ha minden viszonyát tekintet nélkül a lélekre formáljuk? Mi lesz a társadalomból, ha az egyes s a lelke s a génusza s a szabadsága «sifli?» Hát veszem az elsőt! Mi lesz a munkás orientációja a világban? Föld, pénz, szerződés; minél többet kapni bért s minél kevesebbet dolgozni! Dolgozni lélek nélkül, dolgozni csak bérért... tehát kedvetlenül s lelketlenül. Ime, az ősi átok revelációja, leleplezése! A lelket elsikkasztották! Ahol aztán lélek nincs, nincs megelégedettség. Az ember a rettenetes

kényszer, a lélek száműzetése folytán hajóroncs. A munka az átok. Természetesen az Istentől elfordult, a lelket s tapintatot nem ismerő vagy ignoráló orientáció — a sötétbe, a bérszolgaságba. Nem a bér teszi, hanem a lelketlen munka teszi; azt pedig, hogy az lelketlen, azt megint a vérszopó kapitalizmus s az általa lázadásba s vak gyűlöletbe s zsidó-materialista rendszerekbe kergetett embertömeg teszi. A megfosztottak — kenyértől és lélektől; attól a kapitalizmus, ettől a szocializmus fosztogatja meg.

Szept. 20. Meghalt Gerely József egy geschäftig, jól forgolódo egyházi férfiú; jó üzletember, világlátott pap; zsidók voltak a szülei. Nekem tetszett az ember. Volt valami árny az életén, s nehezen lehetett hozzá bejutni. Én temettem s kis beszédet mondtam érdemeiről. Isten nyugosztalja! Róla is igaz s akárhány papnál látom, hogy: «au fond de son esprit il sent la présence d'un esprit autre et s'il peut se défendre de cette vision, il ne peut s'en défaire» (Cochon). Nagy dolog, ha a természet, hit, hivatás mind egy vonalban fekszenek s egymást erősítik. Voltaképp csak ilyenek az egész emberek; a többi meg van repedve.

Okt. 10. Ismét születésnap és előregedésem határköve. Megyünk tovább; nem akarom, hogy az Úr Isten azt mondja nekem: Ej, ez a jó szolgálom, hogyan húzódik el tőlem! nem is akar az örök boldogság felé menni! Nem, nem úgy van! Készen vagyok, Uram, sőt vágyódom utánad. Készen, vagyis készségesen megyek, ha hívsz. Nem vagyok kész! De azért szívesen veszem öregedésem ez éveit, mert úgy látom, hogy az ember is tisztul, higgad, hogy a világfőlény s az isteni hivatás sajátos jellege domborodik ki a lelken. Ily körülmények közt öregedni nagy kegyelemszámba megy. Ezt a kegyelmet kapom Istenemtől. A világot nem szeretem; hisz annyi a komédia s piszkos benne! Az emberek testek inkább, mint lelkek; s kevés még a szép test is köztük. Néha mondom: Jó Istenem, engedd meg — de ilyen rongyos a te országod! Ha ennek is vannak megfelelő periódusai, mint a geológiának, akkor igazán még csak a sárkányok s a száuruszok idejében tartunk. De ez könnyeket csal ki szemembe, mert Krisztus már itt járt, s az ország máris oly rongyos? Dolgozzunk s imádkozzunk! Ah, hogy telik meg a szívem, mint a gejzir tartálya, s hogy feszül meg bennem a lélek a vágytól, hogy emeljem s megszenteljem az országot! Bele-

vágódom e sárba, mint a meteor a napba s alapokat akarnék rakni palotáknak. Nekilendülök, mint egy szétrobbant csillagzat roncsainak, a szellemi ürességnek. De hát munka ez, Uram? Munka? Ó, igen, mikor a lélek emelkedik s imádkozik egyházért s papságért s hívekért s a szétfoszlott nemzetért s a bálványok körül kutyálkodó emberiségért, s mikor kiáll megfeszülve s könnyes szemmel, nagy munkát végez s meghallgattatik. Amen !

Okt. 21. Igaz, háború is van, rettenetes fazéktörés-járvány. Az elesettek koponyáiból rémes «monte testaccio»-t lehet föltorlasztani. Vas perditum, repedt, tört fazék ! Hamlet is, vagy a sírásó okoskodik a koponyák fölött, de inkább blazirtan. E repedt fazekakról azonban másképp is lehet okoskodni. Repedt, tört fazekak — azelőtt szép, formás edények voltak, s lőre is, pizok is, avas üledék töltötte ki. Amennyiben pizok töltötte ki, megérdemelték sorsukat ; de amennyiben tüzes, tükrös, igaz gondolatok és hitek forrtak bennetek, annyiban nagy rejtélyek — nem, hanem misztikumok vagytok. Hová lett a borotok, s mi lesz veletek? Hogy mi lesz, azt látom, de hogy minek voltatok, ez a misztérium. Ha tiszta, lelkes ifjaké, az eszmék apostolaié voltatok, ha igazán Krisztushívők s vértanúk voltatok . . . ? Haj, a törött fazék zörög, ha a pajkos ember rúg rajta egyet; zörög, s a zörgése azt mondja: Itt titok rejlik, . . . titok . . . ti . . . ti . . . tok . . . tok . . . tok. Hát nem a tartalomért van az edény? S mindegy, hogy mi a tartalom? Ha lőre, ha burgundi, ha tokaji, ha rózsamáli? ! Nem mindegy ! S ha nem mindegy, egy legyen-e a vég? A tört fazék sorsa legyen a vég? Nem, nem; itt nincs vég, hanem nagy célok feszülnek, egy más világ kezdődik : veritas, bonitas, pulchritudo, virtus, vita aeterna !

Okt. 28. A háború sok jóra is indít ; népünk sokat ad a Vöröskeresztnek, s amint vallásos áhitattal fogadták tavaly az első sebesültek vonatát a pályaudvaron Budapesten, úgy kihat ez a szellem még most is. Van is sokféle mozgalom, ünnep, hangverseny, mely az áldozatkészséget éleszti. De aztán ilyen indián s zulukaffer kép¹⁸. . . Pfüj Teufel, mondom én rá ! Ilyenre kár adni ! Minek csinálnak sebeket? Ha nem csinálnak, nem kell tapaszt rájuk.

Nov. 4. Valaki irt nekem s akart velem oly közösséget, amilyen tilos. Válaszoltam, hogy az bűn, s nem szabad tenni.

Erre ő megint felelt, hogy zseniális emberekre nem kötelező a közönséges morál. Tehát van zseni-morál, az, mely korlátokat nem ismer s nem ismeri az isteni mértékeket s nem méri le azokon a vágyak s ösztönök kitöréseit? Igen, a zsidó Salamon király s az örületbe esett Nietzsche, no, meg sok fiatal óriás gondolkodik így. De a fiatal Salamon mást kért Istentől: Tanulékony szívet, befogadóját az isteni gondolatoknak, nem fölcserelését az emberinek az istenivel. Akkor ő a nemi szeretetet is csak szimbolumának gondolta az isteninek, s költötte az Énekek énekét. Ez kikiáltása a szeretetek s a szerelmek hierarchiájának. Minden szeretet, a szerelem is valamiképen azerosz, az a föltörő s tisztító s Isten-szeretetet megsejtető, tehát arra segítő áramlat! A nő, a jegyes, a szerelmes, a tisztuló, emelkedő s Isten szeretetében magát s mindenét feltaláló lelkelet: íme, a fokozatok, melyeken a psziché fölfelé tör.

Nov. 11. Van még hősiesség, vannak hősök a világon, ebben a mézszárlásban is. Hogy ezt kik indították, — alávaló diplomaták, fanatikusok és nacionalisták s imperialisták s az ördög más fattyai: Isten megfizet nekik. De jönnek a sebesültek vonatai, s az egyik német vonat berobog egy champagne-i pályaudvarra, szétszagattott emberekkel. Ezek megtudják, hogy itt a császár s rágyujtanak a «Wacht am Rhein»-re. Nagyszerű emberek, kik a komizságot nem nézik s a fájdalom dacára a császárnak triumfusról énekelnek. Nem megrendítő vonás ez?!

Nov. 30. Megszégyenítő az emberiségre, hogy a háború nemcsak a lovagiasságot pusztítja, hanem szétszakítja egyesek között a barátság szálait, sőt a tudósok közösségeit egymást exkommunikáló keleti zug-konciliumok nivójára süllyeszti. E részben is a franciák vezetnek. Julie-nek felmondták a barátságot francia ismerősei, kiket Freiburgban megismert. A német tudósokat kizárják a francia tudomány-egyletekből. Itt tisztára a nacionalista fanatizmus végez kecskebak-szökelléseket.

Itt-ott felhangzik a vád, hogy hát a katholicizmus oly gyöngé-e, hogy nem bír gátat emelni e szenvedélyeknek? Hát bizony oly gyöngé, hogy nemcsak hogy nem emel gátat, hanem a francia papságban, kezdve a kardinálisokon végig a curé-ig, a gyűlölködés lángját szítja. Ez tehát nem katholicizmus. De különben is gondolom, hogy mikor keresztény népek vagy keresztény néposztályok állnak szemben, akkor az a kereszt-

ténység annyira nacionalista vagy osztályérzelmű, hogy döntő szerepet nem játszhat. Ilyenkor érzem azt, hogy a kereszténység feladata minket Istenhez s a túlvilágra vezetni, s hogy a földi, nevezetesen politikai vagy társadalmi kérdésekben más faktorok a döntők. Azt úgy is mondhatnám, hogy bár érzület szerint a kereszténység a jobb s igazságosabb helyzetet sürgeti, de tulajdonképen bizonyos passzivitás jellemzi a társadalmi vagy politikai történés igazítására nézve. Ez volt úgy-e Szent Pál apostol állásfoglalása is a rabszolgák problémájában? A keresztény rabszolgák talán élénkebben érezhették, bizonyos emberségi irányt nézve, méltatlan helyzetüket ; de ha sorsuk javítására egyesültek volna s Szent Páltól tanácsot kérnek, azzal a tanáccsal emancipációjukat elő nem mozdították volna. Magának a rabszolga állapotnak géniusza volt hivatva ez esetben a jobb állapotok kivívására. Úgy vagyunk, gondolom, a kereszténységgel a szociális kérdésben, a népszövetségben, a békekérdésben. Mindezekben azt a mentalitást s azt az érzületet ápolja, mely az osztálynak s az emberiségnek javára válik, de faltörő kos, utat nyitó reform-hatalommá nem lesz. Talán ezt mondja az Úr: Az én országom nem e világból való. A világra okvetlenül nagy kihatása lesz, de nem lesz forradalmasító hatalom.

Dec. 21. A legrövidebb nap. Tartunk ezen is mindenféle Mozart-rekviemet belépti díjjal. Van Augusztá gyors-segély, van aranyért vas, van mindenféle pumpoló készülék, s azalatt folyik kint a frontokon a csata. Rémséges dolgokat beszélnek a németekről is. No, a kultúra, az ugyan kirakatha teheti vívmányait! Ah, Monsieur Sulzer, vous ne connaissez pas la maudite race, à la quelle nous appartenons, mondotta Nagy Frigyes! No és nem a népvándorlás rémségei s a római dekadencia vetette-e azokat a sötét árnyékokat Szent Ágoston lelkére, melyekben a «natura» teljes megbizhatatlanságát s a «gratia» egyedüli értékességét látta meg? «Mir graut's vor dem Menschen!»

1916

Jan. 1. Glorioso nomini Jesu adoratio et honor! Nem védekezem a rémséges gondolat ellen s rámnehezedő borzalm-as érzéstől, hogy a magyar nem győzhet. Ez a káromkodó nép okvetlenül megadja az árát, akármit csinálunk, ha körmeneteket is tartunk; a magyar földről, magyar nyelven emelkedik égre a legutálatosabb s legalávalóbb káromkodás. A pokol káromkodása után Magyarország káromkodása öltögeti rákfenés nyelvét Isten s az ő szentjei ellen. Nem a «lovak nyelve» ez — állítólag V. Károly mondta volna —, hanem az ördög képviselőinek a földön nyelve. Úgy képzelem, hogy mikor ezt a bűdös s útálatos felhőt látják a szentek az égből, melynek hodraiban férgek, giliszták s kígyók nyüzsögnek, melyből az iszákos, rossz gyomrok gőze és szaga gomolyog szerteszt, az istenkáromlás összesűrített földi kigőzölgése; s mikor a hangokat hallják, a nyelvet, mely attól híres, hogy a végtelen Főlséget gyalázza, a ragyogó napsugaras szépséget piszkítja, s kérdik, milyen nyelv ez a rettenetes emberi nyelv, mely még emberi, de teljesen ördögi sugallatok hangoztatója? . . . Imádkoznak még e nyelven, melyen így káromkodnak? Énekelnek még e nyelven, mely az átok s örület diszharmóniait csattogja a világba? Nem tanulnak más nyelvet, ha imádkozni akarnak, mikor annyira meg van szentségtele-nítve a káromkodás által? E nyelven akarnak áldást fegyverre, védelmet ellenség ellen, győzelmet s életet? Ha káromkodást hallok vonaton, a rothadó lelkek s a rákfenés s vérbajos emberek bűzét érzem s iszonyodom.

Jan. 25. Hogy mi az Isten-félelem? Igen, félni Istent s félni lelkét, örökkévalóságot, boldogságot. Félni . . . Mi nem félünk Istentől csak úgy, hogy büntet, hanem tele vagyunk féltéssel — féltjük magunkat. Isten-félelem = érzékeny lelkiismeret; meg nem szokni a rosszat s el nem tompulni. Isten-félelem = érzékeny reakció; élet, finomság, tisztulás, kialakulás . . . a művet félttem. Így kell gondolkodni. Az Isten-félelem nélkül durvaság, hájasság, a finom szerkezet

elromlása, lélek-elmeszesedés. Oh, be kár az ilyenekért! Isten-félelem nélkül = Isten nélkül, fények, meglátások, elérzékenyülések nélkül élni, tengődni; mikor már nem forr a lélek s minden seprűt elnyel, s abba fül.

Jan. 26. Kérdem, mit nem tartott már jónak az ember, ha szenvedélyei fűtötték? Nincs gyöngébb tehetség, mint az ész az érdekek s ösztönök ellen. Teljes trotтли. Mindenre rámondja, hogy úgy van; igazi marazmusban szenvedő trotтли. Azért nem lehet rábízni a nagy érdekeket. Neki csak a theória, a tudomány való; méregessen s szót fosszon; csináljon papirosvilágot, tépje össze s csináljon újat. Vasat is olvaszthat és ilyen meg olyan vegyi úton tisztíthat s jobb acélt is csinálhat, de az élet áramába ne ártsa magát s oroszlánokkal ne kössön ki, mert — csúffá teszik. Trottlisága abból is nyilvánvaló, hogy egyszer ezt, máskor az ellenkezőjét tanítja. Aztán az is fokozza a komédiát, hogy többnyire terhelt, perverz vagy egyoldalú, úgynevezett zsenialitások vezetnek, Voltaire, Rousseau, Kant, Nietzsche, Tolsztoj — mindent összevéve mégis csak nem sikerült emberek, akikre a nagy valóság rácsáfol. Vannak, akik finom érzéssel, esztétikával, hosszú, finom kezekkel s mandula-körmökkel tippelnek s billegetik az élet vad hegycit s mohos durva szikláit. Ezek-e az Orpheusok, a népvándorlások megállítói, a titánok, kik a romlásnak parancsolnak; a parasztlázadások lefogói? Hiszen nagyokat lehet mondani, azt is, amit Horneffer: «Wir brauchen keinen Christus, wir haben Kant». Ja, ja, wir haben Kategorien und Postulate und einen deutschen Philister bei Sauerkraut und Leberwurst. Wir brauchen nicht mehr!

Febr. 4. Nem tudom, hol mindenfelé ütik agyba-főbe egymást az emberek; no és sajtó és társadalom csinálja hozzá a muzsikát. A legvadabbak a franciák, kik a kultúra nevében harcolnak a barbár boche-ok ellen. Seholy annyi fanatizmust, mint e húbele-balázs népnél. Cseppet sem védem a németeket; azok is lopnak, mint a szarkák; de bizonyára a háború barbárságát mind rájuk fenik; van hátuk hozzá s a plon-plon s piu-piu hősfiai tisztán kerülnek ki a vérfürdőből, talán mint az a Saint-Cyr-i hős, aki fehér kesztyűt húzott még föl az ároktöltésen s úgy indult neki a németnek gavallérosan — három lépésnyire. Még a vén Szent Ferenc-tisztelő, de nem követő Paul Sabatier is háborús húrokat penget, s a másik umbriai zarándok, a dán Johannes Jörgensen is szurkálja a

németeket. Szóval a pacifizmus szörnyhalállal halt meg, s egyelőre szegre akasztották az elveit. Ez is divat s ömlengés.

Febr. 16. Ismerek egy tehetséges embert, aki valamiféle inaszakadtságban szenved, s mikor beszéltem vele Istenről, lélekről, pantheistának mutatkozott be: minden isteni a földön, Isten realizálása a történet, nem tudom miféle istenülés felé halad a világ — ez a szerencsétlen, aki csak akkor juthat el székéről az asztalhoz, az asztaltól az ágyhoz, ha valaki nyakába veszi kihízott, szőrös testét s úgy cipeli. Biztos forrásból tudom, hogy ez a szőrös «istenke» a bordélyházba is cipelteti magát. Van-e undorítóbb s természetellenesebb helyzet s cselekvés? Az emberi rút szenvedély a maga izzadmányait isteneknek gondolja, mint az indiánok az ő fából faragott s rikitóan kifestett szörnybálványait isteneknek hiszik. Európában a szörny-alakítás a fogalmi világban grasszál; a filozófia az, mely emancipálta magát Istentől, s következőleg az ötletes, a szertelen, a fajtalan s degenerált embert ott alázza meg Isten saját csúf alkotásában. *Perdam sapientiam sapientium. Ridebo in die novissimo.* Lesz ez kiállítás, lesz ez műcsarnok, mikor az ember kitárja kegyetlen undokságait s káromkodó butaságait! Csak az isteni rend, mely a teremtményeknek kijelöli a helyét, magasztalja föl az embert. Ne azt higgyük, hogy istenek vagyunk, s mindent tehetnénk, amit akarunk, hanem azt, hogy e félszeg, csél-csap lelket Isten akarataéhoz idomítsuk. Ez az út az istenüléshez.

Márc. 5. Kaptam egy darab fekete márványt, valami hegyi patak gyaluja faragta s fúrta, s egy darabot simává tettek s az áll rajta: «Doberdoi emlék 1915—1916. 17. h. gy. e.» Volt itt egy kiállítás a 17. h. gy. e. hősi tetteiből, s emlékül ezt vettem. Rettenetes dolgokat beszélnek a kavernákról, a gázkiomlesztésről, a rémes agyonszurkálásról s robbantásokról. Akik ott elesetek, azokat ott temetik; kikről tudják, hogy mi a nevük, kikről nem. S.-né fiától is kaptam rózsát, szivartartót mindenféle lövedék-héjből formálva. Úgy látszik, De Maistre-nek van igaza, hogy a háború isteni világítélet, rémséges büntetés. Nekem ez bevilágít, hogy a káromkodó népeket Isten így sujtja. Egymást gyilkolják... bár meg is térnének! S mikor nem lesz háború? Talán, ha a népszövetség teremt békét? No, ez a 10%-ra szifilitikus társaság aligha fogja azt létesíteni!

Ápril. 15. Nincs rémségesebb tapasztalat, mint élni e rettenetes világban s látni az «emberek» őrzöngését. Százezrek s milliók pusztulnak el, rémséges szenvedések s rokkantságok, sötét sorsok szakadnak más százezrek nyakába ; s mindez a pénzért, a gazdasági érdekekért, a népek gyűlölete s utálatos barbársága miatt. Az ember a rémülettől s utálatától szörnyet halhatna ; magam sem tudom, hogy hogyan élhetek, hogyan nem sül ki a szemem, hogy nem nyel a föld, hogy nem lagy meg a vérem, az a ronda, csúnya, ezer méreggel inficiált vér, mely végre is az emberiség vére. Hangzik felénk az isteni szó . . . vigyorog ránk az ördög. Megkörnyékez néha az ég, a Fölség, azután meg megnyílik a pokol s okádja émélyítő füstjét . . . Hallom a concupiscenciák rettenetes átkát ; de hát a világ szalad előre, s öl s gyilkol s poklokat kanyarít maga körül. Hát meddig tart a halál s gyűlölet e tatárjárása, s mikor fárad ki a fanatizmus? Mi lesz az, ami megfordítja az embert? Embert fordítani nem a külvilág, hanem a belvilág szokott ; de a külvilágnak is meg kell fordulnia a jobb emberektől. Azután meg, mily izzó kín és szégyen nekem, hogy ezek keresztények !

Ápril. 24. Lehetséges, hogy azelőtt, a béke idején az ember jobban bízhatott magában s az emberiségben s az értelemben, s elhihette, hogy ez a haladás csillaga. Mióta azonban a világhatalom ránk szakadt, mióta milliószámra pusztítják egymást, mióta nemcsak fiatal emberek, házasok, édesapák, tudósok, nagyreményű sarjak holttesteivel vannak megrakva harcterek, árkok, völgyek, hanem az özvegyesség, árvaság, a csonkaság s rokkantság ezerféle gyásza s gyötrelme üli meg Európát ; mióta az állatiasság teljesen kiverődött az emberiségen s az erény helyén a düh, a gyűlölet, a bosszú, a szifilis burjánzik : azóta az egész úgynevezett kultúra máznak, fityegő rongynak, tehetetlen flancnak bizonyult, s a jobb embereket is a bűn, a romlás, a züllés taszigálja lefelé. Mi lesz velünk, ha majd meglep a drágaság, ha nem lesz kenyér? Az emberiségnek a szintája az érzéseket, a jószágot véve egyre lejjebb száll, s a sok szenvedéstől s az állati sorstól a jóindulat, a szívesség, a finomság a durvaságnak, komizságnak ad helyet. Nos és mit csinál az ész? Összekunyorodik, mint a tüzes széndarabok gyűrűjében a skorpió ; nem bír a helyzettel. Nem bír a dölyffel, a szenvedélyekkel, az önzéssel, a bálványokkal. Nem bírja megállítani a züllést, a romlást ; s azért oly bizalommal nézek föl az egyházra,

s Pál apostolra gondolok, aki «introgressus in synagogam cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans et suadens de regno Dei» (Act. 19).

Ápril. 25. Még azt sem jegyeztem föl, hogy elsütöttem a nagy ágyút az Omge gyűlésén s beadtam a földosztásról indítványomat. Röviden jeleztem s okoltam meg, hogy miért. Örökbérletet gondoltam, mert másra nincs pénz; s ezt az örökbérletet úgy, hogy ne érezze a bérlő, hogy törlesztett, hanem valami «örök»-ké övével áll szemben. Nekem ezeket a gondolatokat Malcomes Gyula, bécsi külügyminiszteri titkár vagy tanácsos adta; övé az egész terv; én csak egyházi szempontból tettem kifogástalanná. Máris megkezdődött a sajtóvélemények árama; a Világ is borzasztóan kifent, s kapok iratokat s telegrammokat mindenfelől. Igazán nagy követ dobtam a «Velencei» magyar tóba, ebbe a széles, sekély vízbe. Most kavarog s gyűrűzik. Lehet mindenféle kifogást emelni; de azt el kell ismerni, hogy a népet magyar keresztény irányban kell földdel megtámogatni.

Ápril. 30. A féleszű kultúrdivatok közé számíthatom méltán a «japán-kultusz»-t. Azt se tudtuk, hogy honnan egyszerre ez a hasonfekvés «Nippon» előtt. Igen, a cseresnyevirágos, krizantémos bölcs emberkék, — az a fölény mindenben a keresztény kultúra fölött, az az örök fiatalság a lehervadt Európával szemben, és Kuzozo szentimentális erkölcsi tisztasága a döglődő nyugati civilizáció bűzével szemben! Hát ez a bűbáj is szétfoszlott, s ahelyett a materialista, fölmetszett hasú, harakirit művelő sárga sakálokat látjuk. Jó a kijózanodás is; nekünk a harakiri igazi kikiriki-szózat.

Máj. 15. Jóllehet tele vagyok a háború iszonyatával, azért nem becsülöm alá azt az óriási erőt, amit a világtörténetbe állít bele a világháború; s bár most elállt a pacifisták nyávogása, s ők is úgy tesznek, mintha bámulnának, én föltétlenül meghajtom pálmámat e rettenetes történésben megnyilatkozó lelki erő előtt. Egymást leszúrni rémség; de győzni akarni s legyőzetni nem akarni, helyén kitartani s azt soha el nem hagyni: az ugyancsak érdemel elismerést. A háború állati dühbe foglalja az ember hősiességét. A kereszténység elismeri s tiszteli a kardot, a keresztény morális igazságos háborút ismer. Kinek lesz igaza? Vagy tán a háború is gyermekbetegségre az emberiségnek, s kultúrája kiveti belőle az

erőszakot? Lehet-e ezt hinni annak, ki tudja, hogy a kultúra alatt ott lappang az eredeti bűn, a nagy bukás? Ezt a bukást meg nem szünteti semmi.

Jún. 4. Father Boehm botránkozott, hogy hogyan adhat az Isten annyi kegyelmet, áhitatot és buzgalmat az amerikai szektáriusoknak, akik apostolkodnak, áldozatokat hoznak etc. Hát az Isten kegyelmet ad az egyház testén kívül állóknak is, de hogy ily túlzott mértékben is, az más kérdés. Nem akarom lekicsinyelni a szektáriusok buzgalmát; de szó ami szó, ki tudja azt, hogy az Isten mily természetfölötti kegyelmet s mennyit ad? Úgy látom, hogy a kegyelem a lélek legbensőségesebb kialakulására adatik, a finom szövetekre, a világ előtt esetleg sehogy sem látba eső lelkületre. Ami az embert tisztává, alázatossá, önzetlenné, áldozatossá teszi Isten előtt, arra adatik a kegyelem. A többiben, ami a külső hatásra vonatkozik, annyi lehet a természet, a természetes akarat, a szenvedély, a vállalkozási lendület, az egyéniség súlya, hogy igazán nehéz meghatározni, hogy mi van kegyelemből, mi természetből. Vegyük az egyháztörténet nagy alakjait — a nagyot úgy értem, hogy hatalmas — például Marciont, aki a II. században már «megreformálta» a kereszténységet s fölfödözte «az idegen istent», s oly «egyházat» szervezett végig az akkori világban, hogy a katolikus egyháznak szervezeti kiegészítésére agit adott. Ez bizonyára nagystílű organizátor volt. Nos, mit mondhattak róla a II. századbeli Father Boehmök? Nem értették a kegyelmek bőségét, a buzgalmat, a vértanúságot (ilyen is volt!). Azt gondolom, hogy a kegyelem az ember lélek-magvát szövö, az élet leggyöngédebb szárait, melyek összekötnek az Istennel. A «rumli», az «akció» s agitáció, a «népmozgalmak», még a Salvation Army utcai tüntetései, a prédikátorok sikerei is esetleg kevés természetfölötti, vagy mondjuk, túlsok természetes elemet foglalnak magukban. Ebből következik az objektív elemeknek, a tannak, az egyházi kereteknek szükségessége.

Aug. 23. Stendhal azt írta Mezzofantiról: *Quoique si savant, il n'étaít pas bête.* Ezt azonban nem lehet minden tudósról mondani, sőt az első értelem az: *savant, donc bête!* Ilyen bête sok tudós ember. Filozofál, de világtól s valóságtól elfordulva... *Das reine Denken; okoskodás egy fejben, melynek minden salugáterje le van eresztve. Az ilyen tudománytól borzadok!*

Az életrealitásnak jó elve az is, amit Karl von Löwenstein egyik nevelőjének mondott a nevelőnek édesatyja; azzal bocsátotta el fiát nevelő szerepére: *Mach, dass der Fürst sich nie vor einer guten Flasche Wein, aber auch nie vor einem Rosenkranz fürchte.* Német életrealitás!

Aug. 26. Történt valahol, hogy sváb községben a plébános buzdította az embereket, hogy menjenek templomba, mert hisz az Isten látja őket, mikép támaszkodnak neki a templom falának s ácsorognak a téren. Erre egy jó asszony azt mondta: *Ja, Herr Pfarrer, die Männer gehn jetzt nicht in die Kirche, weil sie im Krieg eine grosse Pein gehabt, und da sagen sie: Wenn uns der Herrgott im Schützengraben nicht gesehen hat, wird er uns auch vor der Kirche nicht sehen!* Ime, a gyakorlati nagy botrány; a hit a szenvedésen hajótörést szenved. Már most olvasom, hogy az Isten hogyan dicsőíti meg szentjeit *halálukban*: vértanúságot vagy nagy szenvedéseket küld nekik. Pál apostol recitálja: *sancti sunt, in occasionem gladii missi sunt.* Be kell állni Santo Stefano római templom közepére s végignézni a vértanúk kínjait: *die grosse Pein, az ott is volt. De milyen! De lélek volt hozzá, hűség, szeretet, nagy hit, nagy várakozás az örök kapuk előtt, nagy hősiesség; csupa éthosz! Ahová nyúlsz, éthosz fakad!* A szenvedésben megmarad a tentáció, melynek az Úr kifejezést adott: *Deus meus ut quid dereliquisti me;* s a kedves görög leány, Agatha: *agonem suum Domino commendavit;* s Ágnes: *expansis manibus ad Deum orabat...* Érezték <a szenvedést>, de nagyon láttak más világot, s nagyon szerettek. No, a gondolkozónak nincs nehézsége abban, hogy a katonákat a vértanúkkal össze ne hasonlítsa. *Dort ist die Pein ohne Licht und Gott; hier die Pein in der Liebe Gottes.* Mily más fogás a szentek fogása, mellyel a kínhoz nyúlnak s Istentől veszik, s azok fogása, akik épen Istent nem látják ott, s csak a rossztól kótyagosodnak meg. Hát természetes, hogy a lélek minden... minden. A sötétségen át örök világosságot s a vértanúk kínjában az Isten dicsőséges kegyelmeit látja. *Laus Deo!*

Itt az örök jubilus, a győzelmes élet hömpölygő folyamának a szépség s a bravúros művészet harsogó és vakító formába való lefogása... az igazi barokk! A lelkek élete barokk-stílusban emelkedik, hullámzik, leng, lendül, táncot karikázik, cikázik s hömpölyög az Istennek látványosságul! Ezen örülni, együtt lengeni, énekelni, tombolni, cikázni s

harsogni kell. Együtt, együtt . . . S ha szenvedek, akkor gondolok arra, hogy kigyulladt s fölzaklatott lelkem a szellemiség, a legyőzött anyag mesteri szépség-formáiba öltözik . . . Io, triumphe ! Uram, szenvedésem, bajom ezután már csak a barokk-templomok mennyezetén nyiladozó mennyországok stílusában fejezhető ki . . . abba nő bele, úgy virággik ki . . .

Szept. 24. Aut mori, aut pati . . . non mori, sed pati — az Úr Jézus jegyeseinek fölséges megnyilatkozásai . . . ez pedig mind voltaképen azt jelenti : aut mori, aut amare . . . non mori, sed amare. Igen, valahogy ezt jelenti — azzal a hozzágondolással, hogy azután még inkább szeressünk ; örökké és nagyon. Mivel a szerelem az Istentől való s az egész emberiséget leginkább egybekötő, összefűző és boldogító kötelék, azt kell gondolnom, hogy az Isten-szeretetnek is a legédesebb s legérthetőbb szimboluma. Azért az Énekek énekében is a páros szeretet az Isten-szeretetnek a legfőlségesebb s legbeszédesebb hasonlata. Ez az erosz azt a másik nagy eroszt ismerteti meg velünk. A materialisták ezt csak úgy magyarázták, hogy az égi szeretet csak travesztíája a földi szerelemnek. Nem így van ; de a legédesebb szeretet a leghívebben világítja s közelíti meg a felső eroszt. Ez még édesebb, ez még tüzesebb, még andalítóbb, emelőbb s kielégítőbb.

Sokan botránkoznak az Énekek énekén. Miért? Hogy erosz? Hogy a jegyes átöleli a jegyesét? Hogy szívja ajkát s összecsókolja? Tény, ezt teszi a földi erosz ; de ez mind csak analógiája annak az édességnek, búbájnak, annak a közelségnek s meghittségnek, mely a lélek Istennel-egyesülésében bennünk áradozó boldogsággá lesz. Az ószövetség szerette a két eroszt egymáson nevelni ; a keblen az Isten keblét, az ajkon Isten ajkát, az édes ölelésén az ő ölelését merte elénk állítani. Igen, merte. Gondolom, hogy a tiszta szerelem Istenhez emelheti a szerelmeseket, lelkeiken a tűz föfelé világít, ajkaikról Isten mézét szívhatják. Ha pedig egy leány Krisztus jegyese lesz, akkor ez nem az Énekek éneke esete, hanem az ilyen átviheti minden, a földi szerelemre irányítható érzését is az Úrra ; azonban ezek a tendenciák csak lépcsőfokok, melyeken az igazi krisztusi szeretethez eljut, mely önmegtagadást, áldozatot, szenvedést akar, mint az igazi s hamisítatlan szeretetnek zálogát, mondjuk fémjelzését ! Amen ! Jesu, rex virginum, misere nobis ! — Nemcsak nem gondolom következőképen, hogy az égi erosz csak lenyomata és vissz-

fénye legyen a földi erosznak, hanem mivel az égi az alap s a földi a funkciója, azt gondolom, hogy a földi erosz kimondhatatlanul édesebb, fölségesebb, tisztultabb lesz, ha az égi erosz járja azt át. Istenem, szeretni . . . minden földi eroszt Istennel átjárni s áttüzesíteni!

Dec. 9. Megtartottuk a megyei közgyűlést s elparentáltuk a királyt, Ferencz Józsefet, ki november 20-án meghalt. Én voltam a szónok. Mondtam sokat, ami minden szempontból elfogadható volt, s amivel tartozunk neki. Aki ilyen zúgban él, mint mi, annak kár okoskodnia, s bár kell hinni egy nemzeti hivatásban, azért lehetséges, hogy a hivatásnak már megfeleltünk s most még lézengünk. Isten nyugosztalja a királyt; nem ítélek, hiszen egészen más világban, más levegőben élek; mit tud a libella, mely a víz színén karikázik, a csikok s a pontyok s a békák életéről és indulatairól! Ah, csak föl a tiszta érzések s a hamisítatlan élet levegőjébe! Föl, föl, az Isten átlátszóságába! Ott van igazi élet, a többi labor et dolor et . . . rubor! — De meghalt az egyház főkegyura Magyarországon s előtte elmentek azok a Simorok, Samassák, Schopperek, Ranolderek, Kovácsok, Rimelik, Moizesek, Palugyaiak, Roskoványiak, Zalkák . . . no, meg a káptalanok, a Majtényiak, Feketék, Krajcsikok, Fertsekek, Marcik, Gyurcsekek, stb. óriási dependenciás, aranykeresztes sorai. Most ott van köztük a Sacratissima Majestas . . .

Mondhatni, hogy a magyar egyház saturnusi korszaka bevégeződött, s új korszak kezdődik. Erre azonban, úgy látszik, lesznek előkészítő tapasztalataink. Istenem, Istenem, hogy minket csak hátbaütésekkel s külső megpiszkálásokkal lehet előbbre vinni! Így van az egyházfejlődés nem belső erők feszülésétől, hanem külső stimulusok behatásaitól függővé téve. Az egyház talán azért is így van beállítva a világba, mert külső dolgokkal, például jobb vagyoneosztással, paragrafusokkal, rendeletekkel úgy sem lehet rajta segíteni; az ő regenerációja a lelkek fölborzolása; az ő mótórát a szentek szelleme fűti. Ezt a hatalmat pedig nem korlátozza semmi. Azért hát Raum für die Heiligen, freie Bahn für die Helden! — Requiescat Sacratissima Majestas cum tota sua curia episcopali et canonicali in pace!

1919

Máj. 16. Ne nézzék barbárságnak, hogy ide irok egy-két jegyzetet ; így legalább el nem vesznek, s aki a régi «kutyabőröket» forgatja, annak kezébe kerülhetnek.¹⁹ Az 1919. évről van szó, mikor minden háborúnál nehezebb idők szakadtak nyakunkba az úgynevezett forradalom következtében. Ez az egész forradalom és a nyomában felépült uralom tisztára homokon épült, vagy mondjuk inkább lejtőn, s meg nem állhatván ez alaptalan alapon, egyre jobban csúszott le. Már is lekerültünk, mérhetlenül le, alább minden nép és nemzet s állam alá. Az Isten-káromló s zsidóságtól tönkretett magyarság borzasztó tragikumba került bele, s régi hírével szemben a jellemtelenség s a gyávaság epidémiája folytán hozzá még köznevetség tárgyává lett. Kacag rajtuk a világ, mi meg szégyenkezünk magyaroknak vallani magunkat. A szocialisták kötötték karóhoz az ebet s borzasztó pózzal adták a világgyőzőket. De fölületes agyficamatokon épülve fel egész világnézetük, mialatt feszelegtek s tetszelegtek maguknak az új világ-konkvisztádor szerepben, a többi okoskodó zsidó túlkiabált rajtuk, s a sült galambot váró magyar népet orránál s fülénél fogva az orosz-zsidó agyrémeknek, a kommunizmusnak uszították neki. A szocialisták voltak dajkái s pesztonkái a forradalomnak s kényszerültek most lenni a kommunizmusnak. Akarták is, meg nem is. Míg csak a falra volt pingálva a fekete vagy vörös ördög, addig azt mondták : Ez a mi anygylunk ; de mikor aztán nyakon s orron ütötte őket farkával, akkor már az ördögbe kívánták az ördögöt. Ők hozták ; de hogy most itt van, a fenébe kívánják. A szocializmus bábázta ki a kommunizmust, aztán ráfogták, hogy az ördög fattya. Mihaszna (talán Kún Béla !) elhozta, nevelte, s itt volt, s itt kezdte orosz-zsidó-magyar agyrémeit a magyarság orrára aggatni. No, már megelégtették a szocialisták is. A szocializmus a logikának az az elefántja, melynek hátán minden társadalmi hóbort nagy húhóval közénk költözött.

Mindezt csak előljáróban jegyeztem meg, bizonyos adatoknak keretet kívánván kerekíteni, mik a püspök-

séget illetik. Szent József napján, 1919 március 19-én még prédikáltam a szemináriumi templomban s reflektáltam Kunfi itt járt miniszter zöldségeire, melyekben őszerenitása leszámolt a kereszténységgel, melyhez annyit ért, mint én a zsidó hullamosás mesterségéhez. Azután kiűtött köztünk a szocialista tovafejlődés, a szocializmus gubóját átrágták az orosz zsidók, s kirepült nagy kecsesen, s piszkosan a kommunizmus. Márc. 25-én megtiltotta a kongregáció felvételi ünnepélyét Velinszky tanító ő parvenúsége. (Akkor még in floribus, ma, máj. 16., már csak in herbis!). Sárkeresztúr, Ősi s Teés is kommunizáltatott. Ez utóbbiak meglapultak, mint tetűk a var alatt (pardon a hasonlatért, de Böhm úr ő hadügy-minisztersége legünnepélyesebb kiáltványában is tetveskedési veszedelmekről flótázik), csak Sárkeresztúr «akaratos és dacos», mint Kunfi szerint az új magyar ifjúság. (Ez is megvan már, amennyiben a tanonciskolában az egyik fiú már nagyobb szükségét is leadta az osztályban s Rausch (?) igazgató akkor elragadtatásának adott kifejezést az új irány s annak őt boldogító vívmányai felett. Csak élvezze az új boldogságot — parfümjével együtt!) Mi meghúztuk magunkat a püspökvárban s vártuk a szocialista fejek «jaillissement-jének» további sziporkázását. Sok baj volt a hitoktatással, templomokban, sekrestyékben, temetői (Csutora) kápolnáknak kellett megvonulni s mindezt Óvelinszkyéje miatt, mialatt hír szerint a veszprémmegyei diktátor, aki zsidó, megengedi az iskolában a hitoktatást.

Igy jött meg a húsvét. Ennek hetében azonban, ápr. 23-án jöttek az elitcsapatok; a tengerészek, Fabik elvtárs vezetése alatt s néhány betyár, az idevaló Mihály, munkás s katonai megbízott vezetése alatt; sapkájukkal fejükön betolakodtak szobámba s kijelentették, hogy nekik a nagyterem s az ebédlő kell; hozzá is láttak a bútortoláshoz s azontúl ott laktak. Volt már addig is, körülbelül március eleje óta, négy baka a püspökségben, akiket kosztoltam, s bennlaktak Viszota szobájában s őriztek egy Hirsch nevű kapitányt s engemet. Ez a négy gentleman betört a pincékbe s kiitták 20 üveg francia pezsgőmet, mely még a Szent István-béd idejéből maradt meg, aztán összes boraimat s lerészegedve teleokádták az alsó traktust. Nem tűrhetvén a lármat s piszkot, búzt, füttyülést, azt mondtam a direktóriumnak, hogy az esetben, ha a kanonokokat összébb rendezik s megmozgatják, én a Streit-házat kérem. Azt meg is kaptam, s ápr. 25-én kezdtünk költözködni. Ez soká tartott; addig a palotában

ebédeltünk s onnan néztük május 1-én a maskara felvonulást ; volt egy vörös gyalogos s ugyancsak egy vörös lovas (fiakeres-
 rityiz), kik úgy festettek, mint hóhérok s bohócok. Máj. 4-én
 már új maison-unkban ebédeltünk. Ezalatt ápr. 29-én a
 jeles tengerészek észbekaptak s elmentek rendet csinálni
 Nagykanizsára. Kivonultak két vörös zászlóval. Elment
 szakácsuk is, ki jó potrohos hadfi, s kitől lehetett húst és aszalt
 szilvát is venni. Ez a szakács reggelenként feljött az emeletre s
 hozta a fekete levest, azaz kávé-t s kiáltotta a színmagyar és
 orosz-zsidó vörösöknek : «Mekasú». Máj. 7-én azonban megint
 más «hadsereg» jött, ez is egy marék volt — a tengerészek
 hatvanan voltak ; s ez a másik «hadsereg» cibiliben feszeltget s
 pesti hadfiakból, munkásokból, azaz csirkefogókból állt.
 Ez a banda azután elment, s visszajött máj. 10. körül Fabik
 elvtárs csordája, s ez székel s piszkít most is. Kultúrpalotának
 szánták Velinszkyék a püspökséget — ezek a csordák már
 fel is avatták az új kultúrához méltóan ! Várjuk a folytatást !

Jún. 10. A rablás folyik fenntartás és visszahagyás nélkül ;
 elvesznek mindent «mit Putz und Stingel». Sárkeresztúr, Ősi,
 Teés már kommunizálva vannak ; az albérlők és a béresek
 bent maradtak, de az állam részére gazdálkodnak. Fejükkel
 játszanak — így hangzik a frázis — minden birkáért. Most a
 szőlőt kommunizálják ; a bort lefoglalják, s amit a vörösök
 Pogány úr előírása mellett meghagynak, azt állítólag el
 fogják adni. Bort inni nem szabad — csak a proletár iszik,
 ahol hozzájut. Most már Berkiné is énekelheti : «Bizony meg-
 halt szegény Berki, mert nem adtak jó bort neki ! Nem halt
 volna szegény Berki, adtak volna jó bort neki». 9000 koronát
 fizetett, de a bora a püspöki pincében várja a csapat !

Néhány nap előtt idejött egy terror-csapat, melynek
 vezetője egy nem tudom miféle Szvetozár, szerb rabló, aki a
 nezsideri fogolytáborba volt internálva, ott is haldokló
 társainak óráit és pénzét ellopta s külön büntetésben részesült ;
 bemutatkozott az itteni rendőrkapitánynak, Zavarosnak, aki
 Nezsiderben táborfelügyelő tiszt volt : «Hát maga itt van?»
 kérdi az érdekes zbojnyiktól. «Igen, a pécsi különítmény
 élén.» Ilyen rabló zsványok védik Pogány (Politzer), Harz-
 burger, Böhm, Szamuelli zsidrancokat Magyarország élén.
 Böhm feketekávé-t szervirozó őrmester volt József főhercegnél.
 Maga mondta Békefi Remig apátnak, s az nekem.

Jún. 11. Dinnyésen megállt a vonat, s azt mondták,
 tovább nem mennek ; az utasok ennyivalót kerestek a falucska-

ban, egy gazda egy sonkát 1300 K-ért adott el. Modly kúriai bíró beszélte. Velinszky László, az idevaló tanító, a hatalmi hóbortoknak egyik érdekes produkálója, Kúnfi rendeletével szemben a vallásoktatást nem engedélyezi az iskolában. Van neki a hóbortos szerepléseért 30.000 K fizetése; nekem pedig még adós!

Jún. 12. Szamuelli zsidókölyök különvonaton, szalonkocsiban, étkezővel s egy-két kocsival utazik. Perverz, elfajult eszelősök.

Jún. 24. Ha jól emlékszem, Hutira őrnagy révén ma bejelentették, hogy Fabik betyárcsapata kivonul a palotából s visszamehetek; visszaüzentem: A palota nem enyém, arról le nem mondhatok, de állítsák vissza; a rondaságba be nem megyek... azután birtok nélkül palota? Ki fizessen portást és nyolc cselédet s miből?

Júl. 7. Új elhelyezkedésre lesz szükség sok tekintetben, jogi, társadalmi, de főleg — ezt tartom legszükségesebbnek — lelkipáasztorkodási tekintetben. Az új világba a régi isteni erőt, az istenemberi, az igazán emberségi s egyenlőségi hitet s energiát beleállítani! Ellenségesnek látszik ez az új világ; érzület szerint, ahogyan a sok kampós orru képviselője azt kigondolta, kereszténységtípró világ akar lenni. E részben rövidlátónak s echt pozitivistának, vagyis orránál tovább nem látó világintézőnek bizonyul, amennyiben összetéveszti a lényeket s a szellemet a történeti beöltözködéssel. Hát hiszen az a beöltözködés is olyan, hogy lehet a dilettánsnak azt bőrnek is venni, s mi is úgy tapadunk a «korszerű» kosztümhöz, mintha húsunkat szaggatnák; pedig hát csak a ruháról, az egyház mai társadalmi s állami viszonyairól van szó. No, majd csak elmúlik az öltözettől való megfosztás fájdalma; s akkor jobban látunk.

Nagyon érzem itt a nézet- s a helyzettisztulás szükségét.²⁰ Konstatáljuk: elvitték mindenünket, amit a történelmi hatalmak adtak; most tehát a belső lényeg és szellem jegecsítse ki magának az új formát. Az egyház az ilyen megrablást mindig exkommunikációval sujtja. Gondolom, ezzel csak a végrehajtó erőszakot itéli el, de nem kételkedik az Isten gondolatainak érvényesítésében. Tudja, hogy a világ nem kész, s hogy azon bűn s erény dolgozik!

Hát mi a lényeg az egyházban? Az, ami a kereszténységben az égből jött s mint isteni erő lépett a világba; szellem és

lélek és élet volt, s történelmi csak akkor kezdett lenni, mikor emberi viszonyok közé lépve azokban elhelyezkedett. Sok alakja volt, azon kezdve, mikor az egyházat így jellemzi: *credentium autem erat cor unum et anima una*. *Jus canonicum*, egyházi szervezet, tekintély megvolt lényegben, de a kapcsolatot a «*cor unum et anima una*» jellemezte a gyakorlatban. Sok-sok alakot öltött azóta is végig a történelmen; másokat keleten, másokat nyugaton, s ugyancsak különbözőket a klasszikus, a középkori, az újkori egyházban. Ezeket a történeti formákat az államok, az uralkodó nézetek, a társadalmi fejlődés, a gazdasági élet határozták meg. Ezek jönnek-mennek; maguk is változnak s változásukkal az egyházi formák reformját magukkal hozzák. Így lehet valami bizonyos időben egyházi s egyházas, ami előbb nem az volt, s megfordítva: lehetséges, hogy valami megszűnik egyháziának lenni, ami előbb az volt. Annak megítélése azután, hogy mikor kell valamit s hogyan behozni, hogy mi jó és korszerű, mi felel meg az igényeknek, úgy hogy a lelki életet fejleszti, nagy nézeteltérést s különféle állásfoglalást tűr meg, s főleg két irányban osztja el a szellemeket: haladi és maradi irányban, aszerint amint némelyek inkább a múltnak megszentelt hagyományait akarják fönntartani még akkor is, ha azok nem szolgálják a lelki életet, s azokat ősi garnitúráképen a széles idők forgandóságának feláldozni nem akarják; míg ellenben mások nem kisebb szeretetből az egyház iránt, de talán nagyobb megértésével az új idők igényeinek, az új formákat sürgetik. Ez utóbbiak szeretetének bátornak is kell lennie, mely nemcsak küzdeni kész a konzervatív elemek nehézségével, de a rossz értelemben vett modernizmus vádját is tudja nagylelkűen elviselni s a gyanúsítást szívére nem veszi. Így volt ez mindig; sokféle félreértés, ragaszkodás és féltés, hatalmi vágy, egyéni érzések, rokon- és ellenszenvek és szenvedélyek járnak az egyháztörténetben is. Miért is ne? Hiszen emberi története az isteni erőnek! Hányféle génusz, sötét és fényes, imperiális és demokratikus, arisztokrata és népies öltötte magára az egyház vecsernyeköpenyét, Weber szerint: *Dienen muss der faltenreiche Kirchenmantel hundert Zwecken; Ehrsucht, Habsucht, Machtgelüste, Hass und Rache muss er decken.* (Dreizehnlinden 17, 5.)

Ily körülmények közt az igazi s felvilágosult egyházi érzésnek lehetőleg magas és nemesen céltudatos szempontra kell helyezkednie s okulnia kell az egyháztörténetben megnyilatkozó fejlődés változatai, az eszmék szerencsés be-

öltözésén, a félreértéseken ; s ezeken okulva, a kellő ítéleti látókört magának megnyitva ítéletet mondania arról, hogy a mai korszellem uralkodása alatt, a lelkek ily állapotában, ilyen szellemi áramlatok mellett mire volna szükség, mily reformra. Reformra az akcióban, a magatartásban, az eljárásban, a jogok megadásában, az egyházi érzés és szellem kifejlesztésében. Nem az isteninek, a lényeknek, az örökértékűnek háttérbe szorításáról van szó, hanem arról, hogy emeljük azt ki s érvényesítsük igazán ; nem az egyházi szervezet megváltoztatásáról, hanem az egyházban lelett isteni erőnek kiemeléséről, a pünkösdi melegnek jobb kiárasztásáról ; arról, hogy mily formában közeledjünk, hogy a kor ízlését eltaláljuk, érzékét fölébresszük ; arról, hogy mily eszközöket használjunk az örökérvényű célra.

A főindulat a szeretet az egyház iránt. Szeretjük az egyházat, benne gyökerezünk, belőle élünk. Mint Szent Athanáz és Görres József, az isteni erőnek megtestesülését látjuk benne végig a történelmen — a történelmi ballépésekkel, hiányokkal, gyarlóságokkal. Osztjuk s azt akarjuk érezni, amit Möhler mond Szent Athanázról : «Er stand mit allen Wurzeln seines Lebens, so tief und so weit sie sich auch verbreiten mochten, in der Kirche ; er schaute sich stets nur in der Gemeinschaft der Kirche und in ihrer ganzen Vergangenheit an. Denn er lehrte, Christus habe sich innigst mit der Kirche verbunden, ähnlich wie mit der Menschheit, mit welcher er eine Person ausmacht, so dass sie Christus selbst gleichsam ist». (Athan. der Grosse. Mainz. 1827. S. 122.) Hiszem, s örülök, hogy az egyházban isteni erő és lélek lüktet.

Mivel ezt hiszem, kívánok a) nagy műveltséget, apostoli szellemet és bátor, nemes kollegialitást a papságba. Hol vannak jó papnevelő intézetek? Ahányat felhoznak, annyi ellen tudok kifogást ; de nem is gondolom, hogy a papokat falak közt, könyvekből lehet eléggé megnevelni. Minden nevelés csak kezdet, irányítás, telve relativitásokkal, egyoldalúságokkal ; ha valaki falakból megint falak közé, könyvek elől ismét könyvek elé kerül, félbemaradt, ki nem alakult ember lesz. Istenem, mennyi ok az alázatra s arra, hogy feltétlenül s kizárólagosan Isten irgalmára s kegyelmére apelláljunk, ha az ember botlásait s bornirtságát, dolyfös s buta élni-nem-értését és tragikus életrontási ügyességét azaz ügyetlenkedéseit nézem ! Nem ezt akarta-e az Úr? A vas perditum az általános stílus, a repedt fazék ! Tehát hogyan és hol neveljünk? Hát én a legalaposabb tudományos műveltséget adnám mindenki-

nek s nem sajnálnék sem időt, sem pénzt s küldeném Párizsba, Bolognába, Oxfordba az ifjakat, adnék melléjük zseniális és spirituális skolárokat, kik egyenként neveljék s ne elszigeteljen, hanem a kultúrközösség csatornáit s vízműveit közt.

b) Ugyanakkor pedig azt szeretném, hogy a papok ne tartozzanak ahhoz a klérushoz, mely osztályt, pártot, elszigetelt társadalmi osztágot jelent. Szeretnék papokat, akik a «bonum opus desiderant», de bent állnak a népben — régi kézműves, rabszolga, fölszabadult, vagy patricius presbitereket. Most a klérust fal választja el. Azt mondják, hogy a szentség izolációja. Ha csak az volna ; de nem az ; inkább a tekintély, a jog, a vagyon, a joghatóság izolációja. Ez izoláció hideget hoz nép és papság közé s eltávolítja őket. Több meleget és szeretetet nép és klérus közé ; többet a Szentlélekből s a testvériségből ; ezt nem házasság, hanem a demokratikus intézmények behozatala által. Ne a tekintély, a joghatóság, hatalom, parancs, hanem a belső elv, a szeretet dirigáljon. «Cor unum et anima una» — mily kevés van itt jogból, szétkülönbözésből ! Nem alattvalók, hanem a testvérek viszonya, a hierarchiából, az archéból keveset, a hierosból sokat, s úgy bánni s úgy beszélni és megnyilatkozási szabadsággal egymáshoz közeledni. Nem a tekintélyt akarom ledönteni, hanem azt, hogy a tekintéllyel kooperálni lehessen, s így a tekintély épen e koncertnek, e kooperáló karnak karmestere, de nem szólózik. Nem kell <olyan> koncentráció, mely a tagokat kizárja, az erőt, az érdeket egyben koncentrálja ; ez a perifériáknak s a szubaltern központoknak elhalását jelenti.

c) S mi szabadítana meg ettől? Úgy vagyunk nevelve, hogy ne kritizáljunk, hanem lelkesüljünk és szeressünk. S én akarom ezt tenni, de azért az egyház javát s szabadságát s életét még a meggyanúsítás s az anathémával való fejbekölnítés árán is akarom szolgálni. Hát hogyan? Ime, most az új idők viharja mindenütt új helyzetet teremt ; a hívek bevonulnak az egyházi keretekbe. Ne féljünk ettől, hanem higgyük, hogy az Úristen kalapácsa segítségünkre jön. Higgyük, hogy erősíteni akarja az egységet, melyért imádkozott, mely programja volt. Higgyük, hogy ezek a népek dolgozni készülő erők, s hogy iskola nyílik számukra, s hogy feladataik vannak.

Az állammal szemben se vezessen minket a hagyományos jog, még kevésbé a hatalmi érdek. Ki tudja, mi marad meg a jogból, s ugyan mit akarunk most hatalmi érdekeket az állam, a hitetlen állam által biztosítani? Ezeket csak önerőnk, a nép által lehet. Minket nem politika, hanem a nagy közérdek

vezet állammal, társadalommal szemben is. Tudjuk, hogy szolgálhatunk neki, s hogy a tiszta erkölcsöt csak mi biztosíthatjuk. Ettől függ állam, társadalom, ettől rend, fegyelem, boldogság. Hát ha valami kapcsolatba lépünk majd, ime az egyetlen érdek szempontja vezet s igazít el akkor minket e viszonyaink rendezésében!

d) Azután szükséges a nép nyelvének használata a liturgiában. A misét kivennem; de a szentségekben, főleg keresztelés-, házasság-, áldozásban, s az avatási, temetési szertartásokban! Nem nemzeti s nemzetiségi viszketeg dolgozik most e kívánalomban, hanem a természetes érzés. Hogy eddig úgy tartották, az nem argumentum a jövőre. Különben az érvek Möhler életrajza végén remek lefejezésben részesülnek. A trienti zsinat tilalmáról azt kell mondani, hogy azt a reformáció ellen hozták.

Júl. 8. Tegnapelőtt vettem a tinnyeiek adományát. «Prohászka püspök javadalmazására». Ez oly megindító, mint Tóth János dr. 50 forintja felszentelésem alkalmából azzal, hogy a székesfehérvári püspök szegény!

Júl. 8. Úgy szeretnék e nagy lélekzetvételeimben a világtörténelemnek kooperálni. Először is hitemmel! Hiszek a nagy világalakulásban, metafizikai Tervezőjében s örömmel nézem éthosza előcsillanását itt-ott. A tervet nem értjük; a terven dolgoznak automata fejlődések, etappok, de épen úgy egyének, pszichék, kik mind nem tudják, hogy mi lesz s hogy hol kötnek ki. VII. Eduard, Izvolszky, Clemenceau, Wilson, ezek a nagy kismiskák! Hogy akartak, s mit értek el! A nagy történelmet az Isten csinálja; hiszem, <hogy> kigöngyölti az idők vasznát s ráveti zseniális alkotással tervrajzait. Emberek az ő napszamosai; ott szerepelnek lelkükkel, szenvedéyeikkel; villannak gondolataik, jelentkeznek vágyaik — imperialisták, nacionalisták, pánszlávok, revanche-isták; s mi sül ki? épen az ellenkező!

Hát bizalom a világalakításba: jó, erős kézben van; bizalom, ha a szociális állam körvonalai bontakoznak, ha karaktere fejlődik, ha jobb elhelyezkedést, tyúklevest s borsót mindenkinek hoz; az Isten megcsinálja. Most csak a mocskos fickókat látni öklükkel, s hallani s szagolni mosdatlan szájuk köpködését; de azért az új világ közeledtét érezzük, a sorsa fordulását, a világtörténelmi dráma új felvonását! A vihart már látjuk; a néplélek sóhajából vihar lett, tetterő s önállítás a jellege. Felzúg benne a jobb élet szenvedéye, mint

ahogy felzúg az erdő, s dagad s lejt a tenger, mikor a vihar ereje fekszik rá. Felzúg a vágy, a világboldogítás, a kulturális önmegváltás vágya ; a járszalagon vezetett, a fonott járatóba fogott néplélek emancipálódik ; bátor, szilaj lesz, meg is vadul, kirúg ; de ezek csak farsangolások, s mögöttük jön már a nagy kötelességek érzete !

Nos és a program? Minden jó : absztrakt gondolatok a valóság lehetőségének minden igazolása nélkül. De hát itt is először falat kell dönten. Jó, döntsék a góg, igazságtalanság, egyenlőtlenség, kapitalizmus, rendi világ, úrhatalomság, diplomácia, korrupció falait ; de ne az individuális erők, tehetségek, különbségek, a nemzeti egyediségek falait ! Aki ezeket is döngeti, az zsidó doktrínér. Nincsenek-e emlékeink, otthonaink, történelmünk? Hevülünk-e Heidenstamm svéd époszáért, Reymont «Polnische Bauern» mithoszi époszáért, a svéd, a lengyel néplélekért? Hát az, hogy valami a «mienk», a mi házunk, nemzetünk, mégis csak elem, hatalom ! Nincs-e a népeknek is lelkük, mithoszuk, époszuk?

De hát hol a programmban az éthosz? A materializmus tán? S ki teszi e csúrhét emberségessé? Ki teszi nemesekké, jókká? igénytelenekké, munkaszeretőkké? Ki nevelje fegyelemre, szeretetre, tiszteletre, jóindulatra? Hát ezek az új emberek? Ezek a bestiális népek, kik az új eszmék komédiás kosztümjét vetik panyókára? Hiszen ezek régiek, új, rajtuk fityegő ruhákban ! Ne legyünk komédiások. Sokan nem tudnak beleilleszkedni s beleidegződni az újba ; maradjanak őszinte régieknek s ne rösteljék, hogy elfeledve kell meghalniok. Az nem baj ; s aki arra kész, a nagy Istent imádja ! Furcsán állana a díszmagyar Steiner Jákón, de furcsán a frigiai sapka is Károlyi Józsefen ! Suum cuique !

Vannak letűnt világok s azok lakói ; ha aztán az egyik-másik túléli, az ne káromkodjék, hanem álljon alázattal félre az Isten útjaiból ; kérjen kegyelmet s boldog kimulást. Én nem állok félre ; volna is szerepem ; az éthosz, — azt bevinni a világba ! El is bírnám az újat, kooperálnék vele, anticipálnám a vajúdasokban azt, hogy a Szentlélektől való ; de a mostani canaille-al, csatornaöntvényel, szennyvíz-csőcselékkel kooperálás lehetetlen. Tele van abszurditással, alávalósággal, cinizmussal.

Júl. 9. Most a barátokat akarják kilakoltatni e nyomor-fickók. Óvást emeltem ez ellen ! M. kanonok elmondta, hogy több úrnak szólt, akik a zircieknél tanultak, hogy menjenek

el legalább megköszönni a zirciek százéves munkáját; nem, fél ez a közönség minden szusszanástól. No, de Treszka néni, a kofa, az kiállt a barátok mellett s nem enged. S ezt mind egy ilyen dervis, amilyen ez a számár Velinszky, volt katólikus tanító, aztán városi tanító csinálja. — Most jön V. s mondja, hogy a katona- és munkástanács, ez a megközelíthetetlen s láthatatlan társaság az én írásomat nem fogadja el, mert hogy az ügy kizárólag Velinszky öfölslegességéhez tartozik, tehát autokrata, megfellebbezhetetlen elintézésére van bízva.

Júl. 9. Isten ne vegye bűnül, de nem fojthatom el magamban a gondolatot, hogy bármennyire becsülöm Foerster Fr. W.-t, s hálát adok Istennek, hogy van, feltűnik nekem az ő kifejezési módja. Kifejezés, forma, nyelvművészet — hiszen ez is kiválóság s eredetiség s próféták sajátja — de valahogy mértéktelenül. Amit mond, az egyszerű dolgokat is, úgy alakítja, hogy nem mindig mesterkéletlenül, sőt sokszor igazán esetlenül<hat>, mert koturnusban és erőltetve vannak beöltöztetve. S itt megtaláltam a szót: beöltöztetés. Mindent sajátos nyelviségbe öltöztet be, s ezáltal oly nehézkes, oly ünnepélyesen szögletes s oly impozánsan tudományos a legtriviálisabb dolog is. Például ahol a szűzességről beszél az «Erziehung und Selbsterziehung»-ban, az ember érzi, hogy keresi, hol s hogyan foghatná meg nem-közönségesen, sajátosan, de nem az érthetőséget szolgálva. — Gondolom, hogy ez a beöltöztetés, ez a professzori koturnusba-állítás babonáz meg sokakat! Nem az étel, hanem a tálalás! Ezzel nem akarom tagadni, hogy gyakran remekel ebben a nyelvi kifejezésben s intuicióit valóságos művészettel testesíti meg. Hallom, hogy mindennap lovagol; nem adja-e ez is azt a magas lóháton való s valamiképen mégis feszes magatartást?!

Júl 10. Nagy bizalommal kell lenni a sacramentum ereje, tisztító s megszentelő kihatása iránt. Ez a Krisztus érintése s lelkének reánk árasztása. Ajkunkat s nyelvünket megtisztítja, mikor vesszük, s tüzes érzésekkel kiégeti a gatz s a penészt szívünkbelől. Ezt meg kell tapasztalni! Istenem, mily gyöngé és pókhálós világ a fogalmak világa. Azért kitérom lelkemet s erős vágyakat, érzelmi hullámokat vetek ki magamból a világ ellen, az ellentállások ledöntésére, az ördög retyemutyából emelt torlaszok ellen! Kilököm magamból, hogy másokat emeljek, mossak, megszenteljek; hogy tőlük a rosszat, ármányt, kísértést elsöpörjem. Jézus szívének indu-

lat-dagályai s apályai járnak lelkemben, s hiszem, hogy megtisztultam s egész ember lesz belőlem « in iustitia et sanctitate veritatis». Leomlom lábaihoz s esdeklem hozzá, hogy tegye jóvá amit lelkeken, magamon s másokon rontottam! Adoro te, Jesu mi!!!

Júl. 10. Igazán az entente-ről való hírek csak kacskák, s hogy a Kún-kormány leköszön, az már oly kopott, oly zsiros fogású, mint egy ősrégi misekönyv vagy szemináriumi breviárium! De Isten ments, ha megint az «urak» jönnek, s ha nem lesz új világ! Isten ments! Törj össze minket, nem kell nekünk a rossz! És segíts, hogy jók legyünk, szegényesen bár, de evangéliumosan! Csak nagyobb bajok ne legyenek! Korpás őrmester Zichy Gyula püspökről mondja, hogy vesztélyben van az esetben, ha a pécsváradi bányászok Pécsre törnek, mert akkor mint ellenforradalmárt felakasztják! Parce nobis Domine! Tegnap írt Csernoch J.; megköszönte a gratulációt, panaszkodik, hogy a bazilikától a várba 600 K-t kért a fiaker, s azt a hívek fizették. Utolsó magyar kardinálisnak mondja magát.

Júl. 10. A nép s korok kultúrákat építenek különböző stílusokban és gyakran izléstelen kapkodásban. Bizonyos ideig tisztában vannak a nagy vezető eszmékkel, a szépen meghúzott irányvonalakkal, s századokon át faragják kövüket s építik emléküket, azaz, hogy alakítják ki lelkük gazdagságát s formaképességét. Azután valahogy ráunnak. No, a civilizációt véve, a valóság, az emberek, a zűrzavar s mértéktelenség az eszméknek életben s hatalomban való megvalósítása körül diszkreditál sok fölségest. A fölségesség nem jelent uralmat a többi fölött, csak kiválóságot, mely irányt ad.²¹ Egy hegy nem ülhet más hegynek a nyakába azért, mert magasabb! Hát szóval a hibák s bűnök elhomályosítanak eszméket, diszkreditálják őket s fölébresztik az érdeklődést a másik, az ellenkező irányban fekvő áramlatok iránt. Így történt a reneszánszban.

A középkori, keresztény kultúrstílus a maga tisztaságában feltétlenül s alkuvás nélkül első helyre állította a lelket, az üdvöt, az igazság, jóság, szépség, szentség ideáljaival, s ezért kész volt mindent odaadni. Ez indított világáramot, épített civitást, nevelt embert, tisztában volt céllal, értékekkel, s mindent azért tett s annak rendelt alá. A zászló lobogott, ellene tenni bűn volt; másképp tenni neveltség, képzetlenség. Jól ismerte a lelket is, tudta, hogy bukott, és hogy alkudni nem lehet. Ezt tették a szentek — Szent István

is. Aztán századok multak, s keverték sok vizet, sőt iszapot a borba ; de azért alkudozva, trafikálva el volt ismerve, hogy az az igazi. Csak a XIX. században emeli föl fejét a tagadás s első helyre a jólétet, az életet teszi ; ez a program, értsük meg. De akar ideálokat is. Igen, de csak mellékesen. Volna-e Roosevelte 24 óráig népszerű ember, ha azt hirdetné, amit a középkori szentek? Hát Wilson, ha eszményeivel állt s bukott volna? Nem, nem ; értsük meg, miről van szó ; határozott frontváltoztatásról.

Júl. 11. I. a világháborúról írt lelkendező, az emberiség összes erőit s erőfeszítéseit ünneplő himnusokat, de hát kopasz feje nem tudta, hogy ez a sok erőfeszítés hová evez. De ki lelkesülne ezért a katalauni kegyetlenségért? lelkesüljön inkább a régi romlott társadalom fölforgatásáért ! Amerre az ember néz, csak rossz oldalait látja ; kiforgatva, elfajulva, kilugozva, kiáztatva áll előttünk a nyomorfi. Nagyzási hőborotok, örületek ragadták majd le, majd fel. Főleg a fejét tapogatta s akarta megkoszorúzni a világalalom koronájával. Tudományára volt büszke s intellektualizmusa dithirambokban ünnepelte önmagát ; de élni, lenni elfelejtett. Ideálja tudomány, művészet, észbeli műveltség, esztétikai finomodás, jó élet, de az eredmény? Csupa tanulás, előkészület, évekre, 28—30 évre terjedő készületlen stúdium, elszigetelés az élettől s iskolapadokba szorítása a meglett, a serdült embernek. 30 évvel lesznek az emberek végre valamik s apjuk zsebétől függetlenek. Nemi élet,²² akarati élet, munka-élet, erők összhangzása, sokoldalú tehetség-fejlesztés nem létezik. A 15 éves ifjú serdült, s várnia kell még 15—20 évig, míg nőülhet. Ezt az egyoldalú irányt veszi az egész kultúra, s a pályák egymásután iparkodnak előkészületüket kihúzni ; patikusnak kell 8 osztály, marhadoktornak nemkülönben ; no meg mi lesz a tanítókkal, kiknek fejébe szállt az új világ gőze és má-mora? No és az egyetemeken az a divatos, izolált naplopás !

Az ideál csak az ember összes tehetségeinek harmonikus kiképzése lehet ; de ezt csak a valósággal való sokoldalú érintkezése által, nem tudomány által, nemcsak sportolás, lovaglás által (ez úri hajlamokat, elnyomó, dresszur-irányzatot képvisel), hanem munka által lehet csak ; a fizikai munkát mindenkinek gyakorolnia kellene. Nem kellene szabadúszók, sem úri-lovasok ; nem lehet ész-kultúra, hanem egész embernek kultúrája ! Élni, dolgozni, akarni, tenni tapasztalni.

A ferde alakulásoktól szenved a morális. Nem lehet tiszta nemzedék, de nem jól nevelt nemzedék; nem lehet erős, természetes érzésű, ítéletű, melyet csak szóval, csak ideálokkal, kontemplációval nevelnek; nem lehet szociális, ha a munkát, a gondot, a fáradságot nem ismeri. Nem tudja értékelni a kézimunkát s az azzal párosuló érzelmi világot, ha maga nem dolgozik. S hogyan neveljünk a munka szeretetére, ha nem a belátás által, hogy az ember ideáljához a munkaszereket épen oly nélkülözhetetlen vonás, mint az értelmi műveltség; ha nem degradáljuk a doktrinér, hamis kultúr-(ész)-ideálokat, s nem mutatunk rá vértelenségére, tehetetlenségére, függőségére, gyámoltalanságára? ! A szocialista irányzat jól teszi, hogy a kettőt egyesíteni akarja: legyen ideje a munkás embernek a többi tehetségek kiművelésére is; csak vigyázni kell, hogy ebből ily elvet ne faragjanak: csak minél kevesebbet dolgozni! Nem 10 órát, nem is 8-at; hanem? Nem 60 évig, nem is ötvenig; hanem? Ez megint munkaiszony; ott leszünk, ahol voltunk az intellektualista helytelen eszmény-kitűzéssel. Az igazság ez: mértékkel, de mindent szeretettel s nagyrebecsüléssel!

Júl. 11. Nem szeretem a nemzetek elnemzetlenedését, ezt a nemzeti öntudat kiherélését. Ha ez sikerül, akkor a nációk mint az eunuchok fáradt, pléh-bádóg arcokkal járnak, mind sárgák lesznek! Miért legyen az eredeti, a nem közös tiltva? Másrészt azonban mire is büszkésítsük a magyart; hol az a nemzeti egységes kultúra?

Júl. 11. A lelki embernek bizony a nagy stíl mellett kicsinyesnek, pedánsnak, bolhászkodónak kell lennie — a gyakorlatban. Aszkézis nincs «ohne Andacht zum Kleinen», mint ahogy Jakob Grimm mondja a filológusokról: Silbenstecher! Ohne diese Pedanterie und Silbenstecherei kommt man in der Philologie zu nichts Grossem (Auch in der Askese zu nichts).

Júl. 11. Új bolondéria az úrnapi himnus-éneklés ügye. A forradalmi hóbertos törvényszék Balog-Balek elnöklése alatt meghívta a gvardiánt, H.-t, P.-t, hogy vegyék tudomásul, hogy a tanácsköztársaság helyteleníti a himnus éneklést. (N. cisztercita remekül felelt már azelőtt, meg lévén szintén citálva: a himnust ezentúl is énekelni s dirigálni fogom — ha tanár leszek; mert «Isten áldd meg a magyart», ezt mindenki énekelheti; még az akasztófa alatt is énekelem!)

A gvardián is kívágta a rezet, hogy így meg úgy, ő is magyar ember, és szegény-nyalázat, hogy a himnust meg-

tiltják. Balog-balek is kihúzta a brügös regisztert, de aztán fuvolázott, s aláírták, hogy tudomásul veszik.

Júl. 12. Az ember életét nemcsak gépszerű meghatározottságban, jól fungáló szisztémának kell venni, hanem *fejlődőfélben* levőnek tekinteni. Fejlődés, haladás, erőknék bizonyos irányban való kifejtése: ez az életből nem hiányozhatik. A testnél azt mondanám, a cél immanens; az erők a típust ki akarják alakítani; de az ethikai, a karakteres életben a cél az, ami a szellemi világban érvényes: az igazság, a jóság, a tökéletesbülés. Ez az, ezzel bele vagyunk állítva a szellemi világ végtelenbe futó tengelyei közé; az igazság, a jóság, a tökéletesség — abba a magában meghatározott minden-lelki-ségbe vagyunk bekapcsolva. A tendencia a «proficere», ez van az erkölcsi akcióban; a több, a jobb! Ezzel szemben a kötelességteljesítés mintegy elvonatkozva az egésztől, a folyamtól, valami részletkivágásban adja az egyes mozzanatot; mintha valaki a folyó egy hullámát megrajzolná, elemezné vonalát s kimutatná, hogy ennek így és nem másképp kell emelkednie s elomolnia, de ignorálná azt a lökő, vágyó, célba szaladó tendenciát, a sietést, a folyást, mondjuk a haladást! «Ne sim reus» mondja a kötelességtudás; de ez nem minden, ez a bemutatkozás, a korrekt kirajzolódás, de a mélység erői, a lökő tendenciák nélkül. A tendencia a célból jön s a célba visz. Ettől van a lendület, az öröm is, s az igazi akciót nem hordozhatja csak a száraz, doktrinér elv, a kötelesség; hanem kell kenet is belé. Más szóval «ne sim infelix»; a végtelen jó vonz, s arra felé van beállítva az éthosz.

Júl. 13. Az egyik bordélyháznak 10 leánnyal egy hónap alatt 100.000 K-án felül volt jövedelme. Bizonyára lesz itt több is, s több százezer K. megy a bűn s mételey oltárára. Ez belevilágít a mai világnak, a férfivilágnak erkölcstelen-ségébe; s akkor Schwarzbach Flóra arról esztétizál, hogy az egyház túlszigorú, mikor évi gyónást követel.

Júl. 14. Erant omnes perseverantes . . . mégis csak azon múlik, hogy az Isten lelke elvonul az emberiségtől. Az Isten lelke a népmozgalmak, a szellemi áramlatok hullámai fölött jár a történelem irányzataiban nyilatkozik meg, melyek majd tőle, majd más szellemből indulnak ki. Manapság azt kell mondanom, a Szentlélek nem indít; elvonult. Ami van áramlat, az a concupiscenciák forró lehelete. A Föld szelleme a

tűzhányók rémületes lehével rálehel az emberiségre ; a doctrina apostolorum-ot kikezdte a XVII. századi deizmus, naturalizmus, skepticizmus, a XVIII. századi voltaireianizmus, a filozófia ; a Föld szellemétől mámoros emberiség ; a fractio panis teljesen hátraszorult, s a panis mintha penészes, kemény kéreggá száradt volna ! E panis-tól a friss vér, a piros arcszín, az egészséges életkedv, a tiszta ifjúság virágzott valamikor ; de ahol ezekből van még valami, az elenyésző ; s sokan, kik akarnak ilyesmit, más forrásokat, sportot, kultúrethikát keresnek e népéleterők számára. — A superbia vitae elnyomta az oratiót, az apostoli község lelkének pihegését, melytől megremegett s reszketett a környezet, a világ s mindenekelőtt saját lelkük. Motus est locus . . . intimi sensus, anima, cor . . . a lélek ereje vibrált s rengett bennük. A kereszténység világa most olyan, mint köves Arábia, a folyók helyén kiszáradt folyammedrek, a termékeny búzaföldek helyén kopárság, vízfolyásoktól, pizstrángos patakoktól öntözött völgyekben árnyékot csak az égbemeredő kopár sziklák vetnek, s ahol kertek pompáztak s a szellők a virágillat olajától voltak átítatva, ott most a sivatag ijeszt. De a sivatag is the Garden of Allah lehet, s a beduinok imája az Isten nagyságát látja, s hirdeti s ridegségében az áhitat az örök Fölséget imádatja ; de a mi európai sivatagunk rettenetes ; szellem, lélek, áhitat nincs benne, s hiénák tanyája !

Azért, gondolom, elvonult az Isten, s más lélek jár századok óta az európai piszkos vizek, az új kháoszok fölött ! Elvonult, azért lettünk szegények és alávalók, azért nem tudunk imádkozni, azért kemény s erőtlen a fractio panis, azért borult el a hit mennyországa. Te vagy a causa prima, Te, nem mi ; mi csak rászolgálhatunk, ha hűtelenek s alávalók, ha önzők s komiszak lettünk. Majd, ha megtapasztaljuk, hogy mit bírunk, mit nem ; hogy tonzurás hiénák s pénzszakokon ülő Mammon-papok vagyunk, hogy a társadalmi élet egyik legnagyobb budget-tétele a prostitúció üzése, hogy farizeusok vagyunk, egész kultúránkkal csak port hintünk, morálist hirdetünk, melyet komolyba nem veszünk, s az Isten lelkét még önmagunkban sem emeljük egyéniséget, érzületet átjáró s szintiszta életáramokban fürdő s napsugárként aureolákkal játszó hatalommá — majd ha ezt mind megtapasztaljuk különkülön s aszerint elváltozunk, akkor talán megfordul s teljesíti, amit kérünk : Emitte spiritum tuum et creabuntur . . .

A Szentlélek eleme, melyet megszáll s eltölt, a Szentlélek vízcseppje, melyet megtisztít s megindít, mégis csak az egyéni

lélek, az egyes. A tömegmozgalmak már csak az egyformán orientált s megindított egyesekből verődnek össze. Az égből cseppenként jön a víz, mely a Dunában lejt, mely a Balaton opálos tükréből néz felénk álmos, édes s mégis elnyelő tekintettel; a Szentlélek is az egyes lelkekre száll, egyenkint gyujtja, melegíti őket; aztán ébreszti fel bennük a tömegmozgalom pszichéjét, s áram s mozgalom jár nyomában.

Ő nem a tömegre, hanem az egyesekre száll s a tiszta cseppekből akar folyamot és tengert, s a kristályjegecekből napsugárban álló, fölséges dómot; egyes lelkeket tisztít, fölvilágosít, indít, egyesekből építi templomát, halmozza fel tömegerejét. Azt kellene tehát mondanom, s oda akarok konkludálni, hogy szinte most jutottunk bele a Szentlélek methodusának zónájába, az egyesek kezelésébe. A tömegalakulatok, a fikciók szétnállanak, s az egyház az egyesekkel szemben látja magát. Hozzájuk van missziója. Az egyeshez. Nem a tömeghez. A tömegalakulat elállta útját; fal, görgeteg, vándorszikla volt, mely akadályozta. Ime tégy!

Az a kérdés, hogy hogyan tegyen? S itt csak azt emelem ki: sokaknak kell lenniök. Gyermekeket nevelniök, tanítaniök, írniök, élniök, szolgálatot tenniök. Annyi az apostol, amennyi az ember, kiben lélek van, ki ráeszmél a lelkiesség kötelességére. Nem presbiterek csak, nem diakonusok, hanem a fratres, a sancti, mindnyájan. A lelkipásztorkodást is tehát demokratizálni kell, nem azáltal, hogy tagadjuk a rendi, szentégi hatóságot, funkciókat, hanem azáltal, hogy feltárjuk az elfeledett papságát s lelkipásztori misszióját az egyeseknek. Akinek lelke van: szülő, tanító, jó ember, embertárs, felebarát, legyen is az, akiből lélek szól és ragyog; az mind hasson ki. Hiszen a fényt nem kell külön világítás missziójával megbízni, s a tüzet a melegítés karizmájára figyelmeztetni; nos és «vos estis lux mundi, sal terrae»... Kell-e buzdítanom rá, hogy világoskodjatok, hogy álljatok ellent a romlásnak? Általánosítani a lelkipásztori akciót, a lelkiesség kötelességeit teljesíteni, a Szentlélekkel kihatni!

Veni Sancte Spiritus! A Szociális Misszióknak is írtam: legyenek fel nem szentelt, de Szentlélektől áthatott lelkipásztorok... A szülő tanítja a gyermekét imádkozni. <Két gyerek :> a nagyobb leányka kézen fogta kisebb öccsét; 4—5 éves csemeték lehettek, láttam őket a barátok templomában júl. 9-én; maga mellé térdeltette, aztán ketten egymásmellett álltak egy darabig, aztán fogta megint s elvezette a Szent Antal oltárhoz, krajcárt dobott vele a perselybe; aztán

a főoltárhoz mentek, ott a nővérke korrekt térdhajtást csinált, öccsével is megtéette, s kivonultak a felső ajtón! Szülő, gyermek, nővér, fivér. Édesatyja! Hermann Bahr német író elbeszéli, hogy milyen benyomást tett rá édesatyja, mikor minden este letérdelt. Hermann akkor jogász volt s tele liberális doktrinérizmussal; de a benyomás nyomás volt, s alakította lelkét. Ha a családban a keresztény érzés lakik, ha az iskolára rá nem cáfolnak, akkor lesz keresztény nemzedék.

Júl. 14. A dolgok logikája független a cselekvők szándékától; annak immanens törvénye van s aszerint pereg le s sodorja magával a világtörténet. Hatalmunkban áll sokszor a logikai egymásután folyását megindítani vagy nem, mint ahogy hatalmunkban áll a zsilipet felnyitni, a boglyát meggyújtani; azontúl azonban a törvény, az erő nem kérdezi már, hogy mit akartunk, hanem végigvágat medrében. Így van az mindenütt, a pszichében is. Valaki jól vagy rosszul kezelhet lelkeket, helyes vagy helytelen ösztönök- vagy érzéseknek nyithat utat; de ha helytelenül fogta meg őket, eljátszhatja presztizsét, befolyását — varázsa elmúlt. Így van az a barátságban, házasságban, lelki vezetésben; ez utóbbiban főleg akkor, ha az érzéki szeretet keveredett valamiképen vezetésükbe. Aki ezt így teszi, annak kezeiből a lélek kiesik, mert azt Szentlélekkel s nem ösztönrel lehet csak vezetni. Ez a psziché logikája! Ily rettenetes logika van a nézetek(ben), a szellemi áramlatokban s azok egymást-hívásában. Azok is rokonok, vér, lélek köti össze őket, s egyik a másikat hívja s vonzza maga után. A hitet megvető, azt lekritizáló, az indifferentizmust valló liberalizmus a szabadosságot, a kiüresedést, az esztétaságot, a theozófiát, a kételyt, a kiáztatott, látszat-kereszténységet; az individualizmus az erőszakot, a gyöngék elnyomását, a szociális kötelességek félreismerését, tagadását, a tömegek tompa moráját, szervezkedését s lázadását eszközlí.

De a legvilágosabb példa ez a mostani történet nálunk. Azt mondták a durva, kuvasz szociáldemokraták, a zsidó Népszavától beteggé mételyezett s gyűlölséggel megmérgezett utcai hordák, hogy ők csinálták meg a forradalmat, nekik nem kell se nemzeti, se keresztény érzés és elv, nem kell társadalmi kooperáció. A többit majd megcsinálják. Megindult a futóbolondok missziós utaztatása, minden faluba szaladtak kőműves és ács és nyomdász-legénykék s szaladtak városokba a nagy bolondok, Kunfiak, Garbaiak, s hirdették, hogy nekik Isten, lélek, kereszténység nem kell, nem kell

erkölcs hit alapján ; kell új tanítóság, új nevelés (no hiszen igaz, hogy kell, de milyen?) ; kell akaratos, szilaj, dacos ifjúság, kell új kultúra ; s azt rögtön ott kezdték ki, ahol leginkább viszket náluk, a nemi fölvilágosultságon, a svéd-fürdőzésen — nálunk inkább cigány-fürdőzés az ilyen, — az iskolás fiúk tanácsán, a gyerekek bizalmi gyerekességein ; csupa sült szemérem, hóbort, és ugyancsak teljes hivatatlanság pedagógiára és népnevelésre — pace tanti viri (Kunfi), aki közoktatásügyi miniszter. No hát megindult a kapkodás, a cigánykerék-hányás, a tótágaskodás ; gimnáziumokba fiatal jogászokat, firkászokat küldtek az új erkölcs tanítására ; nyálás szájú, pelyhes ajkú és lágy agyvelejű fickókat ültettek katedrákra, kiket üdvözöltek a tanulók, hogy szervusz Pista, mit akarsz itt, s hátat fordítottak nekik. Zűrzavar, komédia, farsang lett iskola és nevelés ! Jó, hogy kivitték a keresztet, hogy ilyet ne lásson ! Aztán jött a visszaszívás. Kunfi pokolba ment, s Pogány (kávé-szervirozó a frontmögötti barakkokban) lett kultuszminiszter ; ehhez is ért. Hát szivatták vele vissza, amit még szívní lehetett a moslékvályukból, mint ez adalék mutogatja! <Kivágott újságcikkek, mely az iskolai nemi felvilágosítást akarja szabályozni>.

És mi lett a politikában? Mit hozott a zsilipfelhúzás logikája? Jött a világváltó szociáldemokrácia zsidósága ; az a kampós orrú társaság azonban csak elefánt volt, még pedig nem az az okos elefánt, mely állat, hanem az a buta elefánt, mely ember, ember, aki arra jó, hogy a hátára másszanak s ökelmének akár tetszik, akár nem, a hátán mások bejőjjenek oda, ahová a maguk lábán nem jöhetnének. Például a naplopó, zsvány, tolvaj kommunizmus már csak nem léphet be egy európai társadalomba anélkül, hogy ki ne rúgnák, s az anarchia, a részeg orosz lélek vadsága a farkascorda ideáljával be nem csörtethetne a nyugati országokba ; ahhoz épen elefánt kell, a szociáldemokrácia ! Gögösködik-e majd, hogy ő hozta ezeket? Hogy ő elég magának? Hogy ő csak egyet kurjant, s lesz rend mint a karikacsapás? Sz. Miska ő proletársága [vagy] csak Kis-Miska, olyan függő s függvényes Miska, aki tehet ugyan valamit, de csak épen valamit ; valamit, ami nagy törvények alatt áll, aminek farka is van, folytatása, dialektikai sorskövetkezése van, s ha ebbe beleállt, megtaníthatja majd a folytatásra, hogy mily lélek lakik benne, hogy mily tüzet tud gyujtani, melyet nem tud eloltani, s mily piszkos áramlást tud megindítani, melyet nem tud visszazsívni, ha gőzfűtató is volna a tüdeje ! Talán megtanulja

a szociáldemokrácia is, hogy ő is szolgálja a világfejlődés hatalmának, s hogy ő is csak olyan Kis-Miska, aki maga dolgát végezheti, de ha egymaga s kizárólag akar világot intézni s csak a tagadás szellemét idézni, akkor felfordulást teremt. A szociáldemokrácia ostoba autokraciája s erőszakoskodása hozta ránk a kommunizmust, utána az anarchiát. Sült szamarak, egyoldalú frázis-akrobaták és vérszomjas zsidó skriblerék csináltak itt rémuralmat, amelyet olvasták, hogy csináltak máshol Dantonok s Robespierrek. Úgy látom, hogy a szociáldemokráciának meg is nyúlt az események folyásában az orra; vajjon megjött-e az esze is?!

Júl. 14. Tegnap írt R. egy kedves, szerető levelet. Ott dolgoznak, szervezkednek, tesznek; nálunk meg semmi sincs. Legnagyobb kínom: így vesztegelni s nézni az általános züllést. Hát bizony most van a letörés s lerontás munkája: piszkos csöcselék, sehonnai zsidók, nemzetietlen kóbor cigány intellektuellek dolgoznak most; ezek a pöcegödör-turkálók, de nem tisztítók. Büdösséget tudnak csinálni en gros és en detail! Mi majd azután teszünk! Mit? Az őskereszténységet léptetjük föl: *perseverantes in doctrina apostolorum, in communicatione fractionis panis et orationibus!* Új községeket! Csak hívekkel! De mit a bűnösökkel?

Júl. 14. Még azt a szociáldemokrata viselkedés logikájához: [hogy] Alaposan elhajították a kapanyelét; mert ezidőszert ez az öntudatos, világmegváltó falanx épen úgy nyög a budapesti Kunok és Kónok hatalma alatt, mint nem tudom milyen őskonzervatív, táblabíró familiák. Nyögnek a megváltók, s röstelik és szöknék a miniszter urak: a hadvezérek. Csak élvezzék egymást! Azt mondják: ezt ők nem akarták! Elhisszük, de megtették, s oly szamarak voltak, hogy előre nem látták, mit tesznek. Hogy is van az a parabola az egyező felekről? Kiegyeztek, de a furfangos fél a tagbaszakadt féltől hűsége részére kérte jobb karját; vágja le, ha szereti; neki elég már az egyik kar is, küzdeni nem fognak, no hát minek? A doktrinér frázishősök levágták Magyarország karját, a hadsereget; egy karja maradt: a népakarat, — szervezkedés, parlament-alakulás. Minek neked az; itt vagyunk mi szociáldemokrácia, mi csináltuk a forradalmat, a szabadságot mi védjük; bizzál bennünk s add ide bal karodat; mi etetünk! Levágták! Itt állt a sereg és alkotmányos képviselő nélküli ország, a szociáldemokrácia-fejvel, a buta fejével; s most folytatódott a logika: fejére nőttek a szabadság, fegyelmetlenség, üres tirádák, lehetetlen sziszté-

mák hóbortosai, s Kun Béla, Pogány, Weisz, Szamuelli, Böhm, Ländler, az új, már megváltott Magyarország méltó képviselője levágta Magyarország bolond, buta fejét is. Tán így fejvesztetten megtalálja az igazságot?!

Júl. 14. Lássunk csak világosan. A szociáldemokrácia külön akarja építeni városát. Nem a civitas Dei-t, hanem nélküle, ellene; etikát, kultúrát Isten s az isteni elem, a kegyelem nélkül. Tapasztalataik nem feszélyezik; Franciaország teljes logikával emancipálta magát. Úgy látszik, ez kell a kereszténység regenerációjához, isteni erőinek emancipációjához sablon, szokás alól. Csodálva nézem ott a katolikus reakciót. Hogy azt úgy győzi s bírja! A régi keretek pusztán, üresen állnak, a tömegkeretek, diecézisek, plébániák; de vannak külön kiindulások!

Júl. 15. Tegnapelőtt egy maroshegyi leányzó köszönt, mosolyog, három lépéssel elhagy s megáll, visszafordul s kérdi: hogyan lehetne maguknak — V.-val jöttem a szenátoriumból — egy ludat küldeni? «Nem kell az most még», válaszoltam nevetve; de V. rögtön kész volt elfogadni, s azt mondta: «Vármegeház-utca 9. szám».

Júl. 15. Hogy a Szentlélek hogyan remekelt, azt az Apostolok cselekedetei hirdetik. «Omnes etiam, qui credebant, erant pariter et habebant omnia communia!» Mintha villám csapna közénk, úgy olvasom ezt a mai kommunista világban! Mily mozgalom, mily duzzogása a mélységeknek, mily fakadása a tengereknek! Erant pariter — testvérek; et habebant omnia communia — nincs semmi, ami az enyém, csak ami a mienk! Hát hisz ezt akarják ezek itt köröttünk. Ezt, de hogyan, s mily lélekből! Azt ott: belülről elváltozva, szeretetben áttüzesedve, a Lélek izzásától; itt: reagálva a nyomorra s a zsarnokságra, és nem adva, de másoktól elvéve halmozzák. Ott azok adnak, akiknek van; itt: azok vesznek, akiknek nincs. Ott kommunizmus van, szeretetből kiinduló megosztás; itt erőszakból kiinduló s zsványbandák által végrehajtott megrablás! Ott átkarolás, itt elnyomás; ott az egésznek kooperációja, itt irigység, gyűlölet és — eltulajdonítás. Horváth Jancsi «báró», az itteni főispánutód, Károlyi József gróf nadrágjaiban fesseleg; Velinszky né a grófné ingeit piszkítja és sárgítja!

Tehát a kereszténységben a belső elv a szeretet, mely ad, megoszt, mely segít s testvérként érez. Ó imádandó Szentlélek! Te mindig így, belülről dolgozol, mozgatsz, fakadsz; a te

kötelékeid a szeretet, szíveség, indulat, bensőség. Te nem hordókat pántozasz, nem kazánokat szegezesz, te nem enyvezesz, nem csirizelsz ; a te kötelékeid, fűrásaid bensőségesek. Te bimbókat fakasztasz, s nem nyirsz és varrsz csinált virágokat ; te lelkeket olvasztasz s öntsz egybe, s nem foncsorozasz ólmot és aranyat ! Ó filozófok, szociológok, ha eszméitek vannak is, ezek az osztályharcból valók, mint bevalljátok ; s azért hódítástok elnyomás s eszméitek enyv, de nem vér. Ti filozófiátokban enyvet főztök, zsinegeket sodortok, de nem idegeket. Jó szegkovácsok vagytok, de a patát meg nem növesztitek, csak megpatkoljátok ! Tudom, hogy kell harc is, s hogy az osztályharcnak van jogosultsága ; de azt ne mondjátok, hogy a kereszténység osztályharc volt, s hogy kommunizmusának valami köze van hozzátok . . . Annyi van, mint nektek a Szentlélekhez ! Ti is mozgalmat csináltok, felhajtotok százezreket ; de a ti mozgalmatok a gyomorból s hasból, a concupiscibilis s irascibilis beleiből való, de nem a szívből, a szeretetből ! Ha az Írást elmélkedve olvasnátok, mint pöröly-ütést éreznétek a szót : erant pariter et habebant omnia . . . Itt mindnyájan egyek, egy a szívük, a felkük, az útjuk : «dabo illis cor unum et viam unam».

De micsoda mozgalom és lélekforradalom és szív-egybe-forrasztás s új világalakítás ! Lelkem, Szentlélek, te akkor lejöttél s a szeretetet kiöntötted s *bizonyágot tettél* Krisztusról. A szívek szeretetben való elváltozása a te bizonyágod. Hol van az most? Ó lelkem, hol késel? Krisztus rászorul a bizonyágra; egymaga áll, s nincs tanúja. Egymaga áll evangéliumával ; de hát az élet ígéje-e ez vagy csak betű, filozófia? Hát a tanúsága a szent élet, a hevülő szeretet, az áldozatkészség, az expanzív indulat-kiáradás ; kell neki ez ! Enélkül nem hódít. De hát jöjj, kérlek, jöjj ! Jöjj, legyen tanúság, legyen pünkösöd ! Legyünk annyian, amennyien igazán igazi, valódi tanúk vagyunk. Nem is keresztény az, aki nem tanúskodik Krisztusról. Hát igaz kereteket, igazi, szerető lelkeket. Jaj igazit, valódit ! A régi keretek üresednek ; de csak azért, mert nem volt igaz kereszténység, valódi szeretet a tartalmuk. Igazi kereszténységet akarok ; a programm megvan : perseverantia in doctrina apostolorum etc. Sokféle tehetségű, hajlandóságú, természetű, foglalkozású ember, de a Szentlélek tanúskodó erejével telítve : ez a tanúskodó erő — erant pariter, et habebant omnia communia. Az összetartó s a segítő szeretet : ez a közös facies ; ez a község arculata. E faciest felöltetni, de úgy, hogy nem maszk, hanem fakadó

lelkiség megnyilatkozása legyen ! Nem facies hypocrita, — az egyszersmind facies Hipocratica ! Hanem facies decora, et vox tua dulcis ! Jaj, csak az fáj, hogy erre rá kell eszmélni ; ezt mintegy a lomtárból kiásni, a történelem pergamentjéről belénk olvasni ; az fáj, hogy nincs bennünk, s hogy nélküle ellehettünk ; ah, az fáj, hogy holtak vagyunk, mikor élünk kellene, s hogy az élő halottak mély fájdalomra tör ki belőlünk, mikor ráeszmélünk, hogy mi vagyunk, mi nem? !

Júl. 15. Találó megjegyzés : «er zerzupft das Nerven-system der Jurisprudenz in Billionen Anmerkungen». Balle-riniről mondták, hogy a morálishoz írt *jegyzetekben* van Gury *textusa*. No, ez még szerencse ; de ha a jegyzetekben szét-ráncigálják a szöveget, tehát a szervezetet, az már baj. — A filozófia manapság nem is egyéb, mint az értelmes lét idegzetének végleges szétcupfolása. Csupa életrajz s bolondos s megbolondult filozófok vajúadásának körtörténete ; a theológiából meg vallások történetét akarják csinálni ; hát sehol part, sehó biztos sziklarév és talaj ; minden mozog és hullámszik. Dehát az ember nem béka, se nem stockfisa, hogy mindig ázzék ; neki hajlék, terra firma, senso di sicurezza kell. Volna-e emberi kultúra, ha csak tenger volna, s nem szárazföld? Nos és a szellemi világban ezt csinálja a relativiz-mus és pragmatizmus ; vizenyős, kiáztatott, clázott.

Júl. 15 Filozófia, van-e rongyosabb s levitézlettebb alak? Hát milyen a filozófiai fakultás, modernfilozófiai egyetemi tanítás, van-e hozzáfogható zsbivásár, Sammelsurium és kosztüm-raktár, áruház? Itt azután mindenki elvesztheti fejét, mert a filozófia tényleg elvesztett mindent : igazságot, értelmet (értő tehetséget), való theóriát ; az ész megette ön-magát s theóriákban, melyekből egész rakpartra valót rakott ki, büdösít ! A filozófia az észnek fenerákja, mely az ész megette ; nem hiszünk igazságban, fölismerésben, valóságban ; fogalmakban szétszedünk mindent.

Érdekes, hogy ezzel szemben áll a természettudomány, s most már annyira van, hogy kizárólag magát tartja tudomá-ny-nak, ami érthető a filozófiai lipótmezővel szemben. Úgy érezhet a lipótmezei kertész is, aki krumplit és kelkáposztát termel, ha esetleg hallja a bolondok politizálását és okoskodá-sát, s a diósúti meg kishárshegyúti Lizi néni, aki salátát öntöz és csibét nevel, ha elvetődik a Lipótmező felé s valami világ-megváltó dikcióját hallja. Ezek kérem a reális emberek ; ezek fognak valamit, termelnek s tenyésztenek, főznek s

esznek, s biztos szisztémájuk van s tudják, hogy nem járnak felhökön, hanem földön. Hát így különül el a praktikus világ tudománya az álmok s frázisok szóáramától! Már most azt gondolom, hogy a hitvilágnak is így kellene tennie. Ez is élet, tapasztalat, erkölcsi lelki igények nemes, nagyszerű kielégítése; psziché világa, a maga csillagaival és gravitációival; hogy azok ott túl a zsbivásáron miről szavalnak, hogy a fogalmak akrobatái mily kavarodásokat végeznek, mibe ugranak bele s mint fajulnak, kékülnek, sárgulnak el az absztrakt gebulyáktól és bolondgombáktól, mint változtatnak vesszőparipákat, mint nyelnek késeket s okádnak tüzet: azt annak a tiszteletreméltó multtal, de kilátástalan jövővel s nyavalyás jelennel bíró cégnek tetszésére kellene bízunk. Ahogy a természettudomány a filozófiára — Geistes-Wissenschaft, talán Geistes-Verrücktheit-ra vonatkozva kiáltja: Hie Wissenschaft, hie Philosophie, úgy mi: Hie Glauben und Geist, hie Verrücktheit!

Júl. 16. Szeretettel emlékszem meg M-ről, érte miséztem s minden papért, kinek fölszentelésében valamiképp közreműködtem Esztergomban. Tegnap volt 31 éve M. primiciájának Nagymaroson, és ma 31 év előtt, reggel mentünk Zebegénybe. A reggeli nap fölemelkedett s a visegrádi hegyek ormairól rásütötte aranyát a száraz útra, mely ott kanyargott a Duna fölött. Isten áldása kísérjen mindnyájunkat és — irlalma!

Júl. 16. Úgy érezhettek a barbárok betörésénél a rómaiak, mint mi manapság. Ők is egy halálra érett kultúrában éltek, melyből nem volt kiút; kiapadtak a regeneráció vizei, nem voltak mentő és megváltó kilátások; úgy vagyunk mi is. Higgyük el, hogy a kultúráknak is megvan a sorsuk; azok is csak akkor pusztulnak, mikor el kell pusztulniok; akkor szakadnak le, amikor rákorhadnak a leszakadásra. Az kevésbé fontos, hogy a végső lökést mi adja meg, vajjon a barbár kívülről, vagy a barbár belülről; azonban igaz, hogy barbárnak kell annak lennie; barbárnak, vagyis idegennek és ellenségnek. Idegen a szociáldemokrácia is; idegen, mert teljesen elidegenedett tőlünk; köztünk lakik, belőlünk való, de zónák választják el. Ime, az idegenséghez nem kell geográfiai távolság, elég a pszichológiai. Idegen azonban abban is, hogy a kultúra, mely eddig vezetett, filozófiai theológia, kultúrnézetek, tradíciók neki nem imponálnak; megveti azokat s a maga tudományával s lelkével szemben sílneket

tartja, rá se hederít. Ők más kutakból merítenek. Így voltak a régi barbárok. Van azonban egy nagy különbség: hogy a régi barbárokat vonzotta az a kultúra, Itália, melyet ők szintén letörték; alattuk még előbb szakadtak le ágai és törzse; de ők mégis tisztelettel néztek rá s nem akarták letörni, csak tényleg letörték. Ma nincs így; ezek le akarják törni, megvetik azt, farizeizmusának irrealitását ráhúzzák az egészre, s ezért leteperik az egészet.

A nem-szociáldemokrata közönség mindebben nem látja a történelmi logikát, a halálra-érettséget, hanem érzi a betörést s a letörést; úgy tesz, mint az öregapó unokái, kik a halál kaszáját okolják az ősöreg elpusztulásában! Hát csak lássunk világosan, mi, akik a kultúrát halálraválnak hirdetjük évek óta, s kik azt egy percig sem szerettük. Ne haragudjunk nagyon a barbárokra; ne nézzük csak durva, lélekben barbár voltukat; ne nézzük mint aleman, frank vörhenyes hordát; Isten küldte őket.²³

Isten csinálja ezt; ismerjük el. Másban nem találjuk okát! Ha ugyanis az utolsó idők lángelméinek kultúrproblémáit és munkáját nézem, abban kell azt összegezmem, hogy keresik a harmóniát, a jobbat, a harmadik országot: Goethe, Byron, Ibsen, Nietzsche, Tolsztoj; mi mennyországnak, Isten-országának hívjuk. Számunkra az készen van adva elveiben, eszméiben, erőiben s céljában. De ezeknek nincs megadva, tehát keresik, Faustnak, Brandnak (Ibsen) útjain; végre is a szeretetben kell azt valahogyan megtalálniok (Nietzsche sehol sem találta); Faustok, Don Juanok, Brandok nem találják meg a maguk módján. De az Isten «Deus caritatis», s Tolsztoj már fölolvad e caritasban; a mi kultúránk is elvileg, érzelmileg a caritasban, a humanizmusban találta a megoldást; mondjuk inkább, e *követelményt* statuálta. Igen, de mit csináljunk a nyers valósággal, a megtestesült szeretetlenséggel, durva önzéssel, a kapitalizmusnak szolgáló államisággal, ezzel a hideg, hitetlen, önző, korrupt kultúrával? Hallgat-e ránk? Enged-e a harmadik országnak? Átadja-e helyét? S átadhatja-e? Nem lesz-e a kontraszt szeretet és rideg valóság közt kiáltóbb, rettenetesebb? Nem kerget-e bele kétségbe, tagadásba? Vagy csak oly tehetetlen Tolsztoj-szerepben járjon a harmadik ország apostola?! Ime sötét, kétségbeesett, üres lélek és lelkület vett erőt rajtunk; nem tudunk segíteni! Jött erre egy új hatalom, a gordiusi csomót szétvágó hatalom; az erőszak soha nem látott, minden érzést lázító kiadásban, a szakszervezetbe, politikai pártba való

felhajtással, az intellektualizmus levetkőztetésével ; dőzsöltek benne, élvezték jellemtelenségét, gyöngeségét, hajlították gerincét, mintha rétes-tészta volna ; s hajlott s szegyenkezett. Erőszak átmenet nélkül, szemérem nélkül, meztelenül, kacagó szemtelenséggel. Oroszországban az állomásokon nyilvánosan közösültek ; itt a pózból, a pofából, a prozopopeiából, a nagyzásból, a látszathól vetkőztették ki, s láttuk, hogy akik erkölcselenek voltak — átlag ilyenek —, azok durch die Bank jellemtelenek. Herden-Menschen, blonde und braune Bestien !

Júl. 16. Andrew Dickson White hirhedt művéről, «Geschichte der Fehde zwischen Wissenschaft und Theologie und der Christenheit», melyet nagy érdeklődéssel olvastam, az a véleményem, hogy a szerző vagy elfogultan, vagy nemtelenül jár el, mikor a teológiát választja ki Prügel-Knabe-nak, s azon veri el a port az igazság ellen való tusakodásért. Én épen egy ily című könyvet írhatnék : Geschichte der Fehde zwischen Wahrheit und Wissenschaft in der Menschheit», ugyanolyan tendenciával ; s kimutathatnám, hogy mint ragaszkodott a tudomány hóbertokhoz fizikában épenúgy, mint filozófiában, orvostanban épenúgy, mint történelemben. Hol van több herezis s több tévedés : az orvostanban-e vagy a teológiában? S mint küzdöttek tudósok az újítások ellen minden téren? ! Hogy szánták meg a futóbolondokat ! Tehát nem a teológia teszi, hanem lelkünk természete, mondjuk az a gravitáció, mely arra késztet, hogy a mi világunkat kiépítsük, hogy amit tanultunk s megszoktunk, ahhoz ragaszkodjunk, hogy újat, ami kellemetlenséggel jár, kerüljünk. Hogy ezt a hajlamunkat a teológiánál szentírási citációkkal is készek vagyunk támogatni, az igaz ; de az nem a teológiától jön, hanem minden oly tudásról áll, mely in possessione érzi magát. — Nagyon érdekes, hogy Foerster évekkal ezelőtt leszólta előttem ezt a könyvet, de csak azért, hogy nem alapos. Ez a nem-alaposság a nem-igaz s nem őszinte állásfoglalásban s beállításban nyilvánkozik meg !

Júl. 16. Valami különös előny az, ha valaki a tendenciák s az áramlatok tisztulásának oly zónája alatt él, mikor képes egybefűzni, egybekapcsolni azt, ami a kikezdésben, a tagadásban s támadásban mint ellentét mutatkozik be. Hát hiszen vannak éles ellentétek, amint vannak ellentmondások és tagadások, melyek közt nincs kapcsolat, nincs híd ! De átlag úgy vagyunk az emberi eszmeáramlatokkal, hogy vagy valami igazat is mondanak, vagy legalább valami pszichikai

igényt árulnak el; pl. igényt a több szabadságra, igényt s jogot a másképen való meglátásra és megézésre. Ha a XVIII. században itt-ott egy deista vagy naturalista írat nekiront a főnnállónak: igaz, a thézise hamis, de az igény, melyet a gondolatrestség elleni reakció, vagy a ráúnás a túlságos patronázkodásra a több szabadságra támasztott, teljesen méltányos. Ha aztán a szellemi ütközések legyöngültek s az indulatok lepadtak, akkor az ember összefoglalhatja a jót, ami itt is, ott is föltalálható s teljesebb szintézis által több igazságra s főleg igazabb, nemesebb emberségre, s fölényesebb öntudatra tesz szert.

Igy vagyunk a társadalmi s lelkeségi áramlatokkal is. Látjuk, hogy a nagy városok dagadnak s elvonják a falu népét; a városokban romlás és elfajulás a nép sorsa, s a vidék elbutul s elszegényedik. Igen, de a városokban halmozódik erő és tehetség, feszül az új világalakítás vágya, belőle indul ki a technikai hódítás s az ember uralmának mámora. Ez is nagy s fölséges világ! Ezeknek az áramoknak is lehetnek hullámzásai, örvényletei, hullámtorlódása és hullámtörése, s azokban evezni s azokon magát átvágni nagy erőhöz, s azokat alakítani s versben, prózában művészi kifejezésre juttatni: költői feladatok megoldására méltó. Hát mikor e kettő ellenségesen s egy oldalról megítélve, félszegen áll egymással szemben, sok indulatosságot válthat ki, de csak féligazságokat állít a világba; mikor azonban egy felsőbb szintézis lehetőségére érlelődtünk rá, hogy látjuk a jót s a rosszat ebben is, abban is, s felfogjuk az elmaradhatatlanságát a városi fejlődésnek is: akkor méltányosabbak kezdünk lenni, s belátjuk, hogy ebben a városi fejlődésben az isteni gondolatok szövődnek, s hogy e tusakodásban fölséges célok szolgálata váltódik ki, s arra a következtetésre jutunk, hogy «auch da gibt es Götter». Lehetnek itt is isteni célok, isteni érzések, mélységek, s itt is lehet erő kiváltás, melynél jobbat nem kívánhatunk. Hát nem is fogjuk akkor mondani, hogy fel, fel s el, el: a falu, a vidék, a természet az isteni élet színtere; hanem azt: mindenki a maga helyére, s aki itt a városi kultúrában tud telni s jobbá s igazabbá lenni, az menjen oda, vagy maradjon ott. S aki érzi magában az Isten s a természet tiszta s jóságos erőit, az öntse ki ezeket a nagyvárosi élet hullámozó tengerére, s ne vágyódjék csendes berekbe fülemülének vagy szellős dombhátakra kakuknak.

Tartózkodjunk a végletektől s az egyoldalúság radikális musától. Ezt néha egyházi beszédekben is észlelem, ha pl.

kiemelik, hogy repülőgép és telefónia dacára az ember elégedetlen és földhöztapadt lehet ; igaz, de ilyen lehet minden technikai elmaradásban, lehet pizsokban s nyirkos, vertfalú házikók kietlenségében is. Vagy ezek talán alkalmasabbak a szellem és lélek kialakítására? Szó sincs róla : ezek talán csak jelzik azt, hogy aki vityillóban lakik, az nem lesz öntelt ; s azzá könnyebben válik az, aki a technika vívmányai folytán úrnak érzi magát. Igen, de ez csak jelzése valaminek ; de az igazi tökélyt s harmóniát sem az egyik, sem a másik nem adja ; azt ide is, oda is a lelki ember állíthatja csak be ; az, aki a lélek énekét tudja füttyülni.

Jul. 17. Bármilyen lesz, álljunk a sarat s kitartunk ideáljaink s hitünk mellett ! Ez éppen a mi óriási s útolérhetetlen előnyünk s erőnk, hogy a célt tisztán látjuk s biztosak vagyunk róla.

Cél, cél : ez a nagy, erős, eligazító s alakító tudás, ez az a biztos sastekintet a napba. Lélek, melyben ez nincs, az fattyú, az veréb vagy bőregér. Milyen a többi cél, olyan az ember. De miféle ember lehet az, kinek célja a nem-cél, a látszatos, a képzelt cél? Miféle emberi élet, mely ködbe vész, ködbe vesző lehetőségek közt gomolyog maga is? A filozófiák nem adnak célt, csak az Istenben hívő filozófia adja azt ! Azért aztán nincs is friss s folyton sugárzó, az embert megkapó, mindig fölfelé emelő s alakító erejük. Ember s emberiség úgyis valami hihetetlen potencialitás, igazán az ősi nec-quid, nec-qualé, nec-quantum, amerinyiben formát s minden formát, tartalmat s kitöltést szomjaz. Szenvedélyes, örvényes potencialitás ; s kultúra s nevelés e potencialitásnak aktusba, valóságba s formába átvitele. De hát ehhez erőforrások, alakító elemek s tényezők kellenek. S ezek közt az első a cél, a causa finalis, a jóba, a tökéletesbe, a boldogítóba s világ-legyőzőbe, a diadalba való kapcsolásmód mint célba. Ez a kapcsolódás aktív ; nemcsak statikus, mint a kikötése a csónaknak, hanem dinamikus ; csupa lökés, vonzás, húzás, ragadás — elragadás ! Lényünknek, természetünknek őselve, elgondolója, tervezője eo ipso a célt kitűzte, azt beleszötte mint tendenciát, mint programot ; e tendenciának kifejtése, felfejlődése, explicatiója, felgördülése az élet. Az élet minden pontján, a kikezdésben épűgy, mint az út más pontjain mindenütt a cél az első alakító s gördítő elem ! A tökéletlen lét csakűgy, mint a tökéletesedés s tisztában látó öntudati állapot egyformán a cél ingerei s vonzása alatt

áll. Embernél alakról, karakterről, megfelelő elhelyezkedésről, magatartásról, morális konstrukcióról nem lehet szó a biztos s egységes s egyetlen célkitűzés nélkül. Csak akkor indulhat meg az alakulás, az alakítás s a nevelés! Azért tűzi ki Szent Ignác is első meditációját: *de fine hominis, s Foerster minden jellemnevelés első eleméül a céltudást, melyet a vallás ad!*

Lévén azonban az ember a nagy céltudás mellett is sokoldalú teremtés s lévén erkölcsi világa is sokoldalú, a főirányzat a célba sokféle erkölcsi típust enged meg s majd ilyen, majd olyan stílusban alakíthatja az embert s a nemzedéket. A főcél alá az emberi, társadalmi élet, hivatás különböző lélek- s életirányításokat állíthat bele; lehet benne több vagy kevesebb a világból, több vagy kevesebb a lelki s testi erők fejlesztéséből, azok kombinációjából; mint ahogy vannak festőiskolák, építészeti stílusok; a közös cél alatt nagy gazdagság, változatosság s eredetiség fér meg. Így találkozunk aztán más-más ember- s nevelési típusokkal: a középkori ember, a modern keresztény, az askéta s a világi ember alakjaival.

Magamat véve azt látom, hogy bele lettem állítva az örök célba a kevés változatot ismerő s az életet szűk mederbe szorító askétizmus receptje szerint. «*Initium sapientiae timor Domini*» — ez nálam vezető elv volt. De most látom, hogy jobban kellett volna tudatára jutnom, hogy az csak az «*initium*», s annak folytatása van; az a gyökér, de a törzs s az ágak, virágok, a napsugárözön, a levelek csendes, de képzeletet meghaladó laboratóriumában kifejlő erő s munka, az követi az *initiumot*. A karakter is nem *initium*, hanem a kitárt, felgöngyöltett, s az életviszonyok szerint gazdagon kiformált s kidolgozott alak. Hiába, ezt a kolostor, a szeminárium, a kongregáció nem adhatja; ezek kitűnő szerek, remek indítások, de a szó igaz értelmében karakter-műhelyekké, mondjuk műtermekké, csak az élet változatosságával s küzdelméivel való kapcsolatban, igényeire, körülményeire s viszonyaira való visszahatásban lesznek. A karaktert az élet eredeti közvetlenségében kell kialakítani. Karakter nem üvegházi termék; az a hegyen vagy a sziklán, vagy a mezőn, a völgyben, de szabadon, szabad légjárásban, napsugárban és viharban alakul ki. Innen a karakter gazdagsága is, innen a karakternek sokoldalú kimunkáltsága s az a sok szép, nemes s változatos oldala s jellege.

Lehet valaki karakter mint Szent Alajos, lehet fölségesen,

logikus etikával s stílszerűséggel fölépítve ; tehát fölséges mint a sziklacsúcs, nagyszerű mint the garden of Allah, a puszta, az Isten kertje ! De a lelkiségnek tarka, színpompás flórája, a gyümölcsös kert s az erdő botanikája, a variációk játéka az élet szabad s ösztönös alakítását s az ahhoz járuló alakító művészetet tétélezi föl. Mily változatos jellemi sajátosságok lehetnek a világban, melyek a kolostorok jellemeket nevelő, de típusokhoz kötött miliójében nem lelhetők fel ! Főlölesleges példákra hivatkoznom, de a kiváló, etikus karakterek oly csodálatos sorával találkozunk minden állásban s hivatásban, hogy nekem legnagyobb élvezetem életrajzokat olvasni s gyönyörködni azon a hatalmon s alakító zsenialitás-on, mellyel «*dudit in humanis divina sapientia rebus*».

E részből én okolom is nevelésemet, hogy nem fejtette ki a világban kifejlődő és az életben szükséges karakteres vonásokat. Jobban s igazságosabban szólva : hogy nem figyelmeztetett azokra — mert hiszen a kifejlesztés azután igazán csak a világban vár azokra ; hogy nem ébresztette fel azok becsülését, nagyratartását, s azok kifejlesztésének szükségét, az arra irányuló kötelességtudást. Ezt elmulasztotta az elemi aszketikus alapok túlságos s egyoldalú hangoztatása által, ami észrevétlenül is azt a nézetet s érzületet kelti, hogy ez minden. *Hoc est enim totus homo* — igen, de megint csak úgy, hogy fundamentaliter és initialiter, de nem totaliter, expletive, perfectionaliter. Az ember a bűn kerülésére be van állítva — hál' Istennek fölségesen, világot legyőzően ; de az etikai életet, a karakterességet, a sapientiát egy gazdagon tagozandó s minden irányban kiépítendő életbe nem vittem be. A becsületérzést nem fejtettem ki a maga etikai tartalmasságában, emberekkel, világgal szemben ; azt mint szép jelleget nem dolgoztam ki ; nem láttam benne különös értéket, sőt inkább hiúságot, önzést. Azt gondoltam : mit nekem az, ha csak Isten látja ; sőt jobb, ha az ember nem látja vagy még rosszabbnak lát — íme, az evangélium hullámverése s igaz erényes elemek ; a művészet a karakterességben épen abban fog állni, hogy az egyiket tartani s a másikat el nem hanyagolni. Ilyen a lovagiasság, bátorság, egyenesség, ha kell, támadó erély ; ezek az én morálisomban herbarium, de nem flóra ; s nem flóra, mert nem voltam ránevelve.

Szinte kacagásformán visszhangzik most bennem Kunfi beszéde, hogy ők (szociáldemokraták) akaratos, bátor, dacos ifjúságot akarnak nevelni. Ej, ej, hiszen én is ezt panaszlom, amit ő, s bizony konstatalom, hogy az akaratoságot s da-

cot — mondjuk a lovagiasságot, a bátorságot, erélyt inkább csak olyan természeti, magától értetődő alakulásnak tartottuk, melyek spontán is meglesznek, ha az ember a fegyelmezést, az önmegtagadást s alázatot gyakorolja.

Ez nem helyes s innen eredtettem jellemem hiányosságát, melyet — sajnos — nagyon későn s csak jóformán most látok meg. Az aszkétaság szemüvegén ezekben nem láttam erényt s bűnt! Ezt a hiányt magán feltünteteti többé-kevésbé minden nevelés, mely intézetben, legyen az akár a Collegium Germanicum, folyik. Istenem, csak ne vegye ezt senki vádnak, támadásnak s panasznak tőlem; hiszen oly hálás vagyok mindazért, amit kaptam, s annyira becsülöm a nagy javakat, miket ott is, másutt is vettem; ezek nélkül semmi, céltalan, zavaros, kapkodó, karikatúra volnék; de a nagy alapok s a nagy vezetővonások mellett ezeket is kellett volna kiművelnem (amiket említettem).

Ebből látni azt is, hogy mily nehéz valakit igazság szerint megítélni, mily kétséges a szimpathia, antipathia, az egyéni nagyratartás, a becsülés mércéje! Mindenki önmagában mérték s azzal mér le, fejel s lefejez másokat. A pap ítél világít, a célebs a férjet, a száraz aszkéta a szerető, tüzes kedélyt — típusok, melyek úgy passzolnak egymásra, mint a háromszög s a négyszög! Igazságos csak az lehet, aki a korlátoltságából, az ilyen alakultságából, amilyen az övé, ki tud emelkedni, s aki szeretettel nézi a különbözőt s becsüli azt. Il faut aimer les hommes, pour les comprendre (Pascal); s ha valaki annyira van, akkor rá van képesítve a különféleségét az erkölcsi világnak élvezni is. De nemcsak papiroson, életrajzokban, hanem a való életben; innen azután a meglátás az emberismeret, a sajátosságokba való beletalálás!

Megemlítem, hogy ahol az ellenkezést, a bátor, lovagias fellépést a velem szemben álló bűn kívánta, azt imperterrite megtettem, nyilvánosan is (pl. a mexikói erdővédházhozi egyik kirándulás); de embertársaim iránti lovagiasságra nem voltam ránevelve. Valahogy mondhatom, hogy az Istennek lovagja voltam, de nem a felebarátoknak. Tu autem Domine miserere nobis! S emelj ki a bűnnek s erénynek emberekre s azok viszonyaira nem vonatkoztató korlátoltságából! Ethika legyen mindenütt; az ethika levegője lengjen s fújjon s sarkantyúzza magát viharrá mindenütt, az élet lapályain, lankáin, hegyein, völgyein és — tengerein! Nevelők, ti a fejet, a koponyát már nem préselitek; de ne préseljétek a szívet s a gerincet sem; nőjön minden!

Júl. 18. Összes tanítóimért, kezdve Moison, miséztem; Szent Kamil a jó P. Mazzella névünnepe hozta eszembe. Pax vobis et refrigerium! Ma megint fújt a szél, mely ott s akkor kél szárnyra, amikor s ahol akar, — az a szuverén lélekjárás. De el is bájolt s annyi «aromata»-t fújt rám, hogy beleszédültem. Először is annak az ősi jeruzsálemi községnek a látképét gördítette fel, mesteri vonásokban. Az összetartó, testvéri gyülekezet bontakozott ki kétezeréves mult ködéből, s úgy tűnt fel mégis, mint egy kies falu virágzó gyümölcsfák ezüstös derűjében, pacsirtadaltól hangosan. «Erant omnes pariter...» «erant perdurantes unanimiter...», azaz lelki harmónia, pax et gaudium néma szimfóniája, melyet lelki érzékünk hall meg... Minden lélek egy-egy húr, s mind összehangolva gyönyörű koncertje, kara a Szentléleknek. A Lélek szereti a zenét. Nagyon kiemeli Szent Athanáz és Szent Krizosztom, hogy «amico di sacre poesie» (Scaramelli, Direttorio), szereti a ritmust a lelkekben — *omnia : et animas, et homines in numero et pondere et mensura*... Azok az ütemes emberek, kiknek hangja, nevetése, kedve *zene*, azok az énekesei, zenészei a nagy karmesternek. Ah, mily koncert ez ott!

Azután azok a barátságos emberek, mindenben s mindenre kiöntve a lélek, a közéletre, az étkezésre, a közlekedésre, másokkal való társalgásra : «*sumentes cibum in exaltatione, gratiam habentes ad Deum et ad universam plebem*». Ó drágakövei az Irásnak, a lélek gyöngyei, a Lélek gyöngyei, első visszhangjai, első énekei és mosolyai. Ime, hogy áradt ki a Lélek az emberre : mint harmónia, testvériség, barátságos, kedves, mosolygós arculat. Kell is a Szentléleknek kültre áradnia, kell ; rossz nevelés — szintén valami elhanyagolása volna ez a szép élet s belső lelkület kültre való folytatásának. A lelket folytatni, folytatni, kiárasztani kell. Lehet-e egyáltalában a lelket, a fényt, az illatot, a hőt, a tüzet lefogni? S ha ezeket nem lehet, mennyivel kevésbé lehet a lelket. Az áttetszik mindenben : szemem, arcom, magatartáson, műveltségen vagy egyszerűbb, falusi formákon ; megcsendül a hangon, megérik az emberen s viselkedésén s valamiképen ott incelkedik a száj szögletében ! Die Frauen mit dem freundlichen Blick, nevezték a kínaiak a Heilsarmee nővéreit. J. M. azt írja anyjáról, hogy a szája szögletében mosoly játszott, ott ingerkedett. De hát lehetne-e másképp? Lehetséges volna-e, hogy a lélek villanásai, tavaszi éledése, hogy a *spes immortalitate plena* telítsen lelket, s hogy az meg ne érződjék rajta? Ez is tehát annak az elhanyagolt, az elvekben rekedt, s ki nem fejtett nevelésnek

egyik hibája az, hogy nem értjük : déployer les richesses spirituelles de la foi. A Szentlélek előmlik apostolokon, mint tűz, de a hiveken, a községen mint testvériség, barátságos, jóságos indulat, kedvesség, kellem, gratia ad Deum et omnem plebem.

Júl. 18. Két hibás állásfoglalást látok : egyet a szociáldemokráciában, mely teljesen a hivatalos filozófia- és hitvallásra van felesketve, sallangra, melynek semmi köze a gazdasági fejlődéshez. De hát hegelian lévén a mai internacionálnak vezető szelleme, Marx, aki mondta : Moi, Marx, je ne suis pas marxiste, természetesen német adjusztirungban, a kellő filozófiai megalapozással és felöltöztetésben jár a világ deszkáin. A német Minerva ugyanis nem Zeus fejéből, hanem a hallei s más katedrák faládái alól kerülvén ki, nem sisakos és vértés, hanem kopasz és fáter-mörderes, fekete nyakkötős és slicces lebernyeges kabátban mutatkozik be. A szociáldemokrácia magán hordja a német filozófia kosztümjét, a teoriákat s szisztémákat szövő gondolatdivatot ! Nem is hiszi, hogy mily burzsoa lenne, a német katedra-burzsoaziából való ! Schiller is, a poéta, a weimari udvarban aranyhimes ruhában, panganétával oldalán kényszerült megjelenni, miért is Mad. Stael őt generálisnak nézte. Hát minek nézzük hallei s aztán londoni frakkjában a szociáldemokráciát ?

Bizony nagy baj az a historikus materialista garnirung ; ezt bevenni, hivatalból beadni s nagyképűen megemészteni akarni. Pedig ez most a törvény ! A vallásszabadság korában a szociáldemokrácia, állama és minden hivatalos intézménye vallástalan, materialista, s kezdi a sikanériát az egész vonalon. Oltalma s financirozása mellett megindult a köznek s a tanítóságnak megdolgozása. Ki akarja pótolni az elmaradottságot, száműzni az idealista bornirtságot, a spiritualista helytelen tájékozást ; új világosságot ont és dönt mindenre ; ifjú óriások szaladgálnak fáklyákkal földeríteni a sötétséget ; előadásokat tartanak s kikorrigálják nagysebesen, amit a szerencsétlen keresztény világnézet s az eddigi tudomány bajból, elfajulásból, elnyomorításból elkövetett. Hamar világosságot a fejekbe, gyorssegély a butítás ellen, a világ a végét járja, rá a historikus materializmus piócáit s purgót neki és klistirt ! Igen, tisztulást, purgációt ! A jó magyar táblabírók is vettek purgációt, hát a sovány magyar intelligenciának is kell egy tudományos purgó ! Megindító e sok csoda-doktor, csoda-tudós, csoda-író, előadó ; mily fanatikusok, hogy sietnek s mily naivok ! Előttük a világ — ez víziójuk — szürkületben úszik, nem csontvázak, de tökfejek mindenütt ; dehát itt az elixir ;

meg kell őket lékelni s készen áll a norimbergi tölcser, bele kell diktálni, ami beléje fér. Diktálják is ; egész reformációt csaptak a tudományban. A theológiának kicsavarták a nyakát, a léleknek is, a többit pedig megreformálták : történelmet, szociológiát, földrajzt. S amit itt a «tudósok» csinálnak, azt azok a durcás, és durvaarcú fém- és vas- és más egyéb bőr- és famunkások nézik — az ő országukról van szó ; jól teszik, csak csinálják, s ők majd kommentárt dobolnak hozzá ököl-lel ! A vékony tudomány s vastag ököl két föliója az új bölcseségnek ! Csak aztán ne ártson a tudománynak úgy, hogy éveken át nyögje ezt a sok bediktálást ; no, meg a szegény prepa-agyvelők ne lágyuljanak el ettől az erős páctól. Mert a sonkának jó, ha öntözgetik a sós lével, de mi lesz az agyakkal?! Legjobban járnak a prozeliták, ezek a fanatikus naivok ; a világmegváltás lázába nem pusztulnak bele, s ha megöregeszenek, tán még kiheverik a sok gebulát, amit bevettek. Itt ugyan nincs tág, még kevésbbé végtelen láthatár !

Hát ez az egyik baj ! a másik a katolikus táborban van. Itt tulajdonképen azt kellene kérdezni, hogy félreálljunk-e a kukóba, ahová tényleg állítanak, mikor azt mondják : «Önök elvégezték a dolgukat, most nincs mit keresniök. S úgy látjuk, hogy nem is akarnak valamit, ami irányt adjon s világot reformáljon. Szent Vince-cipókkal s karitatív injekciókkal még Ozanam-i lelkesülés sem segít». Némelyek tényleg az egyházat csak megfeszített Krisztusnak akarnák nézni végig a századokon, engesztelő, fölséges, de társadalmilag passzív magatartásban : nagyszerű orante a káromkodásban, melyet el nem csitíthat ; fölséges áldozata a világnak, de a világfejlődést nem befolyásolva. Ez a felfogás Donoso Cortez keresztény peszsimizmusa s az újabb francia regényirodalom misztikus, áhitattól s kompassziótól átitatott miliője. Ott járnak s szenvednek az «Immolé»-k, de a világra ki nem hatnak. Tehát nem «lux mundi», hanem «tenebrae sacrae» ; nem «sal terrae», hanem «lacrimae confixorum, con-punctorum».

Ez *kell*, de ez csak valami ! A lux mundi, a sal terrae, a fermentum más ; az *aktív*, megértő erő. Én ezt külön tartom, elválasztom a gazdasági fejlődéstől, de igenis mint religiót s ethoszt s mint lelki igényt s kultúrszükségletet, kultúr- alapot s ethika-forrást aktív elemnek, befolyásoló, hódító hatalomnak tartom. Elválasztom a gazdasági fejlődéstől, mert *per se* a munka fejlődése, a technika s az azzal járó termelés s megint az ettől függő munkás-csoportosítás s társadalmi rétegzés nem-keresztény népnél is lehetséges ; de a lelki kul-

túra, az ethosz vallás s végcélok s ideálok s főleg erőforrások nélkül nem adatik. Nem akarom tehát, hogy a kereszténység ambulancia legyen, Szent Vince-konferenciák s szamaritán egyetek szolgálataiban kimerüljön, hanem lássa nagy hivatását a jelenben is. Mi kell ehhez? először is a megértés, hogy mi az idők ízlése, mi a világba-behelyezkedés stílusa? Ezt érezni kell; csak aki érzi, az érti. Mások nem látják az isteni rovásokat (hieroglifokat), az eszmék széles barázdáját, melyet az idő törtető gözekeje tör.

Júl. 18. Még valamit erről a most folyó egyházközség-alakulásról. Én csak az olyanokat szeretném benne, akik hisznek, szentségekhez járnak s imádkozó lelkek. Így, ahogy ez csinálódik, nem forrásvizek fakadnak s futnak össze alpesi patakka, hanem öblögetési vizeket öntenek össze; állóvizek tele békanyállal, cinikus, rothadó sűrűséggel, apathiával! Mit csináljon e sűrű, rothadó vizekkel a lélek? Fodrozza? Nem reagálnak! Hullámokat torlasszon? Büdös vizek nem csapnak fel a magasba még szélviharban — még pünkösdi szélvészben sem! Látom, hogy miféle Istent, lelkét-tagadó népek jönnek ide . . . Tu autem Domine, miserere nobis!

Júl. 19. A világ szellemi árama teljesen intellektualista; azért, mert a tudomány által reméli meghódítani a földet s az életet; ettől a divattól, melyet sok mámor izgat és sok igaz találmány büszkévé tesz, elfelejt voltaképen jól s nemesen élni. Nem veszi ugyanis észre, hogy az életet, a célt, az eszményeket, a morálist nem bírja kianalizálni, s hogy az élet egy mixtum compositum: van benne tudás, van morális, van kedély, van gyakorlat; de a jó, nemes életnek punctum saliens-e az entuziazmus, a lelkesülés, a szeretet s az ezektől inspirált odaadás!

Az intellektualizmus, mikor hitről van szó, a tant nézi: Istenről, Krisztusról, Oltáriszentségről, föltámadásról, s gondolja, hogy kimeríti, ha kérdi: igaz-e ez? Jól teszi, ha kérdezi; kell is kérdeznie; de ez nem meríti s mondja ki a hit problémáját, mert a hit problémája ez: *elfogadjam-e ezt?* adjam-e át magamat ennek? hódoljak-e? s előzőleg ez: *megvan-e a kereszténységnek a történeti bizonyossága?* Ha igen, s ha akarom, *úgy ezt elfogadom.* Tehát a hit nem kétszer kettő-négy. Intellektualizmus tehát az is, ha valaki csak észből s elemzésből kívánja megismerni. A gyakorlatot nem elemzésből, hanem tapasztalásból ismerik. Aki nem teszi, nem ismeri.

Ebből következnek, hogy a *helyes methodus* a hitéltre a hitélet gyakorlata; az a valóság s a vele való kapcsolat megóv az absztrakt fogalmakban való útvesztéstől; azután megadja a helyes érzéket a hit értékelésére, mikor megtapasztaltatja velünk erejét, édességét, fölségét. Így írhat aztán Ozanam: «Ich fasse den Katholizismus absoluter auf; ich sehe darin eine Formel des Christentums, wie mir das Christentum eine notwendige Formel der Menschheit scheint. Ich glaube, dass die Kirche über den Dingen dieser Erde steht; ich glaube an den Kultus als Glaubensbekenntnis, als Symbol der Hoffnung, als irdische Verwirklichung der Liebe Gottes auf Erden».

Én tehát szükségesnek tartom az intellektualista igényt kielégíteni, a hitet methodice előkészíteni; de azután azt <kell> mondani: most pedig jön a valóság, a tett, az akarás, mellyel rászánom magam s megtapasztalom. Ha az intellektualistákkal megértetem, hogy tenni, gyakorolni, élni *is* kell, s hogy ezt a fogalmi holdas éjtszakába való merengés nem adja, hanem ez más, s ezt tenni kell: akkor kizökentettem őket a sivatagos útról s a helyes methodusra (tehát útra) vezettem, hogy a hitet a megtapasztalásban lássák s a fogalmaknál horgonyt ne vessenek.

Júl. 20. Még mindig találkoznak emberek, kik szinte sajnálják, hogy nem ők s a katolikusok csinálták a forradalmat, s akik irigylik a dicsőséget a szocialistáktól. Hát adja Isten, hogy ezek igazán dicsekedhessenek! Előttem az tisztán áll, hogy a katolikusok forradalmat nem csinálhatnak s nem csinálnak s nem fognak csinálni. *Divisiones gratiarum et operum* sunt! Ez <nem> a mi mesterségünk! Új idők, forradalmak ott készülnek, ahol forronganak agyvelők, temperamentum, szenvedélyek; szikrák ott pattannak, ahol ütköznek érdekek. Természetesen a szenvedésben! Az egyház rendesen nem a szenvedő s ütköző rétegben van. Arról a hatalom legalább eddig úgy-ahogy gondoskodott; azután az egyház a gazdasági harctól mégis csak távol áll. Mi a mi híveinket türelemre, legfőljebb passzív rezisztenciára tanítjuk, de nem inszurrekcióra. A katolikus érzés tehát a hatalmat tiszteli, szokta a körülményekben Isten akaratát látni s a forradalmat elítélni; inkább a «miei prigionii», mint a «des paroles d'un croyant» álláspontjáról nézi a gyötrő rosszat. Az egyháziak furcsa helyzetbe, sőt ellentétbe látszanának jutni tanaikkal, ha forradalmat indítanának. Az egyházi tan a maga statikus,

örök elveivel inkább a meglevőt nézi, s új állami, gazdasági rendnek felforgatás általi megteremtésére nincs páthosza, agilitása és — tág lelkiismerete. Az ő kezében a mértékek «omnia in numero et mensura», s az a világ, hol még a kaosz s az utcai munka s a piszok özönvize dolgozik, nem az övé. E részben soha se tartjuk a katholicizmust als Prinzip des Fortschritts; kikezdés, feldöntés nem lesz tőle; de ha majd az ár leszalad, az emberek lelkének formálása igen. Tehát mindenki tegye a magáét, a dinamit s a napsugár, a kráter s a szív! Társadalmi revolúciókat a szenvedők csinálnak, az osztályharcosok; akik oldalt állnak, beleágyazva s idegeződve a főnnállóba, azok ezt nem fogják feldönteni.

Ezzel azonban nem akarom azt mondani, hogy idővel be <nem> látjuk e helyzetet, s hogy ha nem is vagyunk forradalmárok, de teljesen vallhatjuk a forradalom elveit, a francia forradalomét, a 48-asét, az 1919-ét.²⁴ S ezt öntudatunkra kell hoznunk. Szabadság, egyenlőség, testvériség nem az evangélium elvei-e? A több gazdasági egyenlőség, a kamat-tilalom nem keresztény elvek-e? Nem szabad tehát «sub specie aeternitatis» úgy nézni a világot, hogy azt megmerevítve lássuk! Ez nem isteni gondolat! Harc, újság, alakulás, fejlődés az Isten gondolata, s ez valósul a korszerű, a népszerű, a szükségszerű általános követelményekben — természetesen megrostálva mindezt. De ne mondjuk, hogy az Isten ezt vagy azt kívánja, amivel aztán megkötjük a világot. Lehet a katholicizmust úgy beállítani, hogy szembenálljon minden újítással — az örökkévalót a viláfgorgással, a testet a lélekkel, az alázatot a bátorsággal, az aszkézist a természettel; lehet, de ez baklövés. Van az emberiségben pogányság mindig elég, de van benne jó; az egyiket úgy kell üldözni, hogy a másiknak révén, melyet megragadunk, fölemeljük s áttemeljük a pogányt a kereszténységbe.

Júl. 20. A politikától mindig irtóztam, s jó géniuszom megbuktatott 1896-ban a krudélis Bánffy-választások évében a vágvecsei parton, ahol Markhót Gyula, volt iskolatársam szerencsésen kivágott ellenem 140 többségi szavazatot s felkaptam a kocsira a derék dr. Tóth-tal s mentünk el mint egy kis Caesar-jelölt egy vesztett csata után. Elhagyatott, s még égő pásztortüzek világítottak, aztán vártam a vonatot Tarnócon s valamikor egy órákor éjfél után felkapaszkodtam rá. Reggel a szemináriumban a csütörtöki szentséges mise éneke hatott a szobámba — vigaszul s szégyenem enyhítésül. No bene! Deo gratias! Nem nekem való; de ha politikus

nem is vagyok s nem akarom politikához kötni az egyház sorsát (hol van politika, mely előbb-utóbb sok kifogás alá nem esik s alávaló praktikákba nem elegyedik, a német centrumot s a magyar néppártot sem véve ki? !), de fölértem a filozófiai követelményt s megértem a történelem tanúságait, s ez alapon vagyok híve a szabadságnak s haladásnak s a szocializmusnak, s ebben az irányban akarom befolyásolni a kereszténységet. Nekünk szabadság kell. Az miliője a szellemnek, enélkül légüres a tér, megfúlunk. Tehát szabadságot az egyháznak, s ne kombináljuk az egyházat nagyon a nemszabadság elvével, a hatalommal. Tudom, hogy jó, ha a tekintély s a hatalom elve s a szabadság- s a szellem-képviselő intézmény, az egyház megértik egymást, s ha támogatják; hiszen ez a dolog rendje, hogy színházakat keressünk a különböző s mégis emberi, emberségi tényezők közt; de, de — minél kevesebbet; mondjuk, annyit, amennyi épen kell ebből. Nem szeretem ezt az ölekezést, ha Mars fia ölegeti az Ecclesiát, s ha az Ecclesia túlságosan kapaszkodik Marsba! Mi lesz ebből főleg a társadalmi forrongások, a törekvések korában? óriási félreértések és baklövések. Mi lesz kormányformák változtakor? S jó benyomást tesz-e az, ha az Ecclesia minden úrhoz szegődik; pedig elve: *omnis potestas a Deo*? Hisznek-e majd neki? Elismerem, hogy Konstantinok nagy szolgálatot tettek neki — Szent István a magyar egyház Konstantinja —, de ezen a stíluson már túl vagyunk; a modern európai érzés jobban szét akarja tartani a szabadság s a hatalom, a lélek s az ököl szféráit. Gondolom, hogy amennyiben ez azt jelenti, hogy az egyház hivatalosan ne politizáljon, egyre jobban meggyőződünk ez irány helyességéről; de más tekintetben is, t. i., hogy lehetőleg el az államtól, ez is átszűrölködik a történelmi nézetek és vélemények kódén. Azon dolgozzunk, *hogy legyen keresztény demokráciánk*, hogy népünk keresztény legyen! S szabadsággal telíteni mindent, az egyházközséget is! Nem erőszakkal, ökölrel dolgozni, soha, sehol. Csak híveket, akik hisznek, fölvenni!

Júl. 21. Über die Korruption... citálja a P. Lloyd Varga Jenő cikkét a Népszavából; panaszkodik ez a jelesség, hogy bizonyos korrupció most is van, s hogy azt üldözni kell, s hogy a komisz elemeket le kell magunkról ráznunk. Éljen! Mily jótékony erkölcsi fölháborodás; nyakig állnak a szennyvízben s kezdik érezni, hogy bűdös; fölkeltek minden utálatos érzést és ösztönt, bizonyára az érintetlen tisztaság

s a feddhetlen tisztesség birtoklásának tudatában ; gyűlöletet, utálatot prédikáltak, az altruizmust az ajkon, a kereszténységet persziflázták ; bemocskoltak mindenkit s hazudtak, rágalmaztak napszámba s most az ethikai bánat keserű könnyeit hullatják a kikelt új virágos Pannonia fölött. Minden városban s faluban a szemetet kotorták fel ; Esztergomban egy atyagyilkos zsványt emeltek a város székébe ; Szamuelli, ez a zsidó firkász, aki a tintásüvegből is csak disznóságot kotort fel s most a pizok áradatában kongenialiter vezet, Esztergomba ment, s ajánlta Szabót, hogy hisz a gyilkos tisztességes ember, az csak indulatból tesz, ami rosszat tett. — A jó elem átlag visszavonul, s az intelligenciának vagy csak agylágyult esztétái, vagy csak blazirt cipóvadászai állnak be a sorba. «Ethika?» — válaszolta nekem Sz. fiatal budapesti ügyvéd, — «no ezt a szót ezidőszerint korai félreértések fölkeltése nélkül megemlíteni sem szabad». Teljesen igaz van ! Az ilyen Varga-ságok csak nevetséges héberedések a közromlás fölött, melyen ugyanazok háborodnak, kik minden betyárral és zsvánnyal kezét fognak.

Júl. 21. Olvastam a «Das Neue Reich» cikkét a magyar katholicizmus összeroppanásáról. Ezt valami elmaradt, teknősbéka-életet élő, pozsonyi katolikus írhatta. «Pozsonyi katolikus», ez egy érdekes típus, mely Magyarországon van, de el van szigetelve az országtól, főleg a katolikus mozgalmaktól, s lehetőleg maga külön rajzolgatja s vágja ki papírból világot győző seregének katonáit. Legerősebb oldaluk a kritika, mely főleg a papság silányságára vonatkozik. De ha a magyar katolikus összeroppanásról akar valaki írni s rámutatni az ürességre s a lelki erőtlenségre, melyet nem a háború hozott, hanem mely háború és sok évtized előtti, sőt talán örökös, annak nem szabad elkerülnie s figyelmen kívül hagynia az egyháztalanság s hitetlenség általános tüneteit.

Kevés a katolikus férfiú, igaz ; miért? Mert nincs a püspöki karban organizáló erő? Ah, Istenem, hisz ez egy európai s nem magyarországi tünet. Eredménye ez annak az egész szellemi áramlatnak, mely a lelkekben a zűrzavart, az iránytalanságot, a megkavarodást, s az erkölcsben vagy a szabad életet «sans phrase», vagy az immoralitásnak fűgefalevélül szolgáló individualisztikus kódex-alkotását, az önálló «meggyőződés» fegyelmetlenségét hozza be. Vegyünk egy modern embert, doktort vagy főügyészt — nehézségei lesznek a hitben, rossz értesülései a zsidólapok vagy az ultra-konzervatív katholicizmus révén, s ezek után eklekticizmus

vizenyős árja szakad bele ; gát nincs, mert cél nincs ; vizenyős sárrét a világ, kisebb-nagyobb pocsolóakkal, melyeket az ipse alaposan megtapasztal. Vagy őserdő az a betűvilág, melybe nincsenek országutak építve, hanem a tájékozatlanság, a kapkodás, a jó, a rossz benyomás váltakozása indítja meg a kedvetlen «haladást» s tarkítja az életet ! Minden ilyen modern ember egy kietlen lapály, melyen út nincs, hanem keréknyom össze-vissza. A kereszténység ezidőszert még nem találta meg a szervezkedésnek azt a kulcsát, mely csak a híveket, csak a hitvallókat állítsa körébe. A probléma ez, hogyan nevelhetnénk híveket, illetőleg hogyan kellene a hitközségeket megalakítani, hogy ne legyen benne senki, aki nem lépett be azért, mert keresztény. A tény most ugyanis az, hogy a hitközségben benne van a keresztelt, de akár keresztény lelkületű, akár nem !

Nos, és a modern világban hogyan alakítsuk ki s neveljük a keresztény öntudatot ? Azt komoly tanulmányok nélkül elérni nem lehet. Kell filozófia, kell világnézetek megértése és kritikus lemérése, kell a keresztény elveknek jó, időszerű beállítása.

A modern világ forgása is fölvilágosít sokról, amit most másképp kell tenni, mint tették 250 év előtt, amikor ezt megtanulniok még nem volt alkalmuk. Az ilyen tanulságok levonhatók az egyház viszonyára az államhoz, a nemzeti érzéshez, az önálló gondolkodni szeretéshez, a misztikumhoz, a klérusnak és a laikus társadalomnak kapcsolódása. De ime ezek mind az általános egyház kötelességei és igényei, illetőleg hiányai. Ezzel természetesen összefügg, hogy kellene püspökök a kor színvonalán. Adminisztrálni ! Mit ? A szellemet, a lelkeket, a felfogást, a fegyelmezetlen, iránytalan lelkiséget ; a tudományt fejleszteni, az egyetemi tanárokat gyöngyöknek nézni, a szemináriumok helyett magas színvonalú egyetemeket ! Enélkül azok a szervezkedések mind csak hurkátólások ; közvacsorákra, formalításokra jók, de különben nincs bennük élet !

Ezt kellett volna a kritikusnak fessegetnie. Hogy azután a jó Kopernicky István, pozsonyi prépost nem adta oda házát a katolikus egyleteknek, ahhoz nem tudok mit szólni, de attól aligha virult volna fel a magyar kereszténység, ha ki is költözködik s mindenét odaadja ; amint gondolom, hogy nem lett katolikusabb Nagyvárad sem Belopotoczky bácsi nagylelkűségétől, mellyel az ottani katolikus kört bőrbútorokkal látta el. «Tiefer graben» ez itt is a jelszó ; nevezetesen tanul-

mányozni a modern szellemet s kitűnő katolikusoknak magatartását, problémáit s azok oldozgatását vele szemben.

Júl. 22. Hallottam, hogy Steiner Jákónál a szőlőben összejöttek P.-ék, W.-ék s cseresznyét vagy barackot szedtek, s hogy az egyik zsidó kölyök fönt a fán rákezdte a «keresztények sírjátok» éneket. A textus azonban nem jól volt komponálva; mert ha vallásosnak veszem a vonatkoztatást, akkor így kellett volna énekelni: «Vallásos emberek — keresztények, zsidók egy kutya — sírjátok a nagy vallási dekadencia fölött, «über die religiöse Not»; ha pedig a zsidóknak nevetniök illett az éneklésen, akkor így kellett volna szövegezni a nótát: «Ázsiai és turán népek sírjátok . . . aki nemzetéhez hív». Délután nálam volt dr. P.-né lelki ügyben s elmondta, hogy egy társaságban, hol Horváth Jancsi «báró» itteni közmiveslegény és főispán is volt, együtt disputáltak, s a «báró» azt vitatta, hogy tíz év mulva senki se fogja gyermekeit valásra taníttatni. P.-né teljes elszántsággal vallotta, hogy ő fogja, bármint lesz is!

Júl. 22. Csodálatos, hogy X. karaktere mily szegényes. Azt mondanám, néhány elven épül, s mindent, amivel kapcsolatra jut, e vastengelyek közé akar szorítani. Az ilyen emberek merevek, hajlíthatlanok, alkalmazkodás s simulékonyság nélkül, inkább nyársak, mint lombok! Kitartani, tagadni, állítani is tud elvei mellett s talaján, de másnak lelkébe behatolni, azt megérteni nem képes. Mondják ugyan neki, egyik-másik híve, hogy értse meg őket, így S., így F.; de hát nem bírja; elveit hangoztatja s engedelmséget kíván; de nézetem szerint az engedelmség föltételeit elvetette, azokat ignorálta s rosszul kezelvén a szuszceptibilis lelkeket, a föltételeket elvesztette. Nem lehet azon a ponton aszkézisről szó, hol oly intimitás foglalt helyet; nem mondom, hogy bűnös a helyzet, de lecsúszott s el nem visel oly kezelést. Nem piszkos hullámokról van szó, melyek itt összezsaptak, de a közlekedés s az érintkezés oly formáiról, melyekkel a tekinthetetlen fölény s a gyermeki hódolat meg nem fér. Szerintem az atya lehet leányának jóbarátja, de nem lehet jegyese. Ez csak az Isten lehet. Az Istenség végtelenségére s minden emberi keretet meghaladó gazdagságára vallanak a «nuptiae spirituales», melyet a katolikus misztika csodál; itt az atya jegyes is! Még csodálatosabb, hogy mint R. egyszer vitatta előttem, hogy ez határozottabban s teljes értelem szerint csak a nőknél lehetséges Istenükkel szemben, s nem a férfiak-

nál. De ezt talán úgy kell érteni, hogy egy Loyolai Szent Ignác, egy Szent Athanáz nehezebben képzelheti el magát jegyesnek, mint egy leány, asszony; a pszichológiájának ez a kép s ez a viszony nem felel meg; azért az apácák «sponsae Christi», míg ellenben az apostolok «amici Christi», «fratres Christi». Szent Pálnál (2 Kor. 11, 2) mindnyájan eljegyeztetünk Krisztusnak, de mint «virgo casta», tehát leány-lelkek! Érdekes, hogy R. a női pszichéből kiindulva ezt a viszonyt egészen másképp vindikálja a nők részére, mint a férfiakéra. Ő azt mondja, hogy ezt az odaadást csak a nő tudja megtenni. E részben igaza van. Ez is érdekes illusztrációja a natura és gratia viszonyának!

Júl. 22. A rómaiak a legyőzött népek Isten-képeit saját templomukba vették fel, jelezni akarván, hogy ami azoknak legszentebb, azt nem akarják letörni, hanem megtisztelni . . . egyetértést, együttérzést teremteni a különbözők közé. No, hát mit csinál ez a rablóbanda, ez a proletár (szemétdombi) diktatúra? Ezzel a folytonos gúnnyal, durvasággal, üldözéssel a vallás megvetését bizonyítja, de egyszersmind tehetlenségét mások megnyerésére s megértésére. Ez a hatalom nem hódít, csak pusztít; nem egyesít, hanem keserít!

Egyáltalán egyre világosabb, hogy nem a szavakon, hanem a tartalmakon fordul minden. Mi az a demokrácia? Ha a szabadságok s javak megnyitása s feltárása mindnyájuk előtt (fölülről nézve), vagy az utak megnyitása a tehetségek előtt (alulról nézve az impulzust), teljes igazsága van a szép elvnek; de ha demokrácia annyit jelent, mint hatalomra-törekvést, hogy elnyomják azokat, kik eddig elnyomók voltak, s érdekeiket keresztülszorítsák most ők, mint eddig mások az övéket; ha az osztályharc érdekharcot, plebejus érdekharcot jelent, szemben a másik érdekharccal, melyet az uralkodó társadalomnak tulajdonítanak; akkor csak eben gubát cserélünk — los mesmos canes, los otros collares helyett mondja: los mesmos collares, los otros canes! A kutya más, de kutyálgodik épenygy.

Júl. 23. Barbárjaink új kultúráról énekelnek — újról minden ízében; hogy ezt mily következetességgel akarják megcselekedni, meg kell várni; most tényleg úgy tesznek, mint kik a régiből semmit átvenni, vagy legalább is a legfontosabbat nem akarják. — Kultúra, mi az? Nem jó szó, nem pregnáns, nem kifejező eléggé; a magyar «műveltség» csak fordítás, s az ember legfőljebb ekére, járomra s unalma-

san áthúzódó barázdára gondol. Jobb a német «Bildung»; itt a formával állunk szemben, s ha a kultúrát emberről érttem, a «Bildung» annak a kifejezője, mert emberformáról, annak a megfelelő, nemes, szép formájáról emlékezik s azt adja s állítja elem. «Csináljunk embert» faciamus, mondták régen a személyek hárman; csináljunk, mondjuk mi, s mindjárt úgy is nekikészülődünk karjainkkal, kezeinkkel, mint akik hozzáfogni, tenni, gyúrni, alakítani akarnak. Mi lesz már most az ember formája, vagyis inkább mint formáljuk, hogy azokat az értékeket gyúrjuk beléje? Ezek a megnyilatkozások a vallás, ethika, filozófia, művészet, költészet, történelem, nyelv, nemzeti élet terén található; ezek azok a humaniorák, melyekre tanítani kell a nemzedéket, hogy szépen, nemesen ember lehessen. Tehát ami a bennünk feltöltő nagy igényeket kezelni s azok kielégítésében irányt adni tudjon: ez lesz az alakítás problémája és . . . művészete.

Mik a rossz irányok? a) minden naturalizmus, akár materializmus, akár monizmus legyen. Naturalizmus, vagyis ami adva van s ami a természet kémiai s fiziológiai erőinek keretébe fér. Tehát eszmék föltörtetés, felfejlődés, magunkból való kilépés nélkül; fizika metafizika nélkül; determinizmus szabadság s annak céljai nélkül; ösztönösség éthosz nélkül. Így aztán művelik az észet is, de leSORITVA azt a természettudomány nivójára. Adnak magatartási, önfegyelmzési «műveltséget» nagy perspektívák nélkül. Technika kívül s technika bennük (észben s akarásban) — ez minden. Ide tartoznék az olyan művészet is, mely voltaképp artisztika, kéz- és szemügyesség, utáNZó képesség — naturalizmus felsőbb célok nélkül!

b) Ide tartozik minden dekadencia, mely lemond eszményekről s harcról, s orosz passzív fatalizmusban, az agyonpálinkázott alogusok nedvesszemű s tehetetlen jószívűségében s a világon nem segítő szeretetnek oly elképzelésében s beállításában áll, melyet ráborítunk mindenre, mocsárra, sebekre, bordélyházakra, az egész deliriumos, perverz és dekadens emberiségre; de e szeretet hímes leple alatt a patkányok, férgek vígan nyüzsögnek, a rothadás bűzei a felső c-ket sIVITJÁK, s az ördög a markába nevet. Kell reakció, erő, ellenkezés a rossz ellen s szeretet, mely nem csíp be szentimentalizmusból, hanem tesz, harcol s legyőzi a rosszat!

Ki nem mondhatom, mily émelyítő nekem ez az orosz, pathologikus okoskodás, festés és nyáVogás a regényekben. Az egész világ egy pálinkamocsár, s az orosz psziché egy

berugott, deliriumos béka ; brekeg és muzsikál egy gégezálon ; jószívű, de beteg ; idegbeteg, pathologikus béka ! Hogy írnak ezek az emberiségnek deliriumban és prostitúcióban való legyalázásáról, hogy tárják fel a sebeket, nézik és piszkálják, szagolják is, s ahelyett hogy gyógyítanak, azt mondják, hogy nem lehet ! Hogyan tudják bemutatni az emberiség lerongyolódásait, leomlásait, elszegényedését — ahol az ember csak azt nem látja megokolva, hogy hogyan lehet hát annyit elpazarolni s elverni, s nem védekezhetik a gondolat ellen, hogy : tehát kellett előbb gazdagoknak is lenniök azoknak, kiknek ily eszeveszett hajahujára tellett, s tellett oly soká ; s honnan voltak hát gazdagok ? Hiszen akkor gazdagságnak, erőnek forrásai is kellettnek ; hát hol vannak ? Miért nem megyünk vissza hozzájuk ? Kell ily állandósított bolondházban, pathologikus örültek közt élnünk ?

c) Ide tartozik a dekadenciának nyugateurópai kiadása, mely eszmények helyett naturalizmust — ha nem is Ostwald W. monista-kiadásban (erről az első pontban volt szó), hanem francia ledérségben s élvezetvágyban nyujt. Művészet helyett artisztikát, energia, embernevelés, küzdelem, önmegtágadás helyett lemondást vagy — felvilágosítást ad.

A mi irányunk mindig az az ember, aki önmagában találja a természet keretein túla való iparkodást ; természet itt a testet, a fiziológiát s az ösztönös lelket s experimentális pszichét jelenti, azt, amit fogni, mérni lehet. A mi irányunk a célok kitűzése a szabadakaratnak s azok elérésére való nevelés. Nevelés mindig egy felsőbb fokról az alsóbb fokra leereszkedő, felénk fölülről jövő s minket fölfelé ingerlő irányítás. Az emberiséget nevelni nem lehet a természeti adatok s erők mechanikus kifejlesztése által ; — az egész processzus nem nevelés ; a növény virágzása sem nevelés, a test növekvése sem nevelés ; — hanem a nevelés a fölöttünk álló értékek felé való indítás, s önnevelés az önindítás és indulás. Nagy szavak, nagy programmok ! De a bányásznak nem szabad megijedni a hegyektől, melyeket föl kell tárnia, hogy drágaköveket találjon — s nekünk sem a korszellem törmelékes morénáitól, sem a vakondtúrásokat hegyeknek néző hamis theóriáktól, hogy igazi értékeket, a valódi, arany-értékű emberséget, humanitást találjuk.

A korszellem úgy tesz, mint a pocakos hegymászó ; megalkuszik, hogy a hegynek tart — ha tart, ha nemesebb ívású — s egy bizonyos magasságban sátrat üt s kihirdeti, hogy ez a non-plus-ultra. Természetesen a hegyeket azért le nem

degradálhatja, sem azt nem teheti, hogy ne kelljen rájuk néznie — tehát fölnéznie. Ott vesztegel egy ideig s kényelmesen berendezkedik, él, eszik, iszik, szaporodik; azután úgy van, hogy hébe-korba mintha egy-egy zivataros, villámló fürgeteg ereszkednék le onnan felülről s kacskaringós sístergő villám-ostorral közéjük csörtet az ember-kolóniáknak ott a letaposott hegyoldalon; a fergetegben próféták szólalnak meg: Faustok, Brandok, Divina Commediák, Ember-tragédiák nyelvén, s a blazirt nyárspolgárság szíve és hája megremeg, fejéhez kap s mondogatja: Igaz, hisz ez is van, s nekem ahhoz közöm is van! Hát gyerünk!

Az igazi ember mindig olyan valaki, aki harcra kelt Istennel, úgy értve ezt, hogy a nagy problémákkal s célokkal küzd; de azután a vége az, hogy mint Jákob patriarka kéri áldását, vagyis a minden-szépnek s jónak meghódol s az Isten szeretetének hitében s érvényesülésében megnyugszik. Est Deus caritatis!

Júl. 23. Ma úgy hallok Velinszky L., a direktórium feje bevonult a püspökségbe, s úgy látszik ma majd Caesarnak álmodja magát. Emlékszem, mikor őt, Sárkány Ferencet, Palkovicsot s az elesett Varhaneket, négy Széchenyi István-köri tagot ebédre <hívtam> (talán 1908-ban), buzdítani akarván őket a szociális munkára. No hát nem pipálja le az élet a fantáziát? Ki hitte volna akkor, hogy 11 év múlva a püspököt kidobják, s Velinszky L. eszeveszett polyák ül itt?

Júl. 24. Jobb világ, új világ! Szép szó? Mikor lesz s lehet? Ha az igazi, lelki emberség, az erkölcsi emberség szerez érvényt az egész vonalon, tehát a nyilvános, a társadalmi, az állami életben; ha az egész szervesen épül fel magas erkölcsi elveken; ha a nagy célok a hódolat s egymásba nyúlás rendjét, az erős élet e hierarchiáját meghatározzák és kivívják. Erkölcs, igazság, munka, szabadság, tehetség érvényesülése, organikus kiépítés, kooperáció — ezek minden emberi élet és szervezet és haladás alapjai és tengelyei és irányai. Hogy ebből mi van a mostani proletárdiktatúrában s mi lesz a jövő államban, ez a bökkenő; mert a proletárdiktatúrában ebből semmi sincs. Átlag csupa erőszak, jogfosztás, vallásüldözés, buta emberek kapaszkodása, ostoba rendeletek özöne és — éhség! A nép eldurvulása rohamos, a náluk úgyis sekély erkölcsi érzés kiszáradt folyamagyban szivárgó s bujdosó vízérhez hasonlít! S mi lesz a népművelésből? Látom már; csupa fogalom és doktrinér elv szerinti tanítás és irányítás.

Lé, erő, vér nem lesz benne ; pedig épen az életet szeretnék növelni, erősíteni és emelni ; de a liberális fogalmikört fölváltja a szociáldemokrata ideológia : gondolatot gondolat, egyik mögött sincs élet és valóság !

Júl. 25. Minden radikalizmus valamikép intellektualizmus vagyis theória, fogalmi pókháló ! Átültetési kísérlete az ideológiának a való életbe ! A theóriák tiszta, fehér belek, formák ; s ebbe szorítják bele az életet, — töltögetnek. Így lehet hurkát készíteni, de az életet, a nemzetet nem lehet így kezelni ! Mily nehéz az embereket az absztrakt elvek egyoldalúságától óvni ; kikapnak egyet, pl. a haladást, azt általánosítják, s eszerint formálnak. De a haladás csak egy s nem általános s más elvekkel kombinált, s azoknak is valóság felel meg. No hát, pokolba a jelszavakkal ; hiszen ezek nem irányítók, de úttévesztők ; s ha nem kombinálódnak s nem egyensúlyozódnak más tényezőkkel, bajba visznek. — A theóriák azután olyanok, mint a kupolák s boltívek perspektívás freskói, melyek törvényszerűen egy nézőpontra beállítva készülnek ; de más a valóság, épen abban más, hogy mindenféle szempontból más-más képet ad. Tehát kombináció kell ; a valóságot sok nézőpontból (theoretikus, fogalmi szempontból) kell nézni.

Szegény népek, mintha csak házinyulak volnának elevenen való boncolásra. Kipróbálják rajtuk a gyámoltalan, ostoba theóriákat. Az abszolutizmus s a radikalizmus s a szociáldemokrácia egy kutya e részben ; bölcsesége s rendszere ugyanaz : kaptára húzni a népeket. Így tett Napoleon, így — no mondjuk — kicsit Kun Béla ! He-he-he ! S a fölséges nép ? Az máról-holnapra, kézből-szájba él, s míg van mit harapnia, addig talán birka- és házinyúl-sorsának megfelel.

Júl. 25. Tegnap szieszta helyett olvastam a «Ma»-t ; desperát, érzelem-borzasztó kotyvadék. No, ez nem tesz kárt senkiben ! Oly bányu, tartalmatlan, erőtlen erőlködés. Okvetlenül beteg, meghibbant s mégis vérszegény agyvelők görcsös vonaglása ! Rám nagyon rossz benyomást tett ; megsajnáltam e szegénylegényeket ! Nincs bennük semmi természetesség, semmi erőteljes konstrukciónak vonala. Új formát látszanak keresni, de csak formátlanságba keverednek ; se ész, se kedély, se lendület nincs bennük ; az egész sovány komédiások ugrálásának látszik, vagy még annak sem, inkább éhes verebek szökdécselésének licium-bokron. No, ez nem hajnal, hanem kótyagos rémlátás ; ez nem tavasz, hanem strupirt színésznők majálisa !

Júl. 25. Pompás kis kalitka ez a nagyréposti ház ; csinos szemre ; sokszínű üvegkapuja (az udvarra nyíló) pláne szemfényvesztő ; aztán fönt hall, virágkoszorúk patrónjaiból kerültek ide díszei. A hall kápolna is ; a pécsi Krisztus-szobor áll ott s kiterjeszti karjait a látogatók felé. Az emeleti szobák az utca s a szomszédság tekintete ellen védenek ; de minden fel- és áthallatszik : hogy S.-éknál mit főznek, hogy a «Diandl» csókravalóságát énekli halavány ajkainak, hogy az utcán mit beszélnek, arra nézve nincs titok. M. kanonok dörmögése, szegény Treff kutyájának vonaglása époly megyeházutcai motívum, mint éjjel a tornyokból szárnyrakelő bagoly csikorgása. De még azt is hallom, hogy hogyan mosakodnak s megpacsokolják testüket, hogyan fújják az orrukat s kergetik a pagátot, szóval a kisvárosi görbe utcák stílja ! Nos és az udvar, a két fa árnyékával, s alatta a végén a Zwinger, a baromfi-árok s túl a kert, a régi posványos fenék. Az udvar végén a Zwinger fölött vasrács, s ott az iszalag lombvánkosa rajta, hogy páholyból lehessen nézni kakast, tyúkot, aján-dékludat, s túl a kertben a fenyvest s a jázminbokrokat s azontúl a szép Hal-tért ! Föl is iratom a fáskamra fölötti falra : purior hic aër, late hinc prospectus in urbem ! No és az éjjeli csend mekkora, mikor Treff nem vonít, s a macskák nem zengnek a kertben s az udvaron ! Hát csak telítsük kedélyességgel s «szájszéli mosolyokkal» az otthont. Így lesz emberi, sőt biedermeieri lak !

S még van itt valami ; nemcsak festett virág, de sok nyíló virág ; ma is, hogy kiléptem, hát szörnyű fehérség patyolatából bólogtak felém szőke arany fejek, margariták, egész csokorral. Jaj be szép ez a sok tündöklő fehérség, s középen a szőke arcok — szép fehérbeöltözött szőke leányok ! Nem kacérok, de sugárzók ; felénk látszanak iramodni s várják a hódolatot : úgy-e, hogy szépek vagyunk? Igen, igen, nagyon szépek, s örülünk a szépség közösségének, mert ők szépek s nekünk szépek, mert a lelkünk alapjában olyan, s rajtuk ki-virágzik öröme ! Tehát szép lesz tényleg !

Júl. 25. Anyám nevenapjának előestéjén olvasom ezt Dosztojevszki «Karamazov» regényében s megilletődöm : «Es gibt nichts, was höher, stärker, gesunder und nützlicher für das Leben wäre, als eine gute Erinnerung aus der Kindheit, aus dem Elternhause. Man wird euch vieles über eure Erziehung sagen (t. i. hogy milyen legyen), aber eine schöne und heilige Erinnerung aus der Kindheit kann noch die beste Erziehung sein. Wenn der Mensch viele solche Erinnerungen hat aus

seiner Jugend, so ist er gerettet ; und wenn er nur eine hätte, so kann auch diese einmal zu seiner Rettung dienen». A jó, türelmes édesanya, aki úgy volt, hogy szinte nem tudtuk, hogy van, s akit annyira nélkülöztünk, mikor nem volt . . . R. I. P.

Júl. 26. Az Athenaeumban filozófál Varjas Sándor, egy megrészegült ditirambistája a szociáldemokráciának arról, hogy Marx Károly a megváltók legnagyobbika ; s miért? Mert szerinte a fejlődés mindentől, az államtól is felszabadít ; «a modern társadalomnak» szét kell törnie az állam bürokráciáját és a katonai gépezetet. Nos, és ehelyett a bürokrácia helyett mit tenne? Ezt nem lehet tudni ; — csak nem az anarchiát?! De amikor az ilyen «degnagyobb megváltókról» szónokolnak, a legkisebb emberi, egyéniségi, lelkeségi értékelést árulják el. Megváltani az emberiséget nem lehet tömegmozgalommal, nem lehet a lelkeségnek csak funkcióul való kezelése, tehát a historikus materializmus kaptái szerint ; tömegmozgalmak tömegalakulásokat, társadalmi alakulásokat adnak ; egymást eszik ezek a formák ; a revolúciók mindig nagy nyelők, elnyelik ami volt s szülnek újat, s ha lesz *nem tudom milyen társadalmi alakulás*, annak is a terméke, a gyöngye az ember, annak öntudata, ethikai, vallási egyéniségének kiformalása lesz. Az ember az ősi adata minden alakulásnak, mint a téglá a boltívnek ; az ember egyszersmind a célja s a virága minden emberi törekvésnek ; mi is lehetne más? A tömeg? A tömeg csak akcidentális összefoglalás, s emberi benne az ember !

Júl. 28. Sokszor érzem, hogy kicsinyes volt életem s kevés plasztikus erő dolgozott bennem ; nem mondom, a problémák megértésében s komoly felfogásában, melyeknek fejtegetésére magyarországi viszonyok közt elég munkát is szenteltem, de inkább saját karakterem s a gyakorlati élet akcióját véve. Úgy látom, hogy föl-föltűnik naplómban az a hajlam, hogy ezt kipótoljam, hogy a körülöttem való életnek domborművi, plasztikus alakot adjak s levegőt emlékeim képei köré — azáltal, hogy azokat ne vézna optimizmusba, hanem emberi érzések, hajlamok, érdekek atmoszférájába állítsam. Jól esik nekem így csendben, senkitől meg nem figyelve magamnak számot adni embereimről, kiket szeretek s tisztetek, hogy voltaképen kik is ők, mik ábrázataik, milyen a lelki termetük s a súlyuk. Valójukhoz szeretnék érni a szubjektív benyomások ködéből s az aszkéta altatásokból. Ezt úgy értem : abból a

beállításból, hogy mindenkiről mindig csak jót gondoljunk — de hát ne az igazság s a valóság kárára. Tudom, hogy az embert úgy kell nevelni a túltengő szubjektivizmus ellen, s ebben épen a valóságra s a valódiságra való nevelés nyilatkozik meg; de minden nevelés a teljesebb s gazdagabb valóság miatt legyen! Tehát tisztába jönni az emberekkel! Igényem, hogy e részben igazságot szolgáltatassak magamnak, s hogy korrektúrát gyakoroljak képeimen. Annyi sok nem igaz, általam költött, általam interpretált vonást látok rajtuk, s most úgy vagyok, hogy nem bírom el ezt a pózt, ezt a csinált, mesterséges alakítást, ez üres optimizmust. Látom, hogy kulisszafal-világ van fejemben. Tehát csalódtam s kijózanodok? Dehogyan csalódtam, rendkívül sok jót, barátságot, szívesseget élveztem, amit meg sem érdemeltem; de az igazságérzet kiált bennem, s a szemem megnyílt; hát látok s jó kedvvel látok. Jól esik így körülnéznom s látnom a színpadot s észrevenni, hogy az színpad, s hogy ott szereplők vannak, s hogy a színdarabot én csináltam, én komponáltam (ez volt az, amint én képzeltem el a dolgokat); most pedig egyszerre észreveszem a csinálmányt s látom a színész mögött az embert, az én alakításom mögött őt és őket és a történet. Néha mintha felhőkből esném le, mikor rövidlátásomat a realitás tiszta meglátása váltja fel, s kezdem észrevenni azt a sok mást és mindenfélét, amit akkor nem láttam.

Ami nekem egyháziaknál feltűnik, legyenek azok akár borókák, akár ecetfák, nélkülözöm bennük a *pondus vitae*-t, die *Wucht der Persönlichkeit*; ezek az úttörők nem sziklafurók; várják, amit a világ hoz, különben pedig nem lendítenek rajta. Ah, Uram, adj Atlaszokat, kik nyögnek a világ súlya alatt; adj munkásokat, kik a nagy realitással kapcsolatban józanul néznek s látják a hegyeket, melyeken át kell törniök.

Júl. 28. Tegnap, vasárnap reggel a kertben ülök s a mi vén kandurunk homéri felsülésének tanúja vagyok. A kandur visz egeret s a mogyorófa alatti tisztásra vonul fel. Ő hős, s most lovagjátékot rendez; vasárnapot, ünnepet ül a győzelmes hódító; hát ahhoz tér, aréna kell; az ott volt a fa alatt. Eleresztí az egeret, s uccu neki, megfogja; megint eleresztí s nagyszerű kandurfordulatokban játszik vele; kunkorodó farka vége még külön izeg és kacérkodik. Nagy élvezete lehet! Megint eleresztí az egeret, az szalad; a macska utána; de közel eresztette az egérlukhoz, melyben az egér — eltűnt. Tableau, kandur-felsülés, lefőzés!

Júl. 29. Foerster Fr. V. a zsidókról ír «Politische Ethik» c. művében: általános ethikai szempontokból. Nálunk nem ez a fő, hanem az, hogy megszűnik, s védekezünk kell a cape-rape s a poloskajárvány ellen. Teljesen igaz, hogy vannak derék zsidók; de a zsidóság idegen, a kereszténységet leszorító, honfoglaló, minket kisajátító, idegen hatalom. Tény, hogy általános emberszerető s liberális elvek alapján a kétszer-kettő négy dialektikájával megszűnik. Már most mit hirdessünk? Azt, hogy igazság, testvériség, munka, haladás . . .? De hiszen ezen győz a rafinériájuk, más lelkiismeretük, talmudi világnezetük! Csak folytassuk így, akkor plüre esünk. Zengjük hát az ethika elveit, kössük be szemünket selyemkendővel, üssük a dobot a saját kilicítálásunkhoz s induljunk a vágóhídra, s magunk fujjuk az indulót hozzá? Itt egy rafinált, romlott, hitetlen s erkölcstelen faj garázdálkodásáról van szó, poloska-invázióról, patkány-hadjáratról; egy kérdés van: hogyan védekezünk? Lehetséges-e a védekezés, vagy adjuk át az országot? Lehetséges-e az csak ethikai újjászületés, munka által? Van-e jogunk kitiltani idegen elemeket, kik hirdetik, hogy új országot alapítanak a Duna-Tisza közt?

Júl. 29. Hitközségek — nekem formák, vagy mondjuk orgánumok az istenes élet célszerűbb művelésére. A jog adja, csinálja; de a lélek használja, a léleknek, a lelki életnek céljaira. A lelki életet, a vallásos érzéket ki kell művelni; a lelket ebben az irányban is hangolni. Képességgé, temperamentummá, élet-intéző hatalommá csak így lesz. De kell ezt tenni minden tehetséggel. Rettenetes, hogy mily barbárok vagyunk, a vallásos érzékkel szemben. Ehhez a léleknek önmagába kell fordulnia, bensőségessé, lággyá kell válnia! Ki kell indulnia e régió, e kinyilatkoztatás, e források felé. Ki kell nyílnia s be kell fogadnia az újat, a benyomást, amit Isten adni akar. Így kell a művek, remek, természeti szépségek, fölségek felé járulnia. Így a hegyek tetejére <menni> a felénk jövő végtelenségnek, így az erdők sűrűjébe a körülöttünk zsongó misztikumnak, így a lobogó patyolatú margaritának, a parázsos muskátlinak eléje menni, a demutkához lealázódni, a harangvirág titkos kongását ellesni! Igen, így! Ha idegenszerű is, annál inkább ügyelek: «si quomodo attrectent illum»; nyúlok, kitárulok, lágylólok s veszem, s fogadom s reprodukálni igyekszem magamban a köröttem elomló csodákat — ami nem én, hanem ő, Ő!

Júl. 29. *Historikus materializmus* — ez a vasból fakarika és kutya-macska asszociáció. A história nem materializmus,

hanem csupa élet, lélek, szenvedély, szenvedés, melyet nem lehet materializmusból kimagyarázni ; a materializmus pedig amennyiben igazság, nem filozófia, hanem a természettudomány, a mechanikus, matematikai módszer és eljárás, mely alá lehet fogni a lét egy darabját, a materiát, de a többit nem. A kettőt tehát kombinálni, s azt mondani a história materializmus : szemfényvesztés.

A bizonyítása ez abszurdumnak úgy történik, hogy a termeléstől mondják függőnek a társadalmat s annak minden lelki tartalmát. Ez azonban megint egy absztrakt fogalommal való játék, s a függőség és kapcsolat pedig okságnak van beállítva. Az absztrakt fogalom a «termelés». Ugyan mit mond az? vajjon csak a munkaenergiának munkába való átöntését? Dehogy, a termelés a valóságban az ember munkája, lelke, vergődése, művészete, ügyessége, öntudata — vágyaival, lázadásaival, igényeivel ; akár gép elé állítva, akár eke szarva mögé, de a konkrét élet ! Nem termelésről van itt szó, hanem termelőről, ez munkájából élni akar, megérzi családi, társadalmi, erkölcsi igényeit, összehasonlításokat tesz. Ez mind benne van a termelőben, s ezt belecsempészik a «termelésbe» (absztrakt fogalom) ; természetesen hogy akkor ki is húzhatják belőle. Tehát «termelés» az egész historikus világot mondja a maga lelki s társadalmi adataival, melyeket materialista alapon kimagyarázni nem lehet. Kapcsolatos ez mindennel.

Csak akkor bizonyíthatnának e részben, ha az Ostwald-féle energia-elméletet tudnák megvalósítani s aszerint kimagyarázni a szellemi funkciókat. Ez tiszta munka volna. Tehát mielőtt a historikus materializmussal előállnak, hozzák előbb matematikai kifejezésre az emberéletet ! Itt a bökkenő azután az, hogy egy lépést sem tehetünk, mert nincs mértékegységünk a lelki funkciókra s értékekre nézve. Összehasonlítani a különbözőket csak úgy lehet, ha a lelki élet jelenségeit, e lelki törtéket egy nevezőre vezetjük vissza ; de hát hol s mi lesz a kifejezési, a számlálási egység gondolat és gondolat, érzés és érzés, érzelmek, élvezetek közt? Hogy fejezzem ki közös szóval, hogyan mérjem egységes, ugyanazon mértékkel a csevegést kávésmamák közt s a szűkszávú Moltke beszédét? Hogyan a műremekek s egy orfeumi diva táncának élvezését? Hogyan egy kedves otthon s egy hotel halljának érzelmi tartalmát?

Tehát ha akarunk világnézetet s fejlődés-megértést, vegyük fel annak a *historizmust*. Amit az eleven, valóságos élet s annak tartalmai nyújtanak, abból lehet kimagyarázni a tör-

ténést, de nem absztrakt formulákkal. Ilyen naív agy-buggyanás az a Laplace-i kijelentés, hogy hát majd valamikor egy képletre hozzák vissza a világot. Sült tökvirág!

Júl. 29. Szentigaz, amit Foerster mond: «Man kann die Lage unserer Kultur vom seelsorglichen Standpunkte so definieren, dass man sagt: die Reize von aussen sind in's Ungemessene gewachsen, die innern Widerstandskräfte sind ebenso rapide zurückgegangen». (Polit. Ethik. 490.) Világos, hogy a vallásosság volna a legnagyobb s leghelytállóbb ellentálló erő. Azzal kellene párosulnia az erkölcsi kultúrának, úgy a lelkiismereti, mint a jellem s a társadalmi élet tekintetében. Egészen más tüzetes, erkölcsstani nevelést kellene adni! Istenem, ha gondolok olyan morálisokra, melyekben csak fogalmakat, de meleg valóságot, azt az igaz életet s annak szépségét meg nem találjuk. S így ha arra reflektálok, hogy én morálist tanultam-e, azt kell mondanom, hogy nem. Egész erkölcsstani érteültségem a prédikációkra s az otthoni konviktusi buzdításokra, az olvasmányokból s a meditációkból merített fölvilágosításokra szorítkozott; de ez mind nem elég; mert egyrészt rendszeres, másrészt meleg, gyakorlati útbaigazításra volna szükség. Itt e részben óriási feladata volna a theologia morumnak.

Júl. 30. Mondják, hogy nagy korszakokban az emberiség ismét megpillantja s látomásokban szívére veszi legfontosabb céljait, azt, hogy miért él? Ha ez igaz, akkor ugyan nagy korszak-e ez a katasztrófális idő? Itt csak a katasztrófa nagy, de meglátás még nincs; hiszen csakis arról van szó, hogy jól együnk, ne dolgozzunk, szépen lakjunk; tehát a célok kompromittálásának kora ez. Én nem látok aszcenziót! Csak léhaságot s dekadenciát. Források azok, melyek mint Irland melegforrásai elapadnak; de megint nem fakadnak idők multával úgy, mint ezek. Én nem látom, hogy mi fakassza? Erős egyéniségek mély hatásokkal? Vagy hitközségi buzgalom? S ez honnan várható?! De ha nem is tudom, hogy mi hozza ezt ránk, azt annál biztosabban tudom, hogy mi kell nekünk a jövőre nézve; tudom, hogy a gyakorlati, közvetlen célokon túl nagy örök célokba kapcsolt lelkiület, szellem és lélek, az emberi igények teljes megértése kell. Nemcsak technika, hanem a belső lelki világot mindenkiben megteremtő szellem kell. A stílus pedig ez: mechanizmus, technika fölött emelkedjék az erkölcsi, lelki világ.

Júl. 31. Hála, áldás Szent Ignác atyámnak ; fiúi szívvel, lelkesen üdvözlöm s hódolok neki ! — Ami a tegnapi témát illeti, kérdem, honnan várhatni keresztény reneszánszt? *a)* Talán a mai szociáldemokrata kampány s a zsidó anarchiában vergődő kommunizmus abszurdumaitól ; lehetséges, hogy a lelkek elundorodnak a túlzásoktól s biztos alapokra térnek. *b)* Hasonlóképen talán megeléglük a zsidó szellem cinizmusát, indifferentizmusát, blazirtságát és terméketlenségét. A művészetből artistaság s a naturalizmus laposság s indifferentizmus lett. Belegázoltak mindenbe, lelegeltek virágot, vigyorgtak eszményre s lélekre, s így elnémitottak mindent, kiszáritottak forrást ; telet hoztak erdőre, mezőre ; a természet őserői ellen vétettek ; ezek elvonultak, visszavonultak. Majd ha megint tisztelő, büntelen emberek lesznek fönt, kik áhitattal tudnak nézni a nagy mindenségre, kiknek lelkük nem kritizál s nem a maga ürességét dönti ki, hanem azt telíteni vágyik : akkor lesz neki megint mondanivalója, s a források ismét dagadni, túlcserdülni s a fák fakadni, az erdők suttogni s énekelni tudnak ! S az ember ráeszmél a végtelenre, a misztériumra, relativitására, s néz majd és lát, meglát !

Aug. 2. A hitközség felé reménnyel nézek ; hát hiszen tudom, meg kell azt csinálni, meg kell szerkeszteni és szervezni ; jól kell ennek az *organumnak* lennie, hogy jól fogja meg az embereket, a híveket ; de tartsuk szem előtt, hogy ez mind csak edény, ez csak keret és szerkezet, s hogy abba élet, lélek, meleg érzés, lelkesülés, fények, meglátások, hevülések, elváltozások csak a lélekből jöhetnek. Megújhdott élet, hódító, vonzó s megragadó élet csak a lélek mélyeiből, annak kigyulladásából való. Át kell élnem nekem s nekünk a hitet s a szeretetet, s a hívó s szerető egyéniség lesz vezetője s megvilágítója másoknak. Itt és most, aki él és ég és világít, aki úgy köztünk él s oly örökkévalóságszerűen a magasságból valóan ég és szeret ; nem aki közénk jött messziről, távol korokból — az csak papiros hős, csak rajz és festék ; nem aki letűnő korok elhaló anyjának későn született fia, virág az őszi dérben, nem az, s nem olyan kell ; hanem aki nagyon szeret itt és most s tud szeretni s világítani a maga lelkéből, az tud segíteni rajtunk !

Hitközségtől csak akkor várok valamit, ha a szerkezetből szervezet lesz, ha minden tag élő sejtje lesz, ha nemcsak fizet, de él, résztvesz, dolgozik. Másik gondolatom : szeretném, ha az állami általános védkötelesség mintájára általános kereszt-

tény életkézség, életvágy, életöröm, érdeklődés lépne fel közöttünk. Erre nincs kötelesség, hanem ez járvány, infekció s inspiráció!

Aug. 2. Ma hirdetik ki az új minisztériumot; Peidlnek hívják a miniszterelnököt, a nagy embert. Ha ez is olyan mammut-ormótlanság, akkor nagyot haladtunk megint lefelé. Kun Bélát megtapsolták; fölálltak beszéde végén s tünettek a hálás balekek; talán hogy sótalan kenyeret eszik már a magyar, és 400 korona egy kiló zsír? Soha ilyen buta és totya népet nem láttam. Tegnap itt járt X. józsefvárosi káplán, aki Hock Jánosról beszélt. «Hah, uraim — szólt Hock — én csinálom most a magyar történetet.» «Én — nincs maguknak fogalmuk, milyen érzés az.» A legfrivolabb svindler ez — mondotta a káplán — én ismerem. No, csakhogy ettől is megszabadult a magyar egyház. Nyugalmazták s elment Amerikába! Szerencsés utat és megtérést, de ne hozzánk, hanem Istenhez! Istenem, ilyen szemétszásokkal megterhelve úszik az egyház hajója!

Aug. 2. Tegnapelőtt kaptam X. bárónénak ezt az itt mellékelt <nincs mellékelve> kártyáját. Hál' Istennek, hogy ez a szentelen némbor, aki a mi «jeles» újságíróink, a piszkos Népszava et consortes révén világgá kürtöltette, hogy viszonyom volt vele, ismét férjhez ment és kibujdosott. Szerencsés utat! Az aláírás megindító s a teljes bolondra vall, mert mint «lelki gyermeke» búcsúzik. No, minél kisebb legyen az ilyen «lelki familiám».

Aug. 4. Atyám nevenapja. R. I. P. — Mi vagyok s hogyan tűnöm magamnak? Néma kutyának tán? «Nem lehetünk néma kutyák», mondotta X. s néhány vérszegény visszhangja, s azért kezdtek ugatni — ellenem. Hogy az honnan származhatott, hogy némelyek meg engem tartottak néma kutyának, abból magyarázom, hogy a hangos kutyák bizonyos nyalási motívumait nem igen műveltem . . .

Aki az egyház jogait igazán alaposan akarta volna védeni s a védelmet megszervezni, annak mindenekelőtt nálunk az államtól a s. Majestas öleléseitől való szabadulást kellett volna sürgetni. Az bizonyos, hogy a XIX. századon végig az államhatalom mindenféleképp szutyongatta s nyomorgatta az egyházat. Mennyi panasz Ausztriában, Poroszországban, a kis duodec hatalmasságokban, im Musterlande Baden! A kultuszminiszterekkel mennyi zsörtölődés, és nyílt téren meglevélváltás arénáin mennyi bikaviadal! Hányszor hallatszott

majd egy öblös szájú dignitáriusi program, majd egy mokány kuruc jelszó a szabadságról! A cezaropapizmus bürokratikus papírkísértése, okvetetlenkedései ennek a clownnak most természetesen inkább nevetségesek, de akkor bosszantók, vérig sértők voltak. Mit nem kellett eltűrni! Türelmem és gyötrődés nélkül most sem leszünk. De hiszen nem azt magyarázom, hogy most rózsás az állapot, hanem hogy békók közt voltunk, melyektől mindig szabadulni akartunk.

E békókat most már mind tördeli a katasztrófális történet, a kereszténységet s hitet tagadó forradalom, a szociáldemokrácia, s ami sátáni gyűlölet s kegyetlenség felvetődött s beletorkollott a pokolból a világtörténetes áramába. Erre mi mind egy szívvel, lélekkel kiáltjuk: íme, az ördög, a pokol, a tagadás, a hazugság, az önkény, a rémuralom! S igaz, ezek a fekete, mocskos legények vannak a világin téző bölcseségtől ideállítva. Nemcsak a jók, hanem a rosszak is szolgálják az Isten szándékait! Az ilyen katasztrófában össze-vissza jó, rossz; alkotó s rontó hatalom; sötétség és világosság; tűz és erdei lehellet! Ennek a vén Európának a vére még most is pezsdül; azt kell mondani, nincs több ilyen bolondos leányzó, mint ez; a többi mind józanabb; ez van beoltva mindenféle nadragulyaléval! Azért aztán ezen eret kell vágni többször. Napoleonnól mondták, hogy mielőtt grand seigneur lett, volt grand saigneur, nagy érvágó; hát erre az egész kultúrára illik, hogy nagyot, szépet akar, de folyton kell eret vágni rajta; ő maga vág eret magának!

Mi már most a mi dolgunk? E békóktól megszabadulva, a történelmi alakulások paragrafusaiból és kosztümjeiből ki-
osonva arra kell állnunk, ami lényeg. A kereszténység szellemét kell az európai társadalmi fejlődés ezen a mostani, új, történelmi fokán vagy platformon fölléptetni, a krisztusi hivatással.

Aug. 5. Csodálatos az absztrakciók üzelve az ésszel; szinte mondanám: óvakodjunk az általános fogalmaktól; de mindenesetre százszorosán óvakodjunk az általánosításoktól, vagy egy-két fogalomra való visszavezetésétől a világnak. A világnak van ősteremtő oka, van vég-oka és célja; de a fogalmak sem az egyik, sem a másik. A fogalmak absztrakciók s valamit adnak; adják a szemlélet egy képét, a valóság egy oldalát. Nagyon szemembe tűnt ez ma Sokratesről. Ez a jó ember azt hitte, hogy a bűn nem egyéb, mint tudatlanság vagy hibás nézet! E tekintetben a nemi fölvilágosítók ko-

mája. Hát íme a tett, a valóság egy elvre van visszadisputálva, a nem-értésre. Az olyan jó ember, mint Sokrates, kinek akaratát őszintén jó volt, így érzett, hogy ő minden jót meg is tesz. De a nagy világ, az emberiség nem így van! Ezen a valóságon kell megkritizálni a fogalmak érvényességi körét. Az élet nem annyi, mint értés; van ott más is! S mit szóljunk Kanthoz: «Ehe wahre Weltweisheit aufleben soll, ist es nötig, dass die alte sich selbst zerstöre». Ez nem méltó a valósággal kapcsolatos gondolkozóhoz, csak egy német fogalmi szálakat fonó s szisztéma-pókhálót sodró szobatudóshoz. — Kitűnő Otto Willmann Haeckelről: «Sinn der Dinge? Unsinn. Zwecke in der Natur? zweckloses Suchen. Vernunft? Gehirnsekretion. Begriff? Strohseil, um Wahrnehmungen zusammenzuhalten. Formation (vonatkoztatva arra, hogy a forma substantialis nemcsak statikus «formula», hanem formáló elv)? Macht sich von selbst, wenn man ihr ein paar Millionen Jahre einräumt. Göttliche Intelligenz? vielleicht der Aether. Denkarbeit? Luxus. Wahrheit? für jeden, was er meint».

Aug. 6. Teljes oktalanság volna részünkről a kapitalista rendszerért lelkesülni. Hisz nincs senkinek oly elvi álláspontja, mely jobban kötelezné harcra a kapitalizmus ellen, mint a kereszténységnek; senkinek sincs oly kötelezettsége visszamlékezni s öntudatába hívni az erkölcs tan parancsait, a tisztesség alapkövetelményeit, melyek mind e rendszert kárhóztatják s azt letörőnek, a keresztény erkölcsök megmételmezőinek, a középkori becsület és tisztesség megrontóinak tartják s kimutatják. Tudom, hogy ha így nézzük a kapitalizmust, akkor azt minden földszagú vagyonharácsolásban, minden gazdagodási törekvésben láthatjuk, mely a vagyonosodást mint célt, nem mint eszközt nézi s ezáltal azt az erkölcs szabályai alól emancipálja. Ilyen a kapitalista szellem mindig volt, s főleg a zsidóság képviselte azt. E szellemnek vaskarjai s karmai lettek a gépekben s mindazokban a kereskedelmi s forgalmi intézményekben s megnövelték a világ gazdagságát, s ugyanakkor eszközöknek bizonyultak a kapitalista, aranyimádó osztónök (számára). A zsidó, kufár szellemnek ütött az órája, az arany fénye elvakította a világot, s a zsidó szellem az aranyfény s bódulata által tért foglalt s győzött!

Érdekes tárgyalásokat írnak a kapitalista szellemről, azokról a tényezőkről, melyek azt az utolsó századokban fölszították s nagygyá növelték. Max Weber a kálvinistaság racionalista aszkézisében lát ilyet. Azáltal, hogy minden örömet,

még sportot is, megbélyegeztek s gáncsoltak, az embert csak munkára s kötelességteljesítésre állították be, a munkát, a szerzést tették száraz úrrá az ember fölött. Az ember le van kötelezve a két kezének, mesterségének, ő is termelési gép. Úgy rászabadították az embert a földre. Hasonló bepillantásokat tesz Werner Sombart, mikor a zsidó vallásban s erkölcsi nézetekben látja a mai kapitalizmus egyik lendítő kerekét. — Manapság tény, hogy a kapitalizmus legkifejettebb, legjellemzőbb képviselői a zsidók. Vallási nézeteik ráképesítették őket a féktelen s feszélytelen vagyonszerzés minden üzelmére és fogására és fortélyára. Fölszabadították az üzleti életet minden ethikai elfogódottságtól, s ezt a tért és mezőt kivették az ethika fönnhatósága alól. Szabad lett a vásár, s olyan az élet és szokások, hogy egyre azt kellett a tradicionális ethikával szemben mondani, hogy ezt meg azt nem lehet az üzleti életben alkalmazni, vagyis így külön ethikája lett !

A kiadó jegyzetei.

1. — 1. lap : Lásd *Utak és Állomások* (Ö. M. 16. k.) 158—271. lap : A Collegium Germanico-Hungaricum-ban, mely általában a legjobb kommentár az 1878—82. évek följegyzéseihez.

2. — 4. lap : Az itt említett bíbornok Franzelin, a Gregoriana volt híres dogmatika tanára. Az esemény, melyre itt célzás történik, XIII. Leo pápának az Aeterni Patris enciklikával megindított rendelkezése, mely sürgeti a thomizmust szemben azzal a szabadabb iránnyal, melynek Prohászka tanárai közt is híres képviselői voltak : Palmieri, a filozófus és dogmatikus, Secchi, a csillagász és természetbölcselet; előbb Tongiorgi, bölcselet. Lásd Ö. M. 15, 32 is.

3. — 4. lap : Az itteni és a Soliloquia-ban még oly sokszor előforduló lelkigyakorlati utalások megértésére a legjobb kommentár : Szent Ignác lelkigyakorlatainak szelleme : Ö. M. 8, 259 kk.

4. — 31. lap : V. h. Zinka halhatatlan Ö. M. 8, 1 kk.

5. — 32. lap : V. h. Ö. M. 16, 5.

6. — 76. lap : V. h. Ö. M. 16, 1. kk., 98. kk.

7. — 139. lap : Amit Prohászka itt mond, az a misztikusoknak sokszor még merészebben kifejezett állandó gondolata : a teremtménynek teljesen ki kell vetkőznie önmagából, egészen átadni magát Istennek, magának semmit meg nem tartani. Ez nem az én-megsemmisítő pantheizmus misztikája, amint mutatja Prohászkanak nemcsak egész teológiája, hanem maga ez a hely is : *«ezer életet föltaláló megsemmisülés»*, voltaképpen az, amit az Üdvözítő mond : Aki elveszti életét, megtalálja azt.

8. — 162. lap : Lásd Ö. M. 8, 9.

9. — 162. lap : Lásd Ö. M. 8, 26.

10. — 169. lap : Lásd Ö. M. 8, 259.

11. — 169. lap : Szent Ignác lelkigyakorlatainak első hete mint alapvető elmélkedéssel (fundamentum) világos célkitűzéssel kezdődik : *«Az ember azért teremtett, hogy dicsőítse Istent, a mi Urunkat, őt tisztelje, neki szolgáljon, és ezáltal üdvözítse lelkét ; a többi dolog a föld hátán (reliqua super faciem terrae) az emberért van teremtve . . .»*

12. — 179. lap : Lásd Ö. M. 8, 9.

13. — 216. lap : Azt a szellemi irányt, melyet Prohászka itt jellemez, találójában doktrinérizmusnak vagy ideologizmusnak lehetne nevezni. Ez mindjárt az elnevezéssel elejét venné minden félreérthetőségnek.

14. — 228. lap : Lásd Ö. M. 8, 146.

15. — 258. lap: Lásd Ő. M. 4, 219., 239.
16. — 258. lap: Itt természetesen nem az erkölcsitörvények isteni eredete és abszolút jellege van érintve (erre nézve lásd Ő. M. 14, 172. kk., hol témaszerűen védelmébe veszi Prohászka az erkölcsi törvény föltétlen érvényét az evolucionizmussal szemben), hanem amint az összefüggésből világos, az örök törvénynek a történelemben való kisugárzása és alkalmazása van kérdésbe téve.
17. — 280. lap: Itt csak a szó van a spiritizmus szótárából véve. A spiritizmust magát Prohászka egész életében mindig a legélesebben elutasította. Lásd Ő. M. 20, 136 és még élete végén is: Ő. M. 13, 284.
18. — 294. lap: Mellékelve volt egy kis propagandakép K. u. K. Infanterieregiment von Hindenburg No 69 fölírással: a földön fekvő orosz, kibe egy fölötte álló magyar katona beledöfi szuronyos puskáját.
19. — 306. lap: Ami itt következik, azt Prohászka püspöki kinevezési okmányának védő hártypapír-lapjaira irta.
20. — 309. lap: Ami itt következik, dogmatikailag egészen korrekt; következik ugyanis abból, hogy az egyházban változatlan isteni és változó emberi elemet kell megkülönböztetnünk. Ami szokatlanul hangozhatik benne: a történeti távlatokba néző, nyílt, szinte prófétai tekintet. Nem szabad felejteni, hogy e sorok akkor születtek meg, mikor minden talaj megrendült. Ha az akkori állapotok csak egy-két évtizedre megmaradtak volna, ma mindenki magától értetődőnek tartaná, ami itt mondva van — amint akkor a magyar egyházfők mindenestül el is fogadták és őt bízták meg a továbbvitellel.
21. — 316. lap: Itt a szöveg világos tanusága szerint nem uralkodásról általában van szó, hanem az eszmék, illetve kultúrjavak rangsoráról.
22. — 317. lap: A folytatásból világos, hogy az idejekorán való házasodásra gondol.
23. — 329. lap: A barbárokról, illetve kultúrarombolókról való ez a fölfogás Izaiásra megy vissza (Iz. 12—14. fej.).
24. — 341. lap: Természetesen csak amennyiben nem ellenkeznek tételeik kinyilatkoztatott tanításokkal. Ezzel a fönntartással az egyház is el szokta fogadni idővel (lásd XIII. Leo állásfoglalását a francia rojalisták ügyében).